

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI**

**SOSYAL HİZMET KURUMLARINDA
DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK**

(Yetiştirme Yurdu & Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi Örneği)

DOKTORA TEZİ

Asude COŞKUNSEVER

**Danışman:
Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ**

Bursa – 2016

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI**

**SOSYAL HİZMET KURUMLARINDA
DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK**
(Yetiştirme Yurdu & Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi Örneği)

DOKTORA TEZİ

Asude COŞKUNSEVER

Bursa – 2016

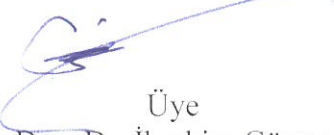
TEZ ONAY SAYFASI
T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim/Ana sanat Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı'nda 710921005 numaralı Asude COŞKUNSEVER'in hazırladığı "Sosyal Hizmet Kurumlarında Dini Danışmanlık ve Rehberlik (Yetiştirme Yurdu & Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi Örneği) konulu Doktora Tezi ile ilgili tez savunma sınavı,/...../20... günü -saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı
Prof. Dr. Hayati Hökelekli
Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Ali Ulvi Mehmedoğlu
Marmara Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Mustafa Kara
Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. İbrahim Gürses
Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Mustafa Koç
Balıkesir Üniversitesi

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum ‘‘Sosyal Hizmet Kurumlarında Dini Danışmanlık ve Rehberlik (Yetiştirme Yurdu ve Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi ˆrneđi)’’ Başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bˆtˆn alıntıların kaynaklarının usulˆne uygun olarak gˆsterildiđine, tezimde intihal ˆrˆnˆ cˆmle veya paragraflar bulunmadığına Őerefim ˆzerine yemin ederim.

07..04.2016

Adı: Asude

Soyadı: Coşkunsever

ˆđrenci No: 710921005

Ana Bilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri

Programı: Din Psikolojisi

Statˆsˆ: Doktora

ÖZET

Adı ve Soyadı : Asude COŞKUNSEVER

Üniversite : Uludağ Üniversitesi

Enstitü : Sosyal Bilimler

Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Bilim Dalı : Din Psikolojisi

Tezin Niteliği : Doktora Tezi

Sayfa Sayısı : xx+ 476

Mezuniyet Tarihi : .../ .../ 2016

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

SOSYAL HİZMET KURUMLARINDA DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK

(Yetiştirme Yurdu & Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi Örneği)

Bu araştırma, günümüzde önemi ve gereksinimi gittikçe artan dini danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin bir alanı olan kız yetiştirme yurtları, bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezinde korunma altına alınan ergenlerin sorunlarını, dini yüklemelerini, benlik saygılarını, sosyal ilişkilerini, dini başa çıkmalarını incelemeyi amaçlayan nitel bir çalışmadır.

Araştırmanın teorik çerçevesi; pastoral psikoloji, sosyal hizmetler, psikoloji, tıp, din eğitimi alanındaki çalışmalardan yararlanılarak oluşturulmuştur. Teorik bölümde; sosyal hizmetler, yetiştirme yurdu, bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezleri ele alınmıştır. Bu bölümde ergenlik dönemi genel olarak değerlendirilmiş, sosyal hizmet kurumlarında ergen olmak başlığı altında kurumda kalan ergenlerin yaşadıkları fiziksel, bilişsel, duygusal ve cinsel sorunlarına değinilmiştir. Ayrıca dini danışmanlık ve rehberliğin kurumsal çerçevesi üzerinde durulmuş ve sosyal hizmet kurumlarında dini danışmanlık ve rehberlikle ilgili psikolojik teorilere yer verilmiştir.

Araştırmanın uygulama bölümünde ise Şanlıurfa ve Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi'nde kalan 52 kız ergene yarı yapılandırılmış mülakat soruları yönlendirilmiş, katılımcı gözlem teknikleri kullanılmıştır. Araştırma bulguları içerik analizi ile değerlendirilmiştir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin sorunları, dini benlik saygıları, dini yüklemeleri, dini başa çıkmaları, kurum ve şehirlere göre farklılıklar göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Din, psikoloji, sosyal hizmet kurumları, dini danışmanlık, rehberlik, yetiştirme yurdu, bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezi

ABSTRACT

Name and Surname : Asude COŞKUNSEVER
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Study of Religion And Philosophy
Branch : Psychology of Religion
Degree Awarded : Doctorate (PhD)
Page Number : xx+ 476
Degree Date : ... / ... / 2016
Supervisor (s) : Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ

PASTORAL CARE AND COUNSELING IN SOCIAL SERVICES INSTITUTIONS (ORPHANAGE & CARING and SOCIAL REHABILITATION CENTER SAMPLE)

Recently religious counseling and guidance have been an important concept especially in social rehabilitation area. This qualitative study was to examine the needs of young girls, living under the guard of girl's orphanage, caring and social rehabilitation center, in terms of pastoral guidance and counseling. The aim of the study was to define and understand the psychological needs of young girls living under the guard of girl's orphanage, caring and social rehabilitation center. In this study their problems, religious attributions, self-esteems, social relationships and religious coping were addressed.

The theoretical perspective of study encompassed pastoral psychology and social services area, psychological studies, medical studies and theological education studies. Theoretical section was addressed with social services, orphanage, caring and rehabilitation centers. This section was described adolescence in a general way and the physical, cognitive, emotional, and sexual problems of adolescents with living in social services in a specific way. Moreover, this section was addressed with institutional framework of religious counseling and guidance and was defined psychological theories of religious counseling and guidance at social services.

The application part of study was examined the observations and semi-structured interviews of 52 female adolescents who live in Şanlıurfa and Bursa orphanage and caring and social rehabilitation center. This qualitative study was content analysis.

According to the result of the study; the problems, religious attributions, self-esteems and religious coping of adolescents with living in orphanage, caring and social rehabilitation center were different in terms of social services type and cities. With regard to the qualitative results, most of the hypotheses of the study were supported.

Key Words: Theology, psychology, social services, pastoral care, guidance, orphanage, caring and social rehabilitation center

ÖNSÖZ

Din hayattır, yaşamın her alanı ve kesimini kuşatmaktadır. Sosyal yaşamın içinde insan, her gelişim evresinde farklı konularda dini danışmanlık ve rehberliğe gereksinim duymaktadır. Özellikle, ergenlik insan hayatının en sorunlu ve sıkıntılı kavşak noktasıdır. Bütün psiko - sosyal gelişim dönemleri içinde; en kritik değişimlerin; duygu, yargı ve tutumlarda, en keskin gelişmelerin; davranışlarda, en çarpıcı bocalamaların yaşandığı evredir. Genç nüfusun bir kısmını da sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenler oluşturmaktadır. Gençlik çağı, gelişim dönemleri içinde en fazla danışmanlık ve rehberliğe ihtiyaç hissedildiği bir dönemdir. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin sorunlarına ilave olarak; aile sıcaklığından uzak yetişmeleri, kurumlarda kalmalarını gerektiren hassas durumları, örseleyici yaşantıları ve yurtlarda bizzat yaşadıkları sorunlar da olabilmektedir. Yetiştirme yurtlarında, bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezinde kalan ergenler, gerek bilişsel açıdan gerek dini uygulama noktasında gerek yaşadıklarını dini olarak anlamlandırmada çatışma ve problemler yaşamakta, bu süreçte dini danışmanlık ve rehberliğe gereksinim duymaktadır.

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlere etkili bir dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti verebilmek için onların psikolojilerini anlamak, yaşadıklarını nasıl anlamlandırdıklarını ve başa çıkma süreçlerini gözlemlemek, onların dünyalarını yakından tecrübe etmek gerekmektedir.

Türkiye’de ergenlik üzerine yapılmış birçok çalışma olmasına karşın din psikolojisi alanında, sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlere yönelik çalışmalar yetersizdir. Özellikle yetiştirme yurdu ve bakım sosyal rehabilitasyon merkezlerinde (duygusal, fiziksel, cinsel istismara uğramış gençlere) dini danışmanlık ve rehberlik konusunda içerik analizi ile ilgili çalışılmış bir araştırmaya rastlamadık. Bu çalışma, günümüzde önemi ve gereksinimi gittikçe artan dini danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin bir alanı olan kız yetiştirme yurtları, bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezinde korunma altına alınan gençleri din psikolojisi açısından incelemek ve elde edilen bilgileri alan araştırması ile bilimsel bir temelde tartışmayı amaçlamaktadır. Araştırmamızın Türkiye’de bu alanda yapılacak çalışmalara bir basamak oluşturacağı ve ileriki araştırmalara verileri ile katkı sağlayacağı umulmaktadır. Araştırmamız aracılığıyla Şanlıurfa ve Bursa Sosyal Hizmet

Kurumları'nda kalan ergenlerin psikolojilerini tanıma ve düzenli olarak onları gözlemleme imkânı bulduk. Ayrıca bu imkân mesleğimize dışarıdan bakıp kendi yaklaşımlarımıza ve çalışmalarımızdaki eksikliklere içgörü geliştirmemize katkı sağladı.

Akademik çalışma, sabır gerektiren uzun ve ince bir süreçtir. Bu yolda yürürken alanında uzman ve tecrübeli danışmanlarla çalışmak önemlidir. Bu süreçte engin bilgi birikimi ve tecrübeleri ile beni yönlendiren, çalışmamın her aşamasında beni cesaretlendiren, maddi manevi desteğini esirgemeyen, değerli danışman Hocam Prof. Dr. Hayati Hökeleklî'ye, öncelikle saygı ve şükranlarımı sunarım.

Tez dönemi boyunca tavsiye ve görüşlerinden faydalandığım, Prof. Dr. Mehmet Emin Ay, Prof. Dr. M. Akif Kılavuz, Doç. Dr. İbrahim Gürses, Doç. Dr. Ahmet Albayrak, Öğr. Gör. Akif Hayta ve Yrd. Doç. Dr. Hüseyin İbrahim Yeğin, hocalarıma şükranlarımı sunarım.

Verilerin analiz ve yorumunda büyük destekleri olan canım kardeşim Medipol Üniversitesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Neslihan Arıcı Özcan'a ve İstanbul Ticaret Üniversitesi Araştırma Görevlisi Yunus Özcan'a çok teşekkür ederim. Ayrıca bakım sosyal rehabilitasyon merkezlerindeki dini danışmanlık ve rehberlik gereksinimini fark edip, müftülükten danışman isteyen, alanın içinden uzman biri olarak tecrübelerini bizimle paylaşan, bakım sosyal ve rehabilitasyon merkezinde kalan sevgili gençlerle tanışmamıza vesile olan, şu an Gaziantep Sosyal Hizmetler Müdür Yardımcısı olarak çalışan Yücel Alparslan'a ve sosyal çalışmacı Ayşe Alparslan'a çok teşekkür ederim.

Bursa'daki çalışmalarımızı destekleyen ve yetiştirme yurdu ve bakım sosyal rehabilitasyon merkezindeki çalışmalarımıza destek veren, değerli Valimizin eşi Sevim Karaoğlu Hanımefendi'ye, bizi bu konuda görevlendiren Bursa İl Müftüsü Prof. Dr. Mehmet Emin Ay Hocam'a, İl Müftü Yardımcımız Sedanur Sezen Hocam'a çok teşekkür ederim. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı yetiştirme yurdu ve bakım sosyal ve rehabilitasyon merkezinde çalışan kurum personeli ve tüm çalışanlarına, ayrıca araştırmamda veri toplama aracı olarak bizimle mülakat yapmayı kabul eden ve içtenlikle yaşadıklarını paylaşan tüm gençlere sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yaşamım boyunca maddi ve manevi desteklerini eksik etmeyen değerli anne ve babam Kesver ve Osman Arıcı'ya; çalışmamın her aşamasında özveri ile bana büyük destek veren değerli eşim Cafer Coşkunsever'e, ilim yolculuğumda yanımda olan Kamile ve Sami Coşkunsever'e, Fatmagül Uçar'a, kardeşim Mustafa Şaban Arıcı'ya ve tüm

aileme, doktora çalışmam boyunca büyük bir sabırla beni bekleyen canım kızım Elif Coşkunsever'e, bu süreçte beni anlayan, destekleyen sevgili arkadaşım Oya Şimşek Güler'e çok teşekkür ederim. Ayrıca araştırmamda veri toplama aracı olarak bizimle mülakat yapmayı kabul eden ve içtenlikle yaşadıklarını paylaşan tüm gençlere sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Asude COŞKUNSEVER

Bursa 2016

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ.....	iii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR	xvi
TABLolar	xviii
ŞEKİLLER	xxi
GİRİŞ	1
1. Konu ve Problem	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	3
3. Konu ile İlgili Yapılan Çalışmalar	5
3.1. Türkiye’de “Dini Danışmanlık” Alanında Yapılan Çalışmalar.....	5
3.2. Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kapsamında Yapılan Çalışmalar	10
4. Araştırmanın Temel Kavramları.....	13
4.1. Yetim	13
4.2. Sosyal Hizmetler.....	14
4.3. Korunmaya Muhtaç Çocuk.....	14
4.4 Yetiştirme Yurtları.....	15
4.5. Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi	15

4.6. Dini Danışmanlık	16
4.7. Rehberlik.....	16
5. Araştırmanın Soruları / Denenceleri	16
6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	18

BÖLÜM: I

TEORİK ÇERÇEVE

1. SOSYAL HİZMETLER (YETİŞTİRME YURDU VE BSRM).....	20
1.1. SOSYAL HİZMETLERİN TARİHÇESİ	20
1.2. YETİŞTİRME YURTLARI VE TARİHÇESİ.....	23
1.3. GÜNÜMÜZDE SOSYAL HİZMETLER.....	30
1.4. GÜNÜMÜZDE SOSYAL HİZMETLERİN AMACI	32
1.5. SOSYAL HİZMET KURUM TÜRLERİ.....	33
1.5.1. Çocuk Yuvaları.....	34
1.5.2. Yetiştirme Yurtları	34
1.5.3. Sevgi Evleri	34
1.5.4. Çocuk Evleri.....	35
1.5.5. Çocuk Koruma, İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi (ÇOKİM) 36	
1.5.6. Çocuk Destekleme Merkezleri (ÇODEM).....	36
1.5.6.1. Koruma Bakım Rehabilitasyon Merkezleri (KBRM)	37
1.5.6.2. Çocuk ve Gençlik Merkezleri (ÇOGEM)	37
1.5.6.3. Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri (BSRM)	37
1.6. SOSYAL HİZMET KURUMLARI AÇISINDAN ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİ	38
1.7. ÇOCUK İSTİSMARININ NEDENLERİ VE RİSK FAKTÖRLERİ	40
1.8. İSTİSMAR TÜRLERİ.....	44
1.8.1. Fiziksel İstismar.....	46
1.8.1.1. Fiziksel İstismar ve Risk Faktörleri	47

1.8.1.2. Fiziksel İstismarın Sonuçları	48
1.8.2. Duygusal İstismar	50
1.8.2.1. Duygusal İstismar ve Risk Faktörleri.....	52
1.8.2.2. Duygusal İstismarın Sonuçları.....	53
1.8.3. Cinsel İstismar	54
1.8.3.1. Cinsel istismar ve Risk Faktörleri	59
1.8.3.2. Cinsel İstismarın Sonuçları.....	60
1.9. ÇOCUK İSTİSMARI VE KORUYUCU ÖNLEMLER	71
2. ERGENLİK VE SOSYAL HİZMET KURUMLARINDA ERGEN OLMAK.....	73
2.1.ERGENLİK	73
2.1.1. Ergenlikte Fiziksel Gelişim.....	75
2.1.2. Ergenlikte Cinsel Gelişim.....	77
2.1.3. Ergenlikte Duygusal Gelişim.....	78
2.1.4. Ergenlikte Sosyal Gelişim	79
2.1.5. Ergenlikte Bilişsel Gelişim.....	80
2.1.6. Ergenlikte Ahlaki Gelişim.....	82
2.1.7. Ergenlikte Kişilik Gelişimi	85
2.1.8. Ergenlik Dönemi Sorunları	87
2.2. SOSYAL HİZMET KURUMLARINDA ERGEN OLMAK	88
2.2.1. Fiziksel Sorunları	89
2.2.2. Bilişsel Gelişim Sorunları.....	90
2.2.3. Duygusal Sorunları	92
2.2.4. Sosyal Gelişim Sorunları	96
2.2.5.Cinsel Sorunları	98
3. DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK KURAMSAL ÇERCEVE.....	101
3.1. PSİKOLOJİK DANIŞMA TANIMI VE İÇERİĞİ	101
3.1.1. Psikolojik Danışmanın Amacı.....	106
3.1.2. Psikolojik Danışma Yaklaşımları.....	106
3.2. REHBERLİĞİN TANIMI VE İÇERİĞİ.....	115

3.2.1. Rehberliğin Amacı	116
3.2.2. Rehberlik Yaklaşımları	118
3.3. DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK TANIMI VE İÇERİĞİ	119
3.3.1. Dini Danışmanlık ve Rehberliğin Amacı.....	124
3.3.2. Dini Danışmanlık ve Rehberlik Gereksinimi	128
3.3.3. Dini Danışmanlık ve Rehberliğin Ortaya Çıkışı	132
3.3.4. Dini Danışmada Olması Gereken Nitelikler	137
3.4. DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK EĞİTİM ÖRNEKLERİ	140
3.4.1. Dini Danışmanlık ve Rehberlikte Hz. Peygamber Örneği	140
3.4.2. İngiltere’de Dini Danışmanlık ve Rehberlik Eğitimi	143
3.4.3. Türkiye’de Dini Danışmanlık ve Rehberlik Eğitimi	147
3.5. DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK TÜRLERİ.....	153
3.6. DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİKTE KULLANILAN TEKNİKLER.....	157
3.6.1. Kabul ve Anlayış Merkezli Teknikler.....	158
3.6.2. Destek ve Teşvik Merkezli Teknikler.....	162
3.6.3. Teşhis (Tanı) ve Anlama Merkezli Teknikler	165
3.6.4. Telkin ve Öğretmeye Yönelik Teknikler.....	170
3.6.5. Diğer Danışma Teknikleri.....	172
3.7. DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK UYGULAMA ALANLARI.....	173
3.7.1. Hastanelerde Dini Danışmanlık ve Rehberlik.....	174
3.7.2. Cezaevlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik.....	175
3.7.3. Huzurevlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik	177
3.7.4. Aile ve Dini Rehberlik Büroları	178
3.7.5. Sosyal Hizmet Kurumlarında Dini Danışmanlık ve Rehberlik	180
4. SOSYAL HİZMET KURUMLARINDA DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK VE PSİKOLOJİK TEORİLER.....	190

4.1. GÜVEN İLİŞKİSİ OLUŞTURMA - DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK.....	190
4.2. SOSYAL İLİŞKİLERİNDE DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK.....	202
4.3. BENLİK SAYGISI VE DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK.....	214
4.4. YÜKLEME TEORİSİ VE DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK.....	221
4.5. DİNİ BAŞAÇIKMA TEORİSİ VE DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK.....	233

BÖLÜM:II

ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMLARI

1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	249
2. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ	251
3. ARAŞTIRMADA KULLANILAN VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	252
4. VERİLERİN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	253
5. ARAŞTIRMA BULGULARI	254
5.1.ÖRNEKLEM GRUBU İLE İLGİLİ BULGULAR.....	254
5.2. ERGENLERİN SORUNLARI İLE İLGİLİ BULGULAR	260
5.3. SOSYAL HİZMET KURUMLARINDA KALAN ERGENLERİN YAKIN İLİŞKİ BULGULARI	273
5.4. SOSYAL HİZMET KURUMLARINDA KALAN ERGENLERİN ÖZNEL DİNDARLIK ALGILARI VE BENLİK SAYGILARI İLE İLGİLİ BULGULAR.....	279
5.5. SOSYAL HİZMET KURUMLARINDA KALAN ERGENLERİN DİNİ YÜKLEMELERİ İLE İLGİLİ BULGULAR.....	291
5.6. SOSYAL HİZMET KURUMLARINDA KALAN ERGENLERİN DİNİ BAŞAÇIKMA BULGULARI	316
6. TARTIŞMA VE YORUMLAR.....	332
6.1. ERGENLERİN SORUNLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	332

6.1.1. Genel Değerlendirme	332
6.1.2. Kurumlara Göre Değerlendirme	335
6.1.3. Şehirlere Göre Değerlendirilmesi.....	339
6.1.4. Şehir ve Kurum Birlikte Ele Alınarak Değerlendirilmesi.....	341
6.2. ERGENLERİN YAKIN İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	348
6.2.1. Genel Değerlendirme	348
6.2.2. Kurumlara Göre Değerlendirme	351
6.2.3. Şehirlere Göre Değerlendirme.....	353
6.2.4 Şehir Kurum Birlikte Ele Alınarak Değerlendirilmesi.....	354
6.3. ERGENLERİN ÖZNEL DİNDARLIK ALGISI VE BENLİK SAYGILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	357
6.3.1. Genel Değerlendirme	357
6.3.2. Kurumlara Göre Değerlendirilmesi.....	359
6.3.3. Şehirlere göre Değerlendirilmesi	362
6.3.4. Şehir Kurum Birlikte Ele Alınarak Değerlendirilmesi.....	364
6.4. ERGENLERİN DİNİ YÜKLEMELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	368
6.4.1. Genel Değerlendirme	368
6.4.2. Kurumlara Göre Değerlendirilmesi.....	375
6.4.3. Şehirlere Göre Değerlendirilmesi.....	380
6.4.4. Şehir ve Kurum Birlikte Ele Alınarak Değerlendirilmesi.....	384
6.5. ERGENLERİN DİNİ BAŞAÇIKMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ ...	393
6.5.1. Genel Değerlendirme	393
6.5.2. Kurumlara Göre Değerlendirme	396
6.5.3. Şehirlere Göre Değerlendirme.....	400
6.5.4. Şehir ve Kurum Birlikte Ele Alınarak Değerlendirilmesi.....	404
SONUÇ VE ÖNERİLER	410
SONUÇLAR.....	410

KAYNAKLAR	424
EKLER	458
Ek:1 Araştırmada Kullanılan Yarı Yapılandırılmış Mülakat Soruları.....	458
Ek:2 Araştırma Soruları Doğrultusunda Tasnif Edilen Sorular	459
Ek:3 Kişisel Bilgi Formu	461
Ek:4 Genel Gözlem Kayıt Örneklere	462
Ek:5 şanlıurfa Ve Bursa Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Gözlemleri Ve Karşılaştırılması	465
Ek:6 Etkinlik: Tanışma / Ayrılıklarımız Ve Farklılıklarımız.....	468
Ek:7 Etkinlik “ Kardeşimsin Projesi”	468
Ek: 8 Etkinlik “ Varlığının Dünyadaki Önemi / Emanet”	469
Ek:9 Etkinlik “10 Yıl Sonra Ben”	469
Ek:10 Tövbe (Farkındalık Oluşturma)	470
Ek: 11 Dualarım Ve Hissettiklerim Etkinliği.....	471
Ek: 12 Sosyal Hizmet Kurumlarına Giden Vaiz Adaylarının İlk İzlenimleri.....	472
ÖZGEÇMİş	477

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
a.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.md.	:Adı geçen madde
a.g.t.	: Adı geçen tez
Akt.	: Aktaran
ark.	:Arkadaşlar
A.Ü.İ.F.D	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
b.	: Basım
Bkz.	: Bakınız
Bsrm	: Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ÇEKOM	: Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi
ÇODEM	: Çocuk Destekleme Merkezleri
ÇOĞEM	: Çocuk ve Gençlik Merkezleri
ÇOKİM	: Çocuk Koruma, İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi
Ç.Ü.İ.F.	: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
DABATEM	: Davranış Bilimleri Araştırma ve Tedavi Merkezi
Dem	: Değerler Eğitim Merkezi
D.E.Ü.	: Dokuz Eylül Üniversitesi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: Editör
EKEV	: Erzincan Kültür ve Eğitim Vakfı
E.Ü.S.B.D.	: Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Haz.	: Hazırlayan
HYB	: Hekimler Yayınlar Birliği

İSAV	: İslami İlimler Araştırma Vakfı
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
JSSR	: Journal for the Scientific Study Of Religion
KBRM	: Koruma Bakım Rehabilitasyon Merkezleri
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
md.	: Maddesi
OMÜİ	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
PAREM	: Psikiyatrik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi
SABEV	: Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler Çocuk ve Esirgeme Kurumu
UNICEF	: United Nations İnternational Childiren's Emergency Fund: Birleşmiş Milletler Çocuklara Acil Yardım Fonu
U.Ü.İ.F	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
USA	: United States of America: Amerika Birleşik Devletleri
USAK	: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
TDVY	: Türk Diyanet Vakfı Yayınları
TDVİA	: Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TREP	: Temel Sağlık Hizmetlerinde Psikososyal Travmaya Yaklaşım Eğitim Programı
v.d.	: Ve diğerleri

TABLolar

Tablo 1.Sosyal Hizmet Kuruluşları	33
Tablo 2: Cinsel İstismara Uğrayan Çocukların Yaşa Göre Gösterdiği Tepki ve Tutumlar:	60
Tablo 3: Dini Danışmanlık ve Rehberlik Ders Programı	148
Tablo 4: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Dini Danışmanlık ve Rehberlik (Yüksek Lisans) Programı.....	152
Tablo 5: Örneklem Sayısı ve Yeri	254
Tablo 6: Kurumlara Göre Örneklem Sayısı ve Yeri.....	254
Tablo 7: Örneklem Yaş Dağılımı	255
Tablo 8: Örneklem Kurumda Kalma Süresi.....	256
Tablo 9: Örneklem Eğitim Durumu	256
Tablo 10: Örneklem Kardeş Sayısı.....	257
Tablo 11: Örneklem Ailenin Kaçınıcı Çocuğu Olduğu.....	258
Tablo 12: Örneklem Anne Baba Durumu	259
Tablo 13: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenleri Mutlu Eden Etmenler.....	260
Tablo 14: Kurumlara Göre Ergenleri Mutlu Eden Etmenler.....	261
Tablo 15: Şehirlere Göre Ergenleri Mutlu Eden Etmenler.....	261
Tablo 16: Şehir ve Kurum Birlikte Değerlendirildiğinde Ergenleri Mutlu Eden Etmenler ...	262
Tablo 17: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Korku ve Kaygıları	263
Tablo 18: Kurumlara Göre Ergenlerin Korku ve Kaygıları	264
Tablo 19: Şehirlere Göre Ergenlerin Korku ve Kaygıları	265
Tablo 20: Kurum ve Şehir Birlikte Ele Alındığında Ergenlerin Korku ve Kaygıları.....	266
Tablo 21: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenleri En çok Etkileyen Olumsuz Yaşantı	268
Tablo 22: Kurumlara Göre Ergenleri En Çok Etkileyen Olumsuz Yaşantı	269
Tablo 23: Şehirlere Göre Ergenleri En çok Etkileyen Olumsuz Yaşantı	269
Tablo 24: Şehir ve Kurum Birlikte Değerlendirildiğinde Ergenleri En Çok Etkileyen Olumsuz Yaşantı	270
Tablo 25: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Yaşadıkları Sorunlar	271
Tablo 26: Kuruma Göre Ergenlerin Yaşadıkları Sorunlar.....	271
Tablo 27: Şehirlere Göre Ergenlerin Yaşadıkları Sorunlar.....	272
Tablo 28: Kurum ve Şehir Birlikte Değerlendirildiğinde Ergenlerin Yaşadıkları Sorunlar...	272
Tablo 29: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Anne Babası ile Yakın İlişkisi ...	274
Tablo 30: Kurumlara Göre Anne Baba Yakın İlişkisi.....	274
Tablo 31: Şehirlere Göre Anne Baba Yakın İlişkisi.....	275
Tablo 32: Şehir ve Kurum Birlikte Değerlendirildiğinde Anne Baba Yakın İlişkisi	275
Tablo 33: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Güvendiği Kimse	277
Tablo 34: Kurumlara Göre Ergenlerin Güvendiği Kimse	277
Tablo 35: Şehirlere Göre Ergenlerin Güvendiği Kimse	278
Tablo 36: Şehir ve Kurum Birlikte Değerlendirildiğinde Ergenlerin Güvendiği Kimse	278
Tablo 37: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Kendileri İle İlgili Duyguları	280
Tablo 38: Kurumlara Göre Ergenlerin Kendileri İle İlgili Duyguları	280
Tablo 39: Şehirlere Göre Ergenlerin Kendileri İle İlgili Duyguları	281
Tablo 40: Şehir ve Kurum Birlikte Değerlendirildiğinde Ergenlerin Kendileri İle İlgili Duyguları	281
Tablo 41: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin En Çok Beğendikleri Özellikleri	283

Tablo 42: Kurumlara Göre Ergenlerin En Çok Beğendikleri Özellikleri.....	284
Tablo 43: Şehirlere Göre Ergenlerin En Çok Beğendikleri Özellikleri.....	284
Tablo 44: Şehir ve Kurum Birlikte Ele Alındığında Ergenlerin En Çok Beğendikleri Özellikleri.....	285
Tablo 45: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin En Çok Beğenmedikleri Özellikler.....	286
Tablo 46: Kurumlara Göre Ergenlerin En Çok Beğenmedikleri Özellikler.....	287
Tablo 47: Şehirlere Göre Ergenlerin Beğenmedikleri Özellikler.....	287
Tablo 48: Şehir ve Kurum Birlikte Değerlendirildiğinde Ergenlerin En Çok Beğenmedikleri Özellikler.....	288
Tablo 49: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Kendini Dindar Görme Düzeyleri.....	289
Tablo 50: Kurumlara Göre Ergenlerin Kendini Dindar Görme Düzeyleri.....	289
Tablo 51: Şehirlere Göre Ergenlerin Kendini Dindar Görme Düzeyleri.....	290
Tablo 52: Şehir ve Kurum Birlikte Değerlendirildiğinde Ergenlerin Kendini Dindar Görme Düzeyleri.....	290
Tablo 53: Sosyal hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Yaşadıkları Olumsuz Olayı Yorumlama Şekli.....	292
Tablo 54: Kurumlara Göre Ergenlerin Yaşadığı Olumsuz Olayı Yorumlaması.....	292
Tablo 55: Şehirlere Göre Ergenlerin Yaşadığı Olumsuz Olayı Yorumlaması.....	293
Tablo 56: Kurum ve Şehir Birlikte Değerlendirildiğinde Ergenlerin Yaşadığı Olumsuz Olayı Yorumlaması.....	294
Tablo 57: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Yaşadıkları Olumlu Olayı Yorumlaması.....	296
Tablo 58: Kuruma Göre Ergenlerin Yaşadıkları Olumlu Olayı Yorumlaması.....	297
Tablo 59: Şehirlere Göre Ergenlerin Yaşadıkları Olumlu Olayı Yorumlaması.....	297
Tablo 60: Kurum ve Şehir Birlikte Değerlendirildiğinde Ergenlerin Yaşadığı Olumlu Olayı Yorumlaması.....	298
Tablo 61: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Olumsuz Olayı Dini açıdan Yorumlaması.....	299
Tablo 62: Kuruma Göre Ergenlerin Olumsuz Olayı Dini Açından Yorumlaması.....	300
Tablo 63: Şehirlere Göre Ergenlerin Olumsuz Olayı Dini açıdan Yorumlaması.....	300
Tablo 64: Kurum ve Şehir Birlikte Değerlendirildiğinde Ergenlerin Yaşadığı Olumsuz Olayı Dini Açından Yorumlaması.....	301
Tablo 65: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Sabrı Yorumlaması.....	303
Tablo 66: Kurumlara Göre Ergenlerin Sabrı Yorumlaması.....	303
Tablo 67: Şehirlere Göre Ergenlerin Sabrı Yorumlaması.....	304
Tablo 68: Şehir ve Kurum Birlikte Ele Alındığında Ergenlerin Sabrı Yorumlaması.....	304
Tablo 69: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Tövbeyi Yorumlamaları.....	305
Tablo 70: Kurumlara Göre Ergenlerin Tövbeyi Yorumlaması.....	306
Tablo 71: Şehirlere Göre Ergenlerin Tövbeyi Yorumlaması.....	306
Tablo 72: Şehir ve Kurum Birlikte Değerlendirildiğinde Ergenlerin Tövbeyi Yorumlaması.....	307
Tablo 73: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Kader Yorumlamaları.....	308
Tablo 74: Kurumlara göre Ergenlerin Kaderi Yorumlamaları.....	308
Tablo 75: Şehirlere göre Ergenlerin Kaderi Yorumlamaları.....	309
Tablo 76: Şehir ve Kurum Birlikte Ele Alındığında Ergenlerin Kaderi Yorumlamaları.....	310
Tablo 77: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Dualarının Kabul Olmasını Yorumlaması.....	311

Tablo 78: Kurumlara Göre Ergenlerin Dualarının Kabul Olmasını Yorumlaması	311
Tablo 79: Şehirlere Göre Ergenlerin Dualarının Kabul Olmasını Yorumlaması	312
Tablo 80: Kurum ve Şehir birlikte Değerlendirildiğinde Ergenlerin Dualarının Kabulünü Yorumlaması	312
Tablo 81: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Dualarının Kabul Olmamasını Yorumlaması	313
Tablo 82: Kurumlara Göre Ergenlerin Dualarının Kabul Olmamasını Yorumlaması	314
Tablo 83: Şehirlere Göre Ergenlerin Dualarının Kabul Olmamasını Yorumlaması	314
Tablo 84: Kurum ve Şehir birlikte Değerlendirildiğinde Ergenlerin Dualarının Kabulünü Yorumlaması	315
Tablo 85: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Yaşadıkları ile Başa Çıkma Allah'tan İstedikleri Yardımlar	316
Tablo 86: Kurumlara Göre Ergenlerin Yaşadıkları ile Başa çıkma Allah'tan İstedikleri Yardımlar	317
Tablo 87: Şehirlere Göre Ergenlerin Yaşadıkları ile Başa Çıkma Allah'tan İstedikleri Yardımlar	318
Tablo 88: Şehir ve Kurum Birlikte Ele Alındığında Ergenlerin Yaşadıkları ile Başa Çıkma Allah'tan İstedikleri Yardımlar	318
Tablo 89: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Allah'tan Hangi Dini Uygulamalar ile Yardım İsteddiği	319
Tablo 90: Kurumlara Göre Ergenlerin Allah'tan Hangi Dini Uygulamalar ile Yardım İsteddiği	320
Tablo 91: Şehirlere Göre Ergenlerin Allah'tan Hangi Dini Uygulamalar ile Yardım İsteddiği	320
Tablo 92: Şehir ve Kurum Birlikte Ele Alındığında Ergenlerin Allah'tan Hangi Dini Uygulamalar ile Yardım İsteddiği	321
Tablo 93: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Dualarının Etkilerini Değerlendirmesi	322
Tablo 94: Kurumlara Göre Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Dualarının Etkilerini Değerlendirmesi	323
Tablo 95: Şehirlere Göre Ergenlerin Dualarının Etkilerini Değerlendirmesi	323
Tablo 96: Şehir ve Kurum Birlikte Ele Alındığında Ergenlerin Dualarının Etkilerini Değerlendirmesi	324
Tablo 97: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Dua Etme Zamanı	326
Tablo 98: Kurumlara Göre Ergenlerin Dua Etme Zamanı	326
Tablo 99: Şehirlere Göre Ergenlerin Dua Etme Zamanı	327
Tablo 100: Kurum ve Şehir Birlikte Ele Alındığında Ergenlerin Dua Etme Zamanı	327
Tablo 101: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Problemleri ile Başa çıkma Sürecinde İbadetlerin Etkisi	329
Tablo 102: Kurumlara Göre Ergenlerin Problemleri ile Başa Çıkma Sürecinde İbadetlerin Etkisi	329
Tablo 103: Şehirlere Göre Ergenlerin Problemleri ile Başa Çıkma Sürecinde İbadetlerin Etkisi	330
Tablo 104: Kurum ve Şehir Birlikte Ele Alındığında Ergenlerin Problemleri ile Başa Çıkma Sürecinde İbadetlerin Etkisi	330

ŞEKİLLER

Şekil 1: Çocuk İstismarı Risk Faktörleri	43
Şekil 2: Ergenlik Dönemleri	74
Şekil 3: Bilişsel Modeli Oluşturan Üç Temel Yapı	230
Şekil 4: Lazarus: Olayı Değerlendirme	234
Şekil 5: Başaçıkma Türleri	235
Şekil 6: Din ve Başaçıkma İlişkileri	237
Şekil 7: Kurumlara Göre Örneklem Sayısı ve Yeri	255
Şekil 8: Örneklemin Yaş Dağılımı	255
Şekil 9: Örneklemin Kurumda Kalma Süresi	256
Şekil 10: Örneklemin Eğitim Durumu	257
Şekil 11: Örneklemin Kardeş Sayısı	258
Şekil 12: Örneklemin Ailenin Kaçınıcı Çocuğu Olduğu	258
Şekil 13: Örneklemin Anne Baba Durumu	259
Şekil 14: Örneklemini En Çok Etkileyen Olumsuz Yaşantı	268

GİRİŞ

1. Konu ve Problem

İnsanlığın geleceğine ait her türlü düşünce sistemi, gelecek nesillere yönelik değerlendirmeler yapar ve projeler hazırlar. Gençler; engelli - engelsiz, suçlu - suçsuz, zengin - fakir ayrım gözetmeksizin bir ülkenin geleceğidir. Bir ülke gelişmek ve ilerlemek istiyorsa, gelecek neslin yetenekleri doğrultusunda gelişmeleri ve yetişmeleri için olanaklar oluşturmak zorundadır.

Genç nüfusun bir kısmını sosyal hizmet kurumlarında kalan gençler oluşturmaktadır. Bu çalışma, gelecek neslin bir parçası olan sosyal hizmet kurumlarında kalan gençlere yönelik bir çalışmadır. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin sorunu, ülkemizde ve dünyada yazılı ve görsel medyanın zaman zaman üzerinde durduğu bir konudur. Kitle iletişim araçlarında bu gençlerimizin yetişme koşulları sıklıkla yer almaktadır, fakat genelde sınırlı, yüzeysel ve kendini tekrarlayan yayınların ötesine geçememektedir. Kurumlarda kalan ergenlerin sorunlarına yüzeysel, medyatik yaklaşımların ötesinde manevi olarak yaklaşmak onların sorunlarına rehber olmak gerekmektedir. Konuyu psikolojik, sosyal, ekonomik vb. farklı boyutlar açısından değerlendirmenin yanı sıra, dini danışmanlık ve rehberlik açısından da değerlendirmek gerekmektedir. Kurumlarda yetişen ergenleri psiko-sosyal yönleri ile anlamak, ilişkili olduğu etmenlerin incelenerek ortaya koymak, sözü edilen gruba verilebilecek dini danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin hem planlanması hem de sunulması açısından önemlidir. Bu yüzden bu çalışma, sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin psikolojilerini anlamayı ve din psikolojisi açısından bilimsel bir çerçevede değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede ergenlerin yaşadıkları sorunlar, yakın ilişkileri, dini benlik saygıları, dini yüklemeleri ve dini başa çıkmaları nitel bir çalışma ile incelenmiştir.

Sosyal bir varlık olan insan, her konuda danışmanlığa gereksinim duyabilir. İnsan, yaşamı tanımaya anne ve babasının rehberliğinde başlar. Çocuklukta başlayan danışmanlık

süreci kişi yetişkin oluncaya kadar yoğun bir şekilde devam eder. Hayatın her döneminde insan az ya da çok danışmanlığa ihtiyaç duyabilir.¹ Ancak fiziksel, duygusal, bilişsel, cinsel değişim ve gelişim içinde olan ve kimlik inşasında olan ergen için bu evre en fazla rehberliğe gereksinim duyulan bir gelişim evresidir.² Çünkü bu süreçte ergenin, gerek bilişsel açıdan gerek inanç uygulama bütünlüğü noktasında çatışma ve problem yaşaması olasıdır.³ Ayrıca kurumda kalan ergenlerin çalkantılı dönemlerine ilave olarak, yurtlarda kalmalarını gerektiren hassas durumları, ailevi sorunlara bağlı yaşadıkları travmalar ve kurumlarda yaşadıkları sorunlar olabilmektedir.⁴

Günümüzde çeşitli sebeplerden dolayı aile yapısının parçalandığı görülmektedir. Modern dünyada küçülen, zayıflayan ve parçalanan ailenin tek başına çocuğu koruyamadığı düşünülmektedir.⁵ Bu durumdan en fazla etkilenen ortada sahipsiz ve kimsesiz kalan çocuklardır. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin çoğu boşanmış aile çocuklarıdır. Toplumun kanayan bir yarası olan bu çocuklar devletin koruması altındadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı olarak devlet, bu çocuklar için üstüne düşen görevi yapmaya çalışmaktadır.⁶ Kurumdaki çocukların okul, dersane, kurslara gönderme vb. maddi gereksinimleri devlet tarafından karşılanmaktadır. Bu çocukların en önemli gereksinimi sevgi ve ilgidir. Aile sıcaklığından uzak büyüyen, zaman zaman örseleyici yaşantılara maruz kalan bu ergenlerimizin sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesi ve topluma kazandırılması için toplumda her kesime çeşitli sorumluluklar düşmektedir. Ancak bu süreçte en önemli sorumluluk, dini danışman ve rehberlerindir. Gençlerin ruhi ve manevi gelişimleri için dini danışmanlara ihtiyacı olduğu görülmektedir. Çünkü insan gelişimsel olarak, maddi ve manevi bütünlük içinde olduğunda mutluluğu ve huzuru yakalayabilmektedir. Bu süreçte dünyayı anlama ve anlamlandırma çabasında olan

¹ Nurullah Altaş, "Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri" *A.Ü.İ.F.D.*, C. XLI, Ankara, 2000, s. 328.

² Gülgören Ünlüoğlu, "Ergenliğin Psikopatolojisi", *Ergenlik Psikolojisi (içinde)*, (ed.) Bekir Onur, 2.b., Ankara, Hacettepe Taş Yayınları, 1987, s.209; Bkz. Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2000, s.269; Gerard Severin, *Ergenlik Çağının Tehlikeleri*, Ankara, Çocuk ve Aile Kitapları, 2000, s.17.

³ Mustafa Koç, *Manevi - (Psikolojik) Danışmanlık Müslüman - Türk Diasporası Örneği*, Bursa, Emin Yayınları, 2014, s.75.

⁴ Keneeth, I. Pargament, "Tanrım Bana Yardım Et", *Din Psikolojisi Açısından Başaşağıkmanın Teorik Çatışma Doğru*, *Research in The Social Scientific Study of Religion*, (çev. Ahmet Albayrak), Volume II, 1990, s.19

⁵ İsmet Galip Yolcuoğlu, "Türkiye'de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi", *Aile ve Toplum Dergisi*, C.5, S.18, Ankara, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2009, s.43.

⁶ Semra Yurtkuran Demirkan v.d., *Boşanma Nedenleri Araştırması*, Ankara, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2009, s.5.

ergen için din, zihni açıklık sağlamaktadır. Din, ergene bütünsel bir dünya görüşü, kimliğini tanımlamaya yardım eden inanç, gelenek, sembol ve ritüeller ve yaşam tarzı sunar. ⁷ Sosyal hizmet kurumlarında dini danışmanlık ve rehberlik, bireye kendini anlaması, çevredeki olanakları tanınması ve doğru tercihler yaparak kendini gerçekleştirebilmesi için yapılan sistematik ve profesyonel bir yardım sürecidir. ⁸

Dini danışmanlar, danışanların maddi ve manevi açıdan huzur ve mutluluğuna katkı sağlamayı, acılarını hafifletmeyi, yaşadıkları örseleyici yaşantılarla başa çıkma süreçlerine yardımcı olmayı hedeflemektedir. Dini danışmanlık ve rehberlikle, bireylerin iç dünyalarında oluşan tahribatın, fitrata uygun ve ahlaki değerlere yönelik onarılmasına rehberlik edilmesi, bireyin psiko sosyal uyumunun sağlanması, yaşadığı sorunlarla başa çıkması hedeflenmektedir. ⁹ Bu çalışma ile sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenleri yakından tanımak, onlara dini danışmanlık ve rehberlik sürecinde yardım edecek dini danışmanlara küçük de olsa bir ışık olmak istenmiştir.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın temel amacı, günümüzde önemi ve gereksinimi gittikçe artan dini danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin bir alanı olan kız yetiştirme yurtları, bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezinde korunma altına alınan gençleri din psikolojisi açısından incelemek ve elde edilen bilgileri alan araştırması ile bilimsel bir temelde tartışmaktır.

Ülkemizde sosyal hizmet kurumlarında yaşayan gençlerin sorunları oldukça yaygındır. Genç nüfusun önemli bir parçasını sosyal hizmet kurumlarında yaşayan gençler oluşturmaktadır. Kurum altında korunan bu ergenler, olumlu benlik saygısı oluşturmada dini danışmanlık ve rehberliğe gereksinim duyabilirler. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenler genellikle duygusal istismara maruz kalmışlardır. Özellikle bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezinde kalan gençler, fiziksel, duygusal, cinsel istimsara maruz kaldıkları için devlet tarafından koruma altına alınmaktadır. ¹⁰ Dolayısıyla istismar; gençlerde bilişsel, duygusal ve davranışsal düzeyde zorluklar yaratabilir. Bu zorluklar

⁷ Hayati Hökelekli, “Gençlik ve Din”, *Gençlik Din ve Değerler (içinde)*, Ankara, 2002, Ankara Okulu Yayınları, s.18.

⁸ Hasan Tan, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, 6. b., İstanbul, Alkım Yayınları, 1992, s.18.

⁹ Saadettin Özdemir, “Sosyal Hizmetlerde Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri”, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri (içinde)*, (ed.) Nurullah Altaş ve Mustafa Köylü, İstanbul, Ensar Yayınları, 2014, s.209.

¹⁰ <http://www.aile.gov.tr/> / Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2013 Yılı İdare Faaliyet Raporu, ss.58 – 60.

kişisel ve kişilerarası problemleri sıklıkla beraberinde getirmektedir. İstismara uğrayan çocuklar, dünyayı önceden kestirilemez ve hırpalayıcı bir yer olarak görmeye başlayabilirler. Bu çoğunlukla yoğun bir çaresizlik duygusu ile birlikte yaşanmaktadır. İstismar içeren davranışlar, kişinin güvenli bağlanma örüntüsü geliştirmesini engellemekte ve ergen, kendini yetersiz, diğer insanlardan farklı, kötü ve başkaları tarafından sevilmeyen, değersiz biri olarak algılamakta ve olumsuz benlik saygısına sahip olabilmektedir.¹¹

Yurtlarda veya rehabilitasyon merkezlerinde kalan korunmaya muhtaç çocuklar, bir şekilde ailelerinden ve yakınlarından ayrılmak zorunda kalmışlardır. Ayrılma karşısında yaşadıkları travma (incinme) sonucu, belirsizlik ve olanları anlamlandıramama duygusu altında yoğun bir umutsuzluk yaşamaktadırlar.¹² Manevi desteğe ve rehberliğe ihtiyaç duydukları bu noktada dini danışmanlığın fonksiyonu önemlidir.

Kurumlarda kalan gençlerin özellikle kimlik kazanma aşamasında olmaları, geçmişten gelen hüznlerden ve gelecek kaygısından gelen endişelerden dolayı sürekli yaşamdan şikâyet ettikleri görülmektedir. Geçmiş yaşantıları ve yakınları ile olan zayıf iletişimleri nedeniyle hayatı anlamlandırma konusunda güçlük çekmektedirler. Halbuki öz aileleri ile birlikte yaşayan çocuklar her zaman geçmişlerine ilişkin bilgi alma imkanına sahiptirler. Ailelerinden ayrılmış olan çocukların ise çoğu zaman böyle bir olanağı mevcut değildir. Onların geçmişleri kayıp ya da unutulmuş olabilir. Çocukların geçmişle bağlantılarının kopuk olması, duygusal ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyebilmektedir dolayısıyla dini danışmanlığa yaşlılarından daha fazla gereksinim duyabilirler.¹³ Gençlerin farklı konularda sorunları da olabilir. Manevi açıdan bir takım problem ve sorunlar yaşamaları muhtemeldir. Tezimizin amacı bu gençlere uygulamalı olarak dini danışmanlık yapmak ve onları tanımlamaktan daha çok anlamayı hedeflemektedir. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşamlarında karşılaştıkları sorunlara rehberlik ederek, onların topluma sağlıklı bireyler olarak kazandırılmalarında destek olmaktadır.

¹¹ Harika Yücel, “Çocuğa Yönelik İstismar ve İhmal”, *Riskli Davranışlar Gösteren Çocuk ve Ergenler (Alanda Çalışanlar için Bilgiler) (içinde)*, (ed.) Kültegin Öge, İstanbul, Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği, 2007, ss.171 -183.

¹² Mehmet Kök, “Yetiştirme Yurdunda Kalan Öğrencilerin Psikolojik Belirti Düzeylerinin Değerlendirilmesi”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.8, Denizli, Pamukkale Üniversitesi Yayınları, 2000, ss.78 - 84

¹³ Sema Kut, Gülten Özaltın, “ Bakırköy Çocuk Yuvasında 3-12 Yaş Çocuklarının Davranış Sorunlarını Üzerine Bir Araştırma”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, C.5, S. 2-3, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Fakültesi Yayınları, 1987, ss.133-159.

Türkiye’de ergenlik üzerine yapılmış birçok çalışma olmasına karşın din psikolojisi alanında, sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlere yönelik çalışmalar yetersizdir. Özellikle yetiştirme yurdu ve bakım sosyal rehabilitasyon merkezlerinde (duygusal, fiziksel, cinsel istismara uğramış gençlere) dini danışmanlık ve rehberlik konusunda yapılmış lisansüstü düzeyde tanımlanmış benzer bir akademik araştırma bulunmamaktadır. Bu konunun daha önce işlenmemiş olması göz önünde bulundurularak bu çalışmada hedef teorik bir çerçeve oluşturmak ve kurumlarda uygulamalı olarak yaşanan gözlem ve tecrübeleri paylaşmaktır.

Ayrıca bu ergenlerin yaşadıkları sorunlarla başa çıkma sürecinde dini danışman ve rehberliğe gereksinim duydukları aşikardır. Din hizmeti ve dini danışmanlık sadece cami eksenli değil, cami dışı hizmeti olarak günümüzde yaygınlık kazanmaktadır.¹⁴ Cami dışı hizmeti olarak yetiştirme yurtları, bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezlerindeki gençlere rehberlik etmek önemli bir uygulama alanıdır.

3. Konu ile İlgili Yapılan Çalışmalar

3.1. Türkiye’de “Dini Danışmanlık” Alanında Yapılan Çalışmalar

“Dini danışmanlık ve rehberlik” kavramları ilk defa Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din eğitimi Anabilim dalında Mualla Selçuk Yönetimindeki iki yüksek lisans çalışması ile akademik alanda yer almıştır. Bunlardan ilki Nurullah Altaş’ın “Hastanelerde Din ve Moral Hizmetleri” isimli tez çalışmasıdır. Ayrıca Nurullah Altaş, “Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri” adlı makalesinde, ilk defa 1994 yılında Sağlık Bakanlığı tarafından gündeme gelen, Sağlık Bakanlığı ve il müftülüklerinin koordinasyonu ile 1995 yılında uygulamaya konulan fakat 1996 yılında Danıştay tarafından iptal edilen hastanelerdeki hastalara yönelik bir nevi manevi destek ve moral hizmeti niteliğinde yapılan dini danışmanlık hizmetlerini konu edinmektedir. Yine bu çalışmada, hastanelerde uygulanan bu dini danışmanlık hizmetlerinin niteliğinde uygulamanın hastaların

¹⁴ Ali Bardakoğlu, *21.yy Türkiye’sinde Din ve Diyanet*, Der. Ömer Menekşe, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010, ss.79 – 80.

tedavisindeki katkısından, karşılaşılan aksaklıklardan ve bu aksaklıkların nedenlerinden bahsedilmektedir.¹⁵

Diğer yüksek lisans tezi ise “Dinsel Danışmanlığın Teorik Çatısı” (1997) isimli çalışmasıyla Üzeyir Ok’ a aittir. Bu çalışmada; psikolojik danışmanlığın dinsel alanda işlev kazanmasını sağlama konusu, temeli Hıristiyanlık ve Yahudilik geleneğine dayanan dini danışmanlık kurumunun İslam geleneğindeki yeri ve önemi, bireysel ve toplumsal sorunların çözüm aşamasında ve din adamlarının nitelikli eleman haline gelmesinde dini danışmanlığın katkısı ele alınmıştır. Yine bu çalışmada dindarların, dini ve ruhsal problemlerini çözmek için din görevlilerine başvurdukları, bu sebeple dinsel danışmanlığın aslında bireylerin problemlerini çözmelerinde manevi bir yardım niteliğinde olduğu tespit edilmiştir. Dini danışmanlığın, toplumdaki ruhsal sorunlara çözüm üretmede olumlu katkı sağladığından bahsedilmiştir.¹⁶

Altaş’ın (2000) yılında “Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri” adlı makalesi vardır.¹⁷ Konuyu din psikolojisi açısından ilk değerlendirenlerden biri de Öznur Özdoğan’ın “İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji” (2006)¹⁸ adlı makalesidir. Ok, 2007 yılında gerçekleştirilen 1. Din Hizmetleri Sempozyumunda Fowler’ın inanç gelişim teorisi temelinde oluşturduğu “İnanç Bakım Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi” isimli tebliğinde dini danışmanlıkla ilgili görüşlerini sunmuştur.¹⁹

Altaş ve Köylü’nün 2012 yılında yayınlanan editörlüğünü yaptığı “Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri” adlı kitapta “Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri” adlı makalesi bulunmaktadır.²⁰ Ayrıca kitapta; Şuayip Özdemir’in “Cezaevlerinde Din Eğitimi

¹⁵ Nurullah Altaş, “Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri”, (Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Deneme), *A.Ü. İ.F.D.*, C. XXXIX, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1999.

¹⁶ Üzeyir Ok, *Dinsel Danışmanlığın Teorik Çatısı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1997.

¹⁷ Nurullah Altaş, “Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri”, *A.Ü.İ.F.D.*, C., 41, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2000.

¹⁸ Öznur Özdoğan, “İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji”, *A.Ü.İ.F.D.*, C. XLVII, S.2., Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2006, ss.127 -141.

¹⁹ Üzeyir Ok, “İnanç Bakım Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu, (3 -4 Kasım 2007 içinde)*, C. II, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008, ss. 550 -574.

²⁰ Nurullah Altaş, “Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri”, *Dini Danışmanlık Ve Din Hizmetleri (içinde)*, Ankara, Gündüz Yayınları, 2012, ss.11 -36.

ve Dini Danışmanlık”,²¹ Hüseyin Peker’in “Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri” adlı makaleleri bulunmaktadır.²² Ayrıca Ok’un Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri kitabı içinde “Dini Danışmanlık: Tanım ve Tarihi” adlı makalesi mevcuttur.²³

Mustafa Koç’un, “Manevi Psikolojik Danışmanlık ile ilgili Batı’da yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü (1902 -2010)” adlı çalışmasında batıda yapılan çalışmalar hakkında bibliyografik bilgi verilmiştir. Ayrıca Koç (2014) yılında yayınlanan “Manevi (Psikolojik) Danışmanlık / Müslüman Türk Diasporası Örneği” çalışmasında manevi danışmanlıkla ilgili bir çerçeve oluşturduktan sonra diasporada yaşayan danışmanlara verdiği manevi danışmanlık uygulamalarından bahsetmektedir.²⁴

Recep Kaymakcan ve Turgay Şirin’in, Değerler Eğitim Dergisi’nde yayınlanan “Bilişsel Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımı ile Bütünleştirilmiş Dini Danışmanlık Modeli’nin Din Eğitimi Alan Erkek Üniversite Öğrencilerinin Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeylerine Etkisi” adlı makalesi vardır. Kaymakcan ve Şirin bu çalışmasında İslami değerlerle bilişsel davranışçı tekniklerin bütünleştirildiği bir danışmanlık stratejisi oluşturmaya çalışmıştır.²⁵

Turgay Şirin’in (2014) “Dini Danışmanlık ve Rehberlik İhsan Modeli”, yeni çıkan yayınlar arasındadır. Kitapta dini yöntemlerle psikoterapi tekniklerinin birlikte kullanıldığı dini danışmanlık alanının teorik temelleri ele alınmaktadır. Ayrıca dini danışmanlık alanının, İslam toplumlarında da uygulanabileceğini göstermek üzere geliştirilmiş özgün bir model olan ve aynı zamanda danışmanlık aşamalarının isimlerinin baş harflerinden oluşan “İ.H.S.A.N Modeli”ni anlatmaktadır. Psikolojik danışmanlık ilkeleri ve Bilişsel-Davranışçı Psikoterapi yaklaşımıyla bütünleştirilmiş bir dini danışmanlık modeli olan

²¹ Şuayip Özdemir, “Cezaevlerinde Din Eğitimi ve Dini Danışmanlık”, *Dini Danışmanlık ve Din hizmetleri (içinde)*, Ankara, Gündüz Yayınları, 2012.

²² Hüseyin Peker, “Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri”, *Dini Danışmanlık ve Din hizmetleri (içinde)*, Ankara, Gündüz Yayınları, 2012.

²³ Üzeyir Ok, “Dini Danışmanlık: Tanım ve Tarihi”, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, (ed.) Nurullah Altaş – Mustafa Köylü, Ankara, Gündüz Yayınları, 2014, ss. 35-54.

²⁴ Mustafa Koç, *Manevi - (Psikolojik) Danışmanlık Müslüman Türk Diasporası Örneği*, Bursa, Emin Yayınları, 2014.

²⁵ Recep Kaymakcan, Turgay Şirin, “Bilişsel – Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımı ile Bütünleştirilmiş Dini Danışmanlık Modeli’nin Din Eğitimi Alan Erkek Üniversite Öğrencilerinin Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeylerine Etkisi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C.11, S. 26, İstanbul, Dem Yayınları, 2013, ss.111 – 148.

"İHSAN Modeli", bu konuda İslâmî referansları kullanarak geliştirilmiş literatürdeki ilk dini danışmanlık modeli olma özelliğini de taşımaktadır.²⁶

İlhan Topuz (2014) "Din Görevlilerinin Manevi Danışmanlık Yeterlilikleri" isimli çalışmada manevi danışmanlık hizmeti veren din görevlilerinden beklenen yeterlilik kriterlerini belirlemiştir.²⁷

Din eğitiminde de konu çeşitli boyutları ile incelenmiştir. Bu çalışmalardan biri Aytekin Bulut'un, Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık çalışmasıdır. Aytekin Bulut, bu çalışmada din eğitimindeki problemlerin çözümünde, bireylerin manevi sorunlarının çözülmesinde, bireylerin kendini ve dini anlamlandırmasında ve dinin doğru bir şekilde anlaşılmasında rehberlik ve danışmanlığın yeri ve önemi ele alınmıştır. Bu amaca yönelik olarak da ilk olarak rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin tarihi gelişiminden, tanımından, din eğitimindeki yeri, önemi ve çeşitlerinden bahsedilmiş ve konu ile ilgili anket sonuçlarına yer verilmiştir.²⁸

Ayrıca Suat Cebeci'nin "Dini Danışma ve Rehberlik" kitabında önce psikolojik danışma ve rehberlik tecrübelerinden hareketle bir temel oluşturulmaya çalışılmıştır. İkinci aşama olarak din eğitimi ve din hizmetleri alanlarında yürütülen çalışmalarda dini danışma ve rehberlik yaklaşımı oluşturulmuştur.²⁹

Konu ile ilgili akademik lisansüstü çalışmalara baktığımızda yeterli sayıda olmadıkları görülmektedir.

- Lisansüstü çalışmalardan biri Bekir Bizet'in, (2006) "Dini Danışmanlıkta Teşhis Ve Anlamaya Yönelik Teknikler"³⁰ adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezi,
- Seyhat Doğan'ın "Dini Danışmanlıkta Destek ve Teşvik Bildiren Teknikler ve Diyalog Örnekleri"³¹ (2006) adlı basılmamış Yüksek lisans tezi,
- Süleyman Güler'in "Dini Danışmanlıkta Kabul ve Anlayış Bildiren Teknikler"³² (2006) adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezi,

²⁶ Turgay Şirin, *Dini Danışma ve Rehberlik İhsan Modeli*, İstanbul, Mim Akademi Yayınları, 2014.

²⁷ İlhan Topuz, *Din Görevlilerinin Manevi Danışmanlık Yeterlilikleri*, Isparta, Manas Yayınları, 2014.

²⁸ Aytekin Bulut, *Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*, Ankara, TDVY., 2011.

²⁹ Suat Cebeci, *Dini Danışma ve Rehberlik*, Ankara, DİB. Yayınları, 2012, s. 63.

³⁰ Bekir Bizet, *Dini Danışmanlıkta Teşhis ve Anlamaya Yönelik Teknikler*, C.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2006.

³¹ Seyhat Doğan, *Dini Danışmanlıkta Destek ve Teşvik Bildiren Teknikler ve Diyalog Örnekleri*, C.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 2006.

- Seda Gökhan'ın, (2007) “Kuran Kursları'ndaki Öğrencilerin Dini Problemlerinin Çözümünde Danışma Tekniklerinin Uygulanması”³³
- Feyza Kahvecioğlu Karaca'nın (2010) “Din Hizmetlerinde Dini Danışma ve Rehberlik” isimli yüksek lisans çalışmasıdır. Araştırmasında dini danışmaya olan gereksinim, dini danışmada olması gereken kriterlerden, Peygamber örneğinde dini danışma ve rehberlik konularını teorik olarak ele almıştır.³⁴
- Diğer bir yüksek lisans, Tuba Kevser Şahin'in (2010) “Dini Danışmanlık Bağlamında Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Faaliyetleri” çalışmasıdır. Araştırmada; Diyanet İşleri Başkanlığı Aile İrşat Bürolarına gelen soruları analiz edilmiştir.³⁵
- Benzer bir çalışmada Zehra Yıldız'ın (2011) “Diyanet İşleri Başkanlığı Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Gelenlerin Psiko – Sosyal Zemini” Kırşehir örnekleminde incelenmiştir.³⁶
- Necla Yılmaz, (2012) “ Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Yapılan Dini Danışmanlık – Çorum Örneği” çalışması da Çorum örnekleminde konuyu ele almıştır.³⁷
- Bu konuda kapsamlı çalışmalardan biri de Ömer Faruk Söylev'in (2014) Türkiye'de “Dini Danışmanlık Alanları, İmkânları ve Yöntemleri”, (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği) doktora çalışmasıdır. Söylev araştırmasında; danışma ve rehberlik hizmetlerinin ülkemizdeki uygulama alanlarını din psikolojisi açısından ele almıştır. Çalışması din hizmetlerinin insanın tehdit

³² Süleyman Güler, *Dini Danışmanlıkta Kabul ve Anlayış Bildiren Teknikler*, C.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 2006.

³³ Seda Gökhan, *Kur'an Kurslarındaki Öğrencilerin Dini Problemlerinin Çözümünde Danışma Tekniklerinin Uygulanması*, C.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2007.

³⁴ Feyza Kahvecioğlu Karaca, *Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2010.

³⁵ Tuba Kevser Şahin, *Dini Danışmanlık Bağlamında Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Faaliyetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2010.

³⁶ Zehra Yıldız, *Diyanet İşleri Başkanlığı Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Gelenlerin Psiko – Sosyal Zemini*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes, 2011.

³⁷ Necla Yılmaz, *Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Yapılan Dini Danışmanlık – Çorum Örneği*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2012.

altındaki ruhsal durumuna nasıl destek sağladığını ele almaktadır.³⁸ Ayrıca Söylev'in "Psikolojik Yardım Hizmetleri Bağlamında Türkiye'de Dini Danışma ve Rehberlik"³⁹ adlı makalesi mevcuttur.

3.2. Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kapsamında Yapılan Çalışmalar

Adem Şahin'in "Yetiştirme Yurtlarındaki Gençlerin Dini Duygu, Düşünce ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Konya 1993) başlıklı çalışması, din psikolojisi alanında bu konudaki öncü çalışmalardan birisidir. Bunun yanında Saadettin Özdemir'in, "Korunmaya Muhtaç Gençlerin Din Öğretimi İhtiyaçları" (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara (1999= ve Orhan Demir'in (2004) Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi adlı ile kitap olarak yayınlanmış olan doktora çalışması din eğitimi çerçevesinde yapılmış olan çalışmalardır.⁴⁰ Bunun yanında Şükran Demirci'nin "Yetiştirme Yurdu Ergenlerinde Allah Tasavvuru" (Malatya Örneği) (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Kayseri 2009) isimli araştırması yakın zamanlarda gerçekleştirilmiş bir çalışmadır. Altaş'ın ve Köylü'nün editörlüğünü yaptığı Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri adlı kitapta Saadettin Özdemir'in "Sosyal Hizmetlerde Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri"⁴¹ makalesi bulunmaktadır.

Genel anlamda Yetiştirme yurtlarındaki gençlere yönelik yapılan çalışmalar arasında İbrahim Cılga'nın (1989) Korunmaya Muhtaç Gençlerin Sorunları ve Yetiştirme Yurtları adlı kitabı kayda değerdir.

Çeşitli alanlarda yetiştirme yurdunda yapılmış yüksek lisans ve doktora tezleri ise şunlardır:

- Sıdıka Bulduk, (1989) "Yetiştirme Yurtlarında Kalan Adölesan Çağının Beslenme Durumları ve Bunun Sağlıkla İlişkisi (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara

³⁸ Ömer Faruk Söylev, *Türkiye'de Dini Danışmanlık Ve Rehberlik, Alanları, İmkanları ve Yöntemleri (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2014.

³⁹ Ömer Faruk Söylev, "Psikolojik Yardım Hizmetleri Bağlamında Türkiye'de Dini Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri", *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, C.I, S. 2, Haziran 2015, ss. 78 -99.

⁴⁰ Orhan Demir, *Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi*, İstanbul, Düşünce Kitabevi, 2004.

⁴¹ Saadettin Özdemir, "Sosyal Hizmetlerde Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri", *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri (içinde)*, (ed.) Nurullah Altaş ve Mustafa Köylü, İstanbul, Ensar Yayınları, 2014.

- Necla Tuzcuoğlu, (1989)Korunmaya Muhtaç Çocukların Öğrenim Problemleri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara
- Mirhan Özdal Alanyalı, (1990) “Yetiştirme Yurtlarında Kalan 13 – 18 yaş Kız ve Erkek Grubun Beslenme ve Büyüme Yetiştirme – Gelişme Yönünden İncelenmesi ” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara
- Nuriye Güripek, (1993) “Yetiştirme Yurtları ve Sosyo Ekonomik Düşük Aile Yanında Kalan Onyedli Yaş Grubu Gençlerinin Kendini Kabul Düzeylerinin Saptanması” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara
- Funda Tekelioğlu Yılgör, (1993) “ Yetiştirme Yurdunda Yaşayan 13 – 17 Yaş Grubu Okuyan Gençler ile Aileleri Yanında Yaşayan ve Okuyan Aynı Yaş Grubu Gençlerin Ergenlik Problemlerinin Karşılaştırılması” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul
- Behzet Aslan, (1997) “Kurum Bakımında Bulunan Korunmaya Muhtaç Çocukların Davranış Sorunları” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara
- Deniz Gürvardar’ın, (2001) “Yetiştirme Yurdunda Yetişen Çocuklar İle Ana-Baba Yanında Yetişen Çocukların Umutsuzluk Düzeyinin Karşılaştırılması” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir
- Hacer Çetin, (2004) “Yetiştirme Yurtlarında Kalan Adölasanların Benlik Saygıları ve Psikolojik Belirtileri” (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara
- Fevzi Cebe, (2005) “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yetiştirme Yurtlarında Barınan Çocukların “Benlik Saygısı”, “Depresyon”, “Kaygı” Skorlarının Ailesi Yanında Kalan Çocuklarla Karşılaştırılması” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul
- Hasan Şenocak, (2005) “Korunmaya Muhtaç Çocuklar: İstanbul Yetiştirme Yurtları Üzerine Bir Alan Araştırması” (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul
- Aytaç Yılmaz, (2005) “Yetiştirme Yurdunda Yaşayan Çocuklarının Genel Ruh Sağlığı Durumlarının Belirlenmesi” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri

- Belgin Üstün, (2008) “Yetiştirme Yurdu Deneyimi Olan Genç Yetişkinlerin Çocuklarının Duygusal ve Davranışsal Sorunları” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara
- Türkan Yılmaz Irmak’ın, (2008) “Çocuk İstismarı ve İhmalinin Yaygınlığı ve Dayanıklılıkla İlgili Faktörler” (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir
- Gülçilem Şahin, (2008) “Yetiştirme Yurdunda ve Ailesi Yanında Yaşayan Ergenlerin Bağlanma Stilleri ile Kimlik Statüleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya
- Zilan Demircan’ın, (2009) “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kemerburgaz – Ağaçlı Koruma, Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi’nde Kayıtlı Bulunan Kanun’la İhtilafa Düşmüş Çocukların Sosyodemografik ve Kriminolojik Bakımdan Değerlendirilmesi” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul
- Ebru Çam Köker’in, (2010) “Sosyal İnceleme ve Mesleki Raporlarda Suça İtilen Çocuklar: Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara
- Başak Karagöz’ün, (2010) Alkol ve Madde Bağımlısı Bir Grupta Kendini Yaralama Davranışının İncelenmesi: Çocukluk Dönemi İstismarı ve İhmali ile Duygu Düzenleme Güçlüğü Faktörleri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans), Ankara
- Dr. Özge Ballı’nın, (2010) Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi’ne Başvuran Çocuk İstismarı ve İhmali Olgularının Değerlendirilmesi (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Adana
- Kübra Saral’ın, (2013) Yetiştirme Yurdu’nda Kalan Ergenlerin Stresle Başa Çıkma Tarzlarının Eğitim – Öğretim Yaşantılarında Stresle Başa Çıkma ve Sosyal Yaşantılarında Stresle Başa Çıkma ve Sosyal Karşılaştırma Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi adlı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul
- Didem Pişi, (2013) İstismar ve İhmale Uğrayan Çocukların Psiko – Sosyal Özellikleri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya

- Gizem Orakçı, (2013) İstismar Mağduru 13 – 18 Yaş Arası Çocukları, Travma Sonrası Stres Bozukluğu, Suçluluk ve Utanç Duygusu Psikolojik Değerlendirme, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

4. Araştırmanın Temel Kavramları

4.1. Yetim

Yetim, yalnız kalmak, babasız kalmak, gaflette bulunmak, geri kalmak, muhtaç olmak anlamlarına gelen ‘ye – te – me’ kökünden türemiş bir sıfattır. Sözlükte “yalnız kalmış, tek kişi, eşsiz manalarına gelir. “Yetimlikte” yalnızlık demektir. Bu manada yalnız ve tek olan her şey yetimdir. Sedefinde bulunan inciler için “dürr-i yetim” denmesi, tek ve eşsiz olmalarındandır.

Terim olarak yetim, “buluğ çağından önce babası ölen çocuğa” denir. Yetimlik, insanlarda baba tarafından diğer canlılarda ise anne tarafından olur.⁴² Arapça’da annesi ölen çocuğa, “acıy”⁴³ hem annesi hem babası ölen çocuğa “latim” denir.⁴⁴ Türkçe’de bu her iki kavramın karşılığı “öksüzdür”. Yani sadece annesi ölene “öksüz” dendiği gibi hem annesi hem de babası ölene “öksüz” denir. Yetim ifadesi Türkçe’de Arapçadaki gibi kullanılmaktadır.

Yetim kavramının anlamını oluşturan, babası ölen çocuğun muhtaç duruma düşmesiyle bakılma imkanını ve desteğini kaybetmiş olmasıdır. Annesi ölen çocuk, sahip çıkılma ve bakılma noktasında babanın korumasındadır. Babası ölen çocuk, zorunlu olarak sahip çıkılma imkan ve desteğini kaybettiği için ortada kalabilir.

Yetim olgusunda sorun, anne veya babanın ölmüş olmasıyla değil, anne ve babanın ölmesiyle çocuğun yalnız kalması ve sahiplenilmemesidir. Dolayısıyla sahihsiz olan her çocuk ailesi tarafından sahip çıkılınca kadar sorumluluk açısından yetim olarak değerlendirilebilir. Kelimenin semantik analizinden de anlaşıldığı gibi yetimlik ve öksüzlük, yalnızlığın, güçsüzlüğün, tek kalmışlığın ve çaresizliğin ifadesidir.⁴⁵

⁴² İbn Manzur, “ytm” md. , *Lisanu’l Arab*, C. XII, ss. 645 -646; Abdüsselam Arı “yetim” md., *TDVİA (içinde)*, C.43, 2013, ss. 501 – 503.

⁴³ İbn Manzur, “acy” md., *Lisanu’l Arab*, C. XV, ss.79 -80.

⁴⁴ İbn Manzur, “ltm” md., *Lisanu’l Arab*, C.XII, s.543.

⁴⁵ Cemal Ağırman, “Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları”, *Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu (içinde)*, İstanbul, Ensar Yayınları, 2010, ss.93-94.

4.2. Sosyal Hizmetler

“Sosyal Hizmetler” ilgili kanunda; kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü, olarak tanımlanmaktadır.⁴⁶ Sosyal hizmetin mesleki etkinlik alanı “sosyal çevresi içinde birey” dir.⁴⁷

Sosyal hizmetin çalışma alanı, toplumda olumsuz şartlardan etkilenmiş, dezavantajlı birey ve gruplardır. Mesela korunmaya muhtaç çocuklar, bakıma muhtaç olanlar, engelliler, ihtiyaç sahipleri vb. bu çerçevede akla ilk gelen kişilerdir. Sosyal hizmet; bu kişilere toplumda uyumlu, verimli ve huzurlu yaşayabilmeleri için sunulan hizmetlerdir.⁴⁸

Bir bilim olarak sosyal hizmetler; korumaya muhtaç olan çocuklar, gençler, engelli bireyler, ihtiyaç sahibi kişiler, bu kişilerin aileleri, travma yaşamış bireyler, suça sürüklenen çocuk ve gençler, bakıma ve korunmaya muhtaç yaşlılar, yoksul aileler, risk gruplarına karşı bilimsel ve profesyonel çalışmalar ortaya koyar.⁴⁹

4.3. Korunmaya Muhtaç Çocuk

Korunma ihtiyacı olan çocuk; bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk olarak tanımlanmıştır.⁵⁰

Korunmaya muhtaç çocukların bakım ve korunmasına ilişkin işlemler 1983 tarihinde kabul edilen 2828 Sayılı yasa ile yürütülmekte olup, 03.07.2005 tarihinde kabul

⁴⁶ 27.05.1983 tarih ve 18059 sayılı Resmi gazetede yayınlanan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md. 3/a

⁴⁷ Işıl Bulut, *Sosyal Hizmet Uygulamaları El Kitabı*, Ankara, Başkent Üniversitesi S.B.F. Sosyal Hizmetler Bölümü, 2006, s. 3-4; Zeki Karataş, “İl Sosyal Hizmet Müdürlüklerinde Etkin Sosyal Hizmet Sunumu”, *Sosyal Hizmet ve Sosyal Dışlanma Sempozyumu (içinde)* Haz. Gonca Polat Uluocak, Arzu İçağasıoğlu Çoban, Ankara, Haberal Eğitim Vakfı, 2009, s.361.

⁴⁸ İlhan Tomanbay, *Sosyal Olmak*, SABEV Yayınları, Ankara, 2007, s.30.

⁴⁹ Işıl Bulut, a.g.e., s. 3-4.

⁵⁰ <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10524/Bakim-Hizmetleri-Daire-Bsk>

edilen 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile de hakkında bakım, barınma ve danışmanlık tedbiri verilen çocuklar ile denetim tedbirine karar verilen çocuklardır.⁵¹

2828 sayılı Kanununda; Korunmaya muhtaç çocuk: 'Beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

- a) Ana veya babasız, ana babasız,
- b) Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,
- c) Ana veya babası veya her ikisi tarafından terk edilen,
- d) Ana veya babası tarafından ihmal edilip, fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu madde kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuklar olarak tanımlanmıştır.⁵²

4.4 Yetiştirme Yurtları

Yetiştirme yurtları, 13 - 18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi edilmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirilmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.⁵³

Yetiştirme Yurtlarındaki tüm hizmetler 13 Kasım 1995 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Yönetmelik” çerçevesinde yürütülmektedir.

4.5. Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi

Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi; duygusal, cinsel veya fiziksel istismara uğramış çocukların olumsuz yaşam deneyimlerinden kaynaklanan travma ve davranış bozukluklarını giderme amacıyla rehabilitasyon süreci tamamlanıncaya kadar geçici süre bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süre içerisinde aile, yakın çevre ve toplum ile ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü kız ve erkek çocuklara yönelik ayrı ayrı yapılandırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.⁵⁴

⁵¹ <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10524/Bakim-Hizmetleri-Daire-Bsk>

⁵² <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10524/Bakim-Hizmetleri-Daire-Bsk>

⁵³ 27.05.1983 Tarih ve 18059 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 2828 sayılı SHÇEK Kanunu.

⁵⁴ 27.05.1983 Tarih ve 18059 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 2828 sayılı SHÇEK Kanunu.

4.6. Dini Danışmanlık

Dini danışmanlık (Pastoral Care); din görevlileri tarafından nihai anlam ve konular bağlamında sorun yaşayan bireylere yönelik ruh sağlığı sorunlarında onlara yardımcı olma, destekleme; rehberlik etme, kaygıyla baş etmeye çalışan kişilerde önleme, rahatlama veya kolaylaştırmayı hedefleyen yardım etme etkinliklerini içerir.⁵⁵

Dini danışmanlık ve rehberlik; bireyin kendini anlaması, maddi ve manevi problemlerini çözmesi, gerçekçi kararlar alması, yeteneklerini en uygun düzeyde geliştirmesi, çevresine dengeli ve sağlıklı bir şekilde uyum sağlaması, dünya ve ahiret mutluluğunu kazanarak kendini gerçekleştirme için dini danışmanlık ve rehberlik eğitimi almış kişilerce verilen psikolojik yardımlara denir.⁵⁶

4.7. Rehberlik

Rehberliğin çok çeşitli tanımları yapılmıştır. Bunlardan bir kaçısı aşağıda verilmiştir.

- Rehberlik; kişinin gizilgüçlerini anlaması ve sosyal ve moral değerlerle uyum içinde yaşaması için, kişiye eğitim ve yorumlama yoluyla yapılan profesyonel bir yardım sürecidir.
- Rehberlik, problemlerini çözmesi ve yaşadığı toplumun özgür ve sorumlu bir ferdi olabilmesi için bireye yardımcı olacak deneyimler kazandırma programıdır.⁵⁷
- Rehberlik; bireyin kendi ayakları üzerinde yürüyebilen bir kişi olmasına yardım etmektir.⁵⁸
- Rehberlik, kişinin kendini ve çevresini tanımasına yardım sürecidir.⁵⁹

5. Araştırmanın Soruları

1. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşadıkları sorunlar nelerdir?

1.a Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşadıkları sorunlar, kaldıkları kuruma göre nasıl farklılaşmaktadır?

⁵⁵ Üzeyir Ok, “İnanç Bakım Danışmanlığı ve Bir Model Geliştirme Denemesi”, *Manevi Sosyal Hizmetler (içinde)*, (ed.) Ali Seyyar, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2008, s., 115.

⁵⁶ Aytekin Bulut, *Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*, Ankara, TDVY., 2011, s. 51.

⁵⁷ Yıldız Kuzgun, *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, 11. b., Ankara, Nobel Yayınları, 2011, s.3.

⁵⁸ Tan, a.g.e. , s.20.

⁵⁹ Kuzgun, a.g.e., s.3.

- 1b. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşadıkları sorunlar, buldukları şehire göre nasıl farklılaşmaktadır?
- 1.c. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşadıkları sorunlar buldukları kurum ve şehir birlikte ele alındığında nasıl farklılaşmaktadır?
2. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yakın ilişki kurma şekilleri nasıldır?
 - 2.a Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yakın ilişki kurma şekilleri kaldıkları kuruma göre nasıl farklılaşmaktadır?
 - 2.b. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yakın ilişki kurma şekilleri buldukları şehire göre nasıl farklılaşmaktadır?
 - 2.c. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yakın ilişki kurma şekilleri buldukları kurum ve şehir birlikte ele alındığında nasıl farklılaşmaktadır?
3. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin, öznel dindarlık algıları ve benlik saygıları nasıldır?
 - 3.a. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin öznel dindarlık algıları ve benlik saygıları kaldıkları kuruma göre nasıl farklılaşmaktadır?
 - 3.b. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin öznel dindarlık algıları ve benlik saygıları buldukları şehire göre nasıl farklılaşmaktadır?
 - 3.c. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin öznel dindarlık algıları ve benlik saygıları kaldıkları kurum ve şehir birlikte ele alındığında nasıl farklılaşmaktadır?
4. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenler, yaşadıkları sorunları dini açıdan nasıl yorumlamaktadır?
 - 4a. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşadıkları sorunları dini açıdan yorumlama şekilleri kaldıkları kuruma göre nasıl farklılaşmaktadır?
 - 4.b. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşadıkları sorunları dini açıdan yorumlama şekilleri kaldıkları şehire göre nasıl farklılaşmaktadır?
 - 4.c. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin dini açıdan yorumlama şekilleri buldukları kurum ve şehir birlikte ele alındığında nasıl farklılaşmaktadır?
5. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenler sorunları ile başa çıkma yönteminde hangi dini başa çıkma yöntemlerini kullanır?

5.a. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin sorunlarıyla başaçıkma kullandıkları dini başaçıkma yöntemleri kaldıkları kuruma göre nasıl farklılaşmaktadır?

5.b. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin sorunlarıyla başaçıkma kullandıkları dini başaçıkma yöntemleri kaldıkları şehire göre nasıl farklılaşmaktadır?

5.c. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin kullandıkları dini başaçıkma yöntemleri buldukları kurum ve şehir birlikte ele alındığında nasıl farklılaşmaktadır?

6. Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırmamız Şanlıurfa ve Bursa Yetiştirme Yurdu ile Şanlıurfa ve Bursa Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi'nde kalan kız ergenlerden oluşan örneklem ile sınırlıdır. Bilimsel olarak araştırmacının ulaşılabirliği açısından Şanlıurfa ve Bursa illeri tercih edilmiştir.
- M lakatımız 2011 -2012 yılları arasında Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Bsrn'de kalan ergenlere ve 2013 -2014 yılları arasında Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bsrn'de kalan kız ergenlere uygulanmıştır. Kurumlarda  alışan yönetici ve personele uygulanmamıştır.
- M lakatımız 2011-2012 yılları arasında Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Bsrn'de kalan kız ergenlere ve 2013-2014 yılları arasında Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bsrn'de kalan kız ergenlere uygulanmıştır.  rneklemimiz, yapıldığı zaman dilimi ve bu süreçte belirtilen kurumlarda kalan kız ergenlerle sınırlıdır. Araştırmanın kız ergenlerle sınırlı olmasının iki nedeni vardır. Öncelikle yapılan çalışmalarda kız ergenlerin, istismarla erkeklerden biraz daha fazla karşılaştığı görülmektedir.⁶⁰ Bu yüzden araştırmamızda kız ergenler örneklem olarak tercih edilmiştir. Ayrıca kız ergenlerin, yaşadıkları örseleyici yaşantıları ve özel konuları bayan dini danışman ve rehberine daha rahat ifade edebilecekleri düşünülmüştür.
- Araştırmamız katılımcı gözlem ile kaydettiğimiz olay kayıtları ile sınırlıdır.

⁶⁰ Bülent Kara,  mit Biçer , Ayşe Sevim Gökalp, " ocuk İstismarı", * ocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, C.47, S. 2, Ankara, 2004, s. 141.

- Araştırmadan elde edilen bulgular, katılımcıların verdiği cevapların doğruluğunun varsayımı ile sınırlıdır.

BÖLÜM: I

TEORİK ÇERÇEVE

1. SOSYAL HİZMETLER (YETİŞTİRME YURDU VE BSRM)

Sosyal hizmet; özel gereksinim gruplarının bakım ve korunmalarının toplumun sorumluluğu ve görevi olduğundan hareketle resmi, yarı resmi ve gönüllü etkinliklerle bu tür bireylerin bakımlarını, korunmalarını iş edinen, insanların yardımsız çözemedikleri bireysel ve toplumsal sorunların çözümü için geliştirilen sistemli, düzenli ve sürekli faaliyetlerdir.¹

Bu bölümde, sosyal hizmetlerin tarihçesi, amacı, günümüzde sosyal hizmetler ve sosyal hizmet kurum türlerine yer verilecektir.

1.1. SOSYAL HİZMETLERİN TARİHÇESİ

Sosyal hizmetlerin tarihçesi insanlık kadar eskidir. İnsanoğlu çok eski tarihlerden beri, engelliler, ihtiyaç sahibi kişiler, kimsesiz çocuk ve gençler gibi toplumdaki olanak ve hizmetlerden yeteri kadar yararlanamayan kişilere yardım etmeyi düşünmüştür.

Özellikle sosyal hizmeti, dinlerin tarihinde uygarlığın ilk duraklarında değerlendirmek, sosyal hizmetin tarihçesi açısından önemlidir. Musevilik, Hıristiyanlık, İslamiyet gibi dinler bu düşüncenin somut örneklerini bünyesinde barındırmaktadır.²

Batı Hıristiyan dünyasında sosyal sorun yaşayan insanlara yardım konusu, ortaçağda papazların etkin kullanıldığı bir kilise hizmetleri biçiminde organize

¹ Orhan Bingöl, "Genel Bağlarıyla Sosyal Hizmet ve Toplum", *Mavi Atlas*, S.5, 2015, s.69.

² Emre Kongar, *Sosyal Çalışmaya Giriş*, Ankara, Sabev Yayınları, 2007, s.67.

edilmekteydi. “Kilise hayırseverliği” aslında kilisenin aynı zamanda bir sosyal güç olarak toplumsal ilişkileri belirlediği bir alan olarak görülmekteydi.

İslam dünyasında, sosyal hizmetler alanında yapılan çalışmalarda, genellikle şu emir ve tavsiyelerin büyük rolü olduğu görülmektedir. Allah Teala “Ey iman edenler! Rükû ve secde edin. Rabbinize ibadet edin ve hayır yapın ki kurtulabilesiniz”³ buyurmuştur. Sevgili Peygamber’imiz (sav) ise “sadaka-i cariye (faydası sürekli olan iyilikler) yapanın amel defterinin öldükten sonra bile kapanmayacağını, devamlı sevap kazanacağını”⁴ bildirmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber’in (sav): “Mü’minleri birbirlerini sevmek, acımak ve şefkat konusunda bir vücut gibi görürsün. Vücudun bir organı rahatsızlanırsa diğer organlar da uykusuzluk ve ateş ile rahatsızlanırlar.”⁵, “Müslümanlar ancak kardeştir.”⁶, ve zekat, kurban, sadaka, yoksulları gözetme, öksüz ve yetimleri koruma, Allah yolunda harcamada bulunma emir ve tavsiyeler Müslümanların sosyal hizmetler alanında önemli çalışmalar yapmalarını sağlamış, Müslümanları asırlardır sosyal hizmetlerde yararlı işler yapmaya yönlendirmiştir.

Hz. Peygamberin Medine’ye hicretinden sonra Suffe’nin inşa edilmesi, Hz. Muhammed’in kendisine ait arazilerini vakfetmesi, Peygamberimizden sonra gelen halifeler Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali’nin de sosyal hizmetlere yönelik çalışmalar yapmaları gelecek nesillere örnek olmuştur. Sonraki dönemlerde ise Emeviler, Abbasiler, Selçuklular ve özellikle Osmanlıların bu konudaki hassasiyetleri sayesinde pek çok hayır kurumu hizmet vermiştir.⁷

Türk toplumlarında İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası sosyal yardımlaşmanın güzel örnekleri olduğu bilinmektedir. Sosyal hizmetlerin Cumhuriyet öncesine dayanan köklü bir geçmişi bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde yoksul, dul, yetim, kimsesiz ve sakatlara yönelik sosyal yardım hizmetler; vakıflar, loncalar, hayratlar gibi geleneksel kurumlar aracılığı ile gelenek ve göreneklerimizle bağlantılı bir biçimde sürdürülmüştür. Vakıflardan özellikle "**avarız ve müessesatı hayriyye**" adını taşıyanlar muhtaç kişilere sosyal yardımları organize edici görevler üstlenmişlerdir.⁸

³ Hacc, 22/77.

⁴ Müslim, Vasiye, 14.

⁵ Buhari, Edeb, 27.

⁶ Hucurat, 49/10.

⁷ Orhan Demir, *Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi*, İstanbul, Düşünce Kitabevi, 2004, ss.14 -17.

⁸ Ethem Çengelci, *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun Türk Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Yönetim Sistemi İçindeki Yeri*, Ankara, Aydınlar Matbaacılık Yayınları, 1998, s. 8

Hayri vakıflar, cami, okul, kütüphane, kervansaray, hamam ve benzeri tesislerle; fakirlere yemek yedirilmesi, kurban kesilmesi, aşure pişirilmesi gibi hizmetler ile bu tesis ve hizmetlerde çalışan personelin tayin, terfi ve ücretlerinin ödenmesi konularında çalışan vakıflardan oluşmaktadır. Bu kurumların bazılarında toplumun bütün bireyleri, bazılarında ise sadece düşük gelirli gruplar istifade etmekteydi. Avarız vakıfları ise, düşük gelirli köy ve mahalle sakinlerinin yangın, hastalık ve ölüm gibi durumlarla, geçimlerini tehlikeye düşüren diğer başka hallerde ihtiyaçlarının karşılanması ve tedavilerinin yapılması amacıyla kurulmuştur.⁹

Osmanlı'da vakıfların faaliyet gösterdiği başlıca alanlar: Aşevleri ve kervansaray kurma, yolculara, hac yolunda parasız kalanlara, dul ve yetimlere, körlere, harp malulü ve gazilere yardım, kimsesiz yaşlı ve çocukların barındırılması ve bakılması, şifa yurtları hastaneler açılması ve işletilmesi, fakirlere yakacak malzeme ve yemek verilmesidir. Bu uygulamalar, her alanda çok büyük faaliyetler gösterdiği için bazı batılı sosyal siyasetçiler 16. yüzyıl Osmanlı devleti için “vakıf cenneti” deyimini kullanmışlardır.¹⁰

Ülkemizde, başlangıçta dini esaslara veya gönüllü çabalara dayalı şekilde ortaya çıkan sosyal hizmet kurumlarında, çocuklara ve gençlere doğrudan veya dolaylı olarak çeşitli sosyal hizmetler sunulmuştur. Özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen ağır koşullar ve yetim çocuk sayısındaki artışlara neden olmuştur. Cumhuriyet döneminde yaşanan hızlı sanayileşme ve şehirleşme ile aile korunmaya muhtaç hale gelmiş ve sosyal hizmet kurumlarına gereksinim duyulmuştur. Nitekim Cumhuriyet döneminde, korunmaya muhtaç çocuklar hakkında kanuni düzenlemelere gidilmesi ve “Çocuk Esirgeme Kurumu”, “Çocuk Sevenler Derneği”, “Çocuklara Yardım Vakfı” gibi kurumların kurulması önem taşıyan gelişmelerdir.¹¹

Ayrıca, 20. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen İkinci Dünya Savaşı ve onları izleyen çeşitli toplumsal olayların çoğalmasıyla artan kimsesiz, yoksul, evlilik dışı vb. çocuklar ve bunların sorunları, çocuklara yönelik politikaların hem teoride hem de pratikte gelişimini hızlandırmıştır.¹²

⁹ Hüseyin Hatemi, *Medeni Hukuk Tüzel Kişilikleri, Eski Vakıflar*, C. I, İstanbul, İÜ Hukuk Fakültesi Yayınları, 1979, s. 384.

¹⁰ Turan Yazgan, *Görüşler*, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1977, s. 21; Bahaeddin Yediyıldız, “vakıf” md., *TDVİA*, C.42, TDV Yayınları, 2012, ss.479 – 486.

¹¹ Hasan Şenocak, *Korunmaya Muhtaç Çocuklar: İstanbul Yetiştirme Yurtları Üzerine Bir Alan Araştırması*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2005, s.2.

¹² Emine Akyüz, *Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*, Ankara, MEB Yayınları, 2000, s. 43.

1.2. YETİŞTİRME YURTLARI VE TARİHÇESİ

Yetiştirme yurtları; 13 - 18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi edilmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirilmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.¹³

Dünyada korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik verilen hizmetler bir gelişim sürecinden geçmiştir. İlk zamanlarda gönüllü bireyler tarafından yürütülen hizmetler, bu alanda profesyonel bakıma ihtiyaç duyulması ile kurumsallaşmaya başlamıştır. Kurum bakımında verilen hizmetlerin tarihi MS. 3 ve 4. asra kadar uzanmaktadır.¹⁴ Eski bir tarihsel gelişimi olan kurum bakımının, farklı ülkelerde değişik aşamalardan geçtiği görülmektedir. Örneğin Amerika’da iki yüz yıldan daha fazla zaman kurum bakımı modeli kullanılmaktaydı. Kurum bakımı, iyi bir koruyucu aile bulana kadar, korunma ihtiyacı olan çocuk için alternatif bir bakım modeli olarak düşünülmüştür. 19.yy.dan önce Amerika’da sadece birkaç tane yetiştirme yurdu (orphanage) kurulmuştur. 1709 yılında Güney Carolina’da “Charles Yetim Evi” ilk kamu yetimhanesi olarak açılmıştır. 19. Ve 20.yy’da yetiştirme yurtlarının hızlı gelişimi yanı sıra bu kurumların dezavantajları fark edilmeye başlanmış ve 1853’te koruyucu bakım hizmetleri verecek “New York Çocuklara Yardım Topluluğu” kurulmuştur. Amerika’nın birçok eyaletinde çocuklara yardım toplulukları oluşturulmuştur. Kurum bakım modelinde çocukların bireysel ilgi ve ihtiyaçların karşılanmadığı görüldüğünde, kulube tipi model (cottage plan) modeli uygulanmıştır. Bu modelde büyük kurum bakımı yerine, aile gibi hareket eden evde bir baba ve annenin bulunduğu, ayrı binalarda yaşayan aile benzeri gruplar inşa edilmeye başlanmıştır. İleri bir aşama olarak koruyucu aile sistemine geçilmiştir. Bu konuda ortaya çıkan en son fikir, çocuğun mümkün ise kendi ailesi yanında desteklenmesidir.

İngiltere’de yetiştirme yurtlarının tarihi değerlendirildiğinde Amerika ile paralel gelişim aşamalarından geçtiği görülmektedir. İngiltere’de korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik hizmetler, I. Dünya Savaşı’ndan sonra hız kazanmıştır. 1930 korunmaya muhtaç çocuklar için olan I. Elizabeth Yasası tekrar gözden geçirilmiştir. Bu yasa yetim, zarar görmüş veya psikolojik rahatsızlığı olan ailelerin çocukları ile aileleri tarafından bakılmak istenmeyen çocukları da kapsıyordu. 1930 Yoksulluk Yasası kapsamında bakılan

¹³ 27.05.1983 Tarih ve 18059 sayılı Resmi Gazete’de Yayınlanan 2828 sayılı SHÇEK Kanunu.

¹⁴ Nesrin G. Koşar, *Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refah Alanı*, 2.b., Ankara, Selvi Yayınları, 1992, s.111.

çocuklara yönelik hizmetler, 19.yy.'ın ikinci yarısına kadar oluşturulan çocuk koruma kanunları kapsamında gerçekleştirilmiştir. İngiltere'de korunma gereksinimi olan çocuklar için kurum bakımı; grup evleri (cottage homes) ve dağınık evler (scattered home) şeklinde düzenlenmiştir.¹⁵

Yetiştirme yurtları ile ilgili; Mezopotamya'da yaşayan Sümerler'den, Moğalistan'da yaşayan Hunlara kadar pek çok uygarlığın korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetleri mevcut olduğu görülmektedir. M.S. 1295 -1304 yılları arasında Gazan Mahmut Han zamanına ait kalıntılarda, kimsesiz çocuklara yönelik müesseseler açıldığı görülmektedir.¹⁶

Yetiştirme yurtlarının Osmanlı'daki tarihçesi incelendiğinde, 1868 yılında Tuna Valisi Mithat Paşa'nın ıslahhaneler açtığı bilinmektedir.¹⁷ Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılda II. Mahmut'un reformlarıyla, özellikle 1839 Tanzimat Fermanı'yla her alanda olduğu gibi sosyal hizmetlerde de örf ve adete dayanan düzenlemelerden, kanuni düzenlemelere ve kurumsal düzenlemelere doğru bir geçiş yaşanmıştır.¹⁸ Başlangıçta tamamen kimsesiz çocuklar için kurulmuş olan bu kurumlar, zamanla ebeveynlerinden biri olmayan, muhtaç durumdaki çocukları veya suç işlemiş çocukları da barındırmaya başlamıştır. Bu kurumlar, çocukları hayata kazandırmak ve meslek sahibi olmalarına yardımcı olmak için kurulmuştur.¹⁹ 1861 yılında Niş'e ve 1964 yılında Tuna Valiliklerine atanan Mithat Paşa ıslahhaneler açarak, bakacak kimsesi olmayan Müslüman ve gayrimüslim yetim ve öksüz çocukların aynı çatı altında eğitim görmesini sağlamıştır.²⁰

1868'de söz konusu ıslahhanelere ilişkin bir Nizamname daha hazırlanmış ve önceleri yalnızca Tuna bölgesine uygulanmıştır. Daha sonraları, Dahiliye Nezareti'nce Nizamname'nin uygulanması tüm ülkeye yayılması istenmiş ise de, uygulamadan beklenen olumlu sonuçlar gerçekleşmemiştir.²¹

¹⁵ Elif Gökçearslan Çifci, "Türkiye'de Dünyada Korunmaya ihtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Tarihsel Gelişimi", *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, C.5, S.19, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2009, ss.54 – 60.

¹⁶ Gökçearslan, a.m., s.60; Bkz.Birsen Gökçe, *Kimsesiz Çocuklar Sorunu*, Ankara, Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, 1971, s.65.

¹⁷ Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, "Islahane" md., *Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü*, C. III, İstanbul, MEB., Yayınları, 1993, s.578.

¹⁸ Muslih Fer, "Türkiye'de Sosyal Hizmetler", *Sosyal Hizmet Dergisi*, C. II, S. 1, Mayıs 1966, s. 6.

¹⁹ Çifci, a.g.m. s.65.

²⁰ Bkz. Pakalın, a.g.md., s.578.

²¹ Osman Korkut Akol, *Kimsesiz Çocuklar*, Ankara, Örnek Matbaası Yayınları, 1950, s. 23.

1873 yılında “Darüşşafaka” öksüz ve yetim çocukları okutmak için kurulmuştur.²² 1895 yılında Sadrazam Halil Rıfat Paşa tarafından uygulamaya konulan “Men-i Teseül Nizamnamesi”yle dilencilik yasaklanmıştır. İstanbul’da 1896 yılında “Darülaceze” açılmıştır.²³ O dönemin koşullarında, 400 kimsesiz çocuğun barındığı “Darülaceze” kışla modeli olarak hizmet veriyordu. Binada 50 yataklı yatakhaneler ve büyük yemek salonları vardı.²⁴ Darülaceze, daha sonra İstanbul Belediyesi sınırları içinde bulunan engelli, yaşlı ve çalışamayacak durumda olan kimsesiz yaşlılarla, kimsesiz ve terk edilmiş çocukları barındırmak üzere İstanbul Belediyesi’ne devredilmiştir²⁵

Osmanlı Devletinde kimsesiz çocuklarla ilgili ilk büyük organizasyonda II. Abdülhamit zamanında kurulan Darülhayr-Ali’dir. Daha önce kimsesiz kişiler için Darülaceze ve çocuklar için Himaye-i Etfal hastanesini kuran II. Abdülhamit, kimsesiz çocuklara sahip çıkmıştır. 1903 yılında tahta çıkış yıldönümünde açılan “Darülhayr-ı Ali” aslında büyük çapta hizmet vermesi planlanan “Darüleytam’ın” maddi sebeplerle kurulamaması nedeni ile ortaya çıkmış daha küçük bir organizasyondur. Kısa bir sürede kurumda 400 den fazla çocuğa hizmet verilmiştir. 31 Mart olaylarında II. Abdülhamit’in tahttan indirilmesi ile onun kurduğu “Darülhayr –ı Ali” de 1909 yılında kapatılmıştır.²⁶

1914 yılında Balkan ve I. Dünya Savaşlarında yetim kalan çocukları barındırmak ve meslek sahibi olmalarını sağlamak için Maarif Nazırı Ahmed Şükrü Bey’in teklifiyle “Yetimler Yurdu”, (Darüleytam) kurulmuştur.²⁷ Sosyal hizmetlerle ilgili çalışmaların milli mücadelenin sürdürüldüğü Kurtuluş Savaşı döneminde de devam ettiğini görülmektedir. Bu dönemde daruleytiların (yetim yurtlarının) durumu gündeme alınmış ve 5 Kânun-i Evvel 1338 tarih ve 2042 sayılı bir “Daruleytilar Nizamnamesi” çıkarılmıştır. Daruleytilar bu dönemde İçişleri, sağlık ve sosyal yardım vekillerinden oluşan TBMM Sosyal Yardım Komisyonu’nun denetimi altında görevlerini yerine getirmiştir.²⁸ Daruleytiların kuruluş amacı, Trablusgarp ve Balkan Savaşları’nda şehit düşenlerin çocuklarının korunması ve yetiştirilmesiydi. İlk daruleytilam, Sait Halim Paşa

²² İlhan Tomanbay, “Türkiye’de Sosyal Hizmetlerin Tarihi”, *Türkiye’de ve Almanya’da Sosyal Hizmetler, Ansiklopedik Sözlük*, (ed.) Ruşen Keleş, Jürgen Nowak, İlhan Tomanbay, Ankara, Selvi Yayınları, 1991, s. 210, Bkz. Halis Ayhan, –Hakkı Maviş, “Darüşşafaka” md., *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, TDVY., 1994, IX, ss.7-9.

²³ Birsan Gökçe, *Cumhuriyet Döneminde Çocuk ve Gençlere Ait Yasal Düzenlemeler ve Yayınlar*, Ankara, TC. Başbakanlık Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, 1983, s. 67.

²⁴ Çifci, a.g.m., s.60.

²⁵ Gökçe, a.g.e., s. 67.

²⁶ Çifci, a.g.m., s.60.

²⁷ Hidayet Y. Nuhoglu, “Darüleytam” md., *TDVİA*, C. 8, İstanbul, TDVY., 1994, s.521.

²⁸ SÇHEK Stratejik Plan Raporu, 2009; Bkz. <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/html/10517/Tarihcesi>

tarafından kuruma bağışlanan Bebek Yalısı'nda hizmet vermeye başlamıştır. Daha sonraki yıllarda kamuoyu tarafından konuya verilen önem sonucunda darüleytamların sayısı hızlı bir artış göstererek 62'ye kadar yükselmiştir.²⁹ 1916 yılı itibariye bu kurumda barındırılan çocuk sayısı 5 bin kız, 15 bin erkek olmak üzere toplam 20.000 civarındadır. Darülhayr-ı Ali ve Darüleytamlar ve “Darülaceze” kısa sürede dolması sebebi ile “kışla bakım modeli” olan büyük gruplarda bakım hizmetine dönüşmüşlerdir.³⁰ Cumhuriyetin kurulmasından sonra bir süre daha varlığını sürdüren darüleytamlar, 1926 yılında çıkarılan bir kanunla kaldırılmıştır. Darüleytam olarak kullanılan binalar ise okula dönüştürülmüştür³¹

1917 (6 Mart) İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul'da kurulmuştur.³² Himaye-i Etfal Cemiyeti, ilk başlarda “mezhep, milliyet, cins” ayrımı yapmaksızın ülkedeki bütün çocuklara hizmet vermek maksadıyla kurulmuştur. I. Dünya Savaşı sona erdikten sonra diğer dinlere mensup kişiler kendi kuruluşlarında çocuklarını barındırmaya başlayınca sadece Müslüman çocuklara hizmet vermiştir.³³ 11 Ağustos 1917 tarihinde kamuya yararlı dernek vasfını kazanan Himaye-i Etfal Cemiyeti bir nizamname hazırlayarak hizmetlerini kısaca şu şekilde özetlemiştir;

- Çocuklara eziyet edilmemesi,
- Anne ve babaları dahil, hiç kimse tarafından, çocuklara bedeni ve ruhsal durumlarını tehlikeye düşürecek hizmetlerin gördürülmemesi,
- Fakir, hasta çocukların tedavilerinin sağlanması,
- Çocukların tütün ve bağımlılık yaratacak maddelerden korunması,
- Okulların tatil zamanlarında fakir çocukların kırlara ve yazlıklara gönderilmesinin sağlanması,
- Hizmetçi, besleme ve evlatlıklara kötü muamele edilmemesi,
- Himaye-i Etfal'e ilişkin kütüphane kurulması,
- Anne ve babaları tarafından terbiye edilemeyen veya mahkum olan çocuklar için ıslahhaneler kurulması,
- Çocukların sağlıklı bir şekilde yetişmeleri için oyun alanlarının kurulması,
- Himaye-i Etfal ile uğraşan Uluslararası kuruluşlarla bağlantı kurulması,

²⁹ Ethem Çengelci, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Sosyal Hizmetlerin Örgütlenmesi*, Ankara, Şafak Kitabevi Yayınları, 1996, s. 6.

³⁰ Çifci, a.g.m., ss.61 -62.

³¹ Çengelci, a.g.e., s.6.

³² SHÇEK Stratejik Plan Raporu, Bkz. <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr>

³³ Çifci, a.g.m., s.61.

- Himaye-i Etfal Cemiyeti 28 Kasım 1917’ de savaş bölgesinden toplanan çocuklar için kurulmuştur.³⁴

Himaye –i Etfal Cemiyetinin çocuk yuvalarına ebeveynlerinde biri veya ikisi olmayan, muhtaç çocuklar, psiko – sosyal ve ahlaki nedenler ile anne babasından yoksun olan çocuklar alınmıştır. Bu çocuklar 7 yaşına kadar yuvalarda barındırılmıştır. İlkokul çağına geldiklerinde yetiştirme yurtlarına verilmiş, daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sanat okulu veya ortaokullara yerleştirilmişlerdir. Kız çocuklar ise çocuk bakıcısı ya da hemşire okullarına yerleştirilmişlerdir. Bu okullardan mezun olan kız çocuklarına Çocuk Esirgeme Kurumu’nun yuva ve kreşlerinde görevler verilerek ayakları üzerinde durmaları sağlanmıştır.³⁵

Firuz Ağa' da 100 kapasiteli bir çocuk yuvası açarak çocuklara yönelik hizmetleri başlatır. Daha sonra bu çocukları bir işe yönlendirmek amacıyla Kalender'de bir "Ziraat Yurdu" açılarak çiftçilik ve hayvancılık çalışmaları başlatılmıştır. Himaye-i Etfal Cemiyeti ülkemizde birçok sosyal hizmet çalışmasını başlatmıştır. Kurum anne ve çocuk sağlığına yönelik çalışmalar yapmış olup; çocuk yuvaları, kreşler, prevantoryumlar, dispanserler, aşevleri, talebe sofraları, kütüphaneler, çocuk bahçeleri, hemşire okulu açmıştır.³⁶

Bu dönemde Himaye –i Etfal cemiyetinin yetimhanesi dışında Ermeni, Rum, Rus ve Türk çocuklar için yetimhaneler mevcuttu. I. Dünya Savaşından sonra kurulan yetimhaneler;

- Ermeni Yetimhaneleri: 3827 çocuk
- Türk Yetimhaneleri: 2798 çocuk
- Rum Yetimhaneleri: 1548 çocuk
- Rus Yetimhaneleri: 280 çocuk
- Yahudi Yetimhaneleri: 279 çocuk
- Toplam: 8624 çocuk³⁷ vardı.

Yetiştirme yurtlarının tarihi sürecinde, 1926 yılında kabul edilen “Medeni Kanun”da, çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamalarını etkileyecek önemli düzenlemelere yer verilmiştir. Bu kanunla; kişilerin medeni haklardan yararlanmaları,

³⁴ SHÇEK Stratejik Plan Raporu, 2009, Bkz. <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr>

³⁵ Çifci, a.g.m., s.62.

³⁶ 27.05.1983 Tarih ve 18059 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 2828 sayılı SHÇEK Kanunu, [www. shcek gov.tr](http://www.shcek.gov.tr)

³⁷ Çifci, a.g.m., s.61.

evlenme ve boşanmaları halinde taraflara ve çocuklara düşen hak ve yükümlülükler, evlat edinme, velayet, çocuk malları, çocukların korunmaları ve koruyucu aile bakımına ilişkin hususlar düzenlenmiştir. Medeni Kanunun ile çocuğun bakım ve korunması konusunda ayrıntılı düzenlemeler gerçekleştirildiği görülmektedir.³⁸

30.06.1921 tarihinde Himaye-i Etfal Cemiyeti, İstanbul'da kurulan "Himaye-i Etfal" adlı ulusal dernek ile aynı nitelikte dernek olarak, Ankara'da M. Kemal Atatürk'ün himayelerinde bir grup hamiyetperver devlet erkanı ve gönüllüler tarafından kurulmuştur.³⁹ 1926 yılında kabul edilen "Medeni Kanun"da, çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamalarını etkileyecek önemli düzenlemelere yer verilmiştir. Ana hatlarıyla değinecek olursak; kişilerin medeni haklardan yararlanmaları, evlenme ve boşanmaları halinde taraflara ve çocuklara düşen hak ve yükümlülükler, evlat edinme, velayet, çocuk malları, çocukların korunmaları ve koruyucu aile bakımına ilişkin hususlar düzenlenmiştir. Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, Medeni Kanun, çocuğun bakım ve korunması konusunda ayrıntılı düzenlemeler gerçekleştirmiştir.⁴⁰

1935 yılında Himaye-i Etfal Cemiyet'inin adı "**Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu**" olarak değiştirilmiştir. Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu 1937 yılında kamu yararına faaliyet gösteren bir kurum statüsüne kavuşturulmuştur.⁴¹

1949 yılında, çocuk hizmetlerinde kamusal yetkiyi ve örgütlenmeyi sağlayan 5387 sayılı "**Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun**" kabul edilmiştir. Bu Kanun, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı'na çeşitli kanuni görevler ve sorumluluklar vermiştir.⁴²

1957 yılında, 5387 Sayılı Kanunun korunmaya muhtaç çocukların problemlerinin çözümünde yetersiz kaldığı gerekçesiyle, yerine yeni bir yaklaşımla 6972 Sayılı "**Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun**" kabul edilmiştir. 6972 Sayılı

³⁸ Rona Serozan, *Çocuk Hukuku*, İstanbul, Beta Yayınları, 2000, s. 30.

³⁹ 27.05.1983 Tarih ve 18059 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 2828 sayılı SHÇEK Kanunu, www.shcek.gov.tr

⁴⁰ Serozan, a.g.e., s. 30.

⁴¹ 27.05.1983 Tarih ve 18059 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 2828 sayılı SHÇEK Kanunu, www.shcek.gov.tr

⁴² Akol, a.g.e., s. 43.

Kanunun temel felsefesi yerel yönetimleri yetkili kılmaktı. Çocuk koruma hizmetleri, yerel yönetim (Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birlikleri'ne) verilmiştir⁴³

1959 tarihinde 7355 sayılı “Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kurulmasına Dair Kanun” kabul edilmiştir. Sosyal Hizmetler Enstitüsü'nün kuruluşunu, sosyal hizmetler alanında bir dönüm noktasıdır. Kanun, sosyal hizmet okulları açılarak profesyonel meslek elemanı yetiştirmenin gerekliliği ilkesinden yola çıkılarak hazırlanmıştır.⁴⁴ Bu bağlamda, Sosyal Hizmetler Akademisi 1961 yılında kurulmuştur. 1965 yılından itibaren “sosyal hizmet uzmanları” sosyal hizmet alanında çalışmaya başlamıştır.⁴⁵

1961 Anayasası, sosyal ve ekonomik özgürlükleri anayasal düzenlemeye kavuşturunca, kamusal sosyal hizmetlerde yeni bir dönemine girmiştir. Bu kapsamda 1963 yılında, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı olarak “**Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü**” kurulmuştur.⁴⁶ Sosyal hizmet uygulamalarına bir bütünlük ve işlevsellik kazandırmak amacıyla, 27 Mayıs 1983 tarihinde 2828 Sayılı “**Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu**” yürürlüğe konulmuştur⁴⁷ Bu kanunla, dağınık haldeki çocuk koruma hizmetlerinin belirli ölçülerde bir araya toplanması hedeflenmiştir.. En büyük yenilikler, yeni kurumun muhtaç kişilere “aile bütünlüğü” içinde maddi ve malzeme olarak sosyal yardımlar sağlaması yetkileriyle donatılması ve korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili hizmetler merkezi idarenin sorumluluğu altında ve tek kurum bünyesinde yürütülmesi amaçlanmıştır.⁴⁸ Çocuk Esirgeme Kurumu 1983 yılında çıkan 2828 sayılı Kanun ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu adını alarak, bugün Başbakanlık'a bağlı bir kurum olarak hizmetlerini yürütmektedir.⁴⁹ SHÇEK Genel Müdürlüğü, korunmaya muhtaç çocuklara, ailelere yönelik sosyal hizmetleri planlamak,

⁴³ Suat Ballar, *Türk Hukukunda Sosyal Hizmet ve Çocuklar*, İstanbul, Türkmen Kitabevi Yayınları, 1988, s. 6.

⁴⁴ Tomanbay, a.g.m., s. 211.

⁴⁵ Tuna Atalay, “Türkiye Cumhuriyetinin Demokratik Bir Cumhuriyet Olarak Gelişmesinde Sosyal Hizmetler ve Sosyal Yardımların Yeri ve Önemi”, *Sosyal Hizmetler Dergisi*, C. I, S. 9, Haziran, 1999, s.6.

⁴⁶ Ethem Çengelci, “Türkiye’de Sosyal Hizmetlerin Örgütlenmesi: Cumhuriyet Dönemi Gelişmeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, 2000’li Yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi, *4. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı*, Haz. Kasım Karataş, Ankara, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayınları, 1997, s. 283.

⁴⁷ RG. 27.5.1983, S. 18059

⁴⁸ İsmet Galip Yolcuoğlu, “Türkiye’de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi”, *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, C.5, S.18, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2009, s.48.

⁴⁹ 27.05.1983 Tarih ve 18059 sayılı Resmi Gazete’de Yayınlanan 2828 sayılı SHÇEK Kanunu, www.shcek.gov.tr

uygulamak, rehberlik hizmetler sağlamak, yönlendirmek, koordine etmek ve denetlemekle görevli ve yetkili kılınmıştır. 2005 yılında çıkartılan Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) ile ise özellikle suça sürüklenen çocukların da korunması hedeflenmiş, “çocuğun barınması” ve “danışmanlıkla” ilgili tedbirlerin uygulanması konusunda SHÇEK sorumlu kılınmıştır.⁵⁰

1.3. GÜNÜMÜZDE SOSYAL HİZMETLER

Günümüzde kalkınmanın insani boyutuna ağırlık veren sosyal hizmet, bireyin çevresi ve yaşam koşulları ile sürekli etkileşimleri çerçevesinde sosyal açıdan fonksiyonelliğini arttırmaktadır. Üyesi olduğu toplumun sosyal değerlerine uyumunu güçleştiren engelleri ortadan kaldırarak ya da hafifleterek kendini gerçekleştirmesine ortam oluşturmayı amaçlamaktadır. Ayrıca sosyal hizmetler, toplumun imkanları ölçüsünde bireyin gelişmesine katkıda bulunabilmeyi ve ona olumlu yönde rehberlik edebilmeyi hedeflemektedir.⁵¹

Sosyal hizmetler, toplumda ellerinde olmayan nedenlerle yoksul ve muhtaç duruma düşen ya da bedenen veya ruhen bir eksikliğe uğrayan bireylere, ülkenin genel şartları çerçevesinde insana yaraşır, çevreleri ile uyumlu bir hayat sürdürebilmeleri için maddi ve manevi, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik, devlet ve gönüllü özel kuruluşlar tarafından sağlanan hizmetlerdir. Diğer bir ifadeyle sosyal hizmetler, bir ülkede kendi ellerinde olmayan nedenlerle yoksul, muhtaç, bedenen ya da ruhsal sıkıntıya düşen bireylere, insana yaraşır bir hayat sürebilecekleri sosyal ortamı oluşturmaya çalışmaktadır.⁵² Ayrıca, ekonomik ve sosyal durumların düzeltilmesi ile ilgili önlemler alınmasını da kapsamaktadır.⁵³

Medeni Kanunumuz 273. maddesinde "Çocukların Yerleştirilmesi" başlığı altında çocuğun ana babadan alınması tedbirini düzenlemiştir. Çocuğu bedensel, zihinsel ve ruhsal gelişiminin temel şartı ana-babası ile birlikte yaşaması ve onlar tarafından yetiştirilmesidir. Ana-babanın çocuğu kendi evlerinde yetiştirmeleri yalnızca bir hak değil, aynı zamanda kaçınamayacakları bir görevdir. Fakat çocuk hakim tarafından bu doğal çevresinden

⁵⁰ Yolcuoğlu, a.g.m., s.49.

⁵¹ İbrahim Cılga, “Türkiye’de Gelişme Sürecinde Sosyal Politikalar ve Sosyal Hizmetler”, *Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Sosyal Hizmet Politikaları, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2000*, Haz. İlhan Tomanbay, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları, 2002, s. 76.

⁵² Ayşe Uğurlu, “Sosyal Güvenlik”, *Türkiye’de Çalışan Çocuklar Semineri*, Ankara, DİE Yayınları, 2002, s. 210.

⁵³ Sait Dilik, “Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Arasındaki İlişkiler”, *AÜSBF Dergisi*, C. 35, S. 1-4, Ankara, Ocak–Aralık 1980, s. 73.

alınırsa aile yaşantısı ve sıcaklığından mahrum kalır. Bu nedenle, çocuğun ana-babadan alınması tedbirine ancak MK. 272. maddesine göre alınacak tedbirler çocuğun korunmasını sağlamakta yetersiz kalırsa veya kalacaksa başvurulabilir. Çocuğun ana-babadan alınması, Medeni Kanuna göre yapılabilecek müdahalelerin en ağıridır. Medeni Kanunun 273. Maddesi, çocuğun ana babadan alınmasının şartlarını genel bir ifade ile belirlemiştir. Bu maddeye göre, çocuğun fiziksel güvenliği tehlikeye düşer ya da çocuk manen terk edilmiş olursa, ana babadan alınır. Çocuğun dilencilige, hırsızlığa itilmesi, çalışmaya arzu duymaz şekilde yetiştirilmesi, çevrenin kötü etkilerinden korunmaması, ana-babanın iffetsiz ve düzensiz bir hayat sürerek çocuğa kötü örnek olması gibi durumlarda da çocuk ahlaki bakımdan koruma altına alınır.⁵⁴

Sosyal hizmetler, kişi, grup ve toplumlara sosyal, ruhsal ve fiziksel açılardan, olanaklar çerçevesindeki en yüksek refah düzeyine ulaşabilmeleri için yardım etmektedir.⁵⁵ Bu yüzden sosyal hizmetler, geçici ya da sürekli olarak yardıma ihtiyaç duyan topluluk üyelerine, gerekli hizmetleri sunma amacını taşır.⁵⁶

Sosyal hizmetler; yalnızca sorunları için müracaat edenlere, bu sorunlarının çözümünde yardımcı olmak üzere çeşitli olanaklar sağlamakla kalmayıp, geniş bir görev üstlenmektedir. Sosyal hizmetler, kişi ya da grupların muhtaç hale gelmelerine veya çevrelerine uyum sağlayamamalarına neden olan koşulların geliştirilmesine veya iyileştirilmesinde gayret göstermektedir. Bu bağlamda sosyal hizmetlerin, fakirler, güçsüzler, çocuk ve yaşlı gibi toplumun yalnızca belirli kesimlerine yönelik bir hizmet olmadığını, aksine toplumun tamamına yönelik bir hizmet olduğunu ifade etmek gerekir.⁵⁷

Sosyal hizmetler, yalnızca hayırsever çabalara dayalı bir çalışma da değildir. Sosyal hizmetler, sadece gönüllü veya resmi bir çaba olmayıp, her ikisinin işbirliği ile gerçekleştirilen bir hizmettir.⁵⁸

⁵⁴ Emine Akyüz, “Medeni Kanuna Göre Çocuğun Ana Babasından Korunması”, *Aile ve Toplum*, C.1, S.2, Ankara, 1991, ss. 42 – 43.

⁵⁵ Walter A. Friedlander, *Sosyal Hizmetin Kavram ve Metodları*, (çev. Elkin Besin), Ankara, Sağlık Bakanlığı Yayınları, 1965, s. 6.

⁵⁶ Tefik İnanç - Akın Doğan, “Sosyal Hizmet Kavramı ve Yaşlılık”, *I. Sosyal Hizmetler Şurası*, Ankara, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2004, s. 339.

⁵⁷ Kadir Arıcı, “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Sosyal Hizmetlerin Yeniden Yapılandırılması”, *I. Sosyal Hizmetler Şurası*, Ankara, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yayınları, 2004, s. 592.

⁵⁸ İ. Bülent İlik, “Türkiye’de Sosyal Hizmet Uygulamaları ve Yeni Hizmet Önerileri”, *Avrupa Birliği Sürecinde Sosyal Hizmet Politikaları, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2000*, Haz. İlhan Tomanbay, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları, 2002, s. 89.

1.4. GÜNÜMÜZDE SOSYAL HİZMETLERİN AMACI

Sosyal hizmet; bireyin karar verme özgürlüğünü kendi lehine kullanmasına ve bilinçlenmesine katkıda bulunur. Bireyin yaşadığı çevrenin değişen sosyo ekonomik koşullarına ve değerlerine uyum sağlamasını, toplumda verimli olması için gerekli olan değişimi keşfetmesini amaçlamaktadır. Sosyal hizmetin uygulama aşamasında; müracaat edenlerin psiko sosyal durumları incelenir ve sosyal çevreleri değerlendirilir. Müracaat edenin problem ve gereksinimlerine yönelik toplumsal kaynaklar göz önünde bulundurulur.⁵⁹

Sosyal hizmet; insanın ve toplumun gelişmesinin bütüncül bilgisine ulaşmayı hedeflemektedir. Bu bilginin somut olgulara ve süreçlere göre uygulanması için bilimsel yöntem ve teknikler geliştirmektedir. Sosyal hizmet alanlarında üretilen bilginin insanın ve toplumun somut yaşam gerçeklerine uygulanması; sosyal hizmetin kendisine özgü yaklaşım, ilke, yöntem ve tekniklerine göre gerçekleşmektedir.⁶⁰

Sosyal hizmetin amaçları; koruyucu – önleyici - destekleyici, eğitici – geliştirici – değiştirici, rehabilite ve tedavi edicidir.⁶¹ Sosyal hizmetin temel amacı problemi çözmekten çok, problemi oluşturan koşulları önlemektir.⁶²

Pincus ve Minahan'a göre sosyal hizmet; “İnsanların yaşama amaçlarını, stresle başa çıkmalarını, özlem ve değerlerini gerçekleştirme becerilerini etkileyen, insanın çevresi ile olan etkileşimiyle ilgilenmektedir. Sosyal hizmetin amacı;

1. İnsanların sorun çözme becerileri ve başa çıkma süreçlerine yardımcı olmak,
2. İnsanlara kaynak ve hizmet sağlayanlarla insanlar arasında bağlantı kurmak,
3. Bu sistemlerin insancıl ve etkili çalışmasını geliştirmek,
4. Sosyal hizmet insan haklarını temel ilke kabul eder, amacı insan hakları, doğrultusunda atılan tüm adımları içselleştirmek ve hayatta uygulamaktır.⁶³

⁵⁹ Işıl Bulut, *Sosyal Hizmet Uygulamaları El Kitabı*, Ankara, Başkent Üniversitesi S.B.F. Sosyal Hizmetler Bölümü, 2006, s. 3-4; Zeki Karataş, “İl Sosyal Hizmet Müdürlüklerinde Etkin Sosyal Hizmet Sunumu”, *Sosyal Hizmet ve Sosyal Dışlanma Sempozyumu (içinde)* Haz. Gonca Polat Uluocak, Arzu İçağasioğlu Çoban, Ankara, Haberal Eğitim Vakfı, 2009, ss. 361 -362.

⁶⁰ İbrahim Cılga, “ Sosyal Dışlanmanın Dinamiği, Bilimin, Mesleğin, Dışlanması ve Öngörüler”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, C. 20, S. 2, Ekim 2009, s.22.

⁶¹ Bulut, a.g.e, ss. 3-4.

⁶² Emre Kongar, *Sosyal Çalışmaya Giriş*, Ankara, SABEV Yayınları, 2007, s.67.

⁶³ Allen Pincus, Anne Minahan, *Social Work: Model and Method*, Peacock Publishing, 1973, s.9; Tarık Tuncay, Emrah Akbaş, “İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet Uygulamaları”, *Sosyal Hizmet*, Ankara, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları, Sosyal Hizmet Ocak, 2008, s.46.

1.5. SOSYAL HİZMET KURUM TÜRLERİ

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, 81 İlde İl Müdürlükleri ve bağlı kuruluşları ile ülkemizde korunmaya muhtaç çocuk, genç, yaşlı, engelli kişi ve ailelere gündüzlü ve yatılı hizmet götüren en büyük ailedir. Aşağıdaki Tablo 1’de sosyal hizmet kuruluşu türleri verilmiştir.

Tablo 1.Sosyal Hizmet Kuruluşları

Çocuk Hizmetleri Kuruluşları	Gençlik Hizmetleri Kuruluşları
Çocuk Yuvaları (0-6 Yaş) Çocuk Yuvaları (7-12 Yaş) Çocuk Yuvaları (0-12 Yaş) Çocuk Yuvalarına Bağlı Çocuk Evleri (0-12) Çocuk Yuvalarına Bağlı Sevgi Evleri (0-12)	Yetiştirme Yurtları (13-18) Yetiştirme Yurtlarına Bağlı Çocuk Evleri(13-18) Yetiştirme Yurtlarına Bağlı Sevgi Evleri (13-18)
Sürekli – Kısa Süreli Çocuk / Gençlik Rehabilitasyon Kuruluşları	Aile, Kadın ve Toplum Hizmetleri
Çocuk ve Gençlik Merkezleri Çocuk ve Gençlik Merkezlerine Bağlı Gözlemevleri Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri	Aile Danışma Merkezleri Toplum Merkezleri Kadın Konukevleri
Yaşlı Hizmetleri Kuruluşları	Özürlü Hizmetleri Kuruluşları
Huzurevleri Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yaşlı Dayanışma Merkezleri	Özürlü Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Aile Danışma ve Rehabilitasyon Merkezleri

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı çocuk ve gençlerle verilen hizmet kuruluşları; çocuk yuvaları, çocuk yuvalarına bağlı çocuk evleri, yetiştirme yurtları, yetiştirme yurtlarına bağlı sevgi evleridir. Ayrıca çocuk ve gençlere yönelik rehabilitasyon kuruluşları kapsamında; çocuk ve gençlik merkezleri, çocuk ve gençlik merkezlerine bağlı gözlemevleri, koruma bakım ve rehabilitasyon merkezleri, bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezleri hizmet vermektedir. Aşağıda bu kuruluşlar hakkında bilgi verilecektir.

1.5.1. Çocuk Yuvaları

0-12 yaş arası korunmaya muhtaç çocukların, bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik ve iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Gerekli durumlarda 12 yaşını bitirmiş korunmaya muhtaç kız çocukları da yuvalarda bakılabilmektedir.⁶⁴ 2015 yılı Mayıs sonu itibarıyla 9 çocuk yuvasında toplam 418 çocuğa hizmet verilmektedir.⁶⁵

1.5.2. Yetiştirme Yurtları

13–18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi edilmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirilmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. ⁶⁶ 2015 yılı sonu itibarıyla 19 yetiştirme yurdunda toplam 631 çocuğa hizmet verilmektedir. Ayrıca çocuk yuvası ve kız yetiştirme yurdu olarak 0-18 yaş çocuklara hizmet veren 7 kuruluşta 337 çocuğa hizmet verilmektedir.⁶⁷

1.5.3. Sevgi Evleri

Çocuğun sağlıklı gelişimi ancak bir aile yanında mümkün olabileceği ilkesinden hareketle korunmaya muhtaç çocukların öncelikle öz ailesi yanında bakımı bu mümkün değilse koruyucu aile, evlat edindirme, aynı nakdi yardım hizmetinden yararlandırılması ilkesi benimsenmektedir. Fakat alınabilecek bu tedbirlerin çözüm üretmemesi durumunda en son çare olarak kuruluş bakımı hizmeti tercih edilmektedir. Kuruluş bakımı ülkemizde çok sayıda çocuğun bir çatı altında toplandığı toplu bakım modelidir. Her ne kadar

⁶⁴ <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10524/Bakim-Hizmetleri-Daire-Bsk>

⁶⁵ <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr> / Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı /2015 Mayıs İstatistik Raporu

⁶⁶ <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10524/Bakim-Hizmetleri-Daire-Bsk>

⁶⁷ <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr> / Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı /2015 Mayıs İstatistik Raporu

kuruluşlar ev ortamına yakın hazırlanmaya çalışılsa da yeterli değildir. Son dönemde yeni model arayışına gidilerek farklı hizmet modelleri geliştirilmeye çalışılmış ve bu yönde yeni kuruluşlar açılmasına yönelik planlamalar yapılmıştır. Bu planlamalar arasında çok önemli bir proje olan “Sevgi Evleri Projesi” ile kuruluş bakımı yerine daha küçük birimlerde, aile ortamına benzer yapılar ve ilişki sistemi içerisinde çocukların yetiştirilebileceği küçük müstakil binalardan oluşturulan site içerisinde bakımının sağlanmaktadır.⁶⁸

Sevgi evleri; 0-18 yaş arası, en fazla 12 çocuğun üçer kişilik odalarda kaldığı, çocukların yaşlarına uygun gelişim ihtiyaçları dikkate alınarak site içerisinde inşa edilen, müstakil villa tipi evlerden oluşan aile ortamına benzer yapı ve ilişki sisteminde hizmet veren yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.⁶⁹ Aile ortamı şeklinde düzenlenmiş sevgi evleri, az sayıda personel tarafından sürekli ve değişmeyen hizmetin sağlanması ile çocuklarda temel güven duygusunu kazandırmakta, sağlam ve tutarlı davranış özelliği ile olası kişilik ve davranış bozukluklarını en aza indirmektedir. Sevgi Evleri; Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı koordinesinde yürütülmektedir.⁷⁰ 2015 yılı Mayıs sonu itibarıyla 77 sevgi evi sitesinde toplam 4.610 çocuğa hizmet verilmektedir.⁷¹

1.5.4. Çocuk Evleri

Toplumumuzun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısındaki değişim sürecine (son yıllarda yaşanan gelir dağılımındaki dengesizlik, işsizlik oranının artması, köyden kente göçle birlikte sosyal ve ekonomik sorunlarda artış) paralel korunmaya muhtaç çocuk sayısında artış, ülkemizde korunmaya muhtaç çocuklara verilen en yaygın hizmet modeli olan kurum bakımı hizmetinin tekrar yapılandırılması ihtiyacını beraberinde getirmiştir.

Hızla gelişen ve Avrupa Birliği'ne katılarak toplum refahının yükseltilmesini hedefleyen ülkemizin bu amaçları doğrultusunda hizmet politikasını yeniden değerlendirme gerekliliği doğmuştur. Bu sebeple korunmaya muhtaç çocuklar alanında halen hizmet verilen toplu yaşanan kuruluşlar yerine çocuk evi adı altında 5-8 çocuğun barınıp yaşamlarını sürdürebileceği, temel ihtiyaçlarının karşılanabileceği, toplu yaşamın getirdiği olumsuzlukları yaşamadan çocukların kendine güvenen, geleceğe güvenle

⁶⁸ <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10524/Bakim-Hizmetleri-Daire-Bsk>

⁶⁹ <http://www.aile.gov.tr/> / Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2013 Yılı İdare Faaliyet Raporu, s.51.

⁷⁰ <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10524/Bakim-Hizmetleri-Daire-Bsk>

⁷¹ <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/> / Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı /2015 Mayıs İstatistik Raporu

bakabilen, gelecek kaygısını en aza indirgemiş, arkadaşlık, komşuluk ve mahalle gibi kavramları yaşayarak öğrenebileceği, toplumla iç içe ve toplumun gerçeklerini bilerek ayakları üstüne basabilen bir gençlik yetiştirmek amacıyla yeni bir bakım modeli “Çocuk Evleri” yaygınlaştırılmaya başlanmıştır.⁷²

Çocuk evleri; her ilin sosyal, kültürel ve fiziksel yapısı çocuk yetiştirmeye uygun bölgelerinde, tercihen il merkezinde, okullara ve hastanelere yakın apartman dairesi veya müstakil dairelerde 0-18 yaş grubu 5 - 8 çocuğun bir ev ortamı oluşturularak bakıldığı hizmet modelidir.⁷³ İlk çocuk evi Ankara İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'ne bağlı Çevre Eğitim Sağlık Sosyal Yardımlaşma Vakfı ile işbirliği protokolü ile 2000 yılında Ankara İlinde açılmıştır. Uygulamanın son derece başarılı olması, sağlıklı, kendine güvenli, kendisiyle barışık çocuklarımızın yetişmesi sonucu bu hizmet 2005 yılı içerisinde yaygınlaştırılmaya başlamıştır. Çocuk Evleri; Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı koordinesinde yürütülmektedir.⁷⁴ 2015 yılı Mayıs sonu itibariyle 1.015 çocuk evinde toplam 5.251 çocuğa hizmet verilmektedir⁷⁵

1.5.5. Çocuk Koruma, İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi (ÇOKİM)

Çocuk Koruma, İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi; korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocuklar hakkında mahkeme kararı alınıncaya ve/veya uygun hizmet modeli belirleninceye kadar barınma ve temel gereksinimleri karşılanmak üzere hizmet veren birimlerdir. 2013 yılsonu itibariyle ülke genelinde hizmet dönüşümü çalışmaları kapsamında hizmeti sonlandırılan 30 kuruluş bünyesinde Çocuk Koruma ve İlk Müdahale Birimi hizmete açılmıştır.⁷⁶

1.5.6. Çocuk Destekleme Merkezleri (ÇODEM)

Fiziksel, duygusal ve cinsel ihmal ve istismara uğrayan, kanun ile ihtilafa düşmüş, suça yönelen/suçun mağduru çocuklar ile sokakta sosyal risklerle karşı karşıya olan çocukların korunması, bakım ve rehabilitasyonlarının sağlanması amacıyla hizmet vermektedir. Bu durumdaki çocuklarımıza “Koruma Bakım Rehabilitasyon Merkezleri”

⁷² <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10524/Bakim-Hizmetleri-Daire-Bsk>

⁷³ <http://www.aile.gov.tr/> / Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2013 Yılı İdare Faaliyet Raporu, s.52.

⁷⁴ <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10524/Bakim-Hizmetleri-Daire-Bsk>

⁷⁵ <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/> / Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı /2015 Mayıs İstatistik Raporu

⁷⁶ <http://www.aile.gov.tr/> / Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2013 Yılı İdare Faaliyet Raporu, s.52.

(KBRM), “Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri” (BSRM) ile “Çocuk ve Gençlik Merkezleri” (ÇOGEM) aracılığıyla hizmet sunulmaktadır.

1.5.6.1. Koruma Bakım Rehabilitasyon Merkezleri (KBRM)

Suçta yöneldikleri tespit edilen çocukların davranış bozukluklarını gidermek amacıyla rehabilitasyon süreci tamamlanıncaya kadar geçici süre ile bakım ve korunmaları sağlanmaktadır. Bu süreçte aile, yakın çevre ve toplum ile ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü 7–18 yaş kız ve erkek çocuklara yönelik ayrı ayrı yapılandırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.⁷⁷

1.5.6.2. Çocuk ve Gençlik Merkezleri (ÇOGEM)

Çeşitli nedenlerle sokağa düşerek sosyal tehlike ile karşı karşıya kalan veya sokakta çalıştırılan çocuk ve gençlerin geçici süre ile rehabilitasyonlarını ve topluma yeniden kazandırılmalarını sağlamak amacıyla kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.2013 yılı sonu itibarıyla 39 Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi, 14 Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi, 9 yatılı Çocuk ve Gençlik Merkezi bulunmaktadır.

1.5.6.3. Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri (BSRM)

Duygusal, cinsel ve/veya fiziksel istismara uğradıkları tespit edilen çocukların olumsuz yaşam deneyimlerinden kaynaklanan travma ve davranış bozukluklarını gidermek amacıyla rehabilitasyon süreci tamamlanıncaya kadar geçici süre bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süreçte aile, yakın çevre ve toplum ile ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü, kız ve erkek çocuklara yönelik ayrı ayrı yapılandırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.

2013 yılında; Isparta Bsrn, Erzurum Bsrn, İstanbul Anadolu Bsrn, Samsun İlkadım Bsrn, Antalya Erkek Bsrn, olmak üzere yeni Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri açılmıştır. 2013 yılı sonu itibarıyla toplam 39 bakım sosyal ve rehabilitasyon merkezi mevcuttur. ⁷⁸ 2015 Yılı Mayıs sonu itibarıyla ÇODEM (KBRM, ÇOGEM, BSRM) toplam kuruluş sayısı 60, bakılan toplam çocuk sayısı 1.116'dır.⁷⁹

⁷⁷ <http://www.aile.gov.tr/> / Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2013 Yılı İdare Faaliyet Raporu, s.58.

⁷⁸ <http://www.aile.gov.tr/> / Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2013 Yılı İdare Faaliyet Raporu, ss.58 – 60.

⁷⁹ <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/> / Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı /2015 Mayıs İstatistik Raporu.

1.6. SOSYAL HİZMET KURUMLARI AÇISINDAN ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİ

Son yıllarda dünyada, çocuk istismarı konusu, gerek tıbbi, gerekse sosyal açıdan giderek önem kazanmaya başlamıştır. Çocuk istismarının yeterince bildirilmemesi, tanı konulmasındaki güçlükler, inkâr edilmesi ve gizli kalması sorunun önemini daha da arttırmaktadır.⁸⁰ Çocuk ihmali ve istismarına olan farkındalık artmıştır ama bu konudaki çalışmalar yeterli değildir.⁸¹ Ülkemizde çocuk ihmali ve istismarı konusunda istatistiksel veriler vermek zordur çünkü bu konuda yeterli akademik çalışma ve gerekli kayıtlar mevcut değildir.⁸² Ayrıca istismara uğrayan çocuk ve ergenlere yönelik dini danışmanlık ve rehberlik konusunda ülkemizde bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Çocuk istismarına insanlık tarihi boyunca her kültürde rastlanmaktadır. Çocuk istismarı Hugo ve Dickens'ın romanlarında ilk konu olarak ele alınmıştır.⁸³ İstismar tanımının tarihine baktığımızda ilk kez 1860 yılında Tardieu Paris Tıp Akademisinde çocukların fiziksel ve cinsel istismarına değinilmiştir. Röntgen uzmanı olan Caffey 1946 yılında düştüğü söylenen çocukların röntgen filmlerinde düşme ya da çarpma ile açıklanamayacak kadar kırıkların olduğunu fark etmiştir. Henry Kempe ilk defa 1962 yılında “örselenmiş çocuk sendromu” adlı makalesinde “hırpalanmış çocuk” (battered child) kavramını kullanmış sonra bu terim yerini “child abuse” kavramına bırakmıştır.⁸⁴ İngilizce’de “**child abuse and neglect**” karşılığı olarak Türkçe’de farklı sözcükler kullanılmakla birlikte çocuk istismarı ve ihmali daha sık kullanılan sözcükleridir. “**Abuse**” yerine örselenme, ezim, kötü muamele ve istismar gibi sözcükler kullanılmaktadır.⁸⁵ İstismar ile ilgili en önemli gelişme, 1989 yılında kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesidir. Sözleşmenin 19. maddesindeki “çocuğun bakımıyla sorumlu olan kişilerden

⁸⁰ Ebru Turhan, Özlem Sangün, Tacettin İnandı, “Birinci Basamakta Çocuk İstismarı ve Önlenmesi, C.15, S.9, *Sted*, 2006, s.154.

⁸¹ Murat Topbaş, “İnsanlığın Büyük Ayıbı: Cinsel İstismar”, *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, S. 3(4), 2004, s.76 Bkz. Güven Bahar - Haluk Savaş - Aynur Bahar, “Çocuk İstismarı ve İhmali: Bir Gözden Geçirme”, *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, C.4, S.12, 2009, s.51.

⁸² Yaşar Tıraşçı, Süleyman Gören, “Çocuk İhmali ve İstismarı”, *Dicle Tıp Dergisi*, C.34, S. 27, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Yayınları, 2007, s.70.

⁸³ Bülent Kara, Ümit Biçer, Ayşe Sevim Gökalp, “Çocuk İstismarı”, *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, C.47, S. 2, Ankara, 2004, s. 141.

⁸⁴ Akt., Betül Pelendecioğlu, Sefa Bulut, “Çocuğa Yönelik Aile İçi Fiziksel İstismar”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*, C.9, S.1, Bolu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, 2009, s.50.

⁸⁵ Oğuz Polat, *Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı -1*, Ankara, Seçkin Yayınları, 2007, ss.13 -23.

gelecek her türlü kötü muameleye karşı korunmasının sözleşmeyi imzalayan devletlerin yükümlülüğünde olmasıdır.⁸⁶

Yasalarımıza göre 18 yaş altındaki herkesin çocuk olarak kabul edildiği ülkemizde, çocuk istismarı, ciddi yaralanmalara, sakatlıklara ve hatta ölümlere sebep olabilen tıbbi, hukuki, sosyal yönleri olan önemli bir halk sağlığı sorunudur.⁸⁷

Çocuk istismarı ve ihmali; anne, baba ya da bakıcı gibi bir yetişkin tarafından çocuğa yöneltilen, toplumsal kurallar ve uzmanlarca uygunsuz ya da hasar verici olarak nitelendirilen, çocuğun gelişimini engelleyen ya da kısıtlayan eylem ve eylemsizliklerin hepsini kapsamaktadır. Bu eylem ya da eylemsizlerin sonucu olarak çocuğun fiziksel, ruhsal, cinsel ya da sosyal açıdan zarar görmesi, sağlık ve güvenliğinin tehlikeye girmesi söz konusudur.⁸⁸ Çocuk istismarı, çocuğun ve ergenin gelişimini olumsuz etkileyen her türlü davranış olarak tanımlanmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı tanıma göre, “**çocuk istismarı**” (child abuse); sorumluluk, güven ve yetenek ile ilgili konularda çocuğun sağlığına, yaşamına, gelişimine ve değerine zarar verebilen, fiziksel veya duygusal kötü davranışı, cinsel istismarı, ihmali, her türlü ticari çıkar için çocuğun kullanılmasını içeren her türlü davranışlar olarak tanımlanmaktadır.

“**Child Abuse**” terimi, çocuk istismarı kavramına evrensel bir tanım bulmada önemli bir problemdir. Bu tanım karmaşası toplumsal ve kültürel değerlerden kaynaklandığı gibi konunun disiplinler arası olma özelliğinden de kaynaklanmaktadır.

İstismar ve ihmali tanımlarken karşılaşılan güçlüklerden biri kültürlerarası farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Çünkü çocuk istismarı çeşitli toplumlarda ve kültürlerde farklı şekilde algılanmakta ve tanımlanmaktadır. Kültür, bir toplumun inanç ve davranışlarının birikimidir. Ayrıca kültür, genel olarak kabul edilen çocuğun bakımı ve büyütülmesi prensiplerini belirleyen bir alt yapıdır. Bu nedenle ailelerin çocuklarına karşı davranışları farklı olabilmektedir. Bu durum yapılan davranışın normal, ihmal veya istismar olarak değerlendirilmesinde farklılıklara yol açmaktadır. Bazı İskandinav ülkeleri çocuk hangi amaçla ve şiddetle dövülürse dövülsün dövülmelerini bir istismar durumu

⁸⁶ Kara, a.g.m., ss.140 - 141.

⁸⁷ Turhan, a.g.m., s.153.

⁸⁸ Yasemen Taner, Bahar Gökler, “Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri”, *Hacettepe Tıp Dergisi*, S. 35, 2004, s.82; Yaşar Tıraşçı, Süleyman Gören, “Çocuk İhmali ve İstismarı”, *Dicle Tıp Dergisi*, C.34, S. 27, Diyarbakır, 2007, s.70, Güven Bahar - Haluk Savaş - Aynur Bahar, “Çocuk İstismarı ve İhmali: Bir Gözden Geçirme”, *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, C.4, S.12, 2009, s.52.

olarak kabul eder ve engeller. Bazı toplumlarda da çocuğun belli şiddette dövülmesi eğitim aracı olarak görülmektedir. İstismarın tanımlanmasında çocuğa yönelik davranış algılarının, toplum ve muameleye hedef olan çocuğun da bu durumu nasıl algıladığı ve değerlendirdiği önemlidir.⁸⁹ Bunun çocuğun fiziksel, psikososyal gelişimini engelleyen, gerçekleştiği toplumun kültür değerleri dışında kalan ve uzman tarafından da istismar olarak kabul edilen bir davranış olması gerekmektedir.⁹⁰ Çocuğu istismar etmedeki davranışın amacı, çocuğun davranışını düzeltme, onu daha iyiye götürme değildir. Sanki çocuk yaşadığı, bu dünyaya geldiği ve var olduğu için suçludur bu yüzden de cezalandırılmaktadır.⁹¹

Çocuk istismarı, sık görülen bir sorun olmasına rağmen tespit edilmesi zor ve çok yönlü ele alınması gereken disiplinler arası bir konudur. Çocuk istismarı karmaşık sebepleri ve trajik sonuçları olan tıbbi, hukuki, ahlaki, gelişimsel, psikolojik ve sosyal kapsamlı önemli bir sorundur. Kayıtların eksikliği, yanlış bilgiler, kültürel ve geleneksel değerler istismarın göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Travma, ancak çok ciddi boyutlarda olduğunda genellikle çocuk istismarı düşünülmekte ve değerlendirilmektedir.⁹² İstismar olgusunun tespit edilememesi, tıbbi ve psikolojik tedavi dışında yasal işlemleri de zorunlu kılmaktadır.⁹³ Çocuk istismarı yasal olarak suçtur. Kamu davası açılmayı gerektirir. Bu yüzden, bu eylemin en kısa zamanda yasal birimlere bildirilmesi gerekir. Yetişkin istismarının tersine çocuk istismarının soruşturulmasında şikayet aranmaz.⁹⁴ Bu konuda yapılan çalışmalarda kız çocuklarının, istismarla erkeklerden biraz daha fazla karşılaştığı görülmektedir. (%52, %48)⁹⁵

Çocuk istismarının çok farklı faktörelere bağlı değişik boyut ve türlerde istismar nedenleri olabilmektedir.

1.7. ÇOCUK İSTİSMARININ NEDENLERİ VE RİSK FAKTÖRLERİ

Bütün canlılar içinde çocuk en uzun bakıma, korunmaya ve sevgiye ihtiyaç duyan varlıktır. Bedensel, ruhsal ve sosyal açıdan sağlıklı yetişen çocuklar, kalkınan ve

⁸⁹ Polat, a.g.e., ss. 13-23; Harika Yücel, “Çocuğa Yönelik İstismar ve İhmal”, *Riskli Davranışlar Gösteren Çocuk ve Ergenler*,(ed.) Kültegin Ögel, İstanbul, Ajans Plaza Yayınları, s. 169.

⁹⁰ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, 8.b., İstanbul, Remzi Kitabevi, 1998, s. 372 -374.

⁹¹ Cüceloğlu a.e. , ss. 372 -374.

⁹² Kara, a.g.m., ss.. 140 -141.

⁹³ Bahar, a.g.m., s.54.

⁹⁴ Turhan, a.g.m., ss.156 -157.

⁹⁵ Kara, a.g.m., s. 141.

ilerleyebilen toplumlar demektir. Aileler çocuk yetiştirme sürecinde bilerek ya da farkında olmadan çocukların gelişimini olumsuz yönde etkileyen, ihmal ve şiddet şeklinde davranışlar gösterebilmektedirler.⁹⁶

Çocuk ihmal ve istismarı ailenin yaşam stresiyle ilgili olup, ailedeki ekonomik ve sosyal stresler, ihmal ve istismara yol açabilmektedir. Çocuğun ihmal ve istismar edilmesine neden olan faktörler genel olarak iç ve dış stres faktörleri olarak gruplanmaktadır.⁹⁷ Dışsal faktörlerde ailenin ekonomik durumunun düşüklüğü, ailenin bulunduğu kültürün fiziksel şiddeti algılaması, ebeveynlerin kendisinin istismara uğramış olması yer almaktadır. İçsel faktörlerde ise, ailenin psikolojik rahatsızlığının olması, ebeveynler arasındaki sorunlar, çocuğun agresif mizaça sahip olması ve davranış probleminin olması, ebeveyn ve çocuk arasında iletişim ve etkileşimde sorunların olması yer almaktadır. Çocuk istismarı ve ihmalinin en önemli sebeplerinden biri aile içi şiddettir.⁹⁸ Son yıllarda dünyada ekonomik krizler ve refah yaşam düzeyinin azalması ile birlikte birçok sorun ortaya çıkmıştır. En önemlisi de güç koşullar altındaki çocuklardır. Bu çocuklar fiziksel, duygusal ve cinsel istismara maruz kalmakta, uyuşturucu kullanımına alışmaktadır.⁹⁹

Farklı faktörler, değişik boyut ve türlerde istismara sebep olmaktadır. En önemli risk, yapılan davranışın istismar olup, olmadığının tanımlanamamasıdır. Bu durum toplum ve kültüre göre değişkenlik göstermektedir. Engelli çocuk, evlilik dışı doğan çocuklar, bazı toplumlarda kız çocukları, hızlı sosyo kültürel değişim içinde büyüyen çocuklar, savaşın olduğu ülkedeki çocuklar, gebe annenin diğer çocuğu, işsiz veya ekonomik sorun yaşayan aile çocukları, standart barınma koşullarına sahip olmayan ailelerin çocukları, çok çocuklu ailenin çocuğu, çok genç anne, üvey ebeveynle yaşayan çocuk, eğitimsiz, alkol, uyuşturucu bağımlısı ebeveyn, aile içi geçimsizlik, kendisi de istismar görmüş kişinin çocuğu istismara aday çocuktur.¹⁰⁰ Ayrıca istismar riskini arttıran faktörler şöyle gruplandırılabilir:

1. Makrosistem Özelliklerine Bağlı Faktörler

- Koruyucu düzeneklerin yetersiz olduğu bir çevrede yaşamak

⁹⁶ Bahar, a.g.m., s.51.

⁹⁷ Cüceloğlu, a.g.e., s. 376 -380.

⁹⁸ Jay Belsky, J. , "Etiology of Child Maltreatment: A Developmental-Ecological Analysis", *Psychological Bulletin*, Volume:114 (3), 1993, ss. 413-434.

⁹⁹ Topbaş, a.g.m., s.80.

¹⁰⁰ İlkay Güner, Savaş Güner, Mehmet Hamdi Şahan, "Çocuklarda Sosyal ve Medikal Bir Problem; İstismar", *Van Tıp Dergisi*, C.17, S.3, Van, Van Tıp Fakültesi Yayınları, Temmuz/2010, s.108.

- Ekonomik koşulların yetersiz olduğu bir çevrede yaşamak
- Savaş ve terörün yaşandığı bir ortamda yaşamak
- Çocukları “sahip olma” kavramı bağlamında algılayan bir çevrede yaşamak

2. Sosyo-kültürel Koşullara Bağlı Olan Faktörler

- Azınlık bir gruptan gelmek
- Sosyal desteğin az olması

3. Aile Dinamiklerine Bağlı Olan Faktörler

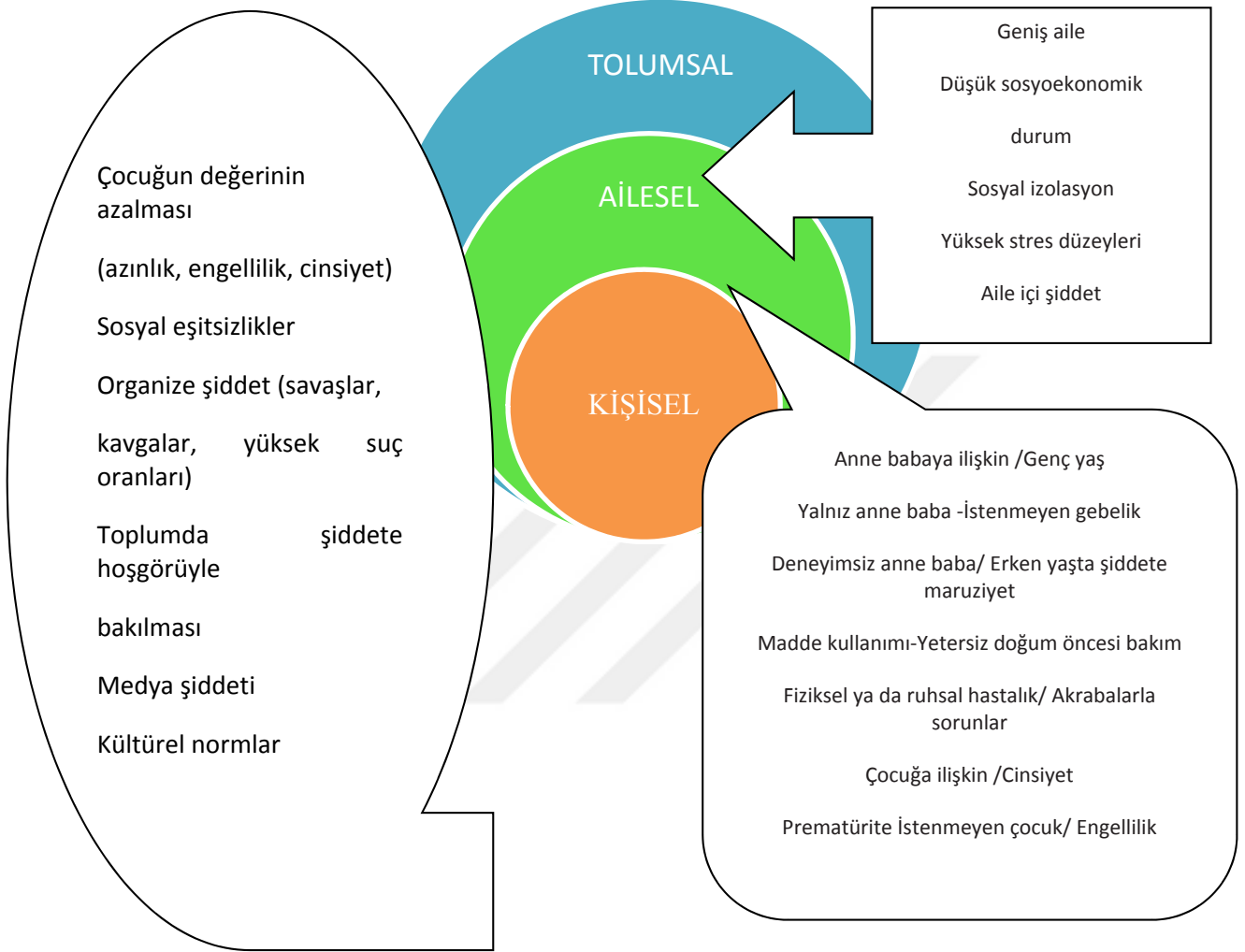
- Gerçek aile dışı bir ortamda büyümek
- Tek ebeveynli bir ailede büyümek
- Üvey anne ve babanın bulunması
- Koruyucu olmayan, zayıf insan ilişkilerine bağlı bir ailede büyümek
- Ebeveynlerden birinin çocuklukta istismara maruz kalmış olması
- Aile üyelerinin yaşadıkları ruhsal hastalıklar
- Anne babanın fiziksel ve duygusal geri çekilmiş olması
- Anne babanın çok katı bir kişiliğe sahip olması
- Aile üyelerinde saldırganlık ve dürtüsellik
- Çocuğun gelişimi konusunda bilgisiz ebeveynlere sahip olmak

4. Kişisel Özelliklerine Bağlı Olarak

- Zihinsel veya fiziksel bir yetersizliğe sahip olmak¹⁰¹

¹⁰¹ Yücel, a.g.m., s.170.

Şekil 1 Çocuk İstismarı Risk Faktörleri¹⁰²

Aile ortamının, bunalım ve stresi arttığı oranda çocuğun istismara maruz kalma olasılığı artmaktadır. Yaşamından memnun olmayan anne veya baba, gücünün kolaylıkla yettiği çocuğu döverek bir ölçüde rahatlamaktadır. Anne babanın böyle bilinçsiz duygusal boşalımının bedelini ise, gelişmekte olan çocuk yaşamı boyunca ödemektedir.¹⁰³

İstismarın sık yaşandığı dönemler, anne babanın başa çıkma mekanizmalarının tükendiği kriz yaratan durumlardır. Ekonomik sorunlar, işsizlik, anne babanın olmayışı, evde yaşanan şiddet vb durumlardır.¹⁰⁴ Anne babalarda görülen eziyetçi davranış kalıpları,

¹⁰² Şekil 1: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Bkz. Turhan, a.g.m s.155.

¹⁰³ Cüceloğlu, a.g.e., ss.376 -378.

¹⁰⁴ Kara, a.g.m., s. 142.

baskı yaratan durumlar ve güçsüzlük duygularıyla baş edebilmek için geliştirilmiş tepkiler olduğu düşünülmektedir. Yapılan araştırmalara göre, çocuğunu istismar eden annelerin çoğu çok genç yaştadır. Anne babaların kendi geçmişlerinde de örselenme ve reddedilme deneyimleri vardır, ayrıca kardeşinin örselendiğine şahit olmuştur. Yakın zamanda pediatrik ve psikiyatrik araştırmalar çocuklarını istismar eden ve insanlık dışı davranan ana babaların büyük bölümünün, kendi çocukluklarında fiziksel ve zihinsel açıdan istismara maruz kaldıklarını ortaya koymuştur. Benlik saygıları düşüktür, kişilik bozuklukları vardır. Çocuk sahibi olmak istemelerinin sebebi kendisini sevecek birisine ihtiyaç duymaları olabilmektedir.

Bazı araştırmalarda, anne babaların genellikle çocuklarından yüksek beklentileri olduğu ve çocukların bu yüksek beklentileri karşılayamamaları durumunda çocuklarını istismar ettikleri tespit edilmiştir. Ancak çocuklarından yüksek beklentisi olan anne babaların tümü çocuklarına kötü davranmaz.¹⁰⁵

1.8. İSTİSMAR TÜRLERİ

Çocuğa yönelik istismar 4 boyutta incelenmektedir:

- 1- Fiziksel istismar
- 2- Duygusal istismar
- 3- Cinsel istismar
- 4- Fiziksel ve duygusal istismar¹⁰⁶

Çocuk istismarı; fiziksel, cinsel ya da duygusal istismar olarak, çocuk ihmali ise fiziksel ya da duygusal ihmal olarak ayrılmaktadır.¹⁰⁷ Ancak bunları birbirinden ayırmak oldukça güçtür. Yakın kişilerin çocuğun gelişimine sürekli zarar veren hareketleri sonucu çocuğa sosyal olarak bulunan kaynakların sağlanmaması, bunlardan yoksun bırakılması fiziksel ihmal olarak adlandırılmaktadır.¹⁰⁸

Zoroğlu ve arkadaşlarının 839 öğrenci ile yaptıkları alan araştırmasında (2001) ihmal, en sık bildirilen (16.5) ruhsal travma olarak tespit edilmiştir. Bunu sıklık açısından duygusal (15.9), fiziksel (13.5), cinsel (10.7) istismar (ensest dahil) takip etmektedir. Ensest deneklerin %4.4'ü tarafından belirtilmiştir.¹⁰⁹ Kesinlik kazanan olgular

¹⁰⁵ Cüceloğlu, a.g.e., ss.376 -378.

¹⁰⁶ Akt., Polat, a.g.e., s.23.

¹⁰⁷ Taner, a.g.m., s.82.

¹⁰⁸ Turhan, a.g.m., s.154.

¹⁰⁹ Salih Zoroğlu, Ümran Tüzün, Vedat Şar , v.d., “Çocukluk Dönemi İstismar ve İhmalinin Olası Sonuçları”, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, S. 2(2), 2001, s.72

incelendiğinde, en fazla görülen örseleyici yaşantının %54 ile ihmal olduğu, fiziksel istismarın %22, cinsel istismarın %8 ve duygusal istismarın %4 ile bunu takip ettiği belirtilmektedir. Geriye kalan olgular (%12) bu travma kategorilerine girmeyen değişik tipte istismar türleridir.¹¹⁰

Türkiye'de çocuk istismarı konusunda yapılan araştırmalarda, % 78 gibi yüksek bir oran ile duygusal istismarın ilk sırada olduğu görülmektedir. Fiziksel istismar % 24 ve cinsel istismar % 9 oranındadır.¹¹¹ Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre dünyada 1-14 yaş grubundaki 40 milyon çocuk istismar veya ihmale uğramakta, desteğe ihtiyaç duymaktadır.¹¹² Türkiye'de çocuk istismarı konusunda yapılan araştırmalarda, % 78 gibi yüksek bir oran ile duygusal istismarın ilk sırada olduğu görülmektedir. Fiziksel istismar % 24 ve cinsel istismar % 9 oranındadır.¹¹³

Özdener'in araştırmasında çalışan çocukların 150'si (% 88,8) erkek, 19'u (% 11,2) kız olmak üzere toplam 169'u (% 48,3) istismar tiplerinden en az birine maruz kaldığını, 181'inin (%51,7) ise istismara maruz kalmadıklarını ifade etmiştir. Çocuk işçilerin istismar tiplerinin cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde; psikolojik istismar (azar, küfür, hakaret, tehdit v.b.) maddelerini 149'u erkek, 18'i kız, olmak üzere toplam 167 çocuk (%47,7) fiziksel istismar; (dayak, tokat, itilme vb.) maddelerini 88 (% 25,1) erkek çocuk, cinsel istismar maddesini 2'si erkek, 1'i kız olmak üzere toplam 3 (% 0,9) çocuk belirtmiştir. Kız çocukları, fiziksel istismar tiplerinden hiç birine maruz kalmadıklarını bildirmişlerdir. Çalıştırılmalarının yasak olduğu yaş grubunda çalıştıkları için araştırmaya katılan bütün çocukların ekonomik istismara uğradığı kabul edilmiştir. Hem fiziksel hem psikolojik istismar kabul edilen madde kullanımı baskısı görmek, sadece 9 (% 5,3) erkek çocuk tarafından belirtilmiştir.¹¹⁴

¹¹⁰ Bahar, a.g.m., s.55.

¹¹¹ Turhan, a.g.m., s.154.

¹¹² Betül Şimşek - Filiz Ulukol - Bahar Bingöler, "Çocuk İstismarına Disiplin Penceresinden Bakış", *Adli Bilimler Dergisi*, S.3(1), 2004, ss.47-52.

¹¹³ Turhan, a.g.m., s.154.

¹¹⁴ Olga Eker Özdener, *Adana İli Toplumsal Destek Merkezi Kayıt Tabanlı 7 -15 yaş Grubu Çalışan Çocukların Sağlık ve Sosyal Durumlarının Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), Adana, 2010, s.67.

1.8.1. Fiziksel İstismar

Fiziksel istismar (physical abuse) en geniş anlamda “**çocuğun kaza dışı yaralanması**” olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁵ En fazla rastlanılan ve belirlenmesi en kolay olan istismar çeşididir. Ebeveyni ya da bakımından sorumlu başka kişi tarafından, onsekiz yaşından küçük çocuk ya da gencin sağlığına zarar verecek biçimde fiziksel hasara uğraması ya da yaralanmasıdır. Bu hasar; elle ya da bir nesneyle vurularak, itilerek, sarsılarak, yakılarak ya da ısırılarak oluşabilmektedir.¹¹⁶

Çocuğun ağızına biber sürmek, sarsmak, kulağını veya saçını çekmek, çocuğun vücudunun herhangi bir yerine hafif veya şiddetle elle veya ayakla vurmak, yakmak, boğmak gibi fiziksel cezalandırmalar ise şiddetli fiziksel istismar olarak kapsamına girmektedir.¹¹⁷ Fiziksel istismarda, kişi bunu kardeş rekabeti gibi bir aile içi çatışma olarak algılamış olmamalıdır. Fiziksel temas içermeyen arkadaş kavgaları da bu tanıma girmemektedir.¹¹⁸ Ayrıca duygusal istismar ve ihmal de genellikle fiziksel istismar da görülmektedir.¹¹⁹

Buradaki en önemli problem, fiziksel istismar olarak tanımlanan cezalandırılma şekillerinin bazı kültür ve toplumlarda istismar olarak algılanmaması ve tanımlanmamasıdır. Çocuğu dövme davranışı, bazı kültür ve geleneklerde çocuğu disiplin ve terbiye etmek için gerekli görülmektedir. “Öğretmenin / annelerin vurduğu yerde gül biter, dayak cennetten çıkmadır, kızını dövmeyen dizini döver, eti senin kemiği benim” gibi atasözleri ebeveynlerin çocuklarına karşı uyguladıkları fiziksel istismarın toplum tarafından kabul edildiğinin göstergesidir.¹²⁰

Kaza dışı travmalar, genellikle çocuk anne babası tarafından cezalandırılmak istendiğinde veya anne-baba kontrolünü kaybettiğinde yaşanmaktadır.¹²¹ Tezcan’ın (1974) araştırma bulgularına göre; Türk toplumunda çocukların başarısızlık gösterme, boyun eğmeme ve söz dinlememe gibi durumlar karşısında cezalandırma biçiminin genellikle

¹¹⁵ Murat Topbaş, “İnsanlığın Büyük Ayıbı: Cinsel İstismar”, *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, S.3(4), 2004, s.77.

¹¹⁶ Sandra J. Kaplan, David Pelcovitz, Victor Labruna, “Child and Adolescent Abuse and Neglect Research: A Review of the Past 10 years. Part I: Physical and Emotional Abuse and Neglect” , *Journal of American Academic Child Adolescent Psychiatry*, Volume: 38, 1999, ss.1214-1222.

¹¹⁷ Topbaş, a.g.m., s.77.

¹¹⁸ Zoroğlu, a.g.m., s. 71.

¹¹⁹ Yücel, a.g.m., s.171.

¹²⁰ Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 5. b., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2002, s.196.

¹²¹ Bülent Kara, Ümit Biçer, Ayşe Sevim Gökalp, “Çocuk İstismarı”, *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, C.47, S. 2, Ankara, 2004, s. 142.

dayak olduğu ortaya çıkmıştır.¹²² 1980 – 82 yıllarında yapılan bir araştırmada, tokat atma, kulak ve saç çekme oranı %25; sopa ile dövme %14 olarak bulunmuştur. Türkiye’de çocuk istismarı konusunda yapılan araştırmalarda; %24 oranında fiziksel istismar olduğu tespit edilmiştir.¹²³ İstanbul’da 3483 lise öğrencisiyle yapılan bir araştırmada, öğrencilerin %22,5’i ailesi tarafından tokatlama, yumruklama ve aletle dövülme şeklinde fiziksel istismara maruz kaldığı tespit edilmiştir.

Ayrıca kurum bakımındaki çocuklar kalabalık gruplar halinde yaşadıklarından büyük çocuklar genelde küçük çocuklara kendi özel işlerini yaptırabilmekte veya fiziksel şiddet uygulayabilmektedirler. Genellikle fiziksel istismarda, kişiden daha güçlü konumda bulunan kişi tarafından uygulanması, eşitsiz güç ilişkisinin kötüye kullanılması söz konusudur.

1.8.1.1. Fiziksel İstismar ve Risk Faktörleri

Fiziksel istismarın gerçekleşmesinde pek çok faktörün rolü vardır.¹²⁴ İstismar olgusuna yaklaşımda sadece çocuğun durumunun değil, anne, baba veya istismarı uygulayan bireyin durumunun da değerlendirilmesi gerekmektedir. Anne, babada istismara uğrama öyküsü olması ve ebeveynin çocuktaki hasar konusunda ilgisiz ya da aşırı kaygılı görünmesi fiziksel istismarı düşündürmelidir.¹²⁵

Ülkemizde yapılan çeşitli araştırmalarda, çocuklara yönelik istismarın yaygın olduğu görülmektedir. Fiziksel istismara maruz kalmada hangi çocukların daha fazla risk altında olduğu incelendiğinde; en önemli risk faktörü aile sistemindeki bozukluklar ve işlevsizlikler olarak tespit edilmiştir. Özellikle anne babaların yaşadığı kişisel ve sosyal alanlardaki sorunlar, ebeveyn becerilerindeki yetersizlikler ve eşler arasındaki sorunlar, önemli risk faktörleri arasındadır.¹²⁶

İstismara yatkınlık genellikle anne, babanın genç olması, alkol veya madde bağımlılığı, anne babanın daha önce çocukluğu döneminde istismar öyküsü bulunması, dış etkenler kapsamında; para sıkıntısı, eşin ölümü, ailede ruhsal ya da fiziksel hastalık, fazla sayıda çocuk sahibi olma, parçalanmış aile ile ilişkisi vb durumlarda görülmektedir.¹²⁷ Kulaksızoğlu’nun fiziksel istismarla ilgili 15 ve 22 yaşlarındaki 295 genç ile yaptığı

¹²² Kulaksızoğlu, a.g.e., s.192.

¹²³ Bahar, a.g.m., ss.54 -55.

¹²⁴ Yücel, a.g.m., ss. 171 – 172.

¹²⁵ Tıraşçı, a.g.m., s.71.

¹²⁶ Yücel, a.g.m., s.171.

¹²⁷ Tıraşçı, ag.m., s.71.

çalışmada, anne babası ayrı yaşayanların fiziksel istismara daha çok maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Ayrıca Kula'nın çalışmasında, beş ve daha fazla kardeş sayısı ve ailede sekiz ve daha fazla kişi yaşayanlar da daha sıklıkla çocuklara fiziksel istismar uygulandığı tespit edilmiştir.¹²⁸ Başka bir araştırmada eğitimsiz ailelerin % 40'ı çocuklarını istismar ederken, eğitim düzeyi yüksek ailelerde bu oran %17 olarak bulunmuştur.¹²⁹ Ayrıca ebeveynlerin yaşadıkları psikolojik sorunlar da istismarda önemli bir risk faktörüdür.

1.8.1.2. Fiziksel İstismarın Sonuçları

Fiziksel istismarın ve ihmalin çocukta kalıcı fiziksel, psikolojik, davranışsal ve sosyal olumsuz etkileri bulunmaktadır. Fiziksel sorunlar olarak; yaralanmalar, beyin travmaları, nörolojik bozukluklar yer almaktadır.¹³⁰ Psikolojik sorun olarak; depresyon, kaygı bozukluğu, yeme bozukluğu, intihar düşünceleri, dikkat eksikliği ve hiperaktivite, travma sonrası stres bozukluğu, bağlanma bozukluğu görülmektedir.¹³¹ Davranışsal sorun olarak; bilişsel yetilerde bozulma, akademik başarısızlık, saldırganlık suça yönelik davranışlar görülmektedir.¹³² Sosyal sonuçlar da ise, fazla sosyal içe çekilme, daha kısıtlı arkadaş ilişkileri ve daha yoğun içe atım sorunları görülmektedir.¹³³

Fiziksel istismara maruz kalan çocuk ve ergenler, yaşadıkları istismarı ifade etmede zorluk çekerler.¹³⁴ Fiziksel istismara uğramış çocuklar sosyal gelişim olarak birçok eksiklik yaşamaktadır. Bu çocuklar yakın ilişki kurmakta güçlük çekmekte, daha çatışmalı, duygusal yoğunluğu az, yoğun öfke ve istismar davranışı içeren ilişkiler kurabilmektedir.¹³⁵ Agresif davranışlar gösterme, güvensiz bağlanma, okul başarısızlığı, depresyon dikkat eksikliği, travma sonrası stres bozukluğu, tehlikeli cinsel deneyimler, kaygı bozuklukları gibi çok sayıda sorun yaşayabilmektedir. Ayrıca fiziksel istismar, ergenin duygusal açıdan da yıpranmasına neden olmaktadır.¹³⁶

¹²⁸ Kulaksızoğlu, a.g.e., ss. 192 – 193.

¹²⁹ Bahar, a.g.m., ss. 54- 55.

¹³⁰ Kendall K. Tackett, "The Health Effects of Child Abuse: Four Pathways by Which Abuse Can Influence Health", *Child Abuse Neglect*, Volume, 26, 2002, ss.715-729.

¹³¹ Mehmet Dinç, "Çocuklarda Fiziksel İstismar", *Anne Baba Öğretmenler için El Kitabı, Çocuk Hakları Açısından Çocuk İhmali ve İstismarı (içinde)*, Haz. Mücahit Öztürk, İstanbul, Çocuk Vakfı Yayınları, 2011, ss. 55-73.

¹³² Kaplan ve arkd., ss.1214-1222.

¹³³ Kathryn L. Hildyard – David A. Wolfe, "Child Neglect: Developmental Issues and Outcomes", *In Child Abuse & Neglect*, Volume 26 (6-7), 2002, ss.679 – 695.

¹³⁴ Yücel, a.g.m., ss. 172 -173.

¹³⁵ Taner, a.g.m., s.71.

¹³⁶ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.191.

Fiziksel istismara uğrayan çocuklarda bazı davranışsal belirtiler, gözlemlenir. Bu çocuklar düşük öz saygıya sahiptirler. Genellikle bir yetişkinin kendilerine yaklaşmasından ve aileye geri dönmekten korkarlar. Sık sık evden kaçma, alkol ve uyuşturucu kullanma, yalan söyleme, gösterdikleri davranış bozuklukları arasındadır.

Fiziksel istismara maruz kalan bu çocuklarda, yaşadıkları örseleyici ruhsal yaşantılara bağlı olarak kendine fiziksel zarar verme davranışı ortaya çıkmaktadır. Kendine zarar verme davranışlarının, primer olarak çatışma, suçluluk, superego baskısı gibi dinamik etkenlerden ziyade, çocukluk döneminde bakım veren kişiyle yaşanan travmatik ilişki neticesinde ortaya çıkan bir davranış örüntüsü olduğu tespit edilmiştir.¹³⁷

İstismara uğrayan çocuklar, yaşadıklarından dolayı kendilerini suçlayabilirler. Kendilerinin kötü olduğuna, bu nedenle de istismarın kendileri için bir ceza olduğunu düşünebilirler.¹³⁸ Bu duruma bağlı olarak çocukluk dönemi travmaları (istismar ve ihmal) ile kendine zarar verme ve intihar davranışı arasında çok güçlü bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Kendine zarar verme davranışı literatürde (selfinjury), tekrarlayıcı, kişinin bilinçli ölüm isteği olmadan, isteyerek ve amaçlı olarak yapılan, doku hasarı ile sonuçlanan, kendi bedenine yönelik girişimidir. Ayrıca, bireyin ortama uyamamasının ve tahammülsüzlüğünün yarattığı baskıya karşılık kendini keserek rahatlama durumu olarak tanımlanmaktadır.¹³⁹ Fiziksel istismara uğramış ergenlerin %43.8'i kendine fiziksel olarak zarar verme davranışı göstermektedir. Ögel'in araştırmasında, fiziksel, cinsel istismara maruz kalan ergenlerde kendine zarar verme davranışı yüksek oranlarda bulunmuştur.¹⁴⁰

Zoroğlu ve arkadaşlarının ergenler üzerinde yaptığı çalışmada en sık rastlanan kendine zarar verme davranışı olarak başını, yumruğunu ve diğer beden parçalarını yere, duvara ya da başka bir sert zemine hızla vurma olduğu anlaşılmaktadır. Saçlarını çekme ya da yolma davranışı kızlarda anlamlı olarak daha sık görülmektedir.

¹³⁷ Zoroğlu, a.g.m., s.70.

¹³⁸ Yücel, a.g.m., s.174.

¹³⁹ Alper Aksoy - Kültegin Ögel, "Kendine Zarar Verme Davranışı", *Anadolu Psikiyatri Dergisi*: 4, 2003, s.227.

¹⁴⁰ Alper Aksoy - Kültegin Ögel, " Sokakta Yaşayan Çocuklarda Kendine Zarar Verme Davranışı ve Madde Kullanımı, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*: 6, 2005, ss. 163 -169.

Green, fiziksel istismara uğramış çocuk ve ergenlerin %41'inin özkıyım ve kendine fiziksel zarar verme davranışı gösterdiklerini ve sağlıklı çocuklarda bu oranın anlamlı bir şekilde düşük olduğunu tespit etmiştir.¹⁴¹

Çocuğun istismarı, gelişim evrelerini bütün yönleri ile etkilemekte ve yetişkinlik döneminde de devam edebilmektedir. Yetişkinlikte suça yönelen davranışlar, duygusal bozukluklar, anti sosyal davranışlar, saldırganlık ve kendi çocuklarına yönelik örseleyici davranışlar çocuk ve ergenlikte görülen istismardan kaynaklanmaktadır.¹⁴²

1.8.2. Duygusal İstismar

Duygusal istismar; diğer istismar türlerine göre tanımlanması en zor ve daha karmaşık fakat en sık rastlanan istismar türüdür.¹⁴³ Çünkü fiziksel ve cinsel istismar da, genellikle çocuk ve ergenlerin duygusal açıdan örselenmesine neden olmaktadır.¹⁴⁴ Duygusal istismar ve ihmal; yetişkinler tarafından gerçekleştirilen, çocuğun kişiliğini zedeleyici, duygusal gelişimini engelleyici eylemler ya da eylemsizlikler olarak tanımlanmaktadır.¹⁴⁵ Çocuğun sevilmemesi, gerekli olan duygusal ilgi ve yakınlığın gösterilmemesi duygusal ihmal olarak değerlendirilmektedir.¹⁴⁶ Duyusal istismar; psikolojik örselenme, duygusal ezim, kötü muamele gibi kavramlarla ifade edilmektedir.¹⁴⁷

Anne, baba ya da diğer yetişkinlerin çocuğun yeteneklerinin üstünde istek ve beklentiler içinde olmaları ve saldırganca davranışları da duygusal istismar kapsamındadır. Çocuğa bağırma, reddetme, aşağılama, küfretme, yalnız bırakma, yanıltma, korkutma, yıldırma, tehdit etme, duygusal açıdan ihtiyaçlarını karşılamama, yaşın üzerinde sorumluluklar ve davranışlar bekleme,¹⁴⁸ Finkelhor ve Korbin'e göre, "yetişkinleştirme"¹⁴⁹, kendisini ifade etmesini engelleme, kardeşler arasında ayırım yapma, değer vermeme, önemsememe, küçük düşürme, alaylı konuşma, lakap takma, aşırı baskı ve otorite kurma, bağımlı kılma ve aşırı koruma görülen duygusal istismar türleridir.¹⁵⁰

¹⁴¹ Zoroğlu, a.g.m., ss. 70 -73.

¹⁴² Kulaksızoğlu, a.g.e., s.191.

¹⁴³ Taner, a.g.m., s.85, Yücel, a.g.m, s.174.

¹⁴⁴ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.196.

¹⁴⁵ Taner, a.g.m., s.85.

¹⁴⁶ SHÇEK 2006.

¹⁴⁷ Bkz. Topbaş, a.g.m., s.77.

¹⁴⁸ Zoroğlu, a.g.m., s.72.

¹⁴⁹ Topbaş, a.g.m., s.77.

¹⁵⁰ Danya Glaser, "Emotional Abuse and Neglect (Psychological Maltreatment): A Conceptual Framework", *Child Abuse Neglect*, C. 26, 2002, ss. 697-714; Zoroğlu a.g.m., s.72, Bkz. Tıraşçı, a.g.m., s.72.

Duygusal istismar; çocuk ve gençlere yöneltilen her türlü kötü davranışın temelinde yer alan, oldukça yaygın ve önemli sonuçları olan bir olgudur. Duygusal istismarın boyutunu çocuk ya da gencin “neyi nasıl algıladı” şeklinde zihinsel süreçler belirlemektedir.¹⁵¹

UNICEF duygusal istismarı ve ihmali çocuğun nitelik, kapasite ve arzularının sürekli kötülenmesi, sosyal ilişki ve kaynaklardan sürekli yoksun bırakılması, çocuğun sürekli olarak insanüstü güçlerle, sosyal açıdan ağır zararlar verme ya da terk etme ile tehdit edilmesi, çocuktan yaşına ve gücüne uygun olmayan isteklerde bulunulması ve çocuğun, topluma aykırı düşen çocuk bakım yöntemleri ile yetiştirilmesi olarak tanımlamıştır.¹⁵²

Bir başka tanımda duygusal istismar; çocuğun ve ergenin ruhsal gelişimini engelleyen sözel istismarı ve aşırı emirleri kapsayan emirlerle çocuğun kimliğini zedeleyen davranışlar olarak tanımlanmaktadır.¹⁵³ Çocuk ve ergenin kendisini (bedenini ve kişiliğini) olumlu biçimde algılanmasını, değerlendirilmesini ve geliştirilmesini engelleyici her türlü olumsuz uyarıyı kullanma, duygusal açıdan kötü muamele yapmak demektir.

Duygusal istismar; tek başına var olduğu gibi, fiziksel ve cinsel istismar ile de birlikte de görülmektedir. Genellikle fiziksel ve cinsel istismarın somut izleri yok olduktan sonra bile duygusal istismarın ergende bıraktığı olumsuz etkiler devam etmektedir. Duygusal istismara maruz kalan gençler, istismarı uygulayanın yakınlık derecesi, davranışın süresi ve sıklığı, psikolojik olarak içinde bulunduğu bağlı olarak farklı derecelerde bu süreçten etkilenirler.¹⁵⁴ Beş farklı ülkede yapılan bir araştırmada çocuğa bağırarak %75 ve %80 oranında en sık görülen duygusal istismar türü olarak tespit edilmiştir.¹⁵⁵

Türkiye’de çocuk istismarı konusunda yapılan araştırmalarda %78 gibi yüksek bir oran ile duygusal istismarın ilk sırada olduğu tespit edilmiştir.¹⁵⁶ İstanbul’da lise öğrencileri üzerine yapılan bir araştırmada öğrencilerin %3.2’si sosyal ortamda ailelerinin kendilerini küçük düşürücü davranışta bulunarak duygusal istismar ettiğini, %4.8’i

¹⁵¹ Suavi Tuncay, “Türkiye’de Gençlik Sorunlarının Psikolojik Boyutu”, *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, C. 1, Sayı 1, Muğla, Muğla Üniversitesi Yayınları, 2000, ss. 240 – 242.

¹⁵² Bkz. Sabri Hergüner, “Duygusal istismar ve ihmali”, *Anne Baba Öğretmenler için El Kitabı, Çocuk Hakları Açısından Çocuk İhmali ve İstismarı (içinde)*, Haz. Mücahit Öztürk, İstanbul, Çocuk Vakfı Yayınları, 2011, ss. 41-55.

¹⁵³ Topbaş, a.g.m., s.77.

¹⁵⁴ Kulaksızoğlu, a.g.e., ss.195 – 197.

¹⁵⁵ Topbaş, a.g.m., s.77.

¹⁵⁶ Bahar, a.g.m., s.54.

ailesinin kendisini takma isimle çağırdığını belirtmiştir. Bu araştırmada ailesinden ilgi ve sevgi görmediğini ifade eden ergenler, %32.3'tür. Ailesinden hiçbir zaman ilgi görmediğini ifade eden ergenlerin oranı ise %6'dır. Sokakta yaşayan ergenlerin ise %69.9'u ailesi tarafından ihmal edildiğini belirtmektedir. Bu ergenlerin %68.5'i ise ailesinde sürekli aşağılayan, tehdit eden, küçük düşürücü yorumlar yapan birinin bulunduğunu ifade etmektedir.¹⁵⁷

Sonuç olarak duygusal istismar; çocuk ve gençlerin psikolojik olarak istismar edilmesi, yapılan veya yapılması gerekip de yapılmayan ihmal edilen, sosyal ve psikolojik yönden çocuğa hasar verici olduğu tespit edilen davranışların uygulanmasıdır.

1.8.2.1. Duygusal İstismar ve Risk Faktörleri

Duygusal istismar ve ihmal; fiziksel istismar ve ihmal olgularının büyük bir bölümünde rastlandığı ve diğer istismar türlerinin nedenlerini de kapsadığı için duygusal istismara maruz kalmada pekçok faktörün rolü bulunmaktadır.¹⁵⁸

Çocuklukta duygusal istismara ise daha çok çok ebeveyn ve çocuk arasında iletişim ve etkileşimde sorunların olması ve özellikle bakım veren kişide madde kullanımı ve öfke gibi sorunların olması etken olarak gösterilmektedir.¹⁵⁹

Yapılan araştırmalarda, çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili önemli risk faktörlerinden biri de ailenin ekonomik sıkıntısı olduğu tespit edilmiştir. Özellikle ekonomik zorluklar evin gereksinimleri ile ilgilenen, bütçe ayarlaması yapan anneyi daha fazla olumsuz etkilemektedir. Bu durum çocukları ile olan iletişimine duygusal olarak olumsuz yansımaktadır. Ayrıca yapılan araştırmalarda, çocuk sayısının fazla olması, işsizlik, aileden birinin üvey olması, ailenin sosyal desteklerinin yetersiz olması vb sebepler ailenin çocuğu duygusal ihmal ve istismar etmesi için risk faktörleri olarak görülmektedir.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Yücel, a.g.m., s.175.

¹⁵⁸ Angelika H. Claussen, Patricia M. Crittenden, "Physical and Psychological Maltreatment: Relations Among Types of Maltreatment", *Child Abuse & Neglect*, S. 15 (1-2), 1991, ss. 5-18.

¹⁵⁹ Glaser, a.g.m., ss. 697-714.

¹⁶⁰ Nuran Güler, Sultan Uzun, Zeynep Boztaş, Sevinç Aydoğan, "Anneleri tarafından Çocuklara Uygulanan Duygusal ve Fiziksel İstismar / İhmal Davranışı ve Bunu Etkileyen Faktörler", *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, S. 24 (3), Sivas, 2002, ss.128 – 134.

1.8.2.2. Duygusal İstismarın Sonuçları

Çocuklar ebeveynlerinden bakım ve beslenmeye gereksinim duydukları gibi sevgi ve ilgiye de gereksinim duyarlar. ¹⁶¹ Duygusal istismarın temelinde sevgisizlik ve ilgisizlik olduğu görülmektedir.

Duygusal istismarın; çocukta kalıcı fiziksel, psikolojik, davranışsal ve sosyal olumsuz etkileri olabilmektedir. Fiziksel açıdan sonuçları değerlendirildiğinde; cinsel istismara maruz kalan çocuğun bedensel gelişimi olumsuz etkilenmektedir. ¹⁶² Duygusal istismar, psikolojik olarak birçok başka psikiyatrik bozukluğa; depresyon, kaygı bozukluğu, intihar düşünceleri, aşırı korku, kendine güvende azalma, öfke patlamaları, iç kapanmaya neden olmaktadır. ¹⁶³ Davranışsal ve sosyal etkileri değerlendirildiğinde ise duygusal istismara maruz kalan bireyin sosyal ilişkilerde bozukluk, çevreye karşı güvensizlik, yakın çevresinden uzaklaşma, yakın çevresine karşı bağımlı olma, gergin olma, saldırgan olma gibi davranışlar sergilediği görülmektedir ¹⁶⁴

İstismar yaşayan ergenlerin yoğun istismar davranışı sonucu gösterdikleri tepkiler, iki şekilde değerlendirilebilir:

1. İçe yönelme yoluyla kontrollü davranışlar: Bunlar; bireyde ketlenme, çekingenlik, kaygı ve tedirginlik gibi davranışlar olarak görülmektedir.
2. Dışa yöneleme yoluyla aşırı kontrolsüz davranışlar: Bunlar; öfkeyi dışa vurma, diğerlerini tehdit etme ve zor durumda bırakma gibi davranışlarıdır. ¹⁶⁵

Duygusal istismara uğrayan çocuk ya da ergen de güçsüzlük duygusu, olumsuz benlik saygısı, aşırı kaygı, depresyon, aşırı pasiflik, uyku bozuklukları, bilişsel ve duygusal gelişmede duraklama görülebilmektedir. ¹⁶⁶ Bu zorluklar, kişisel ve kişilerarası problemleri de sıklıkla beraberinde getirmektedir. İstismar daha çok çocuğun ebeveyn veya yakınları tarafından gerçekleştirildiği için, bebeğin özellikle güvenli bağlanmasını engellemektedir. Bu durumda bağlanma ilişkisi ya hiç kurulamaz ya da zedelenir. Sonuç olarak çocuk kendini yetersiz, başkaları tarafından sevilmeyen biri olarak hissedebilir ve

¹⁶¹ Topbaş, a.g.m., s.77.

¹⁶² Fatih Ünal, "Predisposing Factors in Childhood Masturbation in Turkey", *European Journal Pediatrics*, 159, 2000, ss. 338-342.

¹⁶³ Paul E. Mullen - Jessica L. Martin - Sarah E. Romans - Peter G. Herbison, "The Long-Term Impact of The Physical, Emotional, and Sexual Abuse of Children: A Community Study", *In: Child Abuse Neglect*, Volume: 20, 1996, ss.7-21.

¹⁶⁴ Anne Terchier, "Child Abuse", *In: Maer JA*, ed. Emergency Medicine 4.b., St. Louis: Mosby, 1998, ss.1108 – 1118.

¹⁶⁵ Yücel, a.g.m., s.177.

¹⁶⁶ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.197.

sosyal ilişki kurmaktan kaçınır. Bu durum ergenlikte kendisini depresyon, üzüntü ve kaygı gibi duygu bozukluklarına neden olabilir.¹⁶⁷

Duygusal istismara uğrayan çocuk ve ergenler, ya ailelerinden uzaklaşmakta ya da bağımlı kişilik geliştirebilmektedirler.¹⁶⁸ Ebeveynlerin beklentisine uygun davranmayan ergenlere, yaptırım aracı olarak soğuk davranma, ilgi ve sevgiden yoksun bırakma, sürekli eleştirme gibi ergenin duygularını rencide edici biçimde davranılması, ergenlerin anne babalarının isteklerine rıza göstererek beklentilerine uyan ve bağımlı bir kişilik geliştirmesine neden olabilir.¹⁶⁹

Ayrıca duygusal istismar; ergenin, fiziksel ve bilişsel gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu çocuklarda normal zihinsel kapasite olmasına karşın, öğrenme güçlüğü ve dikkat dağınıklığı gibi sorunlar görülmektedir. Duygusal istismar, çocuğun hem kişiliğini hem de akademik başarısını olumsuz yönde etkilemektedir.¹⁷⁰

Yetişkinlerin duygusal istismar yaratan davranışları sonucunda, ergen huzursuz ve kaygılı olmakta, kendisini olumsuz olarak algılamaktadır. Bağımlı kişilik geliştirmekte, aileden uzaklaşmakta, değersizlik duygusuna kapılmakta ve uyumsuz ve saldırganca davranışlarla ailesine tepki vermektedir. Ailesinden bu tür olumsuz tutumları beklemeyen ergen, onlara yönelik öfke ve kızgınlık duyguları beslerken, aynı zamanda pasif saldırganlık geliştirebilmektedir.¹⁷¹

1.8.3. Cinsel İstismar

Cinsel istismar; fiziksel, duygusal, sosyal, ahlaki, kültürel ve hukuki boyutları olan geniş kapsamlı ve karmaşık bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁷² Cinsel istismar kavramı, “henüz cinsel gelişimini tamamlamamış bir çocuğun ya da ergenin, bir yetişkin tarafından cinsel arzu ve gereksinimlerini karşılamak için güç kullanarak, tehdit ya da kandırma yolu ile kullanılması” olarak tanımlanmaktadır.¹⁷³ Tecavüz, ensest, çocuk pornografisi, teşhircilik, cinselliği kışkırtan konuşmalar, pornografik film seyrettirme gibi

¹⁶⁷ Yücel, a.g.m., s.176.

¹⁶⁸ Glaser, a.g.m., ss. 697-714; Topbaş, a.g.m., s.78.

¹⁶⁹ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.197.

¹⁷⁰ Topbaş, a.g.m., s.78.

¹⁷¹ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.197.

¹⁷² Kara, a.g.m., s.143; Bkz. Ovayolu, a.g.m., s. 470.

¹⁷³ Taner, a.g.m., s.83 Bkz.; İşeri, a.g.m., s. 470.

değişen eylemler cinsel istismar kapsamındadır.¹⁷⁴ Cinsel istismar; çocuk ya da ergen ile kan bağı olan veya ona bakmakla yükümlü birisi tarafından yapılmışsa bu durum ensest olarak adlandırılmaktadır.¹⁷⁵ Ensest; evlenmeleri hukuksal, ahlaki ve dini açılarından yasaklanmış yakın akraba olan kadın ile erkeğin cinsel ilişkide bulunmaları anlamında kullanılmaktadır.¹⁷⁶

Ensest, yeni bir durum değildir. Babil dilindeki Hammurabi yazıtlarında babasından hamile kalan bir kız çocuğundan bahsedilmektedir. Peru, Mısır ve Japonya’da kraliyet ailelerinin saflığını korumak için enseste izin verdiği bilinir. Ensest bazı istisnalar dışında binlerce yıllık bir tabudur. Odipus’un istemeden babasını öldürdüğü, annesiyle evlendiği ve gerçeği öğrenince gözlerini kör ederek kendini cezalandırdığı anlatılır.¹⁷⁷ Cinsel istismarın aile içinde yaşanması durumunda, ailenin dağılacağı korkusu, toplum tarafından kabul edilmez olması vb. nedenlerle tespit edilmesi zorlaşır ve yıllarca devam edebilir. Ensest; toplum tarafından kabul edilmeyen ve duygusal açıdan en fazla hasara sebep olan cinsel istismar türüdür. ¹⁷⁸

Cinsel istismar, sık rastlanan ve yıllarca süren bir durum olmakla birlikte genellikle gizli kalmakta ve sır olarak saklanmaktadır. Bu durumda gerçek istatistiksel verilere ulaşmak zordur.¹⁷⁹ Cinsel istismarın fark edilmesi çoğu zaman tesadüfidir. Çocukta veya ergende anormal davranışların fark edilmesi, çocuğun fiziksel bir yaralanma sebebiyle doktora getirilmesi, hamilelik sonucu ortaya çıkabilir.¹⁸⁰ Türkiye’de çocuk istismarı konusunda yapılan bir araştırmada cinsel istismar %9 oranında tespit edilmiştir.¹⁸¹ Cinsel istismar vakıalarının tespiti zordur. Çünkü cinsel istismarla ilgili açıklamalara genellikle şüpheyle bakılmaktadır. Şüpheli bakılması ya da inanılmaması, çocukla yetişkinin cinsel ilişkisinin sosyal bir tabu olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır.¹⁸² Çocuklukta yaşanan cinsel istismar, genellikle hiç kimseye söylenmez. Çocuk tarafından, yaşadıkları yetişkin

¹⁷⁴ Barry Nurcombe, “Child Sexual Abuse I: Psychopathology”, *Austarilan New Zealand Journal of Psychiatry*, Volume: 34, 2000, ss. 85-91; Topbaş, a.g.m., s.76 , Bkz. Tıraşçı, a.g.m., s.71.

¹⁷⁵ İşeri, a.g.m., s. 470.

¹⁷⁶ Ovayolu, a.g.m., s.15.

¹⁷⁷ Evrim Aktepe, “Çocukluk Çağı İstismarı”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, Current Approaches in Psychiatry, S.1, 2009, s. 96.

¹⁷⁸ Yavuz Selvi - Pınar Güzel Özdemir - Abdullah Atlı – Songül Gündoğdu Kıran, “Aile İçi Cinsel İstismar Sonrası Zedelenmiş Cinsellik: Kompulsif Cinsel Davranışları Olan Bir Olgunun Sunumu”, *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, C. 24, S. 1, Mart 2011, s.85.

¹⁷⁹ Taner, a.g.m., s.83.

¹⁸⁰ Ovayolu, a.g.m., ss. 17-18.

¹⁸¹ Bahar, a.g.m., s.54.

¹⁸² Aktepe, a.g.m., s.115.

oluncaya kadar saklanır. Çünkü İstismar durumu, çoğunlukla günahından dolayı cezalandırılacağı ya da terk edileceği düşüncesi ile utanç ve suçluluk duyguları ile saklanmaktadır. İngiltere’de 188 cinsel istismar vakasında mahkemeye başvurma %36 ve mahkumiyet %17 oranlarında, Meksika’da ergenler üzerinde yapılan bir başka çalışmada ise yasal otoritelere başvurma %3.7 oranında saptanmıştır.¹⁸³ Vakaların yalnızca %15’inin bildirildiği dikkate alınır, ulaşılan verilerin buzdağının görünen kısmı olduğu düşünülmektedir.¹⁸⁴ Özellikle cinsel istismarın tanığının olmaması, bu durumun gizli kalmasına, istismarcının da sıklıkla istismarı red etmesine neden olmaktadır. İkinci olarak da istismarcı suçlu olarak bulunduğu yargı yolu açılmış olacak ve istismarcı açısından ciddi sonuçlar gelişecektir.¹⁸⁵ Cinsel istismarın yaygınlığı konusunda bildirilen oranlar büyük farklılıklar göstermektedir.¹⁸⁶ Oranlar arasındaki farkların nedeni çalışma desenlerindeki farklılıklarla ilgilidir. İstismarın tanımı, yaş farkı, örneklem seçimi, veri toplama tekniklerindeki farklılıklar gibi pek çok konuda görüş birliği bulunmamaktadır. Bazı uzmanlar; istismardan bahsetmek için mutlaka ten temasını gerekli görmekte, bazıları ise sözel imaların ya da bakışların bile istismar olabileceğini düşünmektedir.¹⁸⁷

Cinsel istismar farklı türlerde yaşanabilmektedir:

1. Temas içermeyen cinsel istismar: Cinsel içerikli konuşma ve röntgencilik
2. Cinsel dokunma: İstismarcı kurbanı dokunabilir ya da kurbanın kendisine dokunması için zorlayabilir
3. Cinsel sömürü: Çocuk pornografisi ve fuhuşu

Dokuz-onbirinci sınıflarda okuyan kız öğrencilerle yapılan bir araştırmada, %1,8 oranında ensest vakası tespit edilirken, öğrencilerin %11,3’ü çocukken özel bölgelerine istemedikleri bir şekilde dokunulduğunu ifade etmişler, %4,9’u ise cinsel ilişkiye zorlandıklarını belirtmişlerdir.¹⁸⁸ Ögel’in sokakta yaşayan çocuklarla ilgili yaptığı araştırmada, kız çocuklarının 1/3 ailesi tarafından cinsel istismara uğradığını, %64,3’ünün aile dışından biri tarafından cinsel istismara maruz kaldığı tespit edilmiştir.¹⁸⁹

¹⁸³ Aktepe, a.m., s. 97.

¹⁸⁴ Taner, a.g.m., ss.470- 477.

¹⁸⁵ Aktepe, a.g.m., s.97.

¹⁸⁶ Taner, a.g.m., s.71.

¹⁸⁷ Bkz. Ayşe Avcı, Ayşegül Yolga Tahiroğlu, “Cinsel İstismar”, *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı (içinde)*, (ed.) Ayla Aysev, Yasemen Taner, İstanbul, Golden Print, 2007, ss.721 -736.

¹⁸⁸ Aktepe, a.g.m., s.99.

¹⁸⁹ Kültegin Ögel, “Sokakta Yaşayan Çocuklar”, *Riskli Davranışlar Gösteren Çocuk ve Ergenler*, (ed.) Kültegin Ögel, İstanbul, Ajans Plaza Yayınları, 2007, s.443.

İstismar anne, baba veya onların yerini tutan abi, abla, büyükanne, büyükbaba tarafından gerçekleştirildiğinde “ensest” olarak tanımlanmaktadır. Aralarında kan bağı olan kişiler arasında cinsel ilişki olarak da ifade edilmektedir.¹⁹⁰ Aile içi istismar, çocuk ve ergende en derin travmatik izler bırakan istismar türüdür.¹⁹¹

Aile içi istismarda en sık rastlanan suçlu, babadır. Ancak üvey babalarda, cinsel istismarda istatistiksel olarak yüksek tespit edilmiştir. Üvey baba ile yaşayan kız çocuğu, biyolojik babası ile yaşayan çocuğa göre altı kat daha fazla cinsel istismara uğrama riskini taşımaktadır. Klinik çalışmalarda, kardeşler arası istismar sık değildir, ancak tarama çalışmalarında en az baba ile olan istismar kadar sık olduğu tespit edilmiştir. Daha az bildirilmelerinin nedeni aile fonksiyonlarını daha az etkilemesi ve çocuk ile ebeveyn istismarına kıyasla daha az hasar oluşturması olabilir.¹⁹² Kardeş istismarı, genellikle erkek çocuklarını korumak ve yargı yolunun açılmaması için aile içinde gizlenmektedir. Hatta ağabeyi veya erkek kardeşi tarafından cinsel istismara uğrayan kız çocuğuna, şikayet etmemesi noktasında psikolojik baskı yapıldığı ve suçlandığı bilinmektedir. Ensest yasakları; ahlaki, toplumsal bir kural olarak konulduğu için sosyal ve kültürel bir olgudur. Toplum tarafından ayıplanması ve çoğunlukla çok yakın akrabalar tarafından gerçekleştirilmiş olması gizli tutulmasına neden olmaktadır.¹⁹³ Ensest vakıalarının tespit edilmesi son derece zordur.¹⁹⁴ Aile içi cinsel istismarla ilgili veriler yetersizdir. Edirne’de Trakya Üniversitesi’nde yapılan bir araştırmada, aile içi istismar %1.4 olarak tespit edilmiştir.¹⁹⁵ Ensest yaşayan ailelerde cinsel tabunun bozulması ile istismar davranışının tekrarı arasındaki ilişki ve kuşaklararası aktarımından söz edilmektedir. Çocukluk ya da ergenlik döneminde cinsel istismara uğrayan kişilerin istismarcı konumuna geçtiklerini aktaran araştırmalar vardır.¹⁹⁶

Çocukluk cinsel istismarına, aile içi çatışmaların sık görüldüğü, ebeveynlik sorumluluklarını yerine getirmeyen, evlilik problemleri olan, ebeveyn uyum sorunu olan ailelerde daha sık rastlanmaktadır. En sık rastlanan aile profili, babanın güçlü konumunu kuvvet ve baskı ile elde ettiği ataerkil yapıdır. Anne baba arasındaki evlilik ilişkisi güçlü değildir. Aile sosyal çevreye kapalıdır. Yabancılar ailede şüphe ile karşılanır. İstismar eden

¹⁹⁰ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2000, ss.263-264.

¹⁹¹ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.198.

¹⁹² Aktepe, a.g.m., s.101.

¹⁹³ Ovayolu, a.g.m., s.15.

¹⁹⁴ Selvi, a.g.m., s.85.

¹⁹⁵ Aktepe, a.g.m., s. 99.

¹⁹⁶ İşeri, a.g.m., s. 470.

baba, aile içinde kontrol ve gücü elinde bulundurmak için şiddet de kullanabilir. Babanın eşinden uzaklaşması kızına duygusal ve cinsel haz nesnesi olarak bakmaya başlamasından sonra gelişebilir. Annenin bu alternatif düzenin gelişimini, cinsel istismarı görmezden gelmeyi tercih ettiği görülmektedir¹⁹⁷

Zoroğlu ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada; ihmal, cinsel istismar ve ensest kızlarda anlamlı olarak daha yüksek tespit edilmiştir.¹⁹⁸ Gazi Üniversitesi Çocuk Koruma Merkezine 2001-2006 yılları arasında başvuran olgular içinde ergen cinsel istismarı ile ilgili sonuçlara bakıldığında istismarcıların tamamının erkek olduğu, akran istismarının %33,3, bir erkek akraba tarafından istismarın %7,4, yabancı istismarının %25,9 olduğu ve öz baba istismarının %14,8 olduğu görülmektedir¹⁹⁹

Ensest; toplum tarafından kabul edilmeyen ve duygusal açıdan en fazla hasara sebep olan cinsel istismar türüdür.²⁰⁰ Ensest yaşayan ergenlerde suçluluk hissi ve depresyon görülebilir. Suçluluk hissi, olayın kendisinden değil aile fertlerinin tepkilerinden ve daha sonra yaşanan olaylara bağlı yaşanabilir. Özellikle ergenler; okulda başarı ve davranış sorunları, suça eğilim, panik ataklar yaşayabilirler. Kirli ve değersiz olma hissi yaşamaktadırlar.

Ensestin çocuk üzerindeki etkileri; çocuğun saldırganla olan ilişkisine, seksüel aktivitelerin şekline, şiddet kullanımına, fiziksel zararın varlığına, çocuğun yaşına, gelişim basamağına ve travma öncesi psikolojik gelişimine bağlı olarak değişmektedir. Ailenin olaya tepkisi ve bakış açısı da yaşanan durum üzerinde etkileyici rol oynamaktadır.²⁰¹ Bu süreçte anne kızına karşı duygusal açıdan soğuktur ve genellikle cinsel istismarın görüldüğü aileler duygusal iletişim açısından fakirdir. İstismarın olduğu ailelerde ebeveyn yapısında belirgin güç dengesizliği görülmektedir.²⁰² Cinsel istismarın sık görüldüğü ailelerde genel olarak şu patolojiler; boşanma, şiddet, alkol ve madde kullanımı, cinsel sorunlar, sosyal izolasyon, baskın ve koşulsuz söz tutma isteyen ana baba modeli, rol çatışması vb.bulunmaktadır.²⁰³

¹⁹⁷ Aktepe, a.g.m., s.101.

¹⁹⁸ Zoroğlu, a.g.m., s. 72.

¹⁹⁹ Figen Şahin, Elvan İşeri, Birol Demiral, Aslı Çepik, Taner Akar ve ark., *Adolesan ve Cinsel İstismar, I. Ulusal Adolesan Sağlığı Kongresi*, Ankara, 28 Kasım – 1 Aralık 2006, ss. 266 -267.

²⁰⁰ Selvi, a.g.m., s.85.

²⁰¹ Owayolu, a.m., ss.16 -17 Bkz. Selvi, a.g.m., s.87.

²⁰² Aktepe, a.g.m., s.101.

²⁰³ Taner, a.g.m., s.83; Tıraşçı, a.g.m., s.71.

İstismarcılarda gözlenen başlıca kişilik özellikleri, aile içinde ve sosyal ilişkileri sınırlı, içe kapanık oldukları görülmektedir. Empati duygularından ya yoksundurlar ya da sınırlıdır. Benlik saygılarının düşüklüğünü ve suçluluk duygularını bastırarak, karşıt tepki ile saldırganca istismar kurbanına yansıtma eğilimindedirler. Karşılanmamış doyum nedeni ile anksiyete içerisindedirler ve bu enerjiyi çevresine saldırganlık göstererek yansıtırlar. Duygusal yetersizlikler yaşayan istismarcılar narsist özelliklere sahiptir. Sosyal ilişkilerinde gösterdikleri benmerkezci tavırları, yetişkinlerle ilişki kurmalarını engellemektedir. Narsistik yapılarından dolayı diğer kişileri kendi gereksinimlerini karşılamaktan sorumlu bireyler olarak algırlarlar.²⁰⁴

Cinsel istismar %77 olasılıkla aile, %11 diğer akrabalar, %5 bakımla ilgisi olmayan kişiler, %2 ise çocuğun bakımı ile ilgilenen diğer kişiler tarafından uygulanmaktadır.²⁰⁵ İstismarcıların birçoğu da çocukluklarında, ya cinsel istismara uğramışlardır ya da ev içerisinde şiddet olgusu vardır. Cinsel istismarcı, genelde düşük eğitim ve sosyoekonomik düzeye sahiptir.²⁰⁶ İstismarcının diğer özellikleri; çocukluk döneminde özdeşleşeceği birisinin olmaması, sosyal özellikler açısından patolojik bir aile yapısına sahip oldukları gözlenmektedir.²⁰⁷

1.8.3.1. Cinsel istismar ve Risk Faktörleri

Cinsel istismar; genellikle şiddetin, alkol ve madde kullanımının olduğu ve ebeveynler arası çatışmaların yoğun olduğu ailelerde görülmektedir.²⁰⁸ Cinsel istismarcının ise çocuğun yakınında olan kişiler olduğu (anne, baba, üvey anne, üvey baba, kardeş, akraba, öğretmen, komşu)²⁰⁹ ve genellikle cinsel istismarcının da çocukluğunda cinsel tacize uğrayan birey olduğu tespit edilmiştir.²¹⁰

Ensest risk faktörleri ise;

- Alkolik baba,

²⁰⁴ Aktepe, a.g.m., s.100.

²⁰⁵ Kara, a.g.m., s.141.

²⁰⁶ Ovayolu, a.g.m., s. 15.

²⁰⁷ Aktepe, a.g.m., s.100.

²⁰⁸ Andrea Yates, "Sexual Abuse of Children", *In: Textbook of Child Adolescent Psychiatry*, American Psychiatric Press, 2.b., Washington, 1997, ss. 699-709.

²⁰⁹ Frank W. Putnam, "Ten-Year Research Update Review: Child Sexual Abuse", *In: Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, Volume: 42 (3), 2003, s 269.

²¹⁰ Monique Tardif - Nathalie Auclair - Julie Carpentier, "Sexual Abuse Perpetrated By Adult And Juvenile Females: An Ultimate Attempt to Resolve a Conflict Associated with Maternal Identity", *Child Abuse & Neglect*, Volume 29, 2005, ss.153-167.

- Annenin hasta olması veya evi terk etmesi,
- Yetişkinlerin çocukla aynı odayı ya da yatağı paylaşmaları,
- Kız çocuklarının babalarından ayrı yaşamaları,
- Aile bireylerinde görülen psikiyatrik bozukluklar,
- Annenin gece çalışmak zorunda olması nedeni ile çocuklara baba ya da üvey babanın bakması,
- 6 - 8 yaşlarında ve kız çocuk olmak,
- Küçük kızda aniden gelişen baştan çıkarıcı tavırların varlığı,
- Anne veya babanın ya da her ikisinin ailesinde daha önce ensest ilişki olması,
- İktidarsızlık ve psikopatidir.²¹¹

1.8.3.2. Cinsel İstismarın Sonuçları

Cinsel istismarın çocuk ya da ergen üzerindeki etkileri; çocuğun istismarcı ile olan ilişkisine, istismarın türüne, süresine, şiddet kullanımına, istismara uğrayanın yaşına ve gelişim basamağına, kişinin ruhsal özelliklerine, travma öncesi psikolojik gelişimine göre değişmektedir. Ailenin yaşanan duruma karşı gösterdiği tepkisi de çocuğun psikolojisinde önemli bir role sahiptir.²¹²

Tablo 2: Cinsel İstismara Uğrayan Çocukların Yaşa Göre Gösterdiği Tepki ve Tutumlar:

10 Yaş Altı Küçük Yaş Grubunun Verdiği Tepkiler
❖ Gelişim basamağına uygun olmayan cinsel bilgiye ve farkındalığa sahip olması
❖ Oyunlarında, resimlerinde, cinsel içerikli temaların olması
❖ Konuşmalarında cinsel içerikli sözcülerin çok kullanılması
❖ Yalnız kalmayı istememe, uyku sorunları
❖ Kendini yaralayıcı ya da riskli davranışlar, dikkat dağınıklığı, konsantrasyon problemi
❖ Fobik kaçınmalar. İstismarcı ile aynı cinsiyettekilerden uzak durma/ korkma (Fatma erkek hoca zannettim sizin yanınıza gelmedim)

²¹¹ Ovayolu, a.g.m., s.16.

²¹² Yücel, a.g.m., s.181.

❖ Ailede rol değişimi, erken olgunlaşm
❖ Arkadaş ilişkilerinde sorunlar
❖ Ani davranış değişiklikleri
10 Yaş Üzeri Daha Büyük Çocuklarda Görülen Tepkiler ve Tutumlar
• Büyük çocuklarda, sosyal gelişim sebebi ile açık cinsel uğraşlar azdır
• Cinsel istismara uğramış ergenlerde rastgele cinsel ilişki davranışı ve tekrarlayan istismara uğrama riski daha fazla görülmektedir
• Yeme bozuklukları
• Kendini yaralayıcı davranışlar (kızların kolları falçata ile kesilmiş) ve intihar
• Depresyon, sosyal geri çekilme
• Suça yönelme
• Aile rol değişimi, erken olgunlaşma
• Arkadaş ilişkilerinde problemler
• Ani davranış değişiklikleri
• İstismarın, erken dönemde sebep olduğu tepkilerin başında, anksiyete gelmektedir. ²¹³

Çocuklukta cinsel istismara maruz kalma sıklığı %10 - 40 olarak bildirilmektedir. Cinsel istismar kurbanlarının %53'ü 14 yaşın altındadır.²¹⁴ Cinsel istismara uğrayan çocukların yaklaşık %50'sinde travma sonrası stres bozukluğu görülmekte, depresyon, düşük benlik saygısı, intihar davranışları, damgalanmışlık hissi, sigara, alkol ve madde kötüye kullanımı görülmektedir.

²¹³ Aktepe, a.g.m., s.108.

²¹⁴ Bkz. Tahiroğlu, ss.721 -736.

Borderline kişilik bozukluğu saptanan kişilerin %70-80'inde, çoğul kişilik bozukluğu saptanan kişilerin %85- 95'inde çocukluk çağı cinsel istismar öyküsü pozitif bulunmuştur. Yine cinsel istismarda bulunan kişilerin de %60-95'inde cinsel istismar öyküsü vardır.²¹⁵ Cinsel istismar kızlarda, erkeklere göre üç kat fazla görülmektedir.²¹⁶ Gazi Üniversitesi Çocuk Koruma Merkezine 2001-2006 yılları arasında başvuran olgular içinde kızların yaklaşık erkeklerin iki katı olduğu ve başvuruların %20'sinin 12-18 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir.²¹⁷ Ülkemizde 839 lise öğrencisi üzerinde istismar ve ihmal ile ilgili bir çalışmada cinsel istismar oranı %10,7 olarak tespit edilmiştir.²¹⁸

Zorlama ve güç kullanımıyla istismara maruz kalan çocuk ve ergen yoğun korku ve çaresizlik duygusu hisseder.²¹⁹ Buna bağlı olarak kendine zarar verici davranışlar geliştirebilir. Cinsel istismar sonrası ergen, dışadönük öfkeli ve saldırgan bir tutum sergileyebilir. Şiddet içerikli davranışlar gösterebilir. Bu şiddet kendi bedenine kesikler atma, kafasını duvara vurma, yumruk atma gibi şekilde olabilir.²²⁰

Cinsel istismara uğramış çocuklarda kaygı bozuklukları kısa sürede ortaya çıkabilmektedir. Uyku bozuklukları, kabuslar, fobiler, bedensel yakınmalar ve korku tepkileri gözlenmektedir. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, daha sık ortaya çıkmaktadır. Yüksek oranda depresyon gözlenmekte ve mağdurun benlik saygısı ciddi hasara uğramaktadır. İntihar düşünceleri ve girişimleri sık görülmektedir.²²¹ Cinsel istismara uğrayan çocuk ve gençlerde disosiyasyon, ruhsal dünyasında travmalar oluşmakta, düşük benlik saygısı yaşanmakta ve sosyal ilişkilerine yansımaktadır. Cinsel istismar, gencin cinsel farkındalığını ve cinsel gelişimini olumsuz etkilemektedir. Ergen, cinsel açıdan zedelenmekten dolayı sapan cinsel davranışlar gösterebilir.²²²

Birey üzerinde cinsel istismarın sonuçları şu genel başlıklar halinde değerlendirilebilir.

1. Travma sonrası stres bozukluğu
2. Disosiyasyon (Dağılma)

²¹⁵ Topbaş, s.78.

²¹⁶ Kara, a.g.m., s.141.

²¹⁷ Şahin, a.g.m., s.266 -267.

²¹⁸ Zoroğlu, a.g.m., s. 72.

²¹⁹ Finkelhor, a.g.m., ss. 530– 541.

²²⁰ Yücel, a.g.m., s.183.

²²¹ Taner, a.g.m., s.72.

²²² Kulaksızoğlu, a.g.e., ss.198 -199.

3. Sosyal ilişkilerde sorunlar
4. Travmaya bağlı benlik saygısında değişimler
5. Cinsel farkındalık
6. Zedenlenmiş cinsellik
7. Duygusal açıdan ihanete uğramışlık hissi ve çaresizlik hissi
8. Toplum tarafından damgalanma
9. İntihar

Aşağıda bu genel başlıklar açıklanacaktır.

1. Travma Sonrası Stres Bozukluğu:

Deprem, sel gibi doğal afetler, savaşlar, cinsel veya fiziksel saldırıya uğrama, çocuklukta yaşanan cinsel taciz ve tecavüzler, işkence görme, zorla kaçırılma, trafik kazaları gibi zorlayıcı ve kişinin başa çıkma yeteneğini aşan olaylar ruhsal açıdan travmatik olaylardır. Olayın ruhsal bir travma olarak yaşanması için bazı özelliklerinin bulunması gerekir. Kişinin

- Ölüm tehdidi
- Ağır yaralanma ya da yaralanma tehdidinde maruz kalması
- Başka birinin ölümüne ya da ölüm tehdidi altında kalmasına tanıklık etmesi
- Ailesinden birinin ya da başka birinin ölümüne ya da şiddete maruz kalmasına tanıklık etmesi travmatik niteliği tanımlayan özelliklerdir.

Travmanın önemli özelliklerinden biri de kestirilemez ve kontrol edilemez oluşudur. Felaketi önceden kestirememek ve kontrol edememek korkuyu arttıran en önemli etkidir. İnsanlar yaşayacakları olaylara kendilerini az ya da çok hazır hissetmek isterler. Ergenin yaşadığı ebeveyninden birinin aniden felç olması ya da aileden cinsel taciz görmesi beklenmedik, önceden tahmin ve kontrol edemediği travmatik bir olaydır. Hazırlıksız yaşanan bu olaylar, kişinin kendini koruma davranışını azaltarak ruh sağlığı sorunlarının artmasına sebep olmaktadır.²²³ Cinsel istismarın çocuklar üzerindeki etkilerini

²²³ Tamer Aker, *Psikososyal Travmaya Yaklaşım*, İstanbul, Mutlu Ofset, 2000, ss. 2-4.

inceleyen Finkelhor, travma yaratan etkileri belirtmektedir. Bunlardan en yaygın olanı travma sonrası stres bozukluğudur.²²⁴

Travma sonrası stres bozukluğu, olağan dışında, psikolojik travma yaratan bir olay sonrası oluşmaktadır. Travma sonrası stres bozukluğunun karakteristik belirtileri şunlardır;

- 1) Genellikle yoğun duygusal sıkıntı ile birlikte, örneğin sürekli görülen geriye dönüşler, hayaller, kabuslar gibi travmatik olayın tekrar ve rahatsız edici şekilde hatırlanması
- 2) Travmayı çağrıştıran şeylerden kaçınmak veya genellikle tepki veya karşılık vermemek
- 3) Aşırı uyarılma hali, örneğin aşırı tetikte olma, aşırı ürkeme, alınganlık gibi. Travma sonrası stres bozukluğu; cinsel taciz, fiziksel istismar gibi doğrudan bireye yönelik olaylardan kaynaklandığında daha uzun sürmektedir.²²⁵

Cinsel istismar gibi bir örseleyici yaşantıya maruz kalma bireyde ağır olumsuz duygusal ve bilişsel sorunlara yol açmaktadır. Travma sonrası ortaya çıkan bazı bilişsel/düşünsel hatalar ve çarpıtmalar olmaktadır. Bu bilişsel çarpıtmalar, sorunların başlamasına ve varolan sorunların artmasına zemin oluşturmaktadır. Travmalardan sonra kişiler “ya hep ya hiç” tarzı düşünce geliştirebilirler. Örneğin kişi fiziksel ve cinsel istismar gördüğünde tamamen çaresizlik içine düştüğünü, hiç bir şey düşünmediğini, hiçbir şeye gücünün yetmediğini düşünebilir. Olumsuzlukları büyütme, olumlu olayları ise görmezden gelme eğiliminde olabilirler. Hatta olayları kişiselleştirip kendilerini suçlayabilirler²²⁶

2. Disosiyasyon: (Dağılma)

Travma sonrasında bazen disosiyasyon (dağılma) görülmektedir. Dağılma; mağduru travmanın acı veren anılarından ve günlük yaşamın stresinden korusa da aynı zamanda bu durumların yapıcı etkilerini de engellemektedir.²²⁷ Cinsel istismar sonrasında

²²⁴ David Finkelhor, Angela Browne, “The Traumatic Impact of Child Sexual Abuse: A Conceptualization”, *American Journal of Orthopsychiatry*, Vol 55(4), Oct 1985, ss.530-541.

²²⁵ Mervin R. Smucker, “Travma Sonrası Stres Bozukluğu”, *Bilişsel Terapi ve Uygulamaları (içinde)*, (çev. Hasan Hacak, Muhittin Macit, Ferruh Özpilavcı), (ed.) Tahir Özakkaş, İstanbul, Litera Yayınları, 2007, s.213.

²²⁶ Aker, a.g.e., ss. 2-4.

²²⁷ Smucker, a.g.m., s.230.

çocuk ve ergenlerde disosiyasyon görülmektedir. Disosiyasyon; ruhsal travmaya karşı ilkel bir savunma biçimi olarak kabul edilmektedir. Çocuğun ya da ergenin, gözlerini bir noktaya dikip, uyarılara cevap vermediği, trans benzeri durumda olması, istismara uğrayanda görülen en sık görülen disosiyasyon belirtisidir. Disosiyasyon ilk zamanlar, istismara uğrayana yardım etmesine rağmen süre uzadıkça, bilişsel performansı bozduğu bir şeye konsantre olmakta zorluk çekildiği gözlenmektedir. Çocuk istismarının başlangıç yaşı ne kadar küçülürse, o ölçüde ve sıklıkta disosiyasyon görülmektedir.²²⁸ Özellikle akut dönemde olayı elinde olmadan tekrar anımsama, travma sonrası görülen önemli tepkiler arasında yer almaktadır. Bu hayal ve düşünceler kişinin aklına davetsiz ve uygunsuz zamanlarda gelmektedir. Rahatsız edici, sıkıntı verici ve zorlayıcıdır. Bazen kişinin dalıp gitmesine veya çevresinden kopmasına neden olurlar.²²⁹ Olay anını tekrar tekrar yaşıyor gibi hissetme, olayı hatırlatan nesnelere karşı yoğun kaygı ve korku tepkisi, olayı hatırlatan kişi ve konuşmalardan kaçınma gibi davranışlara neden olmaktadır.²³⁰

İstismara uğrayan çocuk ve gençler duygusal ve davranışsal olarak etkilenmekte, pek çok psikolojik etkisi ve izi kalmakta, ruhsal hastalık oluşmaktadır. Hatta istismarın nesilden nesile aktarımı da söz konusu olmaktadır.²³¹ Cinsel istismar öyküsü olan çocukların daha fazla cinsel saldırıda bulunduğu bilinmektedir.²³²

3.Cinsel İstismar ve Sosyal İlişkilerde Yaşanan Sorunlar:

Cinsel istismara uğrama, kişiler arası ilişki kurmayı ve sosyal ilişkiyi sürdürme becerisini olumsuz etkilemektedir.²³³ İstismar mağduru olan ergin, başkalarına güvenmekte zorluk yaşar ve sosyal ilişki kurmakta zorlanır.²³⁴ Özellikle travma çocukluk döneminde yaşanmış ise travma sonrası stres bozukluğu, travma temelli şemalardan kaynaklanmaktadır. Bu şemalar, bilişsel şablonlar olarak zihinlerin işleyişlerini filtreleyip, düzenler ve sonraki olayların algılanmasını, yorumlanmasını ve şifrelenmesi ve tekrar hatırlanmasını doğrudan etkiler. Travmaya neden olan şemaların güçsüzlük, değersizlik, suçluluk, sevilme durumu sürekli yaşarlar.²³⁵ Hiç bir işe yaramama duygusu, cinsellik

²²⁸ Evrim a.g.m., s.103.

²²⁹ Aker, a.g.e., s.6.

²³⁰ Topbaş, a.g.m., s.19.

²³¹ Aktepe, a.g.m., s.115.

²³² Taner, a.g.m., s.83; Tıraşçı, a.g.m., s.72.

²³³ Aktepe, a.g.m., s.103.

²³⁴ Yücel, a.g.m., s.183.

²³⁵ Smucker, a.g.m., s.217.

konusunda tuhaf düşüncelerin oluşması, içine kapanıklık ve yetişkin insanlara fazla güvenmemek gibi olumsuz duygular da yaşanmakta ve sosyal yaşamını olumsuz etkilemektedir.²³⁶

Bu bireylerin ya ilişki kurmaktan kaçındıkları ya da aşırı yakınlık gereksinimi duyup çok sayıda, fazla beklentili ve kontrol edici ilişki kurdukları gözlenmektedir.²³⁷ Cinsel istismara uğrayan çocuğun davranışları uçarıdır, ya çok titiz ya da dağınıktır. Yabancılara karşı alışılmadık biçimde davranır, ya çok yakın ya da çok utangaç ve korkaktır, ya çok uslu ya da provoke edicidir.²³⁸ Her iki tip ilişki de işlevsellikten uzak olmaktadır ve genellikle yalnızlıkla sonlanmaktadır.²³⁹

Mullen ve arkadaşlarının çalışmasında, cinsel istismar yaşayan kişilerin, yakın ilişkilerinde mutlu olmadıkları ve yaşadıkları ilişkilerde çok memnuniyetsiz oldukları tespit edilmiştir.²⁴⁰ Çocukluk çağında yaşanan cinsel istismarın, kadınların cinselliğini ve diğer kişilere güvenme yeteneğini olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.²⁴¹ Bu örseleyici yaşantı güvendiği aile bireylerinden biri tarafından gerçekleştirildiyse sosyal ilişkilerinde güvenmeme ve bağlanma sorunları yaşayabilir.²⁴² Briere'e göre erken yaşlarda cinsel istismar, kişinin sosyal ilişkilerinde iki farklı şekilde zorluk yaşamasına sebep olmaktadır. Bunlardan birincisi, diğer kişilere karşı güvensizlik şeklinde ortaya çıkar. İkinci zorluk, devam eden istismar sürecine uyum sağlama şeklinde olmaktadır. Bu uyum tepkileri, çekingenlik olarak gerçekleşebilir. Spaccarelli, çocukluk çağı cinsel istismarı ile sonrasında gelişen olumsuz durumlarda kullandıkları başa çıkma stratejilerini araştırmıştır. Spaccarelli, cinsel istismara uğrayan çocukların yetişkinlikte, bu istismardan dolayı ilişkilerinde korku duyduğunu ve diğer kişileri olumsuz olarak değerlendirdiklerini tespit etmiştir. Özellikle karşılaştıkları insanları olumsuz değerlendirdiklerini; sosyal ilişkiyi başlatma ve sürdürmede zorluk yaşadıklarını tespit etmiştir.²⁴³

²³⁶ Ovayolu, a.g.m., s.19.

²³⁷ Taner, a.g.m., s.83; Tıraşçı, a.g.m., s.72.

²³⁸ Ovayolu, a.g.m., s.20.

²³⁹ Taner, a.g.m., s.83; Tıraşçı, a.g.m., s.72.

²⁴⁰ Mullen v.d., a.g.m., ss.7-21; Ovayolu, a.g.m., s.20 Bkz. Aktepe, a.g.m., s.103.

²⁴¹ Aktepe, a.g.m., ss. 103-106.

²⁴² Yücel, a.g.m., s.182.

²⁴³ Aktepe, a.g.m., ss. 103-106.

4. Travmaya Bağlı Benlik Saygısında Değişimler:

Travma sonrasında çocuğun benlik algısında değişimler, duygulanım sürecinde bozulmalar yaşanmaktadır.²⁴⁴ Cinsel istismara uğrayan ergenlerde, depresyon veya aile fertlerinden/ arkadaşlarından uzaklaşma, kendine zarar verici davranışlar, aşağılık duygusu gelişme riski artmaktadır. Bu gibi çocukların gelecek hakkında olumsuz düşüncelere ve düşük benlik saygısına sahip olduğu tespit edilmiştir.²⁴⁵

İstismarın uzun vadedeki sonuçları, suçluluk ve utanç duygularının ergenin benlik algısını olumsuz etkilemesidir. Değersizlik duygusu içinde ergen, olumsuz benlik saygısı oluşturur, kendine güveni azalır. Karar verme ve kontrollü olmada sorunlar yaşayabilir.²⁴⁶ Araştırmalarda, çocuklukta yaşanan cinsel istismarın, kişinin benlik saygısını olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Tıbbi ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada, cinsel istismara uğrayan çocukların beş yıl sonra %43'ünün düşük benlik saygısına sahip oldukları bulunmuştur. Ornstein'in belirttiği gibi, erken çocukluk döneminde yaşanan istismar, narsistik zedelenmelere ve öfkeye sebep olmaktadır. Zedelenmiş benlik, intikam yoluyla onarıma gereksinim duymaktadır.²⁴⁷

Cinsel istismar sonucu istismarcı ve sosyal çevresi tarafından suçlayıcı mesajlar verilmişse, cinsel istismar mağduru kendinden nefret eder, düşmanca ve saldırganca davranışlar geliştirebilir.²⁴⁸ Örneğin; kendisinden nefret etme ve vücut imajı ile ilgili kaygılar yaşama cinsel istismara uğrayan çocuklarda daha fazla görülmektedir.²⁴⁹ Olumsuz benlik saygısı sonucunda kızlarda gözlenen en sık davranış tepkisi ise, aşağılık duygusu ve kendine zarar verme davranışlarıdır. Kendine zarar verici davranışlar; genellikle vücudunda sigara söndürme ve bileğini kesme şeklindedir.²⁵⁰ Bazen örseleyici yaşantıyı o kadar anlaşılmaz ve başa çıkılmaz hisseder ki, inkar yolunu tercih eder, ruhsal düzeyde anılardan ve olaydan kaçmaya çalışır.²⁵¹

²⁴⁴ Joanne L. Davis, Patricia A. Petretic, Jackson, "The Impact of Child Sexual Abuse on Adult Interpersonal Functioning: A Review and Synthesis of the Empirical Literature", *Agression and Violent Behavior*, C. 5, S.3, 2000, ss.291-328.

²⁴⁵ Ovayolu, a.g.m., s.19.

²⁴⁶ Yücel, a.g.m., s.183.

²⁴⁷ Amy Ornstein, "Self-Pathology in Childhood: Developmental and Clinical Considerations", *The Psychiatric Clinics of North America*, Volume 4(3), December, 1981, ss. 435-453, Bkz. Aktepe, a.g.m., ss.103-108.

²⁴⁸ Yücel, a.g.m., s.182.

²⁴⁹ Aktepe, a.g.m., ss. 103-108.

²⁵⁰ Ovayolu, a.g.m., s.20.

²⁵¹ Yücel, a.g.m., s.182.

5. Cinsel Farkındalık:

Cinsel istismar ile birlikte erken yaşlarda cinsel farkındalık yaşanmış olur. Bu travmatik tecrübe, çocuğun agresif olmasına ve şiddete karşı boyun eğici ve kabullenici olmasına sebep olabilir.²⁵² Cinsel istismara uğramış çocukta cinsel duygu ve tutumlar, normal gelişimlerinden sapabilir ve uygun olmayan biçimler alabilir.²⁵³ Özellikle yaşadıkları cinsel travmayı yeniden yaşama ve tekrarlama korkusu, cinsel kimlik bozukluklarına ve cinsel işlev bozukluğuna neden olabileceği gibi, cinsel eylemde bulunma, sık mastürbasyon yapma isteğine, cinsel oyunlar oynama ve yetişkinleri ayartıcı gibi davranışlar oluşmasına da sebep olabilir.²⁵⁴

Bazen cinsel istismara uğrama, kişiyi cinsel deneyimlere yöneltir, ergen riskli davranışlar gösterebilir.²⁵⁵ Bu gerçek anlamda seks değildir, yaşadığı yoğun öfkeyi kendine döndürmesini ifade eder. Cinsel istek fazlalığı, örneğin mastürbasyon isteği, güç sağlama ve kontrolü ele almanın göstergesidir.²⁵⁶

6. Zedelenmiş Cinsellik:

Cinsel istismar vakıalarında sıklıkla görülen bu durum, cinsel gelişimin her alanında normalden sapmayı ifade eder.²⁵⁷ Travmatik cinsellik genellikle ensest vakıalarında görülmektedir. İstismar eden kişi aslında çocuğun ailesinde en çok sevgi ve güvendiği kişidir. Hatta çocuğun rol modeli bile olabilir. Ensest vakıalarında, çocukta cinsel davranış ve ahlak karmaşası yaşanmaktadır.²⁵⁸

7. Duygusal Açıdan İhanete Uğramışlık Hissi ve Çaresizlik:

Çocukları cinsel istismar edenler genelde onların tanıdığı ve sevdiği kişilerdir. Böylece çocuk şiddetli bir şekilde ihanete uğramışlık duygusu hissetmekte, korku, üzüntü, güven kaybı ile ruhsal çöküntü yaşayabilmektedir.²⁵⁹ İstismar mağduru çocuk ve ergenler, sosyal ilişkilerinde insanlara güvenmekte zorlanır. Kime güveneceğine karar vermede zorlandığı için, yetişkinliğinde kısa, istismara açık ilişkiler yaşama riski artar. Çocuklar

²⁵² Aktepe, a.g.m., s.103.

²⁵³ Ovayolu, a.g.m., s.18.

²⁵⁴ Topbaş, a.g.m., s.78.

²⁵⁵ Yücel, a.g.m., s.183.

²⁵⁶ Aktepe, a.g.m., s.104.

²⁵⁷ Davis, a.g.m., ss.291 -328.

²⁵⁸ Aktepe, a.g.m., s.105.

²⁵⁹ Finkelhor, a.g.m., ss.530– 541.

yetişkinlerin onları koruyacağına inanırlar, kendilerine dürüst davranacaklarını düşünürler. Çocuk istismara uğradığı zaman, çocuğun güvenme hissi sarsıntıya uğrar ve kendisine ihanet edildiğini düşünmeye başlar. İstismara uğrayan çocuk kendisine yetişkinin zarar verdiğini, ona yalan söylediğini, kendisine ilgi ve zevk için baktığını fark eder.

Aile içi istismar ortaya çıktığında, aile çocuğa destek olmaz ise onu koruma altına almazsa, çocuk ikinci kez ihanete uğramışlık hissini yaşar. Çocukluk ve ergenlik döneminde yaşanan bu “ihanete uğramışlık hissi” kişinin diğer ilişkilerine yansarak büyür.²⁶⁰

Çocuk istek ve iradesi dışında cinsel istismara maruz kaldığı ve bunu engelleyemediği için kendisini aciz ve çaresiz hisseder.²⁶¹ Güçsüzlük hissi, istismarın sürekli yaşanması ile pekişmektedir. Genellikle çocuk istismar içeren davranışı, kontrol edemez. Ne zaman bu istismara dur diyecek olsa, ailesinin ve çevresinin kendisine inanmayacağı düşünür. Ayrıca istismarın devam edeceği şeklinde istismarcının birçok tehdit ve engellemesi ile karşılaşmakta ve acizlik hissini daha yoğun yaşamaktadır. Cinsel istismara uğrayan çocuk ve ergen, yaşadığı ilişkinin cinsel yönü ile ilgili kontrol duygusuna sahip olmadığını düşünür. Bu nedenle yetişkinlik döneminde, ilişkilerinde, kim ne derse kabullenir, kontrol edemez.²⁶² Bütün bu yaşadıkları, hem çocukluk hem de erişkinlik döneminde öfke, endişe ve korkulu rüyalara, bedensel şikâyetlere, öğrenme güçlüklerine, suça yönelmelere ve intikam duygularına neden olabilmektedir.²⁶³

8. Toplum Tarafından Damgalanma:

Cinsel istismar olayına eşlik eden kötülük, utanç ve suçluluk duygusu, zamanla çocuğun benlik algısını farklılaştırarak, onun kendisini böyle algılamasına sebep olabilmektedir. Cinsel istismarın tüm etkilerinin damgalanma duygusuyla birleştiği durumlarda mağdur büyük bir soyutlanma duygusu yaşayabilir.²⁶⁴

Damgalanma; çocuğun veya ergenin istismarcı tarafından aşağılanması, enstestin aile içinde gizlenmesi, toplumun ve ailenin çocuğa tepki vermesi sonucu daha da pekişmektedir. İstismara uğrayan kişi, olumsuz benlik saygısı nedeni ile kendini sosyal

²⁶⁰ Aktepe, a.g.m., s. 106.

²⁶¹ Finkelhor, a.g.m., ss.530– 541; Bkz. Davis, a.g.m., ss. 227 -328.

²⁶² Aktepe, a.g.m., s.106.

²⁶³ Finkelhor, a.g.m., ss.530– 541.

²⁶⁴ Finkelhor, a.m., ss.530– 541, Bkz. Davis, a.g.m., ss. 227 -328.

çevreden uzaklaştırır, ya da kendi bedeni üzerinde diğer insanların hakkı olduğunu düşünmeye başlar.²⁶⁵

9. İntihar:

İstismarın ruh sağlığı üzerindeki etkileri, bugüne kadar farklı araştırma desenleriyle farklı açılardan çalışılmıştır. Bu araştırmalardan bazıları; istismarda çocukluk döneminde yaşanan tepki ve ruhsal bozuklukları ele alırken, bazıları da yetişkinlik dönemine yansıyan sorunları ele almaktadır. Sonuç olarak istismarın, erken ve ileriki dönemde pek çok ruhsal etkisi olduğu tespit edilmiştir.²⁶⁶ Cinsel istismarın istismarının en ciddi ve önemli sonucu intihardır.

Çocukluk dönemi travmaları (istismar ve ihmal) ile kendine zarar verme ve intihar arasında çok güçlü bir ilişki vardır. Fiziksel istismara uğramış ergenlerin %43.8'i kendine fiziksel olarak zarar vermektedir. Bu oran cinsel istismar kurbanı ergenlerde %45.6, duygusal istismar kurbanı ergenlerde %42 ve ihmal kurbanı ergenlerde %41.6'dır. Çocukluk dönemi istismar ve ihmal yaşantılarıyla, ergenlerdeki kendine fiziksel zarar verme davranışları, intihar girişimleri ve yüksek seviyede disosiyasyon arasında güçlü bir ilişki tespit edilmiştir.²⁶⁷

Zoroğlunun lise öğrencileriyle yaptığı çalışmada, travması olan deneklerde intihar girişiminin fiziksel istismar kurbanı deneklerde %34.2, duygusal istismar kurbanı deneklerde %31.7, cinsel istismar kurbanı deneklerde %29.2 ve ihmal kurbanı deneklerde %26.7 olarak bulunmuştur.²⁶⁸ Çocukluğunda cinsel istismara uğramış bireylerin yetişkin dönemlerine ait ruhsal bozuklukların araştırıldığı çalışmalarda, istismara maruz kalan kişilerde; "borderline" kişilik bozukluğu, alkol-madde kötüye kullanımı, majör depresyon ve intihar, agorafobi ve panik bozukluğunun anlamlı bir şekilde daha fazla görüldüğü belirlenmiştir.²⁶⁹

²⁶⁵ Aktepe, a.g.m., s.106.

²⁶⁶ Aktepe, a.m., s.107.

²⁶⁷ Bahar, a.g.m., s.55.

²⁶⁸ Zoroğlu, a.g.m., s. 74.

²⁶⁹ Irene R. Fassler, Maryann Amodeo, Margaret L. Griffin, Cassandra M. Clay, Michael A. Ellis "Predicting Long-Term Outcomes for Women Sexually Abused in Childhood: Contribution of Abuse Severity Versus Family Environment", *Child Abuse Neglect*, Volume 29, Issue 3, 2005, ss. 269-284.

1.9. ÇOCUK İSTİSMARI VE KORUYUCU ÖNLEMLER

İstismarın önlenmesi çalışmaları, hem istismara uğramamış çocuk ve ergenler için, hem de istismara maruz kalmış olanların tekrarlayan istismara uğramamaları açısından çok önemlidir. Çocuk ve ergenleri istismardan korumanın en etkili yöntemi eğitimden geçmektedir. Çocuğun yaşına uygun cinsel bilgiyi alması, bedenini tanınması, özel bölgelerini öğrenmesi ve bedenine dokundurtmama hakkının olduğunu öğrenmesi, iyi ve kötü dokunuşu ayırabilmesi, istemediği bir dokunuş durumunda bir yetişkinle paylaşması bu gibi konularda sır saklamaması bu eğitim kapsamında olmalıdır.²⁷⁰ Uygun bir dil ile çocuğa bu konuda eğitim verilmeli, çocukların özerklikleri engellenmeden, çocuğun kendilerini koruma becerileri desteklenmelidir.²⁷¹

Çocuk istismarına bağlı ölümlerin %61'inden çocukların korunabileceği tespit edilmiştir.²⁷² Önlemler; birincil koruma, ikincil ve üçüncül koruma şeklinde ele alınabilir.²⁷³ Birincil koruma; şiddetin ortaya çıkışını önlemeye yönelik çalışmaları, ikincil koruma; erken tanı ve tedavi çalışmalarını, üçüncül koruma ise şiddete maruz kalmış kişinin rehabilitasyonu çabalarını kapsamaktadır.²⁷⁴

Birincil koruma; istismarın ve ihmalin ortaya çıkışını önlemeye yönelik makro düzeyinde olan bir korumadır. Birincil koruma; tüm çocukların ve ailelerinin buldukları koşulları iyileştirme, aileleri çocuk eğitimi noktasında toplumu bilinçlendirmeyi kapsamaktadır.²⁷⁵ Şiddet olgularının görülmemesi için yapılan çalışmaları kapsamaktadır. Birincil koruma sağlık bakımı, riskli grupların saptanması, doğum öncesi ve sonrasında izlem, aile planlaması, anne babalara çocuk bakımı eğitimi verilmesi gibi sağlık hizmetlerini içerir. Kreş ve anaokulu gibi ailelere destek verecek sosyal kurumların yaygınlaştırılması, işsizlik ve yoksullukla mücadele gibi pek çok konu da birincil korumadır. Sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar sık olarak istismara uğrar. Hatta bunların önemli bir kısmı evde istismara uğradığı için sokakta yaşamayı tercih ediyor olabilir. O halde bu riskli grupları bilmek ve bu grupları öncelikli olarak ele almak gerekmektedir.²⁷⁶

²⁷⁰ Aktepe, a.g.m., s.114.

²⁷¹ Yücel, a.g.m., s.208.

²⁷² Bahar, a.g.m., s. 60.

²⁷³ Topbaş, a.g.m., s.80.

²⁷⁴ Liesl Geeraert, Wim Van den Noortgate, Hans Grietens, Patrick Onghena, “ The Effects of Early Prevention Programs for Families with Young Children at Risk for Physical Child Abuse and Neglect: A meta-Analysis” *Child Maltreatment*, Volume: 9, Issue 3, Sage Publications, 2004, ss. 277-291; Turhan, a.g.m., s.156.

²⁷⁵ Topbaş, a.g.m., s.80; Bkz. Geeraert, a.m., ss.277 – 291.

²⁷⁶ Turhan, a.g.m., s.156.

İkincil koruma; istismara uğrayan çocukların erken tanısı, uygun tedavisi ve izlemine içeren eksosistem düzeyinde bir korumadır. istismar açısından risk taşıyan ailelere sosyal destek sağlamaktır.²⁷⁷ İstismara uğrayanların erken tanı ve etkin tedavisi çocukların görecekleri zararın boyutunu azaltacaktır. İlk başvuruda saptanmayan istismar olgularının %30-50'si yeniden travmaya uğramakta, %5-10'u yinelenen travma sonucu kaybedilmektedir²⁷⁸

Üçüncül koruma; istismarın gerçekleşmesi durumunda, olayın tekrarlanmaması için gerekenin yapılması ve rehabilite edilmesine yönelik mikro düzeyde bireysel bir korumadır. İstismarın gerçekleşmesi durumunda zararın azaltılmasına yönelik, önleyici, iyileştirici çabaları içerir. İstismara uğrayanlarla birlikte istismar edenlerin de tedavi ve rehabilite edilmeleri gerekir.²⁷⁹

Ayrıca genç anne babalara çocuk yetiştirme konusunda eğitim programları oluşturulabilir. Anne baba ayrı ya da ekonomik sorunları bulunan aileler için sosyal hizmet uzmanları ve psikologlar ile işbirliği yapılarak, psikososyal destek programları geliştirilebilir.²⁸⁰

²⁷⁷ Geeraert, a.g.m., ss.277 – 291; Topbaş, a.g.m., s.80.

²⁷⁸ Turhan, a.g.m., ss.156 – 157.

²⁷⁹ Geeraert, a.g.m., ss.277 – 291; Topbaş, a.g.m., s.80.

²⁸⁰ Turhan, a.g.m., s.156.

2. ERGENLİK VE SOSYAL HİZMET KURUMLARINDA ERGEN OLMAK

2.1. ERGENLİK

“Ergen” sözcüğü, Batı literatüründeki “adolescent” ın karşılığıdır.¹ Latince’de büyüme ve olgunlaşmak anlamındaki “adolescere” fiilinden türemiştir.² Ergenlik, çocukluk ve yetişkinlik arasında kalan ara bir dönemdir. Buluş; (erlilik-ön ergenlik) ergenliğin başlarındaki biyolojik ve cinsel gelişme dönemidir.³ Ergenlik çağını buluşla aynı tutmamak gerekir. Ergenlik; buluş öncesini ve sonrasını içine alan uzun bir süreçtir.⁴ Gençlik ise ergenliği de kapsayan ve üst yaş sınırı daha geniş olan bir dönemdir.⁵ Ergenlik; bireyde gözlenebilen hızlı ve sürekli gelişim dönemidir.⁶

Ergenlik döneminde; biyolojik, psikolojik, zihinsel ve toplumsal açıdan yoğun gelişim süreci yaşanmaktadır.⁷ Ergenlikte yaş sınırını (UNESCO), 15-25 yaş dilimleri arasında kabul etmektedir.⁸ (MEB) ise ergenliği; buluşa erme sebebiyle biyolojik ve psikolojik bakımdan çocukluğun sonu ile sosyal hayatta sorumluluk çağı olan 12-24 yaşları arasındaki grup olarak tanımlamaktadır.⁹ Ergenlik; yaşa göre yapılan gruplandırmalarda, ilk ergenlik ve son ergenlik olarak değerlendirilmektedir.¹⁰ Kulaksızoğlu çalışmasında ergenliği; üç dönem olarak sınıflandırmaktadır.¹¹

¹ Longman – Metro, *Büyük İngilizce – Türkçe – Türkçe - Sözlük*, s.16.

² Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, 24. b., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2003, s.262.

³ Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, 5.b., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2002, s.32.

⁴ Yavuzer, a.g.e., s.263.

⁵ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.34.

⁶ Yavuzer, a.g.e., s.262.

⁷ Bkz. Sami Şener, *Türkiye’de Gençlik Olayı*, İstanbul, Timaş Yayınları, 1991, s. 16; J. Marry Gander, Harry W. Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, (çev. Ali Dönmez, Nermin Çelen, Bekir Onur), (ed.) Bekir Onur, 4.b., Ankara, İmge Yayınları, 2001, s.440.

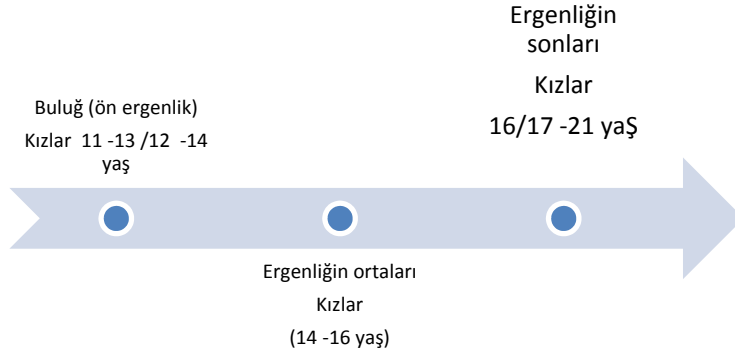
⁸ Bkz. Yavuzer, a.g.e., s.263.

⁹ Bkz. Şener, a.g.e., s.13.

¹⁰ İbrahim Ethem Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, 5. b., Ankara, Gül Yayınları, 1996, s.41.

¹¹ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.34.

Şekil 2. Ergenlik Dönemleri

Ergenlikteki gelişim özellikleri, çocukluk dönemine göre çok farklı ve yoğundur. Bu açıdan ergenliği “yeniden doğuş” olarak nitelendiren psikologlar vardır.¹² Ergenlik döneminin anahtar kelimeleri; fiziksel ve cinsel gelişim, merak, özenti, özendirme, taklit, başkaldırma, bağımlılık ve bağımsızlık, deneme – yanılma, hak ve görev, sorumluluk ve sorumsuzluk, özgür ve özerk olmak, güçlü olma ve güçsüzlük, arkadaşlarla iyi ilişkiler kurma, toplumla bütünleşme veya toplumdan kaçmadır.¹³ Ergenlik, kendini gerçekleştirmeye yönelik çağdır.¹⁴ Ergen bu dönemde bağımsız bir kişiliğe sahip olma ve toplum içindeki yerini ve görevini belirleme çabası içindedir. Cinsel çatışmalar, yaşamaktadır. Bu dönemde ergen, hayatına yön verecek değerleri araştırmakta, bir dünya görüşü geliştirmeye çalışmaktadır. Hayatın anlamı, kendisinin yeri ve rolü konusunda cevaplar aramaktadır.¹⁵

Ergenlik, hayatın fırtınalı ve karışık dönemlerinin zirve noktasıdır. Ayrıca yeni hayat tecrübeleri edinme, yeni ilişkileri keşfetme, yetenek ve kabiliyetleri ortaya koymak için fırsatlarla doludur.¹⁶ Ergende bu evrede eksik olan bilgi ve deneyimidir. Ergen, genellikle yetişkinlerin deneyim ve bilgilerinden yararlanmak yerine deneme-yanılma yolunu tercih eder. Yaşamın gerçeklerini görerek, yaşayarak öğrenmek ister.¹⁷

Ergenlik boyunca ergenin gelişim görevleri şöyle sıralanabilir: Yaşıtlarıyla yeni ve daha olgun ilişkiler kurma, erkeğe veya kadına özgü sosyal rolleri kazanma, bedenini kabullenme, ebeveyninden duygusal olarak bağımsızlaşma, meslek tercihi yapma ve

¹² Arthur T. Jersild, *Gençlik Psikolojisi*, (çev. İbrahim N. Özgür), 3.b., Takıloğlu Matbaacılık, 1978, s.7

¹³ Özcan Köknel, *Kimliğini Arayan Gençliğimiz*, İstanbul, Altın Kitapları, 2001, s.10.

¹⁴ Tuncel Altınköprü, *Genç Kız Psikolojisi ve Cinselliği*, 13. b., İstanbul, Hayat Yayınları, 2003, s.12.

¹⁵ Hökelekli, a.g.e., s. 266.

¹⁶ Jersild, a.g.e., s.7.

¹⁷ Altınköprü, a.g.e., s.12.

hazırlanma, toplumsal sorumluluk kazanmayı arzu etme, davranışa rehber olacak bir değerler kümesi ve ahlak sistemi oluşturmaktır.¹⁸

Ergenlik; bedensel, cinsel, bilişsel, duygusal, sosyal açıdan gelişim ve değişim dönemidir.¹⁹ Biyolojik değişme ile başlamakta, zihinsel ve ruhsal gelişmeyle son bulmaktadır.²⁰

2.1.1. Ergenlikte Fiziksel Gelişim

Ergenlik, fiziksel gelişimin 0-2 yaştan sonra yoğun yaşandığı bir dönemdir.²¹ Ergenlik döneminde kişiler adeta fiziksel bir revizyon geçirmektedir. Erikson' un bu değişimi, "fiziksel ayaklanma" olarak tanımlamaktadır.²² Bu dönemdeki fiziksel değişim, duygusal, sosyal ve zihinsel gelişimin temelini oluşturmaktadır. Fiziksel gelişim; boy ve ağırlık artışıyla iskelet ve kas gelişimi, iç salgı sistemindeki gelişim ve çeşitli organlardaki büyümeler şeklindedir.²³

Ergenlik çağındaki değişiklikler, cinsel salgı bezlerinin kana bol miktarda salgılanmalarıyla başlar. Erkeklerde (testosterone), kızlarda (estrogen) salgıları beyindeki hipofiz bezinin uyarılmasıyla bol miktarda üretilmeye başlanır.²⁴ Hormonal değişimler, ön ergenlikte yoğun bir şekilde yaşanır. Genellikle kızlar 11-12, erkekler 13-15 yaşları arasında buluğa girmektedir. Kızlar, erkeklerden daha önce buluğa girdikleri için boy ve ağırlık açısından ileridirler. Erkeklerin fiziksel gelişiminde 15 yaş civarında artış olur ve kızları geçerler.²⁵

Kızlar ve erkeklerde büyüme belli bir süreç izler. Önce ergenin el ve ayaklarında fiziksel değişim yaşanır. Daha sonra kollar ve bacaklar uzar. Kolların diğer organlardan önce uzaması orantısızlık oluşturmakta, kas ve kemikler, aynı hız ve zamanda gelişmediği için bedenin kontrolü güçleşmektedir. Büyümedeki hız, gencin duruşunu,

¹⁸ Bkz. Thomas Spiel Bühler, "Ergenlik Dönemine Toplu Bakış", (çev. Sezen Zeytinoğlu), *Ergenlik Psikolojisi* (içinde), (ed.) Bekir Onur, 2. b., Ankara, Hacettepe Taş Yayınları, 1987, ss.88-89; Bonnidell Clouse, "Ergenlerde Ahlak Gelişimi ve Cinsellik", (çev.Turgay Gündüz), *U.Ü.İ.F.*, C.9, S. 9, Bursa, 2000, s.727.

¹⁹ Bkz. Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2000, s.269; Severin, Gerard, *Ergenlik Çağının Tehlikeleri*, Ankara, Çocuk ve Aile Kitapları, 2000, s.17.

²⁰ Yavuzer, a.g.e., s.264.

²¹ Ayhan Aydın, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, 2. b., İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s.25.

²² Bkz. Erik H. Erikson, *İnsanın Sekiz Çağı*, (çev. Bedirhan Üstün, Vedat Şar), Ankara, Birey ve Toplum Yayınları, 1984, s.26; Bühler, a.g.m., s.90.

²³ Yavuzer, a.g.e., s.264.

²⁴ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, 8. b., Remzi Kitapevi, 1998, s.345.

²⁵ Aydın, a.g.e., s.24.

hareketlerini etkilemekte, bedenini istediği gibi kontrol edememesine sebep olmaktadır.²⁶ Bu yüzden ergenlik; “hantallık ve sakarlık çağı” olarak nitelendirilmektedir. Bazı ergenler, beden yapısı ve yürüyüşleri dolayısıyla utangaç ve mahcup davranabilirler.²⁷ Ergenlikte, kızların kas gelişimi erkeklere göre ikinci plandadır. Kızların bedeninde daha çok yağ, erkeklerde kas vardır. Ergenlikteki bedensel gelişimin ilginç yönlerinden biri de kız ve erkekler arasındaki kalp ve akciğer gelişimindeki farklılıktır. Erkeklerin kalp ve akciğeri kız ergenlerden daha büyük ve kalp atış sayısı daha düşüktür. Ayrıca erkek ergenlerde, kanın oksijen taşıma kapasitesi daha yüksektir. Bu yüzden erkekler; kuvvet, hız ve bedensel dayanıklılık açısından daha yüksek etkinlik göstermektedirler.²⁸ Ergenlik döneminde, ağırlık, boyla birlikte artmaktadır. 11-16 yaşları arasında bir kız çocuğu ortalama olarak yaklaşık 19 kilo, erkek ise 25 kilo alacaktır. Boy ve ağırlık artışında, genetik etkenler kadar beslenme, iklim ve etnik köken de etkilidir.²⁹

Bu dönemde ergen için dış görünüş çok önemlidir. Yüzü ve saçları ergenin ilgi odağıdır. Buluş döneminde; yüz kemikleri hızla büyür, çene uzar, burun büyür, profil düzleşir, asimetrik bir görüntü ortaya çıkar.³⁰ Ergenlerin sorunlarına yönelik araştırmalarda, ergenlerin beden yapıları ve görünüşleri ile ilgili kaygılar taşıdıkları tespit edilmiştir.³¹ Hızlı bedensel gelişmeler, ergenin ilgisinin bedenine odaklanmasına neden olmaktadır. Ergen, bedenindeki ani değişiklikler karşısında zıt duygular yaşar. Bir taraftan beden yapısı ve yüzünün çirkinleştiğini düşünüp, kaygılanırken; diğer taraftan bedenindeki değişimleri ön plana çıkarmak ister.³² Ergen, nasıl görüldüğü hakkında ailesinin ve akran grubunun onayını almak ister.³³ Bu evrede ergenin, olumlu benlik kavramı geliştirmesinde fiziksel görünümünü onaylaması önemlidir.³⁴ Ergenler, yaşadıkları bu değişiklikleri çoğu kez bedenlerine karşı bir “yabancılaşma” olarak algılamaktadır.³⁵ Yiğit’ in araştırmasında

²⁶ Bkz. Kulaksızoğlu, a.g.e., s.41; Cüceloğlu, a.g.e., s.345.

²⁷ Jersild, a.g.e., s.73.

²⁸ Cüceloğlu, a.g.e., s.346.

²⁹ Bkz. Gander, a.g.e., s.446; Fulya Temel, Ayşe Aksoy, *Ergen ve Gelişimi*, Ankara, Nobel Yayınları, 2001, s.5.

³⁰ Bkz. Kulaksızoğlu, a.g.e., s.40; Temel, a.g.e., s.6.

³¹ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.41.

³² Bkz. Arthur, a.g.e., s.38; Köknel, a.g.e., s.169.

³³ Wendy Grant, *13-19 Yaşları Arasındaki Gençler*, (çev. Şerife Küçükcal), Ankara, HYB Yayınları, 1999, s.24

³⁴ Temel, a.g.e., s.1.

³⁵ Aysel Ekşi, *Çocuk, Genç, Ana-Babalar*, İstanbul, Bilgi Yayınları, 1990, s.119.

(2001), kız ergenlerin, erkeklere oranla bedensel gelişim problemlerini daha yoğun yaşadığı tespit edilmiştir.³⁶

2.1.2. Ergenlikte Cinsel Gelişim

Ergenler, buluşa girecekleri dönemden yaklaşık bir buçuk yıl önce, cinsel içerikli değişimler görülmektedir. Bu değişiklikler kızlarda 10, erkeklerde 11-12 yaşlarında yaşanmaktadır. Ergenler bu dönemde, karşı cinsle ve cinsel sembollerle ilgilenmeye başlarlar. Daha kadınsı ve daha erkeksi tavırlar geliştirmeye çalışırlar. Buluşdaki cinsel uyanışı ve diğer gelişmeleri başlatanın ne olduğu tam olarak bilinmemektedir. Cinsel gelişim ve değişim, kız ve erkeklerde aynı zaman ve hızda gerçekleşmemektedir.³⁷ Erkeklerin cinsel gelişimi kızlardan 2 yıl daha geç başlamaktadır.³⁸

Cinsel gelişim iki grupta incelenir:

1. Birincil Cinsiyet Özellikleri: Üreme organlarındaki değişimlerdir. Kızlarda, menstrüasyon (ilk adet), yumurtalık, klitoris, vajina ve rahimde görülen gelişmelerdir. Erkeklerde, üreme organının büyümesi ve erkek üreme hücresi (spermi) üretmesidir.
2. İkincil Cinsiyet Özellikleri: Erkeklerde, ses değişimi, yüz kılları, gırtlakta kıkırdaklaşma ve cinsel rüyalar görülmektedir. Kızlarda, göğüs, kalça ve kemik gelişimidir. Her iki cinsiyette, vücutta kıllanma, yüzde sivilceler, ter bezlerinin çalışmasında artış, vücut kokusunda belirginleşme görülmektedir.³⁹

Birçok ergen için bu yeni keşfedilen değişim, şaşkınlık ve kaygı kaynağı olabilmektedir. Ergenlik döneminde yaşanan fiziksel ve cinsel gelişim; içsel coşkular ve önemli gelişimsel sorunlarla karşılaşan ergen, kendisine eskiden aşılanmış roller ve hünelerle, bundan böyle yükleneceği roller ve sorumlulukları karşılaştırır. Bu dönemde benlik kimliği ve kimlik duygusu gelişir. Kimlik duygusunun cinsel, toplumsal ve mesleki öğeleri vardır. Cinsel kimliğini ve rollerini toplumdan aldığı kodlarla biçimlendirir.⁴⁰ Cinsellik; bir kültürün ahlak ve dini inançlarıyla, hukuk sistemiyle, çocuk yetiştirme uygulamalarıyla yakından ilişkilidir. Ergenin cinselliği, ebeveyninden,

³⁶ Hatice Yiğit, *Alt ve Üst Sosyo Ekonomik Düzey ve Cinsiyet Açısından Ergenlik Dönemi Problemlerinin Karşılaştırılması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001, s.88.

³⁷ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.46.

³⁸ Bkz. Rita L. Atkinso, Ernest R. Hilgard, Richard C. Atkinson, *Psikolojiye Giriş*, (çev. Kemal Atakay), Mustafa Atakay, Aysun Yavuz, İstanbul, Sosyal Yayınları, 1995, ss.126-127; Temel, a.g.e., s.7.

³⁹ Gander, a.g.e., ss. 449-451, Kulaksızoğlu, a.g.e., ss.47-49.

⁴⁰ Turan Set, Nezh Dağdeviren, Zekeriya Aktürk, "Ergenlerde Cinsellik", *Genel Tıp Dergisi*, S.16 (3), 2006, s.138; ss. 137 -141.

yaşıtlarından, kültürel beklentilerden, radyo ve televizyondan, kitap ve dergilerden değişik biçimlerde etkilenmektedir.⁴¹

2.1.3. Ergenlikte Duygusal Gelişim

Duygu ve heyecan, ruhsal değişimleri ifade eden sözcüklerdir. Duygular; bilincin denetiminde düzenli, yoğunluğu daha az ruh halidir. Heyecanlar ise kısa süreli, yoğunluğu denetlenemeyen duygusal tepkilerdir.⁴²

Ergenlik; “fırtına ve stres” dönemi olarak tanımlanmaktadır.⁴³ Ergenlik dönemi ile ilgili yapılan araştırmalar ergenlerin bu evrede yoğun duygusallıklar yaşadığını göstermektedir.⁴⁴ Ergenler üzüntü, sevinç, öfke, korku gibi duygularını ifade ederken bu duygusal yoğunluğu yansıtmaktadırlar. Ergenin duyguları; coşkulu, dengesiz, abartılmış, çabuk kırılan ve değişen, iniş çıkışlara sahip, kararsız ve dalgalı bir profil çizmektedir. Ergen bir anda kaygıdan mutluluğa, sevinçten sıkıntıya, kızgınlıktan sevecenliğe, ümitsizlikten umuda geçebilir. Bu döneme özgü duygulanım ve coşkular, algı, bellek, dikkat, düşünme gibi bilişsel işlevleri olumsuz etkileyebilir. Heyecan dengesi tam oluşmadığı için bu evrede duyguların kontrolü zordur.⁴⁵

Ergenlikte cinsel uyanışla birlikte, yeni duygusal tepki ve davranışlar görülmektedir. Ergen; tedirgin, kuruntulu, güç beğenen, çabuk tepki gösteren, olur olmaz her şeyi sorun yapan, çatışmalı duygular yaşayan bir birey haline gelir.⁴⁶ Bu dönemde karşı cins tarafından beğenilme ve beğenme arzusu, ergene heyecan veren romantik yoğun bir duygudur.⁴⁷ Aşk, coşku, neşe, karamsarlık ergenin yaşadığı ikizli duygulardır.⁴⁸ Freud’a göre, ergenin duygusal yapısındaki çelişkiler, cinsellik ve saldırganlık güdüsünün baskısından kurtulmaya ve yeni duyguları düzene koymaya çalışmasından kaynaklanmaktadır.⁴⁹

Özellikle ön ergenlik dönemimde, fiziksel gelişime paralel utangaçlık ve

⁴¹ Gander, a.e., ss.453-454.

⁴² Kulaksızoğlu, a.g.e., s.65; Altınköprü, a.g.e., s.143.

⁴³ Akt.,Yavuzer, a.g.e., s.268.

⁴⁴ Yavuzer, a.e., s.270.

⁴⁵ Ziya Dalat, *Çocuk ve Genç Ruh*, 2.b., Ankara, Yeni Matbaa, 1955, s.237; Köknel, a.g.e., s.172; George Orvin, *Ergenlik Çağındaki Çocuğunuzu Anlamanın Yolları*, (çev. Ayşe Güran), Ankara, HYB Yayınları, 1997, s.80; Kulaksızoğlu, a.g.e., ss.67-68.

⁴⁶ Atalay Yörükoğlu, *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunları*, 11. b., Ankara, Özgür Yayınları, 2000, s.38

⁴⁷ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.67.

⁴⁸ Kulaksızoğlu, a.e., s.130.

⁴⁹ Sigmund Freud, *Psikanaliz Üzerine*, (çev. A. Avni Öneş), 4. b., İstanbul, Say Yayınları, 1983, ss.116 - 118; s.17; Yörükoğlu, a.g.e., s.125-126.

mahcubiyet sık görülen bir duygu durumudur. Ergen bazen yalnız kalmak ister. Yaşadığı bio-psişik değişimin muhasebesini yapmak ve yeni duygularına alışmak istemektedir.⁵⁰ Ergenin sıkıntılı durumlarda hissettiği baskın duygu, yalnızlık ve yabancılaşmadır. Fizyolojik değişimin yoğun yaşandığı bu evrede, sebepsiz öfke patlamaları ve sinirlilik halleri yaşanabilir.⁵¹ Ergenlik döneminde öfke; bağımsızlığını, kendine özgü bir kişiliği olduğunu, çevresine onaylatma çabasıdır.⁵² Ayrıca öfkenin diğer bir nedeni kendisini utandıran ve gülünç duruma düşüren sosyal durumlardan kaynaklanmaktadır.⁵³

Ergenlerin korkuları; objelere karşı, sosyal ilişkilerle ilgili ve kendisiyle ilgili duyduğu korkular olmak üzere üç grupta değerlendirilebilir.⁵⁴ Ergenler, duygu ve düşünceleriyle bir düş dünyası yaratır ve bu düşün içinde yaşar.⁵⁵ Ergenler hayal kurarak duygularını düşüncelerine yansıtır. Ergenler, yetişkinlerin, yaşadıkları bu duygusal çalkantıları anlamasını beklemektedir.⁵⁶

2.1.4. Ergenlikte Sosyal Gelişim

Ergenlikte sosyalleşme, hızlı bir gelişme göstermektedir.⁵⁷ Ergen bağımsızlık isteği ile evden uzaklaşır, topluma açılır.⁵⁸ Ergen, kendi olmanın ve kabuk değiştirmenin sancılarını yaşamaktadır. Özgür ve bağımsız olmayı istemek kolay, ancak bağımsızlığını nasıl kullanacağını bilmek zordur. Bağımsızlık arzusuyla çevresine yönelen ergen, ebeveyninin uyduluğundan kurtulmak isterken akran grubunun hakimiyetine girer.⁵⁹ Ergenin kendini güvende hissettiği yeni sığınakları arkadaşlarıdır.⁶⁰ Ergenlik döneminde arkadaşlarca aranmak, beğenilmek ve benimsenmek benlik saygısının önemli bir koşuludur. Ergen, arkadaşlarının gözünde kişiliğini sınamakta, denemekte ve geliştirmektedir. Arkadaşları ergene kendi kişiliğini yansıtan aynalar gibidir. Bu sayede

⁵⁰ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.67-68.

⁵¹ Yörükoğlu, a.g.e., s.125-126.

⁵² Altinköprü, a.g.e., s.161.

⁵³ Luella Cole, John J.B. Morgan, *Çocukluk ve Gençlik Psikolojisi*, (çev. Belkıs Halim Vassaf), 2.b., İstanbul, MEB. Yayınları, 1975, s.86.

⁵⁴ Yavuzer, a.g.e., s.272.

⁵⁵ Köknel, a.g.e., s.194.

⁵⁶ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.68.

⁵⁷ Köknel, a.g.e., s.199.

⁵⁸ Yörükoğlu, a.g.e., s.69.

⁵⁹ Yörükoğlu, a.e., s.112 -113.

⁶⁰ Erdal Atabek, *Erken Büyüyen Çocuklar*, İstanbul, Altın Kitapları, 2002, ss.120 –121.

ergen kendini tanır ve tanıtır.⁶¹ Kendini boşlukta hisseden ergen, aynı kaygıları ve bocalamaları yaşayan akranlarıyla kendisini daha güçlü ve tamamlanmış hisseder, çünkü ortak kaderi paylaşırlar.⁶² Akranlarıyla eşit bilgi ve otoriteye sahip olarak ilişki kuran ergen, fikirlerini daha iyi ifade edebileceği bir sosyal ortam bulmaktadır.⁶³

Sosyalleşme; ergenin toplumdaki rolünü, görevini, özgürlük ve özerklik sınırlarını, sorumluluklarını, kimlik ve kişiliğini kazanma sürecidir.⁶⁴ Sosyalleşmenin amacı, ergenin toplumun etkin bir üyesi olmasını sağlamaktır.⁶⁵ Ergenlerde bireysel kimlik, grup kimliği ile başlar. Sosyal hayat, grup kimliği üzerine inşa edilir.⁶⁶ Jung ergenlik yıllarını, sosyal yaşama uygun yeni ve köklü kararlar alma ve hayatın gerçekleriyle yüzleşme aşaması olarak tanımlamaktadır.⁶⁷ Ergen, toplumda saygınlık kazanma ve statü sahibi olma gereksinimini duyar. Toplumsal uyum, geniş ölçüde bu gereksinimin karşılanmasına bağlıdır.⁶⁸ Bandura ergenlikte bunalım yaşayan ergenlerin yeterince sosyalleşmemiş olduklarını belirtir. Bandura'ya göre, ergenler iyi bir aile ortamında sağlıklı sosyalleşmekte, gelenek ve topluma uygun davranışları pekiştirilmektedir.⁶⁹

2.1.5. Ergenlikte Bilişsel Gelişim

Ergenlik dönemi ile birlikte çocuk artık somut işlemler dönemindeki kazanımlarının üstüne yeni kazanımlar elde etmeye başlamakta ve bu ergenin daha üst düzeyde dengelere ulaşmasını mümkün kılmaktadır.⁷⁰

Jean Piaget'e göre bilişsel gelişimin dört evresi vardır:

1.Duyu – Hareket: Doğum – 2 yaş

2.İşlem Öncesi: 2 – 6 veya 7 yaş

⁶¹ Yörükoğlu, a.g.e., s.70.

⁶² Bkz. Mustafa Tavukçuoğlu, "Avrupalı Gençlerin Kültürel Kimlik Problemlerinde Din Olgusu", *S.Ü.İ.F.*, S.9, Konya, 1999, s.30.

⁶³ Kulaksızoğlu, a.g.e., s. 87.

⁶⁴ Bkz. Köknel, a.g.e., s.19; Naci Kula, "Gençlik Döneminde Kimlik ve Din", *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi (içinde)*, (ed.) Hayati Hökelekli, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2002, s.46.

⁶⁵ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Kültürel Psikoloji ve Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*, İstanbul, Evrim Yayınları, 2000, s.65.

⁶⁶ Ünlüoğlu, a.g.m., s.210.

⁶⁷ Bkz. Abdülkerim Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2002, s.71.

⁶⁸ Yavuzer, a.g.e., s.276.

⁶⁹ Albert Bandura, "Social Cognitive Theory in Cultural Context", *Applied Psychology*, Volume 51, Issue 2, April 2002, ss.269-290; Kulaksızoğlu, a.g.e., s.25.

⁷⁰ Nihal Ahioglu Lindeberg, "Piaget ve Ergenlikte Bilişsel Gelişim", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C.19, S.1 Ocak 2011, s.6.

3.Somut İşlemler: 7 –11 veya 12 yaş

4.Soyut (formel) İşlemler: 12 yaş ve üzeri

Ergenlik; bilişsel gelişimin dördüncü evresidir. Soyut işlemlere ulaşan ergen, varsayımlar kurabilir, mantıksal sonuçlar çıkarabilir.⁷¹ Soyut kavramları daha iyi kavrar, kullanır, ilgi alanı genişler, çeşitlilik kazanır. Kendini kanıtlama ve başarılı olma eğilimi güçlenir.⁷² Ergen, soyut (formel) işlemler döneminde, görüşlerini haklı gösterebilecek düşünce ve mantık yollarını tespit etmeye çalışır.⁷³ Olaylar arasındaki ilişkileri kavrar, görünüşlere aldanmaz, olayların arka planını anlamaya çalışır, düşüncesi daha esnektir.⁷⁴ Piaget’ nin formel işlemlerin, diğer insanlarla işbirliği sayesinde oluştuğunu ileri sürdüğü kaydedilmektedir. 7-8 yaşından itibaren, sosyalleşmeye başlayan çocuğun 11-12 yaşında sosyalleşme düzeyi artmaktadır. Formel işlemlerin gelişimi, işbirliği ve tartışmayla gerçekleşmektedir.⁷⁵ Ergenler, soyut düşünme gelişimi ile geleceğe bakar ve karmaşık sorunlara alternatif çözümler üretebilirler.⁷⁶ O zamana kadar siyah ve beyaz kabul ettikleri pek çok şey artık gri tonlarında görünmeye başlar. Eskiden doğru ya da yanlış diye tanımladıkları şeylere net sınırlar çizemezler. Akıl yürütme, analiz ve ayırım yetenekleri gelişmektedir.⁷⁷ Zihinsel gelişimlerine paralel olarak her şeyi objektif olarak değerlendirme kapasiteleri artmaktadır.⁷⁸ Ergenler, ailelerini ve diğer yetişkinleri hayrete düşürecek tarzda, daha önce kabul ettikleri kararları, değerleri, geleneksel din anlayışlarını sorgular, tartışır ve eleştirirler. Ergenler, aile yaşamı ve toplumsal sorunlar konusunda idealisttirler. Gençlik idealizminin, artan soyut düşünme kapasitesinden kaynaklandığı bilinmektedir.⁷⁹

Ergenlik evresinde kişiler, soyut düşünme becerisinin de etkisiyle daha fazla kendileri üzerine odaklanmaktadır. Bu süreçte ergen, kendi düşüncelerini diğerlerinin düşüncelerinden ayırt edememektedir. Ancak ergen bu dönemde diğerlerinin de kendilerine ait düşünceleri, deneyimleri, bakış açıları olduğunun bilincinde olarak iki tür inanç geliştirmektedir. Bunlardan ilki “hayali seyirci” olarak adlandırılmaktadır. Bu kavram ergenin, çevresindeki tüm insanların dikkatinin kendi üzerinde olduğuna ilişkin

⁷¹ Jean Piaget – Barbar İnhelder, *The Psychology of The Child*, (çev. Halen Weaver), New York, Basic Books, 1969, ss.130 -131; Gander, a.g.e., 460; Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s.267.

⁷² Yörükoğlu, a.g.e., s.41.

⁷³ Bkz.Yavuzer, a.g.e., s.267.

⁷⁴ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.138; Temel, a.g.e., s. 59.

⁷⁵ Jean Piaget, “Ergenlikten Yetişkinliğe Bilişsel Gelişim” (çev.Z.Sinem Kavasoglu), *Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.24, S.1, 1991, ss.261 -265; Yavuzer, a.g.e., s.267.

⁷⁶ Gander, a.g.e., s.466.

⁷⁷ Orvin, a.g.e., s.98.

⁷⁸ Arthur, a.g.e., s.95.

⁷⁹ Bkz. Gander, a.g.e., s.466.

inancını ifade etmek için kullanılmaktadır. Gerçekte hayali seyirci, gerçekliğe ilişkin öznel ve nesnel bakışları ayırt edememekten kaynaklanmaktadır. Ergenlik dönemine özgü bir diğer inanç türü “kişisel efsanedir.” Bu kavram, ergenin sadece kendisinin bu evrede olduğunu hissetmesi nedeniyle kendi düşünce ve duygularını özel ve biricik olarak görmesidir.⁸⁰

Ayrıca soyut düşünme yeteneğiyle ergen, kim olduğu ve ne olacağı hakkında sınırsız olasılıkla karşı karşıya kalmaktadır.⁸¹ Tümevarım metodunu kullanan ergen, yaşam felsefesi oluşturma, meslek tercihi gibi önemli kararlar verme aşamasındadır. Dolayısıyla ergenlik dönemindeki bilişsel gelişim, ergeni çocukluk döneminden farklı bir kimlik arayışına yöneltmektedir.⁸²

2.1.6. Ergenlikte Ahlaki Gelişim

Ahlak; mutlak olarak iyi olduğu düşünülen ya da belirli bir yaşam anlayışından kaynaklanan davranış kuralları bütünüdür.⁸³ Ahlaki ilkeler adalet ve eşitlikle çelişmez. İnsanlar arasında, ahlaki değerlendirme ve ahlaki seviye farkı olmakla birlikte, bütün insanların adalet ilkesine dayalı ortak değerleri vardır.⁸⁴

Bir ergenin “ahlak gelişimi” ile ifade edilmek istenen, onun toplumsallaşmış kurumsal ve kişisel değerleri özümseyip özümsememe durumudur. Ergenin ahlaki gelişiminde iki önemli faktör rol oynamaktadır.

1. Piaget’e göre ergenin, soyut işlemler döneminde olması önemli bir etkidir.⁸⁵ Yeni bilişsel yetenekleri, ergenlere davranışın iyiliğini ve kötülüğünü düşünme ve yargılama olanağı sağlamaktadır.⁸⁶ Kohlberg, insanın ahlaki gelişimini, yaşa ve zihinsel olgunluğa bağlı olarak aşama aşama gerçekleştirdiğini belirtmektedir.⁸⁷ Soyut işlemler döneminde olan ergen, kendi ahlak sistemini kurma aşamasındadır.

⁸⁰ Lindeberg, a.g.m., s.8.

⁸¹ William C. Crain, “Erikson: Yaşamın Sekiz Evresi”, (çev. Ali Dönmez), *Ergenlik Psikolojisi (içinde)*, (ed.) Bekir Onur, İstanbul, Hacettepe Taş Yayınları, 1987, s.49.

⁸² Bkz. Jersild, a.g.e., s.91; Kula Naci, *Kimlik ve Din*, İstanbul, Ayışığı Kitapları, 2001, s.58.

⁸³ Ahmet Cevizci, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2000, s.5.

⁸⁴ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.98.

⁸⁵ Piaget, a.g.e., s.130; Turgay Gündüz, *İslam Gençlik ve Din Eğitimi*, Düşünce Yayınları, İstanbul, 2003, s.214.

⁸⁶ Gander, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, s.475.

⁸⁷ Lawrence Kohlberg, Richard H. Hersh, “Moral Development: A Review of the Theory”, *Theory Into Practice*, Volume 16, Issue 2, 1977, ss.53 -59; Kulaksızoğlu, a.g.e., s.99.

2. Ergenin benliğinin gelişimi, “diğeri” nin görülmesini ve kabul edilmesini beraberinde getirmektedir. Zira ahlak gelişimi de kişinin kendisi ve başkaları arasındaki ilişkilerin niteliğini belirten bir ölçüttür.⁸⁸

Kohlberg’ in geliştirdiği bilişsel ahlak teorisine göre ahlaki gelişimde 6 aşama vardır. Bu evreler, 3 temel aşamada ele alınabilir. Kısaca bu aşamalar şöyledir:

1.Gelenek Öncesi Düzey: Bu düzeyde kurala ve otoriteye körü körüne bağlanma doğru davranış olarak görülmektedir. Davranışın yönünü, dışarıdan gelen cezalar ve ödüller belirlemektedir. Kişi, kültür içinde kabul edilen iyi ve kötü ölçütlerine göre davranmaktadır. İki alt aşaması vardır;

1)Bağımlı evre: Gücü kendinden çok olan otoriteye boyun eğme ve cezalandırılmaktan korkmak en tipik özelliğidir.

2) Bireycilik ve Çıkara yönelik alış-veriş: Birey sosyal çevre ile tek yönlü ilişki içindedir. Doğru davranma; kişinin ihtiyaçları karşılandığı sürece kurala uymasındır.

2.Geleneksel Aşama: Grup normlarına uyma aşamasıdır. Sosyal düzeni destekleme ve sadakat önemlidir. Doğru davranış, başkalarını memnun eden, onlara yardım eden ve tasvip edilen davranıştır. İki alt aşaması vardır;

1)Karşılıklı beklentiler, ilişkiler ve kişiler arası uyum: Bu evredeki birey sosyal çevresi ile ilgilenir, grup normlarına uyar. Grubun beklentileri ve kuralları doğrultusunda davranır. Doğru davranma; başkaları ile ilgilenmek, iyi, sadık, güvenilir olmaktır.

2) Sosyal sistem ve vicdan: Bu evrede, kişi toplumdan gelen görev ve kuralları kabul eder, toplumun haklarını korumaya çalışır.⁸⁹

3.Gelenek Sonrası Düzey: Bireyin, başkalarından ve otoriteden bağımsız olarak ahlaki ilkelerini seçtiği ve kendine özgü değer sistemi oluşturduğu düzeydir. Alt basamakları 1) Toplumsal sözleşme veya bireysel haklar ve toplumsal yarar: Bu düzeyde birey toplumun üstünde bir bakış açısına sahiptir. Kanunlara, sosyal bir anlaşma olarak çoğunluğun hakkı korunduğu için uyulur. Gerektiğinde kanunlar değişebilir. Grubun kanunları ile çelişse de gerektiğinde, toplumun temel hak ve değerlerini korumak bönemin karakteristik özelliklerindedir.

2) Evrensel ahlak ilkeleri düzeyi: Bu evrede kişiler; bütün insanlığın uyması gereken ahlaki prensiplere göre davranırlar. İnsan haklarına, insan onuruna saygılı davranılması gerektiğini düşünürler.⁹⁰

⁸⁸ Bkz. Gündüz, a.g.e., s.214.

⁸⁹ Kohlberg, a.g.m., ss.53 -59.

Ergenlik, bireyin yaşamına yön vereceği değerleri belirlediği önemli bir aşamadır. Çünkü ergen, bu dönemde ahlakın “ilkeli düzeyini” benimseyip benimsemeyeceğine veya yargıların toplumsal düzene uyularak verildiği “ geleneksel düzeyde” kalıp kalmayacağına karar vermeye çalışmaktadır.⁹¹

Çağdaş ahlak gelişim kuramcıları, ahlaki davranışın kaynağı hakkında farklı fikirler ileri sürmüşlerdir. Psikanalitik kuramcılarının, kişide ahlaki davranışın ortaya çıkmasında, çocukluk döneminde yakın çevrenin (ebeveynin) istek ve arzularının, yergi ve yasaklarının içe aktarılmasıyla oluşan vicdanın (süper egonun) etkili olduğunu ileri sürdükleri bilinmektedir. Onlara göre çocuklukta, özdeşim modeli alınan ebeveynin yerini ergenlikte başka otorite figürleri almaktadır.

Toplumsal öğrenme kuramına göre ahlak; başlangıçta model alma ya da taklit yoluyla öğrenilmektedir. Ergen sosyalleşerek, toplumun değerlerini tabii bir şekilde öğrenmektedir.⁹²

Bağımsızlık duygusu ile sosyalleşen ergen, çocukluk döneminden getirdiği bütün toplumsal, geleneksel ve inanç temeline dayalı değerlerini sorgu süzgecinden geçirmektedir. Hayatına yön verdiği, kişisel değerler sistemini oluşturduğu bu dönemde din, ergene bir yaşam çerçevesi ve değerler sistemi sunmaktadır.⁹³

Ergenlikte vicdan çok güçlü bir şekilde işlemeye başlamaktadır. Ergen olandan çok olması gerekenle ilgilenmeye başlar. Fakat olması gerekeni belirlerken bir takım destek mekanizmalarına gereksinimi duymaktadır. Ergenlikte güçlenen vicdan duygusu, çevrenin etkisini yansıtırsa da sağlam bir temele ihtiyacı vardır. İşte bu dönemde güven, doğruluk kaynağı olan Yüce Varlık şuuru ve ondan gelen değerler sistemi, ergenin önemli rehberi olmaktadır.⁹⁴

⁹⁰ Kohlberg, a.m., ss.53 -59; Kulaksızoğlu, a.g.e., ss. 101-103; Gander, a.g.e., ss.469 -471; Temel, a.g.e., ss. 70 – 77; Nermin Çiftçi, “Ahlaki Yargı Yetenekleri ve Eğitimi”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi II (içinde)*, İstanbul, İSAV Yayınları, 2003, ss. 354- 355.

⁹¹ Yiğit, a.g.t., s.17.

⁹² Bkz. Gündüz, a.g.e., ss.214 – 217.

⁹³ Hökelekli, “*Gençlik ve Din*”, s.18.

⁹⁴ Gündüz, a.g.e., s.217.

2.1.7. Ergenlikte Kişilik Gelişimi

Kişilik bireyi, diğerlerinden ayıran, kendine özgü kılan bütün ayırıcı özellikleridir. Diğer bir tanımda kişilik, bireyin, sosyal, ahlaki, bilişsel ve fiziki özelliklerinin dinamik bütünleşmesidir.⁹⁵

Kimlik ve kişilik birbirini etkileyen iki farklı kavramdır. Kişilik; kimliğin duygu, düşünce, davranış, tutum, eylem olarak dışarı yansımasıdır. Ayrıca başkaları tarafından bilinmesi, değerlendirilmesi ve yorumlanmasıdır.⁹⁶ Psikologlara göre kişilik, bireyin kendine özgü (characteristic) ve ayırıcı (distinctive) davranışlarının bütünüdür.⁹⁷

Kimlik (identity) latince bir kavramdır. Özdeşlik ve kimlik anlamını ifade etmektedir.⁹⁸ Erikson' a göre kimlik; “özdeşleşmelerin sonucunda, kişinin kendi içinde sürekliliği ve tutarlılığıdır”. Ayrıca kimlik; bireyin görüşlerini, ülkülerini, ilkelerini ve toplum içindeki davranışını ve rolünü kapsamaktadır. Kimlik, ergenliğin gelişimsel dönüm noktasıdır. Erikson' a göre ergenin en önemli sorunu, kimlik arayışıdır. Kendini tanıma ve tanımlamada çektiği sıkıntıdır.⁹⁹

Ergenlik döneminin en önemli psiko- sosyal yanı kimliğin kazanılmasıdır. Ergenin “ben kimim” sorusunu yanıtlamasıdır. Bu evrede ergenin temel konusu; kim olduğu, nereye gittiği, neye inanıp değer verdiği ve beklentileri hakkında toplu bilince sahip olmasıdır.¹⁰⁰ Bu evrede ergen, “kendini bulma ve kendi olma savaşı” vermektedir.¹⁰¹ Ergen, kimliğini özdeşleşmelerle oluşturur.¹⁰² Özdeşleştirme; bireyin kendisini bir başkası ile aynileştirmesi, ona benzetmesidir.¹⁰³ Ergenler, bağımsızlık isteği ve sosyalleşmeye bağlı olarak ebeveynleri dışındaki modellerle özdeşleşirler.¹⁰⁴ Gençlikte, anne- baba dokunulmazlığı azalmaktadır. Ergen, ebeveyninin güçlü imgesini, onların

⁹⁵ Jerry M. Burger, *Kişilik*, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2006, s.23; Kulaksızoğlu, a.g.e., s.106.

⁹⁶ Köknel, a.g.e., s.201.

⁹⁷ Burger, a.g.e., s.23; Cüceloğlu, a.g.e., s.405; Yörükoğlu, a.g.e., s.81.

⁹⁸ Longman – Metro, a.g.e., s.734.

⁹⁹ Erick Erikson, *İnsanın Sekiz Çağı*, (çev. Bedirhan Üstün, Vedat Şar), Ankara, Birey ve Toplum Yayınları, 1984, s. 63.

¹⁰⁰ Bkz.Thomas Spiel Bühler, “Ergenlik Dönemine Toplu Bakış” (çev.Sezen Zeytinoğlu), *Ergenlik Psikolojisi (içinde)*, (ed.) Bekir Onur, 2.b., Ankara, Hacettepe Taş Yayınları, 1987, s.89; Yörükoğlu, a.g.e., ss.110-111.

¹⁰¹ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.94; Atabek, *Erken Büyüyen Çocuklar*, s.60.

¹⁰² Köknel, a.g.e., s.202; Kula, a.g.e., s.47.

¹⁰³ Aydın, a.g.e., s.62, Akif Kılavuz, “Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi”, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi (içinde)*, (ed.) Bekir Onur, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2002, s.210.

¹⁰⁴ Kula, a.g.e., s.47.

yerine geçecek başka özdeşim modelleri bularak yıkmaya çalışmaktadır.¹⁰⁵ Ergen, önce akran grubuyla özdeşleşmektedir. Sık sık özdeşim modellerini değiştirmektedir.¹⁰⁶ Kendine uygun kimliği, elbiseyi bulmaya çalışmaktadır. Kimlikten kimliğe geçerken, bu kimliklere “sanki ben” adını verir.¹⁰⁷ Ergen, özdeşim modelleri vasıtasıyla olgunluk kazanmaktadır.¹⁰⁸ Kimlik, birbirini etkileyen özdeşleşmelerin bütünleşmesidir.¹⁰⁹ Kimlik özdeşleşmelerin bittiği yerde başlamaktadır.¹¹⁰ Kimlik duygusu güçlü bir kişi, kendisini güçlü bir birey olarak algılamaktadır. Zaman içinde tamlık ve bütünlük hissetmektedir.¹¹¹

Kimlik bunalımı (identity crisis), kavramını ilk kullanan E. Erikson’ dur.¹¹² Kimlik bunalımı; ilk gençlik döneminde, kişinin çocukluk döneminde kazandığı bilgileri toparlayarak, kendisi hakkında bütünsel bir imaj geliştirdiği, hayattaki rolünü belirlemeye çalıştığı, yoğun duygusal acıların ve kafa karışıklığının yaşandığı çalkantılı bir dönemdir.¹¹³

Ergenlikte, kimlik çok çeşitli görünümler yansıtmaktadır. Hızlı büyüme ile ortaya çıkan beden değişimi, kimliği yeni uyumlara yönlendirmektedir. Ergen, artan saldırganlık dürtülerini dizginlemek için aşırı çaba harcamaktadır. Ayrıca toplum ergenden yetişkin gibi davranmasını beklemektedir.¹¹⁴ Kimliğini yoğun bir düzenleme ve örgütlenme çabası içinde olan ergenin, bocalaması, değişmesi, çelişkili davranması, doğaldır. Bu gelişimsel bir bunalımdır.¹¹⁵

Ergenin yaşadığı kimlik bunalımının temelinde; hızla değişen ve gelişen toplum şartları içinde zıt rol beklentileri, çoklu tercihlerle karşı karşıya kalma etkili olmaktadır. Ayrıca sosyal yapının dayattığı yaptırımlar, kimlik bunalımını tırmandırmaktadır.¹¹⁶

¹⁰⁵ Köknel, a.g.e., s. 202, Engin Gençtan, *Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar*, 7. b., İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993, s.92.

¹⁰⁶ Kula, a.g.e., s.47.

¹⁰⁷ Temel, a.g.e., s.25.

¹⁰⁸ Antoine Vergote, “Ergenlikte Din”, çev. Erdoğan Fırat, *A.Ü.İ.F.*, C. XXIV, Ankara, 1981, s.585.

¹⁰⁹ Ünlüoğlu, a.g.e., s.211.

¹¹⁰ Yörükoğlu, a.g.e., s.110.

¹¹¹ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.107.

¹¹² Erikson, a.g.e., s.39

¹¹³ Budak, a.g.e., s.452.

¹¹⁴ Jane Kroger, *Identity in Adolescence*, The Balance Between Self and Other, Canada, Published in USA Canada by Routledge, 1996, s.17.

¹¹⁵ Yörükoğlu, a.g.e., s.112.

¹¹⁶ Hökelekli, a.g.m., s.11.

2.1.8. Ergenlik Dönemi Sorunları

Ergen, çok farklı sebeplerden kaynaklanan sorun ve çatışmalar yaşamaktadır. Fiziksel, cinsel, duygusal, sosyal ve kişisel gelişimin ergende yarattığı farklılaşma, yaşadığı sorun ve çatışmalarda önemli bir faktördür.¹¹⁷ Ergenler, kendini tanıma ve tanımlamada, toplum içindeki rolünü, hayattaki amacını belirlemede ciddi sorunlar yaşamaktadır.¹¹⁸

Her şeyin hızla elde edildiği, hızla tüketilip, hızla yerine yenisinin konulduğu, hiçbir şeyin anlamının aranmadığı, her şeyin doyumsuzluk yarattığı tüketim çağının gençleri zor durumdadır. Bu çağın ergenine, her şey çok uzun, anlamsız, yararsız gelmektedir. Tüketim çağı ergeni, ancak yeniyi tüketerek kendisini değerli, önemli hissetmektedir.¹¹⁹ Günümüzde ergenlerin, hiçbir şeyden tatmin olmadıkları görülmektedir.¹²⁰

Ergenlerin sorunları hakkında pek çok araştırma yapılmıştır. Cole, ergenlik döneminin önde gelen konu ve sorunlarını şöyle sıralamıştır:

1. Duygusal olgunluk
2. Karşı cinse olan ilginin artması
3. Sosyal olgunluk
4. Zihinsel olgunluk
5. Bağımsızlık isteği
6. Ekonomik özgürlüğün başlaması
7. Yetişkinler gibi boş zamanı değerlendirme isteği¹²¹

Ergenlerin bio-psiko-sosyal gelişimlerine paralel olarak yaşadıkları temel sorunları şu başlıklar altında kategorize edilebilir:

1. Ben kimim? Toplum içindeki rolüm ve yerim nedir? Gibi sorulara cevap aramaktadırlar. Bu süreçte kimlik ve anlam arayışı yaşadıkları önemli problemlerdendir.¹²²

2. Cinsel dürtülere bağlı yaşadıkları cinsel çatışma ve suçluluk duygusu ergenin önemli sorunlarından. Ergenlikte, cinsel çatışmalar çok yönlüdür ve en büyük stres

¹¹⁷ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.18.

¹¹⁸ Hökelekli, a.g.e., s.11.

¹¹⁹ Atabek, a.g.e., s.119.

¹²⁰ Şener, a.g.e., s.95.

¹²¹ Yavuzer, a.g.e., s.283.

¹²² Kula, a.g.e., s.31.

kaynağıdır.¹²³ Ergenlerin çoğu mastürbasyon (istimna) yapmaktadır. Kendi kendini tatmin etmenin, bireyde doğuracağı ruhsal etkiler, fiziksel etkilerden daha ciddidir. Mastürbasyon, ergende suçluluk duygusu uyandırmaktadır.¹²⁴ Psikanalistlerin de belirttiği gibi suçluluk ve günahkarlık duygusunun en önemli kaynağı, cinsel dürtülerin uyanması ile ortaya çıkan ahlaki sorunlardır.¹²⁵ Ergenlerin en önemli sorunlarından birisi karşı cinsle kuracağı ilişkinin ölçüsünü belirlemektir.¹²⁶

3.Rekabetçi bir kültürde yetiştirilen sınav maratoncusu ergenlerin, yaşadıkları yaygın sorun, başarı güdüsü ve engellenmesi olabilmektedir. Gerçek dünyaya katılmak her kuşakta zordur. Günümüzün gerçek dünyası, aşırı bilgi yüklü, kariyer seçeneklerinin ve beklentilerinin fazla olduğu, yaşamla ilgili önemli ve doğru kararlar verme baskısının arttığı rekabetçi bir ortamdır. Rekabet daha anaokulundan başlamaktadır.¹²⁷

4.Bazen çocuk yerine koyulan, bazen yetişkin gibi davranması beklenen, ikilemede kalan ergen bağımsızlık mücadelesi vermektedir. Bağımsızlık arzusu ve kendini ispatlama çabasında, sık sık ebeveyn ve diğer yetişkinlerle çatışma yaşamaktadır.¹²⁸

2.2. SOSYAL HİZMET KURUMLARINDA ERGEN OLMAK

Ergenlikte yaşanan problemler, çocukluk dönemindeki problemlerin devamı olabilir. Her ergenin arkasında çocuklukta oluşmuş bir “miras” vardır ki bu aynı zamanda gelecek için “yatırım” demektir.¹²⁹ Aile çocuğun içinde yetiştiği en önemli mirastır. Aile kavramından yoksun büyüyen, kurumlarda ergenliği yaşayan gençler için geçmişteki mirasta travmalar ve yoksunluklar olduğu için bu evre daha sorunlu olabilmektedir. Kurum bakımı altındaki çocuklarda görülebilecek sorunlar, kendi ailesinin yanında yaşayan çocuklardan daha sık ve yoğun yaşanmaktadır.¹³⁰

¹²³ Harold S. Koplewicz, *Nesi Var Bu Çocuğun*, (çev. Sinem Gül), İstanbul, Varlık Yayınları, 2004, s.48.

¹²⁴ Gander, a.g.e., s.455; Köknel, a.g.e., s.190; Kulaksızoğlu, a.g.e., s.58.

¹²⁵ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s.273-274.

¹²⁶ Şener, a.g.e., s.48.

¹²⁷ Komplewicz, a.g.e., s.208.

¹²⁸ Severin, a.g.e., s.21.

¹²⁹ Erdal Atabek, *Kuşatılmış Gençlik*, 17.b., İstanbul, Altın Kitapları, 1999, s.41; Ali Köse, *Neden İslam'ı Seçiyorlar*, İstanbul, İSAM Yayınları, 1997, s.47.

¹³⁰ Sema Kut, Gülten Özalın, “Bakırköy Çocuk Yuvasında 3-12 Yaş Çocuklarının Davranış Sorunlarını Üzerine Bir Araştırma”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, C.5, S. 2-3, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Fakültesi Yayınları, 1987, ss.133-159.

Çocuk, çok farklı sebeplerden dolayı yaşamının uzun yıllarında anasız veya babasız kalabilir. Ölüm, uzun süreli hastalıklar, hükümlülük, boşanma, terk veya doğal afet gibi nedenlerle ana-babasından birini veya ikisini birden kaybedebilir. Birçok görüş ve yasalar, ayrıca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın genel tutumu böyle bir çocuğun, kalan ailesi veya yakınları arasında bakılması ve desteklenmesini yönündedir. Ancak çoğu zaman bu yeterli bir şekilde gerçekleşmemektedir. İşte bu ve benzer durumlarda çocuğun bir başka kurum tarafından korunması gereği ortaya çıkmaktadır. Ölüm, geçici ayrılık veya boşanma gibi sebeplerle parçalanmış ailelerin çocukları birçok problem yaşamaktadır. Bunlar, bakım sorunu, arkadaş grupları ile sosyal uyum sorunu, yeni aile yapısına uyum sorunu, okul sorunları ve ileriye dönük sorunlar olabilir.¹³¹ Özellikle anne yoksunluğundan dolayı çocuk ve ergenlerin yaşadıkları olumsuz sonuçları ve psikolojik etkilerini araştırmacılar, beş grupta değerlendirmektedir.

1. Davranış bozuklukları
2. Kişilik bozuklukları
3. Psikosomatik bozukluklar
4. Gelişim bozuklukları ve zeka gerilikleri
5. Suçluluk¹³²

2.2.1. Fiziksel Sorunları

İster ailesi ile yaşasın isterse yetiştirme yurdu veya bakım sosyal hizmet kurumlarında kalıyor olsun ergen; bedensel, cinsel, bilişsel, duygusal, sosyal açıdan gelişim ve değişim yaşar.¹³³ Bu dönemin anahtar sözcükleri: Bedensel –cinsel gelişim, merak, özentisi, özendirme, taklit, başkaldırma, bağımlılık ve bağımsızlık, deneme –yanılma, hak ve görev, sorumluluk ve sorumsuzluk, özgür ve özerk olmak, güçlü olma ve güçsüzlük, arkadaşlarla iyi ilişkiler kurma, toplumla bütünleşme veya toplumdan kaçma vb.¹³⁴

¹³¹ Işıl Bulut, "Parçalanmış Aileden Gelen Çocukların Davranış Özellikleri Hakkında Bir Araştırma", *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, C.1, S.2-3, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları, 1983, ss.81-86.

¹³² Zuhâl Arnaz, "Koruyucu Aile Bakımındaki Çocuğun Gelişim Özellikleri Ana Yoksunluğunun Çocuk Gelişimi Üzerindeki Etkileri Açısından Koruyucu Aile Bakımın Kurum Bakımı ile Karşılaştırılmalı İncelenmesi", *Hacettepe Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, C.1, S.2-3, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları, 1983, s.114.

¹³³ Gerard Severin, *Ergenlik Çağının Tehlikeleri*, Ankara, Çocuk ve Aile Kitapları Yayınları, 2000, s.17.

¹³⁴ Özcan Köknel, *Kimliğini Arayan Gençliğimiz*, İstanbul, Altın Kitapları, 2001, s.10.

Bu çocuklar yeterli beslenememekte, bağırsak problemleri yaşamakta ve aile yanında yetişen yaşlılarından fiziksel olarak daha kısa boylu ve daha düşük kilolu olabilmektedirler. Deri hastalıkları da bu çocuklarda sık görülen problemler olarak görülmektedir.¹³⁵ Kurum bakımı altında yaşayan çocukların fiziksel gelişimlerinde kurumdan çıktıktan sonra bile bazı gerilikler gözlemlendiğine dair veriler mevcuttur.¹³⁶ Aşık'ın çalışmasında yetiştirme yurdu gençliğinde, bedensel gelişim problemleri arttıkça ergenlerin toplumsal ve psikolojik gelişim problemleri ve gelecekle ilgili düşünce ve istekler alanındaki problemleri artmaktadır.¹³⁷

Kurumda kalan gençlerin çoğunun, fiziksel gelişimlerine zarar verecek şekilde sigara kullandığı gözlenmiştir. Aşık'ın yetiştirme yurdunda kalan gençlerin ergenlik sorunları ve baş etmeleri hakkında yaptığı araştırmada ergenlerin %44.8'inin yaşamlarında en az bir defa sigara içtiği, %34.5'inin sigara içmeye devam ettiği, içenlerin ise yarısının (%50.0) paket alıp günde en az 3 tane sigara içtiği, ayrıca ergenlerin %4.6'sının alkol kullandığı tespit edilmiştir.¹³⁸ Bu durum yurttaki gençlerin daha çok 15-17 yaş grubunda olmasından kaynaklanabileceği gibi yetiştirme yurdundaki akranların birbirini etkilemesinden de ileri gelebilir. Madde bağımlılığının ilk basamağını oluşturan sigara bağımlılığı etkin olmayan bir başa çıkma yöntemidir.¹³⁹

2.2.2. Bilişsel Gelişim Sorunları

Kurumlarda yetişen çocuklar ile aile ortamında büyüyen çocukların bilişsel gelişimi pek çok araştırmada karşılaştırılmıştır. Yapılan araştırmalarda anne sevgisinden yoksun ve aile ortamından uzak büyümenin çocuğun bilişsel gelişime nasıl etki ettiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yapılan araştırmalarda, sürekli bir öz savunma davranışı içinde bulunan, çekingen tavırlar içinde davranan yetimhane çocukları ile ailesi yanında büyüyen çocuklar arasında farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Kurumda kalan çocukların sosyal çevreye uyum sağlamada, dil gelişimlerinde ve sosyal ilişkilerinde geri kaldıkları bulunmuştur. Özellikle

¹³⁵ Elinor W. Ames, Kim Chisolm, Lianne Fisher, Sara J. Morison, Susan Thompson, Henry Mainemer, *The Development of Romanian Orphanage Children Adopted to Canada*, Final report to the National Welfare Grants Program, Canada, Human Resources Development, 1997, ss. 46 – 47.

¹³⁶ Maclean, a.g.m., ss. 853 – 855.

¹³⁷ Elif Aşık, *Yetiştirme Yurdunda Kalan Gençlerin Ergenlik Sorunları ve Başetmeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu, 2006, s.64.

¹³⁸ Aşık, a.g.t., s.42.

¹³⁹ Aşık, a.t., s.68.

yeni okula başlayan çocukların okula uyum sürecinde diğer aile ortamında yetişen çocuklara göre daha çok sorun yaşadıkları tespit edilmiştir. Özellikle kendine çeki düzen vermede, fizik ihtiyaçlarını gidermede zorluk çektikleri gözlenmiştir. Bilişsel olarak oyuncaklarla parçaları birleştirip farklı şekiller yapmada zorlandıkları, dikkat sürelerinin kısa olduğu bulunmuştur.¹⁴⁰

Sloutsky (1997) tarafından kurumlardaki olası bilişsel yoksunluklar ifade edilmiştir. Kurum bakımı altında yaşayan çocuklara kıyasla aileleriyle ev ortamında yaşamlarını sürdüren çocukların hem ev içinde hem de ev dışında birçok farklı nesneyi görme ve onları birebir keşfetme imkanına daha fazla sahip oldukları söylenebilir. Oysa kurumda yaşayan çocuklara personel sayısındaki yetersizlik ve kendilerine zarar verme ihtimalleri yüzünden böyle bir imkan verilemeyebilir. Özellikle gelişimin ilk aşamalarında çocukların keşiflerinin, oyunlarının, sosyal aktivitelerinin kısıtlanması veya katı sınırlar içinde tutularak çok sıkı kontrol edilmesi gelişme ve öğrenme için çok önemli olan bilişsel aktivitelerin de şüphesiz engellenmesi anlamına gelmektedir.¹⁴¹

Arık ve Görüş'ün kurumda yetişen çocuklar ile ailesi yanında yetişen çocukların bilişsel performanslarını karşılaştırdıkları çalışmada aile ortamında yetişen 8, 9, 10, 11 yaşlarındaki çocukların bilişsel gelişimi aynı yaşta olan kurum ortamında yetişen çocuklardan daha üstün olduğu bulunmuştur.¹⁴²

Tekin Balcı, Samsun'daki yurtlarda kalan 15-18 yaş arası gençlerin kişisel ve sosyal uyum düzeyleri ile okul başarıları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmaya katılan aile yanında kalan çocukların okul başarı ortalamaları, yurttan kalan çocuklardan anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Araştırmada; aile yanında kalan çocukların kendini gerçekleştirme düzeyleri ve duygusal kararlılık düzeyleri yetiştirme yurdunda kalan çocuklardan anlamlı bir şekilde yüksek çıkmıştır.¹⁴³

Çetin'in çalışmasında yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerin %60'ının akademik yaşamlarında yıl kayıpları olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda okula devam etmeme ve

¹⁴⁰ Bkz. Arthur Jersild, *Çocuk Psikolojisi*, (çev. Gülseren Gökçe), Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1979, ss. 226-237.

¹⁴¹ M. Vladimir Sloutsky, "Institutional Care and Developmental Outcomes of 6 And 7 Year Old Children: A Contextual Perspective", *International Journal of Behavioral Development*, Volume:20, No:1, 1997, ss., 131-151.

¹⁴² İ. Alev Arık, Gül Görüş "Farklı Ortamlarda Bilişsel Gelişim", *İstanbul Üniversitesi Tecrübi Psikoloji Çalışmaları*, C. 18, 1990, s.19.

¹⁴³ Tekin Balcı, *Yetiştirme Yurdu ile Ailesi Yanında Kalan Öğrencilerin Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerinin Okul Başarılarına Etkisi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun, 1999, ss.50-55.

eğitim konusunda sosyal desteğin az olması gibi faktörlerin rol oynadığı tespit edilmiştir.¹⁴⁴

Sloutsky, Romanya yetimhanelerinde yetişen çocukların bilişsel gelişimlerinin, sosyal yetkinliklerinin, kendilerinin ve başkalarının duygularını anlayabilme/tanıyabilme yetilerinin ve bireyselliklerinin olumsuz yönde etkilendiğini tespit etmiştir. Bu duruma sebep olarak kurumlardaki sosyal ve duygusal yoksunluklar üzerinde durmuştur. Ayrıca çalışmada, çocuğun kuruma çok küçük yaşta yerleştirelmesinin ve kurumda uzun süre kalmasının bilişsel gelişim puanları üzerinde olumsuz etkisi olduğu bulunmuştur.¹⁴⁵

2.2.3. Duygusal Sorunları

Kurum bakımı altında yaşıyan çocuk ve ergenler sosyal, algısal, fiziksel, bilişsel ve duygusal alanlarda birçok farklı mahrumiyetle karşılaşmaktadır.¹⁴⁶ Ailenin çocuğun gelişimi, kişiliği ve ruhsal dünyası açısından çok önemli olduğu bir gerçektir. Anne yoksunluğunun çocuk üzerinde oldukça olumsuz etkileri vardır. Özellikle yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin, ailesinden ayrı yaşamaları nedeniyle bazı psikolojik problemleri olabileceği düşünölmektedir.¹⁴⁷

Bu durumda, kurum bakımı bir aile ortamından daha farklı özelliklere sahip olması etkilidir. Kurum bakımı; kurumların yapısal özelliklerine, hizmet veren personelin nitelik ve niceliğine, hizmetlerden beklentilerine göre farklılıklar gösterebilir. Ülkemizde yürütölme biçimiyle, çocuklarla yüz yüze temas halinde olan personel anne-baba rolünde çocuk ve ergenlerle beraberdir.¹⁴⁸ Ancak vardiyalı çalışmalar, çalışma süresinin sınırlılığı personelin gençlerle günün değişik saatlerinde kaliteli zaman geçirmelerini engellemektedir. Gruplar da çok sayıda çocuk bulunması annelerin çocuklarla bireysel ilişki kurmasını güçleştirmekte, ilgisini pek çok çocuğa paylaştırmak zorunda kalmaktadır¹⁴⁹

¹⁴⁴ Hacer Çetin, *Yetiştirme Yurdundaki Adölesanların Benlik Saygıları ve Psikolojik Belirtileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004, s.38.

¹⁴⁵ Sloutsky, a.g.m., , ss. 131-151.

¹⁴⁶ Kim Maclean, "The Impact of Institutionalization", *Development and Psychopathology*, Volume:15, ss.853-884.

¹⁴⁷ Mehmet Kök, "Yetiştirme Yurdunda Kalan Öğrencilerin Psikolojik Belirti Düzeylerinin Değerlendirilmesi", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Faköltesi Dergisi*, S.8, Denizli, Pamukkale Üniversitesi Yayınları, 2000, ss.78 - 84

¹⁴⁸ Kut, a.g.m., ss.133-159.

¹⁴⁹ Kut, a.m., 133-159.

Çocuğun kendine güveni ve diğer insanlara bağlanma, güvенеbilme, onlarla ilişki kurabilme, uyumlu olabilme kapasitesi de erken dönemde yetişkinle kurulan bağ üzerinden şekillenerek gelişir. Bu bağlanmayı sağlıklı kuramayan çocuk güvenli bağlanmayı gerçekleştiremez.¹⁵⁰ Bağlanma, insanların, kendileri için önemli gördükleri kişilere karşı geliştirdikleri güçlü duygusal bağdır. Uzmanlar, bağlanmanın çocuğun ilk insan ilişkisini tanımlayan ve kişiliğinin temel unsuru olduğu konusunda görüş birliği içindedirler.¹⁵¹ Çocuk ve anne arasındaki bu bağ çok önemlidir.¹⁵² Bebekler, yaklaşık altı aylık civarında annelerini tanımaya, başkalarına göre ona daha fazla bakmaya, takip etmeye ve dokunmaya başlarlar. Bu aylardan sonra bebeğin anneye olan bağlılığı güçlenir. 12 ve 18 aylar aralığında bu bağ en güçlü halini alır.¹⁵³ Erich Fromm'a göre çocuğun duygusal gelişimi açısından karşılıksız sevgi son derece önemlidir. Fromm'a göre sevgi; "ilgi, sorumluluk, saygı ve bilgi" olmak üzere 4 temel öğeden oluşur. Fromm, sevginin ilgi oluşturduğunu, bu ilginin annenin çocuğuna olan sevgisinde açıkça görüldüğünü ifade eder. Çünkü karşılıksız bir sevgi içerisinde sunulan aslında güvendir, güvenli bir gelişim ortamıdır.¹⁵⁴ Araştırmalarda annenin bebeğin ilgi ve tutumuna göre üç farklı bağlanma ilişkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Güvenli bağlanma, güvensiz bağlanma, gerilimli – kaçınıcı bağlanma olarak gruplandırılmaktadır.

1. **Güvenli bağlanma:** Anneler bebeklerinin ihtiyaçlarına uygun cevap verirler. Daha fazla bebekleri oynar ve ilgilenir, bebekleri için daha fazla sosyal uyum ortamı oluştururlar.¹⁵⁵
2. **Güvensiz bağlanma:** Anne bebeğinin ihtiyaçlarını önemsemez, duyarsızdır ya da çocuğun gereksinimlerine karşılık vermeyen anne – çocuk ilişkisinde ortaya çıkmaktadır.
3. **Kaçınma – Gerilimli Bağlanma:** Anne çocuktan gelen sinyalleri göz ardı eden, bebeği ile kendi isteği doğrultusunda tutarsız bir şekilde karşılık veren anne – bebek ilişkisinde görülmektedir. Bu bağlanma türünde, bebeğin ilgi

¹⁵⁰ Maclean , a.g.m., ss. 853 – 855.

¹⁵¹ John Bowlby, *Bağlanma*, (çev. Tuğrul Veli Soylu), İstanbul, Pinhan Yayınları, 2012, s.233.

¹⁵² Pierre Bovet, *Din Duygusu ve Çocuk Psikolojisi*, (çev. Selahattin Odabaş), Cep Kitapları: 7, Ankara, İş Bankası Kültür Yayınları, 1958, s.33; Bkz. Bowlby, a.g.e., s.29.

¹⁵³ Hayati Hökelekli, *Psikolojiye Giriş*, İstanbul, Düşünce Kitabevi, 2008, s. 35; Bowlby, a.g.e., s.262.

¹⁵⁴ Erich Fromm, *Sevme Sanatı*, (çev. Yurdanur Salman), 10. b., İstanbul, Payel Yayınları, 1995, s.32.

¹⁵⁵ Hayati Hökelekli, a.g.e., s. 36.

için ağlamasına bazen kucaklama bazen hiç ilgisiz şekilde tutarsız karşılık vermektedir.¹⁵⁶

Kaçınan ve kaygılı bağlanma güvensiz bağlanma ile ilişkilidir. Hortaçsu, Cesur ve Oral (1993), çocukluk döneminde güvenli bir bağlanma figüründen yoksun olarak yetişen çocukların bağlanma örüntülerini araştırmak amacıyla, kurumda yetiştirilen çocuklarla, ailelerinin yanında yetiştirilen çocukları bağlanma stilleri açısından karşılaştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, kurumda yetiştirilen çocuklar, ailelerinin yanında yetişenlere oranla güvenli bağlanma biçimi boyutunda daha düşük puanlar alırken, kaygı ve kaçınma boyutlarında, ailelerinin yanında yetişen çocuklara oranla daha yüksek puanlar elde etmişlerdir.¹⁵⁷ Üstün'ün çalışmasında, kurum deneyimi olan ebeveynlerin kaçınan bağlanma ilişkisi geliştirmiş oldukları bulunmuştur.¹⁵⁸ Şahin ve Sürücünün yetiştirme yurdu gençlerinin bağlanma stillerini ve kimlik statülerini araştırdıkları çalışmada ailesi yanında kalan ergenlerin yetiştirme yurtlarında kalan ergenlere göre güvenli bağlanmada daha yüksek puan aldıkları bulunmuştur. Ayrıca yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin korkulu bağlanma stilinde daha yüksek puan aldıkları tespit edilmiştir.¹⁵⁹

Anne, baba ya da kardeş kaybı yaşamış çocuk ve ergenlerin davranışsal özelliklerinin araştırıldığı bir çalışmada, birinci derecede yakın kaybı yaşadktan sonra çocuk ve ergenlerin çeşitli duygusal ve davranış sorunları gösterdikleri belirlenmiştir.¹⁶⁰ Sevdiği birinin ölümü ya da kaybı kişi için kaçınılmaz bir durumdur ve her yaşta başa çıkılması zor bir yaşam olayıdır. Kaybı yaşayan bir çocuk ya da ergen olduğunda ise bu durumun anlamlandırılması, kavranması ve kabullenilmesi daha da zor olmaktadır. Yas tablosu, çocukların içinde buldukları gelişim basamağı ile bağlantılı olarak farklı klinik görünümde ortaya çıkmaktadır. Genellikle özgül olmayan duygusal ve davranışsal sorunlara rastlanılmaktadır. Küçük çocuklarda konuşma bozuklukları, yeme, uyku ve tuvalet sorunları ortaya çıkabilirken daha büyük çocuklarda uyku, akademik başarıda

¹⁵⁶ Hökelekli, a.e., s. 36.

¹⁵⁷ Nuran Hortaçsu, Sibel Cesur, Atiye Oral, "Relation Between Depression and Attachment Styles in Parent and Institution-Reared Turkish Children", *The Journal of Genetic Psychology*, 154 (3), ss. 329-337.

¹⁵⁸ Belgin Üstün, *Yetiştirme Yurdu Deneyimi Olan Genç Yetişkinlerin Çocuklarının Duygusal ve Davranışsal Sorunları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2008, s.81.

¹⁵⁹ Gülçilem Şahin, Abdullah Sürücü, "Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerde Bağlanma ve Kimlik", *e – Journal of New World Science Academy 2011*, Volume 6, Number: 1, Article Number 1C374, http://www.newwsa.com/download/gecici_makale_dosyaları/NWSA-3898-1-7.pdf, s.1325.

¹⁶⁰ Neşe Perdahlı Fiş ve Meral Berkem (2005), "Kayıp Yaşayan Çocuk ve Ergenlerin Davranışsal Özellikleri", *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi*, C.12, S.1, 2005, ss. 19-23.

düşme, fobik tepkiler ya da bedeniyle aşırı uğraşma, hırçınlık, yerinde duramama, huzursuzluk gibi belirtiler sıklıkla gözlenmektedir¹⁶¹

Ergenlik; insan hayatının en sorunlu ve sıkıntılı geçiş dönemidir. Bütün psiko sosyal gelişim dönemleri içinde; en kritik değişimler; duygu, yargı ve tutumlarda, en keskin gelişmeler; davranışlarda, en çarpıcı bocalamalar; ergenlikte yaşanmaktadır.¹⁶² Çocukluk dönemiyle karşılaştırıldığında ruh sağlığı sorunlarının ergenlikte artış gösterdiği ve duygusal iniş çıkışların daha yaygın yaşandığı birçok araştırmacı tarafından kabul edilmektedir.¹⁶³ Bu dönemde her şey karmaşık, birbirine girmiş buzlu bir cam gibidir. Fiziksel, zihinsel, cinsel, sosyal, duygusal değişimin yaşandığı bu dönemde yaşanan sorunlar da çeşitlidir.¹⁶⁴ Gençlerin arzuları çok çeşitli, yaşamın dert ve sıkıntıları ise yoğun ve hızlıdır. Belirsizlikler ve karmaşıklıklar içinde değişen ve gelişen ergen rotasını çizmekte zorlanmaktadır. Gençler belirsizliğin yarattığı kaygıdan kaçmak, denge ve uyuma kavuşmak ister.¹⁶⁵ Yılmaz'ın yetiştirme yurdunda kalan gençlerin genel ruh sağlığını incelediği çalışmada, kurumda kalan gençlerin %57,2'sinin ruh sağlığı açısından riskli grupta olduğu tespit edilmiştir.¹⁶⁶ Mehmetoğlu yetiştirme yurtlarında kalan erkek ergenler ile ailesi yanında kalan erkek ergenlerin depresyon düzeylerinin karşılaştırılması amacıyla 253 ergenle (139 yurttaki kalan, 114 ailesi yanında kalan) bir araştırma yapmıştır. Araştırma verilerine göre yurttaki kalan ergenlerin ailesi yanında kalan ergenlere göre depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur.¹⁶⁷ Kök'ün yetiştirme yurtları ile ilgili yaptığı çalışmada ergenlerin depresyon belirti düzeyleri de oldukça yüksek çıkmıştır. Kurumda kalan ergenler, diğer çocuklar gibi aile ortamında veya onların yararlandıkları imkanlara sahip olmadıkları için, kendilerini değersiz görmektedirler. Bu nedenle, çevreyle olan ilişkilerini azalttıkları, algılama ve yorumlamada güçlük, genel bir karamsarlık, ümitsizlik, motivasyon eksikliğine sahip oldukları görülmektedir.¹⁶⁸ Ayrıca yaşadıkları

¹⁶¹ Linda Dowdney, "Childhood Bereavement Following Parental Death", *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, C.41, S.7, 2000, ss. 819-830.

¹⁶² Gülgören Ünlüoğlu, "Ergenliğin Psikopatolojisi", *Ergenlik Psikolojisi (içinde)*, (ed.) Bekir Onur, 2.b., Ankara, Hacettepe Taş Yayınları, 1987, s.209.

¹⁶³ Bkz. Mehmet Eskin, "Ergen Ruh Sağlığı Sorunları ve İntihar ile İlişkileri", *Klinik Psikiyatri*, S. 3, 2000, s.228, <http://www.klinikpsikiyatri.org/files/journals/1/81>.

¹⁶⁴ Bkz. Budak, a.g.e., s.17.

¹⁶⁵ Hökelekli, a.g.e., s.205.

¹⁶⁶ Aytaç Yılmaz, *Yetiştirme Yurdunda Yaşayan Çocukların Genel Ruh Sağlığı Durumlarının Belirlenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2005, s.48.

¹⁶⁷ Gülizar Rol Mehmetoğlu, *Trabzon, Ordu, Samsun, Rize ve Giresun Erkek Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenler ile Trabzon İlinde Ailesi Yanında Kalan Erkek Ergenlerin Depresyon Düzeylerinin Karşılaştırılması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2011, s. 68.

¹⁶⁸ Kök, a.g.m., ss. ss.78 - 84

örseleyici yaşantı ve yetiştirme yurdu ve bakım sosyal hizmet kurumlarında görev yapan yöneticilerin sıklıkla değişmesi ve profesyonel kişiler olmaması, ergenlerin psikolojilerini göz önünde bulundurmadan gerçekleştirdikleri uygulamalar kurumda kalan gençler için duygusal sorunlar yaşamasına neden olabilmektedir.¹⁶⁹ Balcı'nın çalışmasında, yetiştirme yurdunda kalan çocukların nevrotik eğilim düzeyleri ailesi yanında kalan çocuklardan yüksek tespit edilmiştir. Bu durum yurt çocuklarının daha nevrotik özellikler taşıdığını göstermektedir.¹⁷⁰ Aşık'ın yetiştirme yurdu gençlerinin sorunları ile ilgili araştırmasında, psikolojik gelişim problemleri alt boyutu incelendiğinde; çoğunlukla (%70.1) çok hayal kurma, çok sinirli olma (%58.6) ve çabuk heyecanlanma (%58.6) sorunlarını yaşadıkları tespit edilmiştir.¹⁷¹ Çok hayal kurma psikolojik bir problem olarak değerlendirilebileceği gibi gerçeklerden kaçmak için sığınılan ve problemlerle başa çıkmada pasif bir yöntemdir.¹⁷²

Tümekaya'nın ailesi yanında ve yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin umutsuzluk düzeylerini karşılaştırdığı çalışmada, yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin yaşı arttıkça umutsuzluk düzeylerinin arttığı tespit edilmiştir. Tümekaya'ya göre bu durum, onsekiz yaşını doldurduktan sonra kurumdan ayrılma baskısından kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada; kurumda kalan ergenlerin ailesi ile yaşayan ergenlere göre daha umutsuz ve duygusal açıdan sorunlu olduğu bulunmuştur. Aynı çalışmada yetiştirme yurdunda kalan ergenler; problemlerini kimseyle paylaşamadıklarını, intiharı akıllarından geçirdiklerini, psikolojik destek alamadıklarını, duygusal ve fiziksel istismara uğradıklarını, üniversite yerine çalışmayı önemsediklerini ve geleceğe olan beklentilerinin olumsuz olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁷³

2.2.4. Sosyal Gelişim Sorunları

Kurumda büyüyen çocuklarla ailelerinin yanında yetişen çocukları karşılaştırırken, gelişimsel süreçlerin tamamen farklı ortamlarda gerçekleştiği göz önünde bulundurulmalıdır.

¹⁶⁹ Panyiota Vorria, Michael Rutter, Andrew Pickles, Stephen Wolkind, Angela Hobsbaum, "A Comparative Study of Greek Children in Long-Term Residential Group Care and in Two Parent Families: Social, Emotional and Behavioral Differences", *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, Volume:39, No:2, 1998, ss.225-236.

¹⁷⁰ Balcı, a.g.t., ss.50 -55.

¹⁷¹ Aşık, a.g.t., s. 46.

¹⁷² Aşık, a.t., s.72.

¹⁷³ Songül Tümekaya, "Ailesi Yanında ve Yetiştirme Yurtlarında Kalan Ergenlerin Umutsuzluk Düzeylerinin Karşılaştırılması", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.3, S.4, 2005, s.11.

Sloutsky bu farklılığa dikkat çeker ve kurumda yetişen çocukların sosyal hayatta ve aile ortamındaki ilişkilerde çok önemli bir yeri olan anlaşma, işbirliği yapma, empati kurma gibi birçok sosyal beceriye yeterince sahip olmadığını ifade eder. Sloutsky'ın kurumlarda yaşayan çocuklar için ortaya koyduğu bir başka sosyal mahrumiyet de çoklu rollerin gözlenmesinin yoksunluğu ile ilgilidir. Aile ortamında yetişen çocuklar, aile bireylerinin çoklu rollerine tanıklık ederler. Çocuklar, annenin aynı zamanda bir eş, kardeşin çocuk olmasını görmeleri gibi benzeri durumlar çocukların sosyal algı gelişmesini destekler. Kurumda yaşayan çocuğun çoklu rollere tanıklık etmesi söz konusu değildir. Çünkü kurumlarda, çalışanların sabit rolleri ve davranışlarından söz edilebilir.¹⁷⁴

Kurumlarda kalan çocuklar yaşam deneyimlerinin bir kesitinde çeşitli örseleyici olaylarla karşılaşmış ve psikososyal ve fizyolojik gereksinimlerinde yoksunluk içinde kalmışlardır.¹⁷⁵ İhmal edilmiş ergenlerin, başkalarıyla tam anlamıyla güven ilişkisi oluşturmasında ve sosyal yaşam için gerekli duyguların geliştirilmesinde kendisine yardım eden yakın kişiler mevcut değildir.¹⁷⁶ Göze çarpan bu gelişimsel gecikmeler diğer ergenlerden uzak durmalarına ve tutarlı arkadaşlık ilişkisi kurmakta zorlanmalarına neden olmaktadır.¹⁷⁷ Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin çevreyi karşı bir umursamazlık içinde oldukları, insanlarla ilişkilerde güçlük çektikleri, kolay arkadaş edinemedikleri görülmektedir. Kök'ün yetiştirme yurdunda kalan öğrencilerin psikolojik belirtilerini tespit etmek için yaptığı çalışmada, ergenlerde psikotizm düzeyi yüksek bulunmuştur. Kurumda kalan bazı ergenlerin giderek insanlardan uzaklaştıkları ve içe kapandıkları tespit edilmiştir.¹⁷⁸ Kurumlarda kalan ergenlerin sosyal davranış sorunlarının temelinde, çocukların yaşamlarında karşılaştıkları örseleyici olgu ve olaylar ve engellemelere karşı geliştirdikleri savunma mekanizmaları vardır. Behzet Aslan'ın Adana ilinde kurum bakımında kalan çocukların davranış sorunları hakkında yaptığı araştırmasında, 13-18 yaş ergenlerde en fazla görülen davranış problemleri : %15 ile kavgacılık, %14 itaatsizlik, %13 okuldan veya iş yerinden kaçma, yasalara karşı gelme olarak tespit edilmiştir.¹⁷⁹ Kurumda yetişen ergenlerde; dikkat problemleri, aşırı hareketlilik ve dürtüsellik gibi okul döneminde

¹⁷⁴ Sloutsky, a.g.m., ss.131 - 151.

¹⁷⁵ Maclean , a.g.m., ss. 853 - 855.

¹⁷⁶ Alfred Adler, *Yaşamın Anlamı ve Amacı*, (çev. Kamuran Şipal), 6.b., İstanbul, Say Yayınları, 2003, ss.21-23.

¹⁷⁷ Maclean , a.g.m., ss. 853 - 855.

¹⁷⁸ Kök, a.g.m., ss.78 - 84.

¹⁷⁹ Behzet Aslan, *Kurum Bakımında Bulunan Korunmaya Muhtaç Çocukların Davranış Sorunları (Adana İlinde Bir Araştırma)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1997, s.64.

de devam edebilen davranış problemleri ve sosyal uyum sorunları görülmektedir. Yapılan bazı araştırmalarda kurumda kalan çocukların saldırganlık, kurumdaki her eşyayı kendi eşyası olarak algılama, çalma gibi sosyal davranış bozuklukları gösterdikleri bulunmuştur.¹⁸⁰ Aşık'ın yetiştirme yurdu gençlerinin sorunları ile ilgili araştırmasında ergenlerin toplumsal gelişim problemleri alt boyutunda; başkalarına güvenememe (%63.2)'nin ilk sırada yer aldığı, bunu herkesle iyi geçinebilmeyi isteme (%58.6) ve çekingenlik (%44.8) sorununun takip ettiği görülmektedir.¹⁸¹

Yılmaz'ın Kayseri yetiştirme yurdunda 201 çocuk ve ergenle yaptığı çalışmada; arkadaşları ile ilişkisi iyi olmayanlar, iyi olanlara göre 7 kat ruh sağlığı açısından risk taşıdığı tespit edilmiştir.¹⁸²

2.2.5.Cinsel Sorunları

Ergenlikte cinsellik, merak edilen, fizyolojik ve psikolojik geniş etkilere sahip önemli bir konudur.¹⁸³ Ergen, bu dönemde yeni bir “ben” keşfeder. Biyolojik ve beden yapısını tanır.¹⁸⁴ Yetişkin fiziksel olgunluğa ulaşma, ikincil cinsiyet özelliklerinin gelişimi¹⁸⁵ gibi bütün bio- kimyasal değişimlerin en önemli sonucu, cinsel dürtü ve duygulardaki artıştır.

Ergenlikte, cinsel dürtülerin yoğun yaşanması iki gereksinimden kaynaklanmaktadır:

- 1.Güven içinde olma veya kaygıdan kaçınma
- 2.Karşı cinsle iletişim ve yakınlık kurma isteği

Ergen bağımsızlaşır ve karşı cinse ilgi duyar. Buna bağlı olarak, sosyal beceriler geliştirir, yeni sosyal rolleri dener.¹⁸⁶ Aşık'ın yetiştirme yurdu gençlerinin sorunları ile ilgili araştırmasında, karşı cinsle arkadaşlık ve cinsel bilgileri öğrenme alt başlığı incelendiğinde; araştırmaya katılan ergenlerin çoğunluğunun (%35.6) kızlarla/erkeklerle arkadaşlık etmeyi sevmeme sorununu yaşadığı, buna karşın samimi bir kız/erkek arkadaş olmasını arzu ettikleri (%29.9) fakat karşı cinsle arkadaşlık etmekten çekindikleri (%26.4)

¹⁸⁰ Maclean , a.g.m., ss. 853 – 884.

¹⁸¹ Aşık, a.g.t., s.46.

¹⁸² Yılmaz, a.g.t., s.47.

¹⁸³ Temel, a.g.e., s.30.

¹⁸⁴ Altinköprü, a.g.e., s.52.

¹⁸⁵ Temel, a.g.e., s.30.

¹⁸⁶ Temel, a.g.e., s.30.

görülmektedir.¹⁸⁷ Kurumlarda fazla sayıda ergenin bir arada kalması sonucunda yaşları ile orantılı olarak cinsel arayışlar içine girmektedirler. Uygun örnekleri bulamadıkları zaman bazı cinsel sapmalar azda olsa gösterdikleri gözlenmektedir. Boşanmış veya babası vefat eden kız çocukları üzerinde ebeveyn yokluğunun etkilerini araştırılan bir çalışmada cinsiyet rolüne uygun davranımlar ölçüldüğünde babası olan ve babası olmayan kız çocukları arasında çok önemli bir fark bulunamamıştır. Ancak babası olmayan kız çocuklarının heteroseksüel gelişimlerinde, babası olan kızlara göre farklılıklar olduğu bulunmuştur. Annenin baskın olduğu evde yetişen kız çocuklarında cinsellik korkusu olduğu cinsellik konusunda rahatsızlık hissettikleri ya da erken yaşta cinsel ilişkiler kurdukları erkeklere karşı uygun olmayan davranış biçimleri gösterdikleri bulunmuştur. Bu davranış biçimleri öncelikle babası ölen kız çocuklarında, daha sonrada ebeveynleri boşanmış kız çocuklarında görülmektedir. Her iki grup kız çocuğunun da erkeklerle ilişki kurmada problemleri olduğu ve erkeklerle ilgili genel kaygıları olduğu görülmektedir.¹⁸⁸

Ergenlerin en önemli sorunlarından birisi karşı cinsle kuracağı ilişkinin ölçüsünü belirlemektir.¹⁸⁹ Aşık'ın çalışmasında, yetiştirme yurdu gençliğinin %31'i cinsellikle ilgili yeterli bilgisinin olmadığını ifade etmiştir.¹⁹⁰ Ergenlerin kız erkek arkadaşlığında cinsellik ön planda değildir, duygusallık hakimdir.¹⁹¹ Karşı cins tarafından ilgi görmek ve beğenilmek, gence güven vermektedir.¹⁹² Ergenler, birbirlerinin duygularında, düşüncelerinde, beğenilerinde "kendilerini" aramaktadırlar. Kendilerini bir başka aynada görmek isterler. Ben kimim? Sorusunun, karşı cinsten birinin yanıtıyla açıklık ve netlik kazanması önemlidir.¹⁹³ Yetiştirme yurdunda yaşayan ergenler hakkında yapılan bir çalışmada, %38,6'sı cinsellikle ilgili bilgileri gazete, dergi ve kitaplardan, %27,6'sı ise arkadaşlarından öğrendiği bulunmuştur.¹⁹⁴

Ayrıca Bsrn'de (Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi) kalan bazı ergenlerin cinsellikle travmatik bir şekilde erken dönemde karşılaştığı görülmektedir. Bu durum cinsel istismara maruz kalan ergenlerin bir takım sorunlar yaşamasına neden olmaktadır.

¹⁸⁷ Aşık, a.g.t., s.46.

¹⁸⁸ Akt., Aytaç, a.g.t., s.51.

¹⁸⁹ Şener, a.g.e., s.48.

¹⁹⁰ Aşık, s.48.

¹⁹¹ Jersild, *Gençlik Psikolojisi*, s.289.

¹⁹² Köknel, a.g.e., s.192.

¹⁹³ Atabek, *Kuşatılmış Gençlik*, s.59.

¹⁹⁴ Aşık, a.g.t., s.45.

Cinsel istismara uğramış ergende cinsel duygu ve tutumlar, normal gelişimlerinden sapabilir ve uygun olmayan biçimler alabilir.¹⁹⁵

Özellikle yaşadıkları cinsel travmayı yeniden yaşama ve tekrarlama korkusu, cinsel kimlik bozukluklarına ve cinsel işlev bozukluğuna neden olabileceği gibi, cinsel eylemde bulunma, sık mastürbasyon yapma isteğine, cinsel oyunlar oynama ve yetişkinleri ayartıcı gibi davranışlar oluşmasına da sebep olabilir.¹⁹⁶

Bazen cinsel istismara maruz kalma, bireyi cinsel deneyimlere yöneltir, ergen riskli davranışlar gösterebilir.¹⁹⁷ Bu gerçek anlamda seks değildir, yaşadığı yoğun öfkeyi kendine döndürmesini ifade eder. Cinsel istek fazlalığı, örneğin mastürbasyon isteği, güç sağlama ve kontrolü ele almanın göstergesi olabilir.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Ovayolu, a.g.m., s.18.

¹⁹⁶ Topbaş, a.g.m., s.78.

¹⁹⁷ Yücel, a.g.m., s.183.

¹⁹⁸ Aktepe, a.g.m., s.104.

3. DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK KURAMSAL ÇERÇEVE

3.1. PSİKOLOJİK DANIŞMA TANIMI VE İÇERİĞİ

Dini danışmanlığı anlamak için önce psikolojik danışmanlığı anlamaya gereksinim vardır.¹ Psikolojik danışma, çeşitli sebeplerle uyum sıkıntısı yaşayan, kendini yalnız hisseden, başarısız ve değersiz gören kimselerin, sorunlarını uzman danışmanla paylaşmasıdır. Bireyin problemlerini etraflıca ortaya koyması, savunucu tutumunu bırakıp kendini olduğu gibi tanıtmayı; problemin çözümü için neler yapılabileceği ile ilgili danışmanın görüşlerini sunması şeklinde yapılan bir görüşme biçimidir.² Bir başka tanımda; psikolojik danışma; bireyin kendini daha iyi tanıması, sorunlarının kaynaklarının farkına varması, sorunlarıyla başa çıkma becerisi kazanması, daha gerçekçi kararlar alabilmesi ve sağlıklı bir kişisel gelişim sürdürebilmesi amacıyla bireyle yüz yüze kurulan psikolojik yardım sürecidir.³

Amerikan Psikolojik Danışma Derneği (American Counseling Association) psikolojik danışmayı şöyle tanımlar: “Ruh sağlığı ve psikoloji gelişim ilkelerinin bireyin iyi oluşu, kişisel ve mesleki patolojilerini de ele alacak şekilde, bilişsel, davranışsal ve etkileşimsel müdahale stratejileriyle uygulanmasıdır.” Bu tanım, gelişimsel sorunların yanı sıra, patolojik problemleri de kapsamaktadır. Ancak bu herhangi bir psikolojik danışmanın her türlü soruna çözüm üretebileceği anlamına gelmez.⁴

Psikolojik danışma kavramı ile ilgili herkesin görüş birliğine vardığı ortak bir tanım yoktur. Bu durum, psikolojik danışma ile ilgili farklı görüşlerden kaynaklanmaktadır. Bu konuda uzman olan kişilerden bazıları güdümlü danışma görüşünü, bir kısmı güdümsüz danışma görüşünü benimsemektedir. Güdümlü danışma görüşünü

¹ Üzeyir Ok, “Dini Danışmanlık: Tanım ve Tarihi”, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, (ed.) Nurullah Altaş, Mustafa Köylü, Ankara, Gündüz Yayınları, 2014, s.35.

² Yıldız Kuzgun, *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, 11. b., Ankara, Nobel Yayınları, 2011, s.117.

³ Mehmet Güven, “Okullarda Rehberlik Servisleri ve Hizmetleri”, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik (içinde)*, (ed.) Alim Kaya, 6. b., Ankara, Anı Yayınları, 2009, s.59.

⁴ Akt., Harold Hackney, Sherry Cormier, *Psikolojik Danışma İlke ve Teknikleri: Psikolojik Yardım Süreci El Kitabı*, (çev. Tuncay Ergene, Seher Aydemir Sevim), Ankara, Mentis Yayınları, 2008, s. 3.

benimseyan uzmanlara göre psikolojik danışma; danışmanın sahip olduğu beceri ve yetkisi nedeni ile danışanın uyum sorunlarının sebebini net olarak görebilmesi ve sorunlarını çözebilmesi için danışana yardım ettiği yüz yüze görüşmedir. Bu görüşe göre psikolojik danışman, yapılan tercihlerin ve verilen kararların sorumluluğunu üstlenmektedir. Bu durumda psikolojik danışma sürecinde danışman, danışana telkin ve tavsiyelerde bulunur, danışanı yönlendirir.⁵ Güdüksüz psikolojik danışma, (danışandan hız alan psikolojik danışma) görüşünün temsilcisi Rogers'tır. Rogers, psikolojik danışma ilişkisinde, danışmanı bir otorite olarak görmeye karşı çıkmaktadır. Rogers'a göre (1961) psikolojik danışma, "danışman ile kurulan güven ilişkisi içinde danışanın ben yapısının yumuşaması, daha önce yadsınan yaşantıların algılanması ve değişen öz kavramı yapısına katılma sürecidir." Rogers'ın psikolojik danışma kuramı, her bireyin doğuştan sahip olduğu büyüme, gelişme ve kendini gerçekleştirme gücünün, uygun koşullar altında, kendini gerçekleştireceği varsayımına dayanmaktadır. Rogers'a göre danışman, danışanı anlayan, kayıtsız şartsız kabul eden, kendi değer yargılarını ve dünya görüşünü aşlamaktan özenle kaçınan kişidir.⁶

Psikolojik danışma ile psikoterapinin aynı ya da farklı anlama geldiği konusunda da bir görüş birliğine varılmış değildir.⁷ Bazı yazarlar; psikolojik danışma ve psikoterapi arasında ulaşılmak istenen amaç ve sonuçlar açısından bir fark olmadığını düşünmektedir.⁸ İkisi arasında fark olduğu görüşünü benimseyenler ise psikoterapinin daha derin kişilik ve uyum sorunları ile ilgilenirken, psikolojik danışmanın daha hafif sorunlarla ilgilendiğini öne sürmektedir. Her ikisi de temelde problemlili kişiye yapılan yardım ilişkisidir. Her ikisi de sorunun çözümü için yüz yüze görüşme biçimi ile gerçekleşir. Genellikle ikisi de aynı psikolojik teknik ve stratejileri kullanır.⁹ Bazı yazarlara göre psikolojik danışma genellikle kişinin günlük yaşamda karşılaştığı olağan sorunlar ile uğraşır. Psikoterapi ise; kişilik bozukluklarına sebep olan kaygı ve nörotik davranışların sıklıkla görüldüğü "normal dışı" kişilik sorunları ile uğraşır.¹⁰ Önerilen diğer bir ayırım da psikolojik danışma; genellikle bir okul, endüstri veya sosyal hizmet veren bir kuruluşta normal kişilerin normal sorunları

⁵ Akt., Kuzgun, a.g.e., s.117.

⁶ Carl R. Rogers, *Kişi Olmaya Dair*, İstanbul, Okuyan Us Yayınları, 2012, ss.8-9; Richard S. Sharf, *Psikoterapi ve Psikolojik Danışma Kuramları, Kavram ve Örnek Olaylar*, (çev. Nilüfer Voltan Acar), 5.b., Ankara, Nobel Yayınları, 2014, s.4.

⁷ Sharf, a.e., s.4

⁸ Kuzgun, a.g.e., ss.117-120.

⁹ Hasan Tan, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, 6. b., İstanbul, Alkım Yayınları, 1992, s. 21.

¹⁰ Sharf, a.g.e., s.4.

ile bireye hizmet sunmaktadır. Psikoterapi ise genellikle bir klinik ortamında “normal dışı” kişilik sorunlarına yardım etmeye çalışmaktadır.¹¹

İyileştirici, önleyici ve zenginleştirici psikolojik danışma türleri dikkate alındığında karşımıza pek çok psikolojik danışma tanımı karşımıza çıkmaktadır. Bazı psikolojik danışmanlar, danışmayı bir gelişim ve değişim olarak değerlendirmektedir. Bazıları ise psikolojik danışma ile bir ürün ya da süreç kastetmektedir. Psikolojik danışman söz konusu seçenekleri derinlemesine incelediğinde bireyin psikolojik ve sosyal ilişkilerde ki sorunların yanı sıra felsefi, kültürel ve tinsel boyutunda bu sürecin bir parçası olduğunu görmektedir.¹² Psikolojik danışmada kendi içinde pek çok alt uzmanlık alanlarına ayrılmaktadır. Ruh sağlığı danışmanlığı, aile danışmanlığı, rehabilitasyon danışmanlığı, dini danışmanlık gibi her uzmanlık alanı için özel terapötik becerilere gereksinim vardır.¹³

Psikolojik danışmada iki önemli unsur danışman ve danışandır. Bu yardımı alana “danışan”, yardım edene “psikolojik danışman” veya “danışman” denilir.¹⁴ Danışma; bir anda olup biten bir durum değil, zaman isteyen bir süreçtir. Danışman ve danışanın bu süreci birbirlerine tanımaları gerekir.¹⁵

Psikolojik danışman, danışanlara kendi düşüncelerini, duygularını, davranışlarını gözlemleyebilecekleri ve sonuç olarak kendileri için en iyi olan çözümlere ulaşabilecekleri ortamı oluşturmaya çalışır.¹⁶ Psikolojik danışma sürecinde danışmanın oluşturduğu geliştirici atmosfer, bireyin kendini ve çevresini doğru bir biçimde algılamasına imkan sağlar. Danışman; danışanlarının, kişisel, sosyal, eğitimsel ve mesleki konularda amaçlarını belirleme, karar verme, var olan problemlerini çözmeye yardım etme sürecinde objektif olmaya çalışır, etik olarak güven ve gizliliğe önem verir.¹⁷

Psikolojik danışma hizmeti sadece bir kişiye veriliyorsa bireysel psikolojik danışmadır. Birden fazla danışanla aynı anda görüşme yürütülüyorsa; “grupla psikolojik danışma” denilmektedir. Bu danışma türünde sayı 8 -12 kişi arasında değişmektedir.¹⁸

Bireyi, kişilerarası ilişkilerde bağlamında ele almak önemlidir.¹⁹ Grupla psikolojik danışma da; kişilerarası ilişkilerin geliştirilmesini hedeflemektedir. Grup üyelerinin duygu,

¹¹ Tan, a.g.e., s. 21.

¹² Hackney, a.g.e., s. 4.

¹³ Akt., Hackney, a.e., s. 3.

¹⁴ Güven, a.g.e., s.59.

¹⁵ Kuzgun, a.g.e., s.155.

¹⁶ Corey, a.g.e.,s.27.

¹⁷ Kuzgun, a.g.e., s.7.

¹⁸ Güven, a.g.m., s.59.

değer ve tutumlarının üzerinde durulduğu, ayrıca her bir üyenin davranışsal amacının geliştirilmeye çalışıldığı, uzman kişi tarafından yürütülen profesyonel terapötik bir yardım sürecidir.²⁰

Günümüzde grupta psikolojik danışmanlık o kadar çok çeşitlidir ki, grup terapilerinden söz edilmektedir. Kansere destek grupları, cinsel istismar kurbanları, panik rahatsızlıklar, alkol ve madde bağımlıları, yakınlarını kaybedenler, dağılmış aileler vb kişiler için pek çok uygulama biçimi mevcuttur.²¹ Grupta psikolojik danışma genellikle; ortak ilgi ve sorunları olan bireylere uygulanmaktadır. Danışma sürecinde grup oluşturulurken, gruba katılacak kimselerin gruba katılmaya istekli olmasına, akraba veya arkadaş olmamalarına dikkat edilmelidir. Çünkü tanıdıklarının olduğu grupta kişi kendisini rahat ifade edemeyebilir. Grupta yapılacak oturumların süresi ve haftada kaç kez toplanılacağı önceden katılımcılara bildirilir.²²

Grupa psikolojik danışmanın avantajları şöyle sıralanabilir:

1. Danışanlar, bireylerarası ilişkilerde daha objektif bir bakış açısı kazanabilir. Yaşamlarında diğer insanlar tarafından nasıl göründüklerini fark edebilirler.²³
2. Grupta psikolojik danışma, bireye insanları dinlemeyi, anlamayı ve kendi problemlerine farklı bakış açıları ile bakabilmesini sağlar.²⁴
3. Birçok danışan kimsede olmayan bir perişanlık içinde olduğunu düşünür. Bir tek kendisinde kabul edilemez, huzursuz edici düşünce ve durumlarının olduğunu zanneder. Grup içinde kendisine benzer kaygılara sahip kişilere tanık olduktan sonra duygularını çevreyle ilişkili olarak daha rahat ifade eder. Diğer insanlardan çok farklı olmadığını öğrenmesi kişiye “insanların arasına hoş geldin” deneyimini yaşatır. Aslında “hepimiz aynı gemideyiz” duygusunu yaşamasına sebep olur.²⁵ Danışan grupta psikolojik danışma ile sorunların sadece kendine özgü olmadığını görerek teselli olur.²⁶ Özellikle bakım sosyal

¹⁹ Irvin Yalom, *Grup Psikoterapisinin Teori ve Pratiği*, (çev. Ataman Tangör, Özgür Karaçam), İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2002, s. 40.

²⁰ Güven, a.g.m., s.60.

²¹ Yalom, a.g.e., s. 9.

²² Kuzgun, a.g.e., ss. 171-172.

²³ Yalom, a.g.e., s. 73.

²⁴ Selda Koydemir, “Grubun Doğası ve Yapısı”, *Grupa Psikolojik Danışma (içinde)*, (ed.) Ayhan Demir, Selda Koydemir, 3. b., Ankara, Pegem Akademi Yayınları, 2013, s.10.

²⁵ Yalom, a.g.e., s. 24.

²⁶ Kuzgun, a.g.e., ss.179, 180.

rehabilitasyon merkezinde istismara uğrayan ergenler, çocukken ve gençlikte başlarına gelenden sorumlu olmayan ve kendileri gibi derin bir utanç duyan, suçluluk, öfke ve kirlenme duyguları yaşayan bireylerle karşılaştıklarında bu durumun kendilerine özel olmadığını fark edebilirler.

4. Grup içinde olmak kişiye umut aşılar. Özellikle yastaki ebeveyn grupları ve ensteşe uğramış için istismar vakalarında umut duygusunu pekiştirmek çok önemlidir.²⁷ Diğer bireylerin benzer sorunları yaşayıp, çözdüklerini görmesi kişiye cesaret verir ve başa çıkma konusunda ümitlendirir.²⁸
5. Grup üyelerinin belli sorunlar karşısında uyguladıkları başa çıkma metotlarından yararlanma imkanı bulur.²⁹
6. Bir gruba ait olma, başkaları tarafından kabul edilip benimsenme duygusunu yaşatır.³⁰ Bir yetişkinden çok, birey için daha değerli olan akran grubundan destek almayı sağlar.³¹
7. Grup içinde olmak diğerkamlık duygularını geliştirir. Uzun bir süre kendilerini bir yük olarak gören danışan diğerleri için değerli olduğunu fark ettiğinde bu canlandırıcı bir etki oluşturur ve benlik saygıları artar. Diğerkamlık, rehabilite eden önemli bir etkidir. Diğerkam olan kişi sadece kendisi için değil, diğeri içinde dua ettiğinde, Lourdes gibi Katolik tapınaklarında da iyileştirici bir fonksiyonu olduğu tespit edilmiştir.³²

Grupla psikolojik danışmanın dezavantajları şöyle sıralanabilir:

1. Grupta gizliliği denetlemek zordur.
2. Bireye derinliğine bir yardım söz konusu değildir.
3. İhtiyacı olan bazı grup üyeleri yeterli ilgilenilme olanağı bulamaz.
4. Grup üyeleri arasında olan gruplaşmalar diğer üyeler için olumsuz etki oluşturabilir.³³

²⁷ Yalom, a.g.e., ss. 23 – 25.

²⁸ Yalom, ae., s. 119.

²⁹ Kuzgun, a.g.e., ss.179-180.

³⁰ Yalom, a.g.e., s. 47; Kuzgun, a.e., ss.179-180.

³¹ Kuzgun, a.e, ss.179-180.

³² Yalom, a.g.e., ss. 34-35.

³³ Kuzgun, a.g.e., ss.180.

3.1.1. Psikolojik Danışmanın Amacı

Psikolojik danışmanın amaçları, “bir korkudan kurtulmak” şeklinde çok dar bir kapsamdan, “mutlu bir yaşam sağlamak” şeklinde çok genel bir kapsama kadar geniş bir yelpazededir.³⁴ Danışmanın amacı, danışanını doğru yöne çekmek, ikna etmek veya inandırmak değildir. Asıl amaç, danışanın kendi kararlarını alma sürecinde, kendi davranışlarını değerlendirmesinde ona rehberlik edebilmektir. Danışanın, uyguladığı yöntemin faydalı olmadığını düşündükleri durumlarda, yeni davranış biçimleri geliştirmeleri için onları motive eder. Bu aşamada, psikolojik danışman; danışanın, hayatının sınırlarını belirlerken kullanacağı değerler konusunda verdiği karara, tam bir saygı gösterir.³⁵ Psikolojik danışma; danışanlara öğüt vermek, onların yerlerine sorunlarını çözmek psikolojik danışmanın işi değildir. Psikolojik danışmanlar, danışanları ile kurdukları içten iletişimle danışanlara destek olurlar.³⁶ Danışmanlık; yakın ilişkiler içerisinde bir öğrenme şeklidir. Danışman, danışanları ile iletişimde çeşitli rollerin arkasına saklanmadan gerçek bir kişi olarak hareket etmelidir. Bu durum danışanın kendisinin geliştiğini hissettiği kişilerarası bir iletişim biçimidir.³⁷

Psikolojik danışma; bireyin kendini daha iyi tanımasını, ilgi ve yetersizliklerini fark etmesini sağlar. Ayrıca diğer insanların da onun nasıl gördüğünü bilmesini sağlayarak “benlik algısı” geliştirmesine yardımcı olur. Özellikle, bireyin gerçekçi “ben” kavramı geliştirmesinde önemli rol oynar.³⁸

Psikolojik danışma hizmetinin amacı bireylerin kendilerini gerçekleştirmesine yardım etmektir. Kısa, orta ve uzun vadeli amaçlar vardır. Her psikolojik danışma oturumunda gerçekleştirilebilecek amaçlar kısa, birkaç görüşme ile mevcut sorunların giderilmesi orta vadeli, bireyin kendini gerçekleştirmesi uzun vadeli amaçlar mevcuttur.³⁹

3.1.2. Psikolojik Danışma Yaklaşımları

Birey, kendisinde ve çevresinde oluşan olayları açıklama ve denetim alma gereksinimi duyar. Çünkü bireyin olaylar karşısındaki durumunu, olaylara yüklediği anlam

³⁴ Cebeci, a.g.e., s. 38.

³⁵ Corey, a.g.e., s.27.

³⁶ Corey,a.e., s.5.

³⁷ Corey, a.e., s.21.

³⁸ Günseli Girgin, “Çağdaş Eğitim Sisteminde Öğrenci Kişilik Hizmetleri ve Rehberlik”, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik (içinde)*, (ed.) Alim Kaya, 6. b., Ankara, Anı Yayınları, 2009, s.13.

³⁹ Güven, a.g.e., s.60.

belirlemektedir. Her davranışın arka planında davranışı başlatan bir gereksinim olduğu gibi, bu davranışı tercih etmesinin, bu amaca yönelişinde aslında olayları açıklama ve yorumlama tarzı vardır. Her insan çevresinde olup bitenleri belirli bir görüş çerçevesinde algılar. Bilimsel araştırmalar sonunda elde edilen verilerin sistemleştirilmesi ile kuramlar oluşmuştur.⁴⁰ Kuram; bir disiplindeki açıklamaları oluşturan mantıklı bir şekilde düzenlenmiş yasa ve ilişkiler olarak tanımlanmaktadır.⁴¹ Kuramlar paralelinde psikolojik danışma yaklaşımları da farklılık göstermektedir.⁴² Psikolojik danışma kuramı bağlamında 400 den fazla yaklaşım söz konusudur. Hepsi farklı bir pencereden konuyu ele almaktadır.⁴³ Bazı psikolojik danışma yaklaşımları ve genel görüşleri şöyledir:

Psikanalitik Terapi: Temel kuramcısı Sigmund Freud'dur. Davranışların altında bilinçaltı faktörlerin etkili olduğunu düşünen bir psikoterapi ve kişilik kuramıdır. Yaşamın ilk altı yılında yaşananlar gelişimin belirleyicisi olarak kabul edilmektedir.⁴⁴ Bu görüşe göre kişinin tüm problemleri, uyumsuzlukları onun psikoseksüel gelişimiyle yakından ilgilidir.⁴⁵ Freud'a göre bireyin davranışlarına yön veren iki temel güdü cinsellik ve saldırganlıktır. Freud'a göre toplumun hoş karşılamadığı ve baskı altına almaya çalıştığı bu iki dürtü bilinçaltına itilmektedir. Bilinçaltına itilen bu istekler ve dürtüler bilinç düzeyinde olmasa da bireyin davranışını etkilemeye devam ederler. Dil sürçmeleri ve unutmalar bilinçaltına itilen bu isteklerin ifadesi olarak görülür. Freud'a göre kişilik id, ego ve süperego olarak oluşmaktadır. İd; kişiliğin ilkel yanıdır. İstekler anında yerine getirilmelidir. Ego; id denetim altında tutmaya çalışan gerçeklik ilkesine göre çalışan kişilik birimidir. Süperego; kişiliğin en son gelişen kısmıdır. Toplumun inandığı ve kabul ettiği doğrulara göre hareket eder.⁴⁶ Psikanalitik kurama göre; ruh sağlığı yerinde olan kişilerin egosu gerçeklik prensibinden uzun süre uzaklaşmadan id'in isteklerine uygun koşullar altında ve süperego denetimini inkâr etmeden uzlaştırma yolları arar. Psikolojik sağlık; id, ego ve süperego arasında kurulan bir dengedir. Psikanalitik kurama bağlı olarak yürütülecek olan psikolojik

⁴⁰ Kuzgun, a.g.e., ss.121-122.

⁴¹ Sharf, a.g.e., s.2.

⁴² Kuzgun, a.g.e., ss.121-122.

⁴³ Hackney, a.g.e., s.5.

⁴⁴ Sigmund Freud, *Psikanaliz Nedir ve Beş Konferans*, (çev. Kamuran Şipal), İstanbul, Bozak Yayınları, 1975, s. 288; Corey, a.g.e., s.9.

⁴⁵ Muharrem Kepçeoğlu, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, 7. b., Ankara, Kadioğlu Matbaa, 1993, s.85.

⁴⁶ Sigmund Freud, *Ruh Çözümlemesine Yeni Giriş Konferansları*, (çev. Emre Kapkın, Ayşen Tekşen Kapkın), İstanbul, Payel Yayınları, 1998, ss.80 -100

danışma hizmetleri bu dengeyi kurmaya yardımcı olmayı hedefler.⁴⁷ Danışman, danışanı kabul edici bir tutumla karşılar. Ona güven verici ortam oluşturarak, serbest çağrışım yöntemi ile duygu ve düşüncelerini anlatmasını ve bu yolla boşalmasını (catharsis) sağlar. Hastanın bu süreçteki bölük pörçük sözcüklerini birleştirerek, danışanın kullandığı sembolik ifadelerin gerçek anlamını analiz ederek davranışlarının altında yatan duygusal kaynaklarını açığa çıkarmaya çalışır. Psikolojik danışma sürecinde danışanın geçmişte başkalarına karşı hissettiği olumlu ve olumsuz duyguları danışmana aktararak (transferans) yeniden yaşaması istenir.⁴⁸

Jungcu Terapi: Diğer yaklaşımlardan farklı olarak Jung; insan davranışı üzerinde bilinçdışı süreçlerin önemini altını çizmiştir. Jung'un yaklaşımını benimseyenler, rüyalar, fanteziler ve bilinç dışını yansıtan süreçlerle ilgilenirler.⁴⁹ Terapi daha çok; danışanlar, bilinç dışı süreçlerini bilinç düzeyindeki farkındalıklarıyla daha iyi bütünleştirsinler diye bilinç dışı süreçlerin analizine odaklanmaktadır.⁵⁰

Adlerci Terapi: Temel kuramcısı Alfred Adler'dir. Kuram sorumluluk almayı, kişinin kendi kaderini kendisinin oluşturduğunu, yaşama yön vermek için bireyin değerleri ve hedefleri olması gerektiğini vurgulayan gelişimsel bir modeldir.⁵¹ Alfred Adler; insanın kişiliğinin erken yaşlarda aileyle olan ilişki sonucu oluştuğunu düşünmektedir. Adler, kişinin çevreye ve topluma katkısının vurgular.⁵² Adlerian kuramda psikolojik danışma bir ya da birkaç danışman ya da birden fazla danışan ile yürütülebilen işbirliğine dayalı bir süreçtir. Terapi sürecinin dört aşaması vardır.

1. Danışanla iyi bir ilişki kurmak
2. Danışanı rahatsız eden nedenleri ortaya çıkarmak
3. Danışanda içgörü geliştirebilecek yorumlar yapmak
4. Danışanı yeniden yönlendirmek

⁴⁷ Akt., Hülya Şahin; "Kişisel Rehberlik ve Psikolojik Danışma"; *Psikolojik Danışma ve Rehberlik (içinde)*, (ed.) Alim Kaya, 6. b., Ankara, Anı Yayınları, 2009, s.161.

⁴⁸ Kuzgun, a.g.e., s.125.

⁴⁹ Carl Gustav Jung, *Analitik Psikoloji*, (çev. Ender Gürol), İstanbul, Payel Yayınları, 1997, ss.14 -145; Jolande Jacobi, *C.G. Jung'un Psikolojisi*, (çev. Mehmet Arap), İstanbul, İlhan Yayınları, 2002, ss.19 -25

⁵⁰ Sharf, a.g.e., ss. 6-7.

⁵¹ Corey, a.g.e., s.9.

⁵² Alfred Adler, *Yaşamın Anlamı ve Amacı*, (çev. Kamuran Şipal), 6.b., İstanbul, Say Yayınları, 2003, ss.22-23

Adlerci yaklaşımda danışmanın rolü, danışanın gizil güçlerini anlamak ve danışanın uygun hedefler oluşturmasına yardımcı olmaktır. Adlerin yaklaşımı, özellikle ergenlerin ve hafif uyum bozukluğu olan yetişkinlerin sorunlarına çözüm getirmeyi amaçlayan, destekleyici, eğitici bir yardım sürecini benimseyen eğitimciler tarafından benimsenmektedir.⁵³ Terapide Adlerci yaklaşım pratiktir. Kişilere işlevsel olmayan inançlarını değiştirmesinde yardım eder. Yaşamlarında yeni adımlar atmaları için onları motive eder. Bireyleri kişilerarası sorunları ile başa çıkma konusunda eğitir.⁵⁴

Varoluşçu Terapi: Temel kuramcıları Viktor Frankl, Rollo May ve Irvin Yalom'dur. Terapinin kesin çizgilerle belirlenmiş bir teknikler sistemi olduğuna karşı çıkılmaktadır.⁵⁵ Psikoterapi tekniklerinden ziyade, bireyin yaşam temaları ile ilgilenir. Bu temalar; yaşama ve ölmeyi, özgürlüğü, kişinin kendisine ve başkalarına olan sorumluluğunu, yaşamda anlam bulmayı ve anlamsızlık hissi ile başa çıkmayı kapsar.⁵⁶ Kuramda, kişilerarası terapötik ilişkinin önemi vurgulanmaktadır.⁵⁷ Varoluşçu psikolojik danışma görüşüne göre kişi sürekli ilerlemek ve bir şey olmak zorundadır. İnsanın varoluşunu tehdit eden durumlar onu üzer ve kaygılandırır. Bu durum bireyin psikolojisini bozar. Kişinin varoluşu ve bağımsızlığını yeniden kazanması psikolojik danışma ile mümkündür.⁵⁸ Bireyin kendi geleceğini şekillendirme gücüne güvenerek tercihlerde bulunabilmesi, özgürlük ve sorumluluk gibi insanın varoluşu ile ilgili temel koşullara bağlı olarak terapinin geliştirilmesi gerektiğinin altını çizerler.⁵⁹ Terapinin amacı, kişinin kendinin farkında olması ve varoluşçu temaları ele almak için gündelik olayların ötesine bakabilme yeteneğinin geliştirilmesidir.⁶⁰

Davranışçı Terapi: Temel kuramcıları; B. F. Skinner, Arnold Lazarus ve Albert Bandura'dır. Belirli davranışsal problemlerin çözümünde öğrenme ilkelerinin uygulandığı bir yaklaşımdır. Sonuçlar devamlı test edilir. Sürekli olarak kendi kendini de yenileme sürecinde olan bir kuramdır.⁶¹ Davranışçı psikolojiye göre, nesnel yöntemlerle ölçülmeyen

⁵³ Kuzgun, a.g.e., s.127.

⁵⁴ Sharf, a.g.e., s.7.

⁵⁵ Bkz. Corey, a.g.e., s.9.

⁵⁶ Viktor Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı*, (çev. Selçuk Budak), Ankara, Öteki Yayınları, 1994, ss.14 - 15; Sharf, a.g.e., s.7.

⁵⁷ Corey, a.g.e., s.9.

⁵⁸ Kepçeoğlu, a.g.e., s.101.

⁵⁹ Corey, a.g.e., s.9.

⁶⁰ Sharf, a.g.e., s.7.

⁶¹ Corey, a.g.e., s.9.

zihinsel süreçlerin incelenmesinin bir anlamı yoktur.⁶² Davranış terapistlerin görüşleri şöyle özetlenebilir. Bütün davranışlar öğrenilmiştir. İnsan davranışları kalıtımla getirilen yapının ve çevrenin ürünüdür. İnsan davranışlarını anlamak için gözlenebilir davranışlarını incelemek gerekir. Davranışçı terapistler, açıkça gözlenebilir davranışlarla ilgilenirler.⁶³ Davranışçı terapi, olası geçmiş etkenlerin analizi ile değil, danışanın mevcut problemleri ve onu etkileyen faktörlerle ilgilenir.⁶⁴ Davranışçılara göre; öğrenmenin oluşması için uyarıcı davranış ilişkisinin kurulması gerekir. İçerik bakış yöntemini kabul etmezler. Öğrenme, organizmanın davranışlarındaki değişiklik olarak kabul edilmektedir.⁶⁵ Davranışçı terapistler, danışanın değiştirmek istediği davranışını somut ve açık olarak belirlemeye çalışır. Danışan kendini ifade edebilecek konumda ise, kurtulmak istediği davranış bizzat belirlemesi istenir. Ancak ıslahevinde ise davranış danışan tarafından değil, danışman tarafından belirlenir.⁶⁶ Davranışçı yaklaşıma göre psikolojik danışma sürecinde; uyumsuz ve bozuk davranışların rehabilitesi yerine olumlu davranışların kazandırılması hedeflenir. Olumsuz davranışa yola açan çevresel koşullar ve uyarıcılar kaldırılıp, istenen davranışlar pekiştirilmelidir.⁶⁷ Davranışçı terapistler danışma sürecinde hem aktif hem de problem çözücü rolündedirler.⁶⁸ Danışman, danışma sürecinde bir öğretmen gibi davranır. Somut olarak belirlenen davranışa ulaşmak için pekiştirme yöntemlerini, durumlarını aşama aşama belirler. Danışman ve danışan arasında sıcak bir ilişki kurulmaya çalışılır. Danışman, danışanın gözünde güçlü bir etki oluşturmaya ve onun davranışlarını biçimlendirmeye çalışır. Davranışçı terapistler, sistematik duyarsızlaştırma, biçimlendirme, taşıma, atılganlık eğitimi, kaçındırma, model gösterme, kaçındırma, bilişsel yeniden yapılandırma vb teknikleri kullanırlar.⁶⁹

Birey merkezli Terapi: Kurucusu Carl Rogers'tır. Bu yaklaşım psikanalize karşı, yönlendirici olmayan yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. İnsanın görelî yaklaşımlarını temel alır. Danışanın kendi sorunlarını kendisi çözeceği kabul edilir. Bu sorumluluk danışana verilir. Psikolojik danışman, danışanın probleminin onun adına çözmez. Danışanın kendi

⁶² Şahin, a.g.m., s.163.

⁶³ Kuzgun, a.g.e., s.129.

⁶⁴ Corey, a.g.e., s.255.

⁶⁵ Şahin, a.g.m., s.163.

⁶⁶ Kuzgun, a.g.e., s.129.

⁶⁷ Şahin, a.g.m., s.163.

⁶⁸ Corey, a.g.e., s.257.

⁶⁹ Kuzgun, a.g.e., s.130; Sharf, a.g.e., s.7.

problemını çözmesini kolaylaştırıcı rolündedir.⁷⁰ Danışandan hız alan yaklaşımın amacı, bireyin başa çıkma becerilerine sahip olarak, problemlerini kendi başına çözerek, potansiyelini en üst seviyede kullanan, kendini gerçekleştiren birey olmasıdır. Fenomenolojik kişilik kuramı olarak ta adlandırılan bu yaklaşıma göre “gerçek” bireyin algılayış biçimine göre değişmektedir. İnsanlar algılarına göre davranırlar. C. Rogers benlik bilincine önem verir. Benlik bilinci; kişinin kendisiyle ilgili algılamalarını kapsar.⁷¹ Benlik bilinci her zaman gerçeği yansıtmayabilir. Bu durumda birey koşulsuz ilgi ve kabule gereksinim duyar. Danışandan hız alan yaklaşıma göre danışma sürecinde, sıcak ve iyi bir iletişimin kurulması gerekir. Bu ilişkinin sağlıklı kurulabilmesi için karşılıklı kabul ve güven olmalıdır. Empati, saygı, saydamlık gerekli koşullardır.⁷² Psikolojik danışmada; danışman duygularını yansıtmaya tekniğine çok önem verir, soru sorma, tavsiye verme, ikna etme gibi tekniklerden mümkün olduğunca kaçınır.⁷³ Danışan odaklı, kişinin kendisiyle bütünleşmesinin amaçlandığı, danışan adına problem çözmek yerine birey üzerinde odaklanan bir yaklaşımdır.⁷⁴

Gestalt Terapi: Kurucuları; Fritz ve Laura Pearls'tir.⁷⁵ Psikanalitik terapiye karşı olarak çıkmıştır. Bireyin farkındalığının artmasının ve kişilik bütünlüğüne ulaşmasının önemini vurgulayan yaşantısal bir kuramdır. Beden ve zihnin birlikte işlevde bulunması için bütünleştirmeyi hedefler. ⁷⁶ Gestalt terapi bireye kendinin ve başkalarının daha fazla farkında olması için yardım eder.⁷⁷

Gestalt terapi, danışanın giderek davranışlarının sorumluluğunu almasını sağlamaya çalışır. Terapinin amacı, danışanın duygularını tanımasına yardımcı olmak, bunu engelleyen durumları fark etmesini sağlamaktır. Farkında olma derecesi arttıkça, danışan öznel gerçekliği ile yüzleşmekte, o güne kadar inkâr ettiği kişilik parçaları ile bütünleşebilmektedir. ⁷⁸ Gestalt terapistleri, yüzleştirme aracılığıyla, danışanlarını

⁷⁰ Corey, a.g.e., s.9.

⁷¹ Rogers, a.g.e., s.6

⁷² Sharf, a.g.e., s.7; Şahin, a.g.m., ss.163-165.

⁷³ Kuzgun, a.g.e., s.144.

⁷⁴ Şahin, a.g.m., s.163.

⁷⁵ Füsün Akkoyun, *Gestalt Terapi*, Ankara, Nobel Yayınları, 2001, s.9

⁷⁶ Corey, a.g.e., ss.9-10.

⁷⁷ Sharf, a.g.e., s.7.

⁷⁸ Kuzgun, a.g.e., s.149.

değişime zorlamazlar. Bunun yerine; burada ve şimdi çerçevesinde ben / diğerleri diyalogu bağlamında çalışırlar.⁷⁹

Gestalt terapi, beden diline çok önem verir. Psikolojik danışma sırasında, danışanın sözel olmayan tepkileri danışman için çok önemlidir. Çünkü bu tepkiler, derin duyguları yansıtmaktadır. Gestalt terapistler danışanlarına neden sorusunu sormamaya çalışırlar. Bu tür soruların danışanda, kendini savunma gereksinimi oluşturacağını düşünürler. Bunun yerine “şu anda ne hissediyorsun?” demeyi tercih ederler.⁸⁰ Gestalt terapi, grup içinde uygulanmaya çok uygundur. Boş sandalye, diyalog oyunu gibi etkinlikler, danışanın duygularını açığa vurmalarına, onlarla yüzleşmelerine ve bütünleşmelerine yardımcı olur.⁸¹

Bilişsel Terapi: Temel kuramcıları; Albert Ellis ve Aaron T. Beck'tir. Kişisel problemlerin kökeni olarak düşünme ve inanç sistemini vurgular. Genellikle didaktik, bilişsel, danışanın ve psikolojik danışmanın etkin olduğu bir kuramdır. Beck bilişsel terapinin kurucusudur.⁸² İnanç sistemleri ve düşünme, kişinin davranış ve duygularını etkileme ve belirlemede önemli bir etken olarak görülmektedir.⁸³ Beck bilişsel terapi uygulamalarının temelinde danışanla, danışman arasında kurulan ilişkinin kalitesini vurgular.⁸⁴ Başarılı psikolojik danışmanlık; içtenlik ve sıcaklık, uygun empati kurma, yargılamadan kabul etme ve danışanla oluşturulan güven ilişkisine dayanır.⁸⁵ Bilişsel yaklaşıma göre psikolojik desteğe gereksinim duyan bireylerde genellikle şu durumlar gözlenmektedir: Kendini, dünyayı ve geleceği olumsuz algılama (olumsuz üçlü), şeklindeki olumsuz düşüncelerin otomatik olarak ortaya çıkması, bilgi işlemede ve algılamada sistematik hatalar ya da bilişsel hatalar ve temel işlevsel olmayan sayıtlılar şeklindedir.⁸⁶ Bu yaklaşıma göre, ruh sağlığının bozulmasında en önemli faktör, mantıksız düşüncelere takılıp kalmaktır. Bireyde inanç ve değerlerini yeniden gözden geçirip, mantıklı düşünme ve davranma gücü vardır.⁸⁷ Danışanın problemlerinin kaynağını bu otomatik olarak geliştirilen olumsuz düşünceler oluşturmaktadır. Danışmanın amacı,

⁷⁹ Akkoyun, a.g.e., ss. 126 -127; Corey, a.g.e., s.221.

⁸⁰ Akkoyun, a.e., 131

⁸¹ Kuzgun, a.g.e., s.149.

⁸² Corey, a.g.e., s.10.

⁸³ Sharf, a.g.e., s.8.

⁸⁴ Şahin; a.g.m., s.166.

⁸⁵ Corey, a.g.e, s.315.

⁸⁶ Hülya Şahin; “Kişisel Rehberlik ve Psikolojik Danışma”, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik (içinde)*, (ed.) Alim Kaya, 6. b., Ankara, Anı Yayınları, 2009, s.166.

⁸⁷ Kuzgun, a.g.e., s.149.

danışanın bu otomatik düşünceler şemasına ulaşmak ve şemayı yeniden oluşturmasına yardımcı olmaktadır.⁸⁸ Bu süreçte bilişsel stratejilerin yansırı, davranışsal stratejilerde kullanılmaktadır. Ev ödevleri, girişkenlik eğitimi, sosyal beceri eğitimi, davranışın provası, maruz bırakma bu tekniklerden bazılarıdır.⁸⁹

Gerçeklik Terapisi: William Glasser tarafından geliştirilmiştir. Bireyin dayanıklılığını ve gücünü bireyin içinde bulunduğu zamana odaklanan, kısa sürede sonuç almayı hedefleyen bir kuramdır.⁹⁰ Bu yaklaşım, insanın kendini ve çevreyi kontrol edebileceği bu yüzden davranışlarından sorumlu olması gerektiği temeline dayanır.⁹¹ Danışanlar, daha gerçekçi davranışları konusunda bilgi sahibi olmakta ve başarılı olmaktadır.⁹² Danışmanın amacı, danışanın davranışlarını, bireyi doyuma götürüp götürmeme açısından değerlendirmesini sağlamak, doyum vermiyorsa yeni davranışlar kazanmasına yardımcı olmaktadır.⁹³ Gerçeklik terapistlerinin önemli bir işlevi de danışanlara kişisel değerlendirme yapmalarını öğretmektir. Gerçeklik terapisi uygulaması; psikolojik danışma ortamını oluşturma ve davranış değişikliklerine neden olan özel yöntemleri uygulama şeklinde iki aşamadan oluşan bir psikolojik danışma sürecidir.⁹⁴

Feminist Terapi: Bu yaklaşımın çok sayıda temsilcisi vardır. Terapinin odaklandığı temel nokta, kadının psikolojik olarak baskı altında tutulmasıdır. Kadınlara getirilen sınırlamaları göz önünde bulunduran yaklaşım, kadınlar, hedefleri ve kimlik gelişimleri, pisko - sosyal gelişimlerini incelemektedir.⁹⁵ Özellikle ahlaki kararlar vermede başkalarıyla ilişki kurmada, istismar ve şiddet rollerindeki farklılıklar feminist terapistlerin ilgilendikleri konulardır.⁹⁶ Feminist terapinin temel hedefi; cinisayet ayrımcılığının, diğer ayrımcılık çeşitlerinin ve baskının olmadığı bir toplum oluşturmaktır.⁹⁷

Postmodern Yaklaşımlar: Birçok kuramcı bu yaklaşımların gelişmesine katkıda bulunmuştur. Postmodern yaklaşımlar içinde yer alan yapısalcı, çözüm odaklı, kısa terapi ve öyküsel terapinin üçü de tek bir doğru olmadığını vurgular. Gerçeğin insanlar arası

⁸⁸ Corey, a.g.e., s.311.

⁸⁹ Şahin, a.g.m., s.166.

⁹⁰ Bkz. Corey, a.g.e., s. 10.

⁹¹ Kuzgun, a.g.e., s.150.

⁹² Corey, a.g.e., s.10.

⁹³ Kuzgun, a.g.e., s.150.

⁹⁴ Corey, a.g.e., ss.351-353.

⁹⁵ Corey, a.e., s.10.

⁹⁶ Sharf, a.g.e., s.9.

⁹⁷ Corey, a.g.e., s.384.

etkileşime bağlı olarak oluşturulduğunu ifade eder. Bu yaklaşımlara göre; danışanın kendisi, kendi yaşamı konusunda uzmandır.

Aile Sistemleri Terapisi: Aile sistemleri yaklaşımında birçok kuramcı rol almıştır. Bu sistematik yaklaşım, kişilik değişiminde ailenin anlaşılmasının ve onlarla birlikte çalışılmasının önemli olduğu varsayımına dayanmaktadır.⁹⁸ Danışma süreci; tek bireyden çok aile içindeki işlevi değiştirmeyi hedefler.⁹⁹

Psikolojik danışma yaklaşımlarının ortak noktaları şöyle sıralanabilir:

- Psikolojik danışma; danışanın duygu, düşünce ve davranışlarına hitap edebilmeyi gerektirir.
- Psikolojik danışma temelde, değerlendirme kriterleri ne olursa olsun danışanın duygu ve düşüncelerini kabul etmeyi gerekli kılar.
- Gizlilik ve özel hayata saygı vazgeçilmez bir unsurdur.
- Psikolojik danışma hizmeti danışanın rızası ile gönüllük temeline dayanır. Danışan yardım almaya zorlanmaz.
- Tüm psikolojik danışma türlerinin temelini iletişim becerileri oluşturmaktadır.
- Psikolojik danışma, çok kültürlülüğü dikkate alır.

Eklektik Yaklaşım: Her psikolojik danışma yaklaşımının birbirlerine göre avantajlı olan veya eksik olan yönleri vardır.¹⁰⁰ Son yıllarda psikolojik danışmanlar arasında “hiçbir kuramın tek başına danışanın bütün sorunlarına yardım etmede yeterli olmayacağı görüşü ağırlıktadır.”¹⁰¹ Birçok psikolojik danışma yaklaşımından yararlanılarak, danışmanın kendilerine özgü geliştirdikleri psikolojik danışma yaklaşımına da eklektik psikolojik danışma yaklaşımı denilmektedir.¹⁰² Amerika Birleşik Devletlerinde yapılan bir araştırmaya göre klinik psikologların %29’u sosyal hizmet çalışanlarının %26’sı, danışma psikologlarının %34’ü psikolojik yaklaşım olarak ilk sırada eklektik yaklaşımı benimsediği tespit edilmiştir.¹⁰³ Ancak hangi yaklaşım benimsenir ise benimsensin danışmanın kişilik özellikleri de danışma sürecini etkiler.¹⁰⁴

⁹⁸ Corey, a.e., s.10.

⁹⁹ Sharf, a.g.e., s.9.

¹⁰⁰ Şahin; a.g.m., s.166.

¹⁰¹ Hackney, a.g.e., ss. 5-7.

¹⁰² Şahin; a.g.m., s.166.

¹⁰³ Sharf, a.g.e., s.5.

¹⁰⁴ Şahin; a.g.m., s.166.

3.2. REHBERLİĞİN TANIMI VE İÇERİĞİ

Rehberlik ve psikolojik danışma kavramları, modern eğitimin çok önemli bir parçası haline gelmiş faaliyetleri ifade eden terimlerdir. Özellikle rehberlik sözü daha 1938’lerde okul müfredat programlarımızda geçmiş olmakla beraber, daha çok 1950’lerden sonra sıkça konuşulup tartışılmaya başlanmıştır.¹⁰⁵ Rehberlik 20.yy’da ABD’de çıkmıştır, en fazla da bu ülkede gelişim göstermiştir.¹⁰⁶

Bilen bir kişinin bilmeyen bir kimseye yardım etmesi, yol göstermesi insanlık tarihi kadar eskidir. Rehberlik ve danışmanlık kavramları, sosyal yaşamın içinde her zaman mevcuttur. İnsanoğlu farklı bir problem ve zorlukla karşılaşınca bir başkasının yardımına gereksinim duymuştur. Birey bir başkası ile sorununu paylaştığında, probleminin çözümüne yönelik farklı bakış açıları kazanabilir. Birey sorununun karanlık kalmış yönlerini daha kolay keşfedebilir. Problemini ifade etmek, kişide bir rahatlama hissettirebilir. Güvendiği kişinin görüşleri ve sözleri moralini yükseltir ve yaşadığı sorunla başa çıkma azmini arttırabilir.¹⁰⁷

Rehberlik; bir insandan diğer insana, problemler karşısında seçenekler sunmak, o problemi tanımasına yardımcı olmak ve çözüm önerileri sunarak yardım etmektir. Rehberin görevi, varılacak nokta ve oraya giden seçeneklerin özelliklerini göstermek, yolda durulacak, görülecek noktalara işaret etmek, kişiye yardımcı olmaktır.¹⁰⁸

Dunsmoor ve Miller rehberliği “bireyin sahip olduğu ve geliştireceği, eğitsel, mesleki ve kişisel imkanları en iyi şekilde değerlendirmesi ve yaşama ve sosyal çevreye tatminkar uyum için gerçekleştirilen sistematik yardım” olarak tanımlamışlardır.¹⁰⁹

Rehberlik, bireyin kendini anlaması, sorunlarının çözmesi, gerçekçi kararlar alması, potansiyelini geliştirmesi, sosyal ilişkilerinde dengeli ve uyumlu bir profil çizmesi ve kendini gerçekleştirebilmesi için kişiye uygulanan psikolojik yardımlardır.¹¹⁰

¹⁰⁵ Tan, a.g.e., s.10.

¹⁰⁶ Girgin, a.g.m., s.20.

¹⁰⁷ Tan, a.g.e., ss.10-11.

¹⁰⁸ Mualla Selçuk, *Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2003, ss., 129-136.

¹⁰⁹ Akt., Tan, a.g.e., s.15.

¹¹⁰ Kepçeoğlu, a.g.e., s.11; Kuzgun, a.g.e., s.3.

Diğer bir tanıma göre rehberlik bir oluşumdur. Kişini kendi yetenek ve ilgilerini, potansiyellerini keşfedip, kullanması ve geliştirmesi için bireye yapılan devamlı yardım oluşumudur.¹¹¹

Rehberlik tanımlarında ortak noktalar şöyle sıralanabilir;

- Rehberlik süreci yaşam boyudur, sürekli dir. Kişinin yaşadığı her yerde vardır.
- Rehberlik; psikolojik bir yardımdır.
- Rehberlik birey odaklıdır. Kişinin gizli potansiyellerini ortaya çıkarmayı hedefler.
- Rehberlik bilimsel ve profesyonel bir yardımdır, bilimsel ilke ve yöntemleri vardır.
- Rehberliğin özü bireyin kendini gerçekleştirmesine yardım etmektir.¹¹²
- Rehberliği anlamak için rehberliğin ne olmadığını da iyi bilmek gerekir. Rehberlik; tek yönlü bir yardım süreci değildir: Danışan ve danışman arasında karşılıklı saygı ve sevgi ilişkisi içinde güven temelli gelişir.
- Rehberlik hizmetlerinin temelinde danışana acımak, bireyin sorunlarını onun yerine çözmek gibi bir yaklaşım yoktur: Böyle bir anlayış rehberliğin amacı ile bağdaşmaz. Rehberliğin amacında kişi zayıf ve kollanması gereken bir varlık olarak değil, gerekli psikolojik destek sağlandığında kendi sorunlarını çözebilen güçlü kişilik olarak değerlendirilir.
- Rehberlik; bireyi, duyu sal, bilişsel, zihinsel ve fiziksel bir bütün olarak ele alır.
- Rehberlik sadece sorunlu olan kişilere yapılan bir yardım değildir. Rehberlik sadece sorunlu kişilerle ilgilenmez. Sorunu olsun olmasın her kişi psikolojik yardıma ihtiyaç duyabilir.¹¹³

3.2.1. Rehberliğin Amacı

İlk aşamada rehberliğin amacı; kişinin kendini tanımasına, anlamasına ve kabul etmesine yardımcı olmaktır. ¹¹⁴ Rehberliğin amaçları şöyle sıralanabilir:

- Bireyin problemleri çözmesine yardımcı olmak,
- Kişinin gerek psikolojik iç uyumuna ve sosyal uyumuna yardımcı olmak,

¹¹¹ Tan, a.g.e., s.17.

¹¹² Kepçeoğlu, a.g.e., ss.8-10.

¹¹³ Girgin, a.g.m., ss.6-12.

¹¹⁴ Kuzgun, a.g.e., s. 4; Mehmet Emin Ay, *Yüksek Öğretimde Rehberlik*, 2. Baskı, İstanbul, Düşünce Yayınları, 2005, s.22.

- Bireyin sahip olduğu görünür ve gizil tüm potansiyellerini en üst düzeyde geliştirmek,
- Bireyin, olgunlaşma sürecine yardımcı olmak,
- Her bireyin durumuna uygun, bireysel eğitim vermek,¹¹⁵
- Nihai amacı kişinin kendisini gerçekleştirmesine yardımcı olmaktır.¹¹⁶ Kısaca birey kendini geliştirme yolculuğunda önemli, önemsiz, bilinçli, ya da bilinçsiz birçok tercih yapmaktadır.
- Rehberlik; karar verme sürecinde; bireye daha bilinçli olması, dış baskı ve iç çatışmalardan arınmasına yardım etmeyi temel amaç edinir.¹¹⁷

Rehberlik hizmetleri yürütülürken dikkat edilmesi gereken bazı ilkeler vardır. Bu ilkeler genellikle uygulanan toplumun kültüründen ve eğitim felsefesinden etkilenmektedir. Bu ilkeler;

- Her birey seçme özgürlüğüne sahiptir.
- İnsan saygıya değer bir varlıktır.
- Rehberlik hizmetinden faydalanmak kişinin isteğine bağlıdır.
- Etkili bir rehberlik hizmeti bireysel farkları dikkate almak durumundadır.
- Rehberlik tüm bireylere yöneliktir.
- Rehberliğin amacı problem çözme değil, bireylerin bir bütün olarak gelişmesine yardımcı olmaktır.
- Rehberlikte süreklilik esastır.
- Rehberlik hizmetlerinde bireysel sorunlarda gizlilik esastır.
- Rehberlik hizmetleri işbirliği ile yürütülür¹¹⁸

Genel ilkeler ve anlayışlar çerçevesinde rehberlik hizmetleri eğitim ve diğer kurumlarda bazı fonksiyonları yerine getirmektedir.¹¹⁹

- Uyum Sağlayıcı Rehberlik: (Adjective Function) Amacı bireylerin uyum sorunlarının nedenlerini araştırmak, uyum düzeylerini arttırmalarına ve sosyal ortama uyum sağlamalarına yardımcı olmaktır. Bu modelde danışman;

¹¹⁵ Girgin, a.g.m., s.7.

¹¹⁶ Kepçeoğlu, a.g.e., s.10; Bkz. Ay, a.g.e., s.20.

¹¹⁷ Kuzgun, a.g.e., s.5.

¹¹⁸ Kuzgun, a.e., ss. 33-35.

¹¹⁹ Filiz Dinç Yurtal, "Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmet Türleri", *Psikolojik Danışma ve Rehberlik (içinde)*,(ed.) Alim Kaya, 6. b., Ankara, Anı Yayınları, 2009, s.39.

çalışmalarını kişinin problemi üzerinde yoğunlaştırır, dışsal tekniklerle onu tanımaya çalışır, psikolojik durumunu düzeltmesine rehber olarak ortama uyum sağlamasına yardımcı olur.¹²⁰

- **Yönlendirici Rehberlik: (Distributive Function)** Amacı, bireylerin ilgi ve yeteneklerine göre kendilerine uygun meslek ve program seçmelerine yardımcı olmaktır. Rehberlik, bireyin niteliklerini ve toplumun insan gücünü göz önünde bulundurarak bu fonksiyonunu yerine getirir.¹²¹
- **Ayarlayıcı Rehberlik: (Adaptive Function)** Gençliğin en iyi şekilde yetişmesi için onlara uygun eğitim programlarının oluşturulmasında ve planlanmasında rehberlik etmektir.¹²²

3.2.2. Rehberlik Yaklaşımları

Rehberlik anlayışında tarihten bugüne kadar, pek çok yaklaşım ve modeller ortaya çıkmıştır.

- **Kriz Yönelimli Rehberlik Yaklaşımı:** Bu yaklaşımda; kişiye hayatın çeşitli evrelerinde yaşadıkları olağanüstü olay ve krizler durumunda yardım edilmesi esastır. Örneğin ebeveynin boşanması, anne veya baba kaybı, cinsel istismara maruz kalma, intihar girişim gibi kriz durumlarında kriz yönelimli yaklaşım bireye yardım amaçlı müdahale etmeyi esas alır.
- **İyileştirici / Çare Bulucu Yaklaşım:** Bu yaklaşım bireyin eksik ve hatalı yönleri üzerinde yoğunlaşır ve bunları tamamlayıcı bir rol üstlenir. Örneğin sosyal hizmet gruplarında benlik saygısı düşük gençlere yönelik bireysel veya grup çalışması yapılabilir.
- **Önleyici Rehberlik Yaklaşımı:** Bu yaklaşımda sorunlar çıkmadan önce tahmin edilmekte ve önlenmeye çalışılmaktadır.
- **Gelişimsel Rehberlik Yaklaşımı:** Bu yaklaşım bireye içinde bulunduğu gelişimsel dönemde yerine getirmesi gereken gelişimsel görevlerden yola çıkarak, rehberlik hizmetleri aracılığıyla gençlerin gelişimsel görevlerini yerine getirmeleri için

¹²⁰ Kuzgun, a.g.e., s.31.

¹²¹ Tan, a.g.e., s.101.

¹²² Dinç, a.g.m., s.39.

sistemli ve programlı şekilde yardım etmektir.¹²³ Amacı, bireyin en iyi şekilde gelişmesini sağlayacak, davranış, düşünce ve tutumları bireye kazandırmaktır. Bu rehberlik yaklaşımında bireysel ya da grupla danışma ile bireyin benliğini ve çevresini daha iyi tanmasına ve bu ikisi arasında ilişki kurabilme gücünü geliştirmesine yardımcı olunur.¹²⁴

3.3. DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK TANIMI VE İÇERİĞİ

Günümüzde dini danışmanlık ve rehberlik; yeni ve alternatif bir din hizmet alanıdır.¹²⁵ Yeni telaffuz edilmeye başlanmış bir kavram olduğu için üzerinde ittifak edilmiş bir tanım söz konusu değildir. İngilizce'deki en yakın karşılığı olan "pastoral counselling"dir. "Pastoral" kavramı Hristiyan teolojisinde "kiliseye mensup din adamlarınca icra edilen faaliyet" anlamına gelmektedir. Bu yönüyle kaynağını Hristiyanlıktan ve kilise hiyerarşisinden almaktadır.¹²⁶

Dini danışmanlık alanındaki çalışmalar geliştikçe, papazların "günah çıkarma"sı daha bilimsel yöntemlerle yapılmaya başlanmıştır. Papazlar, pasif dinleyici olmaktan çıkıp, kişileri rahatlatan, huzura kavuşturan, olumsuzluklara karşı davranış değişikliği oluşmasına destek olan kişiler olması beklenmiştir. Bu süreçte din adamlarının yetiştirilmesinde teoloji dışında sosyal bilimlere özellikle psikolojiye ağırlık verilmiştir. Bu donanımla yetişen papazların hizmet alanı çok genişlemiş, farklı alanlarda çalışma yapma imkanı bulmuşlardır. Rahiplerin kilise dışında da birçok alanda yürüttükleri dini danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine "papaz ilgisi" veya "vaizsel ilgi" anlamında "pastoral care" denilmektedir.¹²⁷ Özellikle "care" kelimesinin Türkçemizde tam ifade edilememesinin güçlükleri yaşanmaktadır. Kelime "bir kişiyi sevdiğimiz için onunla ilgili olup bitenlerle ilgilenme" anlamına gelmektedir. Dolayısıyla "ilgi, ihtimam, alaka, gözetim, bakım vb" anlamalara gelen kelimeyi tek bir kelime ile ifade etme güçlüğü yaşanmaktadır.¹²⁸

"Danışmanlık" kelimesi ile kastedilen, psikolojik danışmanlık olduğuna göre "dini danışmanlık ile aslında "dini psikolojik danışmanlık" kastedilmektedir. Aslında

¹²³ Girgin, a.g.m, s.12.

¹²⁴ Kuzgun, ag.e., s.31; Tan, a.g.e., s.101.

¹²⁵ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, "Din Hizmetlerinin Sunumunda Alternatif Yöntem: Dini Danışmanlık", *1. Din Hizmetleri Sempozyumu (içinde)*, C.2, Ankara, TDVY, 2008, s.543.

¹²⁶ Orlo Strunk, "A Prolegomenon to a History of Pastoral Counseling" *Clinical Handbook of Pastoral Counseling*, V. 1, (ed.) Robert J. Wicks, Paulist Press, Mahwah, New Jersey, 1993, s.14.

¹²⁷ Strunk, a.g.m., s.14; Cebeci, a.g.e., s. 63.

¹²⁸ Ok, "İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi", s.104.

bakıldığında yapılan temelde bir psikolojik danışmanlıktır. “Dini” sıfatı ise psikolojik danışmanlığın, dinsel kaynakların, geleneğin, bağlamı dikkate alınarak uygulanmasını ifade etmektedir.

Dini olanı ifade etmek için kullanılan “pastoral” kelimesi teolojiktir. Pastor “papaz ve çoban” anlamlarına gelmektedir. Aynı kökten gelen “pastoral”, “çobana ait”, “papaza ait” anlamlarına gelmektedir.¹²⁹

“Pastoral care” ise; papazın insanlara manevi destek ve yardım anlamında yaptığı öğüt ve tavsiyelerini ifade etmektedir. Günümüzde, dini danışmanlık ve rehberlik anlamında terim olarak kullanılan bu kavram psikolojik donanıma sahip rahiplerin kilise dışı hizmetlerini ifade etmektedir.¹³⁰

İsmlendirme konusunda farklı görüşler mevcuttur. Üzeyir Ok (Pastoral Care and Counselling) kavramının bütün insanları kapsayıcı yönünü vurgulamak üzere “İnanç Bakım ve Danışmanlık” ismini kullanmıştır.¹³¹ Araştırmamızda (Pastoral Care and Counselling) kelimesi “dini danışmanlık ve rehberlik” olarak kullanılması tercih edilmiştir.

Hristiyan tecrübesi içerisinde Batı’da ortaya çıkmış bir kavram olmakla beraber, dini danışmanlık bir hizmet alanı olarak İslam kültüründe de vardır. İslam geleneğinde din hizmetlerini yerine getiren görevlilerin, görevleri gereği kendilerine gelen insanlarla, bir çeşit yardım ilişkisi içinde buldukları bilinmektedir. Özellikle tarih içinde yüklendikleri fonksiyon ve kültürümüzde edindikleri özel konum nedeniyle müftü ve vaizler, insanımızın dini veya ahlaki değerleriyle ilişkili, günlük yaşayışlarında karşılaştıkları her türlü problemlerini paylaştıkları görevliler olmuşlardır.¹³²

Dini danışmanlık ve rehberlik; bireyin kendini anlaması, maddi ve manevi problemlerini çözmesi, gerçekçi kararlar alması, yeteneklerini en uygun düzeyde geliştirmesi, çevresine dengeli ve sağlıklı bir şekilde uyum sağlaması, dünya ve ahiret

¹²⁹ Emmanuel Y. Lartey; *In Living Color: An Intercultural Approach to Pastoral Care and Counseling*, London & New York, Jessica Kingsley Publishers, 2003, s.23.

¹³⁰ Cebeci, a.g.e., s. 63.

¹³¹ Ok, a.g.m., s.550, Bkz. Ok, a.g.m., s.104.

¹³² Altaş, “Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri”, s.340.

mutluluğunu kazanarak kendini gerçekleştirmesi için dini danışmanlık ve rehberlik eğitimi almış kişilerce verilen psikolojik yardımlara denir.¹³³

Clebsch ve Jaekle'ye göre dini danışmanlık (Pastoral Care); din görevlileri tarafından nihai anlam ve konular bağlamında sorun yaşayan bireylere yönelik ruh sağlığı sorunlarında onlara yardımcı olma, iyileştirme, destekleme; rehberlik etme, kaygıyla baş etmeye çalışan kişilerde önleme, rahatlama veya kolaylaştırmayı hedefleyen yardım etme etkinliklerini içerir.¹³⁴ Dini danışman, dini danışmanlık sürecinde birey ile bir bütün olarak ilgilenir ve insanların aşkın olanla ilgili kendi anlamını bulmasına ve onunla ilişkisine rehberlik eder.¹³⁵

American Pastoral Danışmanlar Derneği'ne (American Association of Pastoral Counselors) göre dini danışmanlık: “bireysel ya da grupla deneysel ve davranışsal olarak teolojik bakış açısını göz önünde bulundurarak danışanın hayatını irdelemek, keşfetmediği yönleri ortaya çıkartmak ve danışana rehberlik etmektir.”¹³⁶ Ayrıca AAPC'ye göre dini danışmanlık: “iyileşme ve gelişmeyi gerçekleştirmek amacıyla manevi kaynakları ve psikolojik anlamayı kullanan, psikolojik danışmanlığın kendine özgü bir biçimidir”. Dini danışmanlık sadece ruh sağlığı uzmanları tarafından değil, aynı zamanda derin dini veya teolojik eğitim almış kişiler tarafından da uygulanır. Amerika'daki dini danışmanların çoğu din adamı olarak atanmış veya belirli bir din adamı topluluğu tarafından desteklenen kişilerdir.¹³⁷

William V. Arnold'a göre dini danışmanlık; “kişinin kendisini, yaratılışını, imkan ve sınırlılıklarını tanıması için yapılan profesyonel yardımdır”. Arnold'a göre “pastoral care”, ilahiyat ile kilisenin işbirliğinde kuramsal bir çerçevede yürütülmelidir.¹³⁸

Liddel'e göre dini danışmanlık, dini bir kurum niteliği taşımasına rağmen danışmanlığın anlamından uzaklaşmaz. Alan içindeki problemleri de salt dini problem olarak incelemeyiz. Her dini danışman, kendisine getirilen probleme, “danışanın kendisi için

¹³³ Bulut, a.g.e., s. 51.

¹³⁴ William A. Clebsch, Charles R.Jaekle, *Pastoral Care in Historical Perspective*, Rowman Littlefield Publishers, 1994, ss.4 -8; Ok, “İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi”, s., 115.

¹³⁵ Üzeyir Ok, “Dini Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi”, s.38.

¹³⁶ <http://www.aaapc.org>

¹³⁷ Ok, a.g.m., s.46.

¹³⁸ William V. Arnold, *Introduction to Pastoral Care*, Philadelphia, USA, Westminster Pres, Pennsylvania, John Knox Pres, 1982, ss. 15 -30.

belirlediği yardım kaynağı açısından” yaklaşır ve danışana yardım eder. Bu yardım, dini problem açısından olabileceği gibi din dışı bir problem açısından da olabilir. Dini danışman; yardım mesleklerinden biri olarak, danışmanlık alanı içindeki tüm problemlerle din veya din dışı da olsa ilgilenir. Ancak dini danışmanlığın farklılığı danışan veya probleminden değil, danışmanın rolünden kaynaklanmaktadır. Dini danışmanlıkta danışman, rolünü dinden alır. O rol, din görevlisinin misyonu tarafından belirlenmektedir. Din kaynaklıdır ve Allah'ın din görevlisinin şahsında somutlaşan kutsal göreve, yani misyona dayalıdır. Danışmana din tarafından verilen kutsal görev nedeniyle de, yürüttüğü faaliyet “dini danışma” olarak adlandırılmaktadır.¹³⁹ Clinebell'e göre ise dini danışma; “teori ve pratikle birlikte oluşmaktadır”. Clinebell dini danışmanlığı; din hizmetlerinde çalışan dini danışmanların birebir ya da grupla danışanların iç dünyalarında ya da sosyal ilişkilerinde yaşadıkları sorunlarla başa çıkmalarına yardımcı, kişisel potansiyellerini geliştirmelerine destek olan psiko – teolojik uygulamalar” olarak tanımlamaktadır.¹⁴⁰ Bu anlamda dini danışman, insanın problemlerine inandığı dinin değerleriyle ilişki kurarak çözüm yolları sunmayı hedefler.¹⁴¹

Bir başka tanımda dini danışmanlık; uyumsuz davranışı ve davranış değişikliğini kolaylaştırmak amacıyla, dini kaynakları ve danışma tekniğini kullanarak bireyin kendisiyle olan ya da sosyal ilişkilerinde işlev bozukluğuna neden olan duygusal rahatsızlıklarının tespit edilmesi ve rehabilitasyonu olarak ifade edilmektedir.¹⁴²

Dini danışmanlık ve rehberlik; bireylere tutarlı tutum ve davranış geliştirme, kendisiyle ve toplumla barışık olma, hurafe, batıl inanç ve bilgilerden uzak durma, kişiliğini ve iradesini geliştirme, problemlerini çözebilme yeteneği ve gücünü sağlar.¹⁴³

Dini danışmanlık ve rehberlik; bireylerin sosyal bilinçlenmeleri ve topluma uyum sağlamalarına yardımcı olur. Dini danışmanlık ve rehberlik; sadece din konuları içermekle kalmaz, aynı zamanda psiko –sosyal eğitim ve destek kapsamında, sağlık ve etkili iletişim

¹³⁹ Peter G. Liddel, *A Handbook or Pastoral Counseling*, London: Mourbray, 1983, s. 4; Bkz. Altaş, a.g.m., s.340.

¹⁴⁰ Howard Clinebell, *Basic Types of Pastoral Care & Counseling: Resources for The Ministry of Healing & Growth*, (Completely Revised and Enlarged), Nashville, Abingdon Press, 1984, ss. 25 -26.

¹⁴¹ Altaş, a.g.m., s. 340.

¹⁴² Bkz. Ok, “İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi”, s.114.

¹⁴³ Ali Seyyar, *Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım*, Ankara, Şefkat Elleri Yayınları, 2007, ss. 23-27.

gibi kişisel gelişim alanına giren birçok pedagojik unsurları benimser.¹⁴⁴ Dini danışmanlık ve rehberlik; diğer yardım disiplinleri ile işbirliği içindedir. Dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti, alanındaki ilahiyat çalışmalarındaki derinlik ve diğer yardım meslekleriyle etkili ilişkisi sayesinde başarıyı yakalayabilir.¹⁴⁵ Gordon Lynch de dini danışmanlığın, disiplinler arası bir faaliyet olduğunu belirtmektedir. Bazıları diğerinden daha çok etkili olmakla birlikte teoloji, kutsal kitap çalışmaları, psikoloji, sosyoloji, felsefe, antropoloji, kültürel çalışmalar, sosyal ve ekonomik teorilerin hepsi, dini danışma ve rehberliğin yöntemleri, amaçları ve varsayımları hususunda düşünmeye yardımcı olmaktadır.¹⁴⁶

Dini danışmanlık ve rehberliği oluşturan unsurlar; dini danışman, dini danışan, dini danışma ortamı, dini danışmanlıkta kullanılan aletler, dini danışmanlık etkinliğinin biçimi şeklinde sıralanabilir. Dini danışmanlığın unsurları;

Dini danışman: Dini danışmanın niteliği konusunda da farklı görüşler mevcuttur. Bu farklı görüşler arasında dini danışmanın; “mümessil din adamı”, “din hizmetinde bulunan kişi”, “insan hayatında aşkın bir boyutu olduğunu kabul eden kişi” olarak ifade edildiği görülmektedir. Bu tanıma göre dini danışman, din adamı olabileceği gibi, din adamı olmaksızın danışmada aşkın boyutu dikkate alan kişi de olabilir. Sonuç olarak dini danışman; resmi ya da gayr-ı resmi din görevlisi; idealist ve gönüllü dindar kişiler olarak tanımlanabilir. Burada altı çizilmesi gereken dini danışmanın alanında uzman kişi olması ve mesleki yeterliliğinin bulunmasıdır.¹⁴⁷

Dini danışan: Dini inanç, nihai anlam ve konular bağlamında sorun yaşayan insanlar veya hayat sorunlarından kaynaklanan kaygıyla başa çıkmaya çalışan kişiler olarak tanımlanabilir. Ancak danışan kişinin mutlaka bir dini geleneğe bağlı olması gerekmez.

Dini danışmanlık etkinliğinde kullanılan aletler: Sözel veya sözel olmayan, doğrudan ya da dolaylı iletişim biçimleri, dini inanç ve değerlerdir.

¹⁴⁴ Alî Seyyar, *Manevi Sosyal Hizmetler*, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2008, s.18.

¹⁴⁵ Altaş, a.g.m., s.340.

¹⁴⁶ Gordon Lynch, *Pastoral Care & Counselling*, London, Sage Publications, 2002, s.1.

¹⁴⁷ Ok, “İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi”, ss.558 – 559; Bkz. Ok, “Dini Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi”, s.39.

Dini danışmanlık etkinliğinin biçimi: Bireysel psikolojik danışmanlık, grup danışmanlığı, doğum ve sünnet kutlamaları, cenaze merasimlerine katılma vb şekillerde olabilir.¹⁴⁸

Dini danışma ortamı: Dini danışmanlığın yapıldığı ortam, bir cemaat ve onun toplumu ya da ya da dini bağlam veya dini bağlamla ilgili bir ortam olabileceği gibi dini veya nihai konuları önemseyen danışanlar tarafından seküler ortamda yapılan psikolojik danışmayı da kapsamaktadır.

Dini danışmanlığın, diğer danışmanlıklardan farklılıkları şu şekilde sıralanabilir:

- Dini danışmanlık; mümessil bir din görevlisi tarafından ya da insan yaşamında aşkınlığa yer veren kişi tarafından icra ediliyor olması,
- Danışma konularının nihai anlam ve konular bağlamında yer alması
- Dini danışmanlık alanı, rehberlik, destekleme ve uzlaştırma vb unsurlarla psikolojik danışmanlığın alanından daha geniş tutulmaktadır.
- Dini danışmanlıkta; dini kültürel sembol sistemleri ve değerleri bir kaynak olarak kullanılırken, psikolojik danışmada bunlara atıfta bulunulmaz.¹⁴⁹

3.3.1. Dini Danışmanlık ve Rehberliğin Amacı

Amaçlar danışma sürecinin başarıya ulaşmasında büyük önem taşımaktadır.¹⁵⁰ Amaçlar; dini danışman ve danışanın belirli bir rotada yürümelerini sağlamaktadır.¹⁵¹ Dini danışmanlıkta amaç, bireyin dini yaşantısını düzeltmek için öğüt vermek değil, bireyin dini yaşantısında karşılaştığı sorunları çözmesine ve doğru kararlar vermesine yardımcı olmak için gerekli olan bilgileri vermek ve böylece benzer sorunlarla karşılaştığı zaman uygun çözümü bulabilme kabiliyetini artırmaktır. Dini danışmanlık sayesinde birey problemlerle, sorunlarla karşılaştığı zaman gösterdiği tepkileri benzer sorunlar karşısında yeniden gözden geçirip biçimlendirir ve böylece kendi benliğine ve dine karşı yeni bir tutum geliştirir. Eğer birey dinle ilgili olan sorunlarını çözüme ulaştıramazsa, bireyin iç dünyasında duygu, düşünce ve değerler arasında çatışmalar, haliyle dini değerlere karşı bir önyargı ve uzaklaşma oluşur. İşte tam burada dini danışma ve rehberlik devreye girerse bu çatışmaya yapıcı ve kalıcı çözümler getirme imkanı doğar. Özellikle, yaşadığımız

¹⁴⁸ Ok, a.m., ss. 116 - 117.

¹⁴⁹ Ok, “İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi”, s.558.

¹⁵⁰ Hackney, a.g.e., s.30.

¹⁵¹ Hackney, a.e., s.98.

toplumdaki din hizmetlerinde din eğitimi açısından ruh sağlığı yerinde, tutarlı, kendini gerçekleştirmiş ve topluma uyumlu fertler yetiştirmek için, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinden faydalanmak zorunlu hale gelmiştir.¹⁵²

Dini danışmanlığın gayesi; hayatın zorlukları ile karşılaşmış bireylere manevi ihtiyaçlarında rehber olmak onlara destek olabilmektir. Dini danışman, kişinin manevi olarak mutlu olmasını esas alır ve bireylerin ruh dünyasına hitap etmeye çalışır.¹⁵³

Literatüre baktığımızda, seküler psikolojik danışman ve rehberliğin amaçlarının dini danışmanlık ve rehberlik için de geçerli olduğu görülmektedir.¹⁵⁴ Amaçların dini danışma sürecin dört önemli fonksiyonu vardır. Amaçlar güdüleyici bir etkiye sahiptir. Danışan, yaşamında neler yapmak istediğini belirlediğinde onlara ulaşmak için daha çok gayret sarf eder. Amaçların danışma sürecinde eğitsel bir fonksiyonu vardır. Danışan olumlu bir davranış kazanmak istediğinde amaç oluşturur, zihninde canlandırır bu da durumu pekiştirir. Amaçlar, danışmada değerlendirici bir fonksiyona sahiptir. Ayrıca amaçlar, dini danışmada, strateji değerlendirme imkanı da sağlamaktadır.¹⁵⁵

Kısa, orta ve uzun vadeli amaçlar vardır. Her psikolojik danışma oturumunda gerçekleştirilebilecek amaçlar kısa, birkaç görüşme ile mevcut sorunların giderilmesi orta vadeli, bireyin kendini gerçekleştirme uzun vadeli amaçlardır.¹⁵⁶

Dini danışmanlık sürecinde iyi bir başlangıç yapabilmek ve olumlu bir yola girebilmek için kısa vadeli amaçların göz önünde bulundurulması gerekir. Kısa vadeli amaçlar;

- Danışanla ilişki kurma ve sürdürme
- Deşarj (boşalma) sağlama
- Semptomların kaybolması
- İfadelenme (verbalization)
- İçgörü (insight) geliştirme
- Anlayış ve saygı geliştirme şeklindedir.

Kısa vadeli amaçları şöyle açıklayabiliriz:

¹⁵² Aytekin Bulut, *Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*, Ankara, TDVY., 2011, ss.52-58.

¹⁵³ Seyyar, a.g.e., ss. 22-24.

¹⁵⁴ Mustafa Koç, *Manevi (Psikolojik Danışmanlık) Müslüman Türk Diasporası Örneği*, Bursa, Emin Yayınları, 2014, s.67.

¹⁵⁵ Hackney, a.g.e., ss.98-99.

¹⁵⁶ Güven, a.g.e., s.60.

➤ **Danışanla İlişki Kurma ve Sürdürme:**

Danışan ile olumlu ve uyumlu ilişki kurmak önemlidir.¹⁵⁷ Olumlu ve uyumlu ilişki; danışmanın danışanına açık kalpli ve samimi olarak davranması, empati yaparak danışanın sorununu hissetmesidir. Danışman bu davranışı rol yaparak, yapmacık değil, inanarak sergilemelidir. Bu süreçte danışanınla ilişkisinde en önemli olan güveni tesis etmiş olur. Rehberlik hizmetinin sağlıklı bir şekilde yürüyebilmesi için bu güvenin rehberlik sürecinin her aşamasında zedelenmeden devam etmesi önemlidir.¹⁵⁸

➤ **Deşarj (Boşalma) Sağlama:**

Deşarj, danışanın problemlerini dışa vurmasını sağlamaktır. İçten ve samimi yaklaşımlarla kurulan güven ilişkisi danışanın sorununu etraflıca anlatmasını sağlar. Bu süreçte duygusal tepkimelere (ağlama) izin verilerek, içini döküp rahatlaması sağlanır.¹⁵⁹

➤ **Semptomların Kaybolması:**

Sorunun neden olduğu korku, umutsuzluk, çaresizlik vb. belirtiler danışanı normal dışı konumda tutar ve onunla sağlıklı ilişkisi kurulmasını engeller. Deşarj ile birlikte kişinin ilgi ve dikkatini problem oluşturan konunun dışında, bir ilgi alanına yöneltmek, duygu ve düşüncelerini dikkat çekici bir konuya çevirmek suretiyle onu çevreleyip kuşatan belirtiler bertaraf edilmeye çalışılır.

➤ **İfadelendirme (verbalization) :**

İfadelendirme bir çeşit deşarj sayılsa da, deşarjla birlikte görülen rahatlama bir adım daha ileridir. Danışman aktif dinleyerek, danışanın, sorununu tam olarak anlatmasını, ifade etmesini, tanımlamasını teşvik eder. Bu süreçte danışmanın sabırlı olması, danışanı yönlendirmeden sonuna kadar onu dinlemesidir.

➤ **İçgörü (insight) geliştirme:**

Danışanın problemi ile ilgili olayları, ilişkileri, sebep ve sonuçları irdeleyerek gerçekçi tespitler yapabilmesi için, bireyin gerçekçi tespitlere ulaşmasını sağlamaktır. Böylece kişi, sorunlarının normal olduğu, aşılabılır olduğu şeklinde bir kanaat geliştirmesidir. İç görünün; ilişkileri idrak etme, benliği kavrama ve kabullenme, seçim

¹⁵⁷ John Sommers Flanagan, Ritta Sommers Flanagan, *Klinik Görüşme*, (çev. Gülçin Akbaş, Leman Korkmaz), İstanbul, İthaki Yayınları, 2015, s.206

¹⁵⁸ Hasan Tan, *Psikolojik Yardım İlişkileri*, Ankara, Nobel Yayınları, 2014, s.74.

¹⁵⁹ Suat Cebeci, *Dini Danışma ve Rehberlik*, Ankara, DİB. Yayınları, 2012, s.39.

yapabilme olmak üzere üç temel unsuru vardır.¹⁶⁰ İlgörü kazandırma, dini danışmanlığın amaçlarındandır. İlgörü; danışanın anlam dünyasını yaşadığı hayatla uyum kurabileceği şekilde geliştirmesine yardımcı olmaktır. Dini danışmanlık, danışanın kendi temel gereksinimlerini karşılama performansını arttırmasına yardımcı olur. Bu süreçte danışan kendi problemlerinin sorumluluğunu almaya başlar ve biricik kişiliği ile bütünleşir. Bu süreçte Tanrı ile olan ilişkisi daha çok anlam kazanır.¹⁶¹

➤ **Anlayış, duygu ve saygı iletişimi:**

Danışman, iletişimde daha duyarlı, saygılı ve anlayışlı olmalı, kabullenici yaklaşım göstermelidir. Özellikle ayıplama, suçlama, günah sayma, red etme tutumlarından kaçınmalıdır. Ancak bu durum yanlışları onaylama şeklinde değildir. Danışman, “seni anlıyorum, sana inanıyorum, saygı duyuyorum” şeklinde ifadelerle danışana onu anladığını hissettiren, rahatlatan ve güven veren bir dil kullanmaktadır.¹⁶² Danışma sürecine konu olan sebeplerin tespit edilmesi ve onlarla başa çıkılmaya rehberlik edilmesi orta amaçları oluşturmaktadır.

➤ **Yardıma gerektiren sebeplerin yok edilmesi:**

Danışma sürecinde sebeplerin tespit edilip danışan tarafından onlarla mücadele edilmesi gerekir. Sebepler devam ettiği süreci problemler geçici olarak küllenir ama sonra devam eder. Bunun için sorun yaşayan kişinin; önce kendi problemi ile yüzleşmesi, yeteneklerini ve imkanlarını fark edebilmesi, başa çıkma iradesini oluşturması gerekir.

➤ **Danışanın yeni davranımlar kazanması:**

Sebeplerin ortadan kaldırılması ile çözüm sürecine giren danışan, kalıcı bir çözüm sağlanması için bireyin kendini rahat hissedeceği yeni davranımlara gereksinim duyar. Psikolojide yerine koyma (substitution) denilen savunma mekanizması harekete geçirilerek, dürtülerin uygun bir şekilde giderilerek gerilim ortadan kalkar.¹⁶³ Bsm’de kalan ergenlerin sigara alışkanlığından vazgeçmeleri için çekirdek yemeleri vb., şeylere yönlendirilmeleri bu duruma örnek verilebilir. Amaç doğrultusunda; uygun ve tatminkar hedefler koyma, tercihte bulunma ve doğru kararlar verme, yeni davranış tarzları belirleme, danışma ilişkisini devam ettirme kararlığı gerçekleştirilmeye çalışılır.

¹⁶⁰ Tan, a.g.e., s.75.

¹⁶¹ Üzeyir Ok, *Dinsel Danışmanlığın Teorik Çatısı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1997, ss.103-104.

¹⁶² Tan, a.g.e., s.76.

¹⁶³ Cebeci, a.g.e., s.41.

Nihai amaçlar, uzun vadelidir. Bireyin yaşamda kendi olması, değer ve hedeflerini oluşturması, zorluklar karşısında psikolojik yeterliğe ve güce kavuşması, gelişim ritmini yakalaması nihai amaçlardandır.

➤ **Kendini gerçekleştirme:** (self actualization):

Bireyin toplum içinde kendi yeteneklerinin, imkânlarının farkına varması ve “ben yapabilirim” düşüncesine sahip olmasıdır. Kendini gerçekleştiren birey özgüven ve istikrarlı bir benlik algısına kavuşmuştur. Kendini gerçekleştiremeyen kişilerde özgüven eksikliği, benlik algısında dengesizlik mevcuttur ve sahip olduğu özelliklerin ve gücünün farkında değildir. Özellikle girişimde bulunmaktan ve başarısız olmaktan çekinir, tedirginlik halindedir.

➤ **Kendini oluşturma:** (becoming)

Kendini gerçekleştirmeye benzese de ondan daha farklı bir süreçtir. Bununla daha açık ve uzun vadeli bir oluşum, yaşam boyu sürecek bir hayat stiline kavuşma ifade edilir.

➤ **Var olma:** (Existence):

Kişi yaşamda niçin var olduğunu, nereye gitmekte olduğunu düşünüp bu sorumluluk bilinci ile hareket etmesi hayatına anlam kazandırmasıdır. Bir bireyin varlığı, inandığı değerlerle, aile ve çevresiyle olan ilişkilerinde mutluluğu yakalaması kendisi ile barışık olması ile anlam ve değer kazanır. Bu duygular, hayatta zorluklarla mücadelede önemli bir alt yapı oluşturur.¹⁶⁴

3.3.2. Dini Danışmanlık ve Rehberlik Gereksinimi

İnsanın maddi ihtiyaçları kadar, manevi gereksinimleri de vardır.¹⁶⁵ İnsan, doğası gereği inanmaya ihtiyaç duyan bir varlıktır.¹⁶⁶ İnanma ihtiyacı, bireyin, kendinden üstün güç, kuvvet ve kudret sahibi bir varlığa duyduğu sevgi, saygı, güven ve bağlılıktır.¹⁶⁷ İnanma, kutsal ve aşkın olana bağlanma, iç huzuru, sevgi ve kabul bireyin manevi

¹⁶⁴ Tan, a.g.e., ss. 70-73.

¹⁶⁵ Seyyar, a.g.e., s.23.

¹⁶⁶ Belma Özbaydar, *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul, Baha Matbaası, 1970, s.6.

¹⁶⁷ Hüseyin Certel, *Din Psikolojisi*, Ankara, Andaç Yayınları, 2003, s. 85.

ihtiyaçlarındandır.¹⁶⁸ İnsan bazı duygularla dünyaya gelmektedir. İnsanların beraberinde getirdikleri bu duygular daha sonraları farklı şekillerde yine insanlar tarafından doyurulmakta veya doldurulmaktadır. İşte bu duygulardan birisi de inanma ihtiyacıdır. İnsanlar bu duygularını hayatın ilerleyen aşamalarında mutlaka bir şekilde tatmin etmektedirler. Burada önemli olan, rast gele bir şeye değil, doğruya, gerçeğe ve sağlıklı bilgilere dayanarak bu duygularını tatmin etmeleridir.¹⁶⁹

İnsan; kendini tanımak, varlığının değerini anlamak ve kendi gücünü ortaya koymak için, sonsuz güç ve kudret sahibi bir varlığa inanır. İnanmak, insanın, daha canlı ve diri olmasını sağlar. İnsan, hayatını, geleceğini belirlerken, tercihlerini yaparken inancına göre hareket eder. İdeallerini, düşünceleri ve hayallerini gerçekleştirirken, inancı, ona rehber olur.¹⁷⁰ Kişi, ihtiyaçlarını, dini inanç ve bu inancın kendisine yönelik tavsiyeleriyle uyumlu hale getirmek ister. Birey, kendisine karşı sorumluluğundan başlayarak, kişiler arası ilişkilerini, saygı, sevgi, hoşgörü, arkadaşlık, komşuluk ve aile içi ilişkilerini, hep bu inanca göre düzenler, davranışlarını inandığı dinin emir ve yasaklarıyla sınırlandırır.¹⁷¹

Bireyler, yaşadıkları ruhsal sorunları ve kendilerini sosyal ve dini çevrelerine ifade etmeye daha istekli olabilirler. Ülkemizde halkın çoğunluğunun Müslüman olması, seküler psikolojik danışmanlığın danışmada bireylerin dini değerlerini göz önünde bulundurmaya beraberinde getirmektedir. Dini hassasiyetleri olan kişinin, dini değerlere saygı duyduğunu düşündüğü dini danışmanı tercih etme olasılığı yüksektir. Bu durumda kolay ulaşılabilmek, ortak değer paylaşımı ve güven, danışanlar için ideal bir ortam oluşturabilir.¹⁷² Özellikle bazı bireyler inançlarıyla ilgili kaygı yaşadıklarında, sorunlarını paylaşmada dini danışmanı tercih etmektedirler. Özellikle varoluşsal ve ruhsal problemlerini anlamlandırmada dini danışmanlara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.¹⁷³ Bireyin fiziki ve sosyal sağlığının yanında ruh sağlığının da korunması, kişinin tam bir iyilik hali içinde olması açısından önemlidir.¹⁷⁴

¹⁶⁸ Cebeci, a.g.e., s. 60.

¹⁶⁹ Saadettin Özdemir, “Dini Sosyal Hizmetlerin Temelleri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.25, Mayıs 2012, s.197.

¹⁷⁰ Belma Özbaydar, a.g.e., s.63.

¹⁷¹ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, Ankara, DİB Yayınları, 1993. s. 77.

¹⁷² Üzeyir Ok, “Dini Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi”, s.41.

¹⁷³ Üzeyir Ok, “İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi”, s.555.

¹⁷⁴ Ali Seyyar, *Manevi Sosyal Hizmetler*, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2008, s.41.

Dini danışmanlığı ve rehberliği zorunlu kılan nedenler, psikolojik olarak ele alındığında kişinin kalıtım özellikleri, farklı yetenekleri, kişilik yapısı göz önünde bulundurulmalıdır. Kişi kendini gerçekleştirirken büyük ölçüde dini değerlerden yararlanmaktadır. Çünkü dini yaşamının olumlu olması, kişinin iç huzurunu yakalamasına ve bireyin kendini gerçekleştirmesine yardımcı olmaktadır. Çünkü kişinin davranışlarını belirleyen veya yönlendiren tutumların temelinde onun değerler dünyası, bu değerlerin arka planında da onları oluşturan bir inanç sistemi, dünya görüşü veya hayat felsefesi vardır. Bu sebeple inançlar, bireyin psikolojik hayatında çok önemli bir yere sahiptir.¹⁷⁵ Dinin fonksiyonları, kişinin bireysel ve sosyal hayatındaki yeri ve önemi, davranışları üzerindeki etkileri olarak ele alınabilir.¹⁷⁶ Bazen problemler kişinin subjektif dini yaşantısından kaynaklanabilir. Temel problem ideal ben ile var olan ben arasında yaşanan çatışmalardır. Bu çatışmalar sadece dini hayatını değil, yaşamında birçok aktiviteyi olumsuz etkilemektedir. Bu çatışma ile başa çıkmada bireye yine inancı destek olur.¹⁷⁷ Kişiliğin oluşumundaki dini inançların rolü, çevresel ve psikolojik faktörlerin rolünden daha fazladır. İnançlar, bireyde sağlıklı bir kişiliğin oluşmasında önemli bir yere sahiptir.¹⁷⁸ Bu süreçte, hatadan uzak olamayan insan, dini danışmanlara başvurur. Bu süreçte, dini ve ahlaki tavsiyelere muhatap olarak birey kendisi ile yüzleşir ve dini danışmanlar onların olumlu davranışlar kazanmasına rehberlik eder.¹⁷⁹

Günümüzde yaşanan dini deneyimlerdeki değişim ve çeşitlilik, kişide değerler konusunda belirsizlik ve çelişki oluşturabilir. Bu şüphe ve çelişkiler nadir de olsa bireyi yaşamında sarsıcı ve köklü değişimlere yönlendirebilir, onların dinden çıkmalarına hatta başka dinleri tercih etmelerine neden olabilir. Bu süreçte yaşanan köklü bilişsel stres ve kaygılar ile hayat felsefesini belirleme güdüsü, kişiyi dini danışmana yönlendirebilir.¹⁸⁰ Ayrıca sosyal yaşam her gün biraz daha yoğun ve karmaşıklaşmaktadır. Bu durum bireylerin iç dünyalarına yansımakta ve çatışmalar yaşamasına neden olmaktadır. Günümüzde uyarıcılar ve bilgi akışı çok hızlıdır. Yaşamın her evresinde ölüm, hastalık, felaket vb. birçok olumsuzlukla karşılaşan birey, dini sığınacak liman olarak görmektedir.

¹⁷⁵ Gordon W. Allport, *Birey ve Dini*, çev. Bilal Sambur, Ankara, Elis Yayınları, 2004, s.139-140.

¹⁷⁶ Habil Şentürk, *İslami Hayatın Psikolojik Temelleri*, Isparta, 2008, ss. 12-15.

¹⁷⁷ M. Doğan Karacoşkun, "Din Görevlilerinin Bireylerin Dini Görünüşlü Kişisel ve Sosyopsikolojik Problemlerine Katkı Sağlayabilme Yolları", *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (içinde)*, C.2, Ankara, TDVY, 2008, s.142.

¹⁷⁸ Hüseyin Peker, "Olumlu Şahsiyet Özellikleri ve Din", *OMÜİF Dergisi*, S.1, Samsun, 1986, ss.100- 101.

¹⁷⁹ Karacoşkun, a.g.m., s.141.

¹⁸⁰ Üzeyir Ok, "Dini Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi", s.41.

Olumsuzluklarla başa çıkma sürecinde din tampon işlevi görmektedir. Din pek çok sorunla başa çıkmada sigorta olarak algılanmaktadır. Bu bakış açısı bireyler, ne kadar zor bir problemle karşılaşsınlar karşılaşsınlar din onlara başa çıkma gücü ve potansiyeli oluşturmaktadır. Din bu fonksiyonu ile bir tür temel bir sığınak olarak algılanmakta ve inanlara ruhsal terapi desteği sağlamaktadır.¹⁸¹

Dini danışmanlık ve rehberlik, önce bireyin kendisini, daha sonra da toplumu anlamasına ve anlamlandırmasına olanak sağlar. Dinin bünyesinde barındırdığı kardeşlik, dayanışma ve hoşgörü gibi temel değerler, insanların birbirlerini anlamaları ve sevmelerini de kolaylaştırmaktadır. Dini danışmanlık ve rehberlik aynı zamanda bireylerin birbirlerine yabancılaşmasını engelleyerek, sosyal iletişimi artırır.¹⁸² İşte dini danışmanlık ve rehberlik bu fonksiyonu ile dezavantajlı bireylerin sosyalleşmesi önündeki engelleri aşmasına yardımcı olmaktadır. Dini danışmanlık ve rehberlik; danışana yaşamın anlam ve önemini anlamada farkındalığını arttırmakta, hayatına canlılık katmaktadır.

Bireyin yaşamını şekillendiren din, aynı zamanda sosyal yaşamı da yönlendirici bir etkiye sahiptir. Özellikle ahlaki davranışlar ve telkinler kişinin yaşamını ve sosyal hayatını düzenler. Dini danışmanlık ve rehberlik; bireyin sosyalleşmesi ve toplumun bir parçası olması konusunda, dezavantajlı gruplar için teşvik edici ve cesaretlendirici önemli bir role sahiptir¹⁸³

Farklı kültür ve değerlere sahip bir toplumda yaşayan dezavantajlı ergenler, dini danışmanların verdiği sevgi eğitimiyle, diğer insanlarla daha yapıcı ve olumlu ilişkiler geliştirebilirler. İnsan doğası gereği hem sever, hem de sevilme ister. Sevmek ve sevilme önemli bir gereksinimdir. Sevginin ve güvenin danışma sürecinde danışanda oluşması ve onun sosyal yaşamına yansımaları, kişiyi diğer insanlarla pozitif ilişki içerisinde olmaya yönlendirecektir. Bu da bireyin toplumla bütünleşmesini kolaylaştırmaktadır.¹⁸⁴

¹⁸¹ Karacoşkun, a.g.m., s.140.

¹⁸² Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, s.89.

¹⁸³ Atalay Yörükoğlu, "Ruh Sağlığı, Ahlaki Değerler ve Din Eğitimi", *Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri*, Ankara, İlahiyat Vakfı Yayınları, 23-25 Nisan 1981, ss.211-214.

¹⁸⁴ Saadettin Özdemir, "Dini Sosyal Hizmetlerin Temelleri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.25, Mayıs 2012, s.198 -199.

3.3.3. Dini Danışmanlık ve Rehberliğin Ortaya Çıkışı

Kişilerin bireysel hareket etmekte zorlandıkları ve danışmaya ihtiyaç duydukları alanlardan birisi de dindir. İnsanlar, içinde buldukları yaşama ilişkin bazı sorular sorarlar ve bu soruların cevaplarının bir kısmını dinde bulurlar. Sorularına cevap buldukları dinin inanç esaslarını benimserler. İnsanların problemlerine çözüm getirmeyi hedefleyen dini danışmanlık uygulamaları bu noktada karşımıza çıkar. Dolayısıyla dini danışmanlık faaliyetleri insanlık tarihi kadar eskidir.

Dini danışmanlık; insanın toplu halde yaşamaya başlamasıyla birlikte, problemlerine ilahi kaynaklı çözüm yolları arayan insanoğluna başvuru kaynağı olmuştur. İlkel kabilelerde büyücüler ve şamanlar gibi dini liderler bu şekilde faaliyet gösterirler. Ne kadar güçlü ve bilinçli bir din eğitimi sağlanırsa sağlansın bu motiflerin farklı kimlikler altında toplumda varlığını sürdürmesinin önüne geçilememiştir. Bizim toplumumuzda Şamanist anlayışın tezahürü muskacılarda ve kısmen de din adamlarında ortaya çıkmıştır. İnsanımız yüzyıllar boyu tasavvufi merkezleri, din adamlarını ve muskacıları yardım merkezleri yani bir nevi dini danışmanlar olarak algılamış ve onlardan sorunlarına rehber olmalarını beklemişlerdir.¹⁸⁵

Geleneksel psikoloji, insanın varoluşunun ayrılmaz bir parçası olan ve ruhunun derinliklerinden gelen maneviyat gerçeğini uzun süre gelmezden geldi. Maneviyat; bireye özgü bilinemez bir alan olarak görüldü ve psikolojik araştırmaların ve klinik deneylerin dışında tutuldu.¹⁸⁶ Maneviyat; Abraham Maslow'un ihtiyaç hiyerarşisinde maneviyatın karşılanması gereken nihai bir ihtiyaç ve önemli bir motivasyon olduğu fark edildi. Maslow; "Toward A Psychology of Being", adlı çalışmasında; maneviyatı "İnsan nasıl gün ışığına, kalsiyuma ya da sevgiye gereksinim duyuyorsa, aynı şekilde, anlayacağı ve o doğrultuda yaşayacağı bir değerler düzenine, yaşam felsefesine, dine ya da onun yerini tutan bir başka şeye gereksinim duyması" olarak tanımlamaktadır. Maslow maneviyatı; "anlamaya duyulan bilişsel gereksinim" olarak adlandırmaktadır.¹⁸⁷

Dini danışmanlıkla ilgili çalışmalar, 19. yüzyılın sonları ve 20. Yüzyılın başlarında başlamıştır.¹⁸⁸ 17.yy ve 18.yy arasını kapsayan aydınlanma dönemi ile başlayan,

¹⁸⁵ Altaş, a.g.m., s.327-328.

¹⁸⁶ Cebeci, a.g.e., s. 57.

¹⁸⁷ Abraham Maslow, *İnsan Olmanın Psikolojisi, (Toward A Psychology of Being)*, (çev. Okhan Gündüz), İstanbul, Kuraldışı Yayınları, 2001, ss. 191-195.

¹⁸⁸ James M. Nelson, "Pastoral Counselling", *Psychology, Religion and Sprituality*, Department of Psychology, Valparaiso University, Springer-Verlag New York, LLC September 2009, ss. 483-484.

akıl ve deney merkezli bilim anlayışı; 20.yy'a gelindiğinde maneviyata karşı pozitivist ön yargıları besleyen materyalist bir bakış açısı kazanmıştır. Maneviyat olguları ve dini açıklamalar, bilimin dışında tutuluyor, insan muhayyilesinin fantastik tatmin alanı olarak algılanıyordu. Pozitif bilimlerdeki hızlı gelişmelere rağmen, maneviyat konusu bilimlerin ilgi alanı dışında kalmıştır. Bu yüzden orta çağda iyice itibar kaybetmiş Hıristiyan rahiplerin biraz hümanistik daha çok da misyonerlik tutkularıyla yürüttükleri manevi rehberlik çalışmaları, 20.yy'ın ikinci yarısına kadar bilimsel bir zemin bulamamış oldu. Bu eksikliği daha fazla taşıyamayan insan zihni, maneviyat konusuna eğilmeye başlamıştır.¹⁸⁹ Dini danışmanlığın kurumsal bir hizmet alanı olarak ortaya çıkışı, Reform hareketleri ve Sanayi Devrimi'nin Batı Avrupa ülkelerinin sosyal dokusu ve dini kurumların yapılanması üzerinde yaptığı değişimle ilgilidir. Yaklaşık 200 yıl öncesinde kadar kilise, bu ülkelerdeki sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlerin yöneticisi ve hizmet vereni konumundaydı. Reform hareketleri sonrasında bu hizmetlerin büyük ölçüde seküler organizasyonlara devredilmesi, kiliseyi buralardaki görevlerini yeniden tanımlamaya ve kendi yönetimi altında olmayan kurumlarla işbirliği yapmaya yönlendirdi. Ancak sanayi devrimi ile birlikte hızla şehirleşen bu ülkelerde, varoşlarda gitgide artan fakir nüfusun sosyal sorunları, Hristiyan din adamlarını kilise eksenli hizmetlerden çok, insanların sorunları ile bire bir ilgilenme imkânı sağlayacak, sosyal içerikli yeni hizmet yöntemlerin ortaya çıkmasına neden oldu.¹⁹⁰ Bu alandaki uzmanlaşma eğilimi sadece yöntemi değil, içeriği de değiştirdi. O döneme kadar pratik bir uygulama alanı olarak görülen manevi yardım hizmetleri "**Pastoral Teoloji**" adı altında akademik bir disiplin çerçevesinde değerlendirilmeye başlandı. Örneğin İngiltere'de Pastoral Teoloji'nin üniversitelerde ders olarak okutulması, ilk defa 1842'de Oxford Üniversitesi'nde başlatılmıştır.¹⁹¹

19. Yüzyılın sonlarına doğru Freud'un kuramındaki dini karşıtlığa rağmen onun çalışmaları özellikle Avrupa ve Amerika'daki din adamlarının ilgisini çekti. Bir papaz olan Oskar Pfister, insani gelişimin arttırılması için psikanalizin gücü ile dinin iyileştirici gücünü bir araya getirilmesi gerektiğini savundu. Pfister, saplantı nevrozlarının dinin icrasında görülebileceğini, ama bunların da din ile nevrozun aynı kaynaklı olduğuna delalet etmeyeceğini savundu. Freud'un ileri sürdüğü iddiaların dini tecrübenin sınırlı ve patolojik

¹⁸⁹ Suat Cebeci, *Dini Danışma ve Rehberlik*, DİB. Yayınları, Ankara, 2012, s. 58.

¹⁹⁰ David Cornick, "Post-Enlightenment Pastoral Care: into the Twentieth Century", *A History of Pastoral Care*, (ed.) G. R. Evans, London-Newyork, Cromwell Press, 2000, s. 364-365.

¹⁹¹ Cornick, a.m., 372.

bir kısmıyla alakalı olduğunu, dinin tamamını kapsamadığını belirtti. ¹⁹² Böylece Freud'un çalışmalarının etkisiyle psikanalitik yönelimli bir dini danışma stili ortaya koymuştur. ¹⁹³ Pfister; dini danışmanlıkta psikodinamik görüş ve metotları kullanırken çalışmalarıyla psikanalitik teori ve uygulamaların gelişimine de katkı sağlamıştır. ¹⁹⁴

Emmanuel Hareketi olarak, din hizmetleri alanındaki geniş bir ölçekte kullanılan ilk psikolojik iyileştirme teknikleri 1906 yılında Boston'daki Emmanuel Episkopal Kilisesi'nde başlamıştır. Bu grubun kurucusu olan Elwood Worcester, deneysel psikologlar Wundt ve Fechner üzerine doktora tezi yazdığı Leipzig Üniversitesinden mezun bir din adamıydı. Çalışmasını piskayatrik sorunları olan bireyler ile gerçekleştirmek istiyordu. Bu tür çalışmalarda (1) ibadet, ders ve sosyal aktivitelerin birlikte yapıldığı sınıflar, (2) kendini açma, dua ve psikolojik öneri tekniklerini kullanan bir papazın düzenlediği bireysel görüşmeler ve (3) destekleyici ziyaretçilerin gerçekleştirileceği takip ziyaretleri yer almaktadır. Emmanuel modeli kısa sürede yayılmış ve ülke genelindeki kiliselerde kullanılır olmuştur. ¹⁹⁵

Aslında manevi yardım hizmetlerindeki köklü değişiklik, 20. yüzyılda davranış bilimlerindeki baş döndürücü gelişmeler sonucu meydana geldi. Birey odaklı dini danışmanlık hizmetleri vermek için seküler kurumlarda klasik dini öğretinin yerine bilimsel bilginin merkeze alındığı bir söylem oluşturuldu. ¹⁹⁶ Dini danışmanlık alanında bir sonraki gelişme, klinik eğitim prosedürlerinin oluşturulmasıdır. Bu yönelim, zihinsel rahatsızlıkları bulunan ve psikolojik sorunlarla din arasındaki ilişkiden çok etkilenen bir vaiz olan Anton Boisen'in çalışmalarıyla oluşturulmuştur. Boisen zihinsel rahatsızlıklardaki dini olgularla ilgilenen birkaç psikiyatr ve anormal zihinsel durumlarla uğraşabilen birkaç din adamından biriydi. Bu durumu değiştirme umuduyla 1925 yılında bu konuları görüşmek ve eğitim çalışmaları yapmak için küçük gruplarla bir araya gelmeye başladı. Bu gruplarda psikoloji ile daha yakın ilgilenenler grubun gündemini belirlemiş ve daha sonra dini danışmanlık; "Klinik Pastoral Eğitim" adı altında sistematize edildi. ¹⁹⁷ Bu

¹⁹² Sigmund Freud, Oskar Pfister, *Psychoanalysis and Faith*, (ed.) Heinrich Meng, Ernst L. Freud, (çev. Eric Mosbecher), Basic Books, Inc Publishers, 1963, s.127; Ali Köse, *Freud ve Din*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2005, ss. 73-74.

¹⁹³ Bkz. Charles V. Gerkin, *An Introduction to Pastoral Care*, Nashville, Abingdon Press, 1997, s. 56.

¹⁹⁴ Howard Clinebell, *Basic Types of Pastoral Care & Counseling: Resources for The Ministry of Healing & Growth*, (Completely Revised and Enlarged) Nashville, Abingdon Press, 1984, s. 392.

¹⁹⁵ Bkz. Nelson, a.g.m., ss. 483-484.

¹⁹⁶ Ian Bunting, "Pastoral Care at the end of the Twentieth Century", *A History of Pastoral Care*, (ed.) G. R. Evans, London-Newyork, Cromwell Press, 2000, ss. 387-388.

¹⁹⁷ Cornick, a.g.m., ss. 374-375.

konuda ilk bilimsel çalışmayı yapan Amerikalı psikolog Anton Boisen 1926 yılında yazdığı “Teolojinin Metotları ve Görevleri” çalışmasında manevi açıdan insanları anlamının yollarını göstermiştir. Fedakarlıkta yarış içinde olunmasını ve insanlara yardım edebilmek için bireyin gelişimine, gerçek kişiliğine ve yaşamına bakılmasını önermiştir.¹⁹⁸ Bu yüzden dini danışmanlığın gelişiminde önemli kilometre taşlarındandır.¹⁹⁹

Dini danışmanlık alanında önemli katkıları olan isimlerden biri de Hümanistik Piskoloji'nin kurucusu Carl Rogers'tır. Rogers, Rollo May gibi teolojik bir eğitim almış fakat daha sonra bundan uzaklaşarak akademik psikolojiye yönelmiştir. Kariyerinin ilk yıllarında dine ve manevi söyleme sırt çevirmiştir. Rogers, ilk “non-directive”güdümsüz (yönlendirici olmayan) danışma metodunu önermiştir. 1951'de ise yönlendirici olmayan yöntemlerden çok danışana odaklandığını göstererek “client-centered therapy” danışandan hız alan terapi anlayışını geliştirmiştir. Danışandan hız alan terapi yaklaşımı da 1980'lerden sonra dünya barışını sağlamaya yönelik “person-centered approach” birey merkezli yaklaşıma dönüşmüştür.²⁰⁰ Uzun bir dönem kendisini ampirik bir bilim adamı olarak tanımlamıştır. Ancak yaşamının son zamanlarında kendi kişisel ve mesleki birikimi onu manevi boyutun gerçekliğini kabul etmesini sağlamıştır. Carl Rogers bu yıllarda “aşkın”, “mistik” ve “betimlenemez” ifadelerini kullanmıştır.²⁰¹

Genel anlamda dini danışmanlığı, daha çok ahlak ve ahiret sorunlarından ortaya çıkan değer problemleri ile ilgilenen bir yardım mesleği olarak kabul edenlerin yanı sıra, onun genel danışmanlık içinde böyle özel bir alan olarak kabul edilmesinin yanlış olduğunu düşünenler de vardır.²⁰² Her ne kadar son iki asırdır, dinle psikoloji bilimi arasında çok sağlıklı bir ilişki kurulamadıysa da, özellikle son 25-30 yıldır, bu alanda yapılan araştırmalar, dinle ruh ve beden sağlığı arasında önemli ilişkilerin olduğunu ortaya koymaktadır.²⁰³ Amerikan Psikoloji Birliği ve batı dünyasındaki psikologlar tarafından yapılan çalışmalar psikoterapinin insanın manevi ve dini ihtiyaçlarından ayıramayacağını göstermektedir. Artık birçok psikolog ruh sağlığında, dinin önemli bir etkisi olduğunu

¹⁹⁸ Cebeci, a.g.e, ss. 58-63.

¹⁹⁹ Üzeyir Ok, “Dini Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi”, s. 45.

²⁰⁰ Gerald Corey, *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*, (çev. Tuncay Ergene), Ankara, Metis Yayınları, 2008, ss. 183-184.

²⁰¹ Bkz. Üzeyir Ok, “Dini Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi”, s.45.

²⁰² Şirin, a.g.e., s.39.

²⁰³ Mustafa Köylü, “Ruh ve Beden Sağlığı ile Din İlişkisi Üzerine Yapılan Araştırmaların Bir Değerlendirmesi”, *O.M.Ü.İ.F. Dergisi*, S.28, Samsun, 2010, s.6.

ifade etmektedir.²⁰⁴ Pensilvanya'daki bir dini danışmanlık merkezi ile bir üniversitenin psikiyatri servisi, birime kabul edilmiş hastalara, manevi hizmet sunmak için işbirliği yapmışlardır.²⁰⁵

Günümüzde dini danışmanlık ve rehberlik çalışmaları bilimsel bir duyarlılık ile ele alınmakta ve geliştirilmektedir.²⁰⁶ Bugün Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde; birçok dini danışmanlık programı bulunmaktadır. Bunların çoğu mesleki ehliyet için kriterlerini belirtmektedir. Örneğin Amerikan Dini Danışmanlar Kurumu (AAPC) dini danışmanlık için standartlar koyan bir kurumdur. (AAPC)'de olan derslerden bazıları şunlardır: Psikopatoloji, kişilik ve kişilik gelişim teorileri, grup dinamikleri, psikoterapi ve danışmanlık teorileri, evlilik ve aile dinamikleri, uygulamalı klinik eğitimi, davranış bilimleri ve teolojide araştırma yöntemleri vb. Bu derslerin teori ve uygulamalı olarak saatleri de belirlenmiştir.²⁰⁷

Ülkemize baktığımızda; Batı ve Türkiye'nin yaşadıkları süreçleri bir arada değerlendirdiğimizde, her iki örnekte de sosyal ve kamusal yaşamda yaşanan köklü değişikliklerin, sosyal alandaki din hizmetlerini farklı alanlara yönlendirdiğini görmekteyiz. Batı Avrupa'da Kilise, devlet kurumlarının laikleşmesi ile birlikte yapılanmasını değiştirmiştir. Bu süreçte laik kurumlarla işbirliğine giderek kendisine yeni görev alanları oluşturmuş ve ona uygun bir yöntem benimsemiştir. Buna mukabil ülkemizdeki dini kurumlar, uzun yıllar boyunca hem resmi statü hem de hizmet sahası itibarıyla son derece sınırlı tutulmuştur. Din görevlilerinin sosyal alandaki etkinlikleri; özellikle de “çözüm kaynağı olma” rolü, geleneksel sosyal doku muhafaza edildiği ölçüde baki kalmıştır. Bu durum hem irşad hizmetlerinin cami dışında icrasını, hem de bu alanda yeni yöntem ve söylemler geliştirme imkanını daraltmıştır. Modern dönemde Müslüman din görevlisinin çözüm mercii olma rolündeki daralma ve belirsizleşmesi sadece Türkiye'ye özel bir durum değildir. İslam dünyasının hemen her yerinde kurumsal yapılanmanın ve sosyal dokunun değişmesi, bireylerin algı dünyalarındaki değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu değişimin, yoğunluğu ölçüsünde din hizmetlerinde yeni

²⁰⁴ Cebeci, a.g.e, ss. 58-63.

²⁰⁵ Ok, a.g.m., s.46.

²⁰⁶ Cebeci, a.g.e, ss. 58-63.

²⁰⁷ Üzeyir Ok, “İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi”, s.565.

alanlara ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır.²⁰⁸ Günümüzde insanlar, klasik irşat ve tebliğ faaliyetleri yanında, dini soru ve problemlerinde dini danışmanlarla birebir görüşmek, konuşarak çözüm bulma konusunda ikna olma istemektedirler. “Şunu yap veya bunu yapma” gibi dışarıdan çözüm önerileri ile dini yaşamlarını şekillendirmek yerine ne yapıp yapmamasına kendisi karar vermek istemektedir.²⁰⁹ Dini danışmanlık ve rehberlik hizmetleri de bu noktada, birey adına karar vermez. Bireyin karar alma sürecine rehberlik eder.²¹⁰

3.3.4. Dini Danışmanda Olması Gereken Nitelikler

Etkin dini danışmanın özellikleri şöyle sıralanabilir;

- **Güçlü bir kişilik yapısına sahiptirler:** Etkili dini danışmanlar, güçlü bir kişilik yapısına sahiptirler. Kim olduğunu, sınırlarını, hayattan ne beklediklerini ve neyin gerekli olduğunu bilirler.
- **Kendilerine saygı duyarlar:** Kendilerine saygı duyarlar ve kendilerinden hoşnuturlar. Benlik saygıları yüksektir, dayanıklılıklarını koruyarak rehberlik edebilirler.²¹¹
- **Kendi yeteneklerinin farkındadırlar:** Dini danışmanların, sahip oldukları değerleri, tutum ve inançları derinlemesine araştırmaları ve farkındalık düzeylerini arttırmaları gerekir.²¹² Bu yüzden etkili dini danışmanlar, yetenekleri doğrultusunda farkındalıklarını arttırmak isterler.²¹³
- **Kendilerini keşfetmeye eğilimlidir:** Danışmanın kendini bilmesi çok önemlidir. Yunus Emre “İlim ilim bilmektir. İlim kendini bilmektir. Sen kendini bilmezsen bu nice okumaktır.”²¹⁴ diye bu eğilimi ifade etmektedir.
- **Değişime açıktırlar:** Kendileri, başkaları ve yaşamla ilgili önceden verdikleri kararların farkındadırlar. Gerekteğinde daha önce aldıkları kararları yeniden gözden

²⁰⁸ Fatma Yüksel Çamur, “Küreselleşen Dünya’da İrşat Hizmetlerinde Yeni bir Alan: Dini Danışmanlık – Türkiye ve İngiltere Örnekleri”, *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu (17 -18 Aralık 2011)*, Ankara, DİB. Yayınları, 2013, ss.56 -57.

²⁰⁹ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, “Din Hizmetlerinin Sunumunda Alternatif Yöntem: Dini Danışmanlık”, *1. Din Hizmetleri Sempozyumu (içinde)*, Ankara, TDVY., 2008, C.2, s.544.

²¹⁰ Aytekin Bulut, *Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*, Ankara, TDVY., 2011, s. 51.

²¹¹ Gerald Corey, *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*, (çev. Tuncay Ergene), 7. b., Ankara, Mentis Yayınları, 2005, s.22.

²¹² Corey, a.m., s.6.

²¹³ Mehmet Eskin, *Sorun Çözme Terapisi*, 2. b., Ankara, HYB Yayınları, 2011, s.178.

²¹⁴ Akt., Eskin, a.e., s.188.

geçirebilirler. Önceki kararların esiri olmazlar.²¹⁵ Değişime açıktırlar.²¹⁶ Etkili bir danışman; yeni eylem programlarına, problem çözme yöntemlerine ve davranış değişikliklerine açıktır.²¹⁷

- **Kendileri gibi davranırlar:**²¹⁸ Psikolojik danışma uygulamaları ile ilgili olarak en iyi teknik danışanın kendisi olmasıdır.²¹⁹
- **Samimi ve dürüsttürler:** Danışmanlar, maskelerin, savunma mekanizmalarının ve aldatıcı rollerin arkasına sığınmazlar.
- **İnsanların mutluluğu ile ilgilenirler:** Saygı, ilgi, güven bileşenleri ile başkalarına değer verirler.
- **Hayatın içindedirler:** Yalnızca bir birey olarak var olmak yerine yaşamın içinde olma yönünde isteklilik gösterirler.
- **Mizah anlayışına sahiptirler:** İnce bir mizah anlayışları vardır. Yaşanan olaylara farklı pencerelerden bakabilirler. Özellikle kendi zayıf yönlerini ve çelişkilerini alaya alır ve kendilerini eleştirirler.²²⁰ Espri anlayışları gelişmiştir.²²¹
- **Etik ilkelere özen gösterirler:** Danışmanın, danışanın gizlilik ve mahremiyet hakkını koruması etik kurallar gereğidir. Etik eylem, insanlarla ilişkilerde etik değerlerin yaşandığı ve insanın etik olanaklarının gerçekleşmesini sağlayan değerli eylemlerdir. Etik değerler; insan olmanın değerinin bilgisine sahip olan ve her davranış ve tutumda göz önünde bulundurulmuş dürüst, saygılı, güvenilir olma, sevgi, saygı, güven gibi etik ilişki değerlerinden oluşur.²²²
- **An'ı değerlendirirler:** Ne geçmişe takılıp kalırlar, ne de geleceğe yönelik saplantıları vardır. “Buldukları anı” değerlendirebilirler.
- **Yaptıkları hataları kabul ederler:**²²³ Hata yapmak insana özgü bir durumdur. Önemli olan hatalardan ders çıkarmaktır. Danışanlar özellikle dini danışmanları

²¹⁵ Corey, a.g.e., s.23.

²¹⁶ Eskin, a.g.e., ss.178-184.

²¹⁷ Gerard Egan, *Psikolojik Danışmaya Giriş (Kişilerarası İlişkiler Kurmada ve Kişisel Yardım Hizmetini Vermede Sistemik Bir Model)*, (çev. Füsün Akkoyun, Veli Duyan, Berrin Eylem, Fidan Korkut) California, Brooks / Cole Publishing Company, Monterey, A Division of Wadsworth Publishing Company, Inc., 1975, s.143.

²¹⁸ Eskin, a.g.e., s.184.

²¹⁹ Corey, a.g.e., s.6.

²²⁰ Corey, a.g.e., ss., 22-23.

²²¹ Eskin, a.g.e., ss.183-184.

²²² Özge Sanem Özateş, “Sosyal Hizmet Etiğinin Felsefi Temelleri”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, C.21, S. 1, Nisan 2010, ss. 86-90.

²²³ Corey, a.g.e., s.23.

yüceleştirirler. Becerilerini sınırsız kabul eder, oysaki yaşamda herkes gelgitler yaşar. Hataları zaman zaman paylaşma danışan içinde bir öğrenme fırsatı oluşturabilir. Dolayısıyla danışan da önemli olanın hatalardan ders çıkarma olduğunu fark edebilir, danışanı rol model alır.²²⁴

- **Kültüre Duyarlıdır:** Etkili bir dini danışman olma, danışanın dünyasını tanımak ve danışanın değerlerine ve yaşam biçimine saygı göstermeyi öğrenmekle ilgilidir. Danışanlarının değerlerine uygun bir süreç geliştirebilmek için, danışmanın kültürel farklılıklara karşı duyarlılık geliştirmeleri çok önemlidir. Etkili dini danışmanın, kültürün etkilerini dikkate almaları gerekir. Kültür, bir grup tarafından paylaşılan değerler ve davranışlardır. Kültür yalnızca etnik ve ırkla ilgili bir miras değildir. Yaş, cinsiyet, toplumun cinsiyete yüklediği roller, din, fiziksel ve psikolojik yeterlilik ve sosyo ekonomik durumu da kapsamaktadır.²²⁵ Gerek zengin ekolojik yapısı, gerek bölgesel farklılıkları, gerek mevsimsel çeşitliliği, gerek zengin etnik kökenleri ve gerekse yüzyıllardır bünyesinde birçok kültürü barındırmış olma özelliği ile Türk kültürü oldukça zengin bir kültürel yapıya sahiptir. Kağıtçıbaşı, kültürel ortamın, gözlemlenen davranışlara ve bunların nedensel bağlantılarına, bu davranışların altında yatan dinamikleri ortaya çıkartabilecek değerli anlamlar yüklediğini, bu nedenle aynı davranışın farklı ortamlarda farklı anlamlar ifade edebildiğini belirtmiştir²²⁶ İnsan davranışını anlamlandırmak için bireyin içinde yaşadığı kültürü göz önünde bulundurmak gereklidir.²²⁷ Özellikle dini danışmanların kültürü göz önünde bulundurması, kültüre duyarlı bakış açısı geliştirmesi gerekir.²²⁸
- **İlişkilerini sağlıklı sınırlar içinde yürütebilirler:** Danışanları için tüm varlıkları ile çaba göstermelerine karşı, iş dışında danışanları ile ilgili sorunları dile getirmezler. Yaşamlarındaki dengeyi sürdürebilmek için “hayır” demesini

²²⁴ Eskin, a.g.e., ss. 185-186.

²²⁵ Corey, a.g.e., s.28-29.

²²⁶ Kağıtçıbaşı, a.g.e., s.114.

²²⁷ Yelda Bektaş, “Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma Yeterlilikleri ve Psikoloji Danışmanın Eğitimdeki Yeri”, *Ege Eğitim Dergisi*, S.(7) 1, 2006, ss.45-56.

²²⁸ Araştırmamızda Şanlıurfa ve Bursa Sosyal Hizmet Kurumlarında gözlemlediğimiz tespitler ve kültürel farklılıklar “Ekler Bölümünde” verilmiştir.

bilirler.²²⁹ Dini danışmanlar özellikle sosyal hizmet kurumlarında duygusal yoğunluğun olduğu bir ortamda çalışırlar ama sınırlarını korurlar.²³⁰

- **Bütüncül bir bakış açısına sahiptirler:** Dini danışmanın bütüncül bakış açısı oluşturmak için bütüncül düşünmesi ön koşuldur. Psikoloji danışmanın bireyi fonksiyonel olarak anlaması için fiziksel, duygusal, bilişsel, sosyal, kültürel ve spiritüel boyutları ile alması gerekir.²³¹
- **Tutarlıdır:** Söylem ve davranış bütünlüğüne sahiptirler.²³²
- **Başkalarının iyiliğini isterler:** Dini danışman; başkalarına karşı içten ilgi gösterendir ve vericidir.
- **İşini severler:** Dini danışmanlar, işlerine bir anlam yüklerler. Dini danışmanlık; sabır gerektiren uzun bir yolculuktur. Böylesi bir iş sevgi ve ilgi olmadan yapılamaz.
- **Sabırlıdır:** Dini danışmanlar, danışmanlığın sabır işi olduğunun farkındadırlar.²³³
- **Saygılıdır:** Danışanların dini veya manevi değer ve inançlarına saygı duyarlar.²³⁴

3.4. DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK EĞİTİM ÖRNEKLERİ

3.4.1. Dini Danışmanlık ve Rehberlikte Hz. Peygamber Örneği

Hz. Muhammed (sav)'in dini danışmanlık ve rehberlik konusunda dini danışmanlara rehber olduğu görülmektedir. Aşağıda Hz. Muhammed (sav)'in dini danışma ve rehberlikte izlediği metot ve yöntemler genel hatları ile verilmektedir:

- **Sade ve Anlaşılır bir Dil / Zaman ve Ortamı Göz Önünde Bulundurma:** Hz.Muhammed (sav) güzel hitap etme (Cevamiu'l Kelim) özelliği vardır. Bu iletişim açısından önemlidir. Ayrıca aynı soruyu soran farklı kişilere farklı

²²⁹ Corey, a.g.e., s.23.

²³⁰ Eskin, a.g.e., ss.189-191.

²³¹ Corey, a.g.e., s.8.

²³² Egan,a.g.e., s.70.

²³³ Eskin, a.g.e., ss. 189 -199.

²³⁴ Bektaş, a.g.m., s.52.

ortamlarda verdiği yanıtlar, Peygamber Efendimiz (sav)'in kişiye ve ortamı göz önünde bulundurarak bireye rehberlik yaptığını göstermektedir.

- **Hedef kitleye göre hitap:** Hz. Peygamber bir yandan: “İnsanlara akılları ölçüsünde söz söyleyiniz.”²³⁵ Buyururken hedef kitlenin, muhatabın seviyesini göz önünde bulundurulmasının önemine dikkat çekmiştir.
- **Muhatabın İhtiyacını Göz Önünde Bulundurma:** Bireylerin psikolojik yapıları, ihtiyaçları, çeşitlidir. İşte Rasulullah da bireylerin iç dünyalarını iyi bildiği için genellikle karşısındaki bireyin durumuna, ihtiyacına daha uygun olanı tavsiye ederdi. Mesela bazen bir sahabe gelir, ‘amellerin hayırlısı nedir?’ diye sorardı. Rasulullah (sav) ona bir cevap verirdi. Başka zaman aynı soruyu soran başka birine ihtiyaçları birbirinden farklı olduğu için daha farklı bir cevap verirdi. Zira bunlardan biri hakkında, bir amelin, öteki hakkında da başka bir amelin daha hayırlı olduğunu bilirdi.
Örneğin “sadakanın hangisi üstündür?” sorusunu soran Ebu Hureyre’ye “Fakir olanın güç ve kuvvetle yardımda bulunmasıdır”²³⁶ şeklinde yanıt verirken, aynı soruyu soran Sad b. Ubade’ye zengin olması sebebiyle parasal hayır yapmayı söylemiştir.²³⁷
- **Danışanı Çarpıcı Sorularla Hazırlama / Hazır Bulunuşluk Düzeyini Arttırma:** Bu yöntem özellikle grup danışmanlığında kullanılmaktadır. Bu yöntemle bir konunun üzerine dikkat yoğunlaştırılmış, hedef kitlenin hazır bulunuşluk düzeyi arttırılmış olur. Resulullah bir gün sahabeye, “size oruçtan, namazdan ve sadakadan daha üstün bir ibadetin ne olduğunu söyleyeyim mi?” diye sordu. Sahabe, “evet ya Resulullah, söyle.’ dediler. Resulullah ‘araları bozulmuş iki kişiyi barıştırmaktır.”²³⁸ Buyurdu.
- **Tedricilik:** Özellikle dini şüphe ve tereddütlerin yoğun yaşandığı ergenlik döneminde kurumda kalan gençlere tedriciliği dikkate alarak dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti vermek önemlidir. Hz. Peygamber Muaz b. Cebel’i Yemen’e gönderirken ona şunu emretmiştir: “Sen Yahudi ve Hristiyan bir topluma gidiyorsun. İlk önce onlara Allah’ın birliğinden, Allah’tan başka tanrı

²³⁵ Buhari, “İlim”, 49.

²³⁶ Ebu Davut, “Zekat”, 40.

²³⁷ Ebu Davut, “Zekat” 41.

²³⁸ Ebu Davud, “Edep”, 50.

olmadığından, Muhammed’inde O’nun Resülü olduğundan bahsedersin. Eğer bunu kabul ederlerse, Allah’ın her gün ve gecede beş vakit namazı farz kıldığını anlatırsın, bunu da kabul ettikleri takdirde, Allah’ın zenginlerin mallarından alınıp fakirlere verilen zekatı emrettiğini bildirirsin, buna da itirazları olmazsa, bir konuyu özellikle unutmama, sakın mallarının en iyisini alma, bir de mazlumun bedduasından sakın. Zira onlar direkt olarak Allah’la ilişki kurarlar.”²³⁹

- **Hata Yapan/ Yapmak İsteyen Bireye Tath Dille Rehberlik:** Bir gün Kureyş kabilesinden bir genç Hz. Peygamber’in huzuruna gelerek: “Ya Resulullah! Zina etmeme izin ver.” dedi. Bu uygunsuz istekten sonra Ashab; “sus, sus” diye bu genci azarlayıp bağırıldılar. Resulullah ise sakin bir sesle delikanlıya; “yanıma gel otur.” diye yer gösterdi. Sonra onunla sohbet etmeye başladı. Ve devam etti: “söyle bakayım, bir başkasının senin annenle zina etmesini ister misin?” Genç; “yoluna feda olayım, hayır katiyen istemem.” dedi. Efendimiz: “zaten hiç kimse annelerine böyle yapılmasını istemez.” dedi ve devam etti; “bir başkasının senin kızınla zina etmesini ister misin?” genç; “hayır! Uğrunda öleyim ya Rasulullah, razı olmam.” dedi. Bunun üzerine Rasul-i Ekrem; “öyleyse hiç kimse kızlarıyla zina edilmesine razı olmaz”, buyurduktan sonra kız kardeşi, halası ve teyzesiyle zina edilmesine razı olup olmayacağını sordu. Her defasında genç; “yoluna feda olayım, hayır istemem.” diye cevap veriyordu. Artık gencin hatasını kavradığını görünce Resul-i Ekrem elini bu gencin omzuna koyarak; “Allah’ım bunun günahını affet, kalbini temizle ve uzuvlarını günah işlemekten koru” diye dua etti ve genç böyle şeylerle bir daha ilgilenmedi.²⁴⁰ Burada Peygamberimiz (sav)’in genci azarlamadığını onu ikna etmek için empati metodunu kullandığını görüyoruz. Gencin hatasını yüzüne vurmamış, hatasını fark etmesi ve kavraması için rehberlik etmiştir. Özellikle bakım sosyal ve rehabilitasyon merkezinde kalan ergenlerin zaman zaman hatalarını tekrarladıkları görülmektedir. Örneğin sigara ve madde kullanımı ya da bedenlerine zarar verme vb. bu noktada hatasının farkına varmasını sağlamak için farklı metotlar kullanarak, hatasını yüzüne vurmaktan rehberlik etmek önemlidir.
- **Somut Örneklerle Konuyu Zihinde Canlandırmak:** Danışmanın anlattıklarını örneklerle danışanın zihninde canlandırması önemlidir. Hz.

²³⁹ Buhari, “Zekat”, 1; İbn Mace, “Zekat”, 1.

²⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, ss. 256-257.

Muhammed müminleri Kur'an okumaya teşvik etmek için şöyle bir benzetme yapmıştır: “Kalbinde Kuran'dan bir miktar bulunmayan kimse, harab olmuş ev gibidir.”²⁴¹ Buyurarak bireyin konunun önemini kavramasına rehberlik ettiği görülmektedir.

- **Özdeşim Modeli Olmuştur / Yaşayarak Rehberlik Etmek:** Peygamber bazı konularda hiçbir şey söylemeden direk yaşantısı ile örnek olarak gereken rehberliği yapmıştır.
- **İstişare / İşbirliği ile çözüm üretmek:** Danışanla işbirliği içinde olmak olmak önemlidir. Danışman danışanın kaynaklarına bakar, onları belirlemesine yardımcı olur. Gerekli olmadıkça danışan adına eyleme geçmez. İşbirliği içinde onun harekete geçmesine rehberlik eder.²⁴²

Hz. Muhammed ashabına düşünmeye istişareye teşvik etmiştir. Özgür bir düşünme ortamı oluşturmuştur. Hendek savaşında ashabının görüşlerini almıştır. Bilhassa tecrübeye dayalı çeşitli iş konularında “Siz dünya işlerini daha iyi bilirsiniz”²⁴³ diyerek kişileri fikir üretmeye ve araştırmaya yönlendirmiştir, onlar adına karar vermemiştir.

3.4.2. İngiltere’de Dini Danışmanlık ve Rehberlik Eğitimi

İngiltere’de din hizmetlerinde bulunan din adamları insanların özel yaşamlarındaki doğum, evlilik kutsamaları, hastalık, kriz durumları, ölümle başa çıkma, yas tutma gibi önemli zamanlarda hizmet vermektedir. Din hizmetlerinde bulunan din adamları zamanla, dini danışmanlık deneyimlerine yönelerek, sosyal ve davranışsal bilimlerle, dini ve teolojik çalışmaları entegre ettiler.²⁴⁴

İngiltere’de bulunan, Dini Bakım ve Danışmanlık Derneği (Association of Pastoral Care and Counselling), Britanya Piskolojik Danışmanlık Derneğinin (British Association for Counselling) yedi alt biriminden birini oluşturmaktadır.²⁴⁵

Nottingham’da (The Institute of Pastoral Counselling) dini danışmanlık ve rehberlik kurumu vardır. Kurum “Dini Danışmanlıkta Diploma” adlı bir program yürütmektedir. İki yıllık program şeklinde olan kurs, akademik olarak Wales Üniversitesi

²⁴¹ Tirmizi, “Fedailü’l Kuran”, 18; Darimi, “Fedailü’l Kuran”, 1.

²⁴² Egan, a.g.e., ss.73-74.

²⁴³ Müslim, “Fedail”, 141.

²⁴⁴ Üzeyir Ok, “Dini Danışmanlık: Tanım ve Tarihi”, s. 44.

²⁴⁵ Üzeyir Ok, “İnanç Bakım Danışmanlığı ve Bir Model Geliştirme Denemesi”, *Manevi Sosyal Hizmetler (İçinde)*, (ed.) Ali Seyyar, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2008, s.127.

tarafından geçerli kılınmaktadır. Program; Britanya Psikolojik Derneği (BACP)'nin bireysel akreditasyon için geçerli kabul ettiği şartlara uygun olarak geliştirilmiştir. Bu programa 150 saatlik kursu tamamlayanlar katılmaktadır. Program; danışmanlık teorisi ve becerisi konusunda 300 saatlik bir eğitim vermeyi hedeflemektedir. Program; teori, kişisel gelişim ve manevi ve teolojik düşünmeyi kapsamaktadır.²⁴⁶ Programda yoğun çalıştaylar (workshop) bulunmaktadır. Çalıştaylar; haftanın üç günü 09.00 ile 19.00 arasında düzenli olarak yapılmaktadır. Çalıştaylar; ortak toplantılar, dersler, beceri çalışmaları, küçük grup çalışmaları ve birebir ders görüşmelerini kapsamaktadır. Bu da bireysel çalışmalarla, yazılı ödevlerle, klinik uygulama ve kişisel danışmanlıklarla desteklenmektedir. Program aşağıdaki gibidir:

Bireysel Çalışma ve Ödevler: Öğrenciler ilk yılda 5000 ve 3000 kelimelik iki ödev hazırlar. İkinci yılda ise 6000 kelimelik eleştirel ödev ve 9000 kelimelik normal ödev, 4000 kelimelik vakia çalışması, 2000 kelimelik etik konularda düşünmeye dayalı ödev hazırlarlar.

Klinik Uygulama: Workshoplarda; beceri geliştirme ve gözetimli danışmanlık uygulaması yer almaktadır. Bir öğrencinin kurs boyunca 250 saat pratik yapması istenir.

Klinik Gözetim: Öğrenciler en az 40 saat danışan olarak danışmaya girerler. Çalışma içeriklerinin iki yıla dağılımı şöyle özetlenir:

1. Yıl: İlişkiler Kapsamında İnsan Gelişimi (150 saat) verilir. 6ay (Ekim, Aralık, Ocak, Mart, Mayıs, Haziran) her bir ay üç ayrı haftada üçer günlük çalıştaylar yapılır. Birinci yılda insan gelişimi ve ilişkileri konusunda teoriler öğrenilir.

Teori: Yaşam gelişim aşamalarını öğrenir ve klinik uygulamada kullanabilirler.

Pratik: Danışan; kişinin danışmanlık için uygun olup olmadığını belirler. Uygun hedefler koyar, aktaracağı konuları öğrenir, süreç ve içerikle çalışmayı öğrenir.

Kişisel gelişim: Öğrenilen teoriler konusunda kendi gelişimini sürekli gözden geçirir.

Manevi ve teolojik düşünme: Teolojik konularda düşünme, teoloji kavramlarını anlam ve ilişkilerin manevi boyutunu geliştirme konusunda düşünme becerilerini geliştirir.

İkinci Yılda: Danışmanlık Teori ve Pratiğini Uygulama: (150 saat) : 6 aydan (Ekim, Aralık, Ocak, Mart, Mayıs, Haziren) her birinde 3 hafta boyunca üçer günlük çalıştaylar

²⁴⁶ Ok, a.m., ss.128-129.

yapılır. Teorik anlama ve şartlara uyma hedeflenir. Birinci yılda olduğu gibi ikinci yılda da benzer teori, pratik, kişisel gelişim, manevi ve teolojik düşünme konularında belirlenen hedeflere ulaşılmaya çalışılır.²⁴⁷

İngiltere’de, dini danışmanlığın gelişim sürecinin 11 Eylül 2001’de New York’ta ve 7 Temmuz 2005’te Londra’da gerçekleşen terör saldırıları sonrasında İngiliz kamuoyunun değişen İslam algısıyla doğrudan ilişkilidir. Bu olaylardan sonra ülkede Müslümanların aleyhine ciddi bir kamuoyu oluştu. İngiliz devleti bir yandan radikal İslami akımları kontrol altına almak için, ılımlı gruplarla işbirliğine giderek geniş Müslüman kitlelerin sisteme uyumunu sağlamaya çalışmıştır. Bu çerçevede üzerinde en çok durulan konulardan birisi de imamların eğitimi ve Müslüman dini lider profilinin yeniden şekillenmesi konusudur. Dini danışmanlık, eğitim ve sağlık gibi kamu hizmeti alanlarında çoğul inançlılık prensibi gereği Müslümanları da muhatap alan, onların dini ve sosyal ihtiyaçlarını karşılama imkanı sunan yeni bir dini liderlik profili oluşturmuştur. Nitekim 2003’te sağlık kuruluşlarında ve 2005’te ileri eğitim kurumlarında dini danışmanlık örgütlenmeleri “bütün inançlar ve inançsızlar için” ilkesi çerçevesinde yeniden yapılandırılmıştır. Kurumlarda her inanç grubuna temsil hakkı tanınmıştır.²⁴⁸

İngiltere’de dini danışmanlık hizmetleri, her kurumun kendi bünyesinde oluşturduğu çoğul inançlı dini danışmanlık kurulları çerçevesinde yürütülmektedir. Bu yüzden, Müslümanlara yönelik dini danışmanlık hizmetlerini yöneten DİB’e benzer bir merkezi idare yoktur. Her kurum ve kuruluş kendi hizmet politikası doğrultusunda dini danışman görevlendirmekte, buna bağlı olarak dini danışmanlığın görev tanımı, danışmanın görev aldığı sektöre ve tam zamanlı ya da yarı zamanlı istihdam edilmesine göre değişmektedir. Bununla birlikte, hangi kurumda çalışırsa çalışsın bir Müslüman dini danışmanın temel görevi, oradan hizmet alan Müslümanların dini vecibelerini yerine getirebileceği imkanları sağlamak ve sorunlarıyla bire bir ilgilenmektir. Ancak İngiltere’deki Müslüman dini danışmanlar, görev aldıkları kurumlarda yönetmeliklerle belirlenen görevlerin ötesinde sorumluluklar üstlenmektedir. Dini gün ve gecelerle ilgili programların organizasyonu ile ilgilenmekte, kurumsal hatalarda sorun çözme fonksiyonu icra etmektedir. Bu yönüyle dini danışmanlar, görev yaptıkları kurum ile oradan hizmet alanlar arasında köprü olmaktadır.

²⁴⁷ Üzeyir Ok, “İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi”, ss.566-567.

²⁴⁸ Çamur, a.g.m., ss.61-62.

İngiltere’de Müslüman dini danışmanların mesleki eğitimi, hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim şeklindedir. Hizmet içi eğitimler, dini danışmanların görev aldıkları kurumlar tarafından organize edilmektedir. Ayrıca dini danışman olarak çeşitli kurumlarda görev almayı arzu eden bireyler, The Markfield Institute of Higher Education (MIHE) bünyesinde teorik ve pratik eğitim alma imkânına sahiptir. Eğitim faaliyetleri 2003 yılından itibaren MIHE bünyesinde profesyonel bir programa dönüştürülmüş, kamu kurum ve kuruluşlarının talep ettiği Müslüman dini danışman yetiştirmeye yönelik “Müslüman Dini Danışman Eğitimi Sertifikası” (Certificate in Training of Muslim Chaplains) programı açılmıştır. Bu program, teorik ve pratik olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır.

Toplam sekiz ay süren kursta her ayın bir günü teorik derslere tahsis edilmekte, kursiyerler diğer günler kendileri için belirlenen bir hapisane, hastane ya da eğitim kurumunda staj görmektedir. Teorik derslerde Danışmanlık Hizmetlerine Giriş, Adliye Sistemi ve Ceza Hukukuna Giriş, Sağlık Hizmetlerine Giriş, Eğitim Sistemine Giriş, İletişim Metodolojisi, Danışmanlık ve Dinleme Becerileri, İslam’da Manevi Bakım, İslâm’da Manevi Gelişim ve Dinler Arası İlişkiler üzerine dersler verilmektedir. Dersler interaktif bir sınıf ortamında verilmekte olup, öğrencinin yazılı ödevler hazırlaması, sunum yapması, grup çalışmalarına katılması gibi etkinliklerde bulunması gerekmektedir. En az 60 saat pratik eğitim alan öğrencilere yerleştirildikleri kuruluşlarda birer danışman tayin edilmekte ve böylelikle ilgi duyduğu alanla ilgili gözlem, pratik ve tecrübe kazanması amaçlanmaktadır. Yılsonunda öğrencinin başarılı sayılabilmesi için teorik derslerden elde ettiği bilgiyi kendi beceriyle birleştirerek pratiğe dökmesi beklenmektedir.²⁴⁹

Liddell, dini danışmanlık konusunda; bir kurs içeriği sunar:

Kişisel Terapi Görme: Öğrencinin danışan olarak, danışmaya katılması şeklinde gerçekleşmektedir. Hedeflenen; öğrencinin kendisi ve problemleri konusunda iç görüş kazanmasıdır. Bu program; danışan olmanın ne anlama geldiğini fark etmesine yardımcı olur. Bu terapi eğitim kurumunun dışında haftada bir kez yapılır, grup terapileri ile desteklenir.

Klinik uygulama: Danışmanlık becerileri uygulama yapılarak öğrenilir. Danışman adayı; bir danışman gözetiminde 5 -10 oturumluk olmak üzere danışanlarla çalışır. Danışanlarla haftada bir kez görüşme gerçekleştirir. Toplam görüşme saatleri İngiltere’de 200 saat, Amerika’da 400 saat olarak belirlenmektedir.

²⁴⁹ Çamur, a.m., ss.62-65.

Teori Bilgisi: Danışmanlığın teori kuramları ve uygulaması ile ilgili öğrenilmesi gereken teorik bilgiler bulunmaktadır. 1)Kişilik gelişimi 2)Psikopatoloji 3)Psikodinamikler 4) Danışma Teknikleri 5) Klinik Psikiyatri 6) Danışmaya Kabul ve Değerlendirme 7) Grup Danışmanlığı Teori ve Uygulaması 8) Evlilik ve Aile Danışmanlığı Teori ve Uygulaması 8) Grup Kaynakları (Yasal veya Gönüllü Kurumlar) 9) Danışmanlık Felsefesi

Akran Grubu: Öğrencilerin terapistlerden ya da danışmanlardan aldığı desteği kendi akranları ile değerlendirmesidir.

3.4.3. Türkiye’de Dini Danışmanlık ve Rehberlik Eğitimi

Dini danışmanlık; ilahiyat ile davranış bilimlerini bilmeyi ve uygulamayı gerektirdiği için bir dini danışmanın danışmanlık becerilerini ve teorilerini bilmesi, ilahiyat ve din psikolojisi konusunda eğitim alması gerekir. İnsanların travmalarını, en özel ve mahrem sorunlarında onlara rehber olacak dini danışmanın pek çok açıdan kendini yetiştirmesi ve geliştirmesi gerekmektedir.²⁵⁰

2007 yılından itibaren Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde faaliyet gösteren “Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları Bölümünde” öğrencilere, dini danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri için gerekli olan bilgi ve beceriler kazandırılmaktadır. Eğitim faaliyetleri, yetersiz olmakla birlikte yakın gelecekte dini danışmanlığın alt yapısını oluşturmada önemli bir adımdır. Ayrıca Sakarya ve Sivas üniversitelerinde tezsiz yüksek lisans programları bulunmaktadır. Bu konuda Ankara Üniversitesi İlahiyat / Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları Bölümü’nün özellikle dini danışmanlık ve rehberliğe alt yapı oluşturacak dersleri göz önünde bulundurularak oluşturulmuş dini danışmanlık ve rehberlik programı aşağıda verilmiştir.

²⁵⁰ Ok, a.g.m., ss.564-565.

Tablo 3: Dini Danışmanlık ve Rehberlik Ders Programı ²⁵¹

	DERSLER	Kurumsal	Uygulama	Toplam Saat
1.sınıf 2.yarıyıl YDÖ110	Din Hizmetleri Mesleğine Giriş Introduction to the Profession of Religious Services	2	0	2
2.sınıf 3.yarıyıl YDÖ217	Sosyal Kurumlarda Din Hizmetleri Religious Services in Social Institutions	3	0	3
3.sınıf 5.Yarıyıl YDÖ321	Din Hizmetleri Deneyimi Religious Services Practice	1	2	3
3.sınıf 5/6 yarıyıl YDÖ329 (Seçmeli)	Kişilerarası İletişim Interpersonal Communication	2	0	2
3.sınıf 6.yarıyıl YDÖ312	Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler Communication and Public Relations in Religious Services	3	0	3
4.sınıf 7.yarıyıl YDÖ411	Dini Rehberlik ve Danışmanlık Religious Counseling and Guidance	2	0	2
4.sınıf 7.yarıyıl YDÖ 427 (seçmeli)	Rehberlik Örgütü ve Personel Yönetimi Counseling Organization and Personnel Management	2	0	2

²⁵¹ <http://www.divinity.ankara.edu.tr>

4.sınıf 7.yarıyıl YDÖ429 (seçmeli)	Grupla Psikolojik Yardım In-Group Psychological Assistance	2	0	2
4.sınıf 7.yarıyıl YDÖ431 (seçmeli)	Din Hizmetlerinde Kitle İletişimi Mass Communication in Religious Services	2	0	2
4.sınıf 7.yarıyıl YDÖ433 (seçmeli)	Yetişkinlerin Eğitime Katılma Engelleri Obstacles to Participation of Adults in Education	2	0	2
4.sınıf 7.yarıyıl YDÖ435 (seçmeli)	Toplumsal Değişim ve Halk Eğitimi Social Change and Public Education	2	0	2
4.Sınıf 8.yarıyıl YDÖ410	Din Hizmetlerinde Yönetim ve Denetim Management and Supervision in Religious Services	2	0	
4.sınıf 8.Yarıyıl YDÖ412	Dini Rehberlik ve Danışmanlık Uygulamaları Religious Counseling and Guidance Applications	1	2	3
4.Sınıf 8. Yarıyıl YDÖ414	Din Hizmetleri Uygulamaları Religious Services Applications	1	6	7
4. Sınıf 8.Yarıyıl YDÖ438 (seçmeli)	Bireyi Tanıma Teknikleri Techniques for Recognition of Individuals	2	0	2

Bir diğer program Sakarya Üniveristesi'nde yürütölen eğitim programıdır. Aşağıda program, amacı, hedefledikleri verilmiştir:

Sakarya İlahiyat Faköltesi'nde Yürütölen Eğitim Programı;

Dersin Adı: Din Hizmetlerinde İletişim

Dersin Seviyesi: Lisans

Dersin Türü: Zorunlu

Dersin Amacı: İnsanların dini konulardaki ve özellikle de din hizmetleri alanındaki danışma ve rehberlik ihtiyaçlarına uygun yanıtlar verebilecek iletişim becerileri, bilgi ve anlayışı kazandırmaktır.

Dersin İeriği: Din hizmetleri kavramı ve alanları, dini danışma ve rehberliğin amacı, önemi, ilkeleri ile dini alandaki sorunların kaynakları, nitelikleri ve çözümleri, iletişimin mahiyet ve ilkeleri, din iletişim ilişkileri ve din konulu dini iletişimin özellikleri.

Dersin sonucunda birey;

- Psikolojik danışma ve rehberliğin kavramlarını tanımlar.
- Rehberliğin çeşitlerini ve ilkelerini açıklar.
- Dini danışma ve rehberliğin amacını ve önemini açıklar.
- İslam dini açısından rehberliğin dayanaklarını karşılaştırmalı olarak değerlendirir.
- Dini danışma ve rehberliğin ilke ve kurallarını bilir.
- Din hizmetlerinde, dini danışma ve rehberliğin mahiyetini açıklar.
- Din öğretiminde rehberlik yaklaşımlarını açıklar.
- İletişimle ilgili kavramları ve kuralları bilir.
- Kişilerarası iletişimin unsurlarını ve sürecini açıklar.
- İletişimin din olgusu ile ilişkisini tahlil eder.
- İletişim ilkelerini dini açıdan değerlendirir.²⁵²

²⁵² <http://www.ebs.sakarya.edu.tr>

Ders içeriği;

Konular

- 1 Din hizmetleri kavramı ve alanları
- 2 Dini danışma ve rehberliğin anlamı ve önemi
- 3 Dini danışma rehberliğin ilkeleri ve yöntemleri
- 4 Din- birey ilişkisi ve dindarlık olgusu
- 5 Ruh sağlığı ve din
- 6 Sosyal açılımlı din hizmetlerinde danışma
- 7 Ailede dini rehberlik ve aile irşat büroları
- 8 Dini anlatımda ve öğretimde rehberlik yaklaşımı
- 9 İletişimin tanımı, mahiyeti ve iletişim unsurlarının birbirleri ile ilişkisi
- 10 İletişim ilkeleri
- 11 İletişim-din ilişkisi
- 12 Okulda dini iletişim
- 13 Aile ve toplumda dini iletişim
- 14 Genel deđerlendirme²⁵³

Ayrıca; Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü bünyesinde “Dini Danışmanlık ve Rehberlik Tezsiz Yüksek Lisans Programı” vardır. Programa 2013-2014 Öğretim Yılından itibaren öğrenci alınmaktadır.

Programın Amacı:

Toplumda dini kaynaklı olsun veya olmasın, problemlerinin çözümünde inandığı dinin değerleriyle ilişki kurarak yardım talebinde bulunan bireylere yardım hizmeti sunmak, dini soruların cevaplandırılması sırasında yardım ilişkisi gerektiren durumları vak’a incelemesine dönüştürmek ve gerektiği durumlarda sorunun gerektirdiği yardım mesleklerine (psikolog ve psikiyatr) yönlendirmek, hastane, cezaevi, yetiştirme yurtları ve yaşlı bakım merkezlerine din hizmeti götürmek, görev yaptıkları bölgelerde ihtiyaç sahibi

²⁵³ http://www.ebs.sakarya.edu.tr/ebs_2012.

insanların belirlenmesi ve bunlara yardım ulaştırılmasını sağlamak için din hizmetlerinde rehberlik ve halkla ilişkiler, din öğretimi özel yöntemleri ve dini danışmanlık alanlarına ilişkin kavram, ilke, kuram model ve tekniklerin sistematik olarak uygulanmasına yönelik bilgi ve beceriye sahip, ulusal ve uluslararası nitelikte dini danışmanlar yetiştirmektedir.²⁵⁴

Ayrıca Samsun’da Ondokuz Mayıs Üniversitesi’nde, “Dini Danışmanlık ve Rehberlik Yüksek Lisans Programı” bulunmaktadır. Programı aşağıda tabloda verilmiştir.

Tablo 4: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Dini Danışmanlık ve Rehberlik (Yüksek Lisans) Programı

Ders Adı	Teori (Saat)	Uygulama
İletişim Becerileri	2	0
Danışmanlık Teorileri	2	0
Halkla İlişkiler	2	0
Kuran ve Hadislerde Dini Danışmanlık	2	0
Danışmanlık İlke ve Teknikleri	2	0
Aile Danışmanlığı Kuramları	2	0
Ruh Sağlığı ve Din	2	0
Bireyi Tanıma Teknikleri	2	0
Sosyal Psikoloji	2	0
Kriz Odaklı Dini Danışmanlık	2	0
Cezaevlerinde Dini danışmanlık	2	0
Aile Sorunları ve Danışmanlık	2	0
Engellilere Yönelik Dini Danışmanlık	2	0
Hastane ve Huzurevlerinde Dini Danışmanlık	2	0
Araştırma Teknikleri	2	0

Yukarıdaki program; iki dönem şeklinde uygulanmaktadır.²⁵⁵ Programda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı kurumlarda kalan ergenlere yönelik bir dini

²⁵⁴ <http://yukseklisans.com.tr/ataturkyukseklisans>

²⁵⁵ <http://ebs.omu.edu.tr/ebs/program.php?dil=tr&mod=2&Program=4685>

danışmanlık dersinin olmadığı görülmektedir. Kurumda kalan ergenlere yönelik bir dersin konulması programı zenginleştirilebilir. Ayrıca programda uygulama ve stajın olmadığı görülmektedir. Uygulamaya yönelik bir alan olan dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti için pratik çok önemlidir.

Bu konudaki önemli adımlardan biri de (2014) yılında Türkiye'deki alana ilişkin yapılacak olan çalışmalara önemli katkıları olacak Balıkesir Üniversitesi Manevi-Psikolojik Danışmanlık Uygulama ve Araştırma Merkezi kurulmuştur. Türk özel ve kamu üniversitelerinde bir ilk olarak hizmete giren bu merkezin amacı;

- Manevi-psikolojik danışmanlık alanını tüm yönleriyle bilimsel olarak incelemek,
- Ulusal ve uluslararası akademik ve sosyal alanlarda bu konuya ilişkin bilgi ve görüş sağlamak,
- Manevi-psikolojik danışmanlığa yönelik ulusal ve uluslararası alanlarda yapılan bilimsel çalışmaları değerlendirmek,
- Bu alandaki gelişmeleri izlemek
- Kongreler ve seminerler düzenlemek,
- Ortak projeler geliştirmek ve yürütmek,
- İhtiyacı olan danışmanlara manevi-psikolojik danışmanlık sunmak şeklinde belirlenmiştir.²⁵⁶

3.5. DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK TÜRLERİ

Sosyal bir varlık olan insan, her konuda danışmanlığa gereksinim duyabilir. İnsan yaşamı tanımaya anne ve babasının rehberliğinde başlar. Çocuklukta başlayan danışmanlık süreci kişi yetişkin oluncaya kadar yoğun bir şekilde devam eder. Hayatın her döneminde insan az ya da çok danışmanlığa ihtiyaç duyabilir. Bu süreçte bireyin, gerek bilişsel açıdan gerek inanç uygulama bütünlüğü noktasında çatışma ve problem yaşaması olasıdır. İşte seküler psikolojik danışmanlığın klasik sürecinden ayrılarak bu tarz sorunları yaşayan kişilerin problemlerine çözüm getirmeyi hedefleyen dini danışmanlık ve rehberlik bu noktada meşru zemine oturmaktadır.²⁵⁷

²⁵⁶ http://www.balikesir.edu.tr/index.php/baun/birim/ilahiyat_fakultesi

²⁵⁷ Nurullah Altaş, "Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri", s.327; Koç, a.g.e., s.75.

Dini danışmanlık ve rehberlik kapsamında yapılan çalışmalar ihtiyaçlar doğrultusunda, problem- amaç- yöntem ilişkisi göz önünde bulundurularak işbirliği içinde yürütülmelidir. Problemi çözmeye yönelik olmayan ve o amacı gerçekleştirmeye uygun dini danışmanlık teknikleri kullanmayan uygulamaların başarılı olma olasılıkları düşüktür.²⁵⁸

Dini danışmanlık ve rehberlikte kullanılan danışmanlık türleri genel olarak değerlendirildiğinde; üç temel akımdan söz edilebilir.

- **Danışan açısından:** Dini danışmanlık ve rehberliğin odak noktası; danışandır. Danışanın ihtiyaç ve beklentileri, danışmanlığın niteliğini, yönünü ve şeklini belirlemektedir. Danışan açısından dini danışmanlık ve rehberlik; bilgi isteme, görüş alma, hüküm ve delil isteme şeklinde dört kategoride değerlendirilebilir:
- **Bilgi isteme:** İnsanlar özellikle dini konularda bilmedikleri veya öğrenmek istedikleri şeyleri güvendikleri dini danışmanlara danışırlar. Bu noktada dini danışman açık kesin ve genel kabul görmüş bilgileri danışan ile paylaşır ve onları tatmin olacakları şekilde bilgilendirmeye çalışır.
- **Görüş İsteme:** Danışan karar verme güçlüğünden dolayı danışmana başvurduğu zaman kişiye verilecek rehberlik hizmeti “görüş bildirme” olarak ifade edilir. Özellikle önemli kararlar verme (evlilik, bir gruba veya bir iş ortaklığına katılma vb) aşamasında; bireyler dini yönden güvendikleri kimselerin görüşünü almak ister. Danışanların bu isteklerine yanıt vermek amacıyla yapılan aktivitelerdir.²⁵⁹
- **Hüküm İsteme:** Bireyler yaşamda karşılaştıkları yeni durumları dini yönden anlamlandırmak, nasıl bir tutum ve davranış içinde olmanın dini açıdan doğru olacağını öğrenmek isterler. Kişiler, dini yönden şüphe ve tereddütler ortaya çıktığında, kararsızlık yaşadıklarında uzman kişilere danışırlar. Bu süreçte dini danışman iki şekilde hareket eder; ya sorunun bireye özel olduğunu düşünerek onu kendi şartları içinde değerlendirerek hüküm verir. Yahut problemin genel olduğuna kanat getirirse, genel geçer bir hüküm verir. Birincisinde danışmanın kendi yetkinliğine dayanarak hüküm vermesi mümkün iken, ikincisinde müçtehitlerin içtihatlarına dayanan ve ilim camiasında genel kabul görmüş hükümler çerçevesinde karar verme söz konusudur.

²⁵⁸ Ömer Faruk Söylev, *Türkiye’de Dini Danışmanlık ve Rehberlik Alanları, İmkanları ve Yöntemleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2014, s. 214; Koç, a.g.e., s.75.

²⁵⁹ Cebeci, a.g.e., ss. 88 – 89; Koç, a.g.e., s.76.

- **Delil İsteme:** Bireyin delil isteme gereksinimi, bazı konularda bilgi eksikliğinden veya bilginin doğruluğuna inanmamaktan değil o konuda ikna olma ve tatmin olma ihtiyacından kaynaklanır. İkna olma ve kanıtlama ihtiyacı hissederek delil isteyen kişiler konuyla ilgili bilgi sahibidir. Bu süreçte salt bilgi vermek yerine delil göstererek ikna etmek önemlidir.²⁶⁰
- **Danışman açısından:** Kişi sayısına göre danışmanlık; kişiye rehberlik, gruba rehberlik ve topluma rehberlik olmak üzere üç kategoride değerlendirilebilir
- **Kişiye danışmanlık:** Danışmanın bir kişiye verdiği rehberlik hizmetidir. Birebir ilişki ve iletişim halinde danışman ve danışana hareket serbestliği imkânı sağlar.
- **Gruba danışmanlık:** Belli amaçla bir araya gelmiş kişilere verilen dini danışmanlık ve rehberlik hizmetidir. Bu süreçte insanlara birebir bilgi vermek yerine gruba, ortak problemleri ön planda tutarak, eğitsel veya psikoterapik amaçlı bir hedef doğrultusunda sorunlara ortak çözümler üretilmeye çalışılır. Gruplarda bir araya gelmeyi sağlayan ortak özellikler ve amaçlar, kaynaşma ve dayanışma güdülerini güçlendirdiği için grupta yönlendirme ve iyileşme daha kolay olabilmektedir. Acıların paylaşıldıkça azaldığı, sevgi ve neşelerin paylaşıldıkça arttığı gerçeği grubun gücünü ve dinamizmini ortaya koymaktadır. Herkesin farklı bakış açısı ve bilgi tecrübesi grup danışanları arasında bir zenginlik oluşturabilir.²⁶¹
- **Topluma danışmanlık:** Dini konularda uzman olan kişiler, tutum ve davranışları ile topluma olumlu model olmaktadır. Şiddet, madde bağımlılığı, batıl inançlar vb toplumsal konularda danışanlar başvururlar. Çeşitli problemlerin çözümünde, anlaşmazlıkların giderilmesinde dini danışmanlar rehberlik ederler.²⁶²
- **Fonksiyonel açıdan:** Bireylerin duygu ve düşünceleri birbirlerinden farklıdır. Yaşadıkları sorunlar benzer olsa da kişilerin yapısına göre problemlerin çözümleri farklılık gösterebilir. Dini danışmanlık ve rehberlik uygulamasında her defasında aynı sonucu veren şablonlar ve çözüm önerileri mevcut değildir. Çünkü her problemin çözüm şekli ve süreci farklı olabileceği gibi rehberlik eylemi de güdülen amaca göre farklılık göstermektedir. Dini danışmanlık ve rehberlik fonksiyonellik açısından şöyle kategorize edilebilir.

²⁶⁰ Cebeci, a.e., ss. 88 – 89; Koç, a.e., s.76.

²⁶¹ Cebeci, a.e., ss. 91 – 92; Koç., a.e., s.76.

²⁶² Cebeci, a.e., s. 92.

- **İyileştirme:** Danışanların depresyon ve kaygı bozukluğu gibi psiko – patolojik içerikli sorunlarının çözüm süreçlerinde dini inanç ve uygulamalardan faydalanılarak oluşturulan uzun süreli bir dini danışmanlık ve rehberlik aktivitesidir. Danışanın yaşadığı soruna odaklanarak, olası çözümler üzerinde durularak yaşanan sorun aşılmaya çalışılır. Özellikle kazanılmış davranış bozukluklarının düzeltilmesi, uyum ve intibak zorluklarının giderilmesi, kötü alışkanlıkların giderilmesi iyileştirici rehberlik kapsamında değerlendirilebilir.²⁶³
- **Destekleme:** İnsan ne kadar güçlü olursa olsun bazen başa çıkmakta zorlandığı durumlar olabilir, kişi bu süreçte endişe ve umutsuzluk yaşayabilir. problemi çözmede zorluk çeken kişi, çaresizliğe ve bıkkınlığa düşerek uyum zorluğu çekebilir ve manevi yönden desteğe gereksinim duyar.²⁶⁴ Dini danışmanın, danışanların sosyal hayatta karşılaştıkları (iş hayatına uyum sorunları vb) yaşamsal problemlerine başa çıkma süreçlerine yardım etmeyi amaçlayan danışmanlık uygulamalarıdır.²⁶⁵ Destekleyici rehberlik; bireye manevi destek sağlayarak, kişinin kendi güçlerinin farkına varmasına rehberlik etmek, motive ederek azim ve kararlılığını arttırmaktır. Özellikle Allah’u Tela, Sevgili Peygamberimize (sav) Duha ve İnşirah sureleri ile Hz. Peygamber’e manevi destek vermiştir.²⁶⁶
- **Yönlendirme:** Hayatlarında iş, evlilik kararı veya kariyer planlaması gibi yön verme aşamasında olan kişilere bireysel farklılıklarını göz önünde bulundurarak danışanları geliştirmeyi ve yönlendirmeyi amaçlayan danışmanlık aktivitelerini kapsamaktadır. Yönlendirici rehberlik, danışmanın danışanını sistematik bir şekilde bir planlanan hedefe doğru sevk etmesidir. Bu tür rehberlik hizmetinde bilimsel veriler dikkate alınarak danışan için en doğru hedef belirlenir ve bu kapsamda çalışma gerçekleştirilir. Bu rehberlik türünde danışmanın aktif ve etkili rolü kadar güçlü bir model oluşturması önemlidir. Bu süreçte amaç danışanı herhangi bir konu veya mesleğe değil de onun için en uygun olan konu veya alana

²⁶³ Howard Clinebell, *Basic Types Of Pastoral Care and Counselling*, London, SCM Press, 1999, ss. 183 - 195

²⁶⁴ Cebeci, a.g.e., ss. 93-94.

²⁶⁵ Koç, a.g.e., s.76.

²⁶⁶ Cebeci, a.g.e., ss. 94 -95.

yöneltmektir. Dini perspektiften de insanların dünya ve ahiret menfaatleri gereği kendi yetenek ve mizaçlarına en uygun meslek ve işlere yönlendirilmesi İsrâ Sure'sinin 84. ayetinde vurgulanmaktadır. Herkes kendi mizaç ve kabiliyetine göre davranır.”²⁶⁷ Sevgili Peygamberimiz (sav) “kişiye kabiliyetine uygun işler kolaylaştırılmıştır”²⁶⁸ buyurmuştur. Özellikle gençlik döneminde, danışanları dini açıdan kabul edilemeyen ve istenmeyen tutum ve davranışlardan alıkoymak, onları sosyal çevrenin olumsuzluklarından koruyarak (madde bağımlılığı ve kötü alışkanlıklar vb) doğru, ideal tutum ve dini davranışlara yönlendirme bu kapsamda değerlendirilebilir.²⁶⁹

- **Uzlaştırma:** İnsanlar anlaşmazlığa düştüklerinde, herkes kendi haklı olduğunu düşünmektedir. Bu durumu yaşayan kişi yaşadığı problemi çözmek için dini danışmanı tercih edebilir.²⁷⁰ Çünkü bu süreçte dini danışman; anlaşmazlıklarda maneviyat olgusunu ön plana çıkararak daha kabul edilebilir, barışçıl gönül rahatlığına dayalı çözümler üretebilir. Danışanların sosyal ilişki sorunlarını veya danışan – Tanrı ilişkilerini yeniden sağlıklı bir biçimde kurmayı amaçlayan dini aktiviteler uzlaştırma kapsamına girmektedir. (affetmek, bağışlamak vb)²⁷¹
- **Geliştirme:** Clinebell dini danışmanlık literatürüne “geliştirme türünü de” eklemiştir. Geliştirme; kişinin kendini gerçekleştirme bağlamında danışanın ya da grubun kendi potansiyellerini geliştirmesine destek olacak aktiviteleri kapsamaktadır.²⁷²

3.6. DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİKTE KULLANILAN TEKNİKLER

Dini danışmanlık ve rehberlikte kullanılan teknikler, beceri ve kuramlar açısından diğer psikolojik danışmanlık modellerinden farklı değildir. Bu tekniklerle birlikte dini

²⁶⁷ İsrâ 17/ 84. ayet.

²⁶⁸ Cami'üs Sağır, 3/48.

²⁶⁹ Clinebell, a.g.e. ss. 310 -322; Cebeci, a.g.e. , s. 97; Koç, a.g.e., s.77.

²⁷⁰ Filiz Dinç Yurtal, “Psikolojik Danışma ve Rehberlikte Hizmet Türleri”, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik (içinde)*, 6. b., Ankara, Anı Yayınları, 2009, s. 38.

²⁷¹ Clinebell, a.g.e., ss. 243 -309; Cebeci, a.e., s.86; Koç, a.e., s.77.

²⁷² Koç, a.e., s.78.

danışmanlara, dini geleneklerin, kullandıkları danışmanlık kuramlarının ve belirli psikolojik modellerin dar veya dışlayıcı yorumlarına takılıp kalmamaları önerilmektedir.

Dini danışma süreci dini kaynaklarla da şekillenebilir. Ancak bu gerçekleştirilirken, danışanın deneyiminin dini kategorilere (helal, haram) gibi sıkıştırılmamaya özen gösterilmesi gerekir.²⁷³ Dini danışmanlık ve rehberlikte kullanılan teknikler, aşağıdaki gibi kategorize edilebilir.

Sosyal hizmet kurumlarında dini danışmanlık ve rehberlikle ilgili yeterli literatür olmadığı için bu konu ele alınırken ve bundan sonraki bölümlerde, yaptığımız görüşmelerden bazı örneklere yer verilerek konu açıklanmıştır.

3.6.1. Kabul ve Anlayış Merkezli Teknikler

Bu gruptaki teknikler, susma, basit kabul, tekrarlama, aydınlatma ve özetlemeden oluşmaktadır.²⁷⁴ Bu teknikler ile danışman; danışanı dinlemekte, anlamakta ve tanımakta olduğu danışana iletilir. Bu tekniklerle danışana, konuyu istediğin şekilde ele alabilirsin, istediğin kadarını ve istediğin noktaları anlatmakta serbestsin mesajı verilmektedir.

- **Susma:** Bu teknikte dini danışman; danışanın ifade ettiği duygu, düşünce, algı veya tutuma karşı hiçbir sözel tepkide bulunmaz, dinlemeye devam eder. Bu danışmanlık tekniği diğer tekniklerde olduğu gibi danışmanı konuşmaya veya bir davranışa yönlendirmektedir. Susma; danışmanlık tekniği olarak kullanıldığı yer, zamana göre birçok anlamlar ifade eder. Susma bir danışma tekniği olarak anlayış ve kabul bildirebilir. Susma ile danışman “seni anlıyorum” , “seni dinliyorum devam et” mesajını danışana verebilir. Danışanın başlattığı susma; bir utanma ifadesi ya da onaylanma ihtiyacından kaynaklanabilir. Danışmanın terapötik olarak bu desteğin verilmesi gerekli olan zamanlara dikkat etmesi gerekir. Danışmanın susması bir tarafsızlık ifadesi de olabilir. Susma bazen onaylamama aynı fikirde olmamayı da ifade edebilir. Bazen danışanın başlattığı susma; red, bir karşı koyma anlamı da ifade edebilir. Bazen de danışman susarak konu dışına çıkan danışanı konuya tekrar dönmesi için kullanabilir. Ayrıca bir danışmanlık tekniği olarak susma; danışana baskısız ve serbest bir ortamda bulunduğu mesajını da verebilir. Susmakla danışman “acele etmemize gerek yok, istediğin rahatlık ve sürede konuş”

²⁷³ Üzeyir Ok, “Dini Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi”, s.39.

²⁷⁴ Nevzat Y. Aşıkoğlu, “Din Hizmetlerinin Sunumunda Alternatif Yöntem: Dini Danışmanlık”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu 2 (içinde)*, (ed.) Mehmet Bulut, Ankara, DİB. Yayınları, 2008, s.547.

mesajını da vermektedir.²⁷⁵ Susma yerinde ve zamanında kullanıldığında oldukça etkili bir tekniktir. Ancak susmanın pasif değil, susmasına rağmen danışanın söylediklerini dikkatle takip eden, anlayan ve danışanı olduğu gibi kabul eden bir tutum içinde olması gerekir. Örneğin danışanın yüzüne bakarak, ona doğru eğilerek, göz teması kurarak, yüz ifadeleri ile bu iletim yapılabilir. Susma yerinde ve zamanında kullanılmadığında ya da gereğinden fazla kullanıldığında, danışanda güvensizlik ve olumsuzluk oluşturabilir. Ayrıca konuşurma tekniği olarak susma, danışanı konuşmaya çok fazla zorlamamalıdır.

- **Basit Kabul:** Danışan konuşurken durma noktasına geldiği ya da tereddüt gösterdiği zaman, danışmanı “hım, ı.., evet, anlıyorum” vb ifadeler ile danışanı konuşmak için cesaretlendirmesidir. Danışman kısa, fakat danışanın görüş ve düşüncelerini taşımayan kelime ya da sesler ile ona destek verir. Bu süreçte sözel bir ifade ya da bir baş işareti vardır. Ancak burada danışanın sözünün kesilmemesine, danışanın düşünce akışının bozulmamasına dikkat etmek gerekir. Basit kabul tekniği de yerinde ve zamanında kullanıldığında oldukça etkili bir tekniktir. Danışana anlayış, kabul mesajı verdiği gibi serbestlik olanağı da sağlamaktadır. “Konuya istediğin gibi ve istediğin yönde devam edebilirsin, ben seninle birlikte bulunmaktayım. Gereksinim duyduğunda ben de konuşur, sana yardım ederim, mesajı vermektedir.”²⁷⁶

Örneğin araştırmamızda **Şanlıurfa Bsrn’de kalan FF:** (16 yaşında, ensest mağduru) Yaşadıklarını şöyle anlatıyor: “Kardeşlerimi düşünmekten başka hiçbir şey yapamıyorum. Altı, yedi, sekiz, on iki yaşında tecavüze uğradım. Annem babam bu durum karşısında hiçbir şey yapmadılar. Babam memur, annem ev hanımı. Annem ve babamdan hiç sevgi görmedim. Böyle bir aile ortamında kardeşlerim yaşasın istemiyorum. Bir meslek sahibi olup, kardeşlerimi yanıma almak istiyorum.”

Dini Danışman: “Hım....”

- **Tekrarlama:** Danışman, danışanın söylediklerine yeni bir düşünce ve duygu katmadan, pek az değişiklik yaparak, hemen hemen aynı kelimelerle tekrar etmesidir. Burada danışmanın amacı bir aydınlatma yapmak değil, danışanın

²⁷⁵ Hasan Tan, *Psikolojik Yardım İlişkileri (Psikolojik Danışma ve Psikoterapi)*, 4.b., Ankara, Nobel Yayınları, 2014, s.124.

²⁷⁶ Tan, a.e., ss.124 -125.

anlattıklarını ona geri yansıtmaktır. Tekrarlama ile danışanın söylediklerini daha derinden düşünmesine yardımcı olunur. Danışmanın danışanı dinlediği, anladığı, konuşmasına devam etmesini, söylediği şeyleri daha yakından bir daha hissetmesini bildiren bir mesaj vermektedir.²⁷⁷

Dini Danışman: En çok hangi özelliğini beğenmiyorsun?

Örneğin araştırmamızda **Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan BR:** (17 yaşında, annesi 6 yaşında vefat etmiş) “Kötü bir durumla karşılaştığımda, olumsuzluk olduğunda bunu hemen annesizliğe yoruyorum. Mesela sınavdan kötü not bile alsam hemen işte annem olsaydı böyle olmazdı diye yorumluyorum ya da yolda düşeyim annem olsaydı düşmezdim diyorum.”

Danışman: Yaşadığın olumsuzlukları annesizliğe bağlıyorsun.

Birkaç şekilde tekrarlama yapılabilir. Danışanın ifadesinde önemli görülen bölüm aynen tekrarlanabilir. Bu metot genellikle danışanı çok uyarmadığı için çok tercih edilmemelidir. Tekrarlamanın çok sık kullanılması, “benim söylediklerimde ne kusur var ki tekrarlıyor” şeklinde olumsuz düşünmesine neden olabilir. Hatta danışanı benim söylediklerimi beğenmiyorsan sen daha iyisini söyle tutumuna iter? Tekrarlama, yalnız bir kelime ya da az bir kısmı değiştirilerek gerçekleştirilebilir. Diğer tekrarlama şekli konuşulanların önemli parçalarını birleştirerek yapılan tekrarlama.

- **Aydınlatma (Netleştirme):** Danışanın, ayrıntılar içinde söylediklerinden, asıl özü, arka planı görebilmesi için ifade ettiği şeylerin ana unsurlarını daha basitleştirerek anlayış ve kabul bildiren bir tutum içinde danışana verilmesidir. Bu bağlamda, konuşulan konu hakkında danışanın düşünceleri aydınlatılmaya ve bir içgörü kazanmasına çalışılır. Danışanın kafası, düşünceleri karışıktır, söyledikleri düzensiz bazen karışıktır. Çelişki ve çatışmalar yaşamaktadır. Bu süreçte danışman, danışanın söylediklerini sadeleştirerek ve somutlaştırarak bir bütün içinde görmesini sağlar.²⁷⁸

Örneğin **Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan RA ile ilgili gözlemler:** (13 yaşında) RA ile ilk yurda geldiği gün karşılaşıldı. Çok sessiz, ürkek ve korkak bir yapısı vardı. Birlikte sohbet edip bir şeyler yerken o da katıldı. Farklı bir dünyada yaşadığı her halinden belliydi. Onunla ilgilenilmesinden memnun olmuştu. Sonra farklı sorular sormaya başladı.

²⁷⁷ Tan, a.e., s.126.

²⁷⁸ Tan, a.e., ss.126-127.

Kızmazsanız diye başlayan cümleler ile bir kızın beğendiği erkek arkadaşı olabilir mi vb.sorularla kendini ifade etti. Daha sonra RA ile birebir görüşüldü. Çok sessizdi ve sessizliğini sevdiğini söyledi. Sonraki görüşmelerimizde kendi kıyafetleri ile ilgili sorular sormaya başladı. Bu sorular daha çok kararsızlığını ifade eden cümleler şeklinde idi. Kendisine neyin yakışacağına onayını alan bir ergenden çok kendi tercihleri ile ilgili kararsızlık yaşayan ne yapacağını bilmeyen, kararlarına saygı duyulmamış küçük bir çocuk profili çiziyordu. RA'nın ailesinin kıyafetlerini bile kendisinin seçmesine izin vermeyen, kendi kararlar almasını desteklemeyen baskıcı bir yapıya sahip olduğu öğrenildi. Çocuğun benliğine saygı duyulmaması onun adına sürekli karar verilmesi RA'da kendine güvensizlik, sosyal ortamlarda ürkeklik ve çekingenliğe neden olmuştu. Sorular ve onay alma çabaları sadece kıyafetle sınırlı değildi. Kıyafet sadece aysbergin görünen yüzü gibiydi. RA'nın sonraki konuşmalarda kendini ve istediği kıyafetlerini o dönem seyredilen tecavüze uğramış bir kızın hikayesini anlatan bir dizinin baş rol oyuncusu ile özdeşleştirdiği görüldü. Kim bilir bunda yaşadıklarının ve kendini o dizideki gibi çaresiz hissetmesinin etkisi de olabilir diye düşünülmektedir. RA İleriki görüşmelerde danışmana gerçek mi hayal mi olduğunu bilmediği okulda bir sevgilisi olduğundan bahsetti.

Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan RA: (13 yaşında) Sevdiğim var okulda ama o gerçek mi yoksa benim kafamda oluşturduğum hayal ürünü mü bilmiyorum, bu benim en büyük sorunum. Eğer gerçekse beni çok beğeniyor, çok iyi anlaşıyoruz, ama bilmiyorum

Danışman: Sevdiğin arkadaşının varlığının gerçekten okulda olup olmadığından emin değilsin.

- **Özetleme:** Dini danışman, görüşmenin sonunda, ifade edilenleri sadeleştirerek, yorum ve yansıtma yapmadan özetler. Danışan özet sayesinde problemin ana hatlarını görme imkânı bulur. Yeni bir görüş ifade edilmemiştir. Ancak özet; danışana kendi söylediklerini ana hatları ile belirli bir düzen içinde görme ve fark etme imkânı bulur.²⁷⁹ Danışan tüm resmi görebilir. Özetlerin, danışanın ileri düzeyde kendini keşfetmesine ve anlamasına yardımcı olacağı açıktır. Özet; ayrıca yeni oturuma başlarken kullanılabilir. Bir önceki görüşmede yer alan önemli bir

²⁷⁹ Tan, a.e., ss.128-129.

konu tekrar ifade edilmiş olur. Ancak danışman geçmiş görüşmenin özetini yaparken, danışanın farklı konulara kaymamasına dikkat etmelidir.²⁸⁰

3.6.2. Destek ve Teşvik Merkezli Teknikler

Bu teknikler; tasvip, teşvik, cesaretlendirme ve güvence verme şeklinde sıralanabilir.²⁸¹

- **Tasvip:** Danışanın ifade ettiği olumlu bir duygu, düşünce, tutum veya davranışı danışmanın taktir etmesi, uygun görmesidir. Danışman; “aferin, yerinde bir hareket, peki ala, çok iyi, doğru” gibi ifadeleri ile danışana beğenisini ifade eder. Uygun bulunan, takdir edilen davranışlar tekrarlanır, pekiştirir, uygun bulunmayan davranışlar söner. Tasvip danışmanın danışanın davranışını onaylaması anlamına gelmez. Bu bir kabuldür. Kişi aynı fikirde olmadan da karşısındakini sever, sayar.²⁸²

Örneğin: **Bursa Bsrn’de kalan BN:** (17 yaşında) Geçen görüşmemizden sonra konuyu biraz daha düşündüm ve dışarıdan okumaya yeniden, denemeye karar verdim.

Dini Danışman: Bu şekilde karar almandan dolayı seni tebrik ederim, iyi düşünmüşsün.

- **Teşvik:** Danışman uygun bulduğu bir davranış ya da görüşü, zorlamadan ve baskı oluşturmadan danışana sunar ve uygulaması için teşvik eder. Teşvikte uygulanması uygun görülen görüş veya davranış için gerekçe verilir, danışan zorlanmaz. “Herhalde, yaparsan iyi olur” gibi ifadeler kullanılır. Teşvik sık kullanıldığında, danışan zorlandığında, direnme oluşturabilir.²⁸³

Örneğin; **Şanlıurfa Yetiştirme SE:** (16 yaşında) “Bazen arkadaşlarıma çok çabuk tepki veriyor, sinirleniyorum, bağırıyorum”

Danışman: Öfkelenmeden önce biraz dur, sessiz kal. Sevgili Peygamberimiz (sav): “öfkelenildiğinde sus” buyuruyor. Biraz düşünür, abdest alırsan senin için daha iyi olur, bu durumu daha kolay aşabilirsin. Ne dersin?

- **Destekleme:** Danışmanın, danışanı duygu ve düşünceleri incelemeye, kendini tanımaya ve değişik davranış biçimlerini denemeye teşvik etmektir. Danışana

²⁸⁰ Egan, a.g.e., ss. 104-106.

²⁸¹ Nevzat Y. Aşıkoğlu, “Din Hizmetlerinin Sunumunda Alternatif Yöntem: Dini Danışmanlık”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu 2 (içinde)*, (ed.) Mehmet Bulut, Ankara, DİB. Yayınları, 2008, s.547.

²⁸² Kuzgun, a.g.e., s.163.

²⁸³ Tan, a.e., s.130.

sadece problemin kendisine özgü olmadığı, şikayetlerinden kurtulabileceği, kendisinin güçsüz ve yetersiz olmadığı, gayret gösterdiği taktirde durumu aşmada başarılı olacağı konusunda onu desteklemeyi ifade eder.

- **Cesaretlendirme:** Cesaret verme; destekleme tekniği ile benzerlik göstermektedir. Cesaret verme; danışanı yetersizlik ve değersizlik duygusundan kurtarmak ve öz güven geliştirmesine yardımcı olmak için kullanılan bir danışma tekniğidir.²⁸⁴ Danışan bıkkınlık gösterdiği zamanlarda danışman danışana “hadi gayret, iyi gidiyorsun” “korkma seninle beraberim” şeklinde mesajlar verebilir.²⁸⁵

Örneğin: **Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan HT:** (17 yaşında, dokuz kardeşler, dört yıldır yurttan) Bazı derslerde özellikle İngilizcede zorlanıyorum. Ne yapabilirim?

Danışman: Okulda İngilizcesi iyi olan bir arkadaşınla çalışabilirsin, İngilizce öğrenmek için haftalık plan yapabilirsin. Her gün “30 dakika İngilizce” programın adı ne dersin?

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan HT : (17 yaşında) “Hocam programı yaptım iki haftadır hergün 30 dakika İngilizce çalışıyorum. Hiç böyle düşünmemiştim, planlı derslerime çalışmak sanki derslerimi anlamamı kolaylaştırdı.”

Dini danışman: Mutlu görünüyorsun inşallah derslerin daha iyi olacak, sen elinden geleni yap Allah’a havale et. Allah’ın izni ile başarırısın.

HT: Başarır mıyım dersiniz?

Danışman: İnşallah. Başaracağına inanıyorum.

Cesaret verme; danışana kendini tanıma, anlama ve yönetme konusundaki girişimlerinin yerinde olduğunu ifade etmek, onu teşvik etmektir. Ancak bu tekniği kullanmak için danışanın gerçekten teşvik edilecek olumlu davranışları olduğunu iyi gözlemek gerekir. Aksi takdirde cesaret verici tepkiler, danışanı yerli yersiz pohpohlama şekline dönüşebilir.²⁸⁶

- **Güvence Verme:** Bazen danışan yaşadığı olumsuz olaylarında etkisi ile bıkkınlık duyar, karamsarlık yaşar. Bu dönemde bir güvenceye ihtiyacı vardır. İfade etmekte olduğu duygu, düşünce, tavır veya davranışların yarattığı gerginliklerde, güven duygusuna ihtiyaç vardır. Danışman bu noktada danışana rehberlik eder, destek olur. Danışana, “sen şimdi fark edemiyorsun ama bana güven, iyi yoldasın”

²⁸⁴ Kuzgun, a.g.e., ss. 164-165.

²⁸⁵ Tan, a.e., s.130.

²⁸⁶ Kuzgun, a.g.e., s.165.

mesajını verir. Sorunu çözeceksin sende bu potansiyeli ve gücü görüyorum mesajını verir. Güvence verme sadece sözel değil, danışmanın sıcak, samimi tabii tutumu ile bir bütündür. Bu teknik aynı zamanda cesaretlendiricidir. Danışanı yeni bir düşünceyi denemeye teşvik eder. Özellikle yeni bir davranışa adım attığı zaman danışandaki kaygıyı azaltır. Danışman bu süreçte danışana ileriye dönük bir vaatte bulunmaktadır. Güvence vermenin etkili bir teknik olabilmesi için, gerçekçi olması, ayrıca danışanın danışmana bir uzman olarak güvenmesi gerekir.²⁸⁷ Örneğin:

Bursa Bsrn’de kalan DY: (18 yaşında) “4 yıldır yurtlardayım. Beş kardeşiz. İkincisiyim. Annem babam birlikteler, evliler. Kaçırıldım, ağabeyimin arkadaşı bana tecavüze etti. Üç dört kişiye sattılar, tam genel eve satıyorlardı kurtuldum. Bazen bu yaşadıklarımın sonra olmayacak diyorum ümitsizliğe kapılıyorum.”

Danışman: Yaşadıklarını anlıyorum bunları yaşamaman olağan, ancak zamanla bu sorunları aşacaksınız, biraz zamana ihtiyacın var, sen akıllı ve güçlü bir kızsın.”

Reddetme: Danışanın istenmedik tutum, düşünce ve davranışını durdurmak için, danışman bireyin yanlış olduğunu ve kendisi ile aynı fikirde olmadığını ifade eder. Reddetme, dostane bir tutum içinde olmalıdır. Danışana yanlış yolda olduğu ve düzeltilmesi gerektiği mesajını vermektedir.²⁸⁸

Örneğin Şanlıurfa Bsrn’de kalan ZM: (17 yaşında) “Beşkardeşiz. Abim hapiste, bana zarar verdi (ensest). İki kardeşim babamla kalıyor. Annem, anneannemin yanında kalıyor. Sekiz yıldır, annem ve babam ayrılır. Annemle beş ayda bir görüşüyordum. Babamın yanında kalıyordum. Babam şiddet uyguluyordu. Babam şizofrenmiş. Önce annemin yanına gittim, ninem beni kabul etmedi. Dedem çok iyidir ama ninem izin vermedi. Karakola gittim babamın şiddet uyguladığını söyledim beni BSRM’ye gönderdiler. Ağabeyimin yaptığı bir davranış beni çok etkiledi. Hayatımı mahveden ağabeyim hapse girdi de ben rahat ettim. Ağabeyim beni taciz ediyordu, aileme söyleyemedim. Ailemden hiç kimse fark etmedi. Ben kendimden vazgeçtim, artık kötü ZM olacağım, madde kullanmaya devam edeceğim, beni anam babam düşünmüyor sen neden beni bırakmıyorsun ki?”

Danışman: Seninle aynı düşüncede değilim sen iyi birisin, yaşadıklarından dolayı şu an böyle hissediyorsun. Madde kullanmaya gelince hep aynı şeyi söylüyor kendini ve

²⁸⁷ Tan, a.g.e., s.131.

²⁸⁸ Tan, a.e., ss. 132-133.

bizi tehdit ediyorsun. Madde kullanmak sence bir kaçış değil mi? Daha önce madde kullandığında ne halde olduğunu gördün, yaşadıklarını en iyi sen bilirsin değil mi?

3.6.3. Teşhis (Tanı) ve Anlama Merkezli Teknikler

Bu gruptaki teknikler; deşirme, yansıtma, tahlil ve yorum şeklinde sıralanabilir.²⁸⁹ Bu gruptaki teknikler; danışanı problemin kaynağına götürmeye, onu kendi gerçekleri, iç dünyası ile yüz yüze getirmeye yöneliktir.

- **Deşirme:** Danışmanın bir konuyu etraflıca anlamak için danışana konuyu daha derinden inceletmek ya da danışanı yeni bir konuya yönlendirmek için danışmanı “Bu konuda ne düşünüyorsun?”, “biraz daha açıklar mısınız?” vb soruları danışana yöneltmesidir. Deşirme, sadece soru cevap diyalogu değildir. Genel olarak deşirme danışanı daha fazla açıklamaya yönlendiren, yeni bir konuya geçmek için başvuru, bilgi edinmek için başvuru bir teknik olarak değerlendirilebilir.²⁹⁰

Örneğin: Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan NA: (16 yaşında, üvey babası zarar vermek istediği için yurttan kalıyor. Başarılı bir öğrenci) “Kader; aslında benim yaşadığım. Yazılmış, bozmadığımız bir şey. Hayatta her şeyi bozabiliyorsun, teknolojiyi, beyni bile. Ama kader bozulmuyor.”

Danışman: “Biraz açar mısın?”

NA: “Burada olmam, üvey babamın bana zarar vermek istemesi, sevdiğim okulumdan zorunlu bir şekilde koparılmam, alın yazısı işte..”

- **Yansıtma:** Danışman, danışanın fark etmediği söz ve hareketlerin altında yatmakta olan duyguları, tavırları, çelişkileri fark etmesini sağlamak için, onun ifade ve duygularını yeni, farklı bir ifade ile geri yansıtır.²⁹¹ Yansıtma içerik yansıtma ve duygu yansıtma şeklinde iki çeşittir. İçerik yansıtma; danışanın ifadeler bütünü, farklı sözcüklerle ifade etmektir. Danışanın sözcükleri farklı kelimelerle ifade edilebileceği gibi aynı kelimelerle ifade etmektir.²⁹² İçerik yansıtma tekniğini kullanırken, danışanın her söylediğini yansıtma zorunluluğu yoktur. Bazen beden dilini doğru kullanmanın yanı sıra, sözlü küçük ödüller de verilebilir. Küçük

²⁸⁹ Aşıkoğlu, a.g.m., s.547.

²⁹⁰ Tan, a.e., s.134.

²⁹¹ Tan, a.g.e., s.136.

²⁹² Richard Nelson Jones, *Basic Counselling Skills A Helper’s Manual, Temel Psikolojik Danışma Becerileri Yardımcınının El Kitabı*, (çev. Gamze Sert), 3.b., Ankara, Nobel Yayınları, 2013, ss. 57-60.

ödüller, sizi dinliyorum, siz devam edin mesajını vermektedir. Bu ifadeler, danışanın kendini ifade etmesinden dolayı duyulan memnuniyeti belirtmek için kullanılırken aynı zamanda da danışanların söylediklerini şekillendirmek için de kullanılabilir. Örneğin; hım, biraz daha anladım, doğru, gerçekten, devam edin...²⁹³

Duyguların yansıtılması tekniği, danışanın ifade ettiği duyguların aynen ya da benzer sözcüklerle tekrarlanmasıdır. Duygu belirten sözel ifadelerin sıklıkla tekrarlanması tekniği çok sık kullanıldığı zaman danışanın söylediklerinin danışman tarafından papağan gibi tekrarlanması şekline dönüşebilir. Bu durum danışan da sıkıntı oluşturabilir.²⁹⁴

Duyguları yansıtma becerileri; duyguları tanımlama ve yansıtma olarak iki aşamadan oluşur. Danışanın duygularını anlamak için duyguları ayırt etmek ve tanımlamak gerekir. Danışanın duygularını tanımlama yolları:

- Vücut mesajları: Bazen danışanlar, dik veya yayılarak oturarak durumları hakkında sözlü mesajlardan daha etkili mesajlar verirler. Böylece duygularını beden dilinden okuma imkanı tanırırlar.
- Sesli mesajlar: Danışanların duygularının yoğunluğuna dair mesajlar genellikle ses vurgularının seviyesinden anlaşılabilir.
- Duygu Sözcükleri ve Sözcük Öbekleri: Danışanın nasıl hissettiğini anlamak için danışmanın “duygu sözcükleri ve ifadelerini” dikkatle dinlemesi gerekir. “Üzgünüm, kızgınlığım, yalnızım, endişeliyim vb..”
- Fiziksel Tepki Sözcükleri: Danışanların fiziksel tepkileri de duyguları hakkında ipucu verebilir. Örneğin: gerginlik, yorgunluk, kalp çarpması ve baş ağrısı vb
- Duygu deyimleri: Duyguları ifade etmek için kullanılan sözcük öbeklerinden oluşmaktadır.
- Duygu benzetmeleri: Danışanlar duygularını anlatmak için görsel öğeler kullanırlar. Örneğin utanmayı ifade etmek için yerin dibine girdim vb.²⁹⁵

²⁹³ Jones, a.e., ss.57- 60.

²⁹⁴ Kuzgun, a.g.e., s.163.

²⁹⁵ Jones, a.g.e., ss. 57-58.

Danışman, danışanın hissettiği, söz yada duyguları yakalayıp yansıttığı zaman, danışanın o zamana kadar farkında olmadığı ya da önem vermediği yönüne dikkat çekmekte ve konu üzerinde düşünmesini sağlamaktadır.²⁹⁶

Danışanın temel duygusu hakkında konuşmak önemlidir.²⁹⁷ Rogers yansıtmayı, danışanın bakış açısını anlamak ve bu anlayışı ona iletmek olarak tanımlamaktadır. Bu tekniğin danışanın duyguları üzerinde daha çok konuşmasını sağlamak ve duygusal boşalımını sağlama gibi faydaları vardır. Duyguların doğru olarak anlaşılıp yansıtılması için güçlü bir empatik anlayışa, sabır, aktif dinleme ve tecrübeye gereksinim vardır.²⁹⁸ “Doğru mu anladım? Ya da.. Sanırım siz... Dediniz gibi” ifadelerle, duyguların doğru anlaşılıp anlaşılmadığını kontrol etmek gerekir²⁹⁹ Aceleci danışmanların çoğu kez, yüzeysel bir anlayışla yanlış yapma olasılığı vardır. Ayrıca duyguların yansıtılması çoğu kez yorumlama tekniğine yaklaşabilmektedir. Eğer danışman, danışanın kavrayışının çok ötesine geçerse ve henüz onun kabule hazır olmadığı duyguları yansıtırsa, danışanın direnci ile karşılaşabilir. Bu yüzden “duyguları yansıtmama” tekniğinde danışanın kendini kabule hazır oluş düzeyi dikkate alınmalıdır.³⁰⁰

Örneğin: **Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan EA:** (17 yaşında) Üç kardeşiz. En Küçükleri benim. Annem köyde ikinci evliliğini yaptı. Babam İstanbul’da. Annem ve babam ayrı. On beş yıldır yurtlardayım. Ailem diğer kardeşlerime baktı. Aileler doğurup doğurup atıyorlar işte. Diğer kardeşlerime baktılar. Bana gelince niye öyle yaptılar? Annem sadece özel günlerde arar. Ailemin bu davranışlarını gördükçe, hala sinirleniyorum.”

Dini Danışman: “Kardeşlerine bakıp sana bakmadıkları için öfke duyuyorsun.”

- **Tahlil (Açıklama):** Dini danışman, danışanın ifade ettiği birçok olgu ve duyguyu birleştirerek bir şeyin oluş sebebini ortaya koymaya, probleme yeni bir bakış açısı getirmeye çalışır.³⁰¹ Danışanın ifade ettiği duygu ve düşünceleri daha anlaşılır hale getirmek için verilen tepki ve açıklamadır.³⁰² Danışman, açıklamasını

²⁹⁶ Kuzgun, a.g.e., s.163.

²⁹⁷ Jones, a.g.e., s. 58.

²⁹⁸ Kuzgun, a.g.e., s.163.

²⁹⁹ Jones, , s. 59.

³⁰⁰ Kuzgun, a.g.e., s.163.

³⁰¹ Tan, a.g.e., s.138.

³⁰² Kuzgun, a.g.e., s.162.

“bilmiyorum,” yanılıyor muyum? “Belki, olabilir mi?” şeklinde kesinlik göstermeyen ifadelerle yumuşak bir üslupla belirtir.³⁰³ Açıklama; danışanın ifade ettiği cümle ya da cümleciklerin düzene konmasını ifade ettiği gibi duygu ve düşüncelerin yeniden belirtilmesi şeklinde de olabilir. Bu yöntemle danışman danışanın dinlediğini ve anlamaya çalıştığını ifade etmektedir. Danışman, danışanın söylediklerini aynı kelimelerle ya da aynı anlamı veren diğer kelimeler ile ifade ettiğinde belli bir düşünceye dikkati çekmekle yetinmektedir. Bu süreçte düşünceler arasındaki ilişkileri ya da çelişkileri gösterme gibi bir amaç gütmemektedir.³⁰⁴ Tahlil ya da açıklama genellikle danışman birden fazla seçenekten bahsettikten sonra kullanılan bir tekniktir. Daha çok danışanla olumlu ve uyumlu ilişki kurulduktan sonra ve sorun hakkında derinlemesine konuşulmaya başladığı zaman kullanılan bir tekniktir. Açıklama (tahlil) tekniğinde danışman görüşünü kesin olmayan, yumuşak bir üslupla söyler. Danışmanın görüşünü ifade etmesi danışanın ifade ettiği bir çok duygu, düşünceye de dayandığı için nötr ve objektiftir. Bu nötr ve objektif durum, danışanın gerçek ile temas etmesine ve öğrenmesine olanak sağlar.³⁰⁵

Örneğin: Bursa Bsrn’de kalan ZA: (17 yaşında) “Annem babam ayrı. On yıldır annemi kaybettim. Annem akıl hastası. Ben tekim kardeşim yok. Lise 3’e gidiyordum. Her yerde en doğru şekilde davranmam gereken şekilde yaşadım. Evde evin annesi bendim, annem olmadığı için, sevgilime dışarıda eşi gibi, yeri geldiğinde arkadaşı gibi, yeri geldiğinde çocuklarının annesi gibi davranırım. Babam hep en doğrusunu sen bilirsin, sen yaparsın dedi, benimle hiç ilgilenmedi. Babam benimle ilgilenmez aynı apartmanda ayrı katlarda oturuyoruz babam bazen kız arkadaşlarımı evine getirir. Babamdan para ihtiyacım olduğunda bile kapısına not bırakırdım. Babam kızım ben senin istediğinden daha fazlasını veriyorum der o da parayı kapıya bırakırdı. Kızım sen en doğrusunu bilir der asla ilgilenmezdi. Ben yeri geldi, evde iyi bir anne oldum, yeri geldi okulda başarılı bir öğrenci, sevgilime en iyi eş, çocuklarına en iyi anne. Aslında hep büyük, olgun gibi davrandım. Bu durumdan mutlu değilim. Çünkü çocukluğumu hiç yaşamadım, hiç deli dolu olmadım. Hiç oyuncak bebeğim olmadı. Benim oyuncaklarım evdeki eşyalardı, onları düzenler, adeta evin içinde bir anne edası ile evcilik oynardım.

³⁰³ Tan, a.g.e., s.139.

³⁰⁴ Kuzgun, a.g.e., s.163.

³⁰⁵ Tan, a.g.e., s.139.

Affedici, çok kuralcıyım, hedefleri olan kişiyim, ne gerekiyorsa onu yaparım, kinciyim, karşımdakini affetmem, ama yine de güler yüzlü davranırım. Bir kez tecavüze uğradım. Bir kez beden öğretmenimle birlikte olduk. Bir kez kuzenimle... Çok hata yaptım. Beden öğretmeni yaşadıklarımızı bir başka hocaya anlatınca kendimi burada buldum. Aslında ben bu yaşadıklarım da benim suçum da olduğumu düşünüyorum demek ki ben ona yanlış sinyal vermişim ki o da buna kalkıştı diye düşünüyorum. Hoca durumu şikayet etmese idi ben asla gidip onu şikayet etmezdim burada da olmazdım.

Benim için hayatta ya hep ya hiç var. Bir keresinde kurumdan bir arkadaşımın kaçmasına yardım ettim. Arkadaşım madde kullanıyordu. Krize girdi, çok kötü görünüyordu. Madde alması lazımdı. Ben de dışarıda bulur biraz rahatlar diye düşündüm, yardım ettim. Kurumdaki kızlar beni dışladı o günden sonra kötü ZA olmaya karar verdim. Artık eski iyi ZA yok kötü ZA var diye herkese söyledim. Bilmiyorum bazen gelgitler yaşıyorum.”

Dini Danışman: “Sanırım, babanın sorumluluklarının büyük bir kısmını yüklenmişsin. Küçük yaşta yetişkin rolünü benimsemek zorunda kalmışsın. Belki de bu yüzden her şeyin en iyisini ben yapmalıyım şeklinde düşünüyor olabilirsin. Bu durumda bir hata yaptığın zaman, her şeyin bittiği umutsuzluğu ile daha çok hata yapıyor ve ya hep ya hiç şeklinde hareket ediyor olabilirsin.”

- **Yorumlama:** Yorumlama; danışanın söylediği duygu, düşünce ve olaylar arasında bağlantı kurma ve davranışlarının farkında olmadığı duygusal nedenlerini gösterme tekniğidir.³⁰⁶ Diğer bir ifade ile danışanın duygu, düşünce, tavır ve davranışları arasındaki ilişkiler ve anlamları hakkında farklı bakış açısı kazanabilmesi için ona yeni bir hipotez sunmaktır.³⁰⁷ Yorumlama tekniği bir anlamda yansıtma tekniğine benzemektedir. Danışman, danışanın kapalı ya da dolaylı olarak ifade ettiği ya da vücut dili ile açığa vurduğu duyguları fark edip yansıttığı zaman bir anlamda yorum yapmış demektir.³⁰⁸ Yorum; danışmanların kullandıkları danışma teorisine, problemin mahiyetine, şartlara ve danışanın durumuna göre çeşitli seviyelerde yapılabilir. Yorum diğer danışma tekniklerine göre danışmanın kendi görüş, gözlem, bilgi ve bulgularına dayanan değerlendirmelerini daha çok kapsayan bir

³⁰⁶ Kuzgun, a.g.e., s.164.

³⁰⁷ Tan, a.g.e., s.139.

³⁰⁸ Kuzgun, a.g.e., s.164.

tekniktir. ³⁰⁹ Danışman elinde yeterli veri olmadan yorum tekniğini kullanmamalıdır. Yorumlamaya erken başlamak ve bunu sık kullanmak danışanı danışmana bağımlı kılabilir. Rogers gerçek bir içgörü oluştuğunda, yorumlama tekniğinin kullanılması gerektiği kanısındadır. Yorumlama tekniğinde, danışman kesin bir dil ve üslup kullanmamalıdır. Danışanın anlayış düzeyinin üstünde bir dil kullanarak yorum yapmaktan kaçınmalı, bazı yorumlar danışan tarafından red edildiğinde konunun üzerinde ısrar edilmemelidir. Yorumlama genellikle danışandan hız alan yaklaşımı benimseyenlerin kullandığı bir tekniktir. ³¹⁰

Yorumlama tekniğinde dini danışmanın, neleri, ne zaman, nasıl yorumlayacağına dikkat etmesi gerekir. Danışanın her ifade ettiği hususu yorumlamanın imkanı yoktur. Danışman, danışanın kendisini tanıması, kabul etmesi ve kendini gerçekleştirmesine rehberlik edebilecek hususları yorumlayabilir. Yorum, danışan hazır bulunduğu ve danışmanın kendisini yeterli hissettiği zamanlarda yapılmalıdır. Yorumlama daha çok danışma sürecinin ortalarında kullanılan bir tekniktir. Yorumlar, danışman ile danışan arasındaki ilişki sağlamlaştıktan sonra danışan yeterli içgörüyü kazanıp kendi ile ilgili daha derinden düşünmeye başlayınca yapılmalıdır. Önce genel, kısa ve yumuşak bir üslupla (acaba) ile verilir. Orta aşamada somutlaştırılır, son aşamada genelleştirilip soyutlaştırılır, bireysellikten uzaklaştırılır. Bu süreçte danışanın kendi yorumunu kendi yapmasına teşvik edilir. ³¹¹

3.6.4. Telkin ve Öğretmeye Yönelik Teknikler

Bu gruptaki teknikler; bilgi verme, tavsiye, telkin ve nasihatler şeklinde sıralanabilir. ³¹²

- **Bilgi verme:** Psikolojik danışma sürecinde bazen danışanın belli bir olgu hakkında bilgiye gereksinimi olabilir. Bilgi vermenin, rehberlik hizmetlerine özgü bir fonksiyonu vardır. ³¹³ Bazen birey, sorunları ile ilgili yeterli bilgiye sahip değildir. Gereksinim duyduğu bilgiler kendisine verildiği zaman kendi başına çok az bir

³⁰⁹ Tan, a.g.e., s.140.

³¹⁰ Kuzgun, a.g.e., s.164.

³¹¹ Tan, a.g.e., s.143.

³¹² Aşıkoğlu, a.g.m., s.547.

³¹³ Kuzgun, a.g.e., s.165-166.

yardım ile sorununu çözebilecektir. Bilgi verme, danışana bir şeyi dikte ettirmek, ya da danışanı yönetmek değildir.

Örneğin: **Bursa Bsrn'de kalan CNN:** (15 yaşında) “Lisede okuyorum ama imam hatip lisesini de bitirmek istiyorum ne yapabilirim? Kuran Kursu öğretmeni olmak istiyorum.”

Dini danışman: Açık lise şeklinde dışarıdan eksik kalan derslerini verebilirsin. Kuran'ı Kerim okuma ile ilgili kendini geliştirir, sınavlarına girer, hatta dışarıdan ilahiyatı okuyabilirsin.

- **Tavsiye:** Danışmanın üzerinde konuşulan konuyla ilgili olarak bazı seçenekleri içeren kendi fikrini ve görüşünü verdiği bir danışma tekniğidir.³¹⁴ Özellikle başkalarının görüşüne değer veren bağımlı bireyler tavsiye almak için danışmana başvururlar. Danışmanın danışanına tavsiye verebilmek için danışanını iyi tanınması gerekir. Şayet danışanını tanımıyorsa, çok sık tavsiye vermesi onu kendisine daha da bağımlı kılar. Bazen de tavsiye verme, kendini ifade etme ihtiyacı olan bir danışanda öfke veya hayal kırıklığına neden olabilir.³¹⁵ Tavsiye, danışanın kabul etmeye hazır olduğu bir durum ve danışanın isteği üzerine verilirse, etkili olur. Aksi halde danışan tavsiyeyi olumlu karşılarsa bile uygulamayabilir. Ya da tavsiye danışanda küçümsenme gibi bir duygu oluşturabilir ve danışmana karşı bir direnme oluşturabilir.³¹⁶ Tavsiye metodu, daha çok güdümlü danışmanların kullandığı bir tekniktir. Birkaç alternatif üzerinde düşünen ve karar veremeyen bireyler, daha çok tavsiye metodunu danışmanından beklerler. Başkalarının tavsiyesi onları rahatlatır. Uygun zamanda ve yerinde kullanıldığında tavsiye verme faydalı bir tekniktir.³¹⁷

Örneğin: **Bursa Bsrn'de kalan GN:** (13 yaşında) “Sabırsızım, isyankar biriyim, aşırı derecede yalan söylüyorum. Babama benzemişim. Yalan söylemek beni çok rahatsız ediyor, ne yapacağımı bilemiyorum, inanır mısınız doğru nasıl söylenir, doğru nasıl olunur yapamıyorum. Bana bir tavsiyede bulunur musunuz?”

Dini Danışman: “Yalanın yanlış olduğunu fark etmen çok güzel bir tutum. Aslında sen zihninde doğru söylemen gerektiğini düşünüyorsun, doğru olmaya hazırsın, ancak alışkanlıklarından dolayı yalandan vazgeçemediğini daha önce söylemiştin. O zaman sana

³¹⁴ Tan, a.g.e., 146.

³¹⁵ Kuzgun, a.g.e., s.166.

³¹⁶ Tan, a.g.e., s.146.

³¹⁷ Kuzgun, a.g.e., s.166.

bir doğruluk ağacı yapalım mı ne dersin? Her doğru söylediğinde, yalan söylemekten vazgeçtiğinde ağaçtaki bir meyveyi boyayabilirsin. Ancak bir anlaşma yapalım, vazgeçmek yok, meyveler nasıl zamanla büyürse senin doğruluk alışkanlığını kazanmanda bir süreç olacaktır, ne dersin?”

- **Telkin ve Nasihat:** Danışman, yapılmasını ve kaçınılmasını gerekli gördüğü bir davranışı danışana iletir ve onu ikna etmeye çalışır. Nasihat, telkinden, telkin tavsiyeden daha ilerde, danışmanın değerlendirme ve yargılarının bulunduğu bir tekniktir. Nasihatte ikna faktörü daha yoğundur. Nasihat etmek kolay bir iştir. Ama danışmanlık ilişkisi sadece nasihat vermekten ibaret değildir.

Örneğin: **Şanlıurfa Bsrn’de kalan SM:** (15 yaşında) Cinsel İstismar mağduru, madde bağımlısı) “Kurumdan kaçmayı düşünüyorum, olmuyor, boğuluyorum, sanki burası açık ceza evi gibi hissediyorum. Arkadaşlarım üzerime üzerime geliyor. Hep iftira, hep yalan, bıktım artık.”

Dini danışman: “Peki sorunlarından da kaçabilecek misin? Sanırım daha önce defalarca kurumdan kaçtın. Dışarıdaki zorlukları sen benden daha iyi bilirsin. Çünkü sen yaşadın. Nereye kadar kendinden ve sorunlarından kaçacaksın. Seni anlıyorum. Kolay değil, yaşadıkların zor şeyler ama biraz kendine zaman tanı, önümüzdeki hafta seni burada görmek istiyorum. En iyi şey şu an kendine, arkadaşlarına bir süre zaman tanımak, öfke ile karar vermemek. İnanıyorum şu an ki öfken ve kızgınlığın geçecek. Sana güveniyorum. Gelecek hafta tekrar görüşelim.”

3.6.5. Diğer Danışma Teknikleri

Diğer danışma teknikleri; yüzleştirme ve soru sorma olarak sıralanabilir.

- **Yüzleştirme:** Yüzleştirmede danışman, danışanın sözleri arasındaki tutarsızlıklara ya da sözleri arasındaki çelişkilere dikkat çeker. Bir kimsenin vücut dili (jest, mimikleri, terleme, yüzünün kızarması) onun ifade ettiklerini yalanlayabilir. Danışmanın danışanı her açıdan gözlemlemesi, yakaladığı bağdaşmaz durumları yansıtması kişinin “içgörü” kazanmasına yardımcı olur. Ancak yüzleştirme tekniğinde danışmanın duygusal gelişim temposunu göz önünde bulundurması gerekir.³¹⁸

³¹⁸ Kuzgun, a.g.e., ss. 163-164.

➤ **Soru sorma:** Soru sorma, belli bir noktada ya da genel olarak bilgi isteme yoludur³¹⁹ ve iletişimde en sık kullanılan tekniktir. Benjamin (1974), danışmanın, danışanı iyi anlamadığı, ya da bir düşüncesini, tutumu, davranışı hakkında daha detaylı bilgi sahibi olmak istediği zaman kullanılabilir. Bazen uzun süren bir sessizliği bir soru ile bozmak gerekebilir. Bazı durumlarda soru sorma danışan ile ilgilendiğinin bir göstergesi de olabilir. Soruların belli bir yanıtla zorlayıcı ve kapalı uçlu olmaması gerekir. Çünkü kapalı uçlu soruların cevabı kısa olacağı için yeni bir soru sormayı gerektirebilir.³²⁰ Kapalı uçlu sorular, danışana “evet” ve “hayır” dan oluşan iki seçenek sunar.³²¹ Güdüksüz danışmanlar, soru tekniğinin mümkün olduğunca az kullanılması gerektiğini savunurlar. Çünkü soru tekniğinin danışanı bağımlı kılacağı görüşündedirler. Soru tekniği kullanılacaksa özellikle “böyle bir durumda ne hissettiniz? Ne kastettiniz? Bu sizin için nasıldı?” açık uçlu sorular olmalıdır.³²² Çünkü açık uçlu sorular, danışanın kendisini daha fazla ifade etmesine, kendi dünyalarını anlatmasına imkan vermektedir.³²³ Dini danışma tekniği olarak soru sorma, çok sık olmamak kaydıyla olumlu bir atmosferde olgusal bilgi almak için sorulmalıdır. Genellikle açık uçlu ve dolaylı sorular tercih edilmelidir. Soruyu yönelttikten sonra danışana yanıtlayacak süre tanınmalıdır. Bazen danışan problemle ilgili o kadar dolu olur ki ifade etmeye nereden başlayacağını bilemez. Bu gibi durumlarda uygun sorular, danışanın kendini rahat ifade etmesine olanak sağlar. Ancak danışan hiçbir zaman soru yağmuruna tutulmamalıdır.³²⁴

3.7. DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK UYGULAMA ALANLARI

Dini danışmanlık ve rehberlik esasına dayalı çalışmalar; hastanelerde hastaların tedavi sürecine ve iyileşmeleri yönünde moral motivasyon oluşturmak,³²⁵ cezaevlerinde tutuklu ve hükümlülerin manevi rehabilitasyonuna ve dini bilgilenmelerine katkı

³¹⁹ Tan, a.g.e., s.149.

³²⁰ Kuzgun, a.g.e., s.165.

³²¹ Jones, a.g.e., s. 61.

³²² Kuzgun, a.g.e., s.165.

³²³ Jones, a.g.e., s. 61.

³²⁴ Tan, a.g.e., s.151.

³²⁵ Bkz. Altaş, Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri (Türkiye Uygulaması Üzerine Deneysel Bir Araştırma), s.599; Serpil Başar, “Diyanet İşleri Başkanlığının Yürüttüğü Cami Dışı Din Hizmetleri Kapsamında Hastanelerde Din Hizmeti İhtiyacı”, *Diyanet İşleri Başkanlığı I. Din Hizmetleri Sempozyumu (içinde)*, 3-4 Kasım 2007, C.1, Ankara, DİB Yayınları, 2008, ss.620-646.

sağlamak,³²⁶ yuva ve yetiştirme yurdundaki gençlerin kişilik gelişimlerine, moral motivasyonlarına, yaşama ümitle bağlanmalarına manevi destek olmak³²⁷ şeklinde sıralanabilir.³²⁸

3.7.1. Hastanelerde Dini Danışmanlık ve Rehberlik

Dini danışmanlık ve rehberliğin faaliyet alanlarından biri de hastanelerde dini danışmanlık ve rehberliktir.

Avrupa ülkelerinde hastanelerde tedavi gören vatandaşlara yönelik verilen hizmetlerin hukuki boyutu, hasta hakları çerçevesinde problemsiz bir şekilde uygulanmaktadır. Ülkemizde ise henüz hukuki açıdan bir netlik söz konusu değildir ancak yeni uygulamalar için adımlar atılmaktadır.³²⁹ Ülkemizde ilk olarak 1994 yılında bütçe görüşmeleri esnasında verilen bir teklifle gündeme gelen dini danışmanlık, “**Hastanelerde Dini Danışmanlık ve Rehberlik**” hizmetleri adıyla kısa bir deneme şansı bulmuştur. 1994 yılında hastanelerde başlayan uygulama, 12.12.1995 tarihinde Ankara Tabip Odasının, uygulamanın iptali ve yürütmeyi durdurma talebiyle açtığı dava ile Danıştay 5. Dairesinin 12.04.1996 tarih ve 1995/3612 sayılı kararıyla durdurulmuştur. Yürütmeyi durdurmaya yapılan itirazı da Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, 18.08.1996 tarih ve 1996/131 sayılı kararıyla reddetmiştir. Böylelikle kısa süren uygulama, Sağlık Bakanlığı’nın 07.06.1996 tarih ve 9124 sayılı yazısıyla resmen yürürlükten kaldırılmıştır.³³⁰ Ancak yürürlükten kaldırılan uygulama, uluslararası hukuk, insan hakları, hasta hakları, iç hukuk ve sözleşmelere aykırıdır. Avrupa Hasta Hakları Bildirgesi’nin 5. Maddesinde; “herkesin kendi ahlaki ve kültürel değerlerine, dinsel ve felsefî inançlarına sahip olma ve bunlara saygı gösterilmesini isteme hakkı vardır”³³¹ denilmektedir. Ayrıca hastalara yönelik manevi destek hizmeti, Dünya Sağlık Örgütü tarafından da kabul edilen

³²⁶ Bkz. Şuayip Özdemir, *Cezaevlerinde Din Eğitimi*, İstanbul, Arı Sanat Yayınları, 2006; Saadetin Özdemir, “Cezaevlerinde Verilen Din Eğitiminin Yeterliliği Üzerine Bir Araştırma: Isparta-Burdur Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 21, Isparta, 2008; Hüseyin Certel, *Suçlularda Dine Dönüş*, Ankara, Nobel Yayınları, 2009; Hüseyin Peker, “Suçlularda Dini Davranışlar”, *OMÜİF Dergisi*, S.4, Samsun, 1990.

³²⁷ Bkz. Saadetin Özdemir, *Korunmaya Muhtaç Gençlerin Din Öğretimi İhtiyaçları*, Tuğra Matbaası, Isparta 2002.

³²⁸ Mustafa Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, Etüt Yayınları, Samsun 2000; Akif Kılavuz, *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*, Bursa, Arasta Yayınları, 2003; Saadetin Özdemir, “Huzurevlerinde Din Eğitimi Hizmetlerinde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Önerileri”, *IV. Din Şurası III. Komisyon Tebliğleri*, Ankara, DİB Yayınları, 2009.

³²⁹ Başar, a.g.m., ss.642-644.

³³⁰ Altaş, a.g.m., ss. 602-603.

³³¹ Tuğçe Oral, “Hasta Hakları”, <http://www.Turkhukuksitesi.com>

Evrensel Hasta Haklarının bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu hakların, 11. Maddesince hastaların dini destek alması, dini vecibelerini yerine getirme hakkı evrensel bir hak olarak kabul edilmiştir.³³²

Resmi Gazetede yayınlanan “Hasta Hakları Yönetmeliği’nin 7. Bölümünde Diğer Haklar Başlığı” altında; dini vecibeleri yerine getirebilme ve din hizmetlerinden faydalanmayla ilgili 38. maddede şöyle denilmektedir: “Sağlık kurum ve kuruluşlarının imkânları ölçüsünde hastalara dini vecibelerini serbestçe yerine getirebilmeleri gereken tedbirler alınır. Kurum hizmetlerinde aksamalara sebebiyet verilmemek, başkalarını rahatsız etmemek ve personelce düzenlenip yürütülen tıbbi tedaviye hiçbir şekilde müdahalede bulunulmamak şartı ile hastalara dini telkinde bulunmak ve onları manevi açıdan destek olmak üzere talepleri halinde, dini inançlarına uygun olan din görevlisi davet edilir. Bunun için, sağlık kurum ve kuruluşlarında uygun zaman ve mekan belirlenir.” “Bu hakların nasıl ve ne zaman kullanılacağı ve bu konuda alınacak tedbirler, sağlık kuruluşunun çalışma usul ve esaslarını gösteren mevzuatta ayrıca düzenlenir” şeklinde geçmektedir.³³³

Hasta haklarıyla ilgili maddelerde açık olarak ifade edildiği gibi hastanın, dini telkin ve manevî yönden desteklenmesi ve talep edeceği din görevlisinin, hastaya dini danışmanlık ve rehberlik amacıyla hizmet vermesi gerekmektedir.³³⁴ Bu haktan yararlanmak için önemli bir adım atılmıştır. 2015 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığı arasında “Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolü” imzalanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı 2012 yılından itibaren hastanelerde dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti vermek için personelinden bazı kişileri Avrupa ve Amerika’da bu konuda yüksek lisans ve doktora yapmaya göndermiştir. Bu konuda ilahiyat fakülteleri ile işbirliği gerçekleştirilmiş, hizmet içi seminerle personel yetiştirilmeye çalışılmaktadır.³³⁵

3.7.2. Cezaevlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik

Cezaevlerinde dini danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, 1950’lerde başlamış ve farklı aşamalardan geçerek günümüze kadar gelmiştir. Bazen aksamalar olsa da, uygulamada sürekliliğin olduğu görülmektedir. Adalet Bakanlığının DİB’e gönderdiği

³³² www.diyane.gov.tr

³³³ Resmi Gazete, 1 Ağustos 1998, S.23420, s.74.

³³⁴ Altaş, a.g.m., ss. 603-604.

³³⁵ www.diyane.gov.tr

05.08.1950 tarih ve 17565 sayılı yazısı ile Cezaevlerinde dini ve ahlâkî içerikli sohbetlerle, mahkûmların topluma kazandırılmaları ve ıslahları amaçlanmıştır.³³⁶ DİB 07.06.1963 tarih ve 15848 sayılı genelgesiyle, cezaevlerinde dini ve ahlaki içerikli konferanslar verilmesi istenmiştir.³³⁷ Bu yazı sonrası yapılan etkinliklerden olumlu sonuçlar alınması üzerine, Adalet Bakanlığı, 18.03.1964 tarih ve 8521 sayılı yazısı ile il ve ilçe cezaevlerinde haftada iki gün olmak üzere dini ve ahlaki içerikli konferanslar verdirilmesini istemiştir.³³⁸

Adalet Bakanlığı 1975’de yayınladığı bir tamimle, cezaevindeki din hizmetleriyle ilgili gerekli tüm altyapı ve donanımı sağlama görevini üstlenmiştir. 22 Nisan 1981 tarihinde Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü’nün eğitim birimi kurulmuş daha sonra bu birimin yapmış olduğu planlama neticesinde aralarında DKAB dersinin de olduğu bir eğitim programı yürürlüğe girmiştir. Buna göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisiyle ilgili ortaya çıkan problemler, DİB’e bağlı müftülüklerle cezaevi yönetiminin işbirliğiyle çözülmesi kararlaştırılmıştır.³³⁹

Cezaevlerinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ve uygulamasında yaşanan sıkıntıları giderme açısından 2001’de Adalet Bakanlığı ve DİB ortak bir çalışma başlatmıştır. Bu ortak çalışma neticesinde 15.05.2001’de iki kurum arasında hükümlü ve tutukluların topluma kazandırılmasına yönelik bir protokol imzalanmıştır. Bu protokolle Adalet Bakanlığı ve DİB’in sorumlulukları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Yine bu işbirliği çerçevesinde yeni bir müfredat programı hazırlanmış, hazırlanan bu protokol 26.09.2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir.³⁴⁰

Adalet Bakanlığı ile DİB arasında “hükümlü ve tutukluların” dini ve ahlaki gelişimlerini sağlamaya yönelik olarak 10.02.2011 tarihinde yeni bir protokol imzalanmıştır. Bu protokolle Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü ile DİB’nin görev ve yükümlülükleri belirlenmiştir. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü’ne din eğitimi hizmetlerini sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için bazı yükümlülükler getirmiştir. Bunlar; cezaevi iç mekânlarının din eğitimi hizmeti verecek şekilde hazırlanması, din hizmetleriyle ilgili faaliyetlerin bir düzen içerisinde yapılması, personele rahat çalışma

³³⁶ Özdemir, a.g.e., ss.43 -52; Bkz. Ali Seyyar - Sadettin Özdemir, “AB Sürecinde Türkiye’de Manevi Sosyal Hizmetlerin Önemi, (Türkiye ve Almanya – Örneği), *Manevi Sosyal Hizmetler (içinde)*, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2008, s.73.

³³⁷ DİB 07.06.1963 Tarih ve 15848 Sayılı Genelgesi.

³³⁸ Özdemir, *Cezaevlerinde Din Eğitimi*, a.g.e., s.44.

³³⁹ TC Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı, 74 nolu genelge, 27.07.1989 Tarih ve Sayı: 12.1/166/857

³⁴⁰ Şuayip Özdemir, “Cezaevlerinde Din Hizmetlerinin Temel Problemleri”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, C.2, Ankara, DİB Yayınları, 2008, ss.132-133; Talha Kaya, “Cezaevi Vaizliği” *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007) (içinde)*, C.2, Ankara, DİB Yayınları, 2008, ss. 156-163.

ortamının hazırlanması, hükümlü ve tutukluların gruplar halinde faaliyetlere katılmalarının sağlanması ve kütüphaneye gelen dini içerikli kitapların gözden geçirilmesidir. Diyanet İşleri Başkanlığı'na ise; tutuklu ve hükümlülerin sayıları dikkate alınarak personel görevlendirilmesi, hurafe ve batıl bilgilerin düzeltilmesi, mahkûmların özellikleri dikkate alınarak eğitim-öğretim verilmesi, hükümlü ve tutukluların özel görüşme isteklerinin karşılanması ve cezaevlerinde görev yapacak personelin hizmet içi eğitimler ile yetiştirilmesi gibi görevler verilmiştir.³⁴¹

3.7.3. Huzurevlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yaşlı nüfus oranı giderek artmaktadır. Yaşlı nüfusun bir kısmını huzurevlerinde kalan yaşlı bireyler oluşturmaktadır.³⁴² Yaşlılık; sürekli olarak değişen duygu, sezgi, idrak ve anlayış ile bir dizim uyum çabası olarak tanımlanmaktadır.³⁴³ Yaşlılık döneminin fiziksel, bilişsel, duygusal birçok sorunu olduğu bilinmektedir. Ailelerinden uzak, yalnızlığı yoğun hisseden kurumda kalan yaşlıların, kurumda yaşadıkları problemler de olabilmektedir. Özellikle aktif yaşamdan, pasif yaşama geçmiş, hasatalıklarla uğraşan, eş ve akran kayıpları ile ölüme daha çok yaklaştıklarını hisseden yaşlı bireylerin manevi desteğe ve danışmanlığa daha çok ihtiyacı olduğu açıktır.³⁴⁴

Huzurevleri SHÇEK'e bağlı huzurevleri, belediyelere ait olanlar, vakıf ve derneklere ait olanlar, özel statüde olanlar ve azınlıklara ait olan huzurevleri gibi farklı statülerde bulunmaktadır. Farklı statüde olmaları nedeniyle ayrı yönetmeliklere göre yönetilmektedir. O nedenle din hizmetleri imkânlarından yararlanma konusunda da farklılıklar mevcuttur. Özellikle kamu dışındaki huzurevleri, ya gereksiz görmeleri ya da personel açısından ek bir maliyet getireceği gibi gerekçelerle din hizmetleri elemanı istihdam etmemektedirler.

Huzurevlerinde din hizmetleriyle ilgili dini sohbet, konferans ve her türlü etkinlik SHÇEK ile DİB arasında yapılan protokoller çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Ancak SHÇEK ve DİB arasında yapılan protokollerde genelde huzurevi kavramı pek fazla

³⁴¹ Resmi Gazete, Adalet Bakanlığı ve DİB protokol 10.02.2011.

³⁴² Macid Yılmaz, "Yaşlılıkta Manevi Destek ve Din Eğitimin Önemi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.39, Erzurum, 2013, s. 242.

³⁴³ M. Akif Kılavuz, "Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitimi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 11, S.2, 2002, s.71.

³⁴⁴ Yılmaz, a.g.m., s.241.

telaffuz edilmemektedir. Genel olarak SHÇEK kavramı kullanılmaktadır. SHÇEK içerisinde kurum bünyesindeki tüm kuruluşlar kastedilmektedir. Dolayısıyla huzurevlerinde din hizmetleri veya dini danışmanlık hizmetlerinin hukuki dayanakları SHÇEK‘le ilgili tüm protokoller ve genelgeler çerçevesinde değerlendirilmelidir.³⁴⁵

Yaşlılık dönemi sorunları olan, yalnızlık, anlam arayışı, sevgi ve ilgi beklentileri, eş kaybı, değişen roller gibi birçok sorunla başa çıkamada dini danışmanlık ve rehberlik ile huzurevlerinde kalan yaşlılara duygusal destek sağlanarak sorunları başa çıkmalarına yardımcı olunmaktadır.³⁴⁶

3.7.4. Aile ve Dini Rehberlik Büroları

Din görevlileri resmi hizmet tanımlarına uygun olarak, din hizmetlerinin doğru ve etkin sunumu ve halkla yakın ilişki içinde olmaları sebebiyle, dini konularda danışmaya yönelik pek çok konuda danışanla karşı karşıya kalmaktadır. Bu danışma taleplerinin dinle ilgili olan kısımlarına yanıt vermek, ayrıca gerekli olan durumlarda danışanları, sağlık, hukuku ve güvenlik gibi uygun kurumlara yönlendirmek amacıyla il müftülükleri bünyesinde bir danışma birimi olarak aile ve dini rehberlik büroları hizmet vermektedir.³⁴⁷

Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı ilk düzenlemeyi, 2003 yılında 6 İlde “Aile Büroları” pilot uygulaması ile başlatmıştır. Alınan olumlu neticeler üzerine Aile Büroları kademeli olarak yurt genelinde yaygınlaştırılmış ve 2007’de “Aile İrşat ve Rehberlik Büroları” (AİRB) adını almıştır.³⁴⁸ 2015’te Aile ve Dini Rehberlik (ADRB) olarak ismi değiştirilmiştir.³⁴⁹

Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri hakkında kanunun 1. Maddesi gereği İslam dinin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek ve din konusunda toplumu aydınlatmakla görevlidir. Aynı kanunun 7. maddesinde Diyanet İşleri Başkanlığı’nın görevlerinden biri de aile, kadın, gençlik ve toplumun diğer kesimlerine yönelik dini konularda aydınlatma ve rehberlik yapmaktır.³⁵⁰

³⁴⁵ Özdemir, “Dini Sosyal Hizmetlerin Temelleri”, ss.125-138.

³⁴⁶ Yılmaz, a.g.m., s. 248.

³⁴⁷ www.diyaret.gov.tr

³⁴⁸ Canan Aydın Bıçak, *Kadın ve Aileye Yönelik Çalışmalar – 2007-2009*, Ankara, DİB Yayınları, 2010, ss.23-24.

³⁴⁹ 19.03.2010 AİRB Yönergesi <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dinhizmetleriweb/irsat/pdf/AIRBYonerge>

³⁵⁰ www.diyaret.gov.tr

“Aile ve Dini Rehberlik Bürosu” personelinin görev ve yetkileri şöyle belirtilmektedir:

a) Büro personeli, başvuru sahipleriyle telefonla ya da yüz yüze yapacakları görüşmelerde hem kişinin hem de bölgenin hassasiyetlerini dikkate alacaktır.

b) Büroya başvuran kişilerin sorunları dikkatle incelenecek gerektiğinde psikolog, sosyal hizmet uzmanı, avukat gibi ilgili uzmanlara yönlendirilecektir.

c) Aile ve kadın konusunda, ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ulusal/bölgesel kampanya, proje ve eğitimler takip edilerek, büro personelinin bu eğitimlere katılımları sağlanacaktır.

d) Aile ile ilgili konularda yapılan araştırma ve yayınlar takip edilecek ve arşivlenecektir.

e) Bürolara mahsus özel kütüphaneler oluşturulacak, bu konuda Başkanlık tarafından gönderilen ve mahalli imkanlarca temin edilen yayınlar kayıt altına alınacaktır.

e) Müftülükler, televizyon ve radyo programları, el ilanı, broşür ve diğer etkinlikler aracılığıyla bünyelerindeki Aile ve Dini Rehberlik Bürosunu halka tanıtacaktırlar.

f) Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının açılışı, personel görevlendirilmesi ve faaliyetleri ile ilgili olarak Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Büroları Çalışma Yönergesi hükümlerine uyulacaktır.

Dini rehberlik hizmetlerinin yürütülmesinde; kuşatıcı ve kucaklayıcı bir yaklaşım benimsenerek, toplumla iç içe olmaya, samimi ve sağlıklı diyalog kurmaya özen gösterilmektedir. Konuşmalarda muhatap kitlenin ilgi, ihtiyaç ve seviyesine uygun bir dil kullanılarak; kolaylaştıran zorlaştırmayan, müjdeleyen ve nefret ettirmeyen bir üslup tercih edilmektedir.

Dini rehberlik faaliyetleri aşağıdaki şekilde yapılmaktadır;

a) Aile bireylerine, ilgi ve korumaya muhtaç gruplar da dahil olmak üzere toplumun farklı kesimlerine dini konularda rehberlik yapılmaktadır.

b) Aile ve kadın konusunda ulusal/uluslararası kabul edilen gün ve haftalarda etkinlikler oluşturularak; ilgili kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde sempozyum, panel, konferans, tiyatro ve musiki programları gibi sosyal faaliyetler düzenlenmektedir.³⁵¹

c) Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM), Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) gibi kamu kurum ve kuruluşlar ile işbirliği içerisinde görev alanı ile ilgili ortak çalışmalar yapılmakta veya yapılan çalışmalara destek olunmaktadır.

d) Dini rehberlik hizmetlerinin etkili ve verimli bir şekilde yürütülmesi konusunda ilgili birimler ve kuruluşlarla işbirliği sağlanarak projeler üretilmekte ve yürütülmektedir.³⁵²

3.7.5. Sosyal Hizmet Kurumlarında Dini Danışmanlık ve Rehberlik

Dünyada sosyal bilimler ve sosyal hizmet alanından hızlı ve çok boyutlu gelişmeler yaşanmaktadır. Ülkemizin de bu gelişmeleri takip etmesi ve bu alanda kendini geliştirmek için çaba içinde olması gerekmektedir. Sosyal hizmetler alanında manevi boyutu göz önünde bulunduran akademik çalışmalar ve profesyonel uygulamalar çok yetersizdir. Halbuki gelişmiş ülkelerde sosyal hizmet alanında manevi yaklaşımlar, bütüncül sosyal hizmet uygulamalarının vazgeçilmez bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁵³

Sosyal hizmetin çalışma alanı, toplumda olumsuz şartlardan etkilenmiş, dezavantajlı birey ve gruplardır. Mesela korunmaya muhtaç çocuklar, bakıma muhtaç olanlar, engelliler, ihtiyaç sahipleri vb. bu çerçevede akla ilk gelen kişilerdir. Sosyal

³⁵¹ <http://www.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Gorevler.aspx>

³⁵² <http://www.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Gorevler.aspx>

³⁵³ Seyyar, *Manevi Sosyal Hizmetler*, s.7.

hizmet; bu kişilere toplumda uyumlu, verimli ve huzurlu yaşayabilmeleri için sunulan hizmetlerin tümü olarak tanımlanmaktadır.³⁵⁴

Hızlı bir sosyal değişim içinde olan ülkemizde, toplumsal sorunları gidermek için çok boyutlu sosyal hizmet uygulamalarına gereksinim vardır. Manevi boyutu temel alan sosyal hizmetler, sosyal ve çevresel şartlardan kaynaklanan dini ihtiyaç ve sorunları ele aldığı gibi, dini içerik taşımayan konularda yaşanan problemlerde de bireye yardım etmektedir.³⁵⁵

Din, zorluklar karşısında bireye yol gösteren bir rehberdir. Doğal olarak sosyal hizmet gruplarındaki dezavantajlı bireyler, içinde buldukları bazı olumsuzluklar nedeniyle olumsuz duygu, düşünce ve davranış içerisinde olabilmektedirler. Bu süreçte kişileri ve sosyal hizmet gruplarındaki bireyleri buldukları olumsuzluklardan kurtaracak, onlara çıkış yolu gösterecek olan rehber, dindir.³⁵⁶

Alanda çalışan sosyal hizmet uzmanının, insanın ve toplumun gelişmesine katkıda bulunan, haklar açısından hizmet sunduğu kişilerin yaşam kalitelerinin yükseltilmesine yardımcı olan, insanın ve toplumun üretkenliğini harekete geçirerek, yaşam koşullarının iyileştirilmesini sağlayan mesleki ve bilimsel etik ilke ve sorumluluklara göre uygulamalar gerçekleştiren nitelikli bir eleman olması beklenmektedir.³⁵⁷ Ancak sosyal hizmet uzmanlarının çoğunun iş yüklerinin fazla olması, zamanlarının çoğunun belge yönetimi, bilgi işlem ve arşiv büro hizmetleri ile geçirmeleri sebebiyle aile danışmanlıkları ve bireysel danışmanlıkları yetersiz olabilmektedir.³⁵⁸ Bu noktada dini danışmanların desteği kaçınılmazdır. Sosyal hizmet, bireyi ve toplumun etkinliklerini bütünüyle kavramak, çok boyutlu kavramlaştırmak ve bütüncül bir bilgiye ulaşmak için disiplinlerarası bir bakış açısı ile değerlendirilmelidir.³⁵⁹

³⁵⁴ Tomanbay, *Sosyal Olmak*, s.30.

³⁵⁵ Seyyar, *Manevi Sosyal Hizmetler*, s.7.

³⁵⁶ Özdemir, "Dini Sosyal Hizmetlerin Temelleri", s.198.

³⁵⁷ İbrahim Cılga, *Bilim ve Meslek Olarak Türkiye'de Sosyal Hizmet*, S.16, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları, 2004; s. 36.

³⁵⁸ Karataş a.g.m., s.364.

³⁵⁹ İbrahim Cılga, "Sosyal Dışlanmanın Dinamiği, Bilimin, Mesleğin, Dışlanması ve Öngörüler", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, C. 20, S. 2, Ekim 2009, s.8.

Duyan ve düşünen canlı bir varlık olarak her insan, günlük yaşantısında birçok problemle karşılaşmaktadır.³⁶⁰ Ergenlik; insan hayatının en sorunlu ve sıkıntılı geçiş dönemidir. Bütün psiko - sosyal gelişim dönemleri içinde; en kritik değişimler; duygu, yargı ve tutumlarda, en keskin gelişmeler; davranışlarda, en çarpıcı bocalamalar; ergenlikte yaşanmaktadır.³⁶¹ Bu dönemde her şey karmaşık, birbirine girmiş buzlu bir cam gibidir. Fiziksel, zihinsel, cinsel, sosyal değişimin yaşandığı bu dönemde yaşanan sorunlar da (kimlik bunalımı, dini şüpheler vb) çeşitlidir.³⁶² Ergenlik “dini uyanış” ve “dini şüphe ve kararsızlıklar” dönemidir.³⁶³

Yapılan araştırmalarda; ergenlerin problemleri; meslek-tahsil-gelecek, öğretim programıyla ilgili sorunlar, boş zaman faaliyeti, kişisel ve psikolojik ilişkiler, okul çalışmalarına uyum, sosyal ilişkiler, ahlak ve din, sevgi-cinsiyet-evlilik, ev-aile, para-iş yaşam, sağlık - beden gelişimi problem alanları olarak tespit edilmiştir.³⁶⁴ Gençlerin arzuları çok çeşitli, yaşamın dert ve sıkıntıları ise yoğun ve hızlıdır. Belirsizlikler ve karmaşıklıklar içinde değişen ve gelişen ergen rotasını çizmekte zorlanmaktadır. Gençler belirsizliğin yarattığı kaygıdan kaçmak, denge ve uyuma kavuşmak ister.³⁶⁵ Ergen, hayatına yön verecek değerleri araştırmakta, bir dünya görüşü geliştirmeye çalışmaktadır. Hayatın anlamı, kendisinin yeri ve rolü konusunda cevaplar aramaktadır.³⁶⁶

Gençlik çağı, gelişim dönemleri içinde en fazla rehberliğe ihtiyaç hissedildiği bir dönemdir. Yetiştirme yurdu ile bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezinde kalan gençler de genç nüfusumuzun bir bölümünü oluşturmaktadır.

Yetiştirme Yurtları: 13 - 18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi edilmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirilmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.

³⁶⁰ Tan, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, s.12.

³⁶¹ Ünlüoğlu, a.g.m., s.209.

³⁶² Bkz. Budak, a.g.e., s.269; Gerard, a.g.e., s.17.

³⁶³ Hayati Hökelekli, “Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler”, *Din Öğretimi Dergisi*, Ocak – Şubat, 1988, S.14, s.74; Kula, a.g.e., s.38.

³⁶⁴ Şebnem Yücedağ, *Ergenlik Dönemi Problemleri ve Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişki*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, TN: 37083, İstanbul, 1994, s.84.

³⁶⁵ Hökelekli, *Psikolojiye Giriş*, s.205.

³⁶⁶ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 266.

Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi; duygusal, cinsel veya fiziksel istismara uğramış çocukların olumsuz yaşam deneyimlerinden kaynaklanan travma ve davranış bozukluklarını giderme amacıyla rehabilitasyon süreci tamamlanıncaya kadar geçici süre bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süre içerisinde aile, yakın çevre ve toplum ile ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü kız ve erkek çocuklara yönelik ayrı ayrı yapılandırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. ³⁶⁷ Sosyal hizmet kurumlarında korunan gençlerin, ergenlik problemlerine ilave olarak; yurtlarda kalmalarını gerektiren özel durumları vardır. Ayrıca yurtlarda bizzat yaşadıkları sorunlar da olabilmektedir. Gençlerin rehberlik ve dini danışmanlığa ihtiyaç duyduğu açıktır. ³⁶⁸

Genç bireylerin, maddi ve manevi dünyasının sağlıklı olabilmesi huzur ve refaha kavuşabilmesi için; bedeni ve ruhi ihtiyaçlarının karşılanması, sorunlarının çözülmesi gerekir. Sosyal hizmet kurumlarında dini danışmanlık ve rehberlik; ergenlerin maddi ve manevi sosyal bilinçlenmelerine rehberlik eden kişinin sosyal uyumuna katkıda bulunmaya çalışan, karakterini olumlu geliştirmeye yönelik manevi ve sosyal aktiviteleri içeren eğitim hizmetlerini de kapsamaktadır. ³⁶⁹

Dini danışmanlık ve rehberlik, insan yaşamında aşkın bir boyut olduğunu kabul eden kişilerin yürüttüğü, sözel veya sözel olmayan, doğrudan ya da dolaylı, literal veya sembolik iletişim biçimlerini kullanarak kaygıyla baş etmeye çalışan kişilerde önleme, rahatlama veya kolaylaştırmayı hedefleyen yardım etme etkinliklerini içerir. ³⁷⁰

İnsan hayatını anlamlandırırken, yaşama amaçlarını ortaya koyarken sıklıkla manevi kavramları kullanmaktadır. Kişinin, yaşamın anlamını ve amacını yakaladığı yer onun manevi alanıdır. Bu alan inanılan üstün güç ile kurulan öznel ve gizil ilişki ya da bireyin doğayla, sanatla, müzikle, ailesiyle, sosyal çevresiyle kurduğu, değer ve inanç atfettiği bir ilişki de olabilir. Bu öğelerin bütünü de bireyin yaşamını anlamlandırmasını sağlayan unsurlar olabilir. ³⁷¹

Elkins ve diğerlerinin (1988) geliştirdiği oldukça geniş içerikli maneviyat tanımının öğeleri arasında, transandantal (bilinç ötesi - metafizik) boyut, hayatın amacı ve

³⁶⁷ 27.05.1983 Tarih ve 18059 sayılı Resmi Gazete’de Yayınlanan 2828 Sayılı SHÇEK Kanunu.

³⁶⁸ Demir, a.g.e., s.4.

³⁶⁹ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Ankara, Pegeme A Yayınları, 2002, s. 162.

³⁷⁰ Altaş, a.g.m., s.340.

³⁷¹ Tarık Tuncay, “Kronik Hastalıklarla Başetmede Tinsellik”, *Sağlık ve Toplum Dergisi*, S. 2, 2007, s. 1.

anlamı, hayattaki temel misyon, hayatın kutsallığı, maddi değerler, diğerkâmlık ve idealizm yer almaktadır.³⁷² Tarhan maneviyatı; “maddenin arka planı, onun anlam boyutudur. Soyut kavramlar somut olgulara anlam katar. Bildiğimiz her şeyi, her cismi soyut kavramlarla oluştururuz. Soyut ve sembolik düşünce, her şeyin gerçek doğasını ortaya çıkarır” şeklinde tanımlamaktadır.³⁷³

Diğer bir tanıma göre maneviyat; kişinin kendisinin ve varoluşunun ötesindeki güçtür.³⁷⁴ Sosyal hizmet kurumlarında dini danışmanlık ve rehberlik; sosyal hizmet yaklaşımına uygun bir şekilde maneviyatla bağlantısı kurularak, sorunlarla başa çıkmada etkili olacağı düşünülen manevi kaynakları danışanların yararına sunmayı amaçlamaktadır.

Sosyal hizmetler kavramı 2828 sayılı SHÇEK Kanunu’nda; “kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü” olarak tanımlanmaktadır.³⁷⁵ Diğer taraftan “kurumca yürütülmekte olan sosyal hizmet faaliyetlerine gerçek ve tüzel kişilerin her türlü maddi ve manevi katkı ve katılımın sağlanması”³⁷⁶ da teşvik edilmektedir. 2828 SHÇEK Kanununda vurgulanan “manevi yoksunluk” sosyal hizmetler açısından bakıldığında giderilmesi gereken en önemli gereksinimdir. Duygusal, fiziksel, cinsel istismar ve ihmal ile başa çıkmaya çalışan gençlerin umutsuzluk ve çaresizlik nedeni ile manevi desteğe, dini danışmana daha çok ihtiyaç duydukları gözlenmektedir. Sosyal hizmet kurumlarında kalan gençler, yaşadıkları maddi sorunlarının yanında, manevi ihtiyaçlarını da dile getirmektedirler. Danışanlar sorunlarını anlatırlarken; yaşadıkları stres sebebiyle hayatı anlamlandırmada güçlük çektiklerini, yaşadıkları ile başa çıkmada tükenmişlik duygusu ve umutsuzluk yaşadıklarını sıklıkla ifade etmektedirler.³⁷⁷

Ergenlerin manevi değerleri olumlu bir şekilde kanalize edilebilirse, sorunlarla başa çıkmak için gerekli olan motivasyon da sağlanmış olur. Bilindiği üzere, rehberlik,

³⁷² Tuncay a.m., s. 14.

³⁷³ Nevzat Tarhan, *İnanç Psikolojisi*, İstanbul Timaş Yayınları, 2009, s. 23.

³⁷⁴ Tuncay, a.g.m., s.1.

³⁷⁵ 2828 Sayılı SHÇEK Kanunu.

³⁷⁶ 1983 tarih ve 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu; m. 36.

³⁷⁷ Aziz Şeker, *Sosyal Çalışma Mesleği*, Ankara, SABEV Yayınları, 2008, s. 95.

bireye kendini anlaması, çevredeki olanakları tanınması ve doğru tercihler yaparak kendini gerçekleştirebilmesi için yapılan sistematik ve profesyonel bir yardım sürecidir.³⁷⁸ Dini danışmanlık ve rehberlik, tek başlarına üstesinden gelemedikleri problemlerle karşılaşan bireyleri dinin kaynak ve verileri doğrultusunda iyileştirme, destekleme, onlara rehberlik etme ve kendileri ile barışık olmalarını sağlama gibi yardım ve hizmetleri kapsayan etkinliklerden oluşmaktadır.³⁷⁹

SHÇEK kuruluşunda din hizmetleriyle ilgili ilk uygulama, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın (DİB) 5 Aralık 1989 tarih ve Din Hizmetleri Daire Başkanlığı'nın 12/1/232/1393 sayılı yazısı ve yine DİB Din Hizmetleri Daire Başkanlığı'nın 27.07.1989 tarih ve 12.1/166/857 sayı ile yayınlanan 74 nolu genelgesinin, il müftülüklerine ve SHÇEK'e bağlı kurum ve kuruluşlara bildirmesiyle başlamıştır.³⁸⁰ İl Sosyal Hizmetler Müdürlükleri bünyesinde yer alan çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları ve huzurevlerinde, müftülüklerle işbirliği yapılarak belli bir program dahilinde dini sohbet ve konferanslar düzenlenmesiyle ilgili hizmetler, 27.02.1992 tarihli yazısı ile durdurulmuştur.³⁸¹ 27.02.1992 tarihinden 03.09.1996 yılına kadar ara verilen uygulama SHÇEK Genel Müdürlüğü'nün diğer bir yazısı ile dini sohbet ve konferansların devam ettirilmesine karar verilmesiyle tekrar başlamıştır.³⁸² Ayrıca SHÇEK Genel Müdürlüğü'nün İl Sosyal Hizmetler Müdürlüklerine göndermiş olduğu eğitim-öğretim programlarını düzenleyen yazıda, çocuk ve gençlere yönelik çeşitli eğitim-öğretim faaliyetlerinin önemi üzerinde durulurken, milli-dini bayramlara yer verilmesinin, çocukların eğitim-öğretimleriyle psiko-sosyal ve fiziksel gelişimlerine faydalı olacağı ifade edilmiştir.³⁸³

Diğer taraftan 03.09.1996 yılında başlayan dini sohbet ve konferans uygulaması için Genel Müdürlüğün İl Müdürlükleri'ne gönderdiği bir yazı ile kuruluşlarda ne gibi

³⁷⁸ Hasan Tan, a.g.e., s.20 ; Kuzgun, a.g.e., s. 5.

³⁷⁹ Emmanuel Yartekwei Lartey, *In Living Color: An Intercultural Approach to Pastoral Care and Counseling*, 2. b., London & New York, Jessica Kingsley Publishers, 2003, s. 21.

³⁸⁰ Genelge 74, T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı, Din Hizm. D. Bşk. Sayı 12.1/166/857 ve 27.07.1989 Tarihli Genelge.

³⁸¹ Başbakanlık Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğünün B. 02.1.SÇE.0.72.00.02./E-11/92-102 Sayı ve 27.02.1992 Tarihli Yazısı.

³⁸² Başbakanlık Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğünün B. 02.1.SÇE.0.72.00.01./E-11/96-563 Sayı ve 03.09.1996 Tarihli Yazısı.

³⁸³ Başbakanlık Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğünün B. 02.1.SÇE.0.11.00.02.Ç-1-2-97/206 Sayı ve 19.02.1997 Tarihli Yazısı.

faaliyetlere yer verildiği sorgulanarak, uygulamadan vazgeçilmesi tavsiye edilmiştir.³⁸⁴ Çocuk yuvası ve yetiştirme yurtlarında bir süre ara verilen din hizmeti faaliyetleri, 26.02.2007 tarihinde Devlet Bakanlığı adına SHÇEK Genel Müdürlüğü ile Devlet Bakanlığı adına Diyanet İşleri Başkanlığı arasında bir protokol imzalanarak tekrar başlatılmıştır.³⁸⁵ Protokole göre; SHÇEK kurumunca verilen hizmetlerin, koruyucu sosyal hizmetler olarak aktifleştirilmesinde, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın toplum üzerindeki etkisinden yararlanılmasına değinilmiştir. Yine devamla kurum tarafından bakılan kadın, çocuk, genç, yaşlı, engelli ve benzeri hizmet alan dezavantajlı hizmet gruplarının “Türk örf, âdet, inanç ve milli ahlakına sahip, kendisine güvenen, insan sevgi ve saygısıyla dolu, Atatürkçü düşünce ve Atatürk ilke ve inkılaplarına uygun yetiştirilmelerine” yardımcı olmak şeklinde açıklanmıştır. Yukarda sayılan amaçların gerçekleşmesi için, Diyanet İşleri Başkanlığı, İlahiyat eğitimi almış, konusunda uzman personel görevlendirmek suretiyle yardımcı olma sorumluluğu üstlenmiştir. SHÇEK ile DİB arasında yapılan ikinci protokol ise 2007 yılında yapılan protokoldür. Bu protokol de yine iki kurum arasında bir işbirliğini öngörmekte ve her iki kuruma da belli yükümlülükleri yüklemektedir.³⁸⁶ 2007 tarihinde imzalanan bu protokol, 26.10.2011 tarihinde SHÇEK'e bağlı bakanlığın adının değişmesiyle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında yeniden imzalanan yeni bir işbirliği protokolüyle yürürlükten kaldırılmıştır. 26.10.2011 tarihli protokole göre; işbirliği konuları daha net ve ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.³⁸⁷ Bu çerçevede; Diyanet İşleri Başkanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı arasında 26 Ekim 2011 tarihinde işbirliği içinde imzalanan protokol şu maddelerden oluşmaktadır.³⁸⁸

- Ailelerin parçalanmasına yol açan göç, boşanma, aile içi ihmal ve istismar ebeveynlerin ölümü, ekonomik güçlükler, sağlık gibi nedenlerin aile fertleri, özellikle de çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini en az seviyeye indirmek, bu fertlerin toplumda sağlıklı ve başarılı bireyler olarak var olabilmelerini sağlamak

³⁸⁴ Başbakanlık Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü'nün B. 02.1.SÇE.0.72.00.0./E-11/97-426 Sayı ve 28.07.1997 Tarihli Yazısı.

³⁸⁵ Devlet Bakanlığına Bağlı SHÇEK Genel Müdürlüğü ile Devlet Bakanlığına Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü, 26.02.2007.

³⁸⁶ Devlet Bakanlığına Bağlı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü ile Devlet Bakanlığına Bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü, 26.02.2007 <http://www.shcek.gov.tr/hcek-genel-mudurlugunce-2005-2007-arasi-yapilan-tum-protokoller.aspx>

³⁸⁷ http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dinhizmetleriweb/irsat/pdf/protokoller/aile_s_p_bakanligi.pdf

³⁸⁸ 26. 10. 2011 Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü.

üzere toplumsal bütünleşme, psiko-sosyal destek, eğitim ve istihdam konularında ihtiyaç duyulması halinde ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile kısa ve uzun vadede işbirliği yapmak ve ortaklaşa projeler hazırlamak.

- Bakanlığın hizmet verdiği kadın, çocuk, genç, yaşlı, özürlü vatandaşlarımızın “Türk örf, adet, inanç ve millî değerlerini sahiplenen, kendisine güvenen, insan sevgi ve saygısıyla dolu, Atatürkçü düşünce ve Atatürk ilke ve inkılâplarını özümsemiş bireyler olmaları” amacıyla bilgilendirilmelerinde ilahiyat eğitimi almış, konusunda uzman personel görevlendirmek.
- Ailelerin çocukları ile sağlıklı ilişki kurmaları, bakabilecekleri kadar çocuk sahibi olmaları, koruyucu ailelik, çocuk hakları, çocuk ihmal ve istismarının önlenmesi, çocukların suça yöneltilmemeleri, çocukların sokakta çalıştırılmamaları, sokakta bekleyen tehlikeler, çocukların küçük yaşta evlendirilmemeleri, töre cinayetleri, kadının insan haklarının geliştirilmesi, kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi gibi konularda toplumda bilinç ve duyarlılığın artırılması amacıyla çeşitli faaliyetler yapmak.
- Bakanlığa bağlı kuruluşlarda öncelikle milli ve dini günler olmak üzere çeşitli zamanlarda ahlaki, dini ve milli duyguları geliştirmeye yönelik ortak faaliyetler yapmak.
- Başkanlık yayınlarının imkanlar ölçüsünde, Bakanlığa bağlı kuruluşlarda bulunan kütüphanelere ücretsiz olarak verilmesine yardımcı olmak. Bakanlık yayınlarının Başkanlığa ve ilgili birimlerine ücretsiz olarak verilmesine yardımcı olmak.
- Protokolün amaçları doğrultusunda televizyon ve radyo programları yapmak; sosyo-kültürel içerikli kampanyalar açmak; konferans, panel, sempozyum, seminer vb. toplantılar düzenlemek.³⁸⁹

³⁸⁹ 26. 10. 2011 Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü, Bkz. Asude Coşkunsever, “Sosyal Hizmet Kurumlarında Vaaz/ Dini Danışmanlık, “*Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu (17 -18 Aralık 2011)*, Ankara, DİB. Yayınları, 2013, ss. 44- 45.

Bu çerçevede çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları ve gibi sosyal kuruluşlara din hizmeti verilmekte, kamu ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliğine gidilerek din görevlilerine ve halka yönelik seminerler düzenlenmektedir.³⁹⁰

2828 sayılı SHÇEK Kanununun genel esaslara ilişkin 4. maddesinin k fıkrasında “Korunmaya muhtaç çocukların Türk örf, âdet ve milli ahlakına sahip, kendisine güvenen, insan sevgi ve saygısıyla dolu, Atatürkçü düşünce ve Atatürk ilke ve inkılaplarına uygun olarak yetiştirilmeleri, bir iş ve meslek sahibi yapılmaları, koruma kararı kalktıktan sonra da toplum içinde izlenmeleri ve imkanlar ölçüsünde desteklenmeleri esastır”³⁹¹ denilmektedir. Türk örf, âdet, inanç, milli ahlakı ve dinin birbirinden farklı olarak düşünülmesi mümkün değildir. Çocukların, gençlerin ve rehabilitasyon hizmetinden yararlanan diğer insanların kanunda belirtildiği şekliyle yetiştirilebilmeleri, ancak uzman kişilerce verilecek din hizmeti ve dini içerikli ihtiyaçlarının karşılanmasıyla olabilir.³⁹² Sosyal hizmetlerde manevi odaklı yaklaşım, sosyal hizmet faaliyetlerinin, milli ve manevi değerlere uygun bir biçimde uygulanmasına yönelik çalışmalardır. Bir başka deyişle manevî sosyal hizmetler, sosyal hizmet anlayışını kişilerin başta ruh olmak üzere kalp, vicdan, akıl ve irade gibi manevi kaynaklarına rehberlik etmek istemektedir. Maddi ve manevi insanın mutluluk ve huzurunu temin etmeyi çalışan sosyal hizmet uygulamaları olarak dini danışmanlık ve rehberlik, kişilerin sosyal bilinçlenmeleri ve topluma uyumları için, üstün karakter geliştirmeye yönelik sosyal ve manevi eğitimi esas alan bir uygulama biçimidir.³⁹³ Bu kapsamda, yaşamın sıkıntıları ile örselenmiş bu gençlerin dini sorularına ve sorunlarına cevap vermek, onlara manevi destek olmak, vaizin önemli görevleri arasındadır.

³⁹⁰ KSGM ve BM Nüfus Fonu işbirliği ile yürütülen “Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Din Görevlilerinin Katkısının Sağlanması Semineri” 2008-2014 ve Sağlık Bakanlığı işbirliği ile yürütülen “Çocuk Cinsel İstismarına Yaklaşım – Uç Nuktada Çocukla Karşılaşan Personelin Eğitimi Semineri” 2011, kurumsal işbirliği ile yürütülen seminerlere örnek olarak gösterilebilir. Bunun dışında gerek merkez, gerekse taşra teşkilatları tarafından halka yönelik pek çok eğitici faaliyetler düzenlenmektedir. Fatma Yüksel Çamur, “Küreselleşen Dünya’da İrsat Hizmetlerinde Yeni bir Alan: Dini Danışmanlık – Türkiye ve İngiltere Örnekleri”, *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu (17 -18 Aralık 2011)*, Ankara, DİB. Yayınları, 2013, s. 61.

³⁹¹ SHÇEK Kanunu; No: 2828, 27 Mayıs 1983, S. 18059, s. 21.

³⁹² Saadettin Özdemir, “Sosyal Hizmetlerde Çocuk ve Gençlerin Eğitim Hakları”, *Birinci Sosyal Hizmetler Şurası*, Ankara, SHÇEK Yayınları, 2004, ss.309–317.

³⁹³ Ali Seyyar, *Tıbbi Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım*, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2010, s.187.

Sosyal hizmetin temel hedeflerinden bir tanesi, bireyin mutluluğu manevi ihtiyaçların karşılanması ile olur. Bu açıdan manevi sosyal hizmetler, bireyi bir bütün olarak gören ve onun sosyal yaşamda uyumlu yaşamasını sağlayan bir hizmet çeşididir.³⁹⁴

Sosyal hizmet kurumlarında ergenlere dini danışmanlık ve rehberlikte bulunacak dini danışman, bu ergenlere acımak yerine onların “özel durumlarını” kabul etmesi ve neler yapabilirim sorusunu kendisine yöneltmesi gerekir. Dini danışmanın, örsleyici yaşantılara maruz kalmış ergenlere, etkili hitap edebilmesi için onların psikolojilerini anlamaya çalışması ve uygun teknikler geliştirmesi önemlidir. Dini danışmanların sosyal hizmet kurumlarındaki muhataplarını daha yakından tanımaları, ihtiyaçlarını öğrenmeleri ve iyi bir hizmet sunabilmeleri için Diyanet İşleri Başkanlığı İrşat Hizmetleri Müdürlüğü tarafından 22-26 Şubat 2010 tarihleri arasında Ankara’da bir seminer düzenlenmiştir. Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 24 – 28 Ekim 2011 tarihleri arasında, sosyal hizmet kurumlarına göreve giden din görevlilerinin verimliliğini arttırmak üzere bir seminer düzenlenmiştir. Eğitim programında; ergen psikolojisi, kurum altında kalan gençlerin psikolojisi, gençlerle iletişim, çocuk koruma kanunu, İslam’a göre çocuk hakları, çocuk ihmali ve istismarı, sosyal hizmet kurumlarında kalan çocuklara yönelik hizmet modelleri vb konularda ilgili uzmanlar ve kurum çalışanları tarafından bilgiler verilmiştir.³⁹⁵

³⁹⁴ Ali Seyyar, *Manevi Sosyal Hizmetler*, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2008, s.9.

³⁹⁵ 26. 10. 2011 Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü, Bkz. Asude Coşkunsever, “Sosyal Hizmet Kurumlarında Vaaz/ Dini Danışmanlık”, “*Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu (17 -18 Aralık 2011)*”, Ankara, DİB. Yayınları, 2013, ss. 44-45.

4. SOSYAL HİZMET KURUMLARINDA DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK VE PSİKOLOJİK TEORİLER

4.1. GÜVEN İLİŞKİSİ OLUŞTURMA - DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK

Aileden uzak, kurumda büyümenin bebeklik, çocukluk ve ergenlik döneminde, fiziksel, bilişsel ve duygusal, sosyal alanlarda olumsuz etkileri araştırmalarla ortaya konulmuştur.¹ Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerde, temel güven duygusunun sağlıklı oluşturulamamasından kaynaklanan düşük benlik saygısı ve sosyal ilişkilerde yaşanan problemler gözlenmektedir.

Güven duygusunun temeli, bebeklik döneminde atılmaktadır. Özellikle 0 - 2 yaş temel güven duygusu için kritik dönemdir. Bebeklikte güven duygusu oluşumu, verilen yiyecek ve gösterilen sevginin niceliğine değil, niteliğine bağlıdır. Bebeğin bireysel gereksinimleri karşılanırken, güvenilmeye değer bir kişi olduğu hissettirilmelidir.² Çocuğun en önemli ihtiyacı sevgi ve anlayıştır. Eğer çocuk sevgi ve anlayışı ailesinden görürse, ailesini sever, onlara bağlanır ve yaşamın güç koşulları onu etkilemez. Çünkü ruhsal gücünü ve dayanıklılığını ailesinin ona verdiği sevgiden almıştır. Aile ve çevre koşullarının bireyin zihinsel gelişiminde de büyük bir etkisi vardır. Bireyin ilk öğrenme ortamının oluştuğu yer ailedir.³ Anne kaybında dolayı, çocuğun üzüntü duyduğu eskiden beri bilinmektedir. Fakat bilim bu durumun çok sonraları farkına varmış ve bilimsel çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bunlardan bir kısmı, Freud'a ait bir kaç çalışmada, çocuğun anneden ayrı kaldığında nasıl davrandığı ile ilgilidir. Bu konuyla ilgili hiçbir gözlem dizisi 1940'ların öncesine kadar kayıtlı değildi.⁴ Özellikle 20. yy, örseleyici yaşantıların çocukları en fazla etkilediği bir dönemdir. İkinci Dünya Savaşı ile pek çok çocuk şiddete şahit olmuş, ebeveynini ve arkadaş çevresini yitirmiş, beslenme ve eğitim

¹ Kök, a.g.m., ss.78 -84.

² Erikson, a.g.e., s.6.

³ Orhan Çiftçi, "Çocuğun Sosyalleşmesinde Aile'nin Rolü", *Aile ve Toplum*, C.1, S.2, 1991, s.23.

⁴ John Bowlby, *Bağlanma*, (çev. Tuğrul Veli Soylu), İstanbul, Pinhan Yayınları, 2012, s.60.

yetersizliği yaşamak zorunda kalmıştır. ⁵ İkinci Dünya Savaşı sırasında Hampstead Nurseries'te yapıla ilk gözlemler, Doroty Burlingham ve Anne Freud tarafından yayınlandı. Bu gözlemler, savaş zamanı bir çocuk yuvasında en iyi koşullarda bakılan, doğumdan dört yaşına kadar kalan çocukları kapsamaktadır. İkinci gözlem çalışması, bekar annelerin bir cezaevinde büyüttükleri çocuklarla ilgili Rene Spitz ve Katherine Wolf tarafından yapılmıştır. ⁶ Bu çocuklarla ilgili gözlemler sonucunda Rene Spitz, genel olarak çocuk ruh sağlığı alanını derinden etkileyen ve özelde de çocukluk dönemi ruhsal travmalarının sonuçlarının anlaşılmasına yol açan depresyon tablolarını tanımlamıştır.⁷ Yuvalarda kalan çocuklar, ilk olarak protesto evresi yaşadığı görölmektedir. Çocuk anne kaybına karşı kesin bir üzüntü göstermekte ve sınırlı kaynaklarını tümüyle kullanarak onu geri almaya çalışmaktadır. Çoğu kez yüksek sesle ağlar, karyolasını sallar, kendisini savurarak tepki gösterir, annesini arar, onun döneceğine dair güçlü bir beklenti içine girer. Bu süreçte bazı çocuklar umutsuzca bir bakıcıya bağlanırken, bazıları da bütün bağlanma figürlerini reddedebilmektedir. Umutsuzluk evresinde çocuk, kayıp annesiyle meşguldür. Bu dönemde aktif fiziksel hareketler azalmakta, monoton bir şekilde ya da aralıklı bir şeklide ağlamaktadır. Geri çekilir, durgunlaşır, hiçbir talepte bulunmaz ve derin bir yas haline girer. Bu oldukça sessiz bir süreçtir. Bazen bu süreç yanlış bir şeklide üzüntünün azaldığı şeklide algılanmaktadır. Protesto ve umutsuzluk evresinden sonra çocuk, kopma evresi ile yeni bağlanma figürlerine yönelir. Bakıcının ilgi ve gülümsemesini kabul eder. Annesi ile karşılaştığında annesine ilgisiz kalabilir, gözyaşları yerine başkasına yönelmiş mutsuzluk vardır. Bir süre sonra yuvada kalmaya devam eder ve alışıldığı gibi bıraktığı her bir bakıcıya anlık şekilde bağlanma deneyimine sahip olur ve temel anne kaybı onun için her defasında tekrarlanır. Sanki zamanla ne annelik ne de insanlarla temas kendisi için önemli gibi davranır. Bakıcıların değişmesiyle birçok anne figürünü kaybederken, bir dizi üzüntü yaşayacak ve zamanla kendisini bir başkasına bağlamayı bırakacak, daha fazla benmerkezci olacaktır.⁸ Spitz (1978), yuvalarda yaptığı çalışmalar sonucunda, anneden yoksun büyüyen çocukların, iyi beslenme ve iyi bakım koşullarına rağmen yeterli bedensel ve psikolojik gelişimden yoksun olduğunu tespit etmiştir. Bu çocukların az ağladıklarını, uyanarlara geç tepki verdiğini, kafalarını salladıklarını, bazı çocukların kafalarını bir yere

⁵ Zoroğlu , a.g.m., s.70.

⁶ Akt., Bowlby, a.g.e., s.60.

⁷ Zoroğlu, a.g.m., s.70.

⁸ Bowlby, a.g.e., s.65.

vurduğunu belirtmiştir. Spitz, doğuştan beri yuvalarda kalan ve büyüyen çocukların bu özelliklerine “yuva hastalığı” (hospitalizm) adını vermiş ve neden olarak da annenin yoksunluğunu göstermiştir.⁹ Bu dönemde Spitz, Bowlby ve Goldfarb gibi araştırmacılar, kuruma çok küçük yaşta yerleştirilen çocuklarda gözlemlenen her türlü bilişsel, sosyal ve duygusal geriliğin temel sebebinin bu çocukların annelerinden veya birincil bakım vericilerinden ayrı kalmaları olduğunu söylemişler ve anneye karşı oluşturulamayan duygusal, güvenli bağın bu çocuklarda görülen geriliklerde en önemli etken olduğunu ileri sürmüşlerdir. Araştırmacılar, o dönemde kurumda kalan çocukların daha çok duygusal yoksunluklarını vurgulamışlardır.¹⁰ On yıl sonra Bowlby, ayrılma ve kayıp yaşantıları üzerinde çalışmış, yaşamın biyolojik ve ruhsal olarak devam edebilmesi için bir zorunluluk olan bağlanma cevabını kavramlaştırmıştır.¹¹ Bağlanma kuramı; bebek-çocuk ve bakıcısı arasındaki bağın gelişimini incelemektedir. Ayrıca kişiliğin ve kişiler arası ilişkilerin çocukluk dönemindeki bu bağlanma ilişkisinden nasıl etkilendiğini ortaya koymaya çalışmaktadır.¹² Bir çocuğun erken dönemde kurduğu ilişki, belirli kişilere yakın olma ve onların yanında iken kendini güvenli hissetme eğilimi, “bağlanma” (attachment) olarak tanımlanmaktadır.¹³ Bağlanmanın niteliği, annenin çocuğun gereksinimlerine ne kadar cevap verdiği ile doğru orantılıdır.¹⁴ Annenin çocuğa bakıp büyütmesi ve ona güven aşılması, onu mutlu etmesi, gereksinimlerini zamanında karşılaması, zarar veren şeylerden koruması çocuk için önemlidir. Bakım gören, sevinç duyan çocukta, sevgi tohumu filizlenir. Çocuk ilk defa gördüğü bir şeyle karşılaştığı zaman, şaşırır, korkar, ağlar, annesi onu sakinleştirir, ona güven verir.¹⁵ Annenin gülümsemesine bebekte karşılık verir. Çocuk ihtiyaçlarının sürekli karşılanacağına inanmaya ve annesine güvenmeye başlar.¹⁶ Psikologlar anneye bağlılığın temelinde, annenin çocuğun beslenme ihtiyacını karşılamasından kaynaklandığını düşünüyorlardı. Ancak yapılan araştırmalar, bunun yeterli bir bulgu olmadığını gösterdi. Dokunmanın verdiği rahatlık ve güvenlik ihtiyacının,

⁹ Rene Arpad Spitz, “Hospitalism - An Inquiry Into the Genesis of Psychiatric Conditions in Early Childhood” *Psychoanalytic Study of the Child*, 1945, ss. 53-74.

¹⁰ Sloutsky, a.g.m., ss., 131-151.

¹¹ Bowlby, a.g.e., s.421, Bkz.Akif Hayta, “Anneden Allah’a Bağlanma Teorisi ve İslâm’da Allah Tasavvuru”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C.4, S.12, 2006, s.29.

¹² Bowlby, *Bağlanma*, a.g.e., s.421.

¹³ Hayati Hökelekli, *Psikolojiye Giriş*, İstanbul, Düşünce Kitabevi, 2008, s. 35; Bkz. Kemal Sayar, Mehmet Dinç, *Psikolojiye Giriş*, İstanbul, Dem Yayınları, 2008, s.117.

¹⁴ Hökelekli, a.g.e., , s. 35.

¹⁵ Bovet, a.g.e., 1958, s.33.

¹⁶ Engin Gençtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, İstanbul, Metis Yayınları, 2002, s.102-103.

anneye bağıllığı güdülediği yönünde veriler bulundu.¹⁷ Sıcak olmayan, yeteri kadar temastan yoksun bir şekilde bebeğin gereksinimlerini karşılanması güvensiz bir bağlanmayı beraberinde getirmektedir. Bu durum doğumdan hemen sonra terk edilmiş ve yuvada toplu bakım altına alınmış çocuklar açısından değerlendirilmelidir. “Bağlanma” kavramı ile gelişen “bağlanma” teorisi, günümüzde travma kurbanı çocukların gelişimsel psikopatolojik özelliklerini anlamamızda en uygun yollardan biridir.¹⁸ Deneysel yapılan çalışmalarda, küçük çocuğun annesine ve varlığına duyduğu açlık, yiyecek açlığı kadar büyük olduğu için annenin kaçınılmaz yokluğu güçlü bir kayıp ve kızgınlık duygusu ürettiği tespit edildi.¹⁹ Ayrıca ilk bağlanma kişisi ile ilişki yokluğunun veya bağlanılan kişi ile çocuk arasındaki ilişkinin kesintiye uğramasının, çocuklar için olumsuz duygusal ve bilişsel sonuçlara yol açtığı yapılan araştırmalar sonucu bilinmektedir.²⁰ Bu bağlamda diğer önemli bir nokta, çocuğa gösterilen sevginin, ilginin, şefkatin sürekli olarak aynı kişi, bağlanma figürü tarafından verilmesidir. Sosyal hizmet kurumlarında büyüyen çocuklarda sevgiyi veren bağlanma objelerinin, sürekli değişmesi çocuklar için güvenli bir bir üs oluşturamaz ve bu durum yaşamın ilk yıllarında kurulması gereken bağın kurulmasını engelleyebilir.²¹ Aileleri yanında yetişen çocuklar, doğal gelişim ortamlarında annenin içten ilgisi ve desteğiyle nesnelere ve dolayısıyla kendinin farkında olur. İhtiyaçları için bakıma gereksinim duyan bebekler, annelerine bağlanırlar; çünkü anne, onların ihtiyaçlarını içten ve güvenli bir şekilde karşılamaktadır. Aile ortamında genelde çocuk gelişimi bire-bir samimi ilişkiyle kurulurken, kurum bakımında bir bakıcı anne sürekli değişmektedir. Bu bakıcı anneler mecburen vardiya sistemiyle çalıştıkları için aynı bebeklere (çocuklarla) en az 3 değişik bakıcı anne hizmet vermektedir. Bağlanma objesi sürekli değişen çocuk, aynı zamanda bu anneyi diğer çocuklarla paylaşmak zorunda kalmaktadır. Çocuğa verilen sevgi ve ilgi kararlı (stable) olarak aynı ebeveynler tarafından verilmelidir. En az 3 değişik ebeveyn modeli güven verici değildir. Görüldüğü gibi, kurum bakımında kaliteli bir bağlanma ilişkisinin kurulması zordur. Kurum bakımında kalan bu çocukların birçoğu zaten geldikleri ev ortamlarının ihmal, istismar, yoksunluk kaynağı olduğunu düşünürsek, çoğunun kendi geçmiş aile yaşantıları da nitelikli bağlanma modelinden uzaktır, bu durumu kurumlarda da telafi etmeleri zordur. Ayrıca,

¹⁷ Hökelekli, a.g.e., s.35.

¹⁸ Zoroğlu, a.g.m., s.70.

¹⁹ Bowbly, a.g.e., s.27

²⁰ Hortaçsu , a.g.m., ss. 329-337.

²¹ Kök, a.g.m., ss.78 - 84

kurumda kalan çocuklar için bakıcı anne de olsa bir anne modeli varken, baba modeli genelde mevcut değildir. Çocuklar büyük gördükleri erkeklere baba demektirler. Halbuki çocuklar için anne modeli kadar baba modeli de çok önemlidir.²² Yurt deneyimi olan yetişkinlerin, çocukluk döneminde bağlanma nesnesinden yoksun büyümelerinden dolayı kendi çocukları için uygun bir bağlanma nesnesi oluşturma becerilerinde sorun yaşadıkları görülmektedir. Ancak bazı araştırmalarda göstermektedir ki, çocukluklarında yetersiz ebeveyn deneyimleri olan anne babalar her zaman yetersiz anne babalar olmamaktadırlar. Kendi anne babalarına güvensiz bağlanma geliştirmiş olsalar dahi, bu kişiler çocukları ile iyi bir ilişki kurabilmektedirler. Kurumlarda yetişen bir anne çocuğuna karşı sergilediği tutumlara yönelik olarak, çocuğunu çok sevdiğini, onunla ilgilendiğini, çocuğunun gelişimi ile ilgili kitaplar okuduğunu, arkadaşlarından bilgi aldığını ifade etmiştir. 3 çocuğu olan bir başka anne ise, çocukları doğduktan sonra ilk aklına gelenin “yuvadayken kendi yaşadıklarımı asla çocuklarıma yaşatmayacağım” olduğunu belirtmiştir. Çocukları ile elinden geldiğince ilgilenmeye çalıştığını, kendi yanından ayırmadığını belirtmiştir ve şunları eklemiştir. “Çocuklarıma her şeyi vermeye çalışıyorum, hiçbir şeyleri eksik olsun istemiyorum. Kendi yanımdan da ayrılışlar istemiyorum.”²³ Kurumda yetişen ebeveynler, kaçınan bağlanma geliştirmiş olmalarına rağmen, çocuklarına karşı sergiledikleri tutumlar yetkeci ana babalık stiline tam tersine kabul edici ve ilgilidir.²⁴

Bowlby, bağlanma teorisi ile anne-çocuk arasındaki bağlanma ilişkisini açıklamakla kalmayıp, bu ilişkinin yetişkinlik dönemindeki etkilerini de açıklamaya çalışmıştır. Bowlby’ye göre birey, hayat boyunca bağlanma stiline kapsamını, aileden çok dışarıda farklı sosyal grup ve topluluklara yöneltmektedir.²⁵ Dolayısıyla güvenli bağlanma kuran çocuklar, kendine güvenir, diğer kişilerle inanç ve güvene dayalı bir ilişki kurabilir ve sosyalleşmede çok problem yaşamazlar. Ayrıca güvenli bağlanmayı gerçekleştiren çocuklar, manevi gelişim ve yaşantıyı, sevmeyi ve değerli olmayı öğrenmektedir.²⁶ Anne figür kaybı, diğer koşullarla birlikte erken dönemlerde yaşadıkları ayrılıktan dolayı, ileriki

²² Fevzi Cebe, *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yetiştirme Yurtlarında Barınan Çocukların “Benlik Saygısı”, “Depresyon”, “Kaygı” Skorlarının Ailesi Yanında Kalan Çocuklarla Karşılaştırılması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2005, ss.162-163.

²³ Üstün, a.g.t., s.83.

²⁴ Üstün, a.t., s.89.

²⁵ Bowlby, a.g.e., s.421; Hayta, a.g.m., s.29.

²⁶ Hayta, a.g.m., s.30.

yaşlarında da bir takım psikolojik ve sosyal uyum sorunlarına neden olabilmektedir. Bu sorunlar, bir yandan bağımlı bir yanda histerik kişiliklerde olduğu gibi kızgınlık duygusu, başkalarından aşırı talepte bulunma eğilimi ya da derin ilişkiler kurma kapasitesinde engeller oluşturmaktadır.²⁷ Ayrıca aile sıcaklığından yoksun bir ortamda yetişen bu çocuklar ait olma duygusu ile kendilerinin ve başkalarının sınırlarını ayırt etmekte zorlanmaktadırlar.²⁸ Sevgiden yoksun olarak muamele edilen çocukların yanlış ve sağlıklı olmayan çeşitli sosyal davranışlar içine sürüklenmektedir. Bu durumda çocuk giderek kendi kabuğuna geri çekilmekte ve sosyallikten uzaklaşmaktadır. Böyle bir çocuğun bilinçaltında, "anam babam beni sevmiyorlarsa bunun bir sebebi olmalıdır, bunu da bende aramaları gerekir, öyle ise ben kötüyüm" algısı oluşabilir.²⁹ Bowlby'e göre istenmeyen bir çocuk sadece anne babası tarafından değil, hiç kimse tarafından istenmediğine inanmaktadır.³⁰

İnsanın fiziki gelişimi için vitaminler nasıl bir gıda oluyorsa, ruhi varlığımız veya sağlığımız için de annenin çocuğuna gösterdiği sevgisi de öylece bir gıda olmaktadır. Kabul görme, beğenilme ve sevilme ihtiyacı, insanın en köklü ihtiyaçlarından biridir. Kişi için, sevgi çift anlam taşımaktadır. İnsan bir yandan sevilme, bir yandan da sevmek ister. Öyle ise insan sevgiyi hem alır, hem de verir. İnsanlar, başkaları tarafından tanınmak, kabul edilmek ve sevilme isterler. Çocuk ebeveyninin sevgilerini isteyerek kabul etmekte ve sosyal çevresine yansıtmaktadır. Eğer bu sevgi ve kabul edilmeyi önceden almış ise, daha sonra başkalarına vermektedir. Çocuk yaşadığı yerde sevgiyi bulamazsa, diğer insanlarla olan sosyal ilişkileri de zedelenmiş olacaktır.³¹

Kişinin bağlanma davranışının temellerinin atıldığı çocukluk yıllarında maruz kaldığı istismar veya ihmal yaşantıları, ileriki yıllarda psikososyal anlamda olumsuz etkilere ve bağlanma bozukluklarına neden olmaktadır.³² Yapılan araştırmalarda, istismar görmüş çocukların, görmeyenlere göre güvensiz bağlanma içinde bir çocukluk yaşadıkları ve yetişkin olduklarında sosyal ilişkilerinde problemler yaşadıkları görülmektedir. İstismar

²⁷ Bowlby, a.g.e., ss. 27-28.

²⁸ Neşe Erol, "Yuvalar Sorunun mu Yoksa Çözümün mü Parçası?" (ed.) Runa Uslu, *Koruma Altındaki Çocuklar (içinde)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Yayınları, Yayın no: IX, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2004, ss. 133-140.

²⁹ Kerim Yavuz, "Anne ve Çocuk", *Aile ve Toplum*, C.1, S.2, 1991, s.20.

³⁰ Bowlby, a.g.e., ss. 27- 28.

³¹ Yavuz, a.g.m., s.20.

³² M. Engin Deniz, "Ergenlerde Bağlanma Stilleri ile Çocukluk İstismarları ve Suçluluk Utanç Arasındaki İlişki", *Eurasian Journal of Educational Research*, S. 22, 2006, ss. 89-99.

görmüş çocuk ve ergenlerin ayrıca daha depresif oldukları ve çeşitli çatışma durumlarında daha yıkıcı oldukları tespit edilmiştir. Stryon ve Bulman yaptığı araştırmada, erken dönemde güvensiz bağlanma ve istismar geçmişinin yetişkinlikteki bağlanma, depresyon ve çatışmalı çözüm davranışı (conflict resolution behavior) arasında bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Aynı araştırmada; istismarın uzun dönem etkisinin erken dönem bağlanma deneyimleriyle bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Örneklem grubunun % 21,8'i sözel istismar yaşadığını, % 9.8'i fiziksel istismar yaşadığını, % 6.5'i cinsel istismar yaşadığını ifade etmiştir. İstismar yaşayan grubun % 51'den fazlası, istismar yaşamayan grubun % 19'una göre, anneye güvensiz bağlanma göstermiştir. Buna benzer şekilde, istismar yaşayan grubun % 69,3'ü, istismar yaşamayan grubun % 39.5'ine göre, babaya güvensiz bağlanma göstermişlerdir. Karşı cinse bağlanma durumuna bakıldığında, istismar gören grubun yaklaşık % 63'ü, istismar görmeyen grubun % 55'ine göre daha güvensiz bağlanma göstermişlerdir. Bağlanma ilişkilerine bakıldığında, en büyük anlamlı farkların anneye bağlanmada ortaya çıktığı görülmektedir. İstismara uğrayanlar, daha güvensiz bağlanma göstermişlerdir. Ayrıca, hakaret ve vurma gibi davranışlar, istismara uğrayan grupta daha fazla bulunmuştur. İstismara uğrayan grup, uğramayanlara oranla, partnerlerine daha fazla hakaret etmekte ve fiziksel şiddet uygulamaktadır.³³ Hortaçsu, Cesur ve Oral, sosyal hizmet kurumlarında yetişen çocukların ailesinin yanında yetişen çocuklara göre daha az güvenli bağlanmaya sahip olduklarını ve depresyonun güvensiz bağlanma ile ilişkili olduğunu tespit etmiştir.³⁴ Şüphesiz, ebeveynleriyle hiç bağlanma ilişkisi şansı bulunmayan ya da yetersiz bir ilişki geliştiren çocuklar için de bağlanma ilişkilerinin olumsuz yansımaları olacaktır. Çocuk için bağlanma ilişkilerinin en az olduğu ya da hiç olmadığı bir sosyal çevre, gelişimsel açıdan en olumsuz çevrelerden biridir. Çok küçük yaşta kurum bakımına alınan çocukların bağlanmama (nonattachment) bozukluklarına uğraması daha muhtemeldir. Bu durumdaki çocukların diğer insanlarla ilişkisi sadece ihtiyaçlarının doyurulmasıyla sınırlıdır. Bakım sağlayan kişi değiştiğinde bu çocuklar çok az üzüntü duyarlar, saldırgan davranışları ya da hayal kırıklıklarını kontrol etmek bu çocuklar için zordur, bir konuya yoğunlaşmakta zorlanabilirler ve okulda akranlarıyla ilişki kurmada isteksizdirler, bu nedenle arkadaşları arasında popüler olmayabilirler.

³³ Thomas Styron , Ronnie Jannof Bulman, "Childhood Attachment and Abuse: Long-Term Effects on Adult Attachment, Depression, and Conflict Resolution", *Child Abuse & Neglect*, (İçinde), Vol. 21 No: 10, Elsevier Science Ltd., ss. 1015-1023.

³⁴ Hortaçsu, a.g.m., ss. 329-337.

Kurum bakımı altındaki çocuk ve ergenlerle çalışırken bağlanmayla ilgili sorunların çözümü için çalışmak onların tüm yaşamlarında olumlu, sağlam bağlanma ilişkileri kurma becerisi üzerinde güçlü etki bırakabilecektir.³⁵ Ancak bunun için dini danışmanın, bağlanma teorisiyle ilgili yeterli eğitim ve donanımına sahip olması gerekir. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin, güven duygusu gereksinimi ebeveynleri tarafından yeterince karşılanmamıştır. Ebeveyni ile sağlıklı bağlanma gerçekleştirilememiş sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenler kendisine ve karşısındakine güvenmekte zorluk çekerler. Dini danışman için en önemli aşama; temel güven duygusu yeterince doyurulmamış bu gençlerle güven bağı oluşturmaktır. Bu ergenlere dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunulurken düzenli periotlarla ergenlere destek olmak, güvenli bağı oluşturmak için çok önemli bir aşamadır. Çünkü **“bir daha gelecek misin?”** soruları ile sık karşılaşılmaktadır. Ergenle kurulacak ilişkinin ergen adına güvenli ilerlemesi için her çocuğun ihtiyacı olan bazı kurallar bu ilişkide de olmalıdır. Bu kuralların açık ve samimi bir şekilde ergenlerle konuşulması gerekir. Dini danışman ergenlerle ne sıklıkta görüşeceğini, bu süreçte birlikte neler yapabileceklerini paylaşmalıdır. İlk gidişte dini danışman, **“gidiş sıklığını gösteren bir takvim”** götürebilir. Çünkü gençler, tutunacak dal aramakta ve güvenmek istemektedir. Ayrıca gençlere gerçekleştirilemeyecek vaatlerde bulunmanın onlarda hayal kırıklığı yaratacağı da unutulmamalıdır.³⁶

Sosyal hizmet kurumlarında dini danışmanlık ve rehberlik, iğne ile kuyu kazmak gibidir.³⁷ Dini danışmanın ilk defa bu kurumlara gittiğinde “güven” oluşturmak için çaba harcaması gerekir. Özellikle kurumda kalan ergenlerin kaygısını hafifletmek, rahatlmasını sağlamak için ilgisini çekecek konulardan söz açılabilir. Örneğin ergenin okul ve arkadaşlarına yönelik sorular yöneltilebilir. Danışan kendi problemi ile yüklü olduğu için bir an önce derdini paylaşmak isteyebilir. Özellikle bazı sorunlu ve travma yaşamış ergenler, danışmanları gördükleri yerde sorunlarını anlatmak isteyebilirler. Bu noktada bazen grubun içinde anlatması ve ifade etmesi diğer arkadaşlarını olumsuz etkileyebileceği için birebir görüşmek için ona fırsat ve zaman oluşturmak gerekebilir. “Sana nasıl yardımcı olabilirim?” sorusu çoğunlukla süreci başlatmak için yeterli olabilir. Danışmanlık

³⁵ Özge Özgür, “ Kurum Bakımı Altındaki Çocukları Anlamak ve Onlarla Çalışmak: Bağlanma Teorisinden Bir Bakış”, *Journal Of New World Sciences Academy*, Volume 6, Number 1; Article Number: 3C0062, 2011, ss.100-104.

³⁶ Asude Coşkunsever, “Sosyal Hizmet Kurumlarında Vaaz/ Dini Danışmanlık, “*Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu (17 -18 Aralık 2011)*, Ankara, DİB. Yayınları, 2013, s.46.

³⁷ Eskin, a.g.e., s.175.

sürecinde en önemli aşama, danışmana danışanın güven duymasıdır. Bu da danışmanın sade, yapmacıksız ve içten davranışları ile gerçekleşmektedir.³⁸

Bu süreçte dini danışmanın güvenli bağlanmayı oluşturabilmesi için;

1) **Zaman tanıma ve güven tesis etme:** Olumlu davranışlara rehberlik etmede danışana zaman verebilmek, danışmanın asla unutmaması gereken bir ilkedir.³⁹ Dini danışman, danışana sunduğu bilgileri içselleştirmesi ve günlük yaşamına aktarması için de zaman tanınmalıdır.⁴⁰ Bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezinde (fiziksel, duygusal, cinsel istismara maruz kalmış) gençlerle çalışırken, dini danışmanın daha hassas davranması gerekir. Çünkü istismar vakıalarının danışman tarafından değerlendirilmesi kapsamlı bir süreçtir ve danışana yeterli zaman ayrılması gerekir. Dini danışman; istismar mağduru ergeni dinlerken, danışana karşı çok meraklı gibi görünmemeli ve zorlayıcı olmamalıdır. Çünkü travmatik bir yaşantıdan sonra, bireyin kendine ve tüm dünyaya güvenin sarsılmış olması, beklenen bir durumdur. Dini danışman ile danışan arasında güven ilişkisi oluşana kadar danışana zaman tanınmalıdır. Bazı çocuk ve ergenler, yaşadıkları örseleyici yaşantıyı dini danışman ile konuşmaya hevesli iken, bazıları bu konuyu konuşmaktan çekinebilir.⁴¹ İlk görüşme güven ilişkisi için önemli bir süreçtir.⁴² Özellikle istismara uğrayan danışan, dini danışmanla yaşadığı travmayı ilk paylaştığında ona gösterilecek yaklaşım çok önemlidir. Örseleyici yaşantıya maruz kalan ergenin “sana inanıyorum” ve “yanındayım” diyen danışmanın bunu içten söylediğini hissetmesi önemlidir. Bu süreçte danışan için istismarın hangi koşul ve bağlamda oluştuğunu anlayan bir kişiye çok ihtiyacı vardır. Bu süreçte ergen “bu yaşadıklarımdan dolayı bana inanmazlarsa” korkusunu çok yoğun yaşamaktadır.⁴³

2) **Aktif Dinleme:** Genellikle iletişimin tek yolunun, konuşma olduğu düşünülür. Aslında gerçek iletişim; ileti ve mesajı gönderen ve bu mesajı alan arasında gerçekleşen aşamalı bir süreçtir. Mesajı gönderen kişiye gerekli olan yanıtı verebilmek için dinlemek, konuşmak kadar önemli bir süreçtir.

³⁸ Kuzgun, a.g.e., ss.160-162.

³⁹ Eskin, a.g.e., s.175.

⁴⁰ Karataş, a.g.m., s.365.

⁴¹ Avcı, a.g.m., ss.721 -736; Bkz. Aktepe, a.g.m., s.111.

⁴² Karataş a.g.m., s.365.

⁴³ Karataş, a.m., s.376.

Dinleme; edilgen bir etkinlik değildir. Dinlemek sadece kulağımızla duymak değil, danışmanın danışanı tüm bedeniyle duyumsamasıdır.⁴⁴ Dinleme ve duyma arasında fark vardır. Duyma; seslerin farkında olmak ve onları anlama kapasitesinden oluşur. Dinleme; sadece duymak değil, bu seslerin anlamını olabildiğince doğru anlamaktır. Dinleme; duyma ve sözcükleri hatırlama, vücut dilini fark etme, iletişimin kişisel ve sosyal içeriğini değerlendirmeyi kapsamaktadır. Etkin dinleme; sadece konuşmacının iletmek istediklerini doğru bir şekilde anlamak değil, ona anladığımızı göstermektir. Dolayısıyla etkin dinleme, mesajı alma ve mesajı iletme becerilerini gerektirmektedir.⁴⁵ Danışman danışanı ne kadar iyi dinlerse, onun yaşadığı olayı anlatış biçimi, ses tonu ve hızı, kelimelere yüklediği duygusal özellikleri daya iyi ayırt edebilir ve danışanın kelimelerin arkasında gizlediği asıl mesajı daha rahat algılayabilir.⁴⁶

Ayrıca etkili dinlerken, danışanın anlattıklarına verilen tepkide çok hassas olunması gerekir. İstismar mağduru ergenin kendisini yargılamayan, olaydan tiksinti duymayan birisinin dinlemesine çok ihtiyacı vardır. Bazı kişiler özellikle gençlerle duygudaşlık kurarlar ama gencin yaşadıkları karşısında şoke olduklarını ürkütüklerini gösteren vücut hareketleri ve mimikler kullanabilirler böyle bir durumda genç, dinleyenin yaşanılan durumdan değil kendisinden ürkütüğünü ve tiksindiğini düşünebilir. Mağdur bir çocuk bir keresinde bu durumu şu cümleler ile ifade etmiştir: “Keşke tüm çocukların içine teyp yerleştirilmiş bir robot verebilseler de çocuklar öykülerini bu robota anlatsalar ve böylece dinleyenin tepkisini görmekten kurtulsalar.”⁴⁷

Aktif dinleme; danışana yaşadıklarını ve hissettiklerini ifade etmeye olanak sağlamaktadır. Bu süreçte danışanı anlamaya çalışma ve sorunlarını paylaşma, kaybettikleri güven duygusunun pekiştirilmesi için önemli bir koşuldur.⁴⁸

3)Empati Yapmak: İnsan ilişkilerinde iletişimi kolaylaştıran en önemli faktör empatidir.⁴⁹ Danışanlar, danışmanlar tarafından kendi koşullarına anlaşıldıklarını hissetmek isterler.⁵⁰ Bireyin karşısındakinin ne düşündüğünü ne hissettiğini anlama gücü

⁴⁴ Eskin, a.g.e., s.170.

⁴⁵ Jones, a.g.e., s. 45.

⁴⁶ Eskin, a.g.e., s.170.

⁴⁷ Karataş a.g.m., s.376.

⁴⁸ Aker, a.g.e., s.19.

⁴⁹ Kuzgun, a.g.e., s.157.

⁵⁰ Jones, a.g.e., s. 32.

olarak tanımlanan empati, duyarlılık, sosyal algı gibi terimlerle de tanımlanmaktadır. Psikolojik danışmada empati, danışanın dünyasını ona görüldüğü gibi görebilmektir.⁵¹ Empati danışanın yaşantılarına danışmanın kendi açısından değil, danışanın penceresinden bakabilmesidir. Bu duruma “içsel bakış açısı” (internal frame of reference) denmektedir.⁵² Dini danışmanlık ve rehberlik sürecinde empati çok önemlidir. ⁵³Bir Kızılderili atasözü; “iki ay bir başkasının ayakkabısını giymeden o kişiyi yargılamayın” der. Danışman, danışanın yerine kendisini koyar, dünyayı onun gözünden görmeye çalışır ve tepkiler verir. ⁵⁴ Empati; danışanların iletişim ve anlamlarını bilme ve onlara ulaşmak istedikleri aktif bir süreçtir. Empati; danışanın ifadelerine cevap verme, kişinin anlayışını dinleme, gözlemlenme, bunlara tepki uyandırma, ayırım yapma, iletme ve kontrol etme sürecidir.⁵⁵ Empati özdeşim ile karıştırılmamalıdır. Özdeşim; bir kimsenin başkası ile arasındaki benlik sınırlarını kaldırması, kendini onunla aynı sayması demektir. Empati ise, danışmanın danışanın iç dünyasına girip, kendi dünyası gibi algılaması ama kendi kimliğini ve bütünlüğünü unutmaması demektir. Örneğin; bir danışman, danışanın sözlerinden ve davranışlarından onun babasına karşı öfke duymaya başlarsa, bu empatidir, ama onunla birlikte babasına kızarsa bu özdeşimdir. Özdeşim, danışmanın danışanın anlamasını zorlaştıran bir savunma mekanizmasıdır. O halde, empati danışanın hissettiklerini aynen hissetmek değil, “onun ne hissettiğini” belli durumda ne yaşadığını anlamaktır. Empati; insan ilişkilerinde yansıtma mekanizmasının tam zıddı bir tutumdur.

4)Yargılamamak ve Olumlu Tutum (Koşulsuz Olumlu Kabul): Kabul, dini danışmanın, danışana karşı geliştirmesi gereken ilk ve en önemli tutumdur. Kabul; danışanı bir birey olarak değerli varlık olarak kabul etmek, meziyetleri, kusurları ne olursa olsun onu olduğu gibi kabul etmektir.⁵⁶ Koşulsuz olumlu kabul iki boyuttan oluşur; olumlu kabul seviyesi ve koşulsuzluktur. Olumlu kabul seviyesi, danışana karşı geliştirilen sevmeye, ilgi ve sıcaklık gibi olumlu hislerden oluşur. Kabulün koşulsuzluğu; danışanın tecrübelerini ve yaşadıklarını yargılamadan kabul etmektir.⁵⁷ Kabul eden bir tutum, danışanları kendi düşünce ve duyguları olan ayrı bir birey olarak değerlendirmeyi gerektirmektedir. Böyle

⁵¹ Carrie Doehring, *The Practise of Pastoral Care*, ABD, Westminster John Knox Press, 2006, s.18

⁵² Kuzgun, a.g.e., s.158.

⁵³ Doehring, a.g.e., s.20

⁵⁴ Jones, a.g.e., s. 47.

⁵⁵ Jones, a.e., s. 33.

⁵⁶ Kuzgun, a.g.e., ss.157-158.

⁵⁷ Jones, a.g.e., s. 34.

bir tutum danışanları hemen iyi veya kötü olarak yargılamayı engellemektedir.⁵⁸ Dini danışmanın işi yargılamak değildir. Dini danışman, danışan anlattığında yaşadıkları ile ilgili iyi, doğru gibi yargılarda bulunmaktan kaçınmalıdır. Danışan; yargılanmaktan ve suçlanmaktan korktuğu için yaşadıklarını paylaşmayabilir.⁵⁹ İstismara maruz kalan çocuk ve ergene güvenmek, onu suçlamamak, damgalamamak, yüz ve ses tonuyla yargılayıcı olmaktan kaçınmak, olumlu tutum sergilemek önemlidir.⁶⁰

Örneğin: **Araştırmamızda Bursa Bsrn BK** : (18 yaşında, fiziksel istismar mağduru) “Annem babam ayrı. Babam bize şiddet uyguluyordu. Annemle kadın sığınma evine sığındık. Babam yine bize şiddet uyguladı. Annem şu an kötü yola düştü. 2 kardeşiz. Benden küçük erkek kardeşim vardı. Ben ilk çocuğum. 6 yıldır yurtdayım. Babam anneme, kardeşime, bana çok şiddet uyguluyordu. Kardeşimi tuvaletini söylemediği için çok dövüyordu. Bir gece kardeşimle uyurken ben kalktım, bilinçaltı mı bilmiyorum, kardeşimi önce boğazladım. Sonra kalbinden ve kalçasından bıçakladım, sonra kendimi bıçaklamışım. Kardeşimin üzerinde kırmızı boğazlı bir kazak, altında yeşil bir eşofman vardı. Çorapları siyahtı. Bizi hastaneye kaldırmışlar, bana kardeşimin öldüğünü söylemediler ama öğrendiğimde çıldırdım günlerce psikiyatri bölümünde yatarak tedavi gördüm. Doktorlar uyku halinde, bilinçaltı ile böyle bir şeyi yaptığımı söylüyorlar. Ama ben kardeşimi öldürdüğüm için pişmanlık duyuyorum, kendimi affedemiyorum” şeklinde yaşadıklarını paylaştı, ağladı, kız kardeşine olan özlemini anlatan ona yazdığı günlüğü gösterdi ve onu yargılamadan, tepki göstermeden dinlediğimiz için teşekkür etti, dini danışman ile konuştuğunda rahatladığını ifade etti.

5)Uzun Cümlelerden ve Tekrarlayıcı Sorulardan Kaçınmak: Dini danışman; istismara uğrayanla yaptığı görüşmede anlattığı “yaşantıyı” dinlerken, görüşme sırasında uzun cümlelerden, tekrarlayıcı sorulardan ve yönlendirmelerden kaçınmalıdır. Danışanın doğal anlatımına karışmamaya özen gösterilmelidir. Ergenin, anlatımında tutarsızlık fark edildiğinde, zorlayıcı ve eleştirel olmayan bir şekilde anlamaya yönelik sorular yönlendirilebilir.

6) Yoğun Suçluluk Duygusunu Azaltmak için Doğru Bilgilendirme: Cinsel istismara uğrayan genç kızlarda suçluluk duygusunu yoğun yaşadıkları gözlenmiştir. İstismara uğrayan ergen; damgalanma, suçluluk duygusu ve benlik saygındaki azalma gibi

⁵⁸ Jones, a.g.e., ss. 34-46.

⁵⁹ Eskin, a.g.m., ss.172-173.

⁶⁰ Turhan, a.g.m., s.156.

süreçleri yaşamaktadır. Bu süreçte, cinsel aktiviteye dahil olmasından dolayı kendini yoğun bir şekilde suçlu görebilmektedir. Cinsel aktiviteye dahil edilmesinin kendi suçlu olmadığını, suçlunun davranışının bozuk ve hastalıklı bir davranış olduğu anlatılmalıdır.⁶¹ Özellikle dini danışman bu durumda kendisinin iradesi dışında olan bu durumdan dolayı “günahkar” olmadığı noktasında mağduru desteklemeli ve bilgilendirmelidir. Dini danışman, istismar mağdurunun benlik saygısını güçlendirmede, onun güçlü yanlarını ortaya çıkarıp pekiştirmede, onu olduğu gibi kabul edip saygı göstererek danışana destek olabilir. Bu durum, kendini kötü ve kirli hisseden, başkasının saygısına layık olmadığını düşünen mağdur gençler için çok önemlidir.⁶²

4.2. SOSYAL İLİŞKİLERİNDE DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK

Kişi, dünyaya ayak bastığı an, yalnız fiziki çevrenin değil, sosyal çevrenin de etkisinde kalamaya başlar.⁶³ Sosyalleşme süreci gençlik çağında hızlı bir gelişme göstermektedir.⁶⁴ Ergen, bağımsızlık arzusuyla, evden/ yurttan uzaklaşmakta, sosyal hayata açılmaktadır.⁶⁵ Gencin ailesine / yurda karşı yabancılaşması, kendini keşfetmesinin doğal bir sonucudur.⁶⁶ Ergen, kendi olmanın ve kabuk değiştirmenin sancılarını yaşamaktadır. Özgür ve bağımsız olmayı istemek kolay, ancak bağımsızlığını nasıl kullanacağını bilmek zordur. Bağımsızlık arzusuyla çevresine yönelen ergen, akran grubunun hakimiyetine girmektedir.⁶⁷ Ergen için arkadaş bir gereklilik değil, zorunluluktur. Ergenin kendini güvende hissettiği yeni sığınakları arkadaşlarıdır.⁶⁸ Bu evrede ait olma, kabul görme ve bağlanma gibi sosyal gereksinimler, ergenin arkadaş etkisine girmesini kolaylaştırır. Kimseyle paylaşmadığı deneyimlerini arkadaşları ile paylaşır, onların izlenimleriyle kendini tanıma ve keşfetme imkanı bulur.⁶⁹ Demirci'nin çalışmasında yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %46'sı arkadaşlık ilişkilerinin çok iyi olduğunu, aile gibi olduğunu ifade

⁶¹ Aktepe, a.g.m., ss. 112-113.

⁶² Karataş, a.g.m., ss.376 -377.

⁶³ Refia Şemin, *Çocukta Ahlaki Davranış ve Ahlaki Yargı*, 2. b., İstanbul, Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1979, s.19.

⁶⁴ Köknel, a.g.e., s.199.

⁶⁵ Yörükoğlu, a.g.e., s.69.

⁶⁶ Refia Şemin, *Gençlerimizin Psiko – Pedagojik Problemleri*, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1973, s.20.

⁶⁷ Yörükoğlu, a.g.e., s.112-113.

⁶⁸ Atabek, *Erken Büyüyen Çocuklar*, ss.120-121.

⁶⁹ Cüceloğlu, a.g.e., 360.

etmiştir. %31' i bazıları ile iyi arkadaş olduklarını ama bazıları ile arkadaş olamadıklarını belirtmişlerdir.⁷⁰

Ergenlik döneminde birey aynı kaygıları ve bocalamaları yaşayan akranları ile kendisini daha güçlü ve tamamlanmış hisseder, çünkü ortak yaşantıları paylaşmaktadır.⁷¹ Aşık'ın çalışmasında, yetiştirme yurdunda kalan ergenler, %54.7'si duygusal destek kaynağı olarak arkadaşlarını gördüklerini ifade etmişlerdir.⁷² Üstün'ün yaptığı araştırmada, kurum deneyimleri sırasında kendilerini kötü hissettiklerinde neler yaptıkları sorulduğunda, %35,7'si ağladığını, %28,6'sı yakın arkadaşı ile sıkıntısını paylaştığını, % 17,9'u yalnız kalmayı tercih ettiğini, % 7,2'si arkadaşları ile kavga ettiğini, % 3,6'sı da mutlu ortamlarda bulunmaya çalıştığını ifade etmiştir.⁷³ Kurumda kalan ergenler, bir sorun ile karşılaştıklarında daha çok arkadaşlarından yardım almayı tercih etmektedirler. Ergenler duygusal yardım aldıkları kişileri daha çok kendilerini anladıkları, rahatlattıkları ve kendilerine yakın hissettikleri için tercih etmektedirler. Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin, ailesiyle birlikte kalan ergenler gibi duygusal destek kaynağı olarak daha çok arkadaşlarını tercih etmeleri, ergenlik dönemine özgü bir davranış olabilir.⁷⁴ Gözler'in çalışmasında **K.E** adlı (15 yaşında) kız ergen “yurtta en sevdiği arkadaşım beni terk edince tıpkı anneme duyduğum nefret gibi ondan nefret ettim, terk ettiği gün çok sinirlendim, onu dövmek istedim ama onu sevdiği için kıyamadım. İnsanın sevdiklerinden darbe yemesi çok acı bir şey gerçekten...”⁷⁵ Şeklinde duygularını dile getirmiştir. Bsrn'de ve yetiştirme yurdunda kalan kızların bazı kız arkadaşları ile aşırı bağımlı bir ilişki kurdukları gözlenmiştir. “kanka” olarak ifade ettikleri bu arkadaşları ile ortak hareket tarzı benimsedikleri görülmektedir. Kurumda kalan ergenler, sosyal ilişkileri bozulduğunda derin bir duygusal darbe aldıklarını çok sıklıkla ifade etmektedirler. Yetiştirme yurdundaki ergenler, bu kurumlarda kişilik gelişimlerini yeterince tamamlayamamakta, çevreleri ve kendileriyle uyum sağlayamamaktadırlar. Bu gençlerin sosyal çevreye açılmaları ve sosyalleşebilmeleri, kişiliklerinin oluşumu ve gelişimleri açısından çok önemlidir. Bu imkanı bulamayan gençler, yurt yaşamı içinde, sosyal çevreden kopuk ve kurum koşulları

⁷⁰ Şükran Demirci, “Yetiştirme Yurdu Gençliğinde Allah Tasavvuru / Malatya Örneği”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2009, s.41.

⁷¹ Bkz. Tavukçuoğlu, a.g.m., s.30; Severin, a.g.e., s.28.

⁷² Aşık, a.g.t., s.45.

⁷³ Üstün, a.g.t., s.58.

⁷⁴ Aşık, a.g.t, s.70.

⁷⁵ Fatih Mehmet Gözler, *Yetiştirme Yurdundan Kalan Çocukların Firar Nedenleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde, 2007, s.145.

içinde kalmaktadırlar.⁷⁶ Yetiştirme yurdu deneyimi olan çocuklarla yapılan bir çalışmada, çocukların sıklıkla okulda problem yaşadıkları gözlenmiştir. Yapılan bu çalışmada kurumda yetişen ve yetişmeyen çocuklar karşılaştırılmış ve toplam problem sorunları ve antisosyal puanlar bakımından her iki grup arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.⁷⁷

Sosyalleşmenin amacı, ergenin toplumun etkin bir üyesi olmasını sağlamaktır.⁷⁸ Ergenlerde bireysel kimlik, grup kimliği ile başlar. Sosyal hayat, grup kimliği üzerine inşa edilir.⁷⁹ Sosyalleşme; ergenin toplumdaki rolünü, görevini, özgürlük ve özerklik sınırlarını, sorumluluklarını, kimlik ve kişiliğini kazanma sürecidir.⁸⁰ Ergen, toplumda saygınlık kazanma ve statü sahibi olma ihtiyacı hisseder. Toplumsal uyum, geniş ölçüde bu gereksinimin karşılanmasına bağlıdır.⁸¹ Bandura; ergenlikte bunalım yaşayanlar için yeterince sosyalleşmemiş olduklarını ifade etmektedir. Bandura'ya göre, ergenler iyi bir aile ortamında sağlıklı sosyalleşmekte, gelenek ve topluma uygun davranışları pekiştirilmektedir.⁸²

Özellikle çocuk yuvasından yetiştirme yurduna gelen çocuklar, yeterli sevgi ortamında büyümeden ve gelişim basamaklarını sağlıklı bir biçimde geçirmeden yurda gelmektedir. Sağlıklı bir çocuk doğuştan gelen bir hareket ve öğrenme gereksinimi içinde annenin kucağından yavaş yavaş çevreye açılırken, annesiz yaşayan çocuklar devamlı bir korku ve kaçış içinde yaşamaktadır. Bu çocuklarda üç tür sosyal davranış bozukluğu görülmektedir.

- **Saldırganca davranış:** Sevgiden yoksun büyüyen çocuk, her fırsatta sosyal grupta arkadaşlarını döverek, iterek fiziksel zarar verebilmektedir.
- **Provakasyon oluşturma:** Kurumdaki çocuklar, bazen çevrelerine saldırgan ve agresif tutum ve davranış içinde bulunmaktadır. Bu durum olumsuz davranışın kendilerine yönelmesine neden olmaktadır. Arkadaşlarını öğretmenlerini ya da sosyal ilişkide buldukları kişileri zaman zaman kışkırtarak, tepki etkiye, etki yine tepkiye neden olmaktadır.

⁷⁶ Mustafa Kutlu, “Yetiştirme Yurdu Yaşantısı Geçiren Lise Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeyleri”, *Türk Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, C.3, S.24, s.91.

⁷⁷ Barbara Tizard - Jill Hodges, “The Effect of Early Institutional Rearing on the Development of Eight Year Old Children”, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, C.19, S.2, ss.99-118.

⁷⁸ Kağıtçıbaşı, a.g.e., s.65.

⁷⁹ Ünlüoğlu, a.g.m., s.210.

⁸⁰ Bkz. Köknel, a.g.e., s.19; Kula, “Gençlik Döneminde Kimlik ve Din”, s.46.

⁸¹ Yavuzer, a.g.e., s.276.

⁸² Bkz. Kulaksızoğlu, a.g.e., s.25.

- **Sosyal açıdan uyumsuzluk:** Sevgiden yoksun büyümeleri, sağlıklı sosyal ilişki kurmalarını engellemektedir. Başkalarına karşı ya ilgisiz ya da ilişkilerinde yüzeysel oldukları görülmektedir.⁸³

Kurumda yetişen çocuk, zaman içinde biraz duygu ve güven verdiği birçok anne figürünü, bağlanma objesini kaybederken, kendini bağlanma figürüne daha az teslim etmekte ve hatta bağlanmayı bırakmaktadır. Gittikçe daha fazla benmerkezci olan çocuk, istek ve duygularını insanlara yöneltmek yerine, maddi şeylerle meşgul etmektedir. Artık belli bir süreçten sonra bakıcılar değiştiğinde ve ayrıldıklarında çok fazla üzüntü duymamaya başlamaktadır.⁸⁴ Bu durum ergenlikte de devam eder. Araştırmamızda kurumda kalan kızların daha benmerkezci oldukları, tam bir bağlanma duygusunu yaşayamadıkları ve sosyal ilişkilerinde daha çok yüzeysel ilişkiler kurduğu gözlenmiştir. Kurumdaki ergenlerin, olağan dışı durumlarına karşı neşeli ve uyumlu, dışarıdan başkalarına rahat ve korkusuz tavırlar içinde oldukları görülmektedir. Fakat sosyal ilişkileri yüzeyseldir. Sosyal çevrelerine gösterdikleri ilgi uzun sürmez.⁸⁵ Sosyal hizmet kurumlarında yetişip de okul çağında ve daha sonraki yıllarda izlenen çocuk ve ergenlerde şu ortak özellikler tespit edilmiştir; ilk göze çarpan şey, genel bir ilgisizlik ve çevreyi umursamazlıktır. İnsanlara sokulamaz, kolay arkadaşlık kuramazlar, sosyal uyumda zorlanırlar, merak ve girişkenlikleri azalmıştır.⁸⁶ Çocuk büyürken, sorumluluk sahibi yetişkinlerle güçlü ve etkileşimin olduğu ilişkilere ihtiyaç duymaktadır. Duygusal ve fiziksel güvenliğin dışında, yetişkin ve çocuk arasındaki bu bağ, çocuğun her an değişen dünya ile başa çıkmasına yardımcı olmaktadır. Kurumda kalan ergenlerin sosyal ilişkilerinde, zayıf dürtüsel kontrol ve zayıf bir problem çözme yeteneği, yardım istemede yavaşlık görülmektedir.⁸⁷

Doğrudan yetiştirme yurduna gelen çocuklar ise iki temel sorun ile birlikte gelmektedir. Birinci sorun, çocuğun ailesinin birliğinin dağılması veya çocuğa ailede kötü davranılmasıdır. Anne veya babanın ölümü, evi terk etmesi, ailede boşanma ya da ebeveynlerin çocuklarına kötü muamelede bulunmaları çocuk ve genci derinden etkilemekte, kişiliğini örselemektedir. Çocuğun eğitiminin ilk sorumlusu olan ailenin

⁸³ Murat Çevik, “Yetiştirme Yurtları Deneyimi”, www. sosyalthizmetuzmani.gov.tr

⁸⁴ Bowlby, a.g.e., s.65.

⁸⁵ Bowlby, a.e., ss. 65-66.

⁸⁶ Bkz. Kök, a.g.m., ss. 78 - 84.

⁸⁷ Daniel A. Hughes, *Facilitating Developmental Attachment*, The Road to Emotional Recovery and Behavioral Change in Foster and Adopted Children, London, Jason Aronson Inc, 1997, ss. 21-22.

çeşitli nedenlerle çöküp, dağılması ya da rehberlik görevini gereğince yapamayacak duruma gelmesi, ergenin ruh sağlığını en çok bozan faktörlerdendir. Ailesinde sürekli sevgi gören çocuk, birden sevgiden yoksun kalırsa bir sevgi boşluğu içinde kalacak, depresyona denilen ruhsal çöküntü içine girecek, çevresinde kendisine sevgi verebilecek başka birisini arayacaktır. Çocuğun yetiştirme yurduna gelmesi sevgi gereksiniminin karşılanmasını geciktirebilmektedir. Grup öğretmenlerinden, uzmanlardan yakın ilgi göremeyen ergen, sevgi gereksiniminin karşılanması için kendi cinsine yönelebilmektedir. Bu yönelim sadece sevgi gereksiniminden kaynaklanmaktadır. Bir baba, kardeş, arkadaş gibi bir kişiye yakın olmak, bağlanmak ister. Bu durumu homoseksüel bir yönelimle karıştırmamak gerekir.⁸⁸ Araştırmamızda da yurttan kalan ve Bsm'deki kız ergenlerin "kanka" olarak tanımladıkları yakın arkadaşlarına bağlandıkları gözlenmiştir.

İkinci temel sorun ise gencin alışık olduğu sosyal çevresinden, sevdiklerinden koparılıp yeni bir ortamda yaşamaya mecbur edilmesidir. Bu problem, yatılı okullara verilen normal aile çocuklarında bile farklı boyutlarda görülebilmektedir. Çocuk için kurum bakımına alınmış bilinmeyen yepyeni bir deneyimin ve yaşamındaki köklü bir değişimin başlangıcıdır.⁸⁹ Her şeye rağmen ergenin bildiği çevresini, ailesini bırakarak bilmediği bir çevreye gelmesi onun için travmatik bir deneyimdir. Daha önce hiç görmediği, onu sevebilecek ya da sevemeyecek, onun sevebileceği ya da sevemeyeceği kişilerle sosyal uyum sağlamak zorunda kalacaktır. Bu yüzden ergenin kurumda geçireceği ilk günler psikolojik ve sosyal olarak zor günlerdir. Çevre ve kişilere alışmaya kadar gerekli yardım görevlilerce sağlanmalı, sosyal ilişkilerinde rehber olunmalıdır. Böyle bir deneyimi yaşamak zorunda kalan çocuklarda kaybolma duygusu, yoğun kaygı ve suçluluk duyguları yaşanabilir. Ergen, böyle bir yoksunlukla karşı karşıya kaldığında şu davranış kalıplarını gösterebilir.

- Korku verici, tehdit edici ortamdaki kendini çekip içine kapanabilir. Bu ergen, sessiz ve tepkisizdir. Gruba ve aktivitelere katılmaz, hep kendi başına hareket eder.
- Saldırgan, hırçın, kırıcı olabilir. Bu genç, devamlı dikkat çekmek ve ilgi ister. Ancak korkularını, kaygılarını, suçluluk duygularını, aktivitelerde, grup içinde birbirlerine söyledikleri sözlerde bulmak mümkündür.⁹⁰

Yetiştirme yurdu ile ilgili bir çalışmada kurumda yaşayan gençlerin, toplumsal

⁸⁸ Murat Çevik , "Yetiştirme Yurtları Deneyimi" , www.sosyalhizmetuzmani.org

⁸⁹ Murat Çevik , "Yetiştirme Yurtları Deneyimi" , www.sosyalhizmetuzmani.org

⁹⁰ Gözler, a.g.t., , s.112.

gelişim problemleri arttıkça karşı cinsle arkadaşlık ve cinsel bilgileri öğrenme alanındaki problemler, psikolojik gelişim problemleri ve gelecekle ilgili düşünce ve istekler alanındaki problemleri arttığı bulunmuştur.⁹¹ Yapılan diğer bir araştırmada, kurumlarda yaşayan ergenlerin daha fazla risk aldıkları, kendilerini başarısız kılacak yaşantılara ve olumsuz arkadaş etkilerine daha açık oldukları bulunmuştur.⁹²

İbrahim Cılga (1989), “Yetiştirme Yurtlarının Yapısı ve İşlevlerinin Toplumsallaşma Açısından İncelenmesi” adlı araştırmasında, yurtlarda kalan çocukların toplumsallaşma süreçlerini ailesi yanında kalan çocuklarla karşılaştırarak incelemiştir. Araştırma sonucunda yurt olanaklarının ev olanaklarına göre daha az olduğunu, gençlerin çocukların yurttaki kaldıkları süre arttıkça, problemlerine karşı daha duyarlı olduklarını ortaya koymuştur. Yurttaki kalan çocukların sorunları olduğunda bu sorunları tek başına çözmeye çalıştıklarını, evde kalan çocukların ise bir sorunları olduğunda annelerinden yardım istedikleri araştırmanın bir diğer çarpıcı yanısıdır. Aile yanında kalan çocukların uyum seviyeleri yurttaki çocuklardan yüksek bulunmuştur.⁹³

Sosyal çevrenin davranışları ile oluşan “yurtlu olma” kavramı, gençlerin kendilerini toplumdan dışlamalarına ve aşağılık kompleksine girmelerine neden olabilmektedir. Ayrıca yurdun dışındaki sosyal çevrenin aşırı koruyucu veya dışlayan davranışları da ergenlerin bu duygularını pekiştirmektedir.⁹⁴ Bir başka araştırmada ise, toplumun yetiştirme yurtlarındaki gençlere bakış açısı ile onların topluma bakış açıları arasında olumsuz bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Toplumun onlara karşı önyargısı, olumsuz tutumu devam ettiği sürece onların da topluma bakış açıları aynı olmaya devam etmektedir.⁹⁵

Kurum ortamında ergenlerin otorite figürü olarak yetiştirme yurdu ile yaşamak zorunda oluşu, uygun rol modellerinin olmaması, yeterince sevginin gösterilmemesi, duygusal paylaşımlarının sınırlı olması ve bireyselliklerine yeterince önem verilmemesi gibi sebeplerden dolayı yetiştirme yurtlarında yaşayan ergenler öfke duygusu

⁹¹ Aşık, a.g.t., s.64.

⁹² Sandra Altschuler , John Poertner, “The Child health and Illness Profile-Adolescent edition: Assessing Well-Being in Group Homes or Institutions”, *Child Welfare*, S. 81(3), 2002, ss.495-513.

⁹³ İbrahim Cılga, *Korunmaya Muhtaç Gençlerin Sorunları ve Yetiştirme Yurtları*, T.C. Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Ankara, Gençlik Hizmetleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1989, ss. 185 -203.

⁹⁴ Işıl Bulut - Uğur Özdemir, “Yetiştirme Yurtları ve Gençlik Liderliği”, *Sosyal Hizmetler Dergisi*, C.1, S.7, Başbakanlık SHÇEK Yayınları, Ocak 1998, s.23.

⁹⁵ Demir, a.g.e., s.54.

yaşayabilmektedir.⁹⁶ Ergenler için ebeveynlerin kendilerine olan sevgilerini açık bir şekilde ifade etmeleri önemli bir güven kaynağıdır. Sevgiden yoksun bir şekilde büyüyen ergenler dikkat çekmek ve ilgi odağı olmak için uyumsuz ve isyankar bir tavır içine girebilir.⁹⁷ Behzet Aslan tarafından yapılan bir araştırmada yetiştirme yurtlarındaki gençlerde sık olarak; kıskançlık, kavga öç alma isteği, itaatsizlik, aşağılık duygusu, dikkat ve ilgiyi üzerlerine çekme isteği gibi davranış sorunlarına rastlanmıştır.⁹⁸ Ortada belirgin bir sebep olmadan gösterilen bu olumsuz davranışların arka planında yeterince kabul ve sevgi görmemeye karşı bir tepki vardır. Duyguların bastırıldığı ve sevginin belli edilmediği ortamlarda yetişen ergenlerde donukluk ve duygusal tepkilerde azalma görülmektedir. Bu gençler, başkaları ile iletişim kurmakta daha az girişkenlik göstermektedir.⁹⁹ Aşık'ın yetiştirme yurdu gençleri ile yaptığı çalışmada toplumsal gelişim problemleri olarak; gençlerin %26.4'ünün başkaları ile rahat ilişki kuramama, %44.8'inin çekingenlik, %27.6'sının kurulan arkadaşlıklarının kısa sürmesi, %21.8'inin topluluk içinde nasıl hareket edeceğini bilememe, %63.2 başkalarına güvenememe, %28.7'sinin toplulukta herkesin kendisi ile ilgilenmesini isteme, %58.6'sının herkesle iyi geçinmek istediği, %39.2'sinin istemeden tartışmaya girdiği tespit edilmiştir.¹⁰⁰ Kurumlarda donuk bakışlı, ilgisiz, içine kapanık, ya da saldırgan, kural dinlemeyen, suça yönelmiş, sosyal uyumsuz çocuklar görmek istemiyorsak çocuklara her evrelerinde yeterince sevgi verilmesi, bu gereksinimlerinin karşılanması gerekmektedir.¹⁰¹

Yetersiz sevgi çocuğun kendisine saygı duygusunun gelişimini olumsuz etkilemektedir. Aşırı sınırlama ise çocuğun bağımsızlık ve toplumsal yeterlilik duygularını engellemektedir. Bütün bunlar ise bireyin yaşamında karşılaştığı streslerle başa çıkabilmesini ve uyumunu olumsuz yönde etkilemektedir. Çocuğun kişiliğine olumsuz etki eden birçok istenmedik durum söz konusudur. Bunlardan birisi, sosyo-ekonomik düzeyin yetersizliğidir. Ekonomik yönden yetersiz ailelerin çocukları kendilerini diğer arkadaşları arasında rahat hissetmededikleri için, toplumdan kaçan, anti-sosyal kişilik geliştirebilirler. Uzun süre yeterli ve dengeli beslenmeme ve sıcak bir iletişimin olduğu

⁹⁶ Ahmet Bedel, Ramazan Arı, “Kişiler Arası Sorun Çözme Beceri Eğitiminin Yetiştirme Yurdunda Yaşayan Ergenlerin Yapıcı Problem Çözme ve Sürekli Öfke Düzeylerine Etkisi”, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, S.1, 2011, s. 4.

⁹⁷ Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, s.69.

⁹⁸ Aslan, a.g.t., ss.62-64.

⁹⁹ Kulaksızoğlu, a.g.e., ss.69-70.

¹⁰⁰ Aşık, a.g.t., s.47.

¹⁰¹ Murat Çevik, “Yetiştirme Yurtları Deneyimi”, www.sosyalhizmetuzmani.org

çevreden yoksun olarak büyüme ergende güvensizlik duygusuna neden olmaktadır.¹⁰² Aşık'ın çalışmasında, yetiştirme yurdu gençliğinin toplumsal gelişim problemlerine bakıldığında, başkalarına güvenememe (%63.2) olarak ilk sırada yer almaktadır. Pişinin Bsm'de kalan ergenlerin psiko sosyal özelliklerini araştırdığı çalışmada, ergenlerin uyum sorunu yaşadıkları tespit edilmiştir. ¹⁰³ Özellikle cinsel istismar, ergenlerin sosyal çevrelerine karşı gelişmekte olan bilişsel algılarını önemli ölçüde etkilemektedir. Özellikle çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kalan kişilerin sosyal ilişkilerinde sorunlar sıklıkla görülmektedir. İstismar mağdurları, sosyal ilişkilerde ve güven duyma ile ilgili bilişsel çarpıtmalar geliştirebilmektedir. ¹⁰⁴ Başkalarına güvenememe bireyin başkalarından gelebilecek tehlikelerden korunması açısından bir noktaya kadar kabul edilebilir bir davranış olabilir. Ancak bu durumun bireyin sosyalleşmesini engelleyecek ve herkesten şüphelenecek noktaya gelmesi, bireyin yaşamını olumsuz etkilemektedir.¹⁰⁵ Bu güvensizlik, ergende aşırı endişe ve ürkeklik duygusuna sebep olmaktadır. Ergen, çevresindeki sosyo-ekonomik durumları daha iyi olan kişilerle kendisini karşılaştırdığı ve onlara göre kendisine bir yer tayin ettiği için aşağılık duygusuna kapılmakta ve kişiliği bunun olumsuz etkisi altında gelişmektedir. Ayrıca ergenlerin, yaşadıkları kurumların bazı fiziksel yetersizlikleri ve sağlık koşulları yönünden görülen eksiklikler, ergenin fiziki, bilişsel gelişimini ve dolayısıyla kişiliğini olumsuz yönde etkilemekte ve topluma uyum sağlamayı güçleştirmektedir.¹⁰⁶ Demirci'nin çalışmasında gençlerin çoğu kendilerini yalnız hissettiklerini, insanlardan uzaklaşmak ve yalnız kalmak istediklerini ifade etmişlerdir. Kurumda kalan ergenler kalabalık içinde yalnızdırlar. Özellikle anne ile kurumadıkları güvenli bağ onların insanlardan uzaklaşmasına ve kendi içine kapanmasına neden olabilmektedir.¹⁰⁷

Grup halinde yaşayan kurumdaki ergenlerin huzurlu bir şekilde yaşaması için bazı kurallara uyması gerekir. Ancak gençlik çağında ergenler kayıtsız şartsız kurallara uyma

¹⁰² Kök, a.g.m., ss.78 - 84

¹⁰³ Didem Pişi, İstismar ve İhmale Uğrayan Ergenlerin Psiko – Sosyal Özellikleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2013, s.174.

¹⁰⁴ Mark A. Reinecke - Frank M. Dattilo - Arthur Freeman, *Çocuklar ve Ergenlerle Bilişsel Terapi, Klinik Uygulamalar İçin Bir Vaka Kitabı*, İstanbul, Litera Yayınları, 2015, s. 408.

¹⁰⁵ Aşık, a.g.t., s.71.

¹⁰⁶ Kök, a.g.m., ss. ss.78 - 84

¹⁰⁷ Demirci, a.g.t., s.42.

konusunda otoriteye karşı çıkma eğilimindedirler. Bu yüzden grup içinde sosyal uyum problemleri yaşanabilmektedir.¹⁰⁸

Kök'ün yetiştirme yurtları ile ilgili araştırma bulgularında, yetiştirme yurdunda kalan öğrencilerde genel bir ilgisizlik, çevreyi umursamazlık, insanlarla ilişkilerde güçlük çekme ve kolay arkadaş edinemedikleri tespit edilmiştir.¹⁰⁹ Sosyal yaşamın gereği olarak ergen, okulunda, yurttta, çevresinde başkalarıyla sosyal ilişkiler ağı içerisinde etkileşimde bulunur. Bu etkileşim içerisinde pek çok alanda problemlerle karşılaşabilir. Kişiler arası sorun; kişinin karşılaştığı bir sorunu çözememesi ve nasıl çözeceğini bilememesi olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁰ Gözler'in çalışmasında E.K adlı (15 yaşında) kız ergen, “yurttta arkadaşlığın çıkar ilişkilerine bağlı olduğunu, paran varsa cep telefonun ve kontörün varsa çok arkadaşın vardır” ifadeleri ile belirtmiş, pek dostu olmadığını ifade etmiştir.¹¹¹ Araştırmamızda da kurumlarda kalan kız ergenler arasında böyle bir sosyal ilişkinin olduğu gözlenmiştir. Özellikle sigara bağımlısı olan gençlerin, parası olan arkadaşları ile bu şekilde bir ilişki kurdukları gözlenmiştir.

Yalnızlık duygusu bireylerin yaşamlarının hemen her döneminde görülebilen bir duygu olmakla birlikte ergenlikte daha yoğun yaşanmaktadır. Kişiler, çevrelerinde samimi, içten ve güvende olacakları sosyal bir grubun desteğine ihtiyaç duyduklarında bunu karşılayacak bireylere ya da başkaları ile uygun sosyal ilişkiler kurma becerisine sahip değiller ise, yalnızlık hissedebilmektedir.¹¹² Kutlu'nun çalışmasında yetiştirme yurdunda kalan kız ergenlerin, erkeklere göre kendilerini daha çok yalnız hissettikleri bulunmuştur.¹¹³ Durualp ve Çiçekoğlunun yaptığı araştırmadan elde edilen bulgulara göre; yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin çoğunluğunun orta düzeyde yalnızlık hissettiği tespit edilmiştir. Aile bölünmesinin ve ailevi sorunların çocukların bedensel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebileceği bazı ruhsal ve davranışsal problemlere yol açabileceği bilinmektedir. Ailenin parçalanmasının, çocuklarda yaratabileceği sosyal ve duygusal problemlerden biri de yalnızlıktır. Yalnızlığın ergenlerde yaygın olması, eğitim kademelerinde yalnızlıkla ilişkili olarak ortaya çıkabilecek;

¹⁰⁸ Cılga, a.g.e., s.201.

¹⁰⁹ Kök, a.g.m., ss.78 - 84

¹¹⁰ Bkz. Bedel, a.g.m., s.2.

¹¹¹ Gözler, a.g.t., s.146.

¹¹² Ender Durualp, Pınar Çiçekoğlu, “Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Yalnızlık Düzeylerinin İnternet Bağımlılığı ve Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.15, S.1, s.31.

¹¹³ Kutlu, a.g.m., s.94.

psikolojik, sosyal, akademik sorunlara (düşük akademik başarı, okulu terk etme, yeteneği oranında başarılı olamama, sınıf içi etkinliklere ilgisiz kalma vb) durumlara neden olabilmektedir.¹¹⁴ Bu noktada dini danışman, kurumda kalan ergenlerin sosyal ilişki sorunlarına rehberlik edebilmek için grup danışmanlığına başvurabilir. Grup danışmanlığı birden fazla kişinin belirli bir amaç için bir araya gelerek birbirleriyle ilişki ve etkileşimde bulunduğu bir ortamda gerçekleşmektedir. Danışma grupları, üyeleri hem güçlü hem zayıf yönleri ile içtenlikle kabul eden, grup içinde birbirlerine yardım etmesi için onları cesaretlendiren, işbirliğine teşvik eden, her üyeyi sürece katmak için destekleyen, problem çözme konusunda adım atması için yönlendiren, sosyal ilişkilerde yeni ve farklı yaşantılar deneyimlenmesi için olanaklar sağlayan uygulamalardır. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlere grupta dini danışmanlık ve rehberlik yapılmasının avantajları şöyle sıralanabilir:

Danışma gruplarında ergenler birbirlerinden aldıkları tepki ve geri bildirimler sayesinde kendi davranış ve tutumlarının farkına varabilir. Grup ortamı ergene özellikle yaşanan sorunlarla başa çıkma konusunda seçenekler sunabilir, yeni davranış kalıpları geliştirmesine olanak sağlamakta ve insanlarla etkili iletişim kurmasına yardımcı olmaktadır.

Grup içinde olmak ergene yaşadığı örseleyici yaşantı konusunda yalnız olmadığı duygusunu vermektedir. Gruba yeni başlayan bireylerin benlik saygısının oldukça düşük olmasının nedeni yaşadıkları sıkıntılarının sadece kendilerine ait olduğunu düşünmeleri ve kendilerini soyutlanmış hissetmeleridir.

Grupla dini danışmanlık ve rehberlik yapmanın en büyük avantajlarından biri, üyelere yalnız olmadıkları hissini yaşatmasıdır. Grup üyeleri kendileri dışındaki ergenlerin de aynı sorunları yaşadıkları ve benzer korku ve kaygıya sahip olduklarını gördüklerinde rahatlar. Gruplar kişiye yaşadıkları sorunlarla ilgili olarak sıra dışı olmadıkları duygusunu verdiğinden, üyeler önce kendileri sonra sosyal çevresi ile iletişim kurmaya başlar. Bazı ergenler, grup ortamında kendisini daha güvende ve rahat hisseder, daha rahat iletişim kurabilir. Grup ile dini danışmanlık ve rehberlikle aynı anda bir çok kişiye rehber olunabilir.

Grupların en önemli fonksiyonlarından biri de bireye sosyal öğrenme fırsatı sunması ve belirli sosyal becerilerin kazandırılmasını sağlamasıdır. Danışmanlar, etkili olarak çatışmayı

¹¹⁴ Durualp, a.g.m., s.38.

çözmeyi, duygu ve düşüncelerini rahat bir şekilde ifade etmeyi, beden dilini etkili kullanmayı ve empati kurmayı bu sayede öğrenirler.¹¹⁵

Grupla dini danışmanlık ve rehberlik sürecinde şu hususlar göz önünde bulundurulmalıdır.

- Grup üyelerinin birbirlerini tanımalarını kolaylaştırmalı, olumlu bir grup iklimi oluşturulmalıdır.
- Temel grup kuralları belirlenmelidir.
- Birlikte somut ve anlamlı amaçlar oluşturulmalıdır.
- Grup üyeleri arasında güven duygusu geliştirme ve güven ortamı oluşturulmalıdır.
- Grup sürecinde model davranışlar sergileyerek grup üyelerine model olma sağlanmalıdır.¹¹⁶

Sosyal problemlerin temelinde, kişiler arası sorun çözme becerisinin yetersizlikleri mevcuttur. Bedel ve Arı'nın araştırmasında özellikle "kişiler arası sorun çözme beceri eğitiminin" yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin yapıcı problem çözme beceri düzeylerinin artmasında ve sürekli öfke düzeylerinin azalmasında katkısı olduğunu göstermektedir.¹¹⁷ Grubun değişik aşamalarında, farkındalığı ve sosyal etkileşimi arttırmak için farklı etkinlikler kullanılabilir.¹¹⁸ Etkinlik çeşitleri aşağıda belirtilmiştir.

- **Yazılı Etkinlikler:** Çok yönlü kullanılabilen etkinliklerdir. Özellikle grubun başlangıç aşamasında ergenlerin belirli bir noktaya, konuya dikkatlerini çekmek için çok uygundur. Danışanlar paylaşmak istediklerini istedikleri kadar kağıda aktarma imkanı bulmaktadırlar.¹¹⁹ Örneğin "dini danışma sürecinde geliştirmek istediğim özelliklerim" bu etkinliğin amacı; dini danışma sürecinde üyelerin geliştirmek istedikleri özelliklerini fark etmesini sağlamak, grupla ilgili amaçlarını somut hale getirmektir. Herkes geliştirmek istediği özelliği kağıda yazar, üyeler sıra ile paylaşır.¹²⁰ Diğer bir etkinlik, dua günlüğü etkinliğidir. Dua günlüğü etkinliği,

¹¹⁵ Koydemir, a.g.m., ss.3-17.

¹¹⁶ Cem Ali Gizir, "Psikolojik Danışma Gruplarında Başlangıç Aşaması", *Grupla Psikolojik Danışma Kitabı (içinde)*, (ed.) Ayhan Demir, Selda Koydemir, 3. b., Ankara, Pegem Akademi Yayınları, 2013, s.109.

¹¹⁷ Bedel, a.g.m., s.8.

¹¹⁸ Gülfem Çakır, "Psikolojik Danışma Gruplarında Etkinliklerin Kullanılması" **Grupla Psikolojik Danışma Kitabı (içinde)**, (ed.) Ayhan Demir, Selda Koydemir, 3. b., Ankara, Pegem Akademi Yayınları, 2013, s.252.

¹¹⁹ Çakır, a.m., s.257.

¹²⁰ Çakır, a.m., s.264.

grup üyelerinden günlük dualarını yazmaları istenir, istedikleri duayı arkadaşları ile paylaşırlar.¹²¹

- **Fiziksel Etkinlikler:** Üyelerin hareket etmesini, zaman zaman odanın içinde dolaşmasını gerektiren etkinliklerdir. Bu basitçe ayağı kalkmak şeklinde olabileceği gibi tüm vücudun hareketlerini içeren hareketler yapma şeklinde de olabilir.¹²² Örneğin “hadi hadisi anlat bakalım” etkinliği. Bu etkinliğin amacı grup üyeleri arasında güvenli bağ oluşturma, grup üyelerini birbirine ısındırma, sosyal ortamda beden dili ile kendisini ifade etmesini sağlamaktır. İki grup oluşturulur, grup üyelerden birisine kısa bir hadisi şerif verilir. Kendi grubuna fiziksel hareketlerle anlatmaya çalışır.¹²³
- **Hayal Gücüne Dayalı Etkinlikler:** Hayal gücüne dayalı etkinlikler, üyelerin kaygı, korku gibi duygu ve ihtiyaçlarının farkına varmalarına yardımcı olacak etkinliklerdir.¹²⁴ Örneğin “uçan balon etkinliği”, bu etkinlikte dini danışman ergenlerden gözlerini kapatmalarını ve bir uçan balon içinde olduklarını hayal etmelerini ister. Uçan balon yükselirken bazı ağırlıkların uçmalarını engellediği belirtilir ve bu ağırlıkları ifade edip balondan aşağıya bıraktıklarını hayal etmeleri istenir. Bu şekilde ne gibi yaşantıların, duygu ve düşüncelerin onların yaşamlarını engellediğini somut bir şekilde görmeleri amaçlanmaktadır.¹²⁵
- **Sözel Etkinlikler:** Grupta üyelerin birbirleri ile etkileşimini sağlamak için sözel geri bildirimler verme ve paylaşımda bulunma üzerine kurulan etkinliklerdir.¹²⁶ Örneğin “Birbirimizi Tanıyalım” etkinliğinin amacı; tanışma, sorunlarını ortak paydada tanımlama ve grubu gözlemlemedir. “Ayrılıklarımız ve farklılıklarımız etkinliği” nin amacı tanışma, sorunlarını ortak paydada tanımlamadır.¹²⁷
- **Sanatsal Etkinlikler:** Dini danışman, kız yetiştirme yurdunda kalan ergenlere kurum içinde de farklı sanatsal etkinlikler düzenleyebilir. Hat, ebru, tezhib vb kurslar açılabilir. Kaya'nın çalışmasında kız ergenlerin daha çok “bireysel iç mekanlarda” yapılan aktiviteleri; müzik, resim, dans vb kursları tercih ettikleri

¹²¹ Bu etkinlikler, Yetiştirme Yurdu ve Bsm'de bizim tarafımızdan uygulanmıştır.

¹²² Çakır, a.m., s.259.

¹²³ Bu etkinlik, Yetiştirme Yurdu ve Bsm'de bizim tarafımızdan uygulanmıştır.

¹²⁴ Çakır, a.m., s.260.

¹²⁵ Çakır, a.m., s.268.

¹²⁶ Çakır, a.m., 261.

¹²⁷ Bkz. Ek 6'da verilmiştir. “Ayrılıklarımız ve Farklılıklarımız” etkinliği Yrd. Doç. Dr. Neslihan Arıcı'nın danışmanlığında bizim tarafımızdan yetiştirme yurdu ve Bsm'de uygulanmıştır.

bulunmuştur.¹²⁸ Kaya'nın yetiştirme yurtlarındaki ergenlerle yaptığı araştırmada, boş zaman etkinliklerine katılan yetiştirme yurdu ergenlerinin daha çok sosyalleştikleri tespit edilmiştir. Etkinliklerin ergenlerin sosyalleşme süreçlerine olumlu katkısı olduğu ve katılmayanlara göre daha çok sosyalleşme davranışı gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca aynı çalışmada kurumdaki gençler, etkinliklerin, iletişim ve kaynaşmaya yardımcı olduğunu, sorumluluk duygusunu ve özgüveni arttırdığını, ayrıca fiziksel rahatlama sağladığını ifade etmişlerdir.¹²⁹ Etkinliklerin sadece kurum ile sınırlı tutulmayıp diğer gençlerle buluşabilecekleri organizasyonlara dönüştürülmesi, yurtda kalan ergenlerin arkadaş profiline geliştirmesine ve farklı gruplarla sosyal etkileşim içinde olmasına olanak sağlayabilir. Örneğin “kardeşimsin projesi” amacı yetiştirme yurdunda kalan ergenleri, akran gruplarını model almaları ve olumlu benlik saygısı geliştirmeleri ve sosyalleşmeleri için Kuran Kursu veya hafız öğrencileri ile tanıştırma, kaynaştırmayı, akran modeli oluşturmayı amaçlamaktadır.¹³⁰

4.3. BENLİK SAYGISI VE DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK

Ergenlik, benlik saygısının gelişimi açısından önemli bir dönemdir. Bireyin toplumda daha sağlıklı ve güçlü uyum sağlamasını sağlayan benlik saygısının gelişiminde yetiştiği aile ortamı çok önemli bir fonksiyona sahiptir. Ebeveyn ilişkileri ile benlik saygısı arasında güçlü bir ilişki söz konusudur.¹³¹ Bütün bireyler, iyi veya kötü bir iletişim halindedirler. Büyümekte olan bir ergen, ebeveyni veya öğretmenleri gibi yaşamları için “anlamli yetişkinlerle” çoğu kez ilişki kurmaktadır. Eğer bu anlam ifade eden kişiler, saygı, içtenlikten uzak iseler ya da ergen bu kişilerden uzakta ise, kişi bu becerileri geliştirmekte zorlanabilir hatta kendini değersiz görebilir.¹³² Dolayısıyla kurumda aile bağlarından yoksun olarak yetişen ergenlerde benlik saygısı açısından sorunlar yaşanması muhtemeldir. Bowlby'e göre istenmeyen bir çocuk sadece anne babası tarafından değil, hiç

¹²⁸ Sabri Kaya, *Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Boş Zaman Değerlendirme Eğilimleri ve Etkinliklerin Sosyalleşmeye Etkisi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2003, s.203.

¹²⁹ Kaya, a.t., ss.196-220.

¹³⁰ Bkz. Ek 7 'da verilmiştir. “Kardeşimsin Projesi” Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ile Şanlıurfa Fatih Kız Kuran Kursu öğrencileri arasında uygulanmıştır.

¹³¹ Temel, a.g.e., s.23.

¹³² Egan, a.g.e., s.14.

kimse tarafından istenmediğini düşünerek olumsuz benlik saygısına sahip olabilmektedir.¹³³

Bağlanma; ilk dönem bağlanmalarından başlayarak erken dönem çocukluk yılları da dahil ergenliğe kadar geçen süre içerisinde bireyde bir kimlik duygusu oluşturan ve yaşam boyu süren bir yapı içindedir. Kimlik duygusuna paralel olarak bir benlik saygısı gelişmektedir. Bireyin kendisini benimsemesi, değer vermesi, kendine güvenmesi ve saygı duymasını ifade eden benlik saygısının, insan yaşamında özellikle ergenlik yıllarında çok önemli bir yeri vardır.¹³⁴

Benlik; ergenin kim olduğu konusundaki düşünceleri ve değerlendirmelerin hepsini kapsamaktadır.¹³⁵ Kağıtçıbaşı'na göre benlik; kişinin benlik algısını yansıttığı için bilişsel ve iç görüsel ve sosyal bilişim ve güdüyü içerecek şekilde etkileşimseldir. Benlik, kültüre göre değişkenlik göstermektedir. Benlik kavramı bu özelliğinden dolayı farklı kültürlerde farklı şekillerde algılanabilir. Benlik; belirgin sınırları olan, kendine özgü, belirgin bir bütünlük oluşturmuş farkındalık, duygu, yargı ve hareketin dinamik merkezi olarak tanımlanmaktadır.¹³⁶ Bazı psikologlar benlik kavramını bireyin sosyal hayata uyumunda en önemli etken olarak görmektedirler. Ergenin benlik kavramı sağlıklı yapılmışsa, bu iç gücünü ancak karşılaştığı problemlerle başarılı bir şekilde başa çıkmasına borçludur. Bu başarılar, defalarca kendi duygularının ve sosyal çevresinin istekleri ile desteklendiğinde ergenin kendisine olana güveni artmaktadır. Yetersiz benlik kavramına sahip ergenlerin duyguları olgunlaşmadığından, verdiği tepkilerde yaşına uygun olmayacak ve zaman zaman küçük bir çocuk gibi davranışlarda bulunabilecektir. Ergenin kendini yetersiz, değersiz ve güvensiz hissetmesi yaşadığı engellemeler ve başarısızlıklar sonucudur.¹³⁷

Benlik saygısı ise, kişinin kendini değerlendirmesi sonucu, kendini onaylamasından doğan bir beğeni durumdur. Benlik saygısı; kendini olduğundan aşağı ya da olduğundan üstün görmeksizin kendinden memnun olma durumudur. Kendini olduğu gibi, gördüğü gibi kabullenmeyi, özüne güvenmeyi sağlayan olumlu bir ruh hali olarak

¹³³ Bowlby, a.g.e., ss. 27-28.

¹³⁴ Gander, a.g.e., s.492.

¹³⁵ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.113.

¹³⁶ Bkz. Kağıtçıbaşı, a.g.e., s.86.

¹³⁷ Bkz. Temel, a.g.e., s.22.

tanımlanmaktadır.¹³⁸ Benlik saygısı; zeka, bedensel özellikler, kişisel onur ve saygınlık gibi özelliklerin olumlu düzeyde kabullenilmesi anlamını da taşır.¹³⁹ Lewin benlik saygısını, yaşam bir sahne olarak düşünülürse, bireyin oyunun niteliğinden ve oynadığı rolden doyumunu olarak ifade etmektedir.¹⁴⁰ Gençtan'a göre ise benlik saygısı; benliğin duygusal boyutudur.¹⁴¹ Hökelekli; benliğin duygusal ve bilişsel boyutlarına dikkat çeker. Benlik saygısı, benliğin duygusal yönüdür. Kendimizi beğenme derecemizi ifade eden bu kavram, kendimizi ne kadar sevdiğimizi ve takdir ettiğimizin bir kriteri aynı zamanda bireyin kendisi için ne kadar saygın olduğunun göstergesidir.¹⁴²

Ergenlik geçmiş yaşantıların tekrar sorgulanarak, kimlik arayışına cevap verildiği bir dönemdir. Bu evrede ergenler, geçmiş yaşamlarını ve ilişkilerini, bu ilişkilerden gelen duygusal geribildirimleri değerlendirirler. Nitelikli, içten, güven verici bağlanma modelini yaşamış, yeteri kadar sevilmiş ve onaylanmış ergenler daha olumlu bir kendilik değeri oluşturacaklar ve dolayısıyla daha yüksek bir benlik saygısı geliştirebileceklerdir. İçten olmayan, güvensiz, yeteri kadar ilgi ve sevgi görmemiş, yeteri kadar onaylanmamış bir bağlanma modelinden gelen ergenlerin ise daha olumsuz bir kendilik değerine sahip olacakları, daha düşük bir benlik saygısı geliştirecekleri literatürdeki birçok bulguyla ortaya konulmuştur.¹⁴³ Bireyin toplumda daha sağlıklı ve güçlü uyum sağlamasını sağlayan benlik saygısının gelişiminde yetiştiği aile ortamı çok önemli bir yer tutmaktadır. Ebeveyn ilişkileri ile benlik saygısı arasında güçlü bir ilişki söz konusudur.¹⁴⁴ Bu konuda yapılan çalışmalardan birisi de Tunç'un Erzurum Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler ile ailesiyle birlikte yaşayan ergenlerin benlik algılarını incelediği araştırmasıdır. Araştırmanın örneklemini Erzurum Yetiştirme Yurdu'nda kalan 13-18 yaş grubunda toplam 75 erkek ergen ile, Erzurum il merkezinde okuyan ve ailesiyle birlikte kalan, yine 13-18 yaş grubunda toplam 75 erkek ergen olmak üzere toplam 150 ergen oluşturmaktadır. Araştırmanın alt kategorileri olan "aile ilişkileri", "başetme gücü", "beden imgesi", "duygusal düzey", "çevre uyumu", "meslek ve eğitim hedefleri", "sosyal ilişkiler", "ruh sağlığı" karşılaştırmalarında veriler ailesi yanında kalan çocukların lehine çıkmıştır. Alt

¹³⁸ Yörükoğlu, a.g.e., s.105.

¹³⁹ Hökelekli, *Psikolojiye Giriş*, s. 172.

¹⁴⁰ Temel, a.g.e., s.22.

¹⁴¹ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.115.

¹⁴² Hökelekli, a.g.e., s.172.

¹⁴³ Cebe, a.g.t., ss.163-164.

¹⁴⁴ Temel, a.g.e., s.23.

kategorilerin toplamından oluşan “genel benlik imgesi” toplam puanları karşılaştırıldığında ise yine anlamlı bir şekilde ailesi yanında kalan ergenlerin kendilerine dönük algılamalarının daha olumlu olduğu tespit edilmiştir.¹⁴⁵ Diğer bir araştırma da düz lise okul türünde okuyan ergenlerin benlik saygısı ile annelerinin benlik saygısı arasında ilişki tespit edilmiştir.¹⁴⁶ Benlik saygısında, kişinin geldiği aile, ebeveyn eğitim düzeyi, sosyo ekonomik durum birçok faktör etkilidir. Ergenlerin benlik saygısı ve ailenin sosyo ekonomik durumu hakkında yapılan araştırmalarda, sosyo ekonomik durumu üst grupta olan ailelerden gelen gençlerin benlik saygısının %51 gibi yüksek bir oranda tespit edilirken, düşük sosyo ekonomik durumda olan ailelerden gelen ergenlerde bu oran %38’dir.¹⁴⁷ Yurttan kalan gençler arasında gelecek korkusu hakimdir. Bu korku yurttan ayrılma aşamasına gelenlerde artmaktadır. Yurttan kalış süresinin uzaması gelecek korkusu ve güvensizliği daha da artırmaktadır bu da benlik saygısını olumsuz etkilemektedir.¹⁴⁸

Ayrıca benlik saygısı, sosyal ortam içinde nasıl davranacağımızı etkileyen ve olaylar karşısında nasıl tepkiler vereceğimizi belirleyen bir psikolojik yapıdır. Benlik saygısı ve ruh sağlığı ile yakından ilişkilidir. Benlik saygısı; kişisel değerlerimizin farkında olma ve geliştirmek için uygun davranışlar geliştirme kapasitesine de belirlemektedir.¹⁴⁹ Yaşanmış olayların/ilişkilerin duygusal yönüne göre benlik saygısı pozitif ya da negatif değerler almaktadır.¹⁵⁰ Sevgi evleri ya da kurumlarda büyüyen çocuklar, oldukça yapılandırılmış bir çevrede yaşamaktadırlar ve daha az yapılandırılmış çevreye göre (evlat edinilme) daha fazla yardıma gereksinim duymaktadırlar. Sevgi evleri ya da kurumlarda büyüyen çocukların sağlık durumlarının incelendiği bir araştırmada, elde edilen sonuçlar bu çocukların öz saygılarının daha düşük olduğunu ve daha fazla duygusal rahatsızlık yaşadıklarını göstermektedir.¹⁵¹ Kendine değer verme; ruh sağlığı açısından önemli bir

¹⁴⁵ Erhan Tunç, *Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerle Ailesiyle Birlikte Kalan Ergenlerin Benlik Algıları Bakımından Karşılaştırılması*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2000, ss.81-92.

¹⁴⁶ Hasan Dilek, *Farklı Programlara Devam Eden Lise 2. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygıları ile Anne Babalarının Benlik Saygıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007, s.69.

¹⁴⁷ Yörükoğlu, a.g.e., s.106.

¹⁴⁸ Cılga, a.g.e., s.201.

¹⁴⁹ Hökelekli, *Psikolojiye Giriş*, s. 172.

¹⁵⁰ Gander, a.g.e., s.492.

¹⁵¹ Altschuler, a.g.m., ss.495-513.

fonksiyona sahiptir. Benlik saygısının düşük olması ve kendini değersiz hissetme depresyonun yaygın semptomlarından biridir.¹⁵²

Benlik saygısı, ergenlik döneminde çok önemlidir. Özellikle bu dönemde düşük benlik saygısına sahip olunması, ileri yıllarda bireyin kendini kabul düzeyini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu durum içe kapanma veya saldırgan davranışlara neden olabilmektedir.¹⁵³ Kök araştırma bulgularına göre yetiştirme yurdunda kalan öğrencilerinin psikolojik belirtileri; öfke ve düşmanlık belirtileri olarak belirti düzeyi yüksek olanların oranı %62, belirti düzeyi düşük olanların oranı %38'dir. Büyük çoğunluğun çabuk öfkelenme, sinirlilik, kızma, bağırma, karşı koyma gibi duygu ve düşüncede oldukları gözlenmiştir.¹⁵⁴

Araştırmalar, öz saygı duyarlılığı düşük olan bireylerin, dışarıdan gelen değerlendirmelere çok önem verdiğini tespit etmiştir. Kendileri ile ilgili sosyal çevreden gelen tepkilere çok duyarlıdırlar. Arkadaşları ve sosyal çevresi tarafından eleştirildiklerinde kendilerini kötü, geribildirimler olumlu olduğunda kendilerini iyi hissederler. Benlik saygısı yüksek olan kişiler, tercihlerini yaparken kendi istediklerini öncelerken, düşük benlik saygısına sahip bireyler daha çok başkalarının memnun edecek şekilde tercihte bulunurlar.¹⁵⁵

Düşük benlik saygısı, kurumlarda kalan ergenlerin karakteristik özelliğidir.¹⁵⁶ Saral'ın çalışmasında, yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerin sosyal karşılaştırma skorları aileleri yanında yaşayan ve eğitim gören akranlarının elde ettikleri skordan anlamlı seviyede daha düşük olduğu bulunmuştur. Bu bulgu göstermektedir ki yetiştirme yurtlarında kalan öğrenciler aileleri yanında yaşayan ve eğitimlerine devam eden öğrencilere göre daha olumsuz benlik saygısına sahiptirler.¹⁵⁷ Araştırmamızda, sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin düşük benlik saygısına sahip olduklarını gözlenmiştir. Aile bağlarının zayıf olması düşük benlik saygısıyla ve kimlik kargaşasıyla (confusion) yakından ilişkilidir. Kurum bakımındaki çocukların çoğu ailenin

¹⁵² Budak, a.g.e., s.585.

¹⁵³ Temel, a.g.e., s.23.

¹⁵⁴ Kök, a.g.m., ss.78 – 84.

¹⁵⁵ Jerry M. Burger, *Kişilik*, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2006, s.495.

¹⁵⁶ Alschuler, a.g.m., s.495.

¹⁵⁷ Kübra Saral, *Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Stresle Başa Çıkma Tarzları Eğitim Öğretim Yaşantılarında Stresle Başa Çıkma ve Sosyal Karşılaştırılma Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2013, s.115.

fonksiyonlarını yerine getirememesinden dolayı gelmişlerdir. Çok kurum değiştirme, kurum bakımındaki ergenlerin benlik saygısını olumsuz etkileyebilmektedir.¹⁵⁸ Kutlu'nun çalışmasında; Malatya Yetiştirme Yurtları'nda kalan çocukların benlik saygıları ile ailesi yanında kalan çocuklarla karşılaştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre, iki grup arasında ailesi yanında kalan ergenlerin benlik saygıları, kurumda kalan gençlere göre daha yüksek tespit edilmiştir.¹⁵⁹ Cebe'nin yaptığı araştırmada kurum (yurt, geçmişte yuva) bakımında yetişen ergenlerin aile ortamında yetişen ergenlerden daha düşük bir benlik saygısı geliştirdiği, daha yüksek seviyede depresyon ve sürekli kaygı durumu yaşadıkları bulunmuştur.¹⁶⁰ Ergenlerde depresyona sebep olan tema, yetişkin depresyonundaki gibi kayıp yaşantısı olabilir. Bu kayıplar ölüm, sevdiği birinin kaybı gibi fiziksel ayrılıklar olabileceği gibi, bedensel bütünlük kaybı ve kendilik saygısının kaybı da olabilir. Root; ergen depresyonunu “ayrılığa yas tutma” kavramı ile açıklamaktadır. Yetiştirme yurdu ve bakım sosyal rehabilitasyon merkezinde kalan ergenlerin birçoğunun korunma altına alınma sebepleri anne-baba kaybı, ihmal ve istismardır. Kurumlarda korunma altında bulunan ergenler hem yurtlarda yaşanan kuralcı ve kışla tipi yapıdan; hem de aile, arkadaş, sosyal çevre, okul gibi sosyal ilişki içerisinde olduğu yapıdan doğrudan etkilenerek ergenlik dönemi sorunlarını çözmeye çalışmaktadır. Başa çıkma sürecinde yaşanan ve çözülemeyen her bir sorun ergenin ruhsal yapısı üzerinde olumsuz etki bırakabilir.¹⁶¹ Kök'ün araştırma bulgularına göre yetiştirme yurdunda kalan öğrencilerinin psikolojik belirtileri; depresyon belirtilerinde belirti düzeyi yüksek olanların oranı %62 düşük olanların oranı %38 olarak tespit edilmiştir. Depresyon belirti düzeyleri oldukça yüksek çıkmıştır. Bu çocuklar, diğer çocuklar gibi aile ortamında veya onların yararlandıkları imkanlara sahip olmadıkları için, kendilerini değersiz görmektedirler. Bu nedenle, çevreyle olan ilişkilerini azalttıkları, algılama ve yorumlamada güçlük, genel bir karamsarlık, ümitsizlik, motivasyon eksikliği ve somatik belirtilere sahip oldukları görülmektedir. Kuiper (1979), Rizley (1978) yaptıkları araştırmalarda, depresyonlu bireylerin olumsuz kişisel olayları depresyonuz kişilere oranla daha fazla kendi

¹⁵⁸ Cebe, a.g.t., s.65.

¹⁵⁹ Mustafa Kutlu, *Yetiştirme Yurdunda ve Ailesi yanında Kalan Öğrencilerin Özsayı ve Düzeylerini Etkileyen Bazı Değişkenler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya, 1992, s.55.

¹⁶⁰ Cebe, a.g.t., s.161.

¹⁶¹ Melike Güney “Ergenlik Dönemi Depresyonları”, *Psikiyatri Dünyası*, S. 2, 1998, ss. 41-44.

yeteneklerine yüklediklerini ve bu bireylerin kendilerini yetersiz olarak algıladıklarını tespit etmişlerdir.¹⁶²

Ayrıca bakım sosyal rehabilitasyon merkezinde kalan ergenlerin yaşadıkları örseleyici yaşantılara bağlı olarak (cinsel istismar, fiziksel, duygusal vb) suçluluk duygusunu yoğun yaşadıkları gözlenmiştir. İstismara uğrayan ergen, damgalanma, suçluluk duygusu ve benlik saygındaki azalma gibi süreçler yaşamaktadır. Bu süreçte, cinsel aktiviteye dahil olmasından dolayı kendini yoğun bir şekilde suçlu görebilmektedir. Cinsel aktiviteye dahil edilmesinin kendi suçu olmadığını, suçlunun davranışının bozuk ve hastalıklı bir davranış olduğu anlatılmalıdır.¹⁶³ Özellikle dini danışman bu durumda kendisinin iradesi dışında olan bu durumdan dolayı “günahkar” olmadığı noktasında mağduru desteklemeli ve bilgilendirmelidir. Dini danışman, istismar mağdurunun benlik saygısını güçlendirmede, onun güçlü yanlarını ortaya çıkarıp pekiştirmede, onu olduğu gibi kabul edip saygı göstererek danışana çok yardımcı olabilir. Bu durum, kendini kötü ve kirli hisseden, başkasının saygısına layık olmadığını düşünen mağdur gençler için çok önemlidir.¹⁶⁴

Diğer bir çalışmada Bekanan, Sapp ve Noisuwane, kurum bakımındaki ergenlerin benlik saygısını etkileyen faktörleri araştırmışlardır. Örneklem olarak 120’si Taylandlı, 120’si Amerikalı olan sosyal hizmet kurumunda kalan ergenle çalışmışlardır. Araştırma bulgularına göre, kurumda kalan çocukların “model aldığı” kişilere göre benlik saygılarının değişebileceği, “model” alınan kişiyle sözel iletişimin güçlü olmasının benlik saygısı üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu tespit etmişlerdir.¹⁶⁵

Saral’ın çalışmasında yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerin, benlik algıları olumlu yöne kaydıkça dine sığınma, dış yardım arama ve aktif planlama stratejilerini daha yoğun olarak kullandıkları bulunmuştur. Bu bulgu, yetiştirme yurtlarında kalan ergenler için benlik saygılarını korumak için en etkili başa çıkma stratejilerinin dine sığınma, dış yardım arama ve aktif planlama stratejileri olduğu şeklinde yorumlanabilir. Rosenberg, Schooler ve Schoenbach’in de (1989) çalışmalarında ifade ettiği gibi benlik algısı ve öz

¹⁶² Kök, a.g.m., ss.78 – 84.

¹⁶³ Aktepe, a.g.m., s.113.

¹⁶⁴ Karataş, a.g.m., s.376 -377.

¹⁶⁵ Akt; Cebe, a.g.t., s.65.

saygı ile dini aktivitelerde aktif rol alma arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.¹⁶⁶ Dini danışman kurumda kalan ergenlere yapabilecekleri sorumluluklar vererek benlik saygılarını olumlu etkileyecek etkinlikler oluşturabilir.¹⁶⁷ Örneğin; “Varlığımızın Dünyadaki Önemi / Emanet Kavramı” etkinliğinin amacı, kendilerinin Allah’ın bir emaneti olduklarını fark ettirme, kendilerinin değerli olduklarını fark ettirerek kendilerine zarar vermeye engel olma, kendilerinde sevdikleri özellikleri ifade ederek olumlu benlik saygısı geliştirmeye katkı sağlamayı amaçlamaktadır.¹⁶⁸

Bu süreçte ergenin iyi yaptığı şeylerin, güçlü yanlarının vurgulanması ve daha iyi yapabilecekleri konusunda yol gösterilmesi etkili olabilir.¹⁶⁹ Diğer bir olumlu benlik saygısı geliştirme aktivitesi örneğin “10 Yıl Sonra Ben” etkinliğidir. Bu etkinlikte amaç; sosyal hizmet kurumundaki ergenlerin, 10 yıl sonra nerede olmak istediklerini hayal etmelerini isteyerek, yaşamda hedef belirlemelerine rehberlik etmek, bu hedefe ulaşmak için neler yapabileceklerini düşündürmek, hedefleri için dua etmelerini sağlayarak, hedefi pekiştirmek, olumlu benlik saygılarını arttırmaktır.¹⁷⁰

4.4. YÜKLEME TEORİSİ VE DİNİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK

Ergenlik dönemi bilişsel gelişimin dördüncü evresidir. Soyut işlemlere ulaşan ergen, varsayımlar kurabilir, mantıksal sonuçlar çıkarabilir.¹⁷¹ Soyut kavramları daha iyi kavrar, kullanır, ilgi alanı genişler ve çeşitlilik kazanır. Bu evrede kendini kanıtlama ve başarılı olma eğilimi güçlenmektedir.¹⁷² Ergen, soyut (formel) işlemler döneminde, görüşlerini haklı gösterebilecek düşünce ve mantık yollarını tespit etmeye çalışır.¹⁷³ Olaylar arasındaki ilişkileri kavrar, görüşlere aldanmaz, olayların arka planını anlamaya çalışır, düşünceleri daha esnekler.¹⁷⁴ Soyut düşünme yeteneğiyle ergen, kim olduğu ve ne

¹⁶⁶ Morris Rosenberg, Carmi Schooler and Carrie Schoenbach, “Self-Esteem and Adolescent Problems: Modeling Reciprocal Effects”, *American Sociological Review*, Volume: 54, No: 6, USA, Published by American Sociological Association, 1989, ss.1004–1018.

¹⁶⁷ Coşkunsever, a.g.m., s.49.

¹⁶⁸ Bkz. Ek: 8’de verilmiştir. “Varlığımızın Dünyadaki Önemi” etkinliği bizim tarafımızdan yetiştirme yurdu ve Bsrn’de uygulanmıştır.

¹⁶⁹ Coşkunsever, a.g.m., s.49.

¹⁷⁰ Bkz. Ek: 9’ da verilmiştir. “10 Yıl Sonra Ben” etkinliği Yrd. Doç. Dr. Neslihan Arıcı’nın danışmanlığında bizim tarafımızdan yetiştirme yurdu ve Bsrn’de uygulanmıştır.

¹⁷¹ Bkz. Gander, a.g.e., 460; Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s.267.

¹⁷² Yörükoğlu, a.g.e., s.41.

¹⁷³ Bkz. Yavuzer, a.g.e., s.267.

¹⁷⁴ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.138; Temel, a.g.e., s.59.

olacağı hakkında sınırsız olasılıkla karşı karşıya kalmaktadır.¹⁷⁵ Tümevarım metodunu kullanan ergen, hayat felsefesi oluşturma aşamasındadır.¹⁷⁶

Ergenler, yetişkinleri hayrete düşürecek tarzda, daha önce kabul ettikleri kararları, değerleri, geleneksel din anlayışlarını sorgular, tartışır ve çeşitli yüklemeler yaparlar.¹⁷⁷ Piaget bilişsel olarak soyut işlemler dönemine ulaşan ergen dünyayı anlama ihtiyacının daha yoğun hissettiğini ifade eder. Zihninde hiçbir şey boş kalmayacak şekilde bütün olayları anlatabilecek ve anlamlandırabilecek bir sisteme sahip olma isteği insanın temel güdülerindedir.¹⁷⁸ Bireyler, sayısız uyarımlarla dolu bir dünyada nesnelere, olayları, şahısları ve davranışlarını algılar ve onlar hakkında nispeten kalıcı zihinsel ürünlere sahip olurlar. İnsanoğlu, karşılaştığı olayları anlamlandırmaya çalışmaktadır. Olaylar, olgular ve insanlar hakkındaki çıkarımlarımızın ele alınıp araştırılması sosyal psikolojik çalışmaların en önemli alanlarından biri olmuştur. Söz konusu çıkarımlar “yükleme kuramı” (attribution theories) adı verilen kurumsal yaklaşımla açıklanmaya çalışılmıştır. Yüklemeye kuramının amacı insan davranışlarının nedenlerini anlamak, insanların neden ve nasıl yüklemeye yaptıklarını anlamaya çalışmaktır.¹⁷⁹ Yüklemeye kavramı, meydana gelen olayların, durumların ve davranışların nedenleri hakkında kişinin yaptığı çıkarımlar olarak tanımlanmaktadır. Bu çıkarımlar, olası nedensel etkenler, meydana gelen olay ve durumlar hakkında bilgi edinmeyi ve bu bilginin işlenmesini gerektirmektedir.¹⁸⁰ Yüklemeye güdüsü şu durumlarda;

- 1- Nadir görülen bir olayın gerçekleşmesi durumunda,
- 2- Birey için önemli olan olay ve davranışlarda,
- 3-Karşımızdakilerin davranışları veya olaylar, geçmiş tecrübelerimize dayanarak kendilerinden beklediğimiz istikamette gelişmemişse bunun nedenlerini bulmak üzere,
- 4- Olumsuz bir olayın kişinin başına gelmesi durumunda,
- 5- Gelecek ile ilgili belirsizliklerde¹⁸¹ ortaya çıkmaktadır.

Spilka ve arkadaşlarına göre ise yüklemeye güdüsü, dünyadaki olayları anlamlandırma ihtiyacı, olayları tahmin etme ve kontrol etme ihtiyacı, bireyin kendi

¹⁷⁵ Crain, a.g.m., s.49.

¹⁷⁶ Bkz. Jersild, a.g.e., s.91; Kula, a.g.e., s.58.

¹⁷⁷ Gander, a.g.e., s.466.

¹⁷⁸ Hökelekli, a.g.e., ss. 116-117.

¹⁷⁹ İbrahim Gürses, “Yüklemeye Teorisi ve Din İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *U.Ü.İ.F.D.*, C. 17, S.2, 2008, s.360.

¹⁸⁰ Adem Şahin, Kasım Tatlıoğlu, İsmail Küçükköse, “Dini Yüklemeye Ölçeğinin Psikometrik Özellikleri”, *E.Ü.S.B.E.D.*, [V] 1, 2012, s.132.

¹⁸¹ İsmail Alev Arık, *Motivasyon ve Heyecana Giriş*, İstanbul, Çantay Yayınları, 1996, ss.305 -306.

hakkındaki görüşünü (self concept) ve öz saygısını (self esteem) yüceltme ve devam ettirme gereksiniminden kaynaklanmaktadır. ¹⁸²

Yükleme teorisi ile ilgili çalışmalar,1945’li yıllarda başlamıştır. Ancak bundan çok daha önce, Hume, Kant ve Mill gibi filozoflar insanların bir olayı, başka bir olayın nedeni olarak açıklama girişimlerini yakından takip etmişlerdir. Bugün ise yükleme kuramını açıklayan farklı kuramsal gelenekler mevcuttur. Bu konuda sosyal psikoloji alanında altı ekolü şöyle sıralayabiliriz:

1. Heider’in naif veya sağduyu psikolojisi (common sense psychology)
2. Jons ve Davis’in karşılıklı çıkarımlar (correspondent inferences) teorisi
3. Kelley’in birlikte değişme (covariation) ve nedensel şema teorileri
4. Schacter ve Singer’in duygusal kararsızlık (emotional lability) kuramı
5. Bem’in benlik idraki (self-perception) kuramı
6. Weiner’in başarıma güdülenmesi¹⁸³

Heider’e göre insanlar, hem kendilerinin hem de diğerlerinin davranışlarının nedenlerini açıklama gereksinimi hissederler. Böylece tutarlı ve dengeli bir dünya anlayışına sahip olurken aynı zamanda dünyayı ve çevrelerini daha kontrol edilebilir hale getirirler.¹⁸⁴ Heider Sağduyu (Naive) Psikolojisi isimli çalışmasında davranışın bireysel ve çevresel güç olmak üzere iki bileşene bağlı olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir. Davranış; bireysel ve çevresel bileşenlerin bir ürünü ve aralarındaki ilişkinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bireysel bileşenler, bireyin niyeti ve çabasıyla belirlenen motivasyon faktörleri ve bireyin nitelikleriyle ilgili yetenek, huy gibi özelliklerdir. Çevresel bileşenler ise, görev zorluğu şans gibi bileşenlerdir. Davranışın kaynağını içsel kontrolde gören bireyler, davranışlarının nedenlerini sürekli kendileri ile ilgili nedenlere bağlarlar. Buna karşılık dışsal kontrole inanan kişiler davranışlarının nedenini kader, kısmet, şans, gibi etmenlere dayandırırılar. Heider’in çalışmalarında temel amaç kişilerin bireysel algıları ve kişilerarası davranışlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. ¹⁸⁵

¹⁸² Bernard Spilka, Phillip Shaver, Lee A. Kirkpatrick, “Din Psikolojisi Açısından Genel Bir Atıf Teorisi”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.11, 2001, s.176.

¹⁸³ Gürses, a.g.m., s. 363.

¹⁸⁴ Bkz. Serpil Piri, Elif Kabakçı, “Düşünce Eylem Kaynaşması, Yüklem Biçimleri, Depresif ve Obsesif Kompulsif Belirtiler Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi”, *Türk Psikiyatri Dergisi*, S.18 (3), s.199.

¹⁸⁵ Yıldırım Kızgın, Taner Dalgın, “Atfetme Teorisi: Öğrencilerin Başarı ve Başarısızlıklarını Değerlendirmede Atfetme Farklılıkları”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.8, S.15, 2012, s. 63.

Heider'in çalışmalarını temel alan Weiner "Atfetme Teorisi'ni" geliştirmiştir. Weiner'in çalışmasına göre bireyin yetenekleri ve çabası hakkındaki algılamaları bilişsel, etkin ve hevesli performansının algısal sebepleri olarak görülebilir. Weiner'a göre atfetme bireyin, başarı veya başarısızlığının sebeplerini birtakım faktörlere bağlamasıdır. Weiner'ın atfetme teorisinin temel odağı bireyin başarısının sebeplerini nasıl algıladığı ve bu algıların geçerli davranış üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileridir. Atfetme teorisi davranışların belirleyicilerini başarı odaklı bir model eşliğinde açıklamaktadır. Weiner bireyin performansını etkileyen algısal faktörleri, algılanan yetenek, algılanan çaba, algılanan şans ve algılanan iş zorluğu olarak dört başlık altında toplamıştır.¹⁸⁶

Din psikolojisi araştırmalarına ilk kez 1975'te Proudfoot ve Shaver tarafından taşınmış olan yükleme kuramı ve bununla ilgili kavramlar, söz konusu tarihten itibaren din psikologları tarafından dindarlık ve yükleme davranışı arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik araştırmalarda sıklıkla kullanılmıştır.¹⁸⁷

İnsanın hayatı anlamlandırma sürecinde yüklemelerini etkileyen faktörlerden biri de dini inançlarıdır. Çünkü dinler, belirli bir dünya görüşü ortaya koyarak, inananların fiziksel ve sosyal dünyalarında meydana gelen olayların "niçin" belirli bir yapı içerisinde tezahür ettiğini oldukça ikna edici bir tarzda açıklamaktadır. Dini yapı ile şekillenen kültürel yapılarda da bazen doğrudan bazen de dolaylı bir şekilde dini inançlara dayalı atıfları bulabilmek mümkündür. Aslında bu durum dinlerin yaşanan hadiselerle bir neden arama ve bulma özelliğinden kaynaklanmaktadır. Dünya geneli değerlendirildiğinde yazılı tarihin bütün evrelerinde ortaya çıkan kutsal metinler ve buradan hareketle oluşturulan ilahiyat sistemleri; evren nasıl yaratıldı, varlık içerisinde insanın neden özel bir yeri vardır, doğal afetler niçin meydana gelir, bazı insanlar sağlıklı ve sıhhatliken bazıları niçin hastadır gibi sorulara cevap aramaktadır. Hatta inananlara göre kendi dinleri bu hususlarda oldukça açık, kesin ve kabul edilmesi gereken cevaplar ortaya koymaktadır.¹⁸⁸ Özellikle yeni, ani, beklenmedik bir biçimde ve daha önce yapılan planların dışında meydana gelen olaylar (deprem, iflas, felaket, kaza, istismar vb.) inanç sistemini tehdit eder ve insan böyle bir tehditle uzun süre yaşamaya tahammül edemez. Zira o, yoğun strese maruz kalmakta ve bundan kurtulmayı arzulamaktadır. Neticede "neden" ve "niçin"li sorularla yükleme süreci

¹⁸⁶ Bkz. Bilal Duman, "Attribution Theory" (Katkı=Anlam Yükleme Teorisinin) Öğrenme-Öğretme Sürecinde Öğrencilerin Öğrenilmiş Çaresizliği Üzerindeki Etkisi", 13. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, Malatya, İnönü Üniversitesi, 2004, ss.129-131.

¹⁸⁷ Talip Küçükcan, Ali Köse, *Doğal Afetler ve Din*, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2000, s.70.

¹⁸⁸ Spilka, a.g.m., s.173.

başlar. Bu süreçte insan içten içe kendisine sorduğu ya da dıştan ona yöneltilen “neden?” veya “niçin?” sorularına makul bir cevap bulma arayışına girişmektedir. Olaylara bir takım nedenler ve sebepler arayarak açıklama bulmaya çalışan kişi için, olayların doğru bir şekilde analiz edilmesi ve bu olayların temelinde yatan kalıcı ve değişmez faktörlerin bulunması ya da öyle olduğuna inanılan yanıtların üretilmesi oldukça önemlidir. Çünkü verilecek cevaplar bireye bir yandan tahmin ve kontrol edilebilir bir çevre oluştururken bir yandan da onun çevreye uyum sağlamasını mümkün kılmaktadır.¹⁸⁹ İnsan hayatını anlamlandırırken, yaşama amaçlarını ortaya koyarken sıklıkla manevi kavramları kullanmaktadır.¹⁹⁰

Bir atfın dini ya da seküler olmasını etkileyen faktörler şöyle sıralanabilir;

a) Atfedenin Özellikleri: Yaşadıklarını dini yüklemelerle açıklayan kişi, dinin lehinde veya aleyhindeki genel bir eğilime sahiptir. Eğer kişi olumlu dini yüklemeler yapmış ise, bu, onun dindarlığından kaynaklanmaktadır. Ayrıca yüklemenin yapıldığı ortam ve kültürün bu eğilim üzerinde etkisi söz konusudur.¹⁹¹ Genel olarak kişinin aldığı terbiye, eğitim, dini sosyal çevresi, dini inançların gücü ve yükleyenin kendi deneyimlerini dini terimlerle tanımlamaya çalışması gibi faktörler kişinin yüklemelerini etkilemektedir. Ayrıca yüklemeyi yapanın Tanrı tasavvuru, bireyin kişilik özelliklerine uygun olarak dini açıklamalarını etkilemektedir.

b) Atfedenin İçinde Bulunduğu Durum: Yükleyenin iç dünyasıdır. İnsanlar problem çözmeye psikolojik olarak en kolay ve hızlı ulaşabilecekleri bilgiyi kullanırlar. Dolayısıyla, dini yorumlar belirgin hale gelir ve yükleyen kişi için oldukça kullanışlı iseler, dini bir yüklemenin yapılması kuvvetli bir olasılıktır. Yine eğer yükleyenler, belirli bir yükleme yapıldığında diğer insanların kendilerini daha fazla seveceklerine inanırlarsa, onların dini yüklemeleri benimsemeleri daha kolay olur. Zira sosyal baskılar, yükleyenin iç dünyası aracılığıyla dini ve dindışı yüklemelerin hangisinin seçileceğini ve seçilen yüklemenin ne ölçüde yapılacağını belirlemektedir.

c) Olayın özellikleri: Yüklemeleri etkileyen üçüncü faktördür. Eğer yaşanan olaylar, bireylerin hayatlarını ve güvenliklerini tehdit ediyor ise, bu durumda daha fazla dini yüklemelerin yapılmaktadır.

¹⁸⁹ Küçükcan, a.g.e., s.66.

¹⁹⁰ Tuncay, a.g.m., s. 15.

¹⁹¹ Spilka, a.g.m., 182; Gürses, a.g.m., s. 370.

d) Olayın gerçekleştiği ortam: Olayın gerçekleştiği psiko/fizik/sosyal mekan, dini veya dindışı açıklamaları etkilemektedir. Bu konuda, aniden kalp krizi geçiren adamın durumu örnek olarak verilebilir. Kalp krizinin ibadet esnasında mı yoksa bir golf dersinde mi meydana geldiğine bağlı olarak farklı şekilde yorumlar yapılabilir. Bu durumda bireyler, ibadetin belayı önlediğini, kendisinin Tanrı'nın gözünde değerli ve tercih edilmiş olduğunu (zira bu durum oldukça ego) yükselticidir veya günahkar oldukları için Tanrı'nın lütfundan mahrum kaldıklarını düşünebilirler.¹⁹²

Yükleme biçimlerinden biri de Allah ile insan ilişkisinin önemli konularından olan kader konusudur ve bu konuda yapılan yüklemelerdir. Kelamda kader konusu tartışılmış ve farklı fikirler ileri sürülmüştür. Bazı kişiler, kaderin insanın elinde olmadığını ve değiştirilemeyeceğini savunurken, bazı alimlerin kaderi cüzi irade kısmına vurgu yaparak tanımladıkları görülmektedir.¹⁹³ Sosyal hizmet kurumlarında kalan bazı ergenlerin yaşadıkları örseleyici yaşantıları “kaderim”, “alın yazım”, şeklinde anlamlandırdıkları gözlenmiştir. Kurumda kalan ergenlerin, kurumda kalmalarını, aileden uzak yetişmelerini ya da fiziksel, duygusal, cinsel istismara maruz kalmalarını ve tüm bu yaşadıklarını anlamlandırmak için dini referansları kullanmaları tabiidir. Şahin tarafından Konya Yetiştirme Yurdu ergenleri üzerinde yapılan araştırma bulgularına göre ergenlerin %42'si “insan ne kadar çabalarsa çabalasın, alın yazılmış olan kaderini değiştiremez”, %33,6'sı “insan kendisine verilen akıl ve irade sayesinde kaderine bir miktar yön verebilir ama yine de elinde olmayan bazı hususlar vardır”. %14,3'ü'nün “insan akıllı, şuurlu ve irade sahibi bir varlıktır. Bu sebeple kendi kaderini tamamen kendisi çizer” şeklinde yanıtladıkları bulunmuştur.¹⁹⁴ Demirci'nin Malatya yetiştirme yurdunda kalan ergenlerle yaptığı çalışmada, ergenlerin %30'unun “insan ne kadar çabalarsa çabalasın alın yazılmış kaderi değiştiremez” şeklinde kaderi yorumladıkları görülmektedir. Aynı çalışmada ergenlerin %36,67'si “insan irade ve akli sayesinde kaderine yön verebilir ama yine de elinde olmayan hususlar vardır” şeklinde yanıtladıkları tespit edilmiştir. Ergenlerin %33,33'ünün “insan akıl ve irade sahibi varlıktır, kendi kaderini kendi çizer” şeklinde yanıtladıkları bulunmuştur.¹⁹⁵ Demirci'nin çalışmasında, ergenlerden kader kelimesinin kendilerine ne çağrıştırdığını üç kelime ile ifade etmeleri istenmiştir. Yetiştirme yurdunda

¹⁹² Spilka, a.g.m., s.178; Gürses, a.g.m., ss. 370-372.

¹⁹³ Bekir Topaloğlu, *Kelam İlmî Giriş*, 5. b., Damla Yayınları, 1996, ss. 283-293.

¹⁹⁴ Adem Şahin, *Yetiştirme Yurdundaki Gençlerin Dini Duygu, Düşünce, Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1993, s.79.

¹⁹⁵ Demirci, a.g.t., s. 76.

kalan ergenler kader denildiğinde akıllarına, “Allah, insan, ölüml, hayat, yurttta kalmak, geçmiş gelecek, değıştirilemeyen, şans, anne baba, cinsiyet, fiziksel yasalar” geldiği tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada ergenlerden kaderle ilgili cümle kurlmaları istenmiştir. Ergenlerin yazdığı cümleler değerdendirildiğinde, gençlerin Allah’ın kaderlerini yazdığını ve kaderlerini değıştirmenin mümkün olmadığını, yetiştirme yurdunda kalmalarının kaderleri olduğunu düşündükleri bulunmuştur. Bu düşünceye sahip olan ergenlerin üstesinden gelemedikleri birçok problemi Allah’ın alınlarına yazdığı kader olarak gördükleri ve rahatladıkları tespit edilmiştir. Kader konusunda teslimiyetçi bir yaklaşıma sahip oldukları söylenebilir.¹⁹⁶ Araştırmamızda da, örseleyici yaşantıya maruz kalan bazı ergenlerin “bu yaşadıklarım kaderim, alın yazım” şeklinde bir yüklemeye sahip oldukları tespit edilmiştir. Özellikle örseleyici yaşantının ağır olduğu (cinsel istismar, ensest, fiziksel istismar, duygusal istismar vb) konularda bu dışsal yüklemenin ergeni rahatlattığı ve yaşadıklarını kabul sürecine yardım ettiği gözlenmiştir. Dini yüklemeler kişinin sebep üzerinde çok az denetimi olduğu durumlarda daha sıklıkla kullanılmaktadır. Bireyin olayın olma sebebi üzerindeki denetiminin azaldığı durumlarda, Tanrıya yapılan yüklemeler kişiye kontrol duygusu vererek, kişinin durum üzerinde bireysel bir kontrolü olmadığını düşünmesine sebep olmakta ve bireyin üzerindeki sorumluluk yükünü hafifletmektedir.¹⁹⁷ Yaparel’in depresyon ve tabiatüstü yüklemeler üzerine yaptığı araştırma bulgularına göre depressif deneklerin, sonuca en fazla katkısı olan etken olarak Allah’a yüklemelerde buldukları tespit edilmiştir.¹⁹⁸ Ergenlerin “bu yaşadıklarım kaderim” şeklinde algılamaları sorunu dışsal ve kalıcı olarak yorumladıklarını gösterebilir. Bu noktada dini danışman yaşadıklarını kalıcı olarak değerdendiren ergenlerin bilişsel çarpıtmalarını fark etmeleri noktasında rehberlik yapabilir. Dini danışman kader ile ilgili bilgilendirme yaparak, ergenlerin sorunları ile yüzleşmelerine ve aktif başa çıkma süreçlerine zemin hazırlayabilir.

Dini kavramlar ve yüklemeler; insanı kapsamlı ve bütünleşmiş olmaya yaşamın bir gayesi ve hedefi olduğunu vurgulamaya dünyayı iyi ve adil olarak tanımlamaya sevk etmektedir. Yaşamı anlamlandırmada din temel kaynaktır. Din, bireye yanıt bulamadığı, başka türlü cevabı olmayan sorularına yanıt vermektedir. Özellikle trajik olaylarda ve kriz

¹⁹⁶ Demirci, a.t, ss.78-79.

¹⁹⁷ Gürses, a.g.m., s.372.

¹⁹⁸ Recep Yaparel, “Depresyon ve Dini İnançlar ile Tabiatüstü Nedensel Yüklemeler Arasındaki İlişikiler”, *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.8, İzmir, 1994, s.283.

durumunda kişinin sabır gücünü arttırmaktadır. (Allah kimseye taşıyamayacağı imtihanı yüklemeyiz)¹⁹⁹ Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin sabır yüklemeleri değerlendirildiğinde; Demir'in yetiştirme yurtları ile ilgili çalışmasında bir sıkıntı ile karşılaştığımda sabrederim, çünkü “Allah sabredenlerle birliktedir” ifadesini kullanan ergenlerin %68.3 olduğu tespit edilmiştir.²⁰⁰ Dini kavramlar, olumsuz olaylara tatmin edici pozitif sonuç yüklemeyi ve olayları büyük bir planın bir parçası olarak tanımlama imkanı sağlamaktadır.²⁰¹ Birey dini yüklemeleri; elim sonuçları olan durumlarda daha sıklıkla kullanmaktadır. Günlük basit olaylara kıyasla, olağanüstü, trajik olayların sonuçları daha çok dini anlamlandırılmaya ve izaha gereksinim duymaktadır.²⁰²

Gorsuch ve Smith dini ve sosyal psikolojik yüklemeler hakkında yaptıkları çalışmada, kişilerin, kendi var oluşlarını Tanrı'ya bağlı gördükleri için diğer şeylere yaptıkları yüklemelerden daha fazla Tanrı'ya yükleme yaptıklarını tespit etmişlerdir. Spilka ve Schimidt ise eğer kişinin yaşadığı bir olay, birey için çok büyük bir öneme sahipse ve sonuçları da son derece olumlu ise, olayların nedensel açıklamalarında Tanrı'ya yüklemelerde bulunduğu tespit etmiştir. Özellikle olumlu sonucun alındığı şiddetli hastalık durumlarında, Tanrı'ya yüklemeler artmaktadır. Gorsuch ve Smith de, Tanrı ile ilgili yüklemelerin, genel olarak olağanüstü sonuçların alındığı durumlarda yapıldığını ve aynı olayda bireylerin hem insana hem de Tanrı'ya yüklemede bulduklarını tespit etmişlerdir. Başka bir ifadeyle, herhangi bir eylem esnasında birey, hem insana hem de Tanrı'ya sorumluluk yükleyebilir. Kişilerin, Tanrı ile ilgili farklı yüklemeleri “olayları kontrol edici olarak Tanrı”, “olayların olmasına izin veren Tanrı” ve “insanlarla birlikte iş gören Tanrı” şeklinde kategorize edilebilir.²⁰³

Yüklemeler sıklıkla otomatik şekilde ve bireyin insanlar ve durumlar hakkındaki izlenimlerine dayanarak gerçekleşmektedir. Dolayısıyla yüklemelerin davranışların anlamını açıklamakta kullanılan otomatik düşünceler olduğu söylenebilir. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin benlikleri ve dini yüklemeleri ile bazı olumsuz otomatik şemalara sahip olduğu görülmektedir. Bu tür düşünme biçimine sahip birey kendisine ilişkin benlik değerini düşürücü tanımlamalarda bulunur, kendisini eksik, yetersiz, değersiz

¹⁹⁹ Spilka, a.g.m., s.180; Bkz. Gürses, a.g.m., s.372.

²⁰⁰ Demir, a.g.e., s.150.

²⁰¹ Spilka, a.g.m., s.180; Bkz. Gürses, a.g.m., s.372.

²⁰² Gürses, a.m., s.372.

²⁰³ Bkz. Justin Bailey, Jeffrey A. Hayes, “Religious Attributions of Empirical Literature and Development of an Instrument”, *Counseling and Values*, Volume 43, S. 1, 1998, ss.49 -62; Gürses, a.g.m., ss. 367-368.

ya da sorunlu olarak algılar. Bununla beraber, birey kendi yaşamını genellikle doyumsuz, engelleyici, anlamsız, dünyayı ise acı ve mutsuzluk dolu bir yer olarak görmektedir. Birey geleceğe baktığında ise, mevcut durumda yaşadığı problemlerinin azalmadan devam edeceğini, hatta daha kötüye gideceğini düşünmekte ve geleceğe yönelik ümitsizlik yaşamaktadır.²⁰⁴ Bu noktada dini danışman bilişsel davranışçı yaklaşımdan yararlanabilir.²⁰⁵ Bilişsel kuram, bilişsel psikolojinin ilkelerini benimseyen bir klinik kuramdır.²⁰⁶ Temel olarak olayların kendisinden çok algılanma ve yorumlanma şeklinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bilişsel psikoterapi yaklaşımı ilk olarak Aaron T. Beck ve Albert Ellis'in çalışmaları ile 1970'li yıllarda orta çıkmıştır. Beck Bilişsel Terapi ve Duygusal Bozukluklar (Cognitive Therapy and Emotional Disorders) adlı çalışmasında; bilişsel terapiyi; olumsuz düşünce ve depresyonun başlangıcında önemli etkisi olan çekirdek olumsuz inançlara dikkat çekmektedir. Beck'e göre her ruhsal bozuklukta onu diğerlerinden ayırt eden belirli bir içerik bulunmaktadır. Terapinin amacı, danışanın düşüncesindeki çarpıtma, önyargıları ve danışanın kişisel, bilişsel şemalarını tanımlamak ve değiştirmektir.²⁰⁷ Bilişsel davranışçı yaklaşım ruhsal sorunların iyileştirilmesinde üç temel ilkeye dayanmaktadır. Bu ilkeler:

1. Davranışı belirleyen temel etken, bilişsel süreçlerdir.
2. Bu bilişsel süreçler izlenebilir ve değiştirilebilir.
3. İstenilen davranış değişikliği ancak bilişsel yapılarıdaki değişimle olabilir.²⁰⁸

Bilişsel psikoterapi yaklaşımına göre; bilişlerimizi belirler, ayrıca davranışlarımız, düşüncelerimiz ve duygularımız üzerinde güçlü etkiler gösterir.²⁰⁹ Bilişsel terapide; bazı temel terimler kullanılmaktadır. Bunlardan bazıları; “ biliş, bilişsel süreçler, bilgi işleme süreci, duyum, algı, dikkat, algıda seçicilik, genelleme, ayırt etme, başkasından öğrenme, model alma, hatalı anı, bilişsel uyumsuzluk, bilişsel harita, bilişsel perspektif, sonradan

²⁰⁴ Duygu Hiçdurmaz, Fatma Öz, “Benliğin Bilişsel Yaklaşımla Güçlendirilmesi”, *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, Ankara, 2011, s.74-75.

²⁰⁵ Keith S. Dobson - David J. A., “Historical and Handbook of Cognitive-Behavioral Therapies” , *In: Handbook of Cognitive Behavioral Therapies*, (ed.) Keith S. Dobson, 3. b., New York, The Guilford Press, 2010, s.4.

²⁰⁶ Hakan Türkçapar, *Bilişsel Terapi*, 7.b., Ankara, HYB Yayınları, 2014, s.39.

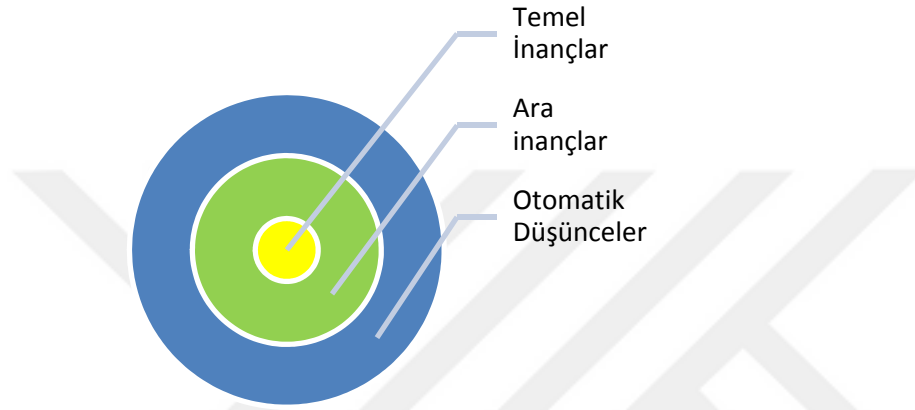
²⁰⁷ Aaron T. Beck, *Bilişsel Terapi ve Duygusal Bozukluklar*, (çev. Veysel Öztürk, Aysun Türkcan), 2. b., İstanbul, Litera Yayınları, 2008, s.27; Robert L. Leahy, “Bilişsel Terapi Müdahaleleri”, *Bilişsel Terapi ve Uygulamaları (içinde)*, çev., (Hasan Hacak, Muhittin Macit, Ferruh Özpilavcı), (ed.) Tahir Özakkaş, İstanbul, Litera Yayınları, 2007, s.23; Türkçapar, a.g.e., s.37.

²⁰⁸ Dobson a.g.m., s.4.

²⁰⁹ Ertuğrul Köroğlu - Hakan Türkçapar, *Psikoterapi Yöntemleri Kuramlar ve Uygulama Yönergeleri*, Ankara, HYB Yayınları, 2009, s.49; Türkçapar, a.g.e., s.39.

anlama yanlılığı, temel atıf hatası, bilişsel uyumsuzluk, doğrulma yanlılığı, şema, temel inanç, ara inanç, otomatik düşünceler ve bilişsel hatalar” olarak sıralanabilir.²¹⁰ Bilişsel terapi; bilişsel durumları, otomatik düşünceler ve şemalar olmak üzere incelemektedir. Bilişsel modeli üç temel bilişsel yapı üzerinde açıklamaktadır. Bunlar;²¹¹

Şekil 3: Bilişsel Modeli Oluşturan Üç Temel Yapı

Turgay Şirin'in "Dini Danışma ve Rehberlik" adlı çalışmasında "ihsan modeli" olarak tanımladığı; "ihtiyaçları belirlemek", "hedefleri belirlemek", "stratejik eylem planı yapmak" "adım atmak", "nihayete erdirmek" beş aşamalı model bilişsel davranışçı psikoloji yaklaşımını temel almaktadır. Aynı çalışmada ihsan modelinde kullanılan dini teknik ve uygulamalar; tövbe, zikir, tefekkür, imanın bütünleştirilmesi, nefis muhasebesi, Kuran okumaları, olumsuz dini inanç ve tutumların tartışılması, dini hikaye anlatma, dua, ibadet, olumlu dini başa çıkmanın güçlendirilmesi şeklinde sıralanmaktadır.²¹² Araştırmamızda; özellikle bakım ve sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşadıkları örseleyici yaşantılara bağlı olarak suçluluk ve günahkarlık duygusu hissettiği gözlenmiştir. Ergenler tövbe ettiklerinde, rahatladıklarını ifade etmektedirler. Gestalt terapistleri bitmemiş duygusal içten doğan ıstırapı azaltacak olan boşalma duygu durumunun (duygusal katarsis/boşalım) çok önemli olduğunu vurgulamaktadırlar.²¹³ Tövbe danışanın, düşünce ve duygularını ayırt etmesine, düşüncelerini ifade ederek içinde

²¹⁰ Türkçapar, a.g.e., ss. 67-72.

²¹¹ Leahy, a.g.e., s.26; Beck, a.g.e., s. 146.

²¹² Şirin, a.g.e., ss. 199- 214.

²¹³ E. Thomas Dowd, "Bilişsel – Gelişimsel Terapide Hipnozun Kullanımı", *Bilişsel Terapi ve Uygulamaları (içinde)*, (çev. Hasan Hacak, Muhittin Macit, Ferruh Özpilavcı), (ed.) Tahir Özakkaş, İstanbul, Litera Yayınları, 2007, s.50.

bulunduğu durumdan kurtulma isteğini güçlendirmesine yardımcı olmaktadır. Tövbe ile danışan Allah'a hatalarını tekrarlamayacağı ile ilgili söz vermektedir. Bu durum kişinin farkındalık oluşturmasını ve kendi kararlılığını ifade etmesini sağlamaktadır.²¹⁴ Tövbe bağışlanma isteği, ergenin kötü fiillerinin kötü olduğu düşüncesini zihninde pekiştirmektedir. Kötü davranışlarını düzeltme isteğini, ergenin sözlü ifade etmesi, bunu uygulaması için güçlü bir motivasyon kaynağı olmaktadır.²¹⁵

Olumsuz dini inanç ve tutumların tartışılması ve dini bilgi verilmesi; danışanda olumsuz dini tecrübelerle oluşmuş olan işlevsel olmayan inanç ve tutumların olumlu dini inanç ve tutumlarla değiştirilmesi adına, bilişsel terapide kullanılan “bilişsel tartışma”, akılcı olmayan inançları duyarsızlaştırma ve karşıtlama, yeniden karar çalışması ve bilişsel yeniden yapılandırma teknikleri ile benzer olarak uygulanan bir tekniktir.²¹⁶

Olumsuz dini inanç ve tutumların tartışılması ve dini bilgi verilmesi tekniği, danışanın problemlerinin temelinde yer alan ve dini alanla ilişkilendirilmiş olan, olumsuz inanç ve düşüncelerin bilişsel olarak dini çerçevede tartışılmasını kapsamaktadır. Bu süreçte danışanın uyumunu bozan ve onu rahatsız eden duygu, düşünce ve geçmiş dönemde yaşanan olumsuz dini tecrübelerle ilgili dini inanç ve tutumları tartışılarak, danışanın olumsuz tutum ve düşüncelerinin farkına varması sağlanmakta ve olumlu dini başa çıkma süreçlerine zemin hazırlanmaktadır.²¹⁷

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin bazı bilişsel çarpıtmalara sahip oldukları gözlenmiştir. Bilişsel yaklaşımda düşünce hataları şöyle ifade edilmektedir.

- **Keyfi Çıkarsama:** “Sonucu atlama” olarak ta bilinen keyfi çıkarsama, destekleyici kanıtlar olmaksızın ya da aksine delil olsa dahi danışanın belli sonucu atlamasını ifade etmektedir.²¹⁸ Bu facialaştırmayı, diğer bir ifade ile çoğu durumda en kötü ve kesin senaryoyu ve sonuçları düşünmeyi de kapsamaktadır.

²¹⁴ Şirin, a.g.e., s.211, Bkz. Ek: 10 “Tövbe (Farkındalık Oluşturma) Uygulaması” tarafımızca yetiştirme yurdu ve Bsrn’de uygulanmıştır.

²¹⁵ Bkz. Adil Bebek, *Din ve Düşünce Açısından Dua*, İstanbul, Rağbet Yayınları, 1998, s.21; Hüseyin Certel, “Dini Suçluluk Duygusu ve Savunma Mekanizmaları”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. I, Erzurum, 1996, s.25.

²¹⁶ Şirin, a.g.e., s.213.

²¹⁷ Şirin, a.e., s.243.

²¹⁸ Corey, a.g.e., s.312.

- **Seçici soyutlama:** Olayları bağlamından kopartarak bir detaya odaklanma, yaşanan durumun daha belirgin diğer özelliklerini ihmal etme, bu sınırlı özellik temelinde bütün yaşamı kavramlaştırmadır. ²¹⁹
- **Aşırı genelleme:** Aşırı genelleme, sınırlı sayıda örneğe dayanarak, oluşturulmuş bir genel kurala inanmaktır. ²²⁰
- **Büyütme ve Küçültme:** Kişiler bazı durumları yorumlarken, olumsuz olayların daha çok ağır olduğunu ve bu duruma kıyasla olumlu olayların daha az önemli olduğu şeklinde bir düşünce eğiliminde olabilirler. Bu düşünce hatasını yapan bireyler, kendi yaptıklarını küçük, yapamadıklarını ise büyük görürler. Bu bilişsel çarpıtmada kişi yaptığı şeyleri olumsuz görür. ²²¹
- **Hep ya da Hiç Şeklinde Düşünme:** Kişiler durumları bazen ya hep ya da hiç şeklinde siyah beyaz biçimine indirgeyerek algılamaktadır. Bir şey ya tam olmuştur ya da hiç olmamıştır bu iki uç arasındaki renkleri değerlendirmezler. ²²²
- **Kişiselleştirme: (Üzerine Alınma)** Problemlili olan bireyler genellikle kendilerine ve kendi ruhsal acılarına odaklanırlar. Aslında kendileri ile ilgili olmayan ya da çok az ilgili olan olumsuz olayları bile sanki kendilerine yönelikmiş gibi algılar ve tepki verirler. Sosyal kaygısı olan bir ergen, sosyal bir ortamda gerçekleşen bir gülmeyi “Benim konuşmama gülüyorlar” şeklinde algılayabilir.
- **Olması Gerekenler:** Meli – malı düşünce tarzı olarak ta isimlendirilen bu düşünce tarzında olan kişiler, her şeyin ne olduğunu anlamak yerine nasıl olması gerektiği şeklinde odaklanırlar. Bu bir şeyi doğru yapmanın tek yolu olduğuna inanmaktır. Örneğin “Çok iyi yapmalıyım, yapamazsam başarısızım demektir” şeklinde düşünürler. ²²³
- **Zihin Okuma:** Bu kişiler, insanların ne düşündüğünü bilmeden, bir delil olmadan onların ne düşündüklerini bildiğini varsaymaktadır. ²²⁴
- **Etiketleme:** Daha uygun ve gerçeği kapsayacak değerlendirmelerde bulunmak yerine, kişinin kendisine ve diğerlerin etiketler yapıştırması ve durumunu bu

²¹⁹ Sharf, a.g.e., s.336.

²²⁰ Corey, a.g.e., s. 313; Leahy, a.g.e., s.27.

²²¹ Türkçapar, a.e., s.89.

²²² Leahy, a.g.e., s.27.

²²³ Sharf, a.g.e., s.337.

²²⁴ Leahy, a.g.e., s.27.

etiketlemelere göre değerlendirmesidir. Örneğin: Matematik dersinde başarısız olan bir öğrencinin “Ben başarısız biriyim” şeklinde algılamasıdır.²²⁵

- **Suçlama:** Olumsuz düşüncelerin sebebi olarak, bir başkasını görerek, kişinin yaptıklarının sorumluluğunu almayı reddetmesidir.²²⁶

Dini danışman, sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin düşünce hatalarında bilişsel yaklaşımdan yararlanabilir. Bilişsel yaklaşımda temel amaç danışanın düşüncedeki yanlılığını ve bilişsel çarpıtmalarını fark etmesini sağlamaktır.²²⁷ Ancak bilişsel davranışçı uygulamalarla ilgili yeterli bilgi ve donanıma sahip olması gerekir.

4.5. DİNİ BAŞAÇIKMA TEORİSİ VE DİNİ DANIŞMANLIK VE

REHBERLİK

Bütün psiko sosyal gelişim dönemleri içinde; en kritik değişimler; duygu, yargı ve tutumlarda, en keskin gelişmeler; davranışlarda, en çarpıcı bozulmalar; ergenlikte yaşanmaktadır.²²⁸ Ergenlik, hayatın fırtınalı ve karışık dönemlerinin zirve noktasıdır, stresli bir dönemdir.²²⁹

Stres; kişinin tehlike içinde olduğu şartlar ve etkenler karşısında, denge mekanizmasının bozulmasıdır. Burada stres, insanın fizyolojik, biyokimyasal, psikolojik tepkileri ile tanımlanmaktadır.²³⁰ Bireyin stres yaratan durumlarla uğraşma sürecine başa çıkma (copy) denir.²³¹ Başa çıkma; kişinin zorlayıcı bir faktör olarak değerlendirdiği, belirli dışsal ve içsel isteklerini karşılamak için gösterdiği sürekli değişen bilişsel ve davranışsal çabalarıdır.²³² Başa çıkma kavramını açıklayan önemli kriterler vardır:

Birincisi; başa çıkma tepkiden ziyade kişinin kendisi için önem arz eden olay, durum ve sorunlar üzerine odaklanmasıdır. İkincisi; başa çıkma hem bilişsel hem davranışsal karakterlidir. Kişiler karşılaştıkları problemleri hem anlamaya hem çözmeye

²²⁵ Türkçapar, a.e., s.90.

²²⁶ Leahy, a.g.e., s.27.

²²⁷ Sharf, a.g.e., s.338.

²²⁸ Ünlüoğlu, a.g.m., s.209.

²²⁹ Jersild, a.g.e., s.7.

²³⁰ Zuhul Acar Baltaş, *Stres ve Başaçıkma Yolları*, Remzi Kitabevi, 21.b., İstanbul, 2002, s.303.

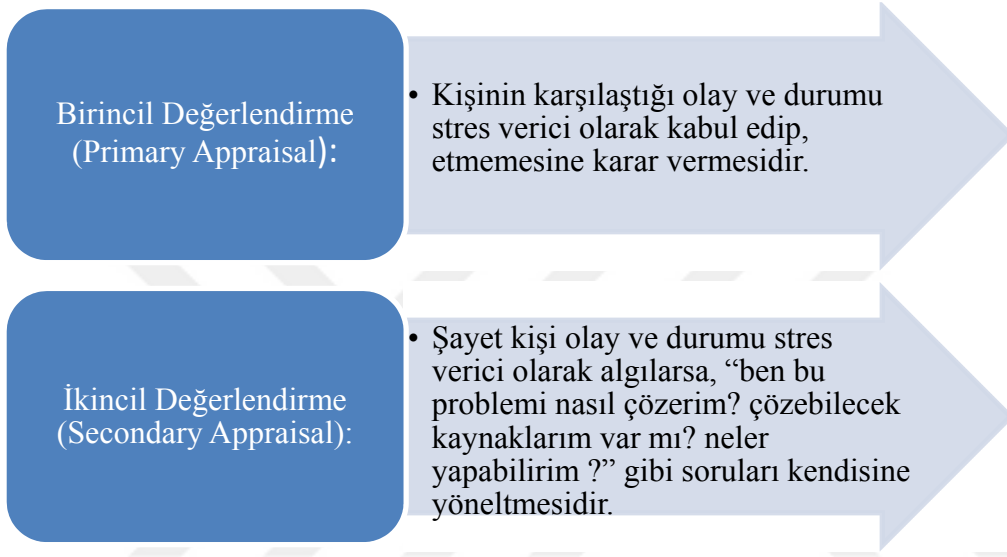
²³¹ Rita L. Atkinson - Richard C. Atkinson - Ernest R. Hilgard, *Psikolojiye Giriş*, (çev. Kemal Atakay, Mustafa Atakay, Aysun Yavuz), İstanbul, Sosyal Yayınları, 1995, s.509.

²³² Richard S. Lazarus – Susan Folkman, *Stress Appraisal and Coping*, New York, Spinger, Publishing Company, 1984, s.41.

çalışırlar. Üçüncüsü; başa çıkma bireyin ihtiyaçlarını karşılamak için girdiği ilişki ve değişim süreçleri ile sıkı bir şekilde ilişkilidir.²³³

Lazarus, zihinsel psikoloji ve başa çıkma ile ilgili yaptığı araştırmalarda, bireyin olay ve durumları iki aşamada değerlendirdiğini belirtmiştir.²³⁴

Şekil 4: Lazarus: Olayı Değerlendirme

Kişinin yaşadıkları üzerindeki etkilerini belirleyen onların ne oldukları değil; onlara ne anlam yüklediğidir. Başa çıkma olumlu olduğu gibi olumsuz da olabilir. Örneğin: Ailesinden ayrılmak zorunda kalmış bir ergen yaşadığı yetiştirme yurduna uyum sağlamaya çalışır ya da madde kullanarak yaşadığı örseleyici durumu unutmaya çalışır. Teknik olarak her ikisi de başa çıkmadır.²³⁵

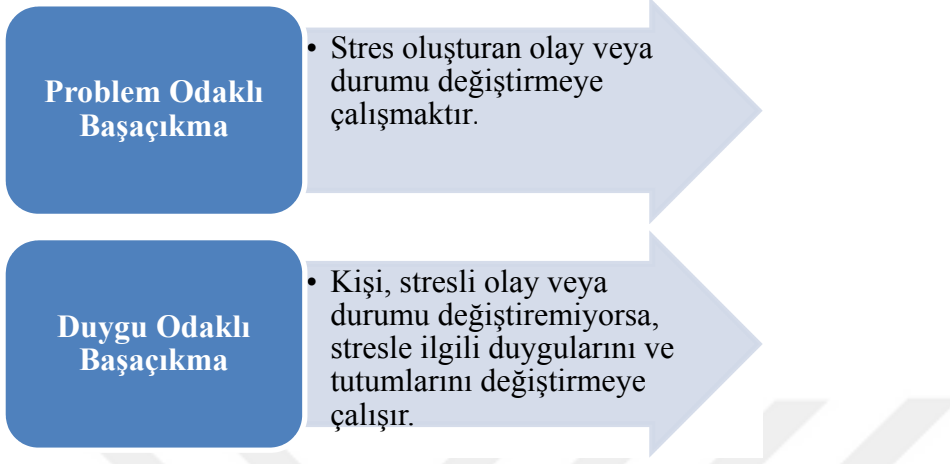
²³³ Kenneth Pargament, “God Help Me”, *Research in the Social Scientific Study of Religion*, Volume II, 1990, s.198; Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, s.64

²³⁴ Lazarus, a.g.e., s.32-37; Kenneth I. Pargament, *The Psychology of Religion and Coping, Theory Research Practise*, New York, The Guilford Press, 1997, ss.96-98.

²³⁵ Halil Ekşi, *Başta Çıkma, Dini Başta Çıkma ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2001, s.6.

Stresli bir olay veya durumla başa çıkmanın iki yolu vardır.²³⁶

Şekil 5: Başaçıkma Türleri

a) Problem Odaklı Başaçıkma: Stres oluşturan olay veya durumu değiştirmeye çalışmaktır. Problem çözme stratejileri; problemi tanımlamayı, alternatif çözümler bulmayı, alternatifleri maliyet ve fayda açısından değerlendirip aralarında tercih etmeyi ve seçilmiş alternatifi uygulamayı gerektirir. Problem odaklı başa çıkmayı kullanma eğiliminde olan insanlar, stres yaratan durum esnasında ve sonrasında daha düşük depresyon düzeyi göstermektedirler.²³⁷ Araştırmalar, problem çözmeye yönelik başa çıkmanın daha tercih edilir ve yapıcı olduğunu göstermektedir.²³⁸

b) Duygu Odaklı Başa çıkma: Birey, stresli olay veya durumu değiştiremiyorsa, stresle ilgili duygularını ve tutumlarını değiştirmeye çalışır. İnsanlar, bir problem denetlenemez hale geldiğinde duygu odaklı başa çıkmayı kullanırlar. Duygu odaklı başa çıkma mekanizmaları; mantığa bürünme, bastırma, karşıt tepki gösterme, yansıtma, yer değiştirme, gerilme, vb. savunma mekanizmaları stres yaratan durumu değiştirmemektedir. Sadece kişinin stresli olayı algılayışını ve onunla ilgili düşüncülerini değiştirmektedir. Duygusal odaklı başa çıkma stratejileri, problemin çözümüne yönelik bir şey

²³⁶ Atkinson, a.g.e., ss. 509-512.

²³⁷ Atkinson, a.e., ss.509 -510.

²³⁸ Özer İlkay, *Ergenlerin Stres Yaşantılarında Kullandıkları Başaçıkma Stratejilerinin Benlik İmajı ile İlişkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), TN:107443, Adana, 2001, s.20.

yapılamadığında, kişinin problemini geçici olarak çözerek, kişinin psikolojik olarak rahatlmasını sağlamaktadır.²³⁹

Hangi durumda, ne tür başa çıkma tarzının kullanıldığı önemlidir. İnsanlar olumsuz duygularının egemenliği altına girmemek için problem odaklı başa çıkmayı uygulamaktadır. Bir problem denetlenemez hale geldiğinde, duygusal başa çıkmayı uygular. Her iki başa çıkma, ayrı ayrı kullanıldığı gibi birlikte de kullanılabilir.²⁴⁰ Kişisel özellikler, stresten korunma derecesini belirlemektedir. Bireyin programlama yeteneği, gelenekleri, geçmiş birikimleri, yeni koşulları kabullenmesi, esnekliği sorunlarla başa çıkmada önemli belirleyicilerdendir.²⁴¹

Kenneth Pargament'in görüşleriyle son şeklini alan "dini başa çıkma teorisi" de günlük yaşamda maddi manevi yaşanan sıkıntı, zorluk ve problemlerin üstesinden gelme sürecinde dinden nasıl ve ne düzeyde destek alındığını ön plana çıkartmaktadır.²⁴² Eğer birey sorunlarıyla başa çıkarken Tanrıyla işbirliğine dayalı olumlu bir yaklaşım içinde ise, bu yaklaşımın kişinin bedensel ve ruhsal sağlığına olumlu katkısı olduğu ifade edilmektedir.²⁴³ Özellikle dini pratik ve dini yönelimler üzerinde durulmuştur.²⁴⁴ İnanç ve dini pratikler, stresli olay veya duruma bir tür zihinsel ve davranışsal alışmayı, çözümler üretmeyi sağlar.²⁴⁵

Yaşam çok yönlüdür. Kişi, iç ve dış dünyada birçok zorlukla karşı karşıyadır. Stres, zorluk ve problemler hayatın gerçekleridir. Ergenlik stres ve kaygıların yoğun yaşandığı bir evredir.²⁴⁶ Sosyal hizmet kurumlarında ergen olmak başka sorun ve problemleri de beraberinde getirmektedir. Ergen; karşılaştığı sorunların çözümünde ve adaptasyonunda sadece somut varoluşla sınırlı değildir.²⁴⁷ Kişi, stresli bir olay veya durumla karşılaştığında, inançlarından, dini pratiklerinden ve insanlar arası ilişkilerden

²³⁹ Bkz. Atkinson, a.g.e., ss. 509-512, Feriha Baymur, *Genel Psikoloji*, 14.b., Ankara, İnkılap Yayınları, 1994, s.93-99; Certel, a.g.m., s.26.

²⁴⁰ Atkinson, a.g.e., s.510.

²⁴¹ Baltaş, a.g.e., s.42.

²⁴² Pargament, a.g.e., s. 223.

²⁴³ Bkz. Ali Ayten, Gülüşan Göcen, Kenan Sevinç, Eyyüp E. Öztürk, "Dini Başa çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyet İlişkisi", *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 12, S. 2, 2012, s.4.

²⁴⁴ Elizabeth A. Maynard - Ricahard Gorsuch - Jeffry P. Bjork, "Religious Coping Style Concept of God & Personel Religious Variables in Threat, Loss & Challenge Situations", *JSSR, Volume 40*, No: 1, March, 2001, s.65.

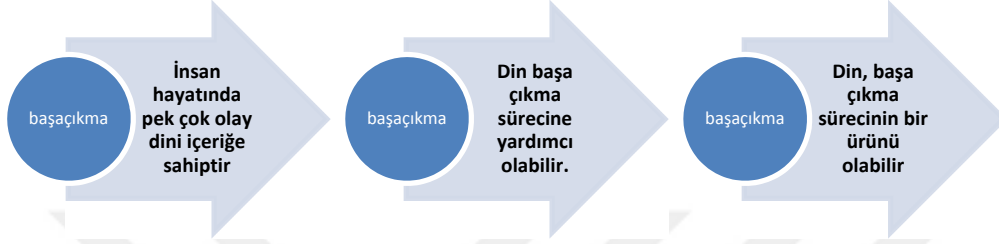
²⁴⁵ Pargament, a.g.m., s.198.

²⁴⁶ Naci Kula, "Gençlerde Izdırap Tecrübesine Bağlı Dini Krizle Başaçıkmaya Yönelik Öneriler", *Gençlik Dönemi ve Eğitimi II (içinde)*, İstanbul, Ensar Yayınları, 2003, s.103.

²⁴⁷ Bkz. Pargament, a.g.m., s.12; Abdülkerim Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, ss.58 -59.

oluşan bir sistemden yararlanmaktadır.²⁴⁸ Din ve başa çıkma arasında üç boyutlu bir ilişki söz konusudur.

Şekil 6: Din ve Başa Çıkma İlişkileri

1. **İnsan hayatında pek çok olay dini içeriğe sahiptir:** Doğum, ölüm, evlenme, boşanma gibi pek çok bireysel ve toplumsal olay dinle ilişkilidir. Tabii olarak din, anlama ve sorun çözme noktasında devreye girer.

2. **Din başa çıkma sürecine yardımcı olabilir:** Din, başa çıkma sürecini farklı şekillerde biçimlendirme potansiyeline sahiptir. Din, bireyin problemle başa çıkmasını sağlamakta veya ruh sağlığını koruyacak tarzda sorunu kabullenmesine yardımcı olmaktadır. Stres yaratan olaylarla ilgili tatmin edici açıklamalar sunmaktadır. Çoğu zaman kişinin “neden” sorusuna yanıt vermektedir.²⁴⁹ Demir’in çalışmasında; bir sıkıntıyla, bir üzücü olay ile karşılaşırsanız nasıl bir tavır içinde olursunuz sorusuna ergenlerin %68,3’ünün sabrederim, Allah sabredenlerle beraberdir, O’na dua ederim yanıtını verdiği tespit edilmiştir.²⁵⁰

3. **Din, başa çıkma sürecinin bir ürünü olabilir:** Acı tecrübeler, hastalıklar, felaketler, travmalar insanları dini bağlılıklara, pratiklere yöneltebilir.²⁵¹ Konuyla ilgili olarak araştırmamızda örseleyici yaşantıya maruz kalan bazı ergenlerin, dine yöneldikleri gözlenmiştir. **Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan HT (17 yaşında)** bu durumu şöyle

²⁴⁸ Pargament, a.g.m., s.198.

²⁴⁹ Pargament, a.g.m., ss. 195 -214; Bahadır, a.g.e., ss.66- 67.

²⁵⁰ Demir, a.g.e., s.149.

²⁵¹ Pargament, a.g.m., ss. 195 -214; Bahadır, a.g.e., ss.66-67.

ifade etmektedir: “Özel ailevi bir problemim var. Ailemden ayrılmak beni çok etkiledi. On iki yaşındaydım. Ailemle hala görüşüyorum. Bu yaşadıklarım ve kurumda olmakla ilgili sorunlarımda bu Allah’tan gelmiştir, derim. İlk sıkıntı ile karşılaştığımda Allah’a isyan ediyorum ama sonra hemen farkına varıyorum. Bu yaşadıklarım çok şükür beni dinime yöneltti. Beş vakit namaz kılıyorum. Düzenli oruç tutuyorum. Kuran-ı Kerim’i her gün okuyorum. Dört defa hatim ettim. Günde yirmibin salavat çekiyorum. Her namazdan sonra dua ederim. Genelde hep dua ederim.”

Yapılan çalışmalarda sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin, yaşadıkları bazı problemlerle başa çıkmak için dini başa çıkma yöntemlerine başvurdukları tespit edilmiştir.²⁵² Din, ergene hayatının zor zaman ve durumlarında “teselli sunma”, “kontrol duygusu kazandırma” fonksiyonu sağlarken, bazı zamanlarda “anlam sunma” ve “umut verme” fonksiyonlarını icra eder.²⁵³ Dinin başa çıkma sürecinde fonksiyonları değerlendirildiğinde; özellikle, kimlik bunalımı yaşayan gençlere din yaşam çerçevesi sunar.²⁵⁴ İnanç sistemiyle din, gencin “anlama ve bilme” gereksinimi hiçbir varlık alanını dışarıda bırakmayacak şekilde karşılamaktadır.²⁵⁵

Din; stres verici, acı bir olayı anlamlandırma ve yorumlama olanağı sağlamaktadır.²⁵⁶ Ayrıca bir olayı veya problemi bilişsel olarak yapılandırmayı kolaylaştıracak bir çerçeve ortaya koymaktadır.²⁵⁷ Özellikle travmaya maruz kalan ergenler için bu fonksiyonu ön planda olduğu görülmektedir. Araştırmamızda **Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan NA** (16 yaşında) yaşadıklarını şöyle anlamlandırıyor: “Tek çocuğum. Annem Türkistanlı. Babamı hiç görmedim, tanımadım. Annem ikinciye evlendi, evlendiği kişiye baba dedik. Ama o da bana zarar verdi, şiddet uyguladı. Gerçek babamı da bulmak istemiyorum. Çünkü hayal kırıklığına uğramak istemiyorum. Bu yaşadıklarım karşısında bazen kendimi ikiyüzlü gibi hissediyorum. 3 yıl boyunca çok mutlu gibi rol yapmak zorunda kaldım. Annem ve babamın arasında sorunlar vardı. Biz hiçbir şey yokmuş gibi davrandık. Hatta okuldaki öğretmenlerim bile bu yaşadıklarımı öğrenince çok şaşırdı. NA çok başarılı ve güçlü bir kız bu nasıl olur diye çok şaşırdılar. Artık güzel bir şey yaşadığımda bile sevinemiyorum. Çünkü her olumlu şeyin arkasından hep olumsuz bir

²⁵² Demir, a.g.e., s.149

²⁵³ Pargament, a.g.e., s. 223.

²⁵⁴ Kula, *Kimlik ve Din*, s.79.

²⁵⁵ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, ss. 115-116.

²⁵⁶ Küçükcan, a.g.e., s.71.

²⁵⁷ Küçükcan, a.e., s.154.

şey geliyor. Artık birini de tam olarak sevemiyorum. Artık acıklı bir olay anlatıldığında da üzülemiyorum. Çünkü ben aç kaldığımda ya da zor durumda kaldığımda kimse bana müdahale etmedi. Ben de karışmıyorum Allah bana nasıl yardım etti ise onlara da yardım eder. Olumsuz bir şey yaşadığımda ilk önce kızdım. Sonra oturup düşündüğümde sınav, geçer diyecek gibi oluyorum. Allah'a bırakıyorum. Mesela üvey babamın bana zarar vermesi, şiddet uygulaması ben onun yerinde olsam bir daha o kızla karşılaşmam inşallah diye dua ederdim. İmtihandayız sürekli, hayatın zorluğu, hayatta yaşadığım zorluklardır. Ben şöyle düşünüyorum. Hayat bir hediye kutusu, kutunun üzerindeki kurdelalar, süslemeler, çiçekler hayatın güzel tarafları, kutunun içi karanlık, hayat o karanlık. Mesela bu dünyada sana zarar verenleri söylüyorsun, iftira diyorlar. Söylediklerini kanıtlayamıyorsun, çünkü kız çocuğusun, erkek değilsin, cahiliye dönemi gibi aynı.”

Köse ve Küçükcan'ın araştırmasında Marmara depreminden etkilenmiş, travmaya maruz kalan kişilerin, depremi algılama, açıklama ve anlamlandırmada dini kavram ve motifleri sıklıkla kullandıklarını tespit edilmiştir.²⁵⁸ Ayrıca dini başa çıkmanın en önemli fonksiyonu stres ve kaygıyı azaltmasıdır. Dini başa çıkma, stres ve kaygı gibi kişinin psikolojik yapısında gerilim yaratan unsurların dini inanç ve pratiklerle en düşük düzeye indirilmesi, ruhsal uyum ve dengenin korunması için çaba harcanmasıdır. İbadetler, bireyin disiplinli bir hayata alışmasını sağlamakta, iç çatışmalardan kurtararak, iş yapabilme potansiyelini arttırmaktadır. Sosyal uyuma yardımcı olmaktadır.²⁵⁹ Kubacko – Jasiocka Dorzak & Opozzyńska (1990) Polonya'da üniversite öğrencileriyle yaptığı araştırmada, 2/3'ünün stresli durumlarda dini başa çıkmayı kullandığını tespit etti.²⁶⁰ Pargament ve arkadaşları (1990 –1991) yılında Kuveyt Savaşının etkilerini 215 üniversite öğrencisi üzerinde araştırdı. Araştırmada, dini destek pratiklerinin stresi azalttığı tespit edildi. Özellikle, günlük hayatta, din görevlileri ve kurumlarından destek alan kimselerin daha az stresli oldukları tespit edilmiştir.²⁶¹ Topuz'un araştırmasında da insanların stresli ve problemlili zamanlarda dini inanç ve davranışlara bilinçli olarak yöneldiklerini, çözüme

²⁵⁸ Küçükcan, a.e., s.154.

²⁵⁹ Akif Hayta, “İbadetler ve Ruh Sağlığı”, *Gençlik Din ve Değerler (içinde)*, (ed.) Hayati Hökeleklili, Ankara, Okulu Yayınları, 2002, ss.121-126.

²⁶⁰ Pargament, a.g.e., s.409.

²⁶¹ Pargament, a.e., s.419.

yönelik tutumlar benimsedikleri tespit edildi.²⁶²

Gençlerin sağlıklı bir birey olarak yetişmeleri ve yaşamın getirdiği sorunlarla başa çıkmalarında, dini inanç ve değerlerin rolü büyüktür.²⁶³ Hayta'nın araştırmasında, gençlerin ibadet etme oranı ile yaşamın zorluklarıyla başa çıkma, kendini mutlu ve güçlü hissetme arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir.²⁶⁴ Dini inanç ve ibadetlerin, gençlerin ruh sağlığı üzerinde olumlu etkisi söz konusudur. Şahin'in araştırmasında, yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %42,6'sı ibadetlerini yerine getirdiğinde Allah'a yakın hissettiğini, %24,4'ü huzurlu hissettiğini ifade etmiştir.²⁶⁵ Demir'in araştırmasında; yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %83,1'i ibadet ettiğinde rahatladığını, Allah'a karşı görevlerini yerine getirdiği için huzurlu olduğunu ve heyecan duyduğunu ifade etmiştir.²⁶⁶ Demirci'nin Malatya Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler üzerinde yaptığı çalışmada ergenlerin 3 /5'i ibadet ettiğinde kendisini huzurlu ve güvende hissettiğini belirtmiştir.²⁶⁷

Araştırmamızda “yaşadığın problemleri çözmeye ibadetlerin ne gibi etkileri oldu?” sorusunu yönlendirdiğimiz ergenlerin verdikleri bazı yanıtlar aşağıda verilmiştir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan KZ: (18 yaşında) “On yıldır yurttan kalıyorum. Üç kardeşim. Babam serbest çalışıyor, oduncu. Annem ben bir yaşında iken vefat etti. Annemi tanımadım, hatırlamıyorum. Üvey annem var. Beni anneannem dokuz yaşına kadar büyüttü. Babam üç kardeşi bir araya getirmek için yurda verdi. Bu süreçte yaşadığım sorunları çözmemde en büyük etki ibadetlerimdi. Bu yurda geldikten sonra her şeyi öğrendim. Lise ikiden beri namaz kılıyorum. Namaz kılınca rahatladığımı hissediyorum, geliştiğimi hissediyorum. Sabrımı namaz arttırdı. Küfredmiyorum artık argo kullanmıyorum”

Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ÇM: (18 yaşında) “İbadetlerim ve dualarım, birçok şeyi aşmamı sağladı. Şu zamana kadar geldiysen dualar sayesinde.”

Şanlıurfa Bsrn'de kalan FF: (16 yaşında) “İbadet edince huzuru buldum. İyi bir

²⁶² İlhan Topuz, *Dini Gelişim Seviyeleri İle Dini Başa Çıkma Tutumları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2003, ss.143-144.

²⁶³ Hökelekli, “Gençlik ve Din”, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi (içinde)*, s.22.

²⁶⁴ Akif Hayta, “İbadetler ve Ruh Sağlığı”, *Gençlik Din Değerler Psikolojisi (İçinde)*, (ed.) Hayati Hökelekli, İstanbul, Dem Yayınları, 2006, s.174.

²⁶⁵ Şahin, a.g.t., s.93.

²⁶⁶ Demir, a.g.e., s.96.

²⁶⁷ Demirci, a.g.t., s.82.

insan oldum, merhametli. İbadetler, problemlerimi çözmeme yardım etti.”

Bursa Bsrn’de kalan CNN: (15 yaşında) “Kuranı Kerim okuduğumda, namaz kıldığımda, dua ettiğimde bunların hepsi, Allah’a yöneldiğim zaman Allah içimi rahatlatıyor, gönlümden ne geçiyorsa hayırlısını veriyor” şeklinde yanıtlamıştır.

Din, kişinin karşılaştığı stresli olayı veya örseleyici yaşantıyı kabullenmesine yardımcı olmaktadır. Bullman ve Wortman (1977)’de kötü bir kaza sonucu yürüme engeli yaşayan kişilerin, bu durumla nasıl başa çıktıklarını araştırmıştır. Araştırmada deneklerin, “niçin ben” sorusuna; Allah’ın takdiri olarak yanıt verdikleri ve durumu kabullendikleri tespit edildi.²⁶⁸ Küçükcan ve Köse’ nin araştırmasında, depremzedelerin dini inançlarının, yaralanma, ölüm ve kayıpları kabullenmeyi kolaylaştırdığı ortaya çıkmıştır.²⁶⁹ Ekşi’nin üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada, deneklerin kabullenme, olumlu tarzda yeniden yorumlama başa çıkma mekanizmalarını daha sık kullandıkları tespit edilmiştir.²⁷⁰ Şahin’in çalışmasında; yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %42’sinin kader insan doğmadan yazılmış bir yazgıdır, değiştiremez. İnsanın kaderini Allah çizmiştir şeklinde bir anlayışa sahip oldukları, istemedikleri durumu kabullenme sürecinde aklileştirme yolunu tercih ettikleri tespit edildi. Bu düşünceye sahip olan ergenlerin başa çıkamadıkları birçok sorunu Allah’ın yazdığı kader olarak görüp, rahatladıkları bulunmuştur.²⁷¹ Demirci’nin Malatya Yetiştirme Yurdu’ndaki ergenlerle yaptığı araştırmada gençlerin kader konusunda teslimiyetçi bir yaklaşıma sahip olduğunu ve kader inancının onların yaşadığı olumsuzluklar karşısında telafi edici bir özelliğe sahip olduğu bulunmuştur.²⁷² Araştırmamızda ergenlerin bazılarının yaşadıkları olumsuzları kader olarak anlamlandırarak yaşadıkları örseleyici yaşantıyı kabule zemin oluşturdukları gözlenmiştir. Ancak bazı ergenlerin “Yaşadıklarım, başıma gelenler kaderim” algısının sorunu kalıcı olarak değerlendirmelerine neden olduğu ve problemleri ile başa çıkmalarında ergenleri ertelemeye yönelttiği gözlenmiştir. Araştırmamızda **Şanlıurfa Bsrn’de kalan ZA** yaşadıklarını şöyle anlamlandırmaktadır: (17 yaşında) “Bütün bu yaşadıklarım, ağabeyimin bana isitismarı, ailemin sahip çıkmaması kader. Böyle gelmiş, böyle gider. Kaderimi değiştiremem ki. Ben kendimden vazgeçmişim siz benim için bu kadar

²⁶⁸ Pargament, a.e., s.138.

²⁶⁹ Küçükcan, a.g.e., ss.108-109.

²⁷⁰ Ekşi, a.g.t., s.224.

²⁷¹ Şahin, a.g.t., s.79.

²⁷² Demirci, a.g.t., s.84.

çalıyorsunuz ki?”

Pargament ve arkadaşları (1988)'de dini başa çıkmanın 3 farklı tarzını ortaya koymuşlardır:

1. Kişisel Yönelimli (Self Directing) :Stresli bir durumla karşılaşan birey, Allah'tan yardım beklemez, kişisel olanaklarıyla problemi çözmeye çalışır. Bu dini başa çıkma tarzını genellikle, yüksek benlik saygısı ve kişisel kontrol sahibi kimseler tercih etmektedir. Bu bireyler, problem çözmeye bağımsız davranırlar. Bu tür başa çıkma dini başa çıkmayı dışlamaz. Aksine Allah bana problemi çözmem için gerekli donanımı ve iradeyi verdi, problemimi çözerim anlayışı hakimdir. Kontrol kişisel odaklıdır. Bu dini başa çıkma metodu, Allah katındaki sorumluluklarını üstlenen bireyi ön plana çıkarmaktadır.

2. Erteleme – Kaçış – Olumsuz Tevekkül (Deferring): Birey, hiçbir şey yapmadan Allah'ın durumu çözmesini ve duruma müdahale etmesini bekler. Bu dini başa çıkma tarzını kullananlar, genellikle düşük seviyede hayatını kontrol eden, her şeyi şansa, kadere bırakan, düşük benlik saygısına sahip, problem çözmeye az planlama yapan, farklılıklara tolerans göstermeyen, dogmaya bağlı, pasif kişilik özelliklerine sahip kişilerdir. Kontrol, Tanrı odaklıdır. Sorumluluk Allah'ındır.

3. İşbirlikçi (Collaborative): Kişi, problemi çözmek için bireysel çaba harcar ve Allah'tan yardım bekler. Daha çok iç güdümlü dindarların ve sık dua eden kimselerin başvurduğu bir metottur. Bu dini başa çıkma tarzına başvuranlar, genellikle aktif bir şekilde Allah ile iletişim kuran, yüksek benlik saygısına ve hayat kontrolüne sahip kişilerdir. Kontrol, kişisel çaba ve Allah odaklıdır. Sorumluluk ne yalnız kişinin, ne de Allah'ındır.²⁷³

Bu noktada dini danışmanın sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin kader yüklemeleri ve olumsuz dini başa çıkmaları ilgili birebir görüşmeler yapması gerekebilir. Kader konusunda “beyin fırtınası” vb. grup yöntemlerine başvurularak ergenlerin farkındalığı artırılabilir, olumlu dini başa çıkma sürecine rehberlik edilebilir.

Din, kişinin yaşadıkları olumsuzluklarla başa çıkma sürecinde umut içinde olmasını sağlayarak olumlu başa çıkmaya temel oluşturmaktadır. Bu açıdan din, ergenin hayatın anlamını keşfetmesini ve geleceğe umutla bakmasını sağlamaktadır.²⁷⁴ Ünal'ın

²⁷³ Pargament, a.g.e., ss.182-293.

²⁷⁴ Pargament, a.g.e., s.186.

üniversite öğrencileriyle yaptığı araştırmada, dindarlık ve umut arasında olumlu ilişki bulunmuştur.²⁷⁵ Dua ve ibadet eden genç, yaşama karşı iyimser ve pozitif bakış açısına sahip olabilir.²⁷⁶ Hayta' nın araştırmasında, gençlerin %75,7'sinin dualarının şimdi olmasa bile gelecekte kabul edileceğine inandıkları ortaya çıkmıştır.²⁷⁷ Doğan'ın araştırmasında, 15 –12 yaş grubundaki deneklerin, %56,4'ü dualarının kabulüne kesinlikle inandıklarını belirtmişlerdir. Aynı araştırmada dualarının ara sıra kabul edildiğine inanan gençlerin oranı %43.6 olarak bulunmuştur. ²⁷⁸ Arıcı'nın araştırmasında, dua etme sıklığı ile ümitsizliğe kapılma arasında ters bir orantı görülmektedir. Bu bulguya göre dua etme sıklığı ile umut arasındaki sıkı bir bağ olduğu söylenebilir. Dua eden ergen gelecekte, çözümlerden ümitlidir ki dua etmeye devam etmektedir.²⁷⁹ Dini inançlar ve dua, gence geleceğe yönelik hedefler belirlemesine yardımcı olmaktadır.²⁸⁰ Kişinin geleceğe yönelik amaçlarının, projelerinin, beklentilerinin olması ve gerçekleştirmek için çaba harcaması, ruh sağlığı açısından önemlidir.²⁸¹ Yüksel'in araştırmasında gençlerin %90,9'u, dua ettiğinde, Allah'ın dualarını kabul ettiğini umut ederek ferahlık ve huzur duyduğunu ifade etmiştir.²⁸² Kimter'in araştırmasında da “dualarımın kabul olunacağını ümit ederek ferahlarım” diyen gençlerin oranı %84'tür.²⁸³ Din ve dua, insanın elem ve acılarını azaltan, teselli eden bir umut feneridir. Dua; sabır, azim ve ümit duygularını kuvvetlendirmekte, ümitsizlik handikabına karşı korumaktadır.²⁸⁴ Allah'la kurulan derin ve samimi ilişki olan dua, ergenin direnme ve dayanma, güçlüklerle başa çıkma gücünü arttırmaktadır. Böylece dua, gencin umutsuzluğa düşmesini engelleyen bir başa çıkma mekanizması oluşturmaktadır.²⁸⁵ Araştırmamıza katılan **Şanlıurfa Bsrn'de kalan GR** (17 yaşında, madde bağımlısı) duanın hayatındaki önemini şöyle ifade etmektedir: “Çocukluğumdan beri yurtlardayım. Kendimi

²⁷⁵ Nurten Ünal, *Dini İnanç, İbadet ve Duanın Umutsuzlukla İlişkisi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, TN:91, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1998, s.160-161.

²⁷⁶ Mehmet Soysaldı, *Kuran'da Dua*, İstanbul, Şule Yayınları, 1999, s.51.

²⁷⁷ Akif Hayta, a.g.t., s.95.

²⁷⁸ Mebrure Doğan, *Duanın Psikolojik ve Psikoterapik Etkileri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, TN: 40, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1997, s.68.

²⁷⁹ Asude Arıcı, *Ergenlerde Dini Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2005, s.159.

²⁸⁰ Küçükcan, a.g.e., 151.

²⁸¹ Nurten Kimter, “Dini İnanç, İbadet ve Duanın Umutsuzlukla İlişkisi Üzerine”, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi (içinde)*, (ed.) Hayati Hökelekli, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2002, s.183.

²⁸² Leman Yüksel, *Üniversiteli Kız Öğrencilerde Cinsel Ahlak ile Dini İnanç ve Tutumların İlişkisi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, TN:89, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1995, s.71.

²⁸³ Nurten Kimter, “İbadet ve Duanın Umutsuzlukla İlişkisi”, *Gençlik Din Değerler Psikolojisi (İçinde)*, (ed.) Hayati Hökelekli, İstanbul, Dem Yayınları, 2006, s. 246.

²⁸⁴ Bkz. Veysel Uysal, *Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, İstanbul, M.Ü.İ.F. Yayınları, 1996, s.123.

²⁸⁵ Kimter, a.g.m., s.227.

bildim bileli yurtlardayım. Annemi babamı tanımıyorum. Aslında hayatımda çok olay oldu. Ama en fazla etkileyen olay Van yurdunda kalırken haksız yere Hatay'a sürgün gitmem. Bu beni yıktı. Sonra cesaretim çok kırıldı. Ama ibadetlerim ve dualarımın bana yardım etti. Nasıl söyleyeyim içimde Allah inancımı hiç kaybetmememi sağladı, o an ağladım olmayacak dediğim anda bile 5 dakika sonra dua ettiğimde olacağına inancım oldu.”

Ayrıca dua stres ve kaygıdan kurtulmak için sıkça başvurulan bir başa çıkma mekanizmasıdır.²⁸⁶ Yapılan araştırmalarda, ergenlerin yaşadıkları sorunlarla başa çıkmak için sıklıkla duaya başvurdukları görülmektedir. Koç'un araştırmasında, ergenlerin %56,5'i dua ve ibadetlerin hayatın zorluklarıyla başa çıkmada çok fazla etkili olduğunu belirtmektedir. Koç'un araştırma bulguları, ergenlerin zorluklarla başa çıkmada duanın önemini ve etkisini net bir profille ortaya koymaktadır.²⁸⁷ Arıcı'nın araştırmasında; ergenlerin dua etme sıklığı ile yaşadığı sorunlarla ilgili stres ve kaygıyı azaltması, sorun üzerinde düşünmesi, mücadele azmini arttırması, kendini güvende hissetmesi arasında anlamlı ve pozitif ilişkiler bulunmuştur.²⁸⁸ Demir'in çalışmasında yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin olumsuzlukla karşılaştıklarında %68,3 dua ettikleri tespit edilmiştir.²⁸⁹ Demirci'nin Malatya yetiştirme yurdunda kalan ergenlerle yaptığı çalışmada, gençlerin çoğu çok dua ettiğini belirtmiştir.²⁹⁰ İnsanlar, özellikle “kriz anları” diye nitelendirilen sıkıntılı, buhranlı zamanlarda dua eder, İlahi yardıma sığınır. Duayı, insan ruhunun vazgeçilmez bir boyutu yapan da, duanın fitri – tabii bir tepki olmasıdır.²⁹¹ Dua, bir başa çıkma metodu olarak; problem odaklı, duygusal odaklı olarak ya da iki metot birlikte kullanılmaktadır. Problem odaklı başa çıkma tarzı olarak dua; problemi tanımlamayı, problemin çözümü için alternatif çözümler geliştirmeyi, planlamayı, Allah ile işbirliği yaparak aktif başa çıkmayı sağlar. Stres veren yaşantı veya travma oluşturan durum değiştirilemeyecek nitelikte ise dua; duygusal gerilimi azaltmaktadır. Dua; durumu yeniden yorumlamayı ya da kabullenmeyi sağlayarak duygusal odaklı başa çıkma tarzında

²⁸⁶ Bkz. Küçükcan, a.g.e., s.151.

²⁸⁷ Mustafa Koç, *Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Ruh Sağlığına Etkileri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, TN: 121, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2002, s.1

²⁸⁸ Asude Arıcı, “Ergenlerde Dini Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua”, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi (İçinde)*, (ed.) Hayati Hökelekli, İstanbul, Dem Yayınları, 2006, s.553.

²⁸⁹ Demir, a.g.e., s.149.

²⁹⁰ Demirci, a.g.t., s.66.

²⁹¹ Pierre Marinier, *Dua Üzerine Düşünceler*, (çev. Sadık Kılıç), İzmir, Nil Yayınları, 1990, s.12.

işlev görmektedir.²⁹² Ergen, stresli ve sıkıntılı bir durumda duanın etkisini, “bir yatışma ve rahatlama” olarak hissetmektedir.²⁹³ Dua ile insanın, sinirsel ve ruhsal faaliyetlerinde bir uyum egemen olur.²⁹⁴ Dua, bilincin karanlık bölgelerine nüfuz ederek, bireyi sakinleştirmekte ve gerilimden kurtarmaktadır.²⁹⁵ Dua ve ibadetler sayesinde ergen, derin yönlerini, sınırlarını, kaynaklarını keşfeder. Kendisi hakkında farkındalığı artar. Dua, kişinin stres ve kaygısını azaltarak, psiko – sosyal uyumunu arttırmaktadır.²⁹⁶ Duanın, stres ve depresyon riskini azalttığı birçok araştırma ile ortaya konulmuştur.²⁹⁷ Yaparel’in araştırma bulguları genel olarak değerlendirildiğinde, 17-22 yaş grubundaki gençlerde dua davranışı arttıkça, kaygıda bir düşüş tespit edilmiştir.²⁹⁸ Koç’un araştırmasında ergenlerin, %83’nün en çok aşırı stresli ve kaygılı durumlarda dua ettiği bulunmuştur. Ayrıca aynı çalışmada dua ile günlük yaşamın problemlerinden kaynaklanan stres ve kaygısının azaldığını ve bu sorunlarla başa çıkabildiğini ifade eden ergenlerin oranı % 85’dir. ²⁹⁹ Arıcı’nın araştırmasında ergenlerin dua etme sıklık düzeyi ve duanın yaşanan problemle ilgili stres ve kaygıyı azaltması arasında pozitif anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Ergenlerde dua etme sıklığı arttıkça, yaşadıkları problemle ilgili stres ve kaygılarının azaldığı tespit edilmiştir.³⁰⁰

Araştırmamızda “Peki dua etmenin sana nasıl etkileri oldu, biraz bahseder misin?” sorusuna **Şanlurfa Bsrn’de kalan İK:** (17 yaşında, cinsel istismar mağduru) “Dua ettiğimde ferahlıyorum, bütün sıkıntılarım gidiyor, avuçlarım hep açık kalsın istiyorum, dua ettiğimde kendimi Allah’a yakın hissediyorum” şeklinde yanıtladıkları bulunmuştur.

Ergenlik; fiziksel, cinsel, duygusal, sosyal ve kişisel gelişimlere bağlı çok çeşitli sıkıntı ve problemlerin yaşandığı bir evredir.³⁰¹ Dua ile birey, problemleri üzerinde düşünme ve çözüm yolları geliştirme fırsatı yakalar. Bu durum, sorunları ile başa çıkma açısından önemli bir aşamadır. Kişi dua ederek, yaşadığı sıkıntıları, çözülmesi gereken bir

²⁹² Atkinson, a.g.e., s.509.

²⁹³ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s.229.

²⁹⁴ Alexis Carrel, Ali Şeriatî, *Dua*, İstanbul, Birleşik Yayınları, 1999, s.45.

²⁹⁵ Bkz. Marinier, a.g.e., s.38.

²⁹⁶ Akif Hayta, “U.Ü.İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İbadet ve Ruh Sağlığı – Psiko – Sosyal Uyum İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”, *U.Ü.İ.F.*, S.9, Bursa, 2000, ss.487-502.

²⁹⁷ Bkz. Küçükcan, a.g.e., s.151.

²⁹⁸ Recep Yaparel, *Yirmi ve Kırk Yaşları Arasındaki İlişki*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1987, s.111.

²⁹⁹ Koç, a.g.t., ss.2-4.

³⁰⁰ Arıcı, a.g.t., s.118.

³⁰¹ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.18.

problem olarak kabul etmiş ve gündemine almıştır.³⁰² Kişi dua ederek, bilinç seviyesini yükseltmekte, idrak kapasitesini arttırmaktadır.³⁰³ Kurumda kalan ergenler, dua ile problemlerini tanımlama ve ortaya koyma fırsatı bulmaktadır. Dua eden ergen, problemlerini çözmek ve önlemek için gerekli olan bütün çözüm ve alternatifleri, Allah'a havale etmenin sağladığı sükunet ve güçle araştırmaktadır.³⁰⁴ Sabır ve tevekkül rahatlığı ve kararlılığı ile çözüme yönelmektedir.³⁰⁵

Ergenlik sorunları ile birlikte kurumda kalmanın ve aile ortamından uzak olmanın getirdiği sorunlar vardır. Dua, gence olumsuzluklar karşısında ayakta durma ve dayanma gücü vermektedir.³⁰⁶ Duanın en önemli etkisi bireyin azmini güçlendirmesidir. Olumsuz olaylar ve problemlerle karşılaşan ergen, Allah'ın yanında olduğunu bilmektedir. Sorunlarla mücadele etmede, Allah'ın yardımcı olacağına inanarak dua eder. Bu durum problemlerle başa çıkmada olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Ergen dua ile sabrı öğrenir, dayanma gücü artar, farklı çözüm yolları geliştirebilir.³⁰⁷ Ergen dua ederek, olumsuz olaylardan sıyrılarak, çaba göstermeye başlar.³⁰⁸ İbadetler ve dua, harekete geçmek ve olumlu bir davranışta bulunmak için adım atmaktır.³⁰⁹ Dua sıkıntıya karşı bir tepki ve cevaptır. Dua ile ego (ben) tatmine ulaşır, kendini güçlü hisseder.³¹⁰ Hayta'nın araştırmasında gençlerin %96.8'i "Allah'a olan inancım dua ve ibadetler, zorluklara karşı benim için güç ve kuvvet kaynağıdır" tutum cümlesine katıldıkları bulunmuştur.³¹¹ Koç'un araştırmasında, inançlı ve dini pratiklerini yerine getiren ergenlerin %73.43'ü, inandığı halde dini pratikleri eksik olan ergenlerin % 49.14'ü zorluklara katlanmada duanın çok fazla etkili olduğunu belirtmiştir.³¹² Arıcı'nın araştırmasında, dua etme sıklık düzeyi ile duanın ergenin yaşadığı sorun karşısında mücadele azmini arttırması arasında pozitif

³⁰² Shad Helmstter, *İçe Dönük Konuşmanın Gücü*, (çev. Betül Çelik), 5.b., İstanbul, Sistem Yayınları, 1998, s. 53.

³⁰³ Marinier, a.g.e., s.38.

³⁰⁴ Selahattin Parlador, "Dua", *İslam Ansiklopedisi*, C. IX, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s.532

³⁰⁵ Marinier, a.g.e., s.47- 48; Bebek, a.g.e., s.95.

³⁰⁶ Soysaldı, a.g.e., s.53.

³⁰⁷ Küçükcan, a.g.e., s.81.

³⁰⁸ Hasan Kayıklık, Kuran'daki Dualar Üzerine Psikolojik Bir Araştırma, *Ç.Ü.İ.F.*, S.1, Adana, 2000, s.148

³⁰⁹ Eva de Vitray Meyerovitch, *Duanın Ruhu*, (çev. Cemal Aydın), 2. b., İstanbul, Şule Yayınları, 1990, s.14.

³¹⁰ Marinier, a.g.e., s.53.

³¹¹ Hayta, a.g.t., s.97.

³¹² Koç, a.g.t., s.112.

anlamli bir iliŒi tespit edilmiŒtir. Ergenlerin dua etme sıklık düzeyi arttıka, duanın m¼cadele azmini arttırması artmaktadır.³¹³

AraŒtırmamız da “Peki dua etmenin sana nasıl etkileri oldu, biraz bahseder misin ?” sorusuna **Œanlurfa YetiŒtirme Yurdu’nda kalan ANR:** (17 yaŒında) “Oldu iŒte, ben aslında Antep’te namaz kılıyordum, o zamanda çok dua ediyor istiyordum, bazı Œeylerin farkındaydım. Namaz ve dua sabrımı arttırdı, m¼cadele azmimi arttırdı, pes etmemem gerektiğini öğretti. Çünkü her Œeyin çözümlü var.”

1. Dua, olumlu dini baŒa çıkma yöntemi olarak ruh sağlığını olumlu etkilerken, olumsuz baŒa çıkma metodu olarak, ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir.³¹⁴ Hayta’nın çalıŒmasında, gençlerin % 0,9’u dualarım kabul edilmeyince Allah’a olan inancım sarsıldı ifadesine katılmıŒlardır.³¹⁵ Olumsuz baŒa çıkma yöntemi olarak, kabul edilmediği düşün¼len dua; bireyi isyana, Œüpheye sür¼kleyebilir. Ergen dua ettikten sonra, isteklerinin yerine gelmediğini gör¼nce çatıŒma psikolojisi yaŒayabilir. Duaya olan inancında azalma, dini otoritelere karŒı isyan gör¼lebilir. Hatta dini Œüpheleri artabilir ve ümitsizliğe kapılır.³¹⁶ Albayrak’ın araŒtırmasında, ergenlerin %8.8’i “Allah’ın dualarıma cevap vermediğini, benim durumumla ilgilenmediğini hatırladıka, inançlarımın zayıfladığını, dini duygularımın köreldiğini hissediyorum” ifadesine kesinlikle katıldığını; aynı ifadeye ergenlerin %13.3’ü ise, katıldığını belirtti. Bu araŒtırmaya göre %21 oranında bir ergen grubu, dualarına karŒılık alamadıkları için Œüphe tecr¼besi yaŒamıŒlardır.³¹⁷

AraŒtırmamızda “duaların kabul edilmediğinde ne hisseder ve düşün¼rs¼n?” sorusunu yönlendirdiğimiz M¼ hissettiklerini Œöyle ifade etmektedir:

Œanlurfa Bsrn’de kalan M¼ : (18 yaŒında) Üveylerle birlikte sekiz kardeŒiz, ben üç¼nc¼s¼y¼m. Annem sağ, babam yaŒıyor. Babamdan altı yedi ay Œiddet görd¼m. Üstelik istemediğim birine vereceklerdi. Buraya geldiğimde vücudumda mor olmayan yere yoktu. Annem babam ben iki üç yaŒında iken ayrıldılar. Ben babamın yanında üvey annemle kaldım. ArkadaŒlarımın bana attığı iftira ile babamın beni dövmesi, kendi öz

³¹³ Arıcı, a.g.t., s.118.

³¹⁴ Kenneth I. Pargament, Bruce W. Smith, Harold G. Koenig, Lisa Perez, “Patterns of Positive and Negative Religious Coping with Major Life Stressors”, *JSSR*, Volume 37 (4), December, 1998, s.710.

³¹⁵ Akif Hayta, a.g.t., s.95.

³¹⁶ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, ss. 221-223.

³¹⁷ Ahmet Albayrak, *Ergenlerin Din GeliŒiminde Sevgi ve Korku Motifinin Etkinliği*, (YayımlanmamıŒ Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1995, s.101.

kızına inanmayıp başkasına inanması çok zoruma gidiyor. Dua ediyorum. Ama dualarım kabul olmadığında niye ben diye şikayet ediyorum.”

Arıcı'nın araştırmasında, olaydan etkilenme düzeyi ile duaları kabul edilmediğinde Allah tarafından cezalandırıldığını hissetme arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yaşadığı sorunlarından çok etkilenen ergenlerin %37,9'unun, biraz derecede etkilenenlerin %26'sının, orta derecede etkilenenlerin %22,4'ünün duaları kabul edilmediğinde Allah tarafından cezalandırıldığını hissettikleri tespit edilmiştir. Ergenlerin duaları kabul edilmediğinde cezalandırıldıklarını hissetmeleri, olumsuz bir başa çıkma yöntemi olarak değerlendirilebilir.³¹⁸ Ergenin, Allah'ı cezalandırıcı veya bağışlayıcı olarak görmesi kişiliğini yansıtmaktadır. Ergenin, olaylara pozitif ve negatif yaklaşmasından kaynaklanmaktadır.³¹⁹ Gençlik döneminin önemli bir sorunu da günahkârlık psikolojisinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, bazı gençleri dinden uzaklaştırmakta, cezalandırıcı Tanrı kavramına yaklaştırmaktadır.³²⁰

Bu noktada dini danışmanın ergenlerin duaları kabul edilmediğinde nasıl bir yüklenme ve dini başa çıkma içinde olduklarını tespit etmesi ve duayı olumsuz dini başa çıkma yöntemi olarak kullanan ergenlere rehberlik etmesi gerekebilir. Birebir görüşme ya da grup etkinlikleri oluşturulabilir. Örneğin “Dualarım ve Hissettiklerim Etkinliği” yapılabilir.³²¹

³¹⁸ Arıcı, a.g.m., ss.551-552.

³¹⁹ Mireda La, “Mental, Health Religion & Culture”, *Journal of Theology*, S.31, Konu 2, Summer 2003, s.156

³²⁰ Mehmet Emin Ay, “Kuran'da Gençler ve Gençlik Değerleri”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi II (içinde)*, İstanbul, Ensar Yayınları, 2003, s.30.

³²¹ Bkz. Ek: 11'dedir. “Dualarım ve Hissettiklerim Etkinliği” tarafımızca yetiştirme yurdu ve Bsrn'de uygulanmıştır.

BÖLÜM:II

ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMLARI

1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Sosyal hizmet kurumlarında dini danışmanlık ve rehberlik alanında yapılan bu çalışmanın teorik bölümleri, dokümantasyon metod ve tekniklerinden kaynak taraması ve analiziyle oluşturulmuştur. Kaynak taramasında; sosyal hizmetler alanı, psikoloji, tıp, din eğitimi alanındaki çalışmalardan da yararlanılmıştır.

Araştırmanın teori bölümünde sosyal hizmet kurumlarında dini danışmanlık ve rehberlikle ilgili yeterli literatür olmadığı için yaptığımız görüşmelerden bazı örneklere yer verilerek konu açıklanmıştır.

Araştırmanın uygulama bölümünde, nitel araştırma desenleri içinden ve yarı yapılandırılmış mülakat tekniklerinden ve katılımcı gözlemden yararlanılmıştır. Son yirmibeş yıldır sosyal bilimler alanında nitel araştırmaların arttığı görülmektedir. Nitel araştırma tekniklerinin, nicel tekniklere alternatif olarak yaygınlaşması basit bir teknik tercih olmayıp, epistemolojik - ontolojik tercihlerin bilinçli ya da bilinçsiz bir uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır.¹ Nitel araştırma yöntemlerinde, olay ve olgular doğal ortamlarında gözlemlenmektedir. Bu açıdan, gerçeğin birden fazla ve sosyal olarak yapılandığına inanan nitel araştırmacı, sosyal olayları araştırırken bunların gerçekleştiği doğal ortamda bireyleri inceleyerek çalışmasını gerçekleştirmektedir. Nitel araştırma yöntemleri, araştırmanın gerçekleştirildiği ortamı anlamaya, tanımaya, sonuçlara olan etkilerini açıklama konusunda daha hassas oldukları için gerçekleri çok boyutlu olarak değerlendirme fırsatı oluşturmaktadır.² Nitel araştırmalarda, kullanılan tekniklerin ayırıcı özelliği, sosyal bağlama göre esneklik gösteren bir niteliğe sahip olmalarıdır. Bu

¹ Elif Kuş, “Sosyal Bilim Metodolojisinde Paradigma Dönüşümü ve Psikolojide Nitel Araştırma”, *Türk Psikoloji Yazıları*, S.10 (20), 2007, ss. 19-41.

² Nesrin Işıkoğlu, “Eğitimde Nitel Araştırma”, *Eğitim Araştırmaları*, 20, ss. 158-165.

araştırmalarda yaşam, statik olarak değil; süreçsel olarak görülmektedir. Nitel araştırmacılar, sosyal deneyimin nasıl yaratıldığını ve anlamlandırıldığını vurgulayan soruların yanıtlarını ararken; nicel araştırmacılar tersine, sürecin değil, değişkenler arasındaki nedensel ilişkinin analizini ve ölçümünü vurgularlar. Bu avantajları açısından nitel araştırmalar, sosyal bilimlere çalışmalarına zenginlik katar.³ Dolayısıyla kurum altında korunma altına alınan bu ergenlerin, psikolojilerini anlamada ve duygu dünyalarını keşfetmede mülakat tekniği derinlemesine anlama olanağı sağlamaktadır. Derinlemesine mülakat metodu; gençlerin neyi ve neden düşündüklerini, duygu, tutum, tecrübe, istek ve hislerinin neler olduğunu, gerçekliğe ilişkin algılarını, tanımlamalarını, anlamlandırmalarını, gerçeği algılama biçimlerini, davranışlarını yönlendiren eğilimleri anlamayı sağlayan yüzeysel değil, daha derinlemesine bilgi edinmeyi sağlayan bir veri toplama aracıdır.⁴ Mülakat tekniğinin avantajları şöyle sıralanabilir;

1. Mülakat; yüz yüze yapılan doğal bir iletişim sürecidir. Birey hakkında en doğru ve eksiksiz bilgiyi birinci kaynaktan elde etme imkanı verir.
2. Mülakat tekniği geniş bir kullanım alanına sahiptir.
3. Mülakat; sözel ifadelerin arka planındaki eğilimleri gözleme imkanı sağlar.
4. Mülakat; sözlü iletişime dayandığı için, okuma ve yazması olmayan kişilere de uygulanabilir.
5. Mülakat, dini danışmanlık ve rehberlikte, problemleri ve uyumsuz davranışların nedenini anlamada kullanılmaktadır.
6. Mülakat esnasında danışan dışındaki kimselerin etkisi azaltılmış olur.⁵

Araştırmada; sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin sorunlarını, yakın ilişki kurma biçimlerini, benlik saygılarını, dini yüklemelerini, dini başa çıkma süreçlerini anlamaya yönelik yarı yapılandırılmış mülakat tekniğinde yararlanılmıştır. Verilerin çözümlenmesi ve incelenmesinde “içerik analiz” yöntemi kullanılmıştır. Nitel içerik analizi; “olayların, durumların, stillerin, imajların, anlamların ve nüansların anahtar kelime olarak yer aldığı içgörünün peşindedir.”⁶

³ Kuş, a.g.m., ss. 19-41.

⁴ Kuş, a.m., ss. 19-41; Mustafa Turgut, *Çocuklara Yönelik Çocuklara Yönelik Programlar ve Bu Programlarda Yayımlanan Reklamın İçerik Analizi Araştırması*, Ankara, TC. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2009, s.42.

⁵ Mustafa Kutlu, “Bireyi Tanıma ve Bireyi Tanıma Teknikleri”, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* (içinde), (ed.) Alim Kaya, 6. b., Ankara, Anı Yayınları, 2009, s.225.

⁶ Sharan B. Merriam, *Nitel Araştırma*, (çev. Selahattin Turan), İstanbul, Nobel Yayınları, 2013, s.196.

2. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmamızın evrenini, kız yetiştirme yurtlarında, bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezinde kalan gençler oluşturmaktadır. 2015 yılı sonu itibariyle 19 yetiştirme yurdunda toplam 631 çocuğa hizmet verilmektedir. Ayrıca çocuk yuvası ve kız yetiştirme yurdu olarak 0-18 yaş çocuklara hizmet veren 7 kuruluştaki 337 çocuğa hizmet verilmektedir.⁷

Kız yetiştirme yurdu sayısı azdır. Çünkü devlet kışla tipi kurumdan ziyade sevgi evlerinde ve 0 - 18 yaş çocuk evlerinde çocuk ve gençlerin bakılmasını hedeflemektedir. Ayrıca 2013 yılı sonu itibariyle toplam 39 Bakım Sosyal ve Rehabilitasyon merkezi mevcuttur.⁸ 2015 Yılı Mayıs sonu itibariyle ÇODEM (KBRM, ÇOGEM, BSRM) toplam kuruluş sayısı 60, bakılan toplam çocuk sayısı 1.116'dır.⁹

Çalışmamızın örneklemini Türkiye gençliğinin bir parçası olan, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı sosyal hizmet kurumlarından Şanlıurfa ve Bursa'da Yetiştirme Yurdu ile Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi'nde kalan 52 kız ergen oluşturmaktadır. Mülakatımız 2011-2012 yılları arasında Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve BSRM'de kalan kız ergenlere ve 2013-2014 yılları arasında Bursa Yetiştirme Yurdu ve BSRM'de kalan kız ergenlere uygulanmıştır. Bu süre içinde sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlere haftada bir en az üç saat düzenli periyotlarla gidilmiş onları yakından tanıma ve gözlemle imkânı bulunmuştur.

Örneklelimizi oluşturan yetiştirme yurtlarında anne babası olmayan ya da anne babası tarafından bakımı gerçekleştirilemeyen 13 – 18 yaş aralığındaki ergenler devlet tarafından korunmaktadır. Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin çoğu örgün öğrenimlerine devam etmektedir. Şanlıurfa ve Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin çoğunun boşanmış aile çocukları olduğu gözlenmiştir. Yetiştirme yurtlarında kalan ergenler iki veya üç kişilik odalarda kalmaktadır. Yemek saatleri, etüd ders çalışma saatleri, izin saatleri kurum tarafından planlanmıştır. Ergenlerin izin günlerinde belirli saat aralıklarında dışarıya çıkma ve sosyalleşme imkanları mevcuttur.

Örneklelimizi oluşturan Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi'nde kalan kız ergenler; fiziksel, cinsel, duygusal istismara uğramış, travma yaşamış ergenlerdir. Bakım

⁷ <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr> / Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı /2015 Mayıs İstatistik Raporu.

⁸ <http://www.aile.gov.tr> / Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2013 Yılı İdare Faaliyet Raporu, ss.58-60.

⁹ <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr> / Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı /2015 Mayıs İstatistik Raporu.

ve rehabilitasyon merkezinde kalan ergenler aile ve olumsuz çevrelerinden korunmak için genellikle açık adresi güvenlik koşulları nedeni ile verilmeyen, şehir merkezine uzak kurumlarda koruma altına alınmışlardır. Koruma kararları ve güvenlikleri gerekçeleri ile kurum dışına çıkmalarına resmi izin ile izin verilmektedir. Güvenlik gerekçesi ile kurumda kalan ergenler genellikle açık liseden eğitimlerine devam etmektedirler. İki veya üç kişilik odalarda ikamet etmektedirler. Kurumda televizyon odası, kütüphane, dinlenme odaları ve etüd odaları, yemekhane, hatta ergenlerin kendilerinin kullandıkları uygulama mutfakları bulunmaktadır. Ergenlerin sabah kalkma ve gece yatma saatleri, yemek saatleri ve kurs saatleri kurum tarafından düzenlenmektedir. Ergenlerin çoğu güvenlik gerekçesi ile eğitimlerine devam edemedikleri için kurumda bilgisayar, kuaförlük, el sanatları vb kurslar düzenlenmektedir. Bsrn'de kalan ergenlerin çoğunun zamanın büyük çoğunluğu kurumda geçmektedir.

3. ARAŞTIRMADA KULLANILAN VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmamızda nitel araştırma desenleri içinden katılımcı gözlem ve yarı yapılandırılmış mülakat tekniklerinden yararlanılmıştır. Öncelikle yarı yapılandırılmış sorular, yedi sekiz kişiden oluşan bir ön test grubuna uygulanmış, anlaşılmayan sorular düzeltilmiş, düzeltilen form araştırmada kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış mülakat soruları “Ekler Bölümünde verilmiştir.”¹⁰ Bu soruların dışında ergenleri daha derinlemesine anlamak için bireye özel, görüşme esnasında farklı açık uçlu sorularda yönlendirilmiş ve kayıt altına alınmıştır.

Doktora çalışmasının daha verimli ve gerçekçi bir bakış açısına sahip olabilmesi için kurumlarda gönüllü olarak Diyanet İşleri Başkanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı protokolü çerçevesinde, dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti verilmiştir. Bu süreçte çeşitli program ve etkinliklerle gençlerle birlikte olunarak onları gözleme ve bizzat yaşayarak anlama imkanı bulunmuştur. Gözlem çeşitlerinden katılımlı gözlem tekniği kullanılmıştır. Katılımlı gözlemden, gözlemci, gözlenen birey ya da gruba aynı ortamda bulunmakta ve onlarla aynı etkinliklere katılmaktadır. Gözlemci gruba katılmakta ve gözlemci rolünü bırakarak gruba bütünleşmektedir. Böyle bir durumda gözlemcinin gözlem yaptığını grup bilmemelidir. Böylece gözlemci gözlediği grubun duygu, düşünce

¹⁰ Bkz. Ek: 1.

ve davranışlarını kolayca fark edebilir.¹¹ Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlere haftada bir en az üç saat düzenli periyotlarla gidilmiş onları yakından tanıma ve gözlemle imkanı bulunmuştur. Katılımlı gözleme, dışarıdan yurtlara bakışla içerden dışarıya bakış açıları arasındaki farkı bizzat araştırmacı yaşayarak deneyimlemiştir.

4. VERİLERİN ANALİZİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Elde edilen bulgular, içerik analizi ile değerlendirilmiştir. İçerik analizi; toplanan verilerin önce kavramsallaştırılmasını, daha sonra ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir şekilde düzenlenmesini ve buna göre veriyi açıklayan temaların saptanmasını, verilerin tanımlanmasını, kodlanmasını ve kategorileştirilmesini kapsar. İçerik analizin ilk aşamasında “kategoriler” belirlenmektedir. Kodlamak mesajın anlamı üzerinde bir işlem uygulamak demektir. “Kodlama” da iki yaklaşım söz konusudur. Birincisi, var olan bir kategori sistemini ele alarak verileri buna göre gruplandırmak, ikincisi ve bizim kullandığımız yöntem, kategoriler önceden saptanmamıştır. Özellikle metnin veya mesajın özelliklerini ortaya koymaya çalışan araştırmalarda kullanılmaktadır. Araştırmamızda, ergenlerle yapılan mülakatlarda kaydedilen metin ve mesaj öğeleri diğer öğelere göre farklılıkları ve benzerlikleri belirlenerek gözlenen bu özellikler, anlam birimleri çıkartılarak kategoriler oluşturulmuştur. Bu durum açık yaklaşım olarak da adlandırılmaktadır.¹² Araştırmamızda içerik analizi yapılırken aşağıdaki aşamalar uygulanmıştır:

1. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerle yaptığımız yarı yapılandırılmış mülakatta ergenlerin konuşmaları aynen yazılmış, sözsüz iletişim unsurları kaydedilerek yazıya aktarılmıştır. Örneklemin yanıtları yazıya aktarılırken etik kurallar gereği, ergenlerin isimleri yerine “AR” gibi rumuzlar kullanılmıştır.
2. Özel anlamları yakalamak ve temaları belirlemek amacıyla yapılan ses kayıtları defalarca dinlenmiş, yazılı metin defalarca okunmuş ve gözden geçirilmiştir.
3. Konuyla ilgili anlam birimleri çıkarılmıştır.
4. Kümelenen anlam birimlerinden hareketle kodları belirlenmiştir.

¹¹ Kutlu, a.g.m., s.255.

¹² Nuri Bilgin, *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikleri ve Örnek Çalışmalar*, 2. b., Ankara, Siyasal Kitabevi, ss.12-14.

5. Mülakat metinlerine defalarca dönülerek kodları kontrol edilmiştir.

6. Kodlardan hareketle kategoriler oluşturulmuştur.¹³

Böylece katılımcılardan alınan nitel bilgiler nicel değerlere dönüştürülmüştür. Elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır, Microsoft Office Excel 2010 programı kullanılarak, demografik bilgiler ile kişisel bilgi ve tutumlarla ilgili soruların frekans analizleri ve grafikleri oluşturulmuştur.

Ayrıca sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerle ilgili gözlem kayıtları tutulmuştur. Gözlem kayıtları, içerik analizi yaparken daha derinlemesine yorumlama imkanı sağlamıştır. Gözlem kayıtlardan bazı örnekler Ekler Bölümünde paylaşılmıştır.

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

5.1.ÖRNEKLEM GRUBU İLE İLGİLİ BULGULAR

Araştırma deseninde, demografik bilgiler tablo ve grafik şeklinde aşağıda verilmektedir.

Tablo 5: Örneklem Sayısı ve Yeri

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Bursa	26	50,0
Şanlıurfa	26	50,0
Toplam	52	100,0

Tablo-5'te görüldüğü gibi örneklem; , %50'si Bursa, %50'si Şanlıurfa olmak üzere sosyal hizmet kurumlarında kalan 52 ergenden oluşmaktadır.

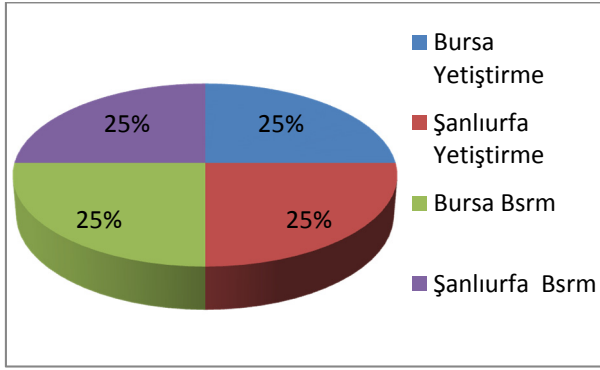
Tablo 6: Kurumlara Göre Örneklem Sayısı ve Yeri

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Bursa Yetiştirme	13	25,0
Şanlıurfa Yetiştirme	13	25,0
Toplam	26	50,0

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Bursa Bsrn	13	25,0
Şanlıurfa Bsrn	13	25,0
Toplam	26	50,0

¹³ Merriam, a.g.e., ss.175-179.

Şekil 7: Kurumlara Göre Örneklem Sayısı ve Yeri

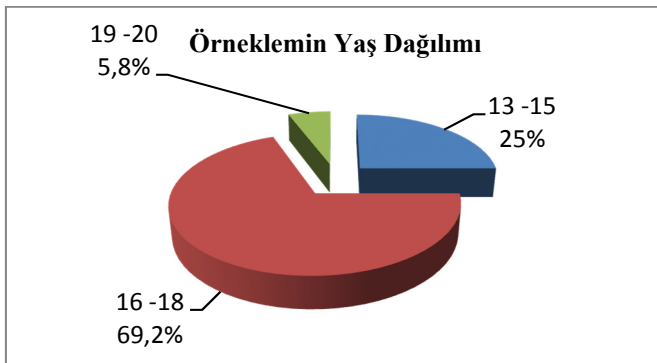

Tablo-6’da kurumlara göre örneklem sayısı ve yeri görülmektedir. Örneklemimizin %50’sini yetiştirme yurdunda kalan ergenler, %50’sini bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezinde kalan ergenler oluşturmaktadır. Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdunda kalan toplam 26 ergen ile Bursa ve Şanlıurfa Bsrn’de kalan toplam 26 ergen örneklemimizi oluşturmaktadır.

Tablo 7: Örneklem Yaş Dağılımı

Yaş Aralığı	Sayı	Yüzde
13 -15	13	25,0
16 -18	36	69,2
19 -20	3	5,8
Toplam	52	100,0

Şekil 8: Örneklem Yaş Dağılımı

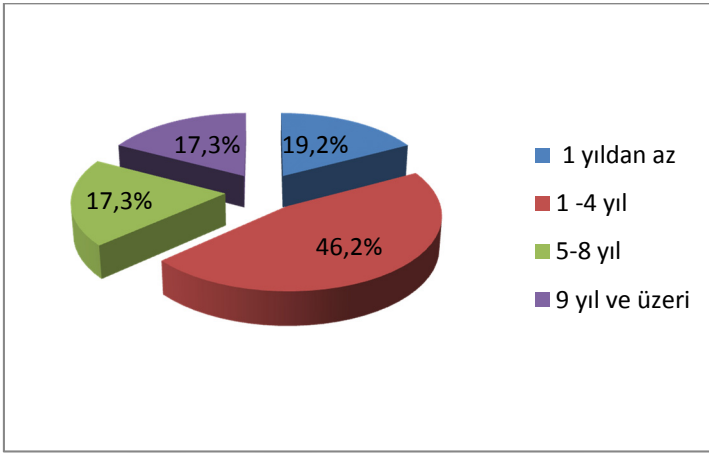

Tablo - 7’de görüldüğü gibi örneklemimizin %69,2’sini 16-18 yaş, %25’ini 13 -15 yaş, %5,8’ini 19 -20 yaş grubu oluşturmaktadır.

Tablo 8: Örneklemin Kurumda Kalma Süresi

Kurumda Kalma Süresi	Sayı	Yüzde
1 yıldan az	9	17,3
1 -4 yıl	24	46,2
5-8 yıl	10	19,2
9 yıl ve üzeri	9	17,3
Toplam	52	100,0

Şekil 9: Örneklemin Kurumda Kalma Süresi

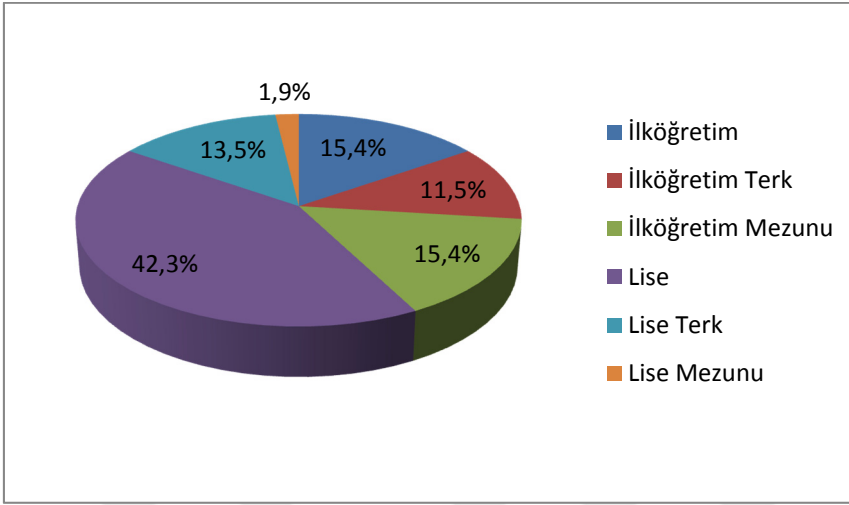

Tablo 8’de görüldüğü gibi örneklemin sosyal hizmet kurumlarında kalma süresi 1-4 yıl arası olan ergenler %46,2, 5 -8 yıl arası olan ergenler %19,2, 1 yıldan az olanlar, %17,3, 9 yıl ve üzeri olanlar %17,3’tür.

Tablo 9: Örneklemin Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
İlköğretim	8	15,4
İlköğretim Terk	6	11,5
İlköğretim Mezunu	8	15,4
Lise	22	42,3
Lise Terk	7	13,5
Lise Mezunu	1	1,9
Toplam	52	100,0

Şekil 10: Örneklemin Eğitim Durumu

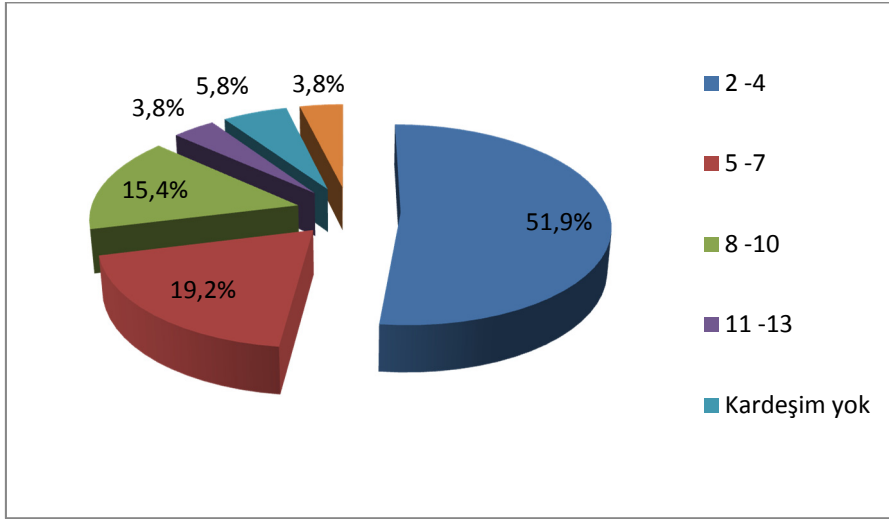

Tablo 9’da görüldüğü gibi örneklemin %42,3’ü liseye gitmektedir. %15,4’ü ilköğretime devam etmektedir. %15,4’ü ilköğretim mezunu, %13,5’i lise terk, % 11,5’i ilköğretim terk, %1,9’u lise mezunudur. Ergenlerin çoğunluğunun liseye gittiği görülmektedir.

Tablo 10: Örneklemin Kardeş Sayısı

Kardeş Sayısı	Sayı	Yüzde
2 -4	27	51,9
5 -7	10	19,2
8 -10	8	15,4
11 -13	2	3,8
Kardeşim yok	3	5,8
Kardeş Sayımı Bilmiyorum	2	3,8
Toplam	52	100,0

Şekil 11: Örneklemin Kardeş Sayısı

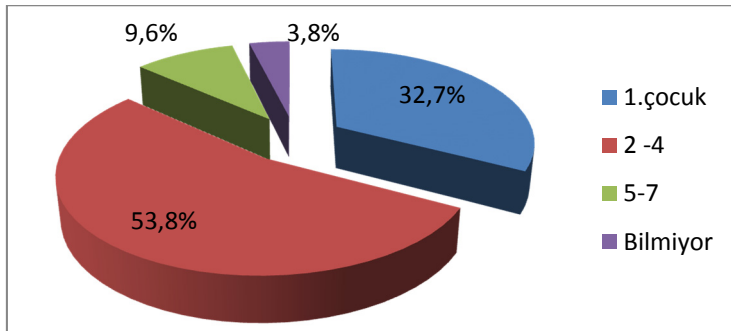

Tablo 10’da görüldüğü gibi örneklemin %51,9’unun 2-4 kardeş, %19,2’sinin 5-7 kardeş, %15,4’ünün 8-10, %3,8’inin 11-13 kardeş oldukları görülmektedir. %5,8’inin kardeşi olmadığı tek çocuk oldukları görülmektedir. %3,8’inin ise kardeş sayısını bilmediği görülmektedir.

Tablo 11: Örneklemin Ailenin Kaçınıcı Çocuğu Olduğu

Kaçınıcı Çocuk Olduğu	Sayı	Yüzde
1.çocuk	17	32,7
2 -4	28	53,8
5-7	5	9,6
Bilmiyor	2	3,8
Toplam	52	100

Şekil 12: Örneklemin Ailenin Kaçınıcı Çocuğu Olduğu

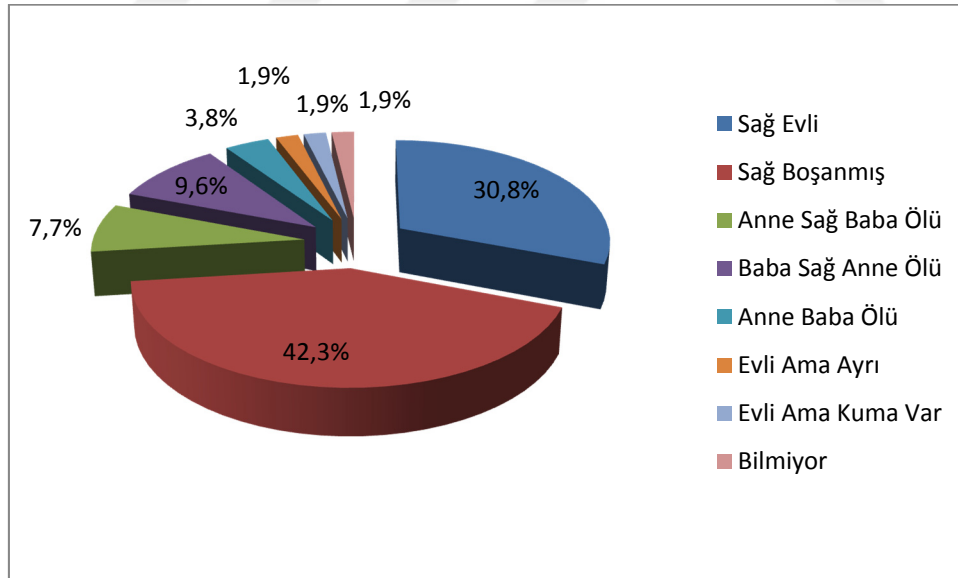

Tablo 11’de görüldüğü gibi örneklemin %53,8’inin ailesinin ikinci ve dördüncü çocuk aralığında olduğu, %32,7’sinin ailenin ilk çocuğu olduğu görülmektedir. %9,6’sının beşinci ve yedinci çocuk aralığında olduğu, %3,8’inin ailesinin kaçınıcı çocuğu olduğunu bilmediğı görülmektedir.

Tablo 12: Örneklemin Anne Baba Durumu

Anne Baba Durumu	Sayı	Yüzde
Sağ Evli	16	30,8
Sağ Boşanmış	22	42,3
Anne Sağ Baba Ölü	4	7,7
Baba Sağ Anne Ölü	5	9,6
Anne Baba Ölü	2	3,8
Evli Ama Ayrı	1	1,9
Evli Ama Kuma Var	1	1,9
Bilmiyor	1	1,9
Toplam	52	100,0

Şekil 13: Örneklemin Anne Baba Durumu

Tablo 12’de örneklemin aile durumuna bakıldığında %42,3’ünün ailelerinin sağ boşanmış, %30,8’inin sağ ve evli, %9,6’sının baba sağ anne ölü, %7,7’sinin anne sağ baba ölü, %3,8’inin anne baba ölü, %1,9’unun evli ama ayrı, %1,9’unun evli ama kuma var, %1,9’unun ailesinin durumunu bilmediğı görülmektedir.

5.2.ERGENLERİN SORUNLARI İLE İLGİLİ BULGULAR

Araştırmanın ilk sorusu; “sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşadıkları sorunlar nelerdir?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu genel soru doğrultusunda ergenlere 5 tane soru yöneltilmiştir. Bu sorulara verilen cevaplar içerik analizi ile analiz edilmiştir. Her bir sorununun analizi aşağıda tek tek belirtilmiştir.

Tablo 13: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenleri Mutlu Eden Etmenler

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Ailele Olmak	15	28,8
Sevgi Görmek / Değer Verilmek	10	19,2
İbadet Etmek	5	9,6
Ayaklarımın Üzerinde Durmak	6	11,5
Derslerde Başarılı Olmak	3	5,8
Müzik Dinlemek	3	5,8
Çevremdekilerin Mutlu Olması	2	3,8
Başkasını Mutlu Etmek	2	3,8
Küçük Şeyler	2	3,8
Hiç Bir Şey Beni Mutlu Etmez	4	7,7
Toplam	52	100,0

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlere “hayatta seni mutlu eden şeylerden bahsedersen misin?” sorusu yönlendirildi. Ergenlerin %28,8’i, ailele olmak, %19,2’si sevgi görmek ve değer verilmek, %11,5’i ayaklarım üzerinde durmak, %9,6’sı ibadet etmek, %5,8’i derslerde başarılı olmak, müzik dinlemek, %3,8’i çevremdekilerin mutlu olması, küçük şeyler, yanıtını verdiği görülmektedir. Ergenlerin yanıtlarında, sorunlarını yansıtan kendilerini mutlu edecek ihtiyaçları ifade ettikleri görülmektedir. %7,7’si hiçbir şeyin kendini mutlu etmediğini belirtmiştir.

Tablo 14: Kurumlara Göre Ergenleri Mutlu Eden Etmenler

Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	BSRM	Frekans	Yüzde
Ailemle Olmak	6	23,1	Ailemle Olmak	9	34,6
Sevgi Görmek / Değer Verilmek	6	23,1	Sevgi Görmek / Değer Verilmek	4	15,4
İbadet Etmek	3	11,5	İbadet Etmek	2	7,7
Ayaklarımın Üzerinde Durmak	1	3,8	Ayaklarımın Üzerinde Durmak	5	19,2
Derslerde Başarılı Olmak	3	11,5	Derslerde Başarılı Olmak	0	0,0
Müzik Dinlemek	2	7,7	Müzik Dinlemek	1	3,8
Çevremdekilerin Mutlu Olması	2	7,7	Çevremdekilerin Mutlu Olması	0	0,0
Başkasını Mutlu Etmek	0	0,0	Başkasını Mutlu Etmek	2	7,7
Küçük Şeyler	1	3,8	Küçük Şeyler	1	3,8
Hiçbir Şey Beni Mutlu Etmez	2	7,7	Hiçbir Şey Beni Mutlu Etmez	2	7,7
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Tablo 14’te kurumlara göre ergenleri mutlu eden etmenler değerlendirildiğinde, Bsrn’de kalan ergenlerin %34,6’sının, yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin ise %23,1’inin “ailemle olmak yanıtını” verdikleri görülmektedir. Bsrn’de kalan ergenlerin %19,2’si “ayaklarım üzerinde durmak” ifadesini kullanırken, yetiştirme yurdunda bu oranın %3.8 olduğu bulunmuştur.

Tablo 15: Şehirlere Göre Ergenleri Mutlu Eden Etmenler

BURSA	Frekans	Yüzde	URFA	Frekans	Yüzde
Ailemle Olmak	9	34,6	Ailemle Olmak	6	23,1
Sevgi Görmek / Değer Verilmek	5	19,2	Sevgi Görmek / Değer Verilmek	5	19,2
İbadet Etmek	0	0,0	İbadet Etmek	5	19,2
Ayaklarımın Üzerinde Durmak	5	19,2	Ayaklarımın Üzerinde Durmak	1	3,8
Derslerde Başarılı Olmak	0	0,0	Derslerde Başarılı Olmak	6	23,1
Müzik Dinlemek	3	11,5	Müzik Dinlemek	0	0,0
Çevremdekilerin Mutlu Olması	1	3,8	Çevremdekilerin Mutlu Olması	1	3,8
Başkasını Mutlu Etmek	0	0,0	Başkasını Mutlu Etmek	2	7,7
Küçük Şeyler	1	3,8	Küçük Şeyler	1	3,8
Hiç Bir şey Beni Mutlu Etmez	1	3,8	Hiç Bir şey Beni Mutlu Etmez	1	3,8
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Şehirlere göre değerlendirildiğinde, her iki şehirde de ergenlerin çoğu ailemle olmak beni mutlu eder yanıtını verdiği görülmektedir. İki şehir arasında farklılık; Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler, kendilerini mutlu eden etmen olarak “derslerimde başarılı olmak” (%23,1) verir iken, Bursa'da bu yanıt bulunmamaktadır. İki şehir arasında diğer bir farklılık; Şanlıurfa'da ergenlerin %19,2'si ibadet etmenin kendilerini mutlu ettiğini ifade ederken Bursa'da bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır.

Tablo 16: Şehir ve Kurum Birlikte Değerlendirildiğinde Ergenleri Mutlu Eden Etmenler

BURSA YETİŞTİRME	Frekans	Yüzde	URFA YETİŞTİRME	Frekans	Yüzde
Ailemle Olmak	5	38,5	Ailemle Olmak	1	7,7
Sevgi Görmek / Değer Verilmek	3	23,1	Sevgi Görmek / Değer Verilmek	3	23,1
İbadet Etmek	0	0,0	İbadet Etmek	3	23,1
Ayaklarımın Üzerinde Durmak	1	7,7	Ayaklarımın Üzerinde Durmak	0	0,0
Derslerde Başarılı Olmak	0	0,0	Derslerde Başarılı Olmak	3	23,1
Müzik Dinlemek	2	15,4	Müzik Dinlemek	0	0,0
Çevremdekilerin Mutlu Olması	1	7,7	Çevremdekilerin Mutlu Olması	1	7,7
Başkasını Mutlu Etmek	0	0,0	Başkasını Mutlu Etmek	0	0,0
Küçük Şeyler	0	0,0	Küçük Şeyler	1	7,7
Hiçbir şey Beni Mutlu Etmez	1	7,7	Hiçbir şey Beni Mutlu Etmez	1	7,7
Toplam	13	100	Toplam	13	100

BURSA BSRM	Frekans	Yüzde	URFA BSRM	Frekans	Yüzde
Ailemle Olmak	4	30,8	Ailemle Olmak	5	38,5
Sevgi Görmek / Değer Verilmek	2	15,4	Sevgi Görmek / Değer Verilmek	2	15,4
İbadet Etmek	0	0,0	İbadet Etmek	2	15,4
Ayaklarımın Üzerinde Durmak	4	30,8	Ayaklarımın Üzerinde Durmak	1	7,7
Derslerde Başarılı Olmak	0	0,0	Derslerde Başarılı Olmak	0	0,0
Müzik Dinlemek	1	7,7	Müzik Dinlemek	0	0,0
Çevremdekilerin Mutlu Olması	0	0,0	Çevremdekilerin Mutlu Olması	0	0,0

Olması			Olması		
Başkasını Mutlu Etmek	0	0,0	Başkasını Mutlu Etmek	2	15,4
Küçük Şeyler	1	7,7	Küçük Şeyler	0	0,0
Hiçbir şey Beni Mutlu Etmez	1	7,7	Hiçbir şey Beni Mutlu Etmez	1	7,7
Toplam	13	100	Toplam	13	100

Şanlıurfa ve Bursa Yetiştirme Yurdu karşılaştırıldığında, Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin %38,5'i "ailemle olmak beni mutlu eder" yanıtını verirken, Şanlıurfa'da bu oran, beklenilenin aksine %7,7'dir. Ayrıca Şanlıurfa'da "derslerimde başarılı olmak" beni mutlu eder yanıtını %23,1'i verirken, Bursa Yetiştirme Yurdu'nda bu yanıtı veren ergene rastlanmamaktadır.

Şanlıurfa ve Bursa Bsm karşılaştırıldığında; Bursa Bsm'de kalan ergenlerin %30,8'i mutlu eden etmen olarak "ayaklarım üzerinde durmak" yanıtını verirken, Şanlıurfa'da bu oran %7,7'dir.

Şanlıurfa Bsm'de kalan ergenlerin % 15,4'ü ibadet etmenin kendilerini mutlu ettiğini ifade ederken Bursa Bsm'de bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsm karşılaştırıldığında mutlu eden etmenlerde önemli bir farklılık görülmemektedir. Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsm karşılaştırıldığında temel farklılık beklenilenin aksine; Bsm'de "ailemle olmak" beni mutlu eder yanıtı veren ergen oranı (%38,5) iken, yetiştirme yurdu'nda kalan ergenlerde bu oran %7,7'dir.

Tablo 17: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Korku ve Kaygıları

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Gelecek Korkusu (Başkasına Muhtaç Olurum Diye Korkuyorum)	11	21,2
Ailemden Birini Kaybetmekten Korkuyorum	8	15,4
Sosyal Tepki Görmekten Korkuyorum	8	15,4
Sevdiklerimi Kaybetmekten Korkuyorum	7	13,5
Namusuma Zarar Gelir Diye Korkuyorum (Cinsel İstismar)	6	11,5
İyi Kul Olamamaktan Korkuyorum	3	5,8
Babamdan Korkuyorum	3	5,8
Hiç Bir Şeyden Korkmuyorum	3	5,8
Yalnız Kalmaktan Korkuyorum	2	3,8
Ölmekten Korkuyorum	1	1,9
Toplam	52	100,0

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşadıkları korku ve kaygılarını genel olarak değerlendirildiğinde; %21,2'sinin gelecekte korktukları görülmüştür. Gelecek korkusu olarak (gelecekte, meslek sahibi olamamaktan, ayakları üzerinde duramamaktan, üniversiteyi kazanmamaktan, mutlu bir evlilik yapamamaktan vb) ifadeler kullanmışlardır. %15,4'ünün ailesinden birini kaybetmekten, %15,4'ünün sosyal tepki görmekten korktuğu görülmektedir. %13,5'inin sevdiklerini kaybetmekten korktukları bulunmuştur. %11,5'i namusuna zarar gelir diye korktuğunu, %5,8'i iyi kul olamamaktan, %3,8'i yalnız kalmaktan, %1,9 ölmekten korktuğunu ifade etmiştir. Ergenlerin %5,8'i hiçbir şeyden korkmadığını ifade etmiştir.

Tablo 18: Kurumlara Göre Ergenlerin Korku ve Kaygıları

YETİŞTİRME YURDU	Frekans	Yüzde	BSRM	Frekans	Yüzde
Gelecek Korkusu (Başkasına Muhtaç Olurum Diye Korkuyorum)	8	30,8	Gelecek Korkusu (Başkasına Muhtaç Olurum Diye Korkuyorum)	3	11,5
Ailemden Birini Kaybetmekten Korkuyorum	5	19,2	Ailemden Birini Kaybetmekten Korkuyorum	3	11,5
Sosyal Tepki Görmekten Korkuyorum	1	3,8	Sosyal Tepki Görmekten Korkuyorum	7	26,9
Sevdiklerimi Kaybetmekten Korkuyorum	3	11,5	Sevdiklerimi Kaybetmekten Korkuyorum	4	15,4
Namusuma Zarar Gelir Diye Korkuyorum (Cinsel İstismar)	3	11,5	Namusuma Zarar Gelir Diye Korkuyorum (Cinsel İstismar)	3	11,5
İyi Kul Olamamaktan Korkuyorum	2	7,7	İyi Kul Olamamaktan Korkuyorum	1	3,8
Babamdan Korkuyorum	1	3,8	Babamdan Korkuyorum	2	7,7
Hiçbir şeyden Korkmuyorum	1	3,8	Hiçbir şeyden Korkmuyorum	2	7,7
Yalnız Kalmaktan Korkuyorum	2	7,7	Yalnız Kalmaktan Korkuyorum	0	0,0
Ölmekten Korkuyorum	0	0,0	Ölmekten Korkuyorum	1	3,8
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100

Kurumlara göre ergenlerin korkuları değerlendirildiğinde; Bsrn’de kalan ergenlerin %26,9’u sosyal tepki görmekten korktuğunu ifade ederken, yetiştirme yurdunda bu oran %3,8’dir. Ergenlerin sosyal tepki korkusu olarak; (yurt kız derlerse, yaşadıklarımı yüzüme vururlarsa, ailem bana bu yaşadıklarımından sonra farklı bakarsa, ileride eşim yurttan kaldığımı öğrenirse, vb) ifadeler kullandıkları bulunmuştur. İki kurum arasındaki diğer bir farklılık ise “gelecek kaygısı ve korkusunda” görülmektedir. Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %30,8’i gelecekte korktuğunu belirtirken, Bsrn’de oran %11,5’tir.

Tablo 19: Şehirlere Göre Ergenlerin Korku ve Kaygıları

Bursa Genel	Frekans	Yüzde	Urfa Genel	Frekans	Yüzde
Gelecek Korkusu (Başkasına Muhtaç Olurum Diye Korkuyorum)	4	15,4	Gelecek Korkusu (Başkasına Muhtaç Olurum Diye Korkuyorum)	7	26,9
Ailemden Birini Kaybetmekten Korkuyorum	2	7,7	Ailemden Birini Kaybetmekten Korkuyorum	6	23,1
Sosyal Tepki Görmekten Korkuyorum	5	19,2	Sosyal Tepki Görmekten Korkuyorum	3	11,5
Sevdiklerimi Kaybetmekten Korkuyorum	4	15,4	Sevdiklerimi Kaybetmekten Korkuyorum	3	11,5
Namusuma Zarar Gelir Diye Korkuyorum (Cinsel İstismar)	4	15,4	Namusuma Zarar Gelir Diye Korkuyorum (Cinsel İstismar)	2	7,7
İyi Kul Olamamaktan Korkuyorum	1	3,8	İyi Kul Olamamaktan Korkuyorum	2	7,7
Babamdan Korkuyorum	1	3,8	Babamdan Korkuyorum	2	7,7
Hiçbir şeyden Korkmuyorum	2	7,7	Hiçbir şeyden Korkmuyorum	1	3,8
Yalnız Kalmaktan Korkuyorum	2	7,7	Yalnız Kalmaktan Korkuyorum	0	0,0
Ölmekten Korkuyorum	1	3,8	Ölmekten Korkuyorum	0	0,0
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Şehirlere göre sosyal hizmet kurumunda kalan ergenlerin korkuları karşılaştırıldığında temel farklılık; Şanlıurfa’da ergenlerin %23,1’i ailesinden birini kaybetmekten korkarken, Bursa’da bu oran %7,7’dir. Şanlıurfa’da kalan ergenlerin %26,9’u gelecek kaygısı yaşarken Bursa’da bu oran %15,4’tür. Ergenler; gelecek korkusu olarak; “meslek sahibi olamamaktan, ayakları üzerinde duramamaktan, üniversiteyi kazanmamaktan, mutlu bir evlilik yapamamaktan korktuklarını ifade etmişlerdir.

Bursa ve Şanlıurfa karşılaştırıldığında Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin %19,2'si sosyal tepki görmekten korktuklarını ifade ederken, Şanlıurfa'da bu oran %11,5'tir.

Tablo 20: Kurum ve Şehir Birlikte Ele Alındığında Ergenlerin Korku ve Kaygıları

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Urfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Gelecek Korkusu (Başkasına Muhtaç Olurum Diye Korkuyorum)	3	23,1	Gelecek Korkusu (Başkasına Muhtaç Olurum Diye Korkuyorum)	5	38,5
Ailemden Birini Kaybetmekten Korkuyorum	2	15,4	Ailemden Birini Kaybetmekten Korkuyorum	3	23,1
Sosyal Tepki Görmekten Korkuyorum	1	7,7	Sosyal Tepki Görmekten Korkuyorum	0	0,0
Sevdiklerimi Kaybetmekten Korkuyorum	1	7,7	Sevdiklerimi Kaybetmekten Korkuyorum	2	15,4
Namusuma Zarar Gelir Diye Korkuyorum (Cinsel İstismar)	2	15,4	Namusuma Zarar Gelir Diye Korkuyorum (Cinsel İstismar)	1	7,7
İyi Kul Olamamaktan Korkuyorum	0	0,0	İyi Kul Olamamaktan Korkuyorum	2	15,4
Babamdan Korkuyorum	1	7,7	Babamdan Korkuyorum	0	0,0
Hiçbir şeyden Korkmuyorum	1	7,7	Hiçbir şeyden Korkmuyorum	0	0,0
Yalnız Kalmaktan Korkuyorum	2	15,4	Yalnız Kalmaktan Korkuyorum	0	0,0
Ölmekten Korkuyorum	0	0,0	Ölmekten Korkuyorum	0	0,0
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0
Bursa BSRM	Frekans	Yüzde	Urfa BSRM	Frekans	Yüzde
Gelecek Korkusu (Başkasına Muhtaç Olurum Diye Korkuyorum)	1	7,7	Gelecek Korkusu (Başkasına Muhtaç Olurum Diye Korkuyorum)	2	15,4
Ailemden Birini Kaybetmekten Korkuyorum	0	0,0	Ailemden Birini Kaybetmekten Korkuyorum	3	23,1
Sosyal Tepki Görmekten Korkuyorum	4	30,8	Sosyal Tepki Görmekten Korkuyorum	3	23,1

Sevdiklerimi Kaybetmekten Korkuyorum	3	23,1	Sevdiklerimi Kaybetmekten Korkuyorum	1	7,7
Namusuma Zarar Gelir Diye Korkuyorum (Cinsel İstismar)	2	15,4	Namusuma Zarar Gelir Diye Korkuyorum (Cinsel İstismar)	1	7,7
İyi Kul Olamamaktan Korkuyorum	1	7,7	İyi Kul Olamamaktan Korkuyorum	0	0,0
Babamdan Korkuyorum	0	0,0	Babamdan Korkuyorum	2	15,4
Hiçbir şeyden Korkmuyorum	1	7,7	Hiçbir şeyden Korkmuyorum	1	7,7
Yalnız Kalmaktan Korkuyorum	0	0,0	Yalnız Kalmaktan Korkuyorum	0	0,0
Ölmekten Korkuyorum	1	7,7	Ölmekten Korkuyorum	0	0,0
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu karşılaştırıldığında; Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin (%38,5), Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlere göre daha fazla gelecek kaygısı yaşadıkları görülmektedir. Bir diğer farklılık Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin %15,4'ü iyi bir kul olamamaktan korktuğunu ifade ederken, Bursa Yetiştirme Yurdu'nda bu yanıtı veren ergene rastlanmamaktadır.

Bursa ve Şanlıurfa Bsrn karşılaştırıldığında; %23,1'i ailesinden birini kaybetmekten korktuğunu ifade ederken, Bursa Bsrn'de bu yanıtı veren mevcut değildir. Diğer bir farklılık, Şanlıurfa Bsrn'de ergenlerin %15,4'ü babasından korktuğunu ifade ederken, Bursa Bsrn'de bu yanıtı veren ergene rastlanmamaktadır.

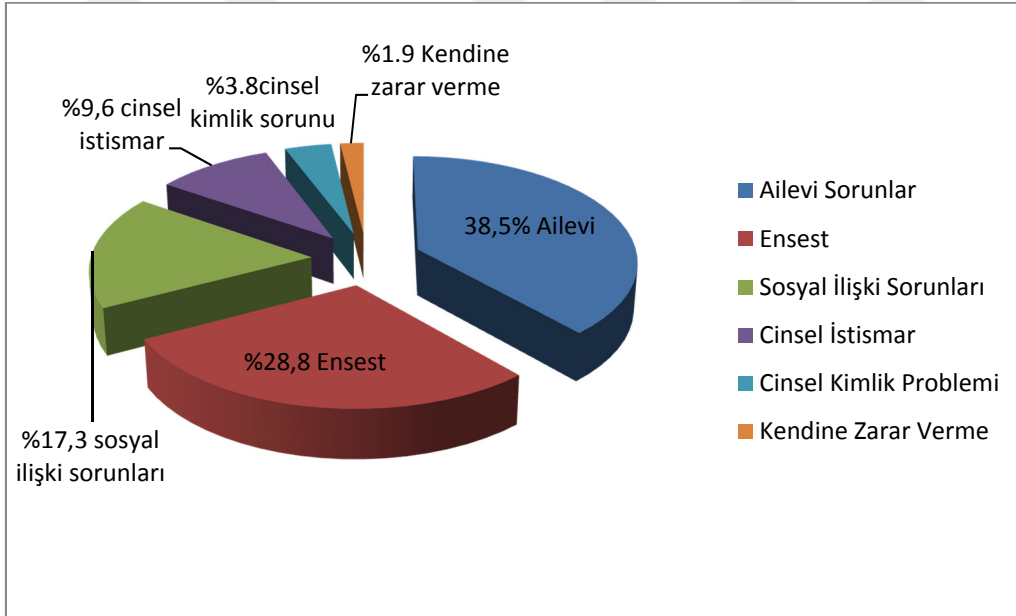
Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bsrn karşılaştırıldığında, Bsrn'de kalan ergenlerin %30,8'i sosyal tepki görmekten korkan, yetiştirme yurdu'nda oran %7,7'dir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Bsrn karşılaştırıldığında; Bsrn'de kalan ergenlerin %23,1'i sosyal tepki görmekten korkarken, yetiştirme yurdu'nda bu yanıtı veren bulunmamaktadır. Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin gelecek kaygıları %38,5 iken, Bsrn'de oran %15,4'tür.

Tablo 21: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenleri En çok Etkileyen Olumsuz Yaşantı

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Ailevi Sorunlar	20	38,5
Ensest	15	28,8
Sosyal İlişki Sorunları	9	17,3
Cinsel İstismar	5	9,6
Cinsel Kimlik Problemi	2	3,8
Kendine Zarar Verme	1	1,9
Toplam	52	100,0

Şekil 14: Örneklemi En Çok Etkileyen Olumsuz Yaşantı

“(Var ise) Yaşamda seni en çok etkileyen olumsuz yaşantını/ anını sakıncası yoksa paylaşabilir misin?” sorusuna ergenlerin çoğunluğu %38,5’i ailevi sorunlar yaşadığını ifade etmektedir. Ailevi sorunlar olarak; “aile kavgalarından, aileden birinin ölümünden, annenin evi terk etmesinden, ailemden ayrılmam, aile içi şiddet, babam ile görüşmemek, kardeşimi öldürmem vb .” ifade etmişlerdir.

Diğer ergenler %28,8’i ensest yaşamasından, %17,3’ü sosyal ilişki problemlerinden, %9,6’sı cinsel istismar yaşasından, %3,8’i cinsel kimlik sorunu yaşamasından, %1,9’u kendine zarar vermesinden çok etkilendiğini belirtti.

Tablo 22: Kurumlara Göre Ergenleri En Çok Etkileyen Olumsuz Yaşantı

Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	BSRM	Frekans	Yüzde
Ailevi Sorunlar	18	69,2	Ailevi Sorunlar	8	30,8
Ensest	3	11,5	Ensest	6	23,1
Sosyal İlişki Sorunları	3	11,5	Sosyal İlişki Sorunları	6	23,1
Cinsel İstismar	0	0,0	Cinsel İstismar	5	19,2
Cinsel Kimlik Problemi	2	7,7	Cinsel Kimlik Problemi	0	0,0
Kendine Zarar Verme	0	0,0	Kendine Zarar Verme	1	3,8
Toplam	26	100	Toplam	26	100

Kurumlara göre değerlendirildiğinde, yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin (%69,2) Bsrn'de kalan ergenlere göre (%30,8) daha fazla ailevi sorunlardan etkilendiği görülmektedir. Bsrn'de kalan ergenlerin; %19,2'si cinsel istismar yaşadığını ifade ederken, yetiştirme yurdunda bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır. Bsrn'de kalan ergenler (23,1) ensesti kendilerini en çok etkileyen yaşantı olarak ifade ederken, yetiştirme yurdunda bu oran %11,5'tir.

Tablo 23: Şehirlere Göre Ergenleri En çok Etkileyen Olumsuz Yaşantı

Bursa Genel	Frekans	Yüzde	Urfa Genel	Frekans	Yüzde
Ailevi Sorunlar	15	57,7	Ailevi Sorunlar	11	42,3
Ensest	4	15,4	Ensest	5	19,2
Sosyal İlişki Sorunları	2	7,7	Sosyal İlişki Sorunları	7	26,9
Cinsel İstismar	3	11,5	Cinsel İstismar	2	7,7
Cinsel Kimlik Problemi	1	3,8	Cinsel Kimlik Problemi	1	3,8
Kendine Zarar Verme	1	3,8	Kendine Zarar Verme	0	0,0
Toplam	26	100	Toplam	26	100

Şehirlere göre karşılaştırıldığında sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin en çok etkilendiği olumsuz yaşantı olarak farklılık; sosyal ilişki sorunlarında görülmektedir. Şanlıurfa'da sosyal ilişki sorunları %26,9 iken Bursa'da %7,7'dir. Diğer bir farklılık ailevi sorunlarda görülmektedir. Bursa'da ergenlerin %57,7'si ailevi sorunlar yaşadığını ifade ederken, Şanlıurfa'da bu oran %42,3'tür.

Tablo 24: Şehir ve Kurum Birlikte Değerlendirildiğinde Ergenleri En Çok Etkileyen Olumsuz Yaşantı

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Urfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Ailevi Sorunlar	9	69,2	Ailevi Sorunlar	9	69,2
Ensest	2	15,4	Ensest	1	7,7
Sosyal İlişki Sorunları	1	7,7	Sosyal İlişki Sorunları	2	15,4
Cinsel İstismar	0	0,0	Cinsel İstismar	0	0,0
Cinsel Kimlik Problemi	1	7,7	Cinsel Kimlik Problemi	1	7,7
Kendine Zarar Verme	0	0,0	Kendine Zarar Verme	0	0,0
Toplam	13	100	Toplam	13	100

Bursa BSRM	Frekans	Yüzde	Urfa BSRM	Frekans	Yüzde
Ailevi Sorunlar	6	46,2	Ailevi Sorunlar	2	15,4
Ensest	2	15,4	Ensest	4	30,8
Sosyal İlişki Sorunları	1	7,7	Sosyal İlişki Sorunları	5	38,5
Cinsel İstismar	3	23,1	Cinsel İstismar	2	15,4
Cinsel Kimlik Problemi	0	0,0	Cinsel Kimlik Problemi	0	0,0
Kendine Zarar Verme	1	7,7	Kendine Zarar Verme	0	0,0
Toplam	13	100	Toplam	13	100

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu karşılaştırıldığında; her iki kurumda da çoğunluğun %69,2 kendilerini en çok etkileyen durum olarak ailevi sorunları ifade ettikleri görülmektedir.

Bursa ve Şanlıurfa BsrM karşılaştırıldığında, Bursa BsrM’de kalan ergenlerde ailevi sorunlar %46,2 iken, Şanlıurfa’da bu oran %15,4’tür. Diğer bir farklılık, sosyal ilişki sorunlarında görülmektedir. Şanlıurfa BsrM’de ergenler %38,5 sosyal ilişki sorunları olduğunu ifade ederken, Bursa BsrM’de bu oran %7,7’dir. Şanlıurfa BsrM’de (%30,8) ensest Bursa BsrM’ye (%15,4) göre daha fazla görünmektedir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa BsrM karşılaştırıldığında; en çok etkileyen yaşantı olarak ailevi sorunlar yetiştirme yurdunda %69,2 iken, BsrM’de %46,2’dir. En çok

etkileyen olay olarak cinsel istismar Bsm'de %23,1 iken, yetiştirme yurdunda bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır. Ancak ensest her iki kurumda da %15,4 olarak bulunmuştur.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsm karşılaştırıldığında; en çok etkileyen olay yetiştirme yurdunda ailevi sorunlar %69, 2 iken Bsm'de %15,4'tür. Diğer bir farklılık; en çok etkileyen olay olarak ensest Bsm'de %30,8 iken, yetiştirme yurdunda %7,7'dir. Sosyal ilişki sorunları Bsm'de %38,5 iken, yetiştirme yurdunda % 15,4'tür.

Tablo 25: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Yaşadıkları Sorunlar

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Ailevi Sorunlar	23	44,2
Derslerde Başarılı Olamama	10	19,2
Özgüven Eksikliği	6	11,5
Sosyal İlişki Sorunları	7	13,5
Sorunları Önemsemiyor	6	11,5
Toplam	52	100,0

“Yaşamda her insanın çeşitli sorunları var senin ne gibi sorunların var, sakıncası yoksa biraz bahsetmek ister misin?” sorusuna sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin %44,'ü ailevi sorunlarını, %19,2'si derslerde başarılı olamadığını, %13,5 sosyal ilişkilerinde sorun yaşadığını, %11,5 özgüven eksikliği problemi yaşadığını belirtti. %11, 5 ergen de sorunlarını önemsemediğini ifade etti.

Tablo 26: Kuruma Göre Ergenlerin Yaşadıkları Sorunlar

Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	BSRM	Frekans	Yüzde
Ailevi Sorunlar	11	42,3	Ailevi Sorunlar	12	46,2
Derslerde Başarılı Olamama	2	7,7	Derslerde Başarılı Olamama	8	30,8
Özgüven Eksikliği	4	15,4	Özgüven Eksikliği	2	7,7
Sosyal İlişki Sorunları	5	19,2	Sosyal İlişki Sorunları	2	7,7
Sorunları Önemsemiyor	4	15,4	Sorunları Önemsemiyor	2	7,7
Toplam	26	100	Toplam	26	100

Kuruma göre sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşadıkları sorunlar değerlendirildiğinde, her iki kurumda da ergenlerin çoğunluğu ailevi sorunlarını ifade etmektedir. Kurumlar arasında farklılık; Bsrn’de kalan ergenlerin, derslerde başarılı olamama konusunda (%30,8) yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre (%7,7) daha çok sorun yaşadıkları görülmektedir.

Tablo 27: Şehirlere Göre Ergenlerin Yaşadıkları Sorunlar

Bursa Genel	Frekans	Yüzde	Urfa Genel	Frekans	Yüzde
Ailevi Sorunlar	12	46,2	Ailevi Sorunlar	11	42,3
Derslerde Başarılı Olamama	4	15,4	Derslerde Başarılı Olamama	6	23,1
Özgüven Eksikliği	4	15,4	Özgüven Eksikliği	2	7,7
Sosyal İlişki Sorunları	5	19,2	Sosyal İlişki Sorunları	2	7,7
Sorunları Önemsemiyor	1	3,8	Sorunları Önemsemiyor	5	19,2
Toplam	26	100	Toplam	26	100

Şehirlere göre değerlendirildiğinde; her iki şehirde de ailevi sorunların çoğunlukta olduğu görülmektedir. İki şehir arasındaki temel farklılık; “sorunlarımı önemsemiyorum” yanıtında görülmektedir. Şanlıurfa’da “sorunlarımı önemsemiyorum” diyen ergenlerin oranı %19,2 iken, Bursa’da %3,8’dir.

Tablo 28: Kurum ve Şehir Birlikte Değerlendirildiğinde Ergenlerin Yaşadıkları Sorunlar

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Urfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Ailevi Sorunlar	5	38,5	Ailevi Sorunlar	6	46,2
Derslerde Başarılı Olamama	1	7,7	Derslerde Başarılı Olamama	1	7,7
Özgüven Eksikliği	3	23,1	Özgüven Eksikliği	1	7,7
Sosyal İlişki Sorunları	3	23,1	Sosyal İlişki Sorunları	2	15,4
Sorunları Önemsemiyor	1	7,7	Sorunları Önemsemiyor	3	23,1
Toplam	13	100	Toplam	13	100

Bursa BSRM	Frekans	Yüzde	Urfa BSRM	Frekans	Yüzde
Ailevi Sorunlar	7	53,8	Ailevi Sorunlar	5	38,5
Derslerde Basari Olamama	3	23,1	Derslerde Basari Olamama	5	38,5

Özgüven Eksikliği	1	7,7	Özgüven Eksikliği	1	7,7
Sosyal İlişki Sorunları	2	15,4	Sosyal İlişki Sorunları	0	0,0
Sorunları Önemsemiyor	0	0,0	Sorunları Önemsemiyor	2	15,4
Toplam	13	100	Toplam	13	100

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu karşılaştırıldığında her iki kurumda da ergenlerin yaşadıkları sorunlar benzerlik göstermektedir. Her iki kurumda da ailevi sorunlar ilk sıradadır. Şehirlerarasında belirgin farklılık özgüven eksikliğinden kaynaklanan problemlerde görülmektedir. Bursa Yetiştirme Yurdunda ergenlerin %23,1'i özgüven eksikliği yaşadığını belirtirken Şanlıurfa Yetiştirme Yurdunda bu oran %7,7'dir.

Bursa ve Şanlıurfa Bsm karşılaştırıldığında Bursa Bsm'de kalan ergenlerin (%53,8) Şanlıurfa Bsm'ye göre (%38,5) daha fazla ailevi sorunu olduğu görülmektedir. Şanlıurfa Bsm'de kalan ergenler (%38,5), Bursa Bsm'de kalan ergenlere (%23,1) göre daha çok derslerde başarılı olamadığını ifade etmektedir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsm değerlendirildiğinde; Bsm'de kalan ergenlerin (%53,8) daha fazla ailevi sorun yaşadığı görülmektedir. Bursa Bsm'de kalan ergenler, (%23,1) yetiştirme yurdunda kalan ergenlerden (%7,7) daha fazla derslerde başarılı olamama problemi yaşadıkları bulunmuştur.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsm karşılaştırıldığında; Bsm'de kalan ergenler (%38,5) derslerde başarılı olamama sorunu yaşarken yetiştirme yurdunda bu sorunu yaşayan ergenler %7,7'dir.

5.3. SOSYAL HİZMET KURUMLARINDA KALAN ERGENLERİN YAKIN İLİŞKİ BULGULARI

Araştırmanın ikinci sorusu; "Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yakın ilişki kurma şekilleri nasıldır?" şeklinde ifade edilmiştir. Bu genel soru doğrultusunda ergenlere iki soru yöneltilmiştir. Elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 29: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Anne Babası ile Yakın İlişkisi

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Anne ve Baba Ölü	5	9,6
Anne İle İlişki Kötü, Baba Ölü	1	1,9
Baba İle İlişki Kötü, Anne Ölü	3	5,8
Baba İle İlişki İyi, Anne Ölü	2	3,8
Anne İle İlişki İyi, Baba Ölü	2	3,8
Anne ve Baba İle İlişki Kötü	22	42,3
Anne İle İlişki İyi, Baba İle Kötü	11	21,2
Baba İle İlişki İyi, Anne İle Kötü	1	1,9
Anne ve Baba İle İlişki İyi	5	9,6
Toplam	52	100,0

“Anne babanla ilişkin nasıl?” sorusuna ergenlerin çoğunluğu (%42,3) kötü olduğunu ifade etmektedir. Ergenlerin %21,2’si “annem ile iyi babamla kötü” derken, %1,9’u “babamla iyi annemle kötü” şeklinde yanıt vermiştir. “Anne babamla ilişkim iyi” şeklinde yanıtlayanların oranı %9,6’dır. “Annem babam ölü” diyenlerin oranı %9,6 iken, “babamla ilişkim kötü annem ölü” diyenler % 5,8 iken, “annem ile ilişkim iyi baba ölü” şeklinde yanıtlayanların oranı %3,8 “baba ile iyi amme ölü” %3,8 iken, “annem ile ilişki kötü babam ölü” diyenlerin oranı %1,9’dur.

Tablo 30: Kurumlara Göre Anne Baba Yakın İlişkisi

Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	BSRM	Frekans	Yüzde
Anne ve Baba Ölü	3	11,5	Anne ve Baba Ölü	2	7,7
Anne İle İlişki Kötü, Baba Ölü	0	0,0	Anne İle İlişki Kötü, Baba Ölü	1	3,8
Baba İle İlişki Kötü, Anne Ölü	3	11,5	Baba İle İlişki Kötü, Anne Ölü	0	0,0
Baba İle İlişki İyi, Anne Ölü	2	7,7	Baba İle İlişki İyi, Anne Ölü	0	0,0
Anne İle İlişki İyi, Baba Ölü	1	3,8	Anne İle İlişki İyi, Baba Ölü	1	3,8
Anne ve Baba İle İlişki Kötü	11	42,3	Anne ve Baba İle İlişki Kötü	11	42,3
Anne İle İlişki İyi, Baba İle Kötü	4	15,4	Anne İle İlişki İyi, Baba İle Kötü	7	26,9
Baba İle İlişki İyi, Anne İle Kötü	1	3,8	Baba İle İlişki İyi, Anne İle Kötü	0	0,0
Anne ve Baba İle İlişki İyi	1	3,8	Anne ve Baba İle İlişki İyi	4	15,4
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Her iki kurumda da ergenlerin çoğunluğunun (%42,3) anne babası ile ilişkisinin kötü olduğu görülmektedir. İki kurum değerlendirildiğinde; “Annemle iyi babamla kötü” diyenlerin oranı Bsrn’de %26,9 iken, yetiştirme yurdunda ise %15,4’tür. “Babamla ilişkim kötü, annem ölü” diyenlerin oranı yetiştirme yurdunda %11,5 iken Bsrn’de bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır.

Tablo 31: Şehirlere Göre Anne Baba Yakın İlişkisi

Bursa Genel	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa Genel	Frekans	Yüzde
Anne ve Baba Ölü	2	7,7	Anne ve Baba Ölü	3	11,5
Anne İle İlişki Kötü, Baba Ölü	0	0,0	Anne İle İlişki Kötü, Baba Ölü	1	3,8
Baba İle İlişki Kötü, Anne Ölü	0	0,0	Baba İle İlişki Kötü, Anne Ölü	3	11,5
Baba İle İlişki İyi, Anne Ölü	1	3,8	Baba İle İlişki İyi, Anne Ölü	1	3,8
Anne İle İlişki İyi, Baba Ölü	2	7,7	Anne İle İlişki İyi, Baba Ölü	0	0,0
Anne ve Baba İle İlişki Kötü	12	46,2	Anne ve Baba İle İlişki Kötü	10	38,5
Anne İle İlişki İyi, Baba İle Kötü	6	23,1	Anne İle İlişki İyi, Baba İle Kötü	5	19,2
Baba İle İlişki İyi, Anne İle Kötü	0	0,0	Baba İle İlişki İyi, Anne İle Kötü	1	3,8
Anne ve Baba İle İlişki İyi	3	11,5	Anne ve Baba İle İlişki İyi	2	7,7
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Şehirlere göre ergenlerin anne baba yakın ilişkileri değerlendirdiğinde ise her iki şehirde de ergenlerin çoğunun ebeveyn ilişkisinin kötü olduğu görülmektedir. “Babam ile ilişkim kötü, annem ölü” diyen ergenler; Şanlıurfa’da %11,5 iken Bursa’da bu yanıtı veren bulunmamaktadır.

Tablo 32: Şehir ve Kurum Birlikte Değerlendirildiğinde Anne Baba Yakın İlişkisi

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Anne ve Baba Ölü	1	7,7	Anne ve Baba Ölü	2	15,4
Anne İle İlişki Kötü, Baba Ölü	0	0,0	Anne İle İlişki Kötü, Baba Ölü	0	0,0
Baba İle İlişki Kötü, Anne Ölü	0	0,0	Baba İle İlişki Kötü, Anne Ölü	3	23,1
Baba İle İlişki İyi, Anne Ölü	1	7,7	Baba İlişki İle İyi, Anne Ölü	1	7,7
Anne İle İlişki İyi, Baba Ölü	1	7,7	Anne İle İlişki İyi, Baba Ölü	0	0,0

Anne ve Baba İle İlişki Kötü	8	61,5	Anne ve Baba İle İlişki Kötü	3	23,1
Anne İle İyi, Baba İle Kötü	2	15,4	Anne İle İlişki İyi, Baba İle Kötü	2	15,4
Baba İle İyi, Anne İle Kötü	0	0,0	Baba İle İyi, Anne İle Kötü	1	7,7
Anne ve Baba İle İlişki İyi	0	0,0	Anne ve Baba İle İlişki İyi	1	7,7
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

Bursa BSRM	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa BSRM	Frekans	Yüzde
Anne ve Baba Ölü	1	7,7	Anne ve Baba Ölü	1	7,7
Anne İle İlişki Kötü, Baba Ölü	0	0,0	Anne İle İlişki Kötü, Baba Ölü	1	7,7
Baba İle İlişki Kötü, Anne Ölü	0	0,0	Baba İle İlişki Kötü, Anne Ölü	0	0,0
Baba İle İyi, Anne Ölü	0	0,0	Baba İle İyi, Anne Ölü	0	0,0
Anne İle İyi, Baba Ölü	1	7,7	Anne İle İyi, Baba Ölü	0	0,0
Anne ve Baba İle İlişki Kötü	4	30,8	Anne ve Baba İle İlişki Kötü	7	53,8
Anne İle İyi, Baba İle Kötü	4	30,8	Anne İle İyi, Baba İle Kötü	3	23,1
Baba İle İyi, Anne İle Kötü	0	0,0	Baba İle İyi, Anne İle Kötü	0	0,0
Anne ve Baba İle İlişki İyi	3	23,1	Anne ve Baba İle İlişki İyi	1	7,7
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu değerlendirildiğinde; “Annem ve babam ile ilişkim kötü” diyen ergenlerin oranı Bursa’da %61,5 iken, Şanlıurfa’da %23,1’dir. Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlerin Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’na göre her iki ebeveyni ile olan ilişkisinin daha kötü olduğu görülmektedir.

Bursa ve Şanlıurfa BsrM değerlendirildiğinde; “Annem ve babam ile ilişkim kötü” diyen ergenlerin Şanlıurfa BsrM’de daha fazla olduğu görülmektedir. Şanlıurfa BsrM’de “Annem ve babam ile ilişkim kötü” diyen ergenler %53,8 iken Bursa’da bu oran %30,8’dir.

Ayrıca şehir ve kurum birlikte değerlendirdiğinde Bursa yetiştirme yurduna kalan ergenlerin (%61,5) Bursa BsrM’de kalan ergenlere göre %30,8’i ebeveynleri ile ilişkilerinin daha kötü olduğu görülmektedir.

Tablo 33: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Güvendiği Kimse

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Aile Bireyelerine	10	19,2
Arkadaşlarıma	15	28,8
Dindarlara	12	23,1
Yurt Öğretmenime	8	15,4
Kimseye Güvenmem	7	13,5
Toplam	52	100,0

“Hayatta en çok kime güvenirsin?” sorusuna ergenlerin %28,8’i arkadaşlarıma, %23,1’i dindarlara, %19,2’si aile bireyelerine, %15,4’ü yurt öğretmenime, %13,5’i kimseye güvenmem yanıtını verdiği görülmektedir. Ergenlerin çoğununun arkadaşlarına güvendikleri görülmektedir.

Tablo 34: Kurumlara Göre Ergenlerin Güvendiği Kimse

Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	BSRM	Frekans	Yüzde
Aile Bireyelerine	4	15,4	Aile Bireyelerine	4	15,4
Arkadaşlarıma	9	34,6	Arkadaşlarıma	7	26,9
Dindarlara	5	19,2	Dindarlara	6	23,1
Yurt Öğretmenime	4	15,4	Yurt Öğretmenime	6	23,1
Kimseye Güvenmem	4	15,4	Kimseye Güvenmem	3	11,5
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Kurum olarak değerlendirildiğinde; ergenlerin güvendikleri kişilerin benzerlik gösterdiği görülmektedir. Başka bir ifade ile ergenler çoğunlukla ailelerinden çok sosyal çevresinde yer alan arkadaşlarına, dindarlara ve öğretmenlerine güvenmektedirler. İki kurum arasındaki farklılık yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %34,6’sı arkadaşlarına güvenirken BSRM’de bu oran %26,9’dur. BSRM’de kalan ergenlerin, %23,1’inin, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre (%15,4) öğretmenlerine daha çok güvendikleri görülmektedir.

Tablo 35: Şehirlere Göre Ergenlerin Güvendiği Kimse

Bursa Genel	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa Genel	Frekans	Yüzde
Aile Bireyelerine	7	26,9	Aile Bireyelerine	3	11,5
Arkadaşlarıma	7	26,9	Arkadaşlarıma	13	50,0
Dindarlara	2	7,7	Dindarlara	5	19,2
Yurt Öğretmenime	5	19,2	Yurt Öğretmenime	3	11,5
Kimseye Güvenmem	5	19,2	Kimseye Güvenmem	2	7,7
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Şehir olarak değerlendirildiğinde; Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda yaşayan ergenlerin (%26,9) Şanlıurfa'da yaşayan ergenlere göre (%11,5) daha çok aile bireyelerine güvendikleri görülmektedir. Şanlıurfa'da ergenlerin %50'si arkadaşlarına güvenirken, Bursa'da bu oran %26,9'dur. Bursa'da ergenlerin %19,2'si kimseye güvenmediğini belirtirken Şanlıurfa'da bu oran %7,7'dir.

Tablo 36: Şehir ve Kurum Birlikte Değerlendirildiğinde Ergenlerin Güvendiği Kimse

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Aile Bireyelerine	3	23,1	Aile Bireyelerine	1	7,7
Arkadaşlarıma	4	30,8	Arkadaşlarıma	7	53,8
Dindarlara	2	15,4	Dindarlara	2	15,4
Yurt Öğretmenime	2	15,4	Yurt Öğretmenime	2	15,4
Kimseye Güvenmem	2	15,4	Kimseye Güvenmem	1	7,7
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

Bursa BSRM	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa BSRM	Frekans	Yüzde
Aile Bireyelerine	3	23,1	Aile Bireyelerine	1	7,7
Arkadaşlarıma	4	30,8	Arkadaşlarıma	6	46,2
Dindarlara	0	0,0	Dindarlara	2	15,4
Yurt Öğretmenime	3	23,1	Yurt Öğretmenime	3	23,1
Kimseye Güvenmem	3	23,1	Kimseye Güvenmem	1	7,7
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu değerlendirildiğinde; Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin %53,8'i arkadaşlarına güvenirken; Bursa Yetiştirme Yurdu'nda oran %30,8'dir. Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin %23,1'i aile bireyelerine güvenirken, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda oran %7,7'dir.

Bursa ve Şanlıurfa Bsm'de kalan ergenler değerlendirildiğinde, Bursa Bsm'de ergenlerin %30,8'i; Şanlıurfa'da %46,2'si arkadaşlarına güvenmektedir. Her iki kurumda da ergenlerin çoğunluğunun arkadaşlarına güvendikleri görülmektedir. Bursa Bsm'de kalan ergenlerin (%23,1) Şanlıurfa'ya göre (%7,7) daha fazla aile bireyelerine güvendikleri görülmektedir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsm'de kalan ergenlerin hayatta en çok kime güvendikleri karşılaştırıldığında; Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin %15,4'ü dindarlara güvenirken, Bursa Bsm'de dindarlara güvenen ergene rastlanmamaktadır.

Şanlıurfa Bsm'de yaşayan ergenler ile Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda yaşayan ergenler arasında güvendikleri kişi bakımından büyük bir farklılık görülmemektedir. Şanlıurfa Bsm'de yaşayan ergenlerin çoğu %46,2'si arkadaşlarına güvenirken, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda yaşayan ergenler de bu oran %53,8'dir.

5.4. SOSYAL HİZMET KURUMLARINDA KALAN ERGENLERİN ÖZNEL DİNDARLIK ALGILARI VE BENLİK SAYGILARI İLE İLGİLİ BULGULAR

Araştırmanın üçüncü sorusu; “sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin öznel dindarlık algısı ve benlik saygısı nasıldır?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu genel soru doğrultusunda ergenlere dört soru yöneltilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 37: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Kendileri İle İlgili Duyguları

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Kendimi beğeniyor ve değerli buluyorum	14	26,9
Kendimi değerli bulmakla birlikte, eleştirdiğim ve beğenmediğim yanlarım da var	22	42,3
Kendimden nefret ediyorum	16	30,8
Toplam	52	100,0

Benlik saygısı ile ilgili olarak ergenlere sorulan “kendin ile ilgili duygularını nasıl ifade edersin?” sorusuna verilen cevaplar Tablo 3.1’de verilmiştir. Sonuçlara baktığımızda kendini değerli bulmakla birlikte eleştiren ve beğenmediği yanları olduğu ifade edenlerin oranı %42,3’tür. Kendinden nefret ettiğini söyleyenlerin oranı ise %30,8’dir. Kendini beğenen ve değerli bulanların oranı %26,9’dur.

Tablo 38: Kurumlara Göre Ergenlerin Kendileri İle İlgili Duyguları

Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	BSRM	Frekans	Yüzde
Kendimi beğeniyor ve değerli buluyorum	9	34,6	Kendimi beğeniyor ve değerli buluyorum	5	19,2
Kendimi değerli bulmakla birlikte, eleştirdiğim ve beğenmediğim yanlarım da var	14	53,8	Kendimi değerli bulmakla birlikte, eleştirdiğim ve beğenmediğim yanlarım da var	8	30,8
Kendimden nefret ediyorum	3	11,5	Kendimden nefret ediyorum	13	50,0
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Kurumlara göre değerlendirildiğinde; “Kendimden nefret ediyorum” diyen ergenlerin oranı Bsrn’de %50 iken, yetiştirme yurdunda %11,5’dir. Bsrn’de kendinden nefret eden ergenlerin daha fazla olduğu görülmektedir. “Kendimi değerli bulmakla

birlikte, eleştirdiğim ve beğenmediğim yanlarım da var” diyen ergenlerin oranı yetiştirme yurdunda %53,8 iken, Bsrn’de %30,8’dir. “Kendimi beğeniyor ve değerli buluyorum” diyen ergenlerin oranı; yetiştirme yurdunda %34,6 iken, Bsrn’de %19,2’dir.

Tablo 39: Şehirlere Göre Ergenlerin Kendileri İle İlgili Duyguları

Bursa Genel	Frekans	Yüzde	Urfa Genel	Frekans	Yüzde
Kendimi beğeniyor ve değerli buluyorum	8	30,8	Kendimi beğeniyor ve değerli buluyorum	6	23,1
Kendimi değerli bulmakla birlikte, eleştirdiğim ve beğenmediğim yanlarım da var	10	38,5	Kendimi değerli bulmakla birlikte, eleştirdiğim ve beğenmediğim yanlarım da var	12	46,2
Kendimden nefret ediyorum	8	30,8	Kendimden nefret ediyorum	8	30,8
Toplam	26	100	Toplam	26	100,0

Şehirlere göre değerlendirildiğinde; Bursa ve Şanlıurfa arasında ergenlerin kendileri ile ilgili duygularını ifade ederken kullandıkları yanıtlarda büyük bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Her iki şehirde de ergenlerin %30,8’i kendinden nefret ettiğini belirtirken, “kendimi değerli bulmakla birlikte, eleştirdiğim ve beğenmediğim yanlarım da var” diyenlerin oranı Şanlıurfa’da %46,2 iken Bursa’da %38,5’dir. “Kendimi beğeniyor ve değerli buluyorum” diyenlerin oranı Bursa’da %30,8 iken, Şanlıurfa’da %23,1’dir.

Tablo 40: Şehir ve Kurum Birlikte Değerlendirildiğinde Ergenlerin Kendileri İle İlgili Duyguları

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Urfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Kendimi beğeniyor ve değerli buluyorum	6	46,2	Kendimi beğeniyor ve değerli buluyorum	3	23,1
Kendimi değerli bulmakla birlikte,	6	46,2	Kendimi değerli bulmakla birlikte,	8	61,5

eleştirdiğim ve beğenmediğim yanlarım da var			eleştirdiğim ve beğenmediğim yanlarım da var		
Kendimden nefret ediyorum	1	7,7	Kendimden nefret ediyorum	2	15,4
Toplam	13	100	Toplam	13	100,0

Bursa BSRM	Frekans	Yüzde	Urfa BSRM	Frekans	Yüzde
Kendimi beğeniyor ve değerli buluyorum	2	15,4	Kendimi beğeniyor ve değerli buluyorum	3	23,1
Kendimi değerli bulmakla birlikte, eleştirdiğim ve beğenmediğim yanlarım da var	4	30,8	Kendimi değerli bulmakla birlikte, eleştirdiğim ve beğenmediğim yanlarım da var	4	30,8
Kendimden nefret ediyorum	7	53,8	Kendimden nefret ediyorum	6	46,2
Toplam	13	100	Toplam	13	100,0

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu değerlendirildiğinde; “kendimi beğeniyor ve değerli buluyorum” diyen ergenlerin oranı Bursa Yetiştirme Yurdu’nda %46,2 iken Şanlıurfa’da %23,1’dir. Kendini beğenen ve değerli bulan ergenlerin Bursa Yetiştirme Yurdu’nda daha fazla olduğu görülmektedir. “Kendimi beğenmekle birlikte beğenmediğim ve eleştirdiğim yanlarım da var” diyen ergenlerin oranı Şanlıurfa’da %61,5 iken Bursa’da %46,2’dir.

Bursa ve Şanlıurfa Bsrn değerlendirildiğinde; her iki kurum arasında önemli farklılık görülmemektedir. “Kendimden nefret ediyorum diyen ergenlerin oranı Şanlıurfa Bsrn’de %46,2 iken, Bursa Bsrn’de %53,8’dir. Her iki kurumda da kalan ergenlerin neredeyse yarısı kendinden nefret ettiğini belirtmektedir. Bu oranların yetiştirme yurduna göre çok fazla olduğu görülmektedir

Tablo 41: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin En Çok Beğendikleri Özellikleri

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Ahlaki	7	13,5
Sosyal	27	51,9
Fiziksel	6	11,5
Bilişsel	9	17,3
Diğer	3	5,8
Toplam	52	100,0

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin benlik saygılarını değerlendirmek için “kendinde en çok beğendiğin özelliğin nedir?” sorusuna ergenlerin verdikleri yanıtları fiziksel, sosyal, bilişsel, ahlaki kategoriler kapsamında değerlendirdik. “Sabırlıyım, yardımseverim, merhametli, iyi kalpliyim, Allah’a şükreden biriyim, adaletliyim vb.” ergenlerin yanıtlarını ahlaki kategori kapsamında değerlendirdik. “Güler yüzlüyüm, sosyalim, kimseyi hor görmem, kin tutmam, paylaşmayı severim, dostluklarımı sürdürürüm, konuşkanım, sıcakkanlıyım vb.” yanıtları sosyal kategori kapsamında değerlendirdik. “Akıllıyım, yeni şeyler öğrenmeyi severim, öğrendiklerimi uygulamam, derslerde başarılıyım vb.” yanıtları bilişsel kapsamında değerlendirdik. “Saçlarımı, kirpiklerimi, boyumu beğeniyorum, giyinmesini biliyorum, gözlerimi beğeniyorum vb.” özellikleri fiziksel kategori olarak değerlendirdik.

“Kendinde en çok beğendiğin özelliğin nedir?” sorusuna sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin çoğu (%51,9) sosyal özelliklerini beğendiklerini belirtmişlerdir. Ergenlerin %17,3’ü bilişsel özelliklerini, %13,5’i ahlaki özelliklerini, %11,5’i fiziksel özelliklerini, %5,8’i diğer (tesettürlü olmamı seviyorum, marjinal olmayı seviyorum vb.) özelliklerini belirtmektedir.

Tablo 42: Kurumlara Göre Ergenlerin En Çok Beğendikleri Özellikleri

Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	BSRM	Frekans	Yüzde
Ahlaki	5	19,2	Ahlaki	2	7,7
Sosyal	11	42,3	Sosyal	16	61,5
Fiziksel	5	19,2	Fiziksel	1	3,8
Bilişsel	5	19,2	Bilişsel	4	15,4
Diğer	0	0,0	Diğer	3	11,5
Toplam	26	100	Toplam	26	100

Kurumlara göre değerlendirildiğinde her iki kurumda da ergenlerin kendilerinde en çok sosyal özelliklerini beğendikleri görülmektedir. Sosyal özelliklerini beğenen ergenler Bsrn'de %61,5 iken, yetiştirme yurdunda kalan ergenlerde bu oran %42,3'tür. Ancak Bsrn'de kalan ergenlerin %7,7'sinin yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre (%19,2) daha az ahlaki özelliklerini beğendikleri görülmektedir.

Tablo 43: Şehirlere Göre Ergenlerin En Çok Beğendikleri Özellikleri

Bursa Genel	Frekans	Yüzde	Urfa Genel	Frekans	Yüzde
Ahlaki	1	3,8	Ahlaki	6	23,1
Sosyal	15	57,7	Sosyal	12	46,2
Fiziksel	4	15,4	Fiziksel	2	7,7
Bilişsel	5	19,2	Bilişsel	4	15,4
Diğer	1	3,8	Diğer	2	7,7
Toplam	26	100	Toplam	26	100

Şehirlere göre değerlendirildiğinde; Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin %57,7'si, Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin %46,2'si sosyal özelliklerini beğenmektedir. Her iki şehirde de ergenlerin çoğunluğunun sosyal özelliklerini beğendikleri görülmektedir. Bursa ve Şanlıurfa karşılaştırıldığında ise; Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin %23,1'i ahlaki özelliklerini beğenirken, Bursa'da bu oran %3,8'dir. Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin, Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlere göre ahlaki özelliklerini

daha çok beğendikleri görülmektedir. Diğer bir farklılık ise Bursa'daki ergenlerin (%15,4) Şanlıurfa'ya göre (%7,7) fiziksel özelliklerini daha çok beğendikleri görülmektedir.

Tablo 44: Şehir ve Kurum Birlikte Ele Alındığında Ergenlerin En Çok Beğendikleri Özellikleri

Bursa Yetiştirme			Urfa Yetiştirme		
Yurdu	Frekans	Yüzde	Yurdu	Frekans	Yüzde
Ahlaki	1	7,7	Ahlaki	4	30,8
Sosyal	5	38,5	Sosyal	6	46,2
Fiziksel	4	30,8	Fiziksel	1	7,7
Bilişsel	3	23,1	Bilişsel	2	15,4
Diğer	0	0,0	Diğer	0	0,0
Toplam	13	100	Toplam	13	100

Bursa BSRM			Urfa BSRM		
Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde	
Ahlaki	0	0,0	Ahlaki	2	15,4
Sosyal	10	76,9	Sosyal	6	46,2
Fiziksel	0	0,0	Fiziksel	1	7,7
Bilişsel	2	15,4	Bilişsel	2	15,4
Diğer	1	7,7	Diğer	2	15,4
Toplam	13	100	Toplam	13	100

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu değerlendirildiğinde; Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin %30,8'i ahlaki özelliklerini beğendiğini belirtirken, Bursa'da ahlaki özelliklerini beğenenler %7,7'dir. Bursa'da fiziksel özelliklerinin beğenenler %30,8 iken, Şanlıurfa'da bu oran %7,7'dir.

Bursa ve Şanlıurfa BSRM değerlendirildiğinde; sosyal özelliklerini beğenen ergenler, Bursa'da %76,9 iken, Şanlıurfa'da %46,2' dir. Diğer bir farklılık; ahlaki özelliklerini beğenenler de görülmektedir. Ahlaki özelliklerini beğenen ergenler, Şanlıurfa'da %15,4 iken, Bursa BSRM'de ahlaki özelliklerini beğenen ergen bulunmamaktadır.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bsm değerlendirildiğinde; Bsm’de kalan ergenlerin, (%76,9) yetiştirme yurduna göre (%38,5) daha çok sosyal özelliklerini beğendikleri görülmektedir. Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlerin %30,8’i fiziksel özelliklerini beğenirken, Bsm’de fiziksel özelliklerini beğenen ergen bulunmamaktadır.

Şanlıurfa Yetiştirme ve Şanlıurfa Bsm değerlendirildiğinde; her iki kurumda da ergenlerin çoğunun (%46,2) sosyal özelliklerini beğendikleri görülmektedir. Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda ergenlerin %30,8’i ahlaki özelliklerini beğenirken Bsm’de oran %15,4’tür.

Tablo 45: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin En Çok Beğenmedikleri Özellikler

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Ahlaki	20	38,5
Sosyal	20	38,5
Fiziksel	4	7,7
Bilişsel	2	3,8
Diğer	6	11,5
Toplam	52	100,0

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin benlik saygılarını değerlendirmek için “kendinde en çok beğenmediğin özelliğin nedir?” sorusuna ergenlerin verdikleri yanıtlar, ahlaki, sosyal, fiziksel, bilişsel kategoriler kapsamında değerlendirildi. “Sabırsızım, yalan söylememi beğenmiyorum, ikiyüzlüyüm vb.” ifadeleri ahlaki kapsamda değerlendirildi. “İletişim sorunlarım var, sinirliyim, her an kavga edebilirim, insanlar arasında kekeleyorum, arkadaş ortamına katılamıyorum, çekingenim vb.” ifadeler sosyal kategoride değerlendirildi. “Başarısızım, çok safım, aklımı kullanmıyorum vb.” ifadeleri bilişsel olarak, “kiloluyum, yüzümü beğenmiyorum, burnumu beğenmiyorum vb.” ifadeler fiziksel kategorisinde, “geceleeri hiç sevmiyorum, çünkü yaşadıklarımından uyuyamıyorum, yurttan hep kaçıyorum bu özelliğimi beğenmiyorum vb.” ifadeler diğer kategori kapsamında değerlendirildi.

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin, %38,5'inin ahlaki ve sosyal özelliklerini beğenmedikleri görülmektedir. Ergenler, kendilerinin beğenmedikleri özellikleri olarak daha çok ahlaki ve sosyal özelliklerini ifade etmektedirler. %7,7'si fiziksel özelliklerini beğenmezken, %3, 8'i bilişsel, %11,5'inin diğer özelliklerini beğenmedikleri görülmektedir.

Tablo 46: Kurumlara Göre Ergenlerin En Çok Beğenmedikleri Özellikler

Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	BSRM	Frekans	Yüzde
Ahlaki	9	34,6	Ahlaki	11	42,3
Sosyal	9	34,6	Sosyal	11	42,3
Fiziksel	1	3,8	Fiziksel	3	11,5
Bilişsel	2	7,7	Bilişsel	0	0,0
Diğer	5	19,2	Diğer	1	3,8
Toplam	26	100	Toplam	26	100

Kurumlara göre değerlendirildiğinde her iki kurumda da ergenlerin çoğunun sosyal ve ahlaki özelliklerini beğenmedikleri görülmektedir. Ancak Bsm'deki ergenlerin, (%11,5) yetiştirme yurdundaki ergenlere göre (%3,8) daha çok fiziksel özelliklerini beğenmediklerini ifade etmektedir.

Tablo 47: Şehirlere Göre Ergenlerin Beğenmedikleri Özellikler

Bursa Genel	Frekans	Yüzde	Urfa Genel	Frekans	Yüzde
Ahlaki	9	34,6	Ahlaki	11	42,3
Sosyal	11	42,3	Sosyal	9	34,6
Fiziksel	3	11,5	Fiziksel	1	3,8
Bilişsel	0	0,0	Bilişsel	2	7,7
Diğer	3	11,5	Diğer	3	11,5
Toplam	26	100	Toplam	26	100

Şehirlere göre değerlendirildiğinde, Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin (%42,3), Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlere göre (%34,6) daha çok ahlaki özelliklerini beğenmediği, Bursa'daki ergenlerin ise, (%42,3) Şanlıurfa'daki ergenlere göre (%34,6) daha çok sosyal özelliklerini beğenmedikleri görülmektedir.

Fiziksel özelliklerini beğenmediklerini ifade eden ergenler, Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler %11,5 iken, Şanlıurfa'da %3,8'dir. Ayrıca bilişsel özelliklerini beğenmeyenler, Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerde %7,7 iken Bursa'da bilişsel özelliklerini beğenmeyen ergene rastlanmamaktadır.

Tablo 48: Şehir ve Kurum Birlikte Değerlendirildiğinde Ergenlerin En Çok Beğenemedikleri Özellikler

Bursa Yetiştirme			Urfa Yetiştirme		
Yurdu	Frekans	Yüzde	Yurdu	Frekans	Yüzde
Ahlaki	4	30,8	Ahlaki	5	38,5
Sosyal	5	38,5	Sosyal	4	30,8
Fiziksel	1	7,7	Fiziksel	0	0,0
Bilişsel	0	0,0	Bilişsel	2	15,4
Diğer	3	23,1	Diğer	2	15,4
Toplam	13	100	Toplam	13	100

Bursa BSRM			Urfa BSRM		
Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde	
5	38,5	Ahlaki	6	46,2	Ahlaki
6	46,2	Sosyal	5	38,5	Sosyal
2	15,4	Fiziksel	1	7,7	Fiziksel
0	0,0	Bilişsel	0	0,0	Bilişsel
0	0,0	Diğer	1	7,7	Diğer
13	100	Toplam	13	100	Toplam

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu değerlendirildiğinde, ergenlerin beğenmedikleri özelliklerde önemli bir farklılık görülmemektedir. Ancak Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin %15,4'ü beğenmezken, Bursa Yetiştirme Yurdu'nda bilişsel özelliklerini beğenmeyen ergene rastlanmamaktadır.

Bursa ve Şanlıurfa Bsrn değerlendirildiğinde, her iki kurumda da benzer özellikleri beğenmedikleri görülmektedir. Önemli bir farklılık tespit edilmemiştir.

Kurum ve şehir birlikte değerlendirildiğinde Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsrn arasında ergenlerin, sosyal, ahlaki, bilişsel özelliklerini beğenmedikleri görülmektedir.

Ayrıca Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsrn Yurdu'nda kalan ergenler arasında da ergenlerin ahlaki ve sosyal özelliklerini beğenmedikleri görülmektedir.

Tablo 49: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Kendini Dindar Görme Düzeyleri

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Çok Dindar	7	13,5
Orta Dindar	14	26,9
Biraz Dindar	30	57,7
Dindar Değilim	1	1,9
Dine Karşıyım	0	0,0
Toplam	52	100,0

Ergenlerin, dini benlik saygılarını değerlendirmek için “kendini ne ölçüde dindar görüyorsun?” sorusunu yönlendirdik. Ergenlerin çoğunun (%57,7) “biraz dindar” olarak değerlendikleri görülmektedir. Ergenlerin çoğu, sorulan açık uçlu sorularda ibadetlerini tam yerine getiremedikleri için biraz dindar olarak değerlendirdiklerini ifade etmiştir. Ayrıca bu şekilde değerlendirmeleri; ergenlerin bu dönemde değerleri yeni öğrenmesinden ve alışkanlık edinme sürecinde olmalarından kaynaklanabilir. Ergenlerin %26,9’u kendisini orta dindar olarak değerlendirirken, %13,5’i kendisini çok dindar olarak değerlendirmektedir. Dindar değilim diyen ergenlerin %1,9 düşük bir oranda olduğu görülmektedir. “Dine karşıyım” diyen ergene rastlanmamaktadır.

Tablo 50: Kurumlara Göre Ergenlerin Kendini Dindar Görme Düzeyleri

Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	BSRM	Frekans	Yüzde
Çok Dindar	3	11,5	Çok Dindar	4	15,4
Orta Dindar	6	23,1	Orta Dindar	8	30,8
Biraz Dindar	17	65,4	Biraz Dindar	13	50,0
Dindar Değilim	0	0,0	Dindar Değilim	1	3,8
Dine Karşıyım	0	0,0	Dine Karşıyım	0	0,0
Toplam	26	100	Toplam	26	100

Kurumlara göre değerlendirildiğinde; yetiştirme yurdu ve Bsrn arasında kendini dindar görme düzeylerinde büyük bir farklılık görülmemektedir. “Biraz dindarım” şeklinde değerlendiren ergenlerin yetiştirme yurdunda %65,4 iken, Bsrn’de %50’dir. Her iki kurumda da çoğunluğun kendini biraz dindar olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Ayrıca her iki kurumda da hiçbir ergen kendisini din karşıtı görmemektedir.

Tablo 51: Şehirlere Göre Ergenlerin Kendini Dindar Görme Düzeyleri

Bursa Genel	Frekans	Yüzde	Urfa Genel	Frekans	Yüzde
Çok Dindar	4	15,4	Çok Dindar	3	11,5
Orta Dindar	5	19,2	Orta Dindar	9	34,6
Biraz Dindar	16	61,5	Biraz Dindar	14	53,8
Dindar Değilim	1	3,8	Dindar Değilim	0	0,0
Dine Karşıyım	0	0,0	Dine Karşıyım	0	0,0
Toplam	26	100	Toplam	26	100

Şehirlere göre değerlendirildiğinde, her iki şehirde de ergenlerin çoğu kendisini biraz dindar olarak değerlendirmektedir. Ancak Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenler (%34,6) Bursa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenlere göre (%19,2) kendilerini daha fazla sayıda orta düzeyde dindar olarak değerlendirmektedir. Ayrıca Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenlerden hiçbiri, kendilerini dindar olmayan şeklinde ifade etmemektedir.

Tablo 52: Şehir ve Kurum Birlikte Değerlendirildiğinde Ergenlerin Kendini Dindar Görme Düzeyleri

Bursa Yetiştirme	Frekans	Yüzde	Urfa Yetiştirme	Frekans	Yüzde
Yurdu	Frekans	Yüzde	Yurdu	Frekans	Yüzde
Çok Dindar	2	15,4	Çok Dindar	1	7,7
Orta Dindar	2	15,4	Orta Dindar	4	30,8
Biraz Dindar	9	69,2	Biraz Dindar	8	61,5
Dindar Değilim	0	0,0	Dindar Değilim	0	0,0
Dine Karşıyım	0	0,0	Dine Karşıyım	0	0,0
Toplam	13	100	Toplam	13	100

Bursa BSRM	Frekans	Yüzde	Urfa BSRM	Frekans	Yüzde
Çok Dindar	2	15,4	Çok Dindar	2	15,4
Orta Dindar	3	23,1	Orta Dindar	5	38,5
Biraz Dindar	7	53,8	Biraz Dindar	6	46,2
Dindar Değilim	1	7,7	Dindar Değilim	0	0,0
Dine Karşıyım	0	0,0	Dine Karşıyım	0	0,0
Toplam	13	100	Toplam	13	100

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu değerlendirildiğinde her iki kurumdaki ergenlerin çoğunun kendisini biraz dindar olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin %30,8'i Bursa Yetiştirme Yurdu'na (%15,4) göre kendilerini daha çok sayıda orta dindar olarak değerlendirdikleri görülmektedir.

Bursa ve Şanlıurfa Bsrn değerlendirildiğinde, her iki kurum arasında önemli bir farklılık görülmemektedir. Her iki kurumda da çoğunluğun kendisini biraz dindar olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Şanlıurfa Bsrn'de kalan ergenlerin %38,5'i kendilerini orta düzeyde dindar olarak değerlendirirken, Bursa Bsrn'de bu oran %23,1'dir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsrn değerlendirildiğinde; Bsrn'de kalan ergenlerden %7,7'si "dindar değilim" ifadesini kullanırken, yetiştirme yurdunda kalan bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır. Bu durum, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Bsrn'de kalan ergenler arasında görülmemektedir.

5.5. SOSYAL HİZMET KURUMLARINDA KALAN ERGENLERİN DİNİ YÜKLEMELERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Araştırmanın dördüncü sorusu; "sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenler, yaşadıkları sorunları dini açıdan nasıl yorumlamaktadır?" şeklinde ifade edilmiştir. Bu genel soru doğrultusunda ergenlere sekiz soru yöneltilmiştir. Araştırmada elede dilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 53: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Yaşadıkları Olumsuz Olayı Yorumlama Şekli

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Allaha Sığınırım (Dua)	3	5,8
İmtihan Derim	10	19,2
Bunda da Var Bir Hayır Derim	3	5,8
İsyan Ederim	4	7,7
Önce İsyan Sonra Tövbe Ederim	4	7,7
Kaderimde Bu Da Varmış Derim	4	7,7
Olduğu Gibi Kabul Ederim	3	5,8
Kendimi Suçlarım	12	23,1
Ailemi Suçlarım	2	3,8
Başkalarını Suçlarım	5	9,6
Geçiştiririm	2	3,8
Toplam	52	100,0

“Başına olumsuz bir olay geldiğinde bunu nasıl yorumlarsın?” sorusuna ergenlerin %23,1’i “kendini suçlamakta”, %19, 2’si “imtihan” olarak yorumlamakta, %9,6’sı “başkalarını suçlamakta”, %7,7’si “önce isyan edip, sonra tövbe etmekte”, %7,7’si “isyan etmekte”, %5,8’i “bunda da bir hayır var” şeklinde yorumlamakta, %5,8’i “olduğu gibi kabul etmekte”, %3,8’i geçiştirdiğini ifade etmektedir. Bu soruya ergenlerin çoğunun, “kendimi suçlarım” şeklinde (%23, 1) yanıt verdikleri bulunmuştur.

Tablo 54: Kurumlara Göre Ergenlerin Yaşadığı Olumsuz Olayı Yorumlaması

Yetiştirme Yurdu	Frekan s	Yüzd e	BSRM	Frekan s	Yüzd e
Allaha Sığınırım (Dua)	1	3,8	Allaha Sığınırım (Dua)	2	7,7
İmtihan Derim	5	19,2	İmtihan Derim	5	19,2
Bunda da Var Bir Hayır Derim	2	7,7	Bunda da Var Bir Hayır Derim	1	3,8
İsyan Ederim	3	11,5	İsyan Ederim	1	3,8
Önce İsyan Sonra Tövbe Ederim	3	11,5	Önce İsyan Sonra Tövbe Ederim	1	3,8
Kaderimde Bu Da Varmış Derim	1	3,8	Kaderimde Bu Da Varmış Derim	3	11,5
Olduğu Gibi Kabul Ederim	2	7,7	Olduğu Gibi Kabul Ederim	1	3,8
Kendimi Suçlarım	5	19,2	Kendimi Suçlarım	7	26,9
Ailemi Suçlarım	1	3,8	Ailemi Suçlarım	1	3,8
Başkalarını Suçlarım	2	7,7	Başkalarını Suçlarım	3	11,5
Geçiştiririm	1	3,8	Geçiştiririm	1	3,8
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Kurumlara göre değerlendirildiğinde, “kendimi suçlarım” şeklinde yanıt veren ergenler, yetiştirme yurdunda %19,2 iken, Bsrn’de %26,9’dur. Bsrn’de kalan ergenlerin, yetiştirme yurdundaki ergenlere göre daha çok kendilerini suçladıkları görülmektedir. Her iki kurumda da ergenlerin çoğu, yaşadıkları olumsuz olaylarda kendilerini suçlamaktadırlar.

Araştırmamızda **Şanlıurfa Bsrn’de kalan yaşadıkları olumsuzlukları ŞHD** şöyle yorumluyor: (13 yaşında) “Zaman zaman şüpheye düştüm, hatta annemden bile şüphelendim, ona karşı çıktım. Babam gez dolaş diyordu, bana hiç karışmazdı. Dışarı çıkacağım zaman babamdan izin alırdım, hiç annemi takmazdım ondan izin bile almazdım. Annemin her söylediğinin tersini yapardım. Başıma gelen her şey annemi dinlemediğim için, Allah beni onu dinlemediğim için cezalandırdı. Bazen o kadar ki annemi dinlemeyeyim hemen başıma bir şey gelirdi. Ah keşke annemi biraz dinleseydim hocam. Kendim ettim kendim buldum”

Her iki kurumda da yaşadığı olumsuz olayı imtihan olarak değerlendirenler %19,2’dir. “Kaderimde bu da vermiş diyenler Bsrn’de %11,5 iken, yetiştirme yurdunda kalan ergenlerde %3,8’dir. “Önce isyan ederim sonra tövbe ederim” diyen ergenler yetiştirme yurdunda %11,5 iken, Bsrn’de %3,8’dir.

Tablo 55: Şehirlere Göre Ergenlerin Yaşadığı Olumsuz Olayı Yorumlaması

Bursa Genel	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa Genel	Frekans	Yüzde
Allaha Sığınırım (Dua)	2	7,7	Allaha Sığınırım (Dua)	1	3,8
İmtihan Derim	5	19,2	İmtihan Derim	5	19,2
Bunda da Bir Vardır Hayır Derim	1	3,8	Bunda da Vardır Bir Hayır Derim	2	7,7
İsyan Ederim	2	7,7	İsyan Ederim	2	7,7
Önce İsyan Sonra Tövbe Ederim	1	3,8	Önce İsyan Sonra Tövbe Ederim	3	11,5
Kaderimde Bu da Varmış Derim	2	7,7	Kaderimde Bu da Varmış Derim	2	7,7
Olduğu Gibi Kabul Ederim	1	3,8	Olduğu Gibi Kabul Ederim	2	7,7
Kendimi Suçlarım	6	23,1	Kendimi Suçlarım	6	23,1
Ailemi Suçlarım	1	3,8	Ailemi Suçlarım	1	3,8
Başkalarını Suçlarım	4	15,4	Başkalarını Suçlarım	1	3,8
Geçiştiririm	1	3,8	Geçiştiririm	1	3,8
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Şehirlere göre değerlendirildiğinde; her iki şehirde ergenlerin çoğu (%23,1) yaşadıkları olumsuz olaylarda kendilerini suçlamaktadırlar. Ayrıca her iki şehirde de ergenlerin çoğu (%19,2) yaşadıkları olayı imtihan olarak algılamaktadırlar. “Başkalarını suçlarım” diyen ergenler Bursa’da % 15, 4 iken; Şanlıurfa’da %3, 8’dir.

Diğer yanıtların birbirine yakın olduğu yukarıda Tablo 55’te görülmektedir. “Allah’a sığınırım” diyen ergenler, Bursa’da %7,7 iken, Şanlıurfa’da %3,8’dir. “Bunda da bir hayır vardır” diyen ergenler, Bursa’da %3,8 iken, Şanlıurfa’da %7,7’dir. Her iki şehirde de “isyan ederim” diyen ergenler %7,7’dir. “Olduğu gibi kabul ederim” diyen ergenler, Şanlıurfa’da %7,7 iken, Bursa’da %3,8’dir. Her iki şehirde de ergenlerin %3,8’inin “ailemi suçlarım” şeklinde yanıtladıkları görülmektedir. Her iki şehir de ergenler %3,8’i “geçistirim” şeklinde soruyu yanıtlamaktadır.

Tablo 56: Kurum ve Şehir Birlikte Değerlendirildiğinde Ergenlerin Yaşadığı Olumsuz Olayı Yorumlaması

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Allaha Sığınırım (Dua)	1	7,7	Allaha Sığınırım (Dua)	0	0,0
İmtihan Derim	3	23,1	İmtihan Derim	2	15,4
Bunda da Var Bir Hayır Derim	1	7,7	Bunda da Var Bir Hayır Derim	1	7,7
İsyan Ederim	2	15,4	İsyan Ederim	1	7,7
Önce İsyan Sonra Tövbe Ederim	0	0,0	Önce İsyan Sonra Tövbe Ederim	3	23,1
Kaderimde Bu da Varmış Derim	0	0,0	Kaderimde Bu da Varmış Derim	1	7,7
Olduğu Gibi Kabul Ederim	1	7,7	Olduğu Gibi Kabul Ederim	1	7,7
Kendimi Suçlarım	3	23,1	Kendimi Suçlarım	2	15,4
Ailemi Suçlarım	0	0,0	Ailemi Suçlarım	1	7,7
Başkalarını Suçlarım	2	15,4	Başkalarını Suçlarım	0	0,0
Geçistirim	0	0,0	Geçistirim	1	7,7
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

Bursa BSRM	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa BSRM	Frekans	Yüzde
Allaha Sığınırım (Dua)	1	7,7	Allaha Sığınırım (Dua)	1	7,7
İmtihan Derim	2	15,4	İmtihan Derim	3	23,1
Bunda da Var Bir Hayır Derim	0	0,0	Bunda da Var Bir Hayır Derim	1	7,7
İsyan Ederim	0	0,0	İsyan Ederim	1	7,7
Önce İsyan Sonra Tövbe Ederim	1	7,7	Önce İsyan Sonra Tövbe Ederim	0	0,0
Kaderimde Bu da Varmış Derim	2	15,4	Kaderimde Bu da Varmış Derim	1	7,7
Olduğu Gibi Kabul Ederim	0	0,0	Olduğu Gibi Kabul Ederim	1	7,7
Kendimi Suçlarım	3	23,1	Kendimi Suçlarım	4	30,8
Ailemi Suçlarım	1	7,7	Ailemi Suçlarım	0	0,0
Başkalarını Suçlarım	2	15,4	Başkalarını Suçlarım	1	7,7
Geçiştiririm	1	7,7	Geçiştiririm	0	0,0
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu karşılaştırıldığında temel fark, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler, yaşadığı olumsuz yaşantıda “önce isyan eder, sonra tövbe ederim” (23,1) şeklinde yanıt verirken, Bursa'da bu yanıtı veren ergene rastlanmamaktadır. Ayrıca yaşadıklarından dolayı “başkalarını suçlarım” diyen ergenler Bursa'da (15,4) iken Şanlıurfa'da bu yanıtı veren ergene rastlanmamaktadır.

Bursa ve Şanlıurfa Bsrn değerlendirildiğinde, yanıtlarının benzer oranlarda olduğu görülmektedir. Her iki kurumda da ergenlerin %7,7'si “Allah'a sığınırım” şeklinde yanıtlarken “imtihan” şeklinde yorumlayanlar Şanlıurfa Bsrn'de %23,1 iken, Bursa Bsrn'de %15,4'tür. “Bunda da bir hayır vardır” diyen ergenler, Şanlıurfa'da %7,7 iken, Bursa'da bu yanıtı veren ergene rastlanmamaktadır. “İsyan ederim” diyen ergenler Şanlıurfa'da %7,7 iken, Bursa'da mevcut değildir. “Önce isyan ederim sonra tövbe ederim” diyen ergenler Bursa'da %7,7 iken, Şanlıurfa'da bu yanıtı veren ergene rastlanmamaktadır. “Kaderimde bu da varmış” diyen ergenler Bursa'da %15,4 iken, Şanlıurfa'da %7,7'dir. “Olduğu gibi kabul ederim” diyen ergenler Şanlıurfa'da %7,7 iken Bursa'da bu yanıtı veren ergene rastlanmamaktadır. “Kendimi suçlarım” şeklinde yanıtlayan ergenler, Şanlıurfa'da %30,8 iken, Bursa'da % 23,1'dir. “Ailemi suçlarım” yanıtını veren ergenler Bursa'da %7,7 iken Şanlıurfa'da mevcut değildir. “Başkalarını

suçlarım” diyen ergenler Bursa’da %15,4 iken, Şanlıurfa’da %7,7’dir. “Geçştiririm” şeklinde yanıtlayan ergenler, Bursa’da %7,7 iken Şanlıurfa’da mevcut değildir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsrn değerlendirildiğinde, yetiştirme yurdunda “İsyan ederim” diyen ergenler %15,4 iken Bsrn’de bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır. Bursa Bsrn’de kalan ergenlerin yaşadıkları travmalara bağlı olarak daha fazla isyan etmeleri beklenirken, Bsrn’de bu yanıtı verene rastlanmazken, Bursa Yetiştirme Yurdunda kalan ergenlerde (%15,4) oranında görülmektedir. Diğer yanıtlarda iki kurum arasında benzerlik görülmektedir.

Şanlıurfa Yetiştirme ile Şanlıurfa Bsrn değerlendirildiğinde, yetiştirme yurdunda kalan ergenlerde “önce isyan ederim, sonra tövbe ederim” diyen ergenlerin oranı %23, 1 iken, Bsrn’de bu yanıtı veren ergenin olmadığı görülmektedir. “Kendimi suçlarım” diyen ergenlerin oranı Bsrn’de %30,8 iken; yetiştirme yurdunda %15,4’tür. “Allah’a sığınırım” yanıtı Şanlıurfa Bsrn’de kalan ergenlerde %7,7 iken yetiştirme yurdunda kalan ergenlerde bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır.

Tablo 57: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Yaşadıkları Olumlu Olayı Yorumlaması

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Şükrederim	24	46,2
Mutlu Olurum	16	30,8
Allah Tarafından Ödüllendirildiğimi Düşünürüm	5	9,6
Tepki Vermem	7	
Toplam	52	100,0

“Başına olumlu bir olay geldiğinde bunu nasıl yorumlarsın?” sorusuna ergenlerin %46,2’si şükrettiğini, %30,8’i mutlu olduğunu, %9,6’sı Allah tarafından ödüllendirildiğini, %7’si tepki vermediğini ifade etmektedir.

Tablo 58: Kuruma Göre Ergenlerin Yaşadıkları Olumlu Olayı Yorumlaması

Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	BSRM	Frekans	Yüzde
Şükrederim	13	50,0	Şükrederim	11	42,3
Mutlu Olurum	8	30,8	Mutlu Olurum	8	30,8
Allah Tarafından Ödüllendirildiğimi Düşünürüm	1	3,8	Allah Tarafından Ödüllendirildiğimi Düşünürüm	4	15,4
Tepki Vermem	4	15,4	Tepki Vermem	3	11,5
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100

İki kurum genel olarak değerlendirildiğinde yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %50'sinin Bsm'de kalan ergenlerin %42'sinin şükrettikleri bulunmuştur. Her iki kurumda da kalan ergenlerin %30,8'i mutlu olduğunu belirtirken, “tepki vermem” diyen ergenler yetiştirme yurdunda (%15,4) iken Bsm'de kalan ergenlerde ise %11,5'tir. Kurumlar arasında farklılık; “Allah tarafından ödüllendirildiğimi düşünürüm” yanıtında görülmektedir. “Allah tarafından ödüllendirildiğimi düşünürüm” diyen ergenler Bsm'de %15, 4 iken, yetiştirme yurdunda kalan %3,8 olarak görülmektedir.

Tablo 59: Şehirlere Göre Ergenlerin Yaşadıkları Olumlu Olayı Yorumlaması

Bursa Genel	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa Genel	Frekans	Yüzde
Şükrederim	9	34,6	Şükrederim	15	57,7
Mutlu Olurum	10	38,5	Mutlu Olurum	6	23,1
Allah Tarafından Ödüllendirildiğimi Düşünürüm	4	15,4	Allah Tarafından Ödüllendirildiğimi Düşünürüm	1	3,8
Tepki Vermem	3	11,5	Tepki Vermem	4	15,4
Toplam	26	100	Toplam	26	100

Şehirlere göre değerlendirildiğinde, “başına olumlu bir olay geldiğinde bunu nasıl yorumlarsın?” sorusunu “şükrederim” diye yanıtlayan ergenlerin oranı Bursa'da %34,6 iken Şanlıurfa'da %57,7'dir. “Mutlu olurum” yanıtını veren ergenler; Bursa'da %38,5 iken, Şanlıurfa'da %23,1'dir. “Allah tarafından ödüllendirildiğimi düşünüyorum” diyen ergenler Bursa'da %15,4 iken; Şanlıurfa'da % 3,8'dir. Şanlıurfa'da ergenlerden %15, 4 tepki vermem yanıtını verirken, Bursa'da bu oran %11,5'dir.

Tablo 60: Kurum ve Şehir Birlikte Değerlendirildiğinde Ergenlerin Yaşadığı Olumlu Olayı Yorumlaması

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Şükrederim	5	38,5	Şükrederim	8	61,5
Mutlu Olurum	6	46,2	Mutlu Olurum	2	15,4
Allah Tarafından Ödüllendirildiğimi Düşünürüm	0	0,0	Allah Tarafından Ödüllendirildiğimi Düşünürüm	1	7,7
Tepki Vermem	2	15,4	Tepki Vermem	2	15,4
Toplam	13	100	Toplam	13	100

Bursa BSRM	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa BSRM	Frekans	Yüzde
Şükrederim	4	30,8	Şükrederim	7	53,8
Mutlu Olurum	4	30,8	Mutlu Olurum	4	30,8
Allah Tarafından Ödüllendirildiğimi Düşünürüm	4	30,8	Allah Tarafından Ödüllendirildiğimi Düşünürüm	0	0,0
Tepki Vermem	1	7,7	Tepki Vermem	2	15,4
Toplam	13	100	Toplam	13	100

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu değerlendirildiğinde, “başına olumlu bir olay geldiğinde nasıl yorumlarsın?” sorusunu “şükrederim” şeklinde yanıtlayanların oranı (%61,5) iken; Bursa’da %38,5’tir. Her iki kurumda da ergenlerin (%15,4) “tepki vermem” yanıtını verdiği görülmektedir. İki şehir arasındaki farklılık “mutlu olurum” yanıtında görülmektedir. “Mutlu olurum” şeklinde yanıtlayan ergenler Bursa (%46,2) iken, Şanlıurfa’da %15,4’tür. “Allah tarafından ödüllendirildiğimi düşünürüm” diyen ergenler Şanlıurfa’da (%7,7) iken Bursa Yetiştirme Yurdu’nda bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır.

Bursa BSRM ve Şanlıurfa BSRM değerlendirildiğinde; “şükrederim” diyen ergenler Şanlıurfa’da (%53,8) iken, Bursa’da %30,8’dir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa BSRM karşılaştırıldığında yaşadıkları olumlu olayları “Allah tarafından ödüllendirildiğimi düşünürüm” diyen ergenler BSRM’de (%30,8) iken yetiştirme yurdunda bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsrn değerlendirildiğinde; her iki kurumda da ergenlerin çoğunun yaşadıkları olumlu olaylarda “şükrettikleri” görülmektedir.

Tablo 61: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Olumsuz Olayı Dini açıdan Yorumlaması

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Kader	9	17,3
İmtihan	21	40,4
Allah Sevdiği Kuluna Dert Verirmiş	4	7,7
Allahtan Gelmiştir (Kabullenme)	4	7,7
Kader Olamaz Benim Suçum, Hatam	2	3,8
Her Şeyde Bir Hayır Vardır	1	1,9
Önce İsyan Sonra Allaha Sığınırım	3	5,8
Neden Ben Diye İsyan Ederim	7	13,5
Bilmiyorum	1	1,9
Toplam	52	100,0

“Başına olumsuz bir olay geldiğinde dini açıdan bunu nasıl yorumlarsın?” sorusunu ergenlerin çoğunun (%40,4) imtihan olarak yorumladıkları görülmektedir. Olumsuz yaşantıları “kader” olarak değerlendiren ergenlerin oranı (%17,3) iken “neden ben şeklinde diye isyan ederim?” (%13,5), “Allah sevdiğine dert verirmiş” diye yanıtlayan ergenler (%7,7), “Allah’tan gelmiştir.” (%7,7), “önce isyan sonra Allah’a sığınırım.” (%5,8), “her şeyde bir hayır vardır” (%1,9) iken, “bilmiyorum” şeklinde yanıtlayanlar %1,9’dur.

Tablo 62: Kuruma Göre Ergenlerin Olumsuz Olayı Dini Açından Yorumlaması

Yetiştirme Yurdu	Frekan s	Yüzd e	BSRM	Frekan s	Yüzde
Kader	4	15,4	Kader	5	19,2
İmtihan	10	38,5	İmtihan	11	42,3
Allah Sevdiği Kuluna Dert Verirmiş	2	7,7	Allah Sevdiği Kuluna Dert Verirmiş	2	7,7
Allahtan Gelmiştir (Kabullenme)	3	11,5	Allahtan Gelmiştir (Kabullenme)	1	3,8
Kader Olamaz Benim Suçum, Hatam	0	0,0	Kader Olamaz Benim Suçum, Hatam	2	7,7
Her Şeyde Bir Hayır Vardır	1	3,8	Her Şeyde Bir Hayır Vardır	0	0,0
Önce İsyân Sonra Allaha Sığınırım	2	7,7	Önce İsyân Sonra Allaha Sığınırım	1	3,8
Neden Ben Diye İsyân Ederim	3	11,5	Neden Ben Diye İsyân Ederim	4	15,4
Bilmiyorum	1	3,8	Bilmiyorum	0	0,0
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Kurumlara göre baktığımızda “başına olumsuz bir olay geldiğinde dini açıdan bunu nasıl yorumlarsın?” sorusunu yetiştirme yurdu ve Bsm’de kalan ergenlerin çoğunun, “imtihan” olarak yorumladığı görülmektedir. “İmtihan” olarak yorumlayanlar, Bsm’de (%42,3) iken yetiştirme yurdunda %38,5’tir. “Kader” olarak yorumlayanlar Bsm’de (%19,2) iken, yetiştirme yurdunda %15,4’tür. Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerde “kabullenme” (%11,5) iken, Bsm’de oranın %3,8 olduğu bulunmuştur.

Tablo 63:Şehirlere Göre Ergenlerin Olumsuz Olayı Dini açıdan Yorumlaması

Bursa Genel	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa Genel	Frekans	Yüzde
Kader	4	15,4	Kader	5	19,2
İmtihan	11	42,3	İmtihan	10	38,5
Allah Sevdiği Kuluna Dert Verirmiş	2	7,7	Allah Sevdiği Kuluna Dert Verirmiş	2	7,7
Allahtan Gelmiştir (Kabullenme)	2	7,7	Allahtan Gelmiştir (Kabullenme)	2	7,7
Kader Olamaz Benim Suçum, Hatam	2	7,7	Kader Olamaz Benim Suçum, Hatam	0	0,0
Her Şeyde Bir Hayır Vardır	0	0,0	Her Şeyde Bir Hayır Vardır	1	3,8

Önce İsyân Sonra Allaha Sığınırım	1	3,8	Önce İsyân Sonra Allaha Sığınırım	2	7,7
Neden Ben Diye İsyân Ederim	3	11,5	Neden Ben Diye İsyân Ederim	4	15,4
Bilmiyorum	1	3,8	Bilmiyorum	0	0,0
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Şehirlere göre değerlendirildiğinde; Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin, başlarına gelen olumsuzluğu daha çok (%42,3) “imtihan” olarak yorumladıkları ve Şanlıurfa'ya göre daha az “kadere” yükledikleri görülmektedir. “Kaderim” şeklinde yorumlayanlar Şanlıurfa'da (%19, 2) iken, Bursa'da %15,4'tür.

Ayrıca “kader olamaz benim suçum” şeklinde yorumlayanların oranı Bursa'da (%7,7) iken Şanlıurfa'da bu yanıtı veren ergenin olmadığı görülmektedir.

Tablo 64: Kurum ve Şehir Birlikte Değerlendirildiğinde Ergenlerin Yaşadığı Olumsuz Olayı Dini Açıdan Yorumlaması

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Kader	2	15,4	Kader	2	15,4
İmtihan	5	38,5	İmtihan	5	38,5
Allah Sevdiği Kuluna Dert Verirmiş	1	7,7	Allah Sevdiği Kuluna Dert Verirmiş	1	7,7
Allahtan Gelmiştir (Kabullenme)	1	7,7	Allahtan Gelmiştir (Kabullenme)	2	15,4
Kader Olamaz Benim Suçum, Hatam	0	0,0	Kader Olamaz Benim Suçum, Hatam	0	0,0
Her Şeyde Bir Hayır Vardır	0	0,0	Her Şeyde Bir Hayır Vardır	1	7,7
Önce İsyân Sonra Allaha Sığınırım	0	0,0	Önce İsyân Sonra Allaha Sığınırım	2	15,4
Neden Ben Diye İsyân Ederim	3	23,1	Neden Ben Diye İsyân Ederim	0	0,0
Bilmiyorum	1	7,7	Bilmiyorum	0	0,0
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0
Bursa BSRM	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa BSRM	Frekans	Yüzde
Kader	2	15,4	Kader	3	23,1
İmtihan	6	46,2	İmtihan	5	38,5
Allah Sevdiği Kuluna Dert Verirmiş	1	7,7	Allah Sevdiği Kuluna Dert Verirmiş	1	7,7
Allahtan Gelmiştir (Kabullenme)	1	7,7	Allahtan Gelmiştir (Kabullenme)	0	0,0

Kader Olamaz Benim Suçum, Hatam	2	15,4	Kader Olamaz Benim Suçum, Hatam	0	0,0
Her Şeyde Bir Hayır Vardır	0	0,0	Her Şeyde Bir Hayır Vardır	0	0,0
Önce İsyân Sonra Allaha Sığınırım	1	7,7	Önce İsyân Sonra Allaha Sığınırım	0	0,0
Neden Ben Diye İsyân Ederim	0	0,0	Neden Ben Diye İsyân Ederim	4	30,8
Bilmiyorum	0	0,0	Bilmiyorum	0	0,0
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu değerlendirildiğinde, Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin yaşadıkları olumsuzluğu “neden ben diye isyan ederim” (23,1) şeklinde yorumlarken, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda bu şekilde yorumlayan ergenin olmadığı görülmektedir. Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin %15,4'ü yaşadıkları olumsuzluğu “önce isyan eder, sonra tövbe ederim.” şeklinde yorumlarken Bursa Yetiştirme Yurdu'nda bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır.

Bursa ve Şanlıurfa Bsrn değerlendirildiğinde, Şanlıurfa Bsrn'de kalan ergenlerin “neden ben diye isyan ederken” (%30,8), Bursa Bsrn'de bu yanıtı veren ergen görülmemektedir.

“Başına olumsuz bir olay geldiğinde dini açıdan nasıl yorumlarsın?” sorusuna, **Şanlıurfa Bsrn'de kalan (ensest mağduru) FF:** (16 yaşında) “Neden ben diye sordum. Hatta romanımın adı da “neden ben?” çok zor durumda kaldığımda isyan oluyor, keşke hiç doğmamış olsaydım diyorum, ölseydim filan. Ama sonra Allah beni bir şey için yarattı diye düşünüyorum” şeklinde yanıtlamıştır.

Bursa Bsrn'de kalan ergenlerden bazıları (%15.4) yaşadıkları olumsuzlukları “kader olamaz benim suçum” şeklinde yorumlarken, Şanlıurfa'da bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsrn değerlendirildiğinde; Bsrn'deki bazı ergenler (%30,8), başlarına bir olumsuzluk geldiğinde dini açıdan “neden ben diye isyan ederim” şeklinde yorumlarken yetiştirme yurdunda bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır.

Tablo 65: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Sabrı Yorumlaması

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Aktif Bir Eylem Olarak yorumlayan	34	65,4
Pasif Bir Eylem Olarak Yorumlayan	15	28,8
Sabırsızım	3	5,8
Toplam	52	100,0

Ergenlerin “sence sabretmek nedir?” sorusuna verdikleri yanıtlar, “aktif veya pasif eylem” olarak yorumlaması şeklinde değerlendirildi. Bazı ergenlerin, soruyu “sabır; zorluğa olumlu bakmak, isyan etmeden direnmek”, “sabır; göğüs germek, direnmek ayakta kalmak demek”, “sabır olumsuz şeylerden uzak durmak demek” şeklinde aktif bir eylem olarak sabrı değerlendirdikleri bulundu. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin büyük bir çoğunluğunun (%65,4) sabrı aktif bir eylem olarak yorumladıkları görülmektedir.

Ergenlerden bazılarının “sence sabretmek ne demektir?” sorusuna “sabretmek beklemek demek”, “sabretmek sessiz kalmak ve beklemek” şeklinde yanıt vererek pasif bir eylem olarak (%28, 8) sabrı değerlendikleri tespit edildi. Ergenlerden bazıları ise (%5,8) sabırsız olduklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 66: Kurumlara Göre Ergenlerin Sabrı Yorumlaması

Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	BSRM	Frekans	Yüzde
Aktif Bir Eylem Olarak yorumlayan	14	53,8	Aktif Bir Eylem Olarak yorumlayan	20	76,9
Pasif Bir Eylem Olarak Yorumlayan	10	38,5	Pasif Bir Eylem Olarak Yorumlayan	5	19,2
Sabırsızım	2	7,7	Sabırsızım	1	3,8
Toplam	26	100	Toplam	26	100

Kurumlara göre değerlendirildiğinde, Bsrn’de kalan ergenlerin (%76, 9) yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre (%53, 8) daha çok sabrı “Aktif bir eylem” olarak yorumladıkları görülmektedir. “Pasif bir şekilde yorumlayanlar” yetiştirme yurdunda (%)

38,5) iken Bsrn’de %19,2’dir. “Sabırsızım” diyen ergenler yetiştirme yurdunda %7,7 iken Bsrn’de %3,8’dir.

Tablo 67: Şehirlere Göre Ergenlerin Sabrı Yorumlaması

Bursa Genel	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa Genel	Frekans	Yüzde
Aktif Bir Eylem Olarak Yorumlayan	20	76,9	Aktif Bir Eylem Olarak Yorumlayan	14	53,8
Pasif Bir Eylem Olarak Yorumlayan	4	15,4	Pasif Bir Eylem Olarak Yorumlayan	11	42,3
Sabırsızım	2	7,7	Sabırsızım	1	3,8
Toplam	26	100	Toplam	26	100

Şehirlere göre ele alındığında, sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin sabrı “aktif bir eylem olarak değerlendirme” oranı Bursa’da % 76,9 iken, Şanlıurfa’da %53.8’dir. “Pasif bir eylem olarak yorumlayan” ergenler Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları’nda %42,3 iken, Bursa’da %15,4’tür. “Sabırsızım” diyen ergenler; Bursa’da %7,7 iken Şanlıurfa’da %3,8’dir.

Tablo 68: Şehir ve Kurum Birlikte Ele Alındığında Ergenlerin Sabrı Yorumlaması

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Aktif Bir Eylem Olarak Yorumlayan	9	69,2	Aktif Bir Eylem Olarak Yorumlayan	5	38,5
Pasif Bir Eylem Olarak Yorumlayan	3	23,1	Pasif Bir Eylem Olarak Yorumlayan	7	53,8
Sabırsızım	1	7,7	Sabırsızım	1	7,7
Toplam	13	100	Toplam	13	100,0

Bursa BSRM	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa BSRM	Frekans	Yüzde
Aktif Bir Eylem Olarak Yorumlayan	11	84,6	Aktif Bir Eylem Olarak Yorumlayan	9	69,2
Pasif Bir Eylem Olarak Yorumlayan	1	7,7	Pasif Bir Eylem Olarak Yorumlayan	4	30,8
Sabırsızım	1	7,7	Sabırsızım	0	0,0
Toplam	13	100	Toplam	13	100

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu karşılaştırıldığında, Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin sabrı aktif bir eylem olarak yorumlamaları %69, 2 iken Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda %38,5' dir.

Bursa ve Şanlıurfa Bsrn değerlendirildiğinde; Bursa Bsrn'de sabrı aktif yorumlayanların oranı %84,6 iken, Şanlıurfa'da %69, 2'dir. Her iki şehirde de Bsrn'lerde sabrı aktif bir eylem olarak değerlendirenlerin oranı yetiştirme yurdunda kalanlara göre daha fazla olduğu görülmektedir

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsrn değerlendirildiğinde; Bsrn'de kalan ergenler daha çok; sabrı %84,6 aktif bir eylem olarak yorumlarken; yetiştirme yurdunda kalan ergenlerde ise oran %69,2'dir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsrn değerlendirildiğinde; Bsrn'de kalan ergenlerin (%69,2) yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre (%38,5) sabrı daha çok aktif olarak yorumladıkları görülmektedir.

Tablo 69: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Tövbeyi Yorumlamaları

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Birincil Değerlendirme	5	9,6
İkincil Değerlendirme	47	90,4
Toplam	52	100,0

Her insan karşılaştığı olay ve durumu farklı bir bakış açısıyla algılayabilir ve değerlendirebilir.¹⁴ Aslında yaşadıklarımızın üzerimizdeki etkilerini belirleyen onların ne oldukları değil; onlara ne anlam yüklediğimizdir.¹⁵ Lazarus, insanın olay ve durumları iki aşamada değerlendirdiğini belirtmiştir.¹⁶

Birincil Değerlendirme (Primary Appraisal): Kişinin karşılaştığı olay ve durumu stres verici olarak kabul edip, etmemesine karar vermesidir.

¹⁴ Pargament, a.e., s.97.

¹⁵ Bozdağ, a.g.e., s.42.

¹⁶ Lazarus, a.g.e., s.32-37; Pargament, a.g.e., ss.96-98.

İkincil Değerlendirme: (Secondary Appraisal): Şayet kişi olay ve durumu stres verici olarak algılsa, “ben bu problemimi nasıl çözebilirim? neler yapabilirim?” vb. soruları kendine yöneltmesidir.¹⁷

“Sence tövbe etmek ne demektir?” sorusuna sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin verdikleri yanıtlar, birincil ve ikincil değerlendirme kapsamında değerlendirildi. Bazı ergenlerin (%9,6) tövbe sorusuna (hatanın farkına varmak, bir daha yapmamaya söz vermek) şeklinde yanıtlayarak birincil değerlendirme kapsamında yorumladığı görülmektedir. Ergenlerin çoğu (%90,4), tövbeyi (af dilemek, hatalardan vazgeçmek, günahlardan arınmak, hatayı tekrara etmemek için çaba harcamak, kötülüklerden uzak durmak,) şeklinde yanıtlayarak ikincil değerlendirme kapsamında yorumladığı görülmektedir.

Tablo 70: Kurumlara Göre Ergenlerin Tövbeyi Yorumlaması

Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	BSRM	Frekans	Yüzde
Birincil Değerlendirme	4	15,4	Birincil Değerlendirme	1	3,8
İkincil Değerlendirme	22	84,6	İkincil Değerlendirme	25	96,2
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Kurumlara göre değerlendirdiğimizde, “ikincil değerlendirme” Bsrn’de (%96, 2) iken yetiştirme yurdunda (%84,6) olduğu görülmektedir. “Birincil değerlendirme” ile tövbeyi yorumlayan ergenler, yetiştirme yurdunda (%15,4) iken Bsrn’de %3,8’dir.

Tablo 71: Şehirlere Göre Ergenlerin Tövbeyi Yorumlaması

Bursa Genel	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa Genel	Frekans	Yüzde
Birincil Değerlendirme	3	11,5	Birincil Değerlendirme	2	7,7
İkincil Değerlendirme	23	88,5	İkincil Değerlendirme	24	92,3
Toplam	26	100	Toplam	26	100

Şehirlere göre değerlendirdiğimizde, Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenlerin “Tövbeyi” daha fazla ikincil değerlendirme ile yorumladıkları görülmektedir.

¹⁷ Pargament, a.e., s.97.

Tablo 72: Şehir ve Kurum Birlikte Değerlendirildiğinde Ergenlerin Tövbeyi Yorumlaması

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde		Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Birincil Değerlendirme	3	23,1		Birincil Değerlendirme	1	7,7
İkincil Değerlendirme	10	76,9		İkincil Değerlendirme	12	92,3
Toplam	13	100		Toplam	13	100,0

Bursa BSRM	Frekans	Yüzde		Şanlıurfa BSRM	Frekans	Yüzde
Birincil Değerlendirme	0	0,0		Birincil Değerlendirme	1	7,7
İkincil Değerlendirme	13	100,0		İkincil Değerlendirme	12	92,3
Toplam	13	100		Toplam	13	100

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu değerlendirildiğinde, tövbeyi ikincil değerlendirenlerin oranı Şanlıurfa'da %92,3 iken, Bursa'da %76,9'dur.

Bursa ve Şanlıurfa Bsrn karşılaştırıldığında Bursa Bsrn (%100), Şanlıurfa Bsrn'de kalan ergenlerin (%92,3) oranında büyük çoğunlukla ikincil değerlendirme ile tövbeyi değerlendirdikleri bulunmuştur.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsrn ele alındığında; tövbeyi ikincil değerlendirme ile yorumlayanların oranı yetiştirme yurdunda kalan ergenlerde (76,9) iken Bsrn'de kalan ergenlerde %100'dür.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ile Şanlıurfa Bsrn değerlendirildiğinde; tövbeyi yorumlamada bir farkın olmadığı görülmektedir. Her iki kurumda ikincil değerlendirme (%92,6) oranındadır.

Tablo 73: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Kader Yorumlamaları

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Yaşadıklarımızı Allah'ın Bilmesi Ama Biz Tercih Ederiz	21	40,4
Başıma Gelenler Kaderim, Alın Yazım	23	44,2
Yaşadıklarım Kader Değil Sınavdı, Sınavı Geçtim	1	1,9
İmanın Şartı Ama Karıştıyorum	2	3,8
Kaderi Bilmiyorum	5	9,6
Toplam	52	100,0

“Sence kader ne demektir?” sorusuna sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin %44, 2’si “başıma gelenler kaderim alın yazım” şeklinde yorumlarken, % 40, 4’ü “yaşadıklarımızı Allah’ın bilmesi ama biz tercih ederiz”, %1, 9’u “yaşadıklarım kader değildi, sınavdı, sınavı geçtim” şeklinde yorumladığı görülmektedir. Ergenlerin %9, 6’sı kader kavramını bilmediğini, %1, 9’u ise imanın şartı olduğunu bildiğini ama karıştırdığını ifade etmiştir.

Tablo 74: Kurumlara göre Ergenlerin Kaderi Yorumlamaları

Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	BSRM	Frekans	Yüzde
Yaşadıklarımızı Allah'ın Bilmesi Ama Biz Tercih Ederiz	8	30,8	Yaşadıklarımızı Allah'ın Bilmesi Ama Biz Tercih Ederiz	13	50,0
Başıma Gelenler Kaderim, Alın Yazım	11	42,3	Başıma Gelenler Kaderim, Alın Yazım	12	46,2
Kader Değil Sınavdı, Sınavı Geçtim	1	3,8	Kader Değil Sınavdı, Sınavı Geçtim	0	0,0
İmanın Şartı Ama Karıştıyorum	2	7,7	İmanın Şartı Ama Karıştıyorum	0	0,0
Kaderi Bilmiyorum	4	15,4	Kaderi Bilmiyorum	1	3,8
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Kurumlara göre değerlendirildiğinde, kaderi “Allah’ın bilmesi ama biz tercih ederiz” şeklinde değerlendirenlerin oranı yetiştirme yurdunda (%30,8) iken Bsrn’de %50’dir. “Başıma gelenler, kaderim, alın yazım” şeklinde yorumlayanlar; yetiştirme yurdunda %42,3 iken Bsrn’de %46,2’dir. “Kader değil, sınavdı, sınavı geçtim” şeklinde yorumlayanların oranı yetiştirme yurdunda %3,8 iken, Bsrn’de bu şekilde yorumlayan ergene rastlanmamaktadır. “İmanın şartı ama karıştırıyorum” diyenlerin oranı yetiştirme yurdunda %7,7 iken, Bsrn’de bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır. “Kaderi bilmeyenler” yetiştirme yurdunda (%15,4) iken Bsrn’de mevcut değildir. Kaderi bilmeyen ergenlerin yetiştirme yurdunda daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 75: Şehirlere göre Ergenlerin Kaderi Yorumlamaları

Bursa Genel	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa Genel	Frekans	Yüzde
Yaşadıklarımızı Allah’ın Bilmesi Ama Biz Tercih Ederiz	9	34,6	Yaşadıklarımızı Allah’ın Bilmesi Ama Biz Tercih Ederiz	12	46,2
Başıma Gelenler Kaderim, Alın Yazım	13	50,0	Başıma Gelenler Kaderim, Alın Yazım	10	38,5
Kader Değil Sınavdı, Sınavı Geçtim	0	0,0	Kader Değil Sınavdı, Sınavı Geçtim	1	3,8
İmanın Şartı Ama Karıştırıyorum	0	0,0	İmanın Şartı Ama Karıştırıyorum	2	7,7
Kaderi Bilmiyorum	4	15,4	Kaderi Bilmiyorum	1	3,8
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Şehirlere göre değerlendirildiğinde, kader; “yaşadıklarımızı Allah’ın bilmesi, ama biz tercih ederiz.” yanıtı ile içsel olarak yorumlayanların oranı Şanlıurfa’da (%46,2) iken Bursa’da %34,6’dır. “Başıma gelenler kaderim, alın yazım” şeklinde değerlendirenler Bursa’da % 50 iken; Şanlıurfa’da %38,5’dir. İmanın şartı ama karıştırıyorum diyenler Şanlıurfa’da %7,7 iken Bursa’da bu yanıtı verene rastlanmamaktadır. “Kaderi bilmiyorum” diyen ergenlerin” Bursa’da %15, 4 iken Şanlıurfa’da %3,8’dir. “Kader değildi, sınavdı, sınavı geçtim diyen ergenler” Şanlıurfa’da %3,8 iken Bursa’da bu yanıtı veren ergene rastlanmamaktadır.

Tablo 76: Şehir ve Kurum Birlikte Ele Alındığında Ergenlerin Kaderi Yorumlamaları

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Yaşadıklarımızı Allah'ın Bilmesi Ama Biz Tercih Ederiz	3	23,1	Yaşadıklarımızı Allah'ın Bilmesi Ama Biz Tercih Ederiz	5	38,5
Başıma Gelenler Kaderim, Alın Yazım	6	46,2	Başıma Gelenler Kaderim, Alın Yazım	5	38,5
Kader Değil Sınavdı, Sınavı Geçtim	0	0,0	Kader Değil Sınavdı, Sınavı Geçtim	1	7,7
İmanın Şartı Ama Karıştırıyorum	0	0,0	İmanın Şartı Ama Karıştırıyorum	2	15,4
Kaderi Bilmiyorum	4	30,8	Kaderi Bilmiyorum	0	0,0
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

Bursa BSRM	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa BSRM	Frekans	Yüzde
Yaşadıklarımızı Allah'ın Bilmesi Ama Biz Tercih Ederiz	6	46,2	Yaşadıklarımızı Allah'ın Bilmesi Ama Biz Tercih Ederiz	7	53,8
Başıma Gelenler Kaderim, Alın Yazım	7	53,8	Başıma Gelenler Kaderim, Alın Yazım	5	38,5
Kader Değil Sınavdı, Sınavı Geçtim	0	0,0	Kader Değil Sınavdı, Sınavı Geçtim	0	0,0
İmanın Şartı Ama Karıştırıyorum	0	0,0	İmanın Şartı Ama Karıştırıyorum	0	0,0
Kaderi Bilmiyorum	0	0,0	Kaderi Bilmiyorum	1	7,7
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu değerlendirildiğinde; kaderi “başıma gelenler kaderim” şeklinde yorumlayanların oranı Bursa’da (%46, 2) iken Şanlıurfa’da %38,5’dir. “Yaşadıklarımı Allah’ın bilmesi ama biz tercih ederiz” şeklinde yorumlayan ergenlerin Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda (%38,5); Bursa Yetiştirme Yurdu’na göre (%23,1) daha fazla olduğu görülmektedir. Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kaderi bilmeyen ergenler (%15,4) iken Şanlıurfa’da rastlanmamaktadır.

Bursa ve Şanlıurfa Bsrn değerlendirildiğinde; kaderi “başıma gelenler kaderim” şeklinde yorumlayanların oranı Bursa’da (%53,8) iken Şanlıurfa’da %38,5’dir.

“Yaşadıklarımızı Allah’ın bilmesi, ama biz tercih ederiz” şeklinde yorumlayanlar Şanlıurfa Bsm’de (%53,8) iken, Bursa Bsm’de %46,2’dir.

Tablo 77: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Dualarının Kabul Olmasını Yorumlaması

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Umutlu Olurum	48	92,3
Umutsuz Olurum	4	7,7
Toplam	52	100,0

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlere “duaların kabul olduğunda nasıl hissedersin ve bu durumu nasıl yorumlarsın?” diye sorulduğunda ergenlerin verdikleri yanıtlar gelecekte umutlu ve umutsuz olması kapsamında değerlendirildi. Ergenlerin “çok mutlu olurum, Allah’ın beni duyduğunu hissedirim, Allah’ın sevgili kulu olduğunun düşünürüm, çok mutlu olurum ve şükrederim, Allah’a olan inancım artar. Daha çok zikredip, ona layık olmak isterim” şeklindeki ifadeleri umutlu olurum kapsamında değerlendirildi. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin %92,3’ünün dualarının kabulü olmasını umut dolu ifadeler ile yorumladıkları görülmektedir.

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin %7,7’sinin de “kabul olmadı, artık kabul olur mu ki, hiçbiri kabul olmadı o yüzden hiçbir şey hissetmedim şeklinde” umutsuz yorumladıkları görülmektedir.

Tablo 78: Kurumlara Göre Ergenlerin Dualarının Kabul Olmasını Yorumlaması

Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	BSRM	Frekans	Yüzde
Umutlu	26	100,0	Umutlu	22	84,6
Umutsuz	0	0,0	Umutsuz	4	15,4
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %100 dualarının kabul olmasını umut dolu yorumlarken, Bsm’de kalan ergenlerin %84,6’sının umut dolu yorumladıkları görülmektedir.

Tablo 79: Şehirlere Göre Ergenlerin Dualarının Kabul Olmasını Yorumlaması

Bursa Genel	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa Genel	Frekans	Yüzde
Umutlu	23	88,5	Umutlu	25	96,2
Umutsuz	3	11,5	Umutsuz	1	3,8
Toplam	26	100	Toplam	26	100

Şehirlere göre değerlendirildiğinde, Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin %96,2'sinin dualarının kabul olmasından dolayı umutlu ifadeler kullanırken, Bursa'da ise oranın %88,5 olduğu görülmektedir. Umutsuz olanlar, kabul olmadığını ve olmayacağını düşüneneler Bursa'da %11,5 iken; Şanlıurfa'da %3,8'dir. Bursa ve Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler değerlendirildiğinde, Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin dualarının kabulü konusunda daha umutlu oldukları görülmektedir.

Tablo 80: Kurum ve Şehir birlikte Değerlendirildiğinde Ergenlerin Dualarının Kabulünü Yorumlaması

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Umutlu	13	100,0	Umutlu	13	100,0
Umutsuz	0	0,0	Umutsuz	0	0,0
Toplam	13	100	Toplam	13	100,0

Bursa BSRM	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa BSRM	Frekans	Yüzde
Umutlu	10	76,9	Umutlu	12	92,3
Umutsuz	3	23,1	Umutsuz	1	7,7
Toplam	13	100	Toplam	13	100

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerinin hepsinin duaları kabul olduğunda umutlu oldukları görülmektedir.

Bursa Bsrn ile Şanlıurfa Bsrn karşılaştırıldığında, Şanlıurfa'da dualarının kabulü konusunda umutlu olanların oranı (%92, 3) iken Bursa'da %76,9 dur. Şanlıurfa Bsrn'de kalan ergenlerin Bursa Bsrn'de kalan ergenlere göre daha umutlu oldukları görülmektedir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsrn değerlendirildiğinde, yetiştirme yurdundaki ergenlerin (%100) Bsrn'ye göre (%76,9) dualarının kabulü konusunda daha çok umut dolu oldukları görülmektedir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsrn değerlendirildiğinde, yetiştirme yurdundaki ergenlerin (%100) Bsrn'ye göre (%92,3) dualarının kabulü konusunda daha çok umut dolu oldukları görülmektedir.

Tablo 81: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Dualarının Kabul Olmamasını Yorumlaması

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Olumlu Yorumlama	38	73,1
Olumsuz Yorumlama	14	26,9
Toplam	52	100,0

“Duaların kabul olmadığında nasıl hissedersin bu durumu nasıl yorumlarsın?” soruna sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin verdikleri yanıtları olumlu ve olumsuz yorumlamaları kapsamında değerlendirildi. Ergenlerin çoğunun (%73,1) duaların kabul olmamasını “Her şeyde bir hayır vardır, kabulü için zaman vardır, ümitsizliğe kapılmadım, hiç isyan etmedim” şeklinde olumlu yorumladıkları görülmektedir.

Şanlıurfa Yetiştirme BR: (17 yaşında) “Hayırlısı değilmiş diye düşünüyorum. Bu yaşadıklarımın önce duam kabul olmadığında Allah’ım o kadar iyilik yapıyorum hiç mi değeri yok diye düşünüyordum. Ama artık her şeyde hayır var diye düşünüyorum.”

Bazı ergenlerin %26,9’unun “Allah beni sevmiyor diye düşündüm, kötü bir şey mi yaptım da cezalandırıldım, inançsızlığa düştüm” şeklinde olumsuz yorumladıkları görülmektedir.

Bursa Bsrn AR: (18 yaşında) Annem babam benim yüzümden akrabalarından ayrılmak zorunda kaldılar. Bir buçuk senedir yurtlardayım. İlköğretimi bitirdim, okula devam etmiyorum. Sevgilimde ayrıldıktan sonra, bana muska yaptılar. Ben kaç defa ormana kaçtım gece beni kendime zarar vermiş halinde buldular. Evden kaçarken tecavüze uğradığımı sandım. Sonra tekrar evlenmek için evden kaçtım. Gerçekten tecavüze uğradım, kirlendim, namusumu kaybettim. Namusumu temizlemek için kaçtım aslında. Sokaktan bulduğum biri ile evlenecektim. Şimdi bunlar çok saçma geliyor. Sonra sokaklarda içkiye başladım, maddeye başladım. İçki ve maddeden kurtuldum. Ama sigara devam ediyor. Beni en çok etkileyen olay, tecavüz oldu, sevgilimden ayrılmam oldu. Bu yaşıma kadar hiç annemle konuşmadım. Annem sayıkladığım zaman bir derdim olduğunu

anlardı. Bu yaşadıklarımı hiç annemle paylaşamadım, dertleşemedik. İçine kapanık, sessiz bir kızdım. Bu yaşadıklarım için hep dua ettim ama dularım kabul olmadığında ümitsizliğe düştüm. Olmayacak dedim, hatta inançsızlığa düştüm.”

Tablo 82: Kurumlara Göre Ergenlerin Dualarının Kabul Olmamasını Yorumlaması

Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	BSRM	Frekans	Yüzde
Olumlu Yorumlama	21	80,8	Olumlu Yorumlama	17	65,4
Olumsuz Yorumlama	5	19,2	Olumsuz Yorumlama	9	34,6
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Kurumlara göre değerlendirildiğinde “duaların kabul olmadığında nasıl hissedersin bu durumu nasıl yorumlarsın?” sorusuna yetiştirme yurdunda kalan ergenlerden “Her şeyde bir hayır vardır, kabulü için zaman vardır, ümitsizliğe kapılmadım, hiç isyan etmedim” şeklinde olumlu olarak yorumlayanların oranı (%80, 8) iken Bsrn’de %65,4’ tür.

Bsrn’de kalan ergenlerin %34,6’sı “Allah beni sevmiyor diye düşündüm, kötü bir şey mi yaptım da cezalandırıldım, inançsızlığa düştüm” şeklinde olumsuz yorumladıkları görülmektedir.

Tablo 83: Şehirlere Göre Ergenlerin Dualarının Kabul Olmamasını Yorumlaması

Bursa Genel	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa Genel	Frekans	Yüzde
Olumlu Yorumlama	20	76,9	Olumlu Yorumlama	18	69,2
Olumsuz Yorumlama	6	23,1	Olumsuz Yorumlama	8	30,8
Toplam	26	100	Toplam	26	100

Şehirlere göre ele alındığında Bursa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenlerin (%76,9) dualarının kabul olmamasını, Şanlıurfa’ya göre (%69,2) daha fazla olumlu değerlendikleri ve ümitlerini kaybetmedikleri görülmektedir.

Tablo 84: Kurum ve Şehir birlikte Değerlendirildiğinde Ergenlerin Dualarının Kabulünü Yorumlaması

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Olumlu Yorumlama	11	84,6	Olumlu Yorumlama	10	76,9
Olumsuz Yorumlama	2	15,4	Olumsuz Yorumlama	3	23,1
Toplam	13	100	Toplam	13	100,0

Bursa BSRM	Frekans	Yüzde	Şanlıurfa BSRM	Frekans	Yüzde
Olumlu Yorumlama	9	69,2	Olumlu Yorumlama	8	61,5
Olumsuz Yorumlama	4	30,8	Olumsuz Yorumlama	5	38,5
Toplam	13	100	Toplam	13	100

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu karşılaştırıldığında; Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin, (%84,6) Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlere göre (%76,9) daha fazla duaları kabul olmadığında olumlu yorumladıkları görülmektedir.

Bursa ve Şanlıurfa BsrM yurdu karşılaştırıldığında; Bursa BsrM'de kalan ergenlerin (%69,2), Şanlıurfa BsrM'de kalan ergenlere göre (%61,5) daha fazla duaları kabul olmadığında olumlu yorumladıkları görülmektedir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve BsrM değerlendirildiğinde; yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin (%84,6) BsrM'ye göre (%69,2) duaları kabul olmadığında daha fazla sayıda olumlu yorumladıkları görülmektedir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve BsrM değerlendirildiğinde; yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin (%76,9) BsrM'ye göre (%61,5) duaları kabul olmadığında daha fazla sayıda olumlu yorumladıkları görülmektedir.

5.6. SOSYAL HİZMET KURUMLARINDA KALAN ERGENLERİN DİNİ BAŞAÇIKMA BULGULARI

Araştırmanın beşinci temel sorusu; “sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenler sorunları ile başa çıkmada nasıl dini başa çıkma yöntemlerini kullanır?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu genel soru doğrultusunda ergenlere beş soru yöneltilmiştir. Elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 85: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Yaşadıkları ile Başa Çıkmada Allah’tan İstedikleri Yardımlar

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Aile Birliği için	16	30,8
Yurtla ilgili	3	5,8
Derslerimde Başarılı Olmak İçin	2	3,8
Kişisel Konularda	5	9,6
Doğru Yolu Bulmak İçin	22	42,3
Sabırlı Olmak İçin	3	5,8
Toplam	52	100,0

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Spesifik	27	51,9
Genel	25	48,1
Toplam	52	100,0

“Yaşadıklarınla başa çıkmak için Allah’tan hangi konularda yardım istedin?” sorusuna sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin çoğunun (%42,3) doğru yolu bulmak için yardım istediği görülmektedir. Ergenlerin “babam cezaevinden çıksın diye dua ettim, babam alkolü bıraksın diye dua ettim, babamın iyi kalpli olmasını istedim vb.” ifadeler kullanarak babasıyla ilgili yardım istedikleri görülmüştür. Bazıları da “Allah anneme akli fikir versin, annem hep yanımda olsun istedim, annemle aram düzelsin birlikte olalım vb.” ifadelerle annesiyle ilgili yardım, bazıları da “kardeşlerinin ahlaklı olması ve kardeşleriyle birlikte olmak için yardım istediği” tespit edilmiştir. Bütün bu yanıtlar, aile birliği kategorisinde ele alınmaktadır. Ergenlerin %30,8’inin “aile birliği için Allah’tan yardım istedim” yanıtını verdiği görülmektedir. Ergenlerin %9,6’sının kişisel konularda yardım istediği görülmektedir. Kişisel konu olarak; ergenlerden biri, tesettüre girmek için yardım istemiştir. Ailesinin tesettüre girmemesi konusunda baskı yaptığını ama dua ederek

ve kararlılık göstererek bu durumu aştığını ifade etmiştir. Diğer ergen ise küçük yaşta evlendirilmemek için dua ettiğini ve şu an Bsrn’de olduğunu ifade etmiştir. Ergenlerin %5,8’i “yurttan çıkmak ve ailesi ile olmak için Allah’ tan yardım istediğini, kurumdan kaçmamak için dua ettiğini, yurtla ilgili konularda yardım istediklerini” belirtmiştir. Ergenlerin %5,8’i sabır istemektedir. Ergenlerin yaşadıkları stres ve zorluklarla başa çıkmak, travmaları atlatabilmek, ailesinden uzakta yaşamının sıkıntılarını aşip, kurumda kaçmadan durabilmek, yurttan birlikte yaşamını getirdiği zorlukları ve iletişim sorunlarını aşmak için sabır istediği gözlenmiştir. %3,8’i derslerde başarılı olmak için, Allah’tan yardım istediğini ifade etmektedir.

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin Allah’tan istedikleri yardımlar, spesifik ve genel konular olarak ele alındığında spesifik kapsamında “aile birliği için, yurtla ilgili, derslerde başarılı olmak için, kişisel konular” olarak değerlendirilebilir. “Doğru yolu bulmak için yardım ve sabır istedim” ifadeleri genel kapsamda ele alınabilir. Ergenlerin %51,9 spesifik sorunlar ile başa çıkmak için Allah’tan yardım istediği görülmektedir. Ergenlerin %48, 1’inin, “Allah’tan sabır, doğru yolu bulmak için vb.” Genel yardım istedikleri bulunmuştur.

Tablo 86: Kurumlara Göre Ergenlerin Yaşadıkları ile Başa çıkmada Allah’tan İstedikleri Yardımlar

Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	BSRM	Frekans	Yüzde
Aile Birliği için	6	23,1	Aile Birliği için	11	42,3
Yurtla ilgili	2	7,7	Yurtla ilgili	1	3,8
Derslerimde Başarılı Olmak İçin	2	7,7	Derslerimde Başarılı Olmak İçin	0	0,0
Kişisel Konularda	3	11,5	Kişisel Konularda	2	7,7
Doğru Yolu Bulmak İçin	10	38,5	Doğru Yolu Bulmak İçin	12	46,2
Sabırlı Olmak İçin	3	11,5	Sabırlı Olmak İçin	0	0,0
Toplam	26	100,0		26	100,0

Kurumlara göre değerlendirildiğinde; Bsrn’de kalan ergenlerin (%42,3) yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre (%23,1) aile birliği için daha fazla yardım istediği görülmektedir. Bsrn’de kalan ergenlerin %46, 2’si doğru yolu bulmak için Allah’tan yardım isterken yetiştirme yurdunda bu oran, %38,5’tir.

Tablo 87: Şehirlere Göre Ergenlerin Yaşadıkları ile Başa Çıkma Allah'tan İstedikleri Yardımlar

Bursa Genel	Frekans	Yüzde	Urfa Genel	Frekans	Yüzde
Aile Birliği için	8	30,8	Aile Birliği için	9	34,6
Yurtla ilgili	2	7,7	Yurtla ilgili	1	3,8
Derslerimde Başarılı Olmak İçin	1	3,8	Derslerimde Başarılı Olmak İçin	1	3,8
Kişisel Konularda	2	7,7	Kişisel Konularda	3	11,5
Doğru Yolu Bulmak İçin	13	50,0	Doğru Yolu Bulmak İçin	9	34,6
Sabırlı Olmak İçin	0	0,0	Sabırlı Olmak İçin	3	11,5
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Şehirlere göre değerlendirildiğinde Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin %50'si doğru yolu bulmak için yardım istediğini ifade ederken Şanlıurfa'da bu oran %34,6'dır. Diğer yanıtların her iki şehirde yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 88: Şehir ve Kurum Birlikte Ele Alındığında Ergenlerin Yaşadıkları ile Başa Çıkma Allah'tan İstedikleri Yardımlar

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Urfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Aile Birliği İçin	2	15,4	Aile Birliği İçin	4	30,8
Yurtla ilgili	1	7,7	Yurtla İlgili	1	7,7
Derslerimde Başarılı Olmak İçin	1	7,7	Derslerimde Başarılı Olmak İçin	1	7,7
Kişisel Konularda	2	15,4	Kişisel Konularda	1	7,7
Doğru Yolu Bulmak İçin	7	53,8	Doğru Yolu Bulmak İçin	3	23,1
Sabırlı Olmak İçin	0	0,0	Sabırlı Olmak İçin	3	23,1
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

Bursa BSRM	Frekans	Yüzde	Urfa BSRM	Frekans	Yüzde
Aile Birliği İçin	6	46,2	Aile Birliği İçin	5	38,5
Yurtla İlgili	1	7,7	Yurtla İlgili	0	0,0
Derslerimde Başarılı Olmak İçin	0	0,0	Derslerimde Başarılı Olmak İçin	0	0,0
Kişisel Konularda	0	0,0	Kişisel Konularda	2	15,4
Doğru Yolu Bulmak İçin	6	46,2	Doğru Yolu Bulmak İçin	6	46,2
Sabırlı Olmak İçin	0	0,0	Sabırlı Olmak İçin	0	0,0
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu değerlendirildiğinde; “doğru yolu bulmak için yardım istedim” yanıtını veren ergenlerin oranı Bursa'da (%53,8) iken, Şanlıurfa'da

%23,1'dir. Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin daha fazla "doğru yolu bulmak için" Allah'tan yardım istediği görülmektedir. Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin %30,8'i "aile birliği için" yardım isterken, Bursa yetiştirme yurdunda kalan ergenlerde bu oran %15,4'tür.

Bursa ve Şanlıurfa Bsm karşılaştırıldığında; Şanlıurfa'da bulunan ergenlerin %15,4'ü kişisel konularda Allah'tan yardım isterken, Bursa Bsm'de bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsm karşılaştırıldığında, Bursa Bsm'de kalan ergenlerin %46,2'si aile birliği için Allah'tan yardım isterken, Bursa Yetiştirme Yurdu'nda bu oran %15,4'tür. Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin %15,4'ü kişisel konularda Allah'tan yardım isterken, Bursa Bsm'de bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsm karşılaştırıldığında; Bsm'de kalan ergenlerin %46,2'si "doğru yolu bulmak için" dua ederken, yetiştirme yurdunda bu oran %23,1'dir.

Tablo 89: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Allah'tan Hangi Dini Uygulamalar ile Yardım İsteddiği

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Dua Ederek	27	51,9
Dua Ederek ve Namaz Kılarak	11	21,2
Dua Ederek ve Kuran Okuyarak	13	25,0
Hiç İstemedim	1	1,9
Toplam	52	100,0

"Yaşadığın sorunları çözmeye Allah'tan yardımı neler yaparak istedin?" sorusuna sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin %51,9'u dua ederek, %21,2'si dua ederek ve namaz kılarak; %25'i dua ederek ve Kuran okuyarak istediğini ifade ettiği görülmektedir. %1,9' u hiç istemediğini belirtmiştir.

Tablo 90: Kurumlara Göre Ergenlerin Allah'tan Hangi Dini Uygulamalar ile Yardım İstediği

Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	BSRM	Frekans	Yüzde
Dua Ederek	17	65,4	Dua Ederek	10	38,5
Dua Ederek ve Namaz Kılarak	6	23,1	Dua Ederek ve Namaz Kılarak	5	19,2
Dua Ederek ve Kuran Okuyarak	3	11,5	Dua Ederek ve Kuran Okuyarak	10	38,5
Hiç İstemedim	0	0,0	Hiç İstemedim	1	3,8
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Kurumlara göre değerlendirildiğinde, yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %65,4'ü dua ederek yardım istediğini ifade ederken Bsrn'de kalan ergenlerde bu oran %38,5'tir. Bsrn'de kalan ergenlerin %38,5'i, dua ederek ve Kuran okuyarak yardım istediğini ifade ederken, yetiştirme yurdunda bu oran %11,5'tir. Dua ederek ve namaz kılarak yardım isteyen ergenler yetiştirme yurdunda %23,1 iken, Bsrn'de %19,2'dir. Hiç istemedim yanıtını veren ergenler Bsrn'de %3,8 iken, yetiştirme yurdunda bu yanıtı veren ergene rastlanmamaktadır.

Tablo 91: Şehirlere Göre Ergenlerin Allah'tan Hangi Dini Uygulamalar ile Yardım İstediği

Bursa Genel	Frekans	Yüzde	Urfa Genel	Frekans	Yüzde
Dua Ederek	16	61,5	Dua Ederek	11	42,3
Dua Ederek ve Namaz Kılarak	5	19,2	Dua Ederek ve Namaz Kılarak	6	23,1
Dua Ederek ve Kuran Okuyarak	5	19,2	Dua Ederek ve Kuran Okuyarak	8	30,8
Hiç İstemedim	0	0,0	Hiç İstemedim	1	3,8
Toplam	26	100,0	Toplam	26	34,61538

Şehirlere göre değerlendirildiğinde; Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin %61,5'i Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlere göre (%42,3) daha fazla duayı dini başa çıkma yöntemi olarak kullandıkları görülmektedir. Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin %30,8 "Dua ederek ve Kuran okuyarak" yanıtını verirken; Bursa'da bu oran %19,2'dir. "Dua ederek ve namaz kılarak" diyen ergenlerin oranı (%23,1) iken, Bursa'da %19,2'dir.

Tablo 92: Şehir ve Kurum Birlikte Ele Alındığında Ergenlerin Allah'tan Hangi Dini Uygulamalar ile Yardım İsteddiği

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Urfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Dua Ederek	11	84,6	Dua Ederek	6	46,2
Dua Ederek ve Namaz Kılarak	1	7,7	Dua Ederek ve Namaz Kılarak	5	38,5
Dua Ederek ve Kuran Okuyarak	1	7,7	Dua Ederek ve Kuran Okuyarak	2	15,4
Hiç İstemedim	0	0,0	Hiç İstemedim	0	0,0
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

Bursa BSRM	Frekans	Yüzde	Urfa BSRM	Frekans	Yüzde
Dua Ederek	5	38,5	Dua Ederek	5	38,5
Dua Ederek ve Namaz Kılarak	4	30,8	Dua Ederek ve Namaz Kılarak	1	7,7
Dua Ederek ve Kuran Okuyarak	4	30,8	Dua Ederek ve Kuran Okuyarak	6	46,2
Hiç İstemedim	0	0,0	Hiç İstemedim	1	7,7
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdunu karşılaştırdığımızda; “dua ederek” Allah’tan yardım istedim diyen ergenlerin oranı Bursa Yetiştirme Yurdu’nda %84,6 iken, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda %46,2’dir. “Dua ederek ve namaz kılarak” Allah’tan yardım istedim diyen ergenler Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda % 38,5 iken, Bursa Yetiştirme Yurdu’nda %7,7’dir. “Dua ederek ve Kuran okuyarak” yanıtını veren ergenler, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlerde (%15,4) iken, Bursa’da %7,7’dir.

Bursa ve Şanlıurfa Bsrn karşılaştırıldığında; her iki kurumda da ergenlerin %38,5’i dua ederek Allah’tan yardım istediğini ifade etmektedir. “Dua ederek ve Kuran okuyarak” diyen ergenler, Şanlıurfa Bsrn’de (% 46,2) iken Bursa’da %30,8’dir. Dua ederek ve namaz kılarak” Allah’tan yardım istedim diyen ergenlerin oranı Bursa Bsrn’de (%30,8) iken, Şanlıurfa’da bu oran %7,7’dir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bsrn karşılaştırıldığında; “dua ederek Allah’tan yardım istedim” yanıtını veren ergenler yetiştirme yurdunda (%84,6) iken, Bsrn’de %30,8’dir.

Bursa Bsrn'de kalan ergenlerde “dua ederek ve namaz kılarak”, “dua ederek ve Kuran okuyarak” (%30,8) iken Bursa Yetiştirme Yurdu'nda her iki kategoride de yanıt veren ergenler %7,7'dir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Bsrn karşılaştırıldığında; “dua ederek ve Kuran okuyarak Allah'tan yardım istedim” diyen ergenler Bsrn'de (%46,2) iken, yetiştirme yurdunda %15,4'tür. Ancak “namaz kılarak ve Kuran okuyarak Allah'tan yardım istedim” diyen ergenler yetiştirme yurdunda (%38,5) iken Bsrn'de %7,7'dir.

Tablo 93: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Dualarının Etkilerini Değerlendirmesi

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Problemimi Ortaya Koymama ve Çözmeme Yardımcı Oldu	22	42,3
Huzur buldum, ferahladım	16	30,8
Mücadele Azmimi Arttırdı	1	1,9
Ümit Verdi	9	17,3
Dualarım hiç kabul olmadı ki, bundan sonra da bilmem	4	7,7
Toplam	52	100,0

“Dua etmenin sana ne gibi etkileri oldu, biraz bahseder misin?” sorusuna ergenlerin verdikleri yanıtlar, “problemimi ortaya koymama ve çözmeme yardımcı oldu, huzur buldum, ferahladım, mücadele azmimi arttırdı, ümit verdi” şeklinde olumlu dini başa çıkma yöntemi olarak kategorilere ayrıldı. “Hiç kabul olmadı ki, artık ümidim yok vb.” yanıtlar da olumsuz dini başa çıkma yöntemi olarak değerlendirildi. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin % 42,3'ü duanın problemi ortaya koymasına yardımcı olduğunu belirtirken, %30,8'i dua ettiğinde rahatladığını, huzur bulduğunu ifade etti. Ergenlerin % 17,3'ü duanın ümit verdiğini vurgularken, %1,9'u mücadele azmimi arttırdığını ifade etti. %7,7'si dualarının hiç kabul olmadığını, ümitsiz olduklarını belirtti.

Tablo 94: Kurumlara Göre Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Dualarının Etkilerini Değerlendirmesi

Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	BSRM	Frekans	Yüzde
Problemimi Ortaya Koymama ve Çözmeme Yardımcı Oldu	11	42,3	Problemimi Ortaya Koymama ve Çözmeme Yardımcı Oldu	11	42,3
Huzur buldum, ferahladım	8	30,8	Huzur buldum, ferahladım	8	30,8
Mücadele Azmimi Arttırdı	1	3,8	Mücadele Azmimi Arttırdı	0	0,0
Ümit Verdi	5	19,2	Ümit Verdi	4	15,4
Dualarım hiç kabul olmadı ki, bundan sonra da bilmem	1	3,8	Dualarım hiç kabul olmadı ki, bundan sonra da bilmem	3	11,5
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Kurumlara göre değerlendirdiğimizde; her iki kurumda da ergenlerin çoğunun, duanın problemlerini ortaya koymasına ve çözmeye yardımcı olduğunu (%42,3), dua ettiğinde huzur bulduğunu, ferahladığını (%30,8) belirttiği görülmektedir. Her iki kurumda da (%30,8) “huzur bulduğunu ifade ederken “ümit verdi” diyen ergenler, yetiştirme yurdunda (%19,2) iken, Bsrn’de %15,4’tür. “Mücadele azmimi arttırdı” diyen ergenler yetiştirme yurdunda (%3,8) iken, Bsrn’de bu yanıt veren ergen bulunmamaktadır. Bsrn’de kalan ergenlerin %11,5’i “dualarım hiç kabul olmadı ki, bundan sonra bilmem” şeklinde yanıt verirken, yetiştirme yurdunda bu oran %3,8’dir.

Tablo 95: Şehirlere Göre Ergenlerin Dualarının Etkilerini Değerlendirmesi

Bursa Genel	Frekans	Yüzde	Urfa Genel	Frekans	Yüzde
Problemimi Ortaya Koymama ve Çözmeme Yardımcı Oldu	11	42,3	Problemimi Ortaya Koymama ve Çözmeme Yardımcı Oldu	11	42,3
Huzur buldum, ferahladım	9	34,6	Huzur buldum, ferahladım	7	26,9
Mücadele Azmimi Arttırdı	0	0,0	Mücadele Azmimi Arttırdı	1	3,8
Ümit Verdi	3	11,5	Ümit Verdi	6	23,1
Dualarım hiç kabul olmadı ki, bundan sonra da bilmem	3	11,5	Dualarım hiç kabul olmadı ki, bundan sonra da bilmem	1	3,8
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Şehirlere göre ele alındığında; her iki şehirde de ergenlerin çoğunluğu (%42,3) duanın problemini ortaya koymasına ve çözmesine yardımcı olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Şanlıurfa’da “Dua ettim ümitli oldum” diyen ergenler %23,1 iken, Bursa’da %11,5’tir. Şanlıurfa’da ergenlerin daha fazla dua ettiklerinde ümitli oldukları görülmektedir. Bursa’da “Dualarım hiç kabul olmadı ki bundan sonra da bilmem” diyen ergenler (%11,5) iken Şanlıurfa’da %3,8’dir.

Tablo 96: Şehir ve Kurum Birlikte Ele Alındığında Ergenlerin Dualarının Etkilerini Değerlendirmesi

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Urfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Problemimi Ortaya Koymama ve Çözmeme Yardımcı Oldu	7	53,8	Problemimi Ortaya Koymama ve Çözmeme Yardımcı Oldu	4	30,8
Huzur buldum, ferahladım	3	23,1	Huzur buldum, ferahladım	5	38,5
Mücadele Azmimi Arttırdı	0	0,0	Mücadele Azmimi Arttırdı	1	7,7
Ümit Verdi	2	15,4	Ümit Verdi	3	23,1
Dualarım hiç kabul olmadı ki, bundan sonra da bilmem	1	7,7	Dualarım hiç kabul olmadı ki, bundan sonra da bilmem	0	0,0
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

Bursa BSRM	Frekans	Yüzde	Urfa BSRM	Frekans	Yüzde
Problemimi Ortaya Koymama ve Çözmeme Yardımcı Oldu	4	30,8	Problemimi Ortaya Koymama ve Çözmeme Yardımcı Oldu	7	53,8
Huzur buldum, ferahladım	6	46,2	Huzur buldum, ferahladım	2	15,4
Mücadele Azmimi Arttırdı	0	0,0	Mücadele Azmimi Arttırdı	0	0,0
Ümit Verdi	1	7,7	Ümit Verdi	3	23,1
Dualarım hiç kabul olmadı ki, bundan sonra da bilmem	2	15,4	Dualarım hiç kabul olmadı ki, bundan sonra da bilmem	1	7,7
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenler değerlendirildiğinde, “dua problemimi ortaya koymama ve çözmeme yardımcı oldu” şeklinde yanıtlayan ergenler,

Bursa Yetiştirme Yurdu'nda %53,8 iken Şanlıurfa'da %30,8'dir. Bursa Yetiştirme Yurdu'nda daha fazla sayıda duanın olumlu başa çıkma yöntemi olarak ergenin problemini tanımlamasına ve çözüm için fikir üretmesine zemin hazırladığı söylenebilir. “Dua ettiğimde huzur buldum, ferahladım” diyen ergenler Şanlıurfa' da %38,5 iken, Bursa'da %23,1'dir.

Bursa ve Şanlıurfa Bsrn karşılaştırıldığında; duanın olumlu etkisini “huzur buldum, ferahladım” şeklinde ifade eden ergenlerin oranı Bursa'da %46,2 iken, Şanlıurfa'da % 15,4'tür. “Dualarım ümit verdi” şeklinde yanıtlayanların oranı Şanlıurfa Bsrn'de %23,1 iken, Bursa Bsrn'de oran %7,7'dir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bsrn karşılaştırıldığında; yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %53,8'i “dua problemi ortaya koymama ve çözmeme yardımcı oldu” derken, Bsrn'de oran %30,8'dir. “Dua ile huzur buldum, rahatladım” diye yanıtlayan ergenlerin oranı Bursa Bsrn'de % 46, 2 iken Bursa Yetiştirme Yurdu'nda oranın %23,1 olduğu görülmektedir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsrn karşılaştırıldığında; “Dua problemimi ortaya koymama ve çözmeme yardımcı oldu” diyen ergenler Bsrn'de %53, 8 iken, yetiştirme yurdunda %30,8'dir. “Dua ettiğimde huzur buldum, ferahladım” diye ergenler yetiştirme yurdunda %38,5 iken Bsrn'de %15,4'tür. Her iki kurumda da ergenlerin %23,1'inin “dualarım ümit verdi” şeklinde yanıtladığı görülmektedir.

“Peki, dua etmenin sana ne gibi etkileri oldu biraz bahseder misin ?” sorusuna verdikleri yanıtlardan bazı örnekler aşağıda verilmiştir:

Bursa Yetiştirme AN: (16 yaşında) Yedi yıldır yurttayım. Annem babam ayrı. Babam alkolik. Babam ağabeyimin eline demirle vurdu, babam bizi hortumla dövdü. Annem sinir krizi geçirince ağabeyim hasta oldu, asosyal oldu. Buraya gelmeyi çok istedim, dua ettim ve yine geldim. Allah'ım içimden kötü şeyleri uzak tut dedim, oldu. Allah'ım insanları takmayayım diye dua ettim, artık insanları takmıyorum”

Şanlıurfa Yetiştirme ANR: (17 yaşında) “Dua ettiğimde; Allah'ım benim içimdeki sıkıntıları al dedim, içimde coşku oldu. Kendi kendime kalk abdest al dedim, seccademi yere serdim nenemden sonra ilk defa tek başıma namaz kıldım, dua ettim. Nenem sünni, dedem alevi, babam sünni, ben dinim ne gerektirirse onu yaparım.”

Şanlıurfa Yetiştirme BR: (17 yaşında) “Dua ettiğimde başkalaşıyorum. Huzur buluyorum ve şunu düşünüyorum paylaşmam gerekirse beni yaratan ile bunu paylaşmak çok hoşuma gidiyor, o beni daha iyi anlar diye düşünüyorum.”

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu HM: (16 yaşında) “Yardımcı oldu. Mesela bir şey istiyordum. Sonuna kadar devam ediyorum. Dua ettiğimde güvenim daha da artıyor. Kuvvet güç geliyor, sorunumu daha rahat çözebiliyorum.”

Tablo 97: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Dua Etme Zamanı

Genel Durum	Frekans	Yüzde
Kötü ve Zor Durumlarda	20	38,5
Mutlu Olduğumda	1	1,9
Her Durumda, Her Zaman	28	53,8
Bir Şeyin Gerçekten Olmasını İsteddiğimde	1	1,9
İmanla İlgili Kitap Okuduğumda	1	1,9
Kandillerde, Yatmadan Önce, Hapşırınca	1	1,9
Toplam	52	100,0

“Ne zaman, hangi durumlarda dua edersin?” sorusunu sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin %53,8’i her durumda, her zaman, %38,5’i kötü ve zor durumda, %1,9’u bir şeyin gerçekten olmasını istediğimde, %1,9’u mutlu olduğumda, %1,9’u; kandillerde, yatmadan önce, hapşırınca şeklinde yanıtladıkları görülmektedir. Ergenlerin çoğu “ her zaman ve her durumda dua ettiğini” ifade etmektedir.

Tablo 98: Kurumlara Göre Ergenlerin Dua Etme Zamanı

Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	BSRM	Frekans	Yüzde
Kötü ve Zor Durumlarda	9	34,6	Kötü ve Zor Durumlarda	11	42,3
Mutlu Olduğumda	1	3,8	Mutlu Olduğumda	0	0,0
Her Durumda, Her Zaman	13	50,0	Her Durumda, Her Zaman	15	57,7
Bir Şeyin Gerçekten Olmasını İsteddiğimde	1	3,8	Bir Şeyin Gerçekten Olmasını İsteddiğimde	0	0,0
İmanla İlgili Kitap Okuduğumda	1	3,8	İmanla İlgili Kitap Okuduğumda	0	0,0
Kandillerde, Yatmadan Önce, Hapşırınca	1	3,8	Kandillerde, Yatmadan Önce, Hapşırınca	0	0,0
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Kurumlara göre değerlendirildiğinde; hangi durumlarda ve ne zaman dua edersen sorusuna Bsm'de kalan ergenlerin %42,3'ü "kötü ve zor durumlarda" diye yanıt verirken, yetiştirme yurdunda bu oran %34,6'dır. Bsm'de kalan ergenlerin yetiştirme yurdunda göre daha fazla "kötü ve zor durumlarda" dua ettikleri görülmektedir. "Her durumda, her zaman diyen ergenler" Bsm'de %57,7 iken yetiştirme yurdunda %50'dir. Her iki kurumda da ergenlerin çoğunluğunun dua ettiği görülmektedir.

Tablo 99: Şehirlere Göre Ergenlerin Dua Etme Zamanı

Bursa Genel	Frekans	Yüzde	Urfa Genel	Frekans	Yüzde
Kötü ve Zor Durumlarda	11	42,3	Kötü ve Zor Durumlarda	9	34,6
Mutlu Olduğumda	0	0,0	Mutlu Olduğumda	1	3,8
Her Durumda, Her Zaman	12	46,2	Her Durumda, Her Zaman	16	61,5
Bir Şeyin Gerçekten Olmasını İsteddiğimde	1	3,8	Bir Şeyin Gerçekten Olmasını İsteddiğimde	0	0,0
İmanla İlgili Kitap Okuduğumda	1	3,8	İmanla İlgili Kitap Okuduğumda	0	0,0
Kandillerde, Yatmadan Önce, Hapşırınca	1	3,8	Kandillerde, Yatmadan Önce, Hapşırınca	0	0,0
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Şehirlere göre karşılaştırıldığında ergenlerin dua etme zamanı değerlendirildiğinde; "her durumda ve her zaman dua ederim" diyen ergenler Şanlıurfa'da %61,5 iken Bursa'da %46,2'dir. Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlere göre daha çok her durumda ve her zaman dua ettiği görülmektedir. "Kötü ve zor durumda" dua ederim diye yanıt veren ergenlerin Bursa'da (%42,3) Şanlıurfa'ya göre (%34,6) daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 100: Kurum ve Şehir Birlikte Ele Alındığında Ergenlerin Dua Etme Zamanı

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Urfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
Kötü ve Zor Durumlarda	6	46,2	Kötü ve Zor Durumlarda	3	23,1
Mutlu Olduğumda	0	0,0	Mutlu Olduğumda	1	7,7
Her Durumda, Her Zaman	4	30,8	Her Durumda, Her Zaman	9	69,2
Bir Şeyin Gerçekten Olmasını İsteddiğimde	1	7,7	Bir Şeyin Gerçekten Olmasını İsteddiğimde	0	0,0
İmanla İlgili Kitap Okuduğumda	1	7,7	İmanla İlgili Kitap Okuduğumda	0	0,0

Kandillerde, Yatmadan Önce, Hapşırınca	1	7,7	Kandillerde, Yatmadan Önce, Hapşırınca	0	0,0
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

Bursa BSRM	Frekans	Yüzde	Urfa BSRM	Frekans	Yüzde
Kötü ve Zor Durumlarda	5	38,5	Kötü ve Zor Durumlarda	6	46,2
Mutlu Olduğumda	0	0,0	Mutlu Olduğumda	0	0,0
Her Durumda, Her Zaman	8	61,5	Her Durumda, Her Zaman	7	53,8
Bir Şeyin Gerçekten Olmasını İstediğimde	0	0,0	Bir Şeyin Gerçekten Olmasını İstediğimde	0	0,0
İmanla İlgili Kitap Okuduğumda	0	0,0	İmanla İlgili Kitap Okuduğumda	0	0,0
Kandillerde, Yatmadan Önce, Hapşırınca	0	0,0	Kandillerde, Yatmadan Önce, Hapşırınca	0	0,0
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu değerlendirildiğinde, “her zaman ve her durumda dua ederim” şeklinde yanıtlayan ergenlerin Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda (%69, 2) iken, Bursa Yetiştirme Yurdu’nda (%30, 8) olduğu görülmektedir. “Kötü ve zor durumlarda dua ederim” şeklinde yanıtlayanlar Bursa Yetiştirme Yurdu’nda (%46, 2) iken Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda %23, 1’dir.

Bursa ve Şanlıurfa Bsrn karşılaştırıldığında, her iki kurumda da benzerlikler görülmektedir. Ergenlerin çoğunluğunun “her zaman ve her durumda” dua ettiği görülmektedir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bsrn karşılaştırıldığında; Bsrn’de kalan ergenlerin %61,5’inin “her durum ve her zaman dua ettiği” yetiştirme yurdunda ise oranın (% 30,8) olduğu görülmektedir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Bsrn karşılaştırıldığında, Şanlıurfa Bsrn’de kalan ergenlerin çoğu (%46, 2) yetiştirme yurduna göre (%23,1) daha fazla “kötü ve zor durumda” dua ettiği görülmektedir.

Tablo 101: Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Problemleri ile Başa çıkma Sürecinde İbadetlerin Etkisi

Genel Durum	Frekans	Yüzde
İbadet Edince Rahatlıyorum	21	40,4
Problemlerimi Çözmeme Yardım Etti	10	19,2
Olumlu Davranış Kazandırdı	15	28,8
İbadetlerin Etkisi Olmadığını Düşünüyorum	5	9,6
Bilmiyorum	1	1,9
Toplam	52	100,0

“Yaşadığın problemlerle başa çıkmada ibadetlerin ne gibi etkileri oldu biraz bahseder misin?” sorusuna ergenlerin “ibadet edince rahatlıyorum, problemlerimi çözmeme yardım etti, olumlu davranış kazandırdı” şeklinde verdikleri yanıtlar, olumlu dini başa çıkma yöntemi olarak değerlendirildi.

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin, “yaşadığın problemlerle başa çıkmada ibadetlerin ne gibi etkileri oldu biraz bahseder misin?” sorusuna ergenlerin %40,4’ü ibadet edince rahatladığını ifade ederken, %28,8’i ibadetlerin olumlu davranış kazandırdığını, %19,2’si problemlerini çözmeye yardım ettiğini belirtmektedir. Ergenlerin %9,6’sı ibadetlerin etkisi olmadığını düşündüğünü ifade etmektedir. %1,9 bilmiyorum yanıtını vermiştir.

Tablo 102: Kurumlara Göre Ergenlerin Problemleri ile Başa çıkma Sürecinde İbadetlerin Etkisi

Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	BSRM	Frekans	Yüzde
İbadet Edince Rahatlıyorum	8	30,8	İbadet Edince Rahatlıyorum	13	50,0
Problemlerimi Çözmeme Yardım Etti	8	30,8	Problemlerimi Çözmeme Yardım Etti	2	7,7
Olumlu Davranış Kazandırdı	8	30,8	Olumlu Davranış Kazandırdı	7	26,9
İbadetlerin Etkisi Olmadığını Düşünüyorum	1	3,8	İbadetlerin Etkisi Olmadığını Düşünüyorum	4	15,4
Bilmiyorum	1	3,8	Bilmiyorum	0	0,0
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Kurumlara göre değerlendirildiğinde; “Yaşadığın problemlerle başa çıkmada ibadetlerin ne gibi etkilileri oldu biraz bahseder misin?” sorusuna Bsrn’de kalan ergenlerin %50’si ibadet edince rahatladığını ifade ederken, yetiştirme yurdunda bu oran %30,8’dir.

Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %30,8’i Bsrn’de kalan ergenlere göre (%7,7) ibadetlerin problemlerini ifade etmesine ve çözmesine yardımcı olduğunu daha çok oranda ifade etmektedir.

Tablo 103: Şehirlere Göre Ergenlerin Problemleri ile Başa çıkma Sürecinde İbadetlerin Etkisi

Bursa Genel	Frekans	Yüzde	Urfa Genel	Frekans	Yüzde
İbadet Edince Rahatlıyorum	11	42,3	İbadet Edince Rahatlıyorum	10	38,5
Problemlerimi Çözmeme Yardım Etti	5	19,2	Problemlerini Çözmeye Yardım Eder	5	19,2
Olumlu Davranış Kazandırdı	6	23,1	Olumlu Davranış Kazandırır	9	34,6
İbadetlerin Etkisi Olmadığını Düşünüyorum	4	15,4	İbadetlerin Etkisi Olmadığını Düşünüyorum	1	3,8
Bilmiyorum	0	0,0	Bilmiyorum	1	3,8
Toplam	26	100,0	Toplam	26	100,0

Şehirlere göre karşılaştırıldığında, “ibadetler olumlu davranış kazandırdı” şeklinde yanıtlayan ergenler Şanlıurfa (%34, 6) iken Bursa’da %23,1’dir. Bursa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenlerin %15,4’ü problemleriyle başa çıkma sürecinde ibadetlerin etkisi olmadığını düşünürken, Şanlıurfa’da bu oran %3,8’dir.

Tablo 104: Kurum ve Şehir Birlikte Ele Alındığında Ergenlerin Problemleri ile Başa çıkma Sürecinde İbadetlerin Etkisi

Bursa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde	Urfa Yetiştirme Yurdu	Frekans	Yüzde
İbadet Edince Rahatlıyorum	5	38,5	İbadet Edince Rahatlıyorum	3	23,1
Problemlerimi Çözmeme Yardım Etti	4	30,8	Problemlerimi Çözmeme Yardım Etti	4	30,8
Olumlu Davranış Kazandırdı	3	23,1	Olumlu Davranış Kazandırdı	5	38,5
İbadetlerin Etkisi Olmadığını Düşünüyorum	1	7,7	İbadetlerin Etkisi Olmadığını Düşünüyorum	0	0,0

Bilmiyorum	0	0,0	Bilmiyorum	1	7,7
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

Bursa BSRM	Frekans	Yüzde	Urfa BSRM	Frekans	Yüzde
İbadet Edince Rahatlıyorum	6	46,2	İbadet Edince Rahatlıyorum	7	53,8
Problemlerimi Çözmeme Yardım Etti	1	7,7	Problemlerimi Çözmeme Yardım Etti	1	7,7
Olumlu Davranış Kazandı	3	23,1	Olumlu Davranış Kazandı	4	30,8
İbadetlerin Etkisi Olmadığını Düşünüyorum	3	23,1	İbadetlerin Etkisi Olmadığını Düşünüyorum	1	7,7
Bilmiyorum	0	0,0	Bilmiyorum	0	0,0
Toplam	13	100,0	Toplam	13	100,0

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu değerlendirildiğinde; “yaşadığın sorunlarla başa çıkmada ibadetlerin ne gibi etkileri oldu, biraz bahseder misin?” sorusunu “ibadet edince rahatlıyorum” diye yanıtlayan ergenler Bursa’da (%38,5) iken Şanlıurfa’da %23,1’dir. “ibadetler olumlu davranış kazandırdı” diyen ergenlerin oranı ise Şanlıurfa’da (%30,8) iken Bursa’da %23,1’dir.

Bursa ve Şanlıurfa Bsrn karşılaştırıldığında; “yaşadığım sorunlarla başa çıkmada ibadetlerin etkisi olmadığını düşünüyorum” diyen ergenlerin Bursa Bsrn’de oranı %23,1 iken, Şanlıurfa oran %7,7’dir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsrn karşılaştırıldığında; “yaşadığın sorunlarla başa çıkmada ibadetlerin ne gibi etkileri oldu, biraz bahseder misin?” sorusuna yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %30,8’i “problemlerimi çözmeme yardımcı oldu” şeklinde yanıtlarken, Bsrn’de bu oran %7,7’dir. “Yaşadıklarımı çözmeye ibadetlerin etkisi olduğunu düşünmüyorum” diyen ergenler Bsrn’de % 23, 1 iken, Bursa Yetiştirme Yurdu’nda %7,7’dir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Bsrn karşılaştırıldığında, “yaşadığın sorunlarla başa çıkmada ibadetlerin ne gibi etkileri oldu, biraz bahseder misin?” sorusuna Bsrn’de kalan ergenlerin %53, 8’i “ibadet edince rahatlıyorum” şeklinde yanıtlarken, yetiştirme yurdunda

oran %23,1'dir. Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %30,8'i ibadetlerinin problemlerini çözmesine yardımcı olduğunu ifade ederken, Bsrn'de bu oran %7,7'dir.

“Yaşadığım sorunlarla başa çıkmada ibadetlerin ne gibi etkileri oldu, biraz bahseder misin?” sorusuna sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin verdikleri yanıtlardan bazıları örnek olarak aşağıda verilmiştir.

Bursa Yetiştirme Yurdu'da kalan SN: (17 yaşında) “Kuran okuduğumda, rahatlıyorum. İçim daraldığı zaman Kuran sanki içimi açıyor.”

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ANR: (17 yaşında) “İbadetler, bana yaşadıklarım da sabırlı olmayı öğretiyor. İbadetler ile sıkıntılarım, küçük şeyler çözülüyor. Zamanla bütün sıkıntılarım çözülecek. Bugün kurbanın olayım Allah'ım diyebiliyorum. İbadetler sayesinde problemlerimi fark ediyorum, yavaş yavaş çözüyorum”

Şanlıurfa Bsrn'de kalan İK: (17 yaşında) “Her zaman namaz kılmasam da, namaz kıldığımda hayatımda değişiklikler oluyor, yanlış şeyleri düşünüyorum ve fark edebiliyorum. Hayatımın daha düzgün olması için çaba harcamış oluyorum aslında namaz ve dua ile..”

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ÖM: (17 yaşında) “Namaz kılmam çok etkili oldu. Derslerde başarılı biri değildim, namaz kıldıktan sonra başarıım arttı. İnsanlarla aram bozuktu, agresif bir insandım. Namazdan sonra İnsanlarla aram düzeldi, agresifim, değiştim”

6. TARTIŞMA VE YORUMLAR

6.1. ERGENLERİN SORUNLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

6.1.1. Genel Değerlendirme

Araştırmanın birinci sorusu; “sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşadıkları sorunlar nelerdir?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu genel soru doğrultusunda ergenlere dört soru yöneltilmiş ve sorular içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlere bu çerçevede ilk soru olarak; “hayatta seni mutlu eden şeylerden bahseder misin?” sorusu yönlendirilmiştir. Ergenlerin çoğu, “ailemle olmak”, yanıtını vermektedir. Sonra sırası ile “sevgi görmek ve değer verilmek, ayaklarım üzerinde durmak, ibadet etmek, derslerde başarılı olmak, müzik dinlemek,

çevremdekilerin mutlu olması, küçük şeyler” şeklinde yanıtlamaktadırlar. Ergenlerin yanıtları değerlendirildiğinde, sorunlarını yansıtan kendilerini mutlu edecek ihtiyaçları ifade ettikleri söylenebilir. Ergenlerin %7,7’si hiçbir şeyin kendini mutlu etmediğini belirtmiştir.

İkinci olarak sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşadıkları korku ve kaygıları genel olarak değerlendirildiğinde; ergenlerin çoğu gelecekte korkmaktadır. Gelecek korkusu olarak (gelecek kaygısı, meslek sahibi olamamaktan, ayakları üzerinde duramamaktan, üniversiteyi kazanmamaktan, mutlu bir evlilik yapamamaktan vb) ifadeler kullanmışlardır. Demir’in yetiştirme yurtları ile ilgili yaptığı çalışmada; ergenlerin %11,5’i gelecekle ilgili meslek sahibi olmaktan, işsiz kalmaktan, yurttan çıkınca kendisini nasıl bir hayatın beklediğinden korktuğunu belirtmiştir.¹⁸ Aşık’ın çalışmasında, ergenlerin en fazla sorun yaşadığı alanın gelecekle ilgili düşünce ve istekler alt boyutunda olduğu görülmektedir. Ergenlerin aileden yoksun olma, gelecekte ne yapacağını bilememe ve iyi bir iş sahibi olamama kaygısına sahip oldukları bulunmuştur.¹⁹ Pişi’nin çalışmasında, çocukların büyüdüğü zaman hayatlarını yeniden düzenlemeyi düşündükleri, bir meslek sahibi olmak istedikleri, ellerinden gelseydi kuruma gelmemek için çaba sarfedecekleri, kurumdan en kısa sürede ayrılmayı diledikleri ve aileleri ile bir arada olmayı istedikleri bilgisi elde edilmiştir.²⁰ Ayrıca çalışmamızda ergenlerin sırasıyla, ailesinden birini kaybetmekten, sosyal tepki görmekten sevdiklerini kaybetmekten namusuna zarar gelmesinden, yalnız kalmaktan, ölmekten korktukları bulunmuştur. Ergenlerin çoğunun gelecekte korkması doğaldır, yaşadıkları örseleyici yaşantılarının ve aile yoksunluğunun bu durumu tetiklediği söylenebilir.

Cılga’nın araştırmasında da, yetiştirme yurdunda kalan çocukların geleceğe belirsizlik, karamsarlık ve korkuyla baktıkları; evde, aile ortamında yetişen gençlerin geleceğe daha güvenle baktığı tespit edilmiştir.²¹ Bayoğlu ve Purutçuoğlu’nun yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin gelecek beklentileri ve sosyal destek algılarını inceledikleri çalışmada da, ergenlerin beklentilerinin en çok eğitim, iş ve ekonomik konularda olduğu

¹⁸ Demir, a.g.e., s.155.

¹⁹ Elif Aşık, Fatma Eker, “Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Sorunları ve Başetmeleri”, *Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, S.16 / 1, 2014, s.27.

²⁰ Pişi, a.g.t., s.161.

²¹ Cılga, *Korunmaya Muhtaç Gençlerin Sorunları ve Yetiştirme Yurtları*, ss.185-203.

bulunmuştur.²² Aşık'ın yetiştirme yurtları gençlerinin ergenlik sorunları ile ilgili yaptığı çalışmasında ergenlerin en fazla güçlük yaşadıkları alan olarak, gelecekle ilgili istek ve düşünceler yer almaktadır. Ayrıca ergenlerin gelecekte istek ve düşünceler boyutunda, gelecekte sıkıntı çekmeyi istememe ilk sırada bulunmuştur.²³ Bu durum genel ergen profili ile benzerlik göstermektedir. Ergen toplumdaki statüsünü belirlemeye çalışırken, gelecekle ilgili kaygılar taşımaktadır. Bir araştırmada, “sizi en çok kaygılandıran nedir?” sorusuna ergenlerin çoğu “mezun olduğumda ne yapacağımı bilememek” yanıtını vermiştir.²⁴ Yücedağ'ın araştırma verilerine göre, kız ergenler meslek ve tahsili birinci sırada, erkekler ise ikinci sırada problem alanı olarak belirtmişlerdir.²⁵ Ergen, toplumdaki statüsünün mesleki rol ile belirlendiğinin farkındadır.²⁶

Ergenlerin yaşadıkları sorunları tespit etmeye yönelik üçüncü soru olarak; “yaşamda seni en çok etkileyen olumsuz yaşantıyı/ anını sakıncası yoksa paylaşabilir misin?” sorusu yönlendirilmiştir. Ergenlerin çoğu yaşamlarında kendilerini en çok etkileyen yaşantı olarak ailevi sorunlarını ifade etmektedir. Ailevi sorunlar kapsamında; “aile kavgalarından, aileden birinin ölümünden, annenin evi terk etmesinden, aileden ayrılmaktan, aile içi şiddet, baba ile görüşmemekten, kardeşini öldürme vb.” yanıtları vermektedirler. Demir'in yetiştirme yurtlarında kalan ergenlere yönelik yaptığı çalışmada da ergenler, kendilerini en çok üzen olay olarak %20'si ailesinden uzak olmak, %1,3'ü anne baba kavgası vb ailevi sorunları belirtmektedir.²⁷

Ergenlerin yaşadıkları sorunları tespit etmeye yönelik dördüncü soru olarak; “yaşamda her insanın çeşitli sorunları var senin ne gibi sorunların var, biraz sakıncası yoksa bahsetmek ister misin?” sorusu yönlendirilmiştir. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin %44,7'ü ailevi sorunlarını, %19,2'si derslerde başarılı olamadığını, ifade etmektedir. Tekin Balcı, Samsun'daki yetiştirme yurtlarında kalan 15-18 yaş arası gençler ile aileleri yanında kalan gençlerin kişisel ve sosyal uyum düzeyleri ile okul başarıları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırmaya katılan aile yanında kalan çocukların okul başarı ortalamaları, yurttan kalan çocuklardan anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu

²² Ayşe Sezen Bayoğlu, Eda Puruçcuoğlu, “Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Gelecek Beklentileri ve Sosyal Destek Algıları”, *Kriz Dergisi*, S.18 (1), s.38.

²³ Aşık, a.g.t., s.83.

²⁴ Gander, a.g.e., s.501.

²⁵ Yücedağ, a.g.t., s.84.

²⁶ Gander, a.g.e., s.501.

²⁷ Demir, a.g.e., s.147.

bulunmuştur.²⁸ Araştırmamızda sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin %13,5'inin sosyal ilişkilerinde sorun yaşadığı, %11,5'inin ise özgüven eksikliği yaşadığı tespit edilmiştir. %11,5 ergen de sorunlarını önemsemediğini ifade etmektedir. Yaşadıkları sorunlarda beklenildiği gibi ailevi problemler çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu beklenen bir yanıttır çünkü zaten ergenlerin çoğunun ailelerinde yaşadıkları sorunlar ve örseleyici yaşantılardan dolayı kurum bakımında koruma altında olduğu söylenebilir. "Sorunlarımı önemsemiyorum" diyen ergenlerin bir boş vermişlik içinde olduğu gözlemlendi.

Bu ergenlerden biri **Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan (KR):** (17 yaşında) "Sıkıntım yok aslında, olsa bile bir şekilde geçip gidiyor, takmamaya çalışıyoruz, gülüp geçiyoruz onlara. Gittiği gibi gitsin. Boş vermişim herşeye..."

6.1.2. Kurumlara Göre Değerlendirme

Araştırmanın birinci temel sorusunun birinci alt sorusu "sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşadıkları sorunlar, kaldıkları kuruma göre nasıl farklılaşmaktadır?" şeklindedir. Bu alt sorular doğrultusunda ergenlere dört soru yöneltilmiştir. Bu dört soru içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Analiz sonucunda; "hayatta seni mutlu eden şeylerden bahsedebilir misin?" sorusuna ergenlerin verdikleri yanıtlar kurumlara göre değerlendirildiğinde; Bsrn'de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre daha fazla sayıda "ailesi ile birlikte olmak istediğini" belirtmiştir. (Bkz Tablo 14) Kurumlar arasındaki bu farklılık; Bsrn'de kalan ergenlerin dışarı izinlerinin güvenlik gerekçeleri ile daha az olmasından ve daha kapalı bir kurumda kalmalarından kaynaklanabilir. Ergenlerden bazılarının Bsrn'yi; "kapalı cezaevi olarak" nitelendirdikleri gözlemlenmiştir. Ergenler, sosyal yaşantılarının daha az olduğu bir ortamda buldukları için, ailelerine olan gereksinimi daha yoğun hissedebilirler. Ayrıca Bsrn'de kalan bazı ergenler, ailesinden fiziksel, duygusal, cinsel istismar gördükleri ve istismarın sonuçlarından korunmak üzere kuruma yerleştirildikleri için aileleri ile mahkeme kararı ile görüşmelerine izin verilmekte, görüşme rahat ve sık olmamaktadır. Kurumlar arasındaki bu farklılık Bsrn'de de yaşayan ergenlerin yetiştirme yurdundaki ergenlere göre daha çok aile içi örseleyici yaşantı yaşamamasından ve buna bağlı olarak gelişen psikolojik sorununu çözmek istemesinden kaynaklanabilir. Bu süreç ergenin ailesini hem destekleyici hem de sorun olarak algılamasına neden olabilmektedir. Travma

²⁸ Balcı, a.g.t., ss.50-55.

sonrasında birey, çözmek için kaçındığı olay mahaline geri dönmek isteyebilir.²⁹ Bsrn'de kalan ergenlerin bu sebeplerden dolayı ailesi ile birlikte olmayı daha çok istediği söylenebilir. Pişi, Ankara Atatürk Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi'nde kalan ergenlerle ilgili yaptığı çalışmada, ergenler ailelerine olan özlemlerini “en büyük korkum ailemin yanına dönememek yurttta kalmak şeklinde” ifade etmektedirler.³⁰ Ayrıca araştırmamızda, yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin, daha rahat öğrenim hayatlarına ve sosyal yaşamlarına devam ettikleri ve aileleri ile görüşme imkanına sahip oldukları gözlenmiştir.

Ayrıca Bsrn'de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre kendi ayakları üzerinde durmanın kendilerini mutlu ettiğini daha çok belirtmişlerdir. (Bkz Tablo 14) Bu durum Bsrn'de kalan ergenlerin yaşadıkları örseleyici yaşantıya bağlı olarak ayakları üzerinde durup kimseye muhtaç olmama isteğinden kaynaklanabilir. Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin çoğu ise öğrenime devam etmektedir, devletin sunduğu imkanlardan dolayı kadrolu işi garanti gibi algıladıkları için ayakları üzerinde durma yanıtını daha az tercih etmiş olabilirler.

Ayrıca kurumlara göre ergenlerin korkuları değerlendirildiğinde; Bsrn'de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre daha çok sosyal tepki görmekten korkmaktadır. (Bkz Tablo18) Ergenlerin sosyal tepki korkusu olarak; “yurt kızı derlerse, yaşadıklarımı yüzüme vururlarsa, ailem bana bu yaşadıklarımından sonra farklı bakarsa, ileride eşim yurttta kaldığımı öğrenirse, vb” ifadeler kullandıkları bulunmuştur. Bsrn'de bu oranın yüksek olması ergenlerin yaşadıkları örseleyici yaşantının toplumda daha çok sosyal baskı oluşturabilecek türde olmasından kaynaklanabilir. Ayrıca Bsrn'de kalan ergenlerden bazıları bana “yurt kızı” derlerse ile “Bsrn'nin dışarıda genellikle tecavüze uğrayan kız ergenlerin kaldıkları bir yer olarak” algılandığı ve “Kurumda kalan ya da kaçan kız ergenlerin işledikleri hatanın bütün kurumda kalanlara mal edildiğini” kast ettiklerini ifade etmişlerdir. Oysa Bsrn, ailesinden fiziksel ve duygusal istismar gören kız ergenlerin de koruma altına alındığı kuruluştur. Pişi'nin Ankara Atatürk Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi'nde kalan ergenlerle yaptığı çalışmada gençlerin %22,9'u duygusal istismar, %12,9'u fiziksel duygusal istismar, %15'7'sinin ekonomik istismara maruz kaldığı

²⁹ Aker, a.g.e., s.6.

³⁰ Pişi, a.g.t., s.96.

bulunmuştur. ³¹ Aşağıdaki örnekler, ergenlerin bu koudaki duygu ve düşüncelerini yansıtmaktadır.

Şanlıurfa Bsrn’de kalan GR: (17 yaşında) “Tek korkum, sevgilim Bsrn’de yaşadığımı öğrenirse diye korkuyorum. Bu yurdun adı çıkmış ya erkek arkadaşım bir kere bana demişti ki o yurttan kız almazdım şahsen demişti. Her şeyi sevgilime anlattım ama burada kaldığımı anlatamadım, tek korkum burada yaşadığımı öğrenmesi beni bırakması tek korkum bu.”

Ayrıca; iki kurum arasındaki diğer bir farklılık ise “gelecek kaygısı ve korkusunda” görülmektedir. Yetiştirme yurdunda kalan ergenler, Bsrn’de kalan ergenlere göre daha çok gelecekte korkmaktadır. (Tablo 18)

Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan AL: (16 yaşında) Üç kardeşiz. En büyüğü benim. Babam şehid. Annem kanser tedavisi görüyor. Annem İstanbul’da. Aslında anneanneler beni kolejde okutuyordu. Annem inkılap tarihi öğretmeni, babam polisti. Lise 1’e gidiyorum. (Anadolu İmam Hatip) Dört yıldır, yurtlarda kalıyorum. Üniversiteyi ben ve kardeşlerim kazanamazsa, ayaklarımız üzerinde duramazsak diye çok korkuyorum.”

Bu kapsamda ergenlere “Yaşamda kendilerini en çok olumsuz etkileyen olayın ne olduğu sorusu yönlendirildi. Yetiştirme yurdunda kalan ergenler, Bsrn’ye göre daha çok ailevi sorunlar olduğunu belirtmektedir. Ancak Bsrn’de kalan ergenler de yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre daha çok “ensesti” kendilerini en çok etkileyen yaşantı olarak belirtmektedir. (Tablo 22) Pişi’nin Ankara Atatürk Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi’nde kalan ergenlerle yaptığı çalışmada ergenlerin %48, 5’inin cinsel istismar yaşadığı tespit edilmiştir. Aynı çalışmada ergenlerin (%23,5) gibi azımsanmayacak bir bölümünün de baba, ağabey, amca gibi birinci derecede akrabası olan kişiler tarafından enseste maruz kaldıkları bulunmuştur. ³² Araştırmamızda uzun yıllar babası tarafından enseste maruz kalan ergen yaşadıklarını şöyle ifade etmektedir:

Şanlıurfa Bsrn’de kalan 11 yıl babasının cinsel istismarına maruz kalan ÜM: (15 yaşında) “Dört kardeşiz. En büyükleri ve tek kız benim. Annem okumamış ama halk

³¹ Pişi, a.g.t., s.68.

³² Pişi, a.t., s.68.

eğitimlerde okuma yazma, dikiş vb. öğrenmiş. Annem otuzbeş, babam kırk küsür yaşında. Babam ilkokul mezunu. Babamın aile hayatı hiç olmamış. Sokaklarda sahipsiz büyümüş. Dedemin de ailesi olmamış. Bizim kıza sahip çıkar, çocuklarına bakar diye annemi babama vermiş. Babam eskici, yılda sadece bir kez eski toplamaya çıkar. Eve annem bakar, dedemler bakar. Babam dört yaşından beri bana tecavüz ediyor, beni kötüye kullanıyordu. Babam bana kendisi söylüyordu. “Ben sana dört yaşından beri bunu yapıyorum diye.” Annem bir kere yedi yaşında bu durumu gördü. Ama belki ben yanlış anlamışımdır. Bırakır, bir daha yapmaz diye düşündü. Zaman zaman bana soruyordu. Annem, ben altı yaşında iken banyo yaptırırken morlukları soruyordu. Ama ben söyleyemiyordum, hocam. Çünkü babam beni dövüyor, tehdit ediyordu. Seni ve anneni öldürürüm diyordu. Hocam bizim tavanda bir kanca vardı. Babam bizi çocukken orada işkence yapmak için kurbanlık koyun gibi asıyordu. Bir keresinde 3 gece öyle asılı kaldım. Tuvaletimi bile altıma yaptım. Anneme söyleyemiyordum. Annem şüphelendiği için beni doktora götürürken, ben kız olmadığımı anlayacak diye yolda giderken anneme babamın bana yaptığı kötülüğü söyledim. Annem beni doktora götürmeseydi, yine de anneme söyleyemezdim. Altı yedi yaşlarında babamın bana kötülük yaptığını fark ettim hocam. Ben acaba herkesin babası böyle mi seviyor, herkes benim yaşadıklarımı mı yaşıyor diye düşünüyordum. Kız arkadaşlarıma sizin babanızda böyle mi diye soruyordum. (Ağladı) Arkadaşlarım benden uzaklaşıyor bir daha benle arkadaş olmuyorlardı. Hocam biliyor musunuz ben küçükken herkesin babası böyle zannediyordum Bu durumun yanlış olduğunu fark ettiğimde babama “senin eşin var niye bana bu kötülüğü yapıyorsun?” diye sorduğumda “o eskidi sen daha gençsin” diyor beni sürekli tehdit ediyordu.”

Ayrıca ergenlere; “yaşamda her insanın çeşitli sorunları var senin ne gibi sorunların var, sakıncası yoksa biraz bahsetmek ister misin?” sorusu yönlendirildi. Kurumlara göre bu soru analiz edildiğinde; her iki kurumda da ergenlerin çoğunun sorunu ailevidir. İki kurum arasında temel farklılık; Bsrn’de kalan ergenler, yetiştirme yurduna göre daha fazla derslerde sorun yaşamaktadır. (Bkz. Tablo 26) Bu durum Bsrn’de kalan ergenlerin çoğunun güvenlik gerekçesi ile örgün eğitime devam edememelerinden, açıktan öğrenime devam etmelerinden, travmanın ergenin konsantrasyonunu ve bilişsel gelişimini olumsuz etkilemesinden kaynaklanabilir.

Sonuç olarak yukarıdaki sorularla bağlantılı olarak şu söylenebilir; Bsrn’de örseleyici yaşantısının aile içi olması ve sosyal çevrede kabul edilebilirliğinin olmaması bireyin sosyal tepki görmesine neden olabilir. Ayrıca yakın çevresinden zarar gördüğünden dolayı güven sorunu yaşayabilir ve bu yüzden Bsrn’deki ergenler daha çok kendi ayakları üzerinde durmak isteyebilir. (Tablo 14) Ancak örseleyici yaşantının psikolojik etkisi büyük olduğundan günlük işlevi etkilenebilir, gelecekle ilgili kaygı duymuyormuş gibi gösterebilir ve derslerinde sorun yaşayabilir. (Tablo 18) Bsrn’de kurum olarak ergenlerin sorunlarına yönelik rehabilite edebilecek imkanların ve desteğin yeterli olmadığı söylenebilir. Pişi’nin Ankara Atatürk Bakım Sosyal Rehabilitasyon Merkezi’nde kalan ergenlerle yaptığı çalışmada devlet ve üniversite hastaneleri psikiyatri bölümünden yardım alan çocukların %34,8’inde davranış bozukluğu, %30,4’ünde davranış ve dürtü kontrol bozukluğu, %8,7’sinde travma sonrası stres bozukluğu, %4,3 depresyon teşhisi bulunduğu tespit edilmiştir.³³

Ayrıca Bsrn’de kalan ergenlerin, örseleyici yaşantının büyüklüğünden ve aile içi olmasından dolayı, aile ve kendi yaşamlarını düzenleme konusunda ikilemde kaldığı söylenebilir. Özetle yukarıda belirtilen kurumlar arasındaki bütün farklılıklar; kurumda kalan bireylerin örseleyici yaşantıların büyüklüğünün ve kurumların işleyiş farklılığından kaynaklanmış olabilir.

6.1.3. Şehirlere Göre Değerlendirilmesi

Araştırmanın birinci temel sorusunun ikinci alt sorusu “sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşadıkları sorunlar, şehirlere göre nasıl farklılaşmaktadır?” şeklindedir. Bu alt sorular doğrultusunda ergenlere dört soru yöneltilmiştir. Bu dört soru içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Analiz sonucunda; “hayatta seni mutlu eden şeylerden bahseder misin?” sorusuna ergenlerin verdikleri yanıtlar şehirlere göre değerlendirildiğinde; her iki şehirde de ergenlerin çoğu, kendilerini mutlu eden etmen olarak “ailemle olmak” yanıtını vermektedir. İki şehir arasında temel farklılık; Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan bazı ergenlerin, kendilerini mutlu eden etmen olarak “derslerimde başarılı olmak” yanıtını verir iken, Bursa’da bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo 15) Bu bulgu, Şanlıurfa’da kız ergenlerin okuma oranının kültürel yapıdan dolayı biraz daha düşük

³³ Pişi, a.t., s. 76.

olmasından ve eğitim desteğinin eksikliklerinden kaynaklanabilir. İki şehir arasında diğer bir farklılık; Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan bazı ergenler, ibadet etmenin kendilerini mutlu ettiğini ifade ederken Bursa'da bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo 15) Bu durum, Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin daha muhafazakar ve dini değerlerin yoğun işlendiği bir toplumda yaşamalarından kaynaklanabilir. Ayrıca bu durum Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin dini eğitim sürecinin daha fazla olmasından kaynaklanabilir. Abuzer'in Şanlıurfa ile ilgili yaptığı çalışmada; Şanlıurfa, bir yandan "Peygamberler Şehri" tanımlamasıyla bir anlamda kutsallaştırılarak dini yaşamın yoğun olarak yaşandığı, dini sembollere ve kutsal kabul edilen değer ve motiflere büyük önem verildiği, diğer yandan "modernleşme-kentleşme süreci", "üniversite" ve "GAP 16" gibi önemli dinamiklerin etkisiyle, toplumsal yaşamda bir değişim ve dönüşümün yaşandığı kent olarak değerlendirilmektedir.³⁴

Ayrıca şehirlere göre ergenlerin korkuları karşılaştırıldığında, temel farklılık; Şanlıurfa'da ergenler, Bursa'ya göre daha çok ailesinden birini kaybetmekten korkmaktadır. (Bkz Tablo18) Bu bulgu, Şanlıurfa'da yetişen ergenlerin geleneksel toplum içinde aile bağlarını daha kuvvetli hissetmelerinden kaynaklanabilir. Abuzer'in Şanlıurfa halkının geleneksel toplumsal yapısının kodlarını anlamaya çalıştığı araştırmada, geleneksel toplum olarak Şanlıurfa'da aile ilişkilerinin kuvvetli olduğu görülmektedir.³⁵ Araştırmamızda diğer bir farklılık; Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin, Bursa'daki ergenlere göre daha çok gelecek kaygısı yaşadığı bulunmuştur. Ergenler; gelecek korkusunu "meslek sahibi olamamak, ayakları üzerinde duramamak, üniversiteyi kazanmamak, mutlu bir evlilik yapamamak vb." ifadeler ile belirtmektedir. Ayrıca Bursa'da kalan ergenler, Şanlıurfa'ya göre daha çok sosyal tepki görmekten korkmaktadırlar. Bu durum; Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin sosyal yaşamlarının ve sosyalleşmelerinin daha kısıtlı olmasından dolayı sosyal tepki ile daha az karşılaşmalarından kaynaklanabilir. Ayrıca Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin yaşadıkları örseleyici yaşantıların, aileler daha kapalı bir yapıya sahip olduğu için aile içinde asimile edildiği gözlenmiştir.

Şehirlere göre ergenlerin kendilerini en çok olumsuz etkileyen olay olarak ifade ettikleri bulgular değerlendirildiğinde; her iki şehirde de ergenlerin çoğu, ailevi sorunlarını

³⁴ Celil Abuzar, "Şanlıurfa'da Değişen Toplumsal Yapıda Taziye Geleneği," *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.10, S. 2, s.265.

³⁵ Celil Abuzar, a.m., s.266.

ifade etmektedirler. Ancak Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler, Şanlıurfa'ya göre daha çok ailevi sorunlarını en çok etkilendikleri olay olarak belirtmektedir. (Bkz. Tablo 23) Bu durum Bursa'da aile yapısının ve değerlerinin Şanlıurfa'ya göre daha farklı kültürde olmasından kaynaklanabilir. Diğer bir farklılık; Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler, Bursa'ya göre kendilerini en çok olumsuz etkileyen olay olarak daha çok sosyal ilişkilerde yaşadıkları sorunları belirtmektedir. (Bkz. Tablo 23) Bu bulgu Şanlıurfa'da yaşayan ergenlerin sosyalleşme imkanlarının kısıtlılığında kaynaklanabilir. İbrahim Cılga (1989), "Yetiştirme Yurtlarının yapısı ve işlevlerinin Toplumsallaşma Açısından İncelenmesi" adlı araştırmasında, yurtda kalan çocukların toplumsallaşma süreçlerini ailesi yanında kalan çocuklarla karşılaştırarak incelemiştir. Araştırma sonucunda, yurt olanaklarının ev olanaklarına göre daha az olduğunu tespit etmiştir. Aile yanında kalan çocukların sosyal uyum seviyeleri yurtda kalan çocuklardan yüksek çıkmıştır.³⁶

Şehirlere göre ergenlerin yaşadıkları sorunlar değerlendirildiğinde; her iki şehirde de ailevi sorunlar çoğunluktadır. (Bkz. Tablo 27) İki şehir arasındaki temel farklılık; Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler, Bursa'ya göre sorunlarını daha çok önemsemediklerini ifade etmektedir. (Bkz. Tablo 27) Bu tablo, Şanlıurfa'da yaşayan ergenlerin yaşadıkları örselleyici yaşantıların daha çok olmasından kaynaklanabilir. Ergen yaşadıkları zorluklar karşısında "Akışına bırakıyorum" şeklinde pasif bir başa çıkma yöntemi geliştirmiş olabilir.

Özetle yukarıda belirtilen şehirlerarasındaki bütün bu farklılıklar, şehirlerin yer aldığı bölgenin kültürel, ailevi ve dini değerlerinin yapısından kaynaklanabilir. Kültür, aile ve dini yapısındaki farklılıklar ergenlerin hem sorunları farklılaştırmakta hem de sorunlarını farklı algılamalarına yol açmış olabilir.

6.1.4. Şehir ve Kurum Birlikte Ele Alınarak Değerlendirilmesi

Araştırmanın birinci temel sorusunun üçüncü alt sorusu "sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşadıkları sorunlar, kurum ve şehir birlikte değerlendirildiğinde; nasıl farklılaşmaktadır?" şeklindedir. Bu alt sorular doğrultusunda ergenlere dört soru yöneltilmiştir. Bu dört soru içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

³⁶ Cılga, a.g.e., ss. 185-203.

Analiz sonucunda; “hayatta seni mutlu eden şeylerden bahseder misin?” sorusuna ergenlerin verdikleri yanıtlar şehirlere göre yetiştirme yurtları değerlendirildiğinde; Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenler, Şanlıurfa’ya göre daha çok “ailemle olmak beni mutlu eder” yanıtını vermektedir. (Bkz. Tablo 16)

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan YR : (16 yaşında) “Eve döndüğümde yine aynı şeyleri yaşamak istemiyorum. Eve döneyim mi, dönmeyeyim mi bu kararı vermek benim için bir sorun. Yine üzölmek istemiyorum. Biliyorum ki beni okutmazlar. Burada okula gidiyorum, kursa gidiyorum. Ailemin yanında bu kadar rahat dışarı çıkamazdım. Ama yine de ailemin yanına mı gideyim burada mı kalayım bu kararı vermek benim için sorun” ifade ettiği gibi bu bulgu, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlerin kurumda kalmasıyla daha çok sosyalleşme ve eğitim imkanını yakalamasından kaynaklanabilir. Ayrıca bu tabloyu şu bulgu da desteklemektedir. Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlerin (%23,1)’i derslerimde başarılı olmak beni mutlu eder yanıtı verirken, Bursa Yetiştirme Yurdu’nda bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo 16)

Adıgöznel’in (2012)’de yaptığı araştırmada; Şanlıurfa’da kız çocuklarının okula gitmesinin önündeki en büyük nedenin aile tutumları olduğu tespit edilmiştir. Ailenin bu tutumunu, büyük oranda içinde gelenek, görenek ve alışkanlıkları barındıran sosyo-kültürel etmenler de desteklemektedir.³⁷

Her iki şehirde yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin % 23,1’i, kendilerini mutlu eden etmen olarak “sevgi görmek ve değer verilmek” yanıtını vermektedir. (Bkz Tablo 16) Demir’in yetiştirme yurdundaki gençlerin dini eğitimi ile ilgili yaptığı araştırmada, ergenlerin %57,1’inin kurumdaki öğretmenlerden sevgi, ilgi, hoşgörü, adalet, bekledikleri tespit edilmiştir.³⁸ Ayrıca sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin maddi eksikliklerinin çok fazla olmadığı, ancak kendilerinin de ifade ettikleri gibi sevgiye ihtiyaçları olduğu gözlenmiştir.

Şehirlere göre Bsrn’lerde kalan ergenleri mutlu eden etmenler değerlendirildiğinde; Bursa Bsrn’de kalan ergenler (%30, 8), Şanlıurfa Bsrn’ye göre (%7,7) daha çok “ayaklarım üzerinde durmak” beni mutlu eder yanıtını vermektedir.

³⁷ Abdullah Adıgöznel, “Kız Çocuklarının Okullaşma Engelleri ve Çözüm Önerileri (Şanlıurfa Örneği)”, *EKEV Akademik Dergisi*, C.17, S.56, s.340.

³⁸ Demir, a.g.e., s. 166.

(Tablo 16) Bu durum; Bursa’da ergenlerin daha bireysel bir yaşamın hakim olduğu yapıda yetişmelerinden kaynaklanabilir. Dolayısıyla ayakları üzerinde durmak isteyerek kimseye muhtaç olmamak istemektedirler. Kağıtçıbaşı bağımsızlık ve özerklik kavramlarının, kültürden etkilendiğini belirtmektedir.³⁹ Şanlıurfa’da ise daha geleneksel ve sosyal ilişkilerin daha yakın olduğu, insanların birbirine karşı daha çok sorumluluk hissettiği bir toplumda ergenlerin yetiştiği gözlenmiştir. Dolayısıyla kendi ayakları üzerinde duramazsa ona yardım edecek bir yakını bulunabilir. Bu etmenlerin ergenlerin yanıtlarını etkilediği söylenebilir. Ayrıca Kağıtçıbaşı, kültür ne kadar bireyci olursa o toplumda o kadar çok bireysel benliğin, kültür ne kadar toplulukçu olursa o toplumda ise toplumsal benliğin ön plana çıktığını belirtmektedir. Kağıtçıbaşı, ailevi ve toplumsal bağların güçlülüğünü yansıtan sosyal sıklığında, toplumsal benliği arttırdığını ifade etmektedir.⁴⁰ Diğer bir farklılık; Şanlıurfa Bsrn’de kalan ergenlerden bazıları “ibadet etmenin” kendilerini mutlu ettiğini ifade ederken, Bursa Bsrn’de bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo 16) Bu durum Şanlıurfa Bsrn’de kalan ergenlerin daha çok dini eğitim almalarından ve şehrin dini yapısından kaynaklanabilir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsrn karşılaştırıldığında, mutlu eden etmenlerde önemli bir farklılık görülmemektedir. (Bkz. Tablo 16) Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsrn karşılaştırıldığında temel farklılık beklenilenin aksine; Bsrn’de kalan ergenlerin “ailele olmak beni mutlu eder” yanıtının, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre daha çok bulunmasıdır. (Bkz. Tablo 16) Kurumlar arasındaki bu farklılık; Bsrn’de yaşayan ergenlerin yetiştirme yurdundaki ergenlere göre daha çok aile içi örseleyici yaşantı yaşamasından ve buna bağlı olarak gelişen psikolojik sorununu çözmek istemesinden kaynaklanabilir. İstismar mağduru ergen, ailede yaşadığı örseleyici yaşantıyı çözmek için kaçındığı olay mahalline (ailesine) geri dönmek isteyebilir. Ayrıca ergende travmatik yaşantıdan sonra birçok belirtiler görülebilmektedir. Örneğin travmatik olay, ergenin önemli amaçlarını, dünya görüşünü sarsmakta, yoğun bir stres tepkisiyle birlikte ruminasyona sebep olmaktadır. Ruminasyon, sık sık travmatik olaya ve onunla ilgili konulara, düşüncelere, dönmeyi ifade eder. Travmatik yaşantıdan hemen sonra ortaya çıkan istemsiz ve yoğun bir duygusal rengi olan ruminasyon, olayla ilgili tüm “verilerin” tekrar tekrar işlenmesine olanak sağlar. Çünkü örseleyici yaşantıya maruz kalan birey

³⁹ Kağıtçıbaşı, a.g.e., s. 101.

⁴⁰ Kağıtçıbaşı, a.e., s. 97.

yaşadığı durumu çözmek ister. Zaman içerisinde, acılar azalır uyum süreci yaşandıkça, bu kez daha entelektüel ve anlam oluşturmaya yönelik bir ruminasyon devreye girmektedir.⁴¹

Şehirlere göre yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin korku ve kaygıları değerlendirildiğinde; Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin, Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlere göre daha fazla gelecek kaygısı yaşadıkları görülmektedir. (Bkz. Tablo 20) Bir diğer farklılık Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin %15,4'ü iyi bir kul olamamaktan korktuğunu ifade ederken Bursa Yetiştirme Yurdu'nda bu yanıtı veren ergene rastlanmamaktadır. Bu durum, Şanlıurfa'nın dini yapısından kaynaklanabilir.

Şehirlere göre Bsm'ler karşılaştırıldığında; Şanlıurfa Bsm'de kalan ergenler %23,1'i ailesinden birini kaybetmekten korktuğunu ifade ederken, Bursa Bsm'de bu yanıtı veren mevcut değildir. (Bk.z Tablo 20) Bu durum Şanlıurfa'da geleneksel toplum olarak aile bağlarının daha kuvvetli olmasından kaynaklanabilir. Abuzer'in Şanlıurfa ile ilgili yaptığı araştırmada, geleneksel toplum olarak Şanlıurfa'da aile ilişkilerinin kuvvetli olduğu tespit edilmiştir.⁴² Diğer bir farklılık, Şanlıurfa Bsm'de ergenlerin %15,4'ü babasından korktuğunu ifade ederken, Bursa Bsm'de bu yanıtı veren ergene rastlanmamaktadır. Bu durum, Şanlıurfa'da baba modelinin daha kısıtlayıcı, daha otoriter ve sosyal alanı belirleyici olan konumundan kaynaklanabilir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsm karşılaştırıldığında, Bsm'de kalan ergenler, yetiştirme yurduna göre daha çok sosyal tepki görmekten korkmaktadır. (Bkz. Tablo 20) Bsm'de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre daha ağır örseleyici yaşantıya maruz kaldıkları için sosyal tepki görmekten daha fazla korkabilirler.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsm karşılaştırıldığında; Bsm de kalan ergenlerin %23,1'i sosyal tepki görmekten korkarken, yetiştirme yurdunda bu yanıtı veren bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo 20) Aynı şekilde Bsm'de kalan ergenler yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre daha ağır örseleyici yaşantıya maruz kaldıkları için sosyal tepki görmekten daha fazla korkabilirler. Diğer bir farklılık; Şanlıurfa Yetiştirme Yurdunda kalan ergenler, Şanlıurfa Bsm'ye göre daha çok gelecek kaygısı yaşamaktadır.

⁴¹ Richard G. Tedeschi - Lawrence G. Calhoun, "The Post-Traumatic Growth Inventory: Measuring the positive legacy of Trauma", *Journal of Traumatic Stress*, S.9, 1996, ss. 455-471.

⁴² Abuzar, a.g.m., s.266.

(Bkz. Tablo 20). Bsrn'de kalan ergenler, daha çok örseleyici yaşantı ile karşılaştığı için travmanın büyütücü etkisi ile gelecek konusunda fazla kaygılanmadıkları söylenebilir. Travma sonrası büyüme, bireyin yaşadığı travmatik olaydan sonra, kişinin daha iyi işlevsellik gösterdiği belirli alanlarda, kendini gerçekleştirmesine doğru adımlar atması şeklinde ifade edilmektedir. ⁴³ Tedeschi ve Calhoun (1996) da, yaptıkları araştırmada travma sonrası büyümenin beş boyutta değişime yol açtığını tespit ettiler. Bu boyutlar; kişilerarası ilişkilerde olumlu değişimler, kendiliğin algılanmasında değişiklikler, yaşamın değerini anlama, yeni seçeneklerin fark edilmesi ve inanç sistemindeki gelişim olarak ifade edilmektedir. ⁴⁴

Şehirlere göre yetiştirme yurtlarının kendilerini en çok etkileyen olay değerlendirildiğinde; her iki kurumda da çoğunluk ailevi sorunları ifade etmektedir. (Bkz. Tablo24) Bu tablo, kurumda yaşayan ergenlerden beklenen bir yanıttır. Çünkü çoğu ailevi sorunlar nedeni ile kurumda kalmaktadır. Her iki kurumda da yaşanan sorunlar biraz farkla benzerlik göstermektedir. Yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerin yaşadıkları sorunların şehirlere göre büyük farklılıklar göstermediği bulunmuştur. (Bkz. Tablo24) Demir'in çalışmasında da yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %20'si kendisini en çok üzen olay olarak; ailesinden uzak olmayı, %1,3'ü anne babasının kavga etmesini belirtmektedir. ⁴⁵

Şehirlere göre Bsrn'ler karşılaştırıldığında, en çok etkileyen yaşantı olarak ailevi sorunlar Bursa'da Şanlıurfa'ya göre daha çoktur. Diğer bir farklılık, sosyal ilişki sorunlarında görülmektedir. Şanlıurfa Bsrn'de ergenler (%38,5) sosyal ilişki sorunları olduğunu ifade ederken, Bursa Bsrn'de oran %7,7'dir. Bu durum Şanlıurfa Bsrn'de ergenlerin sosyalleşme imkanlarının kısıtlılığından kaynaklanabilir. Ayrıca diğer bir farklılık; Şanlıurfa Bsrn'de (%30,8) ensest Bursa Bsrn'ye (%15,4) göre daha fazla olduğu bulunmuştur. (Bkz. Tablo 24) Yaptığımız mülakatlarda ensest yaşayan kız ergenler kalabalık bir aile yaşadıklarını, kardeşleri ile aynı ortamda uyduklarını ifade etmişlerdir. Sebeplerden biri olarak bu durum, Şanlıurfa'da daha fazla ensestin görülmesini etkilemiş olabilir. Taşgın ve Sarı'nın Şanlıurfa'da ensest ile ilgili yaptığı nitel çalışması, Şanlıurfa il

⁴³ Stephen Joseph - P. Alex Linley "Positive adjustment to threatening events: An Organismic Valuing Theory of Growth Through Adversity" *Review of General Psychology*, 9, 2005, ss. 262-280; Figen İnci, Handan Boztepe, "Travma Sonrası Büyüme: Öldürmeyen Acı Güçlendirir mi?", *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, S.4 (2), 2013; s. 81.

⁴⁴ Tedeschi, a.g.m., ss. 455-471.

⁴⁵ Demir, a.g.t., s. 147.

merkezi polis bölgesinde 2012 ve 2013 yıllarında adli makamlara intikal eden 35 ensest mağduru genç kız ve 12 ensest mağduru kızın anneleriyle ensest olayının yaşanmasından hemen sonra yapılan mülakatlardan oluşmaktadır. Bu çalışmaya göre kızlar genelde kalabalık aileye sahiptir ve kardeşler aynı odada yer yatağında hep birlikte uyumaktadırlar.⁴⁶ Araştırmamızda da ensest mağduru olan ergenlerin aynı profilde oldukları gözlenmiştir. Taşgın ve Sarı'nı çalışmasında; babaların kızlarına aşırı fiziksel şiddet uygulayarak kontrol altına aldığı ve ergenleri korkuttuğu bulunmuştur. Ensest ilişkinin okşamakla başlayarak cinsel ilişki ile sonuçlandığı ve ensest ilişkinin küçük yaşlarda başlayıp aynı evde bulunan diğer çocuklara da yapılarak devam ettiği; ensest olaylarının en çok babalar ve ağabeyler tarafından gerçekleştirildiği konunun ciddiyetini göstermektedir.⁴⁷

Araştırmamızda, **Şanlıurfa Bsrn'de kalan ağabeyleri tarafından cinsel istismara maruz kalan FF** yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır: (16 yaşında) Üç kardeşim var, tek kızım. Ağabeylerim beş tane var. Kardeşlerimi düşünmekten başka hiçbir şey yapamıyorum. Altı, yedi, sekiz, on iki yaşında tecavüze uğradım. Annem babam bu durum karşısında hiçbir şey yapmadılar. Babam memur, annem ev hanımı. Annem ve babamdan hiç sevgi görmedim. Altı, yedi, sekiz, oniki yaşında yaşadığım olay beni mahvetti. Ağabeylerim bana tecavüz ettiler, anneme söyledim. Kızların başına böyle şeyler gelebilir dedi. Babam bizi gördü, hiç bir şey yapmadı, sadece dövdü. Defalarca bu yaşadıklarımı “neden ben ?” diye sorguladım.”

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsrn karşılaştırıldığında; en çok etkileyen yaşantı olarak ailevi sorunlar yetiştirme yurdunda Bsrn'ye göre daha çoktur. Ancak en çok etkileyen olay olarak cinsel istismar, Bsrn'de %23,1 iken, yetiştirme yurdunda bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo24) Bsrn'de sorunların daha çok cinsel istismar, ensest vb. yanıtlara dağıldığı görülmektedir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsrn karşılaştırıldığında; en çok etkileyen yaşantı olarak ailevi sorunlar, yetiştirme yurdunda kalan ergenler de Bsrn'ye göre daha çoktur. Diğer bir farklılık; Şanlıurfa Bsrn'de kalan ergenler, en çok etkileyen olay olarak ensesti %30,8 belirtirken, yetiştirme yurdunda ensest %7,7'dir. Sosyal ilişki

⁴⁶ Serkan Taşgın, İbrahim Sarı, “Aile İçi Ensestin Nitel Analizi Şanlıurfa Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.7, S.35, s.489.

⁴⁷ Taşgın, a.m., s.498.

sorunları Bsrn'de %38,5 iken, yetiştirme yurdunda % 15,4'tür. Bsrn'de kalan ergenlerin sosyal imkanlar kısıtlılığı olduğu için sürekli aynı grubun içinde sosyalleştiği görülmektedir. Bu durum ergenlerin sosyal ilişkilerini olumsuz etkilemiş olabilir. Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin az da olsa ensesti belirttikleri görülmektedir. Bu durum bazı ergenlerin Bsrn'de rehabilite edildikten sonra yetiştirme yurduna geçmelerinden kaynaklanabilir.

Şehirlere göre yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerin sorunları değerlendirildiğinde; her iki yetiştirme yurdunda ergenlerin yaşadıkları sorunlar benzerlik göstermektedir. Her iki kurumda da ailevi sorunlar ilk sıradadır. Şehirlerarasında belirgin farklılık özgüven eksikliğinden kaynaklanan problemlerde görülmektedir. (Bkz. Tablo 28) Bursa Yetiştirme Yurdunda kalan ergenler, Şanlıurfa Yetiştirme Yurduna göre daha çok özgüven problemi yaşamaktadır. Şanlıurfa'da yaşayan ergenlerin daha çok problemle karşılaştıkları gözlemlendi. Ergenlerin daha çok örseleyici yaşantı ile karşılaşması ve çözmeye çalışması ergenlerin özgüvenlerini geliştirmiş olabilir. Yapılan çalışmalarda; öz yeterlik, kendine güven, iyimserliğin ve dayanıklılığın (Hardiness), travma sonrası büyümeyle olumlu bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.⁴⁸

Bursa ve Şanlıurfa Bsrn karşılaştırıldığında, Bursa Bsrn'de kalan ergenlerin daha fazla ailevi sorunu olduğu görülmektedir. Şanlıurfa Bsrn'de kalan ergenler, Bursa Bsrn'de kalan ergenlere göre daha çok derslerde başarılı olamadığını ifade etmektedir. Bu durum Şanlıurfa Bsrn'de kalan ergenlere verilen eğitim desteğinin eksikliğinden kaynaklanabilir.

Bu konuyla ilgili olarak **Şanlıurfa Bsrn'de kalan ŞHD** (13 yaşında) yaşadıklarını şöyle ifade etmektedir: “Babam emekli, annem çalışmıyor. Babamın iki eşi var. Ben ikinci evliliğinden olma çocuğuyum. İlkokul 5'e kadar okudum. Hep kaçıyorum buradan yurttan, kendimden. Hocam tek gerçekleştirmek istediğim şey okumak. Hocam ben 13 yaşındayım, benden 15 yaş büyük biri ile evlendirmeye kalktılar, 28 yaşında bir adamdı. Nişanladılar, ben de onu sonra çok sevdim, canımı verecek kadar ama o nişanlı iken başka kızlarla görüşüyor, geziyordu. Kaç defa yapmayacağına dair Kuran'a el bastırdım. Kına gecemde bana en acı gözyaşlarını döktürdü. Cep telefonunu bana bilerek verdi. Belki 100 kız o gece onu aradı, mesaj çekti. Hocam en mutlu günümde bana bunları yaşatan kişi yarın öbür gün benim üzerime çok rahat kuma getirir, diye düşündüm. Yüzüğü avucuna koyarak

⁴⁸ Joseph, a.g.m., ss. 262-280.

gelinliğimle o evden çıktım. Karakola başvurdum. Yaşım küçük olduğu için beni buraya getirdiler. Beni okutmak yerine kocaya verdiler, okuyamamak en büyük sorunum, okutmazlarsa daha çok sıkıntım olur diye düşünüyorum. Ama derslerde başarılı olamazsam diye çok korkuyorum. Dışarıdan okuyacağım ama kurumda da derslerime destek olacak bir öğretmen yok, bilmiyorum.”

Türkiye’de son yıllarda demografik, toplumsal ve iktisadi özelliklerin belirlenmesi amacıyla yapılan araştırmalarda Güneydoğu başta olmak üzere pek çok yerde, sosyo ekonomik seviyesi düşük ailelerde erken yaşta evlendirme görülmektedir. Hacettepe Nüfus ve Sağlık Araştırması’na göre Türkiye’de evlenme yaşı kız çocuklarda 12 yaşa kadar düşmektedir.⁴⁹ Araştırmamızda da ŞHD’nin 13 yaşında evlendirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsm değerlendirildiğinde; Bsm’de kalan ergenler, daha fazla ailevi sorun yaşamaktadır. Bursa Bsm’de kalan ergenler, (%23,1) yetiştirme yurdunda kalan ergenlerden (%7,7) daha fazla derslerde başarılı olamama problemi yaşadıkları bulunmuştur. (Bkz. Tablo 28) Bu bulgu Bsm’de kalan ergenlerin güvenlik gerekçesi ile örgün eğitime devam edememelerinden kaynaklanabilir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsm karşılaştırıldığında; Bsm’de kalan ergenler yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre daha çok derslerde başarılı olamama sorunu yaşamaktadır. (Bkz. Tablo 28) Bu bulgu Bsm’de kalan ergenlerin güvenlik gerekçesi ile örgün eğitime devam edememelerinden kaynaklanabilir.

6.2. ERGENLERİN YAKIN İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

6.2.1. Genel Değerlendirme

Araştırmanın ikinci sorusu; “sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yakın ilişki kurma şekilleri nasıldır?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu genel soru doğrultusunda ergenlere iki soru yöneltilmiş ve bu sorular içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Analiz sonucunda sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin çoğu, aileleri ilişkilerinde sorunlar

⁴⁹ Elvan Aydemir, “Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler”, *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Raporları*, No: 11-8, Ankara, USAK Derneği Yayınları, Ekim 2011, ss.16-17.

yaşadığını ve anneleri ile olan ilişkilerinin babaları ile olan ilişkiden daha iyi olduğunu belirtmişlerdir. (Bkz. Tablo 29)

Bu durum ergenlik döneminde yaşanan bağımsızlık çabası ile ergenin aileden uzaklaşmasından kaynaklanabilir. Bu dönemde ergen, ebeveyninden ve diğer yetişkinlerden uzaklaşarak, duygusal bağımsızlığını gerçekleştirmeye çalışır.⁵⁰ Ergenin bağımsızlık yönelimi, anne-babasıyla çatışmasına neden olmaktadır.⁵¹ Ergen bağımsızlık arzusuyla, olayların hakimi olmak ister. Ebeveynin söylediği her şeyi tartışır, eleştirir, alay eder. Bu şekilde dünyaya meydan okumakta, bağımsızlık bayrağını çekmektedir. Ergen fikirlerini kabul ettirmek ister. Ergen, baskın olmak, dikkate alınmak ve önemsenmek ister.⁵² Ayrıca genellikle travma baba kaynaklı olduğu içim (fiziksel duygusal, cinsel) babaları ile olan ilişkileri annelerine göre daha kötü olabilir. Araştırmamızda bu konuyla ilgili olarak;

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan HM: (16 yaşında) “Dokuz kardeşiz. Annem babam sağ ayrılar. Orta sona gidiyorum. Sekiz yıla yakın yurtlarda kalıyorum. Ailemden en uzak bir şehir de yaşamak isterim. Ailemden hiç kimse kardeşim, ablam olmasın, onlar üzüldüklerinde, ağladıklarında onları görmek istemiyorum. Onları kendime yakın hissetmiyorum. Derdim olduğunda kolay kolay kimseye anlatmam. Çünkü kimseye kendimi tam olarak yakın hissetmiyorum. Kimseyi tınlamam, kimseyi düşünmem, kimseyi takmam, arsız derler bana. Arkamdan yalan söylese annem bile olsa bakmam. Dedem burada olmamızı istemez. Yaşadığımı bilmiyor. Babam çocuklarının olup olmadığını bile söylememiş. Ailem gelmiyor. Önceden de gelmezdi. Babam kötü olduğu için hiç gelemez. Baba diye hissetmiyorum. Hayatımda yaşadığım en kötü olayı babam bana yaşattı. Kış ortasındaydı. Annemi dövecekti, ben engel olmak istedim, o zaman sen onun önüne geç dedi. Beni dışarıda ağaca bağladı. Bana hortumla vurdu. Bana soğuk su döktü. Kardeşime de bir tokat attı. Beni en çok etkileyen olay babamın beni ağaca bağlayıp vurması değil, babamın kardeşime tokat atmasıydı. Babam kemerini çıkardığında yine önüne geçer neden vuruyorsun derim. Küçük çocuklarının vurulmasına dayanamam. Hayatta bir kişiyi dışarıda bırakmaları ve kavga etmeleri beni üzüyor. O yüzden babamı sevmiyorum. Baban seni okula göndermezse o insana sen bakar mısın? Annem ise kuruma geliyordu.”

⁵⁰ Gander, a.g.e., s.442.

⁵¹ Cole, a.g.e., s.219.

⁵² Severin, a.g.e., s.21.

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yakın ilişkilerini değerlendirmek için ergenlere “hayatta en çok kime güvenirsin?” sorusu yönlendirilmiştir. Analiz sonucunda ergenlerin; en çok güvendikleri kişilerin çoğunlukla arkadaşları olduğu bulunmuştur. (Bkz.Tablo 33) Bu da genel ergen profili ile benzerlik göstermektedir. Ergen için arkadaş bir gereklilik değil, zorunluluktur. Ergenin kendini güvende hissettiği yeni sığınakları arkadaşlarıdır.⁵³ Ergenlik döneminde arkadaşlarca aranmak, beğenilmek ve benimsenmek benlik saygısının önemli bir koşuludur. Ergen, arkadaşlarının gözünde kişiliğini sınamakta, denemekte ve geliştirmektedir. Arkadaşları ergene kendi kişiliğini yansıtan aynalar gibidir. Bu sayede ergen kendini tanır ve tanıtır.⁵⁴ Kendini boşlukta hisseden ergen, aynı kaygıları ve bocalamaları yaşayan yaşlılarıyla kendisini daha güçlü ve tamamlanmış hisseder, çünkü ortak kaderi paylaşırlar.⁵⁵

Demir’in yetiştirme yurtları ile ilgili çalışmasında da ergenlerin %51,4’ü arkadaşlık ilişkilerinin çok iyi olduğunu belirtmektedir.⁵⁶ Demirci’nin çalışmasında; yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %46’sı arkadaşlık ilişkilerinin çok iyi olduğunu, arkadaşları ile aile gibi olduğunu ifade etmiştir.⁵⁷ Aşık’ın çalışmasında, yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %54.7’si duygusal destek kaynağı olarak arkadaşlarını gördüklerini ifade etmişlerdir.⁵⁸

Üstün’ün yetiştirme yurtları ile ilgili yaptığı araştırmada, ergenlere kendilerini kötü hissettiklerinde neler yaptıkları sorulmuştur. Ergenlerin %35,7’si ağladığını, %28,6’sı yakın arkadaşı ile sıkıntısını paylaştığını ifade etmektedir.⁵⁹ Ergenler, duygusal yardım aldıkları kişileri daha çok kendilerini anladıkları, rahatlattıkları ve kendilerine yakın hissettikleri için tercih etmektedirler. Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin, ailesiyle birlikte kalan ergenler gibi duygusal destek kaynağı olarak daha çok arkadaşlarını tercih etmeleri, ergenlik dönemine özgü bir davranış olabilir.⁶⁰ Araştırmamızda Bsrn’de ve yetiştirme yurdunda kalan kızların bazı kız arkadaşları ile aşırı bağımlı bir ilişki kurdukları gözlenmiştir. “Kanka” olarak ifade ettikleri bu arkadaşları ile ortak hareket tarzı

⁵³ Atabek, a.g.e., ss.120-121.

⁵⁴ Yörükoğlu, a.g.e., s.70.

⁵⁵ Tavukçuoğlu, a.g.m., s.30; Severin, a.g.e., s.28.

⁵⁶ Demir, a.g.e., s.124.

⁵⁷ Demirci, a.g.t., s.41.

⁵⁸ Aşık, a.g.t., s.45.

⁵⁹ Üstün, a.g.t., s.58.

⁶⁰ Aşık, a.g.t., s.70.

benimsedikleri ve zaman zaman ilişkileri bozulduğunda derin bir duygusal darbe aldıkları gözlenmiştir.

Ergenlerin güvendikleri ikinci kişilerin ise çoğunlukla dindarları görmeleri ve yakınlarında buldukları bir kişiyi tercih etmemeleri de hem ergenlikle hem de aile bağlarının zayıf olmasıyla ilgili olabilir. Demir'in çalışmasında da ergenlerden bazıları, din kültürü öğretmenini daha çok samimi bulduğunu ifade etmektedir.⁶¹

Araştırmamızda **Şanlıurfa Bsrn'de kalan FE:** (18 yaşındayım) “Sizi örnek alıyorum ve güveniyorum, imanlı ve güler yüzlü birisi olduğunuz için. Dinle, imanla ilgili şeyler aklımın ucundan bile geçmiyordu. Ama sizin namaz ile ilgili anlattıklarınızla namaz kılma isteği içimde uyandı. Bende bırakmışlık vardı. Ama şimdi içimden tevbe etmek geliyor. Yaşadığım problemleri çözmede bana yardımcı oldunuz. Çok etkilendim, mesela size güveniyor ve örnek alıyorum.”

Sonuç olarak araştırmanın ikinci temel sorusuna verilen cevaplar analiz edildiğinde sosyal hizmetlerde kalan ergenlerin aileleri ile yakın ilişki kurmak yerine sosyal çevrede yer alan akranları veya idealize ettikleri kişiler ile yakın ilişki kurmaya çalıştıkları söylenebilir.

6.2.2. Kurumlara Göre Değerlendirme

Araştırmanın ikinci temel sorusunun ilk alt sorusu “sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yakın ilişki kurma şekilleri kuruma göre nasıl farklılaşmaktadır” şeklinde ifade edilmiştir. Bu alt sorular doğrultusunda ergenlere iki soru yöneltilmiş ve içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Analiz sonucunda; sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin çoğu kurum gözetmeksizin aileleri ile ilişkileri kötü olduğunu, daha çok arkadaşlarına, dindar kimselere ve öğretmenlerine güvendiklerini ifade etmişlerdir. (Bkz Tablo 30, Tablo 34) Bu durum; yetiştirme yurdu ve Bsrn'de kalan ergenlerin yaşadıkları örseleyici yaşantıların farklı olmasına rağmen, örseleyici yaşantının aileden kaynaklı olmasıyla açıklanabilir. Ayrıca ergenlik döneminde gençlerin ailelerinden bağımsızlık çabası ile uzaklaşmaları ve aileleri ile ilişkilerinde çatışmalar yaşamalarıyla da ilgili olabilir. Ergenlerin kurum farkı gözetmeksizin hayatta en çok arkadaşlarına, dindar kimselere ve öğretmenlerine

⁶¹ Demir, a.g.e., s.120.

güvendikleri bulunmuştur. Araştırmada elde edilen sonucun diğer yetiştirme yurdu ve Bsrn'de yapılan çalışmaların bulguları ile desteklendiği görülmektedir. Demir'in çalışmasında da yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin, en çok örnek aldıkları grup olarak öğretmenler tespit edilmiştir.⁶² Ayrıca Pişi'nin Bsrn'de kalan ergenlerle yaptığı çalışmada, ergenlerin çoğunun (%58,6) sıkıntılı zamanlarda sıkıntılarını güvendikleri arkadaşları ile paylaştıkları bulunmuştur.⁶³

Araştırma bulgularına göre Bsrn'de kalan ergenlerin, yetiştirme yurduna göre babaları ile ilişkileri daha kötüdür ve daha çok öğretmenlerine güvenmektedir. (Bkz. Tablo 30, Tablo 34) Bu durum Bsrn'de kalan ergenlerin baba tarafından daha çok örseleyici yaşantıya maruz kalmasından ve bir profesyonele daha çok ihtiyaç duymasından kaynaklanabilir. Özellikle Bsrn'de bazı ergenlerin babalarından istismara (Fiziksel, duygusal, cinsel) maruz kaldıkları gözlenmiştir.

Araştırmamızda **Bursa Bsrn'de kalan AE (15 yaşında)** yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır: “Hayatı boyunca çok hata yapan, aile kavramını bilemeyen biriyim. Annem babam birlikteler. Babam cezaevinde. İki kardeşiz. Ben ilk çocuğum. Başıma buyruğum, hayatı öfkeli olan biriyim, baba sevgisine ihtiyacı olan biriyim. 4 yıl gibi uzun bir süre babamın istismarına maruz kaldım. Bir gün yakın bir kız arkadaşım ile birlikteyken babam cinsel içerikli bir mesaj attı. Arkadaşım bu durumu fark etti ve bunun bir suç olduğunu söyledi beni ikna ederek babamı polise şikayet ettik. Annem babamın bana istismarda bulunduğuna inanmıyor. Aslında annemin bana ve bu duruma inanmamasına kızmıyorum çünkü burada olmamdan bile psikolojik olarak çok etkilendi. Bu durumun gerçek olduğunu anlarsa çok büyük travma yaşar. Birçok arkadaşım, ben senin yerinde olsaydım intihar etmişim dedi. Ben sabredersem öbür dünyada ödülümü alacağıma inanıyorum. Hayatta en çok buradaki MN Hocama ve RD Bakıcı anneme güveniyorum. Onun da babası yok ama güçlü, sadece annesi ile ayakta duruyor. MN Hocanın doğruluğunu ve dürüstlüğüne örnek alıyorum.”

Pişi'nin çalışmasında da Atatürk Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi'nde kalan ergenlerin çoğunun babaları ile ilgili olumsuz düşünceye sahip olduğu tespit edilmiştir. Aynı çalışmada ergenler aile ilişkilerinin kötü olması ilgili olarak, %83,3'ü

⁶² Demir, a.g.e., s.120.

⁶³ Pişi, a.g.t., s. 92.

anne ve babaları tarafından istismar edilmesini, %8,8'i babaları tarafından cinsel istismara maruz kalmasını neden olarak belirtmektedir. ⁶⁴

6.2.3. Şehirlere Göre Değerlendirme

Araştırmanın ikinci temel sorusunun ikinci alt sorusu “sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yakın ilişki kurma şekilleri kaldıkları şehirlere göre nasıl farklılaşmaktadır?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu alt sorular doğrultusunda ergenlere iki soru yöneltilmiştir. Bu iki soru içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Analiz sonucunda şehirlere göre ergenlerin yakın ilişkileri değerlendirildiğinde; her iki şehirde de ergenlerin çoğunun ebeveyn ilişkisinin kötü olduğu görülmektedir. (Bkz. Tablo 31) Şahin'in araştırmasında yetiştirme yurdunda yaşayan ergenler ile ailesi yanında yaşayan ergenlerin bağlanma stilleri ve kimlik statüleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Şahin'in yaptığı çalışmada; yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin, ebeveynleri ile korkulu bağlanma stiline sahip olduğu, ailesi yanında yaşayan ergenlerin kuruma göre daha çok güvenli bağlanma stiline sahip olduğu tespit edilmiştir. ⁶⁵

Şehirlere göre ergenlerin yakın ilişkileri karşılaştırıldığında; Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlere göre daha çok babası ile ilişkisi kötüdür ve aile bireyelerine daha az güvenmektedirler. (Bkz. Tablo 35) Araştırmada elde edilen diğer bir bulgu bu sonucu destekler niteliktedir. Araştırmamızda ensest (aile içi cinsel istismar vakıalarının) Şanlıurfa Bsm'de kalan ergenlerde (%30,8) Bursa Brm'de kalan ergenlere göre (%15,4) daha çok olduğu bulunmuştur. (Bkz. Tablo 24)

Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler, Bursa'daki ergenlere göre daha çok arkadaşlarına güvenmektedir. (Bkz. Tablo 35) Bu durum Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda yaşayan ergenlerin, Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda yaşayan ergenlere göre daha çok aile içi örseleyici yaşantıya maruz kalmalarından kaynaklanabilir. Ancak Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler ise Şanlıurfa'da yaşayan ergenlere göre daha çok kimseye güvenmemektedir. (Bkz. Tablo 35)

⁶⁴ Pişi, a.g.t., s. 88.

⁶⁵ Gülçilem Şahin, *Yetiştirme Yurdunda ve Ailesi Yanında Yaşayan Ergenlerin Bağlanma Stilleri ile Kimlik Statüleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2009, s.121.

Bu durumu, Bursa Yetiştirme Yurdu MS şöyle anlatmaktadır: “Onbeş yaşımdayım. Beş kardeşiz. Ben en küçüğüm, beşinciyim. Anne baba sağ, evliler. İşitme ve duyma engelliler okulu yedinci sınıfa gidiyorum. Duyuyorum işitiyorum ama okuduklarımı algılayamıyorum. 2 yıldır kurumda kalıyorum. Aslında mutlu gibi görünüyorum. Ama mutlu değilim. Kimseyi mutsuz görünerek üzüp, moralini bozmama gerek yok diye düşünüyorum. Öğretmenlerimle anlaşamıyorum bana yapma dedikleri şeyleri mutlaka yaparım. Bu konuda inatçıyım. Buradakilerle de anlaşamıyorum. Ailem beni almak istiyor, ama sosyal servis vermiyor. Annemin psikolojik sıkıntıları olduğu için vermiyorlar. Ailem üzülüyorlar da bana hiç öyle gelmiyor. Hiç kimseye güvenmiyorum. Kimse benim içimi bilemez. Gülerim, eğlenirim ama içim farklı.”

Aşık'ın yetiştirme yurtları ile ilgili yaptığı çalışmada da ergenlerin, %63.2'si başkalarına güvenmediklerini ifade etmişlerdir.⁶⁶

6.2.4 Şehir Kurum Birlikte Ele Alınarak Değerlendirilmesi

Ayrıca araştırmanın ikinci temel sorusunun üçüncü alt sorusu “sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yakın ilişki kurma şekilleri kaldıkları şehir ve kurum birlikte ele alındığında nasıl farklılaşmaktadır?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu alt sorular doğrultusunda ergenlere iki soru yöneltilmiştir. Bu iki soru içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Analiz sonucunda; şehirlere göre yetiştirme yurtlarının anne babası ile olan ilişkileri karşılaştırıldığında; Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'na göre anne – babası ile ilişkisinin daha kötü olduğu görülmektedir. (Bkz. Tablo 32) Bu durum Bursa'da aile bağlarının Şanlıurfa'ya göre daha zayıf olmasından kaynaklanabilir. Bu durum; Şanlıurfa'nın geleneksel bir toplum olmasından, aile bağlarının daha güçlü olmasından kaynaklanabilir. Kağıtçıbaşı geleneksel toplumlarda sıkı bağlarla dokunmuş insan ve aile ilişkileri görüldüğünü ifade etmektedir.⁶⁷

Şehirlere göre Bsm'lerde kalan ergenlerin anne babası ile olan yakın ilişkileri değerlendirildiğinde; anne – babası ile ilişkisi kötü olan ergenlerin Şanlıurfa Bsm'de daha

⁶⁶ Aşık, a.g.t., s.47.

⁶⁷ Kağıtçıbaşı, a.g.e., s.114.

fazla olduğu gör÷lmektedir. (Bkz. Tablo 32) Bu durum Şanlıurfa Bsrn’de kalan ergenlerin daha çok ailesi tarafından örsleyici yaşantıya maruz kalmasından kaynaklanabilir.

Şanlıurfa Bsrn’de kalan ZB (17 yaşında) yaşadıklarını Şöyle anlatıyor:

“Beş kardeşiz. Abim hapiste, iki kardeşim babamla kalıyor. Annem, anneannemin yanında kalıyor. Duygusal bir insanım, her zaman ağlayabilirim, başkasının lafına hiç dayanamam, çabuk sinirlenirim. Sekiz yıldır, annem ve babam ayrılar. Annemle beş ayda bir görüşüyordum. Babamın yanında kalıyordum. Babam şiddet uyguluyordu. Babam şizofrenmiş. Önce annemin yanına gittim, ninem beni kabul etmedi. Dedem çok iyidir ama ninem izin vermedi. Karakola gittim babamın şiddet uyguladığını söyledim beni Bsrn’ye gönderdiler. Babamdan nefret ediyorum, ağzım bozuktur, en çok kötü kelimeleri babamdan öğrendim, burada biraz düzelttim. Babam başörtümle beni boğmaya kalktı. Artık ben o örtüyü takmak istemiyorum, içimden gitti. Babamdan, annem çekti, ablam çekti, en son ben çektim. Aslında beş vakit namaz kılıyordum beş ay önceye kadar. Babam beni boğduktan sonra namazı bıraktım. Sonra sigara içmeye başladım, kendime zarar vermeye başladım. Başörtüsü ile kapansam yüzümü kapatmak isterim, kimse yüzümü görmesin. Geceleyin uyuyamıyorum. Karanlıktan korkuyorum. Yalnız kalmaktan korkuyorum. Yaşadıklarımın dolaylı uyuyamıyorum. Biri bana yaklaşır diye korkuyorum. Kötü kadın olmaktan korkuyorum. Çünkü babam bize her hatamızda kötü kadın olursun kötü kadın gibisin diye bağırıyordu. Babam yetmiyormuş gibi bir de ağabeyimin yaptığını bir davranış beni çok etkiledi. Hayatımı mahveden ağabeyim hapse girdi de ben rahat ettim. Ağabeyim beni taciz ediyordu, aileme söyleyemedim. Ailemden hiç kimse fark etmedi. Bana bu kötülüğu yapmaya annem babam boşanmadan bir sene önce yapmaya başladı. Kötü bir Şey olduğumun ben bile farkında değildim. Babam bizi kaç kere yurda vermeye çalıştı, bizi sürekli yurda verme ile tehdit ediyordu.”

Ayrıca Şehir ve kurum birlikte değerlendirdiğinde; Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlerin Bursa Bsrn’de kalan ergenlere göre ebeveynleri ile ilişkilerinin daha kötü olduğu gör÷lmektedir. (Bkz Tablo 32) Bu durum ise yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin ebeveyn ayrılıklarının uzun aralıklarla olmasından kaynaklanabilir. Şanlıurfa da ise bu durumun tam tersi gör÷lmektedir. Diğer bir ifade ile Şanlıurfa Bsrn’ de kalan ergenlerin ebeveynleri ile olan ilişkisi Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlere göre daha

kötüdür. Bu durum ise Şanlıurfa Bsm'de kalan ergenlerin ailelerinden daha fazla zarar görmesinden kaynaklanabilir.

Şehirlere göre yetiştirme yurtlarının hayatta en çok kime güvendikleri değerlendirildiğinde; Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler, Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlere göre arkadaşlarına daha çok güvenmektedir. Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler ise Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlere göre daha çok ailelerine güvenmektedir.(Bkz. Tablo 36) Bu durum Şanlıurfa'da ergenlerin ailelerinden daha çok örseleyici yaşantıya maruz kalmalarından kaynaklanabilir.

Bursa ve Şanlıurfa Bsm'de kalan ergenlerin hayatta en çok kime güvendikleri değerlendirildiğinde, her iki kurumda da ergenlerin çoğunluğunun arkadaşlarına güvendikleri görülmektedir. Ancak Şanlıurfa Bsm'de kalan ergenler Bursa Bsm'ye göre daha çok arkadaşlarına güvenmektedir. Bursa Bsm'de kalan ergenler, Şanlıurfa'ya göre daha fazla aile bireylerine güvenmektedir. (Bkz. Tablo 36) Bu durum Şanlıurfa'da ergenlerin ailelerinden daha çok örseleyici yaşantıya maruz kalmalarından kaynaklanabilir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsm'de kalan ergenlerin hayatta en çok kime güvendikleri karşılaştırıldığında; Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin %15,4'ü dindarlara güvenirken, Bursa Bsm'de dindarlara güvenen ergene rastlanmamaktadır. (Bkz. Tablo 36) Bu durum ise Bursa Bsm'de dini etkinlik ve dini eğitimin daha az olmasıyla ilgili olabilir.

Şanlıurfa Bsm'de yaşayan ergenler ile Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda yaşayan ergenlerin hayatta en çok güvendiği kişiler değerlendirildiğinde; aralarında büyük bir farklılık görülmemektedir. Şanlıurfa Bsm'de yaşayan ergenlerin çoğu %46,2'si arkadaşlarına güvenirken, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda yaşayan ergenler de bu oran %53,8'dir. Diğer bir ifade ile her iki kurumda da ergenlerin çoğunun en çok arkadaşlarına güvendikleri görülmektedir.

6.3. ERGENLERİN ÖZNEL DİNDARLIK ALGISI VE BENLİK SAYGILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

6.3.1. Genel Değerlendirme

Araştırmanın üçüncü sorusu; “sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin, öznel dindarlık algıları ve benlik saygıları nasıldır?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu genel soru doğrultusunda ergenlere dört soru yöneltilmiş ve bu dört soru içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Analiz sonucunda; ergenlerin çoğunluğu (%42,3) kendini değerli bulmakla birlikte eleştiren ve beğenmediği yanları olduğunu ifade etmektedir. Kendinden nefret ettiğini söyleyenlerin oranı ise %30,8’dir. Kendini beğenen ve değerli bulanların oranı %26,9’dur. (Bkz. Tablo 37)

Ayrıca benlik saygılarını anlamak için ergenlere kendilerinde en çok beğendikleri ve beğenmedikleri özelliklerin neler olduğu soruları yönlendirilmiştir. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin çoğu kendilerinde en çok beğendikleri özellikler olarak (sosyalim, paylaşmayı severim, dostluklarımı sürdürürüm, konuşkanım, sıcakkanlıyım) şeklinde sosyal özelliklerini vurgulamaktadır. (Bkz. Tablo 41) Demir’in yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerle yaptığı çalışmada da ergenlerin %8’i kendisini; çok sevecen, güler yüzlü ve şakacı olarak tanımlamaktadır. Aynı çalışmada; %7,6’sı da insanlarla ilişki kurmaktan hoşlandığını ifade etmektedir.⁶⁸ Ancak çalışmamızda ergenlerin beğenmedikleri özellikleri olarak ta (iletişim sorunlarım var insanlar arasında kekeliyorum, çekingenim) şeklinde sosyal özelliklerini ifade ettikleri tespit edilmiştir. (Bkz. Tablo 45) Araştırmamızda bu konuyla ilgili ergenlerin verdikleri yanıtlardan bazı örnekler aşağıda verilmiştir.

Bursa Bsrn’de kalan PR: (17 yaşında) “Kız arkadaşlarımın çok yok çünkü anlaşıyorum. Bu özelliğimi sevmiyorum. Zaten başıma ne geldi ise erkek arkadaşlarım yüzünden geldi. Çocukluğumdan beri erkek arkadaşlarım oldu, onlarla oynadım, takıldım. Kız arkadaşlarımla aram hep kötü çünkü kız milletine güvenmiyorum. Çünkü şimdiye kadar güvendiklerim hep beni sırtımdan vurdu” şeklinde bu konudaki görüşlerini ifade etmiştir.

⁶⁸ Demir, a.g.e., s. 114.

Ergenlerin çoğu ikinci olarak bilişsel açıdan kendilerini beğenmekte ancak ahlaki açıdan kendilerini beğenmemektedir. (Bkz. Tablo 41, Tablo 45)

Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan EA: (17 yaşında) “Bazen kimseyle ilgilenmiyorum o huyumu sevmiyorum. Birisinin arkasından konuştuğumda pişman oluyorum. Birisinin arkasından konuşmamı sevmiyorum” şeklinde ahlaki özelliklerini beğenmediğini ifade etmektedir.

Bursa Bsrn'de kalan GN: (13 yaşında) “Sabırsız olmamı, isyan etmemi, saygısızlık yapmamı, yalan söylememi beğenmiyorum ama aşırı derecede yalan söylüyorum. Her şeyi ablama şikayet ediyor, onun onayını alma ihtiyacını hissediyorum”

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin öznel dindarlık algılarının nasıl etkilendiğini anlamak için ergenlere; “kendini ne ölçüde dindar görüyorsun?” sorusu yönlendirilmiştir. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin çoğu (%57,7) kendilerini biraz dindar olarak değerlendirmektedir. (Bkz. Tablo 49) Ayrıca ergenlere yönlendirilen açık uçlu sorularda ergenlerin çoğu dini uygulamaları tam yerine getiremedikleri için kendilerini biraz dindar olarak değerlendirdiklerini ifade etmişlerdir.

Araştırmamızda bu durumu Şanlıurfa **Bsrn'de kalan İK:** (17 yaşında) “Biraz dindar görüyorum. Oruçlarımın hepsini tutuyorum ama namaz yok, ayrıca yalan da çok” şeklinde ifade etmiştir.

Demir'in çalışmasında yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerin %53,7'si dini görevlerinin bazılarını yaptığını bazılarını yapamadıklarını ifade etmişlerdir.⁶⁹

Bu sonuçlar literatüre bakıldığında ergenlikle açıklanabilir. Ergenler sosyalliğe ve bilişsel özelliklerine bu dönemde daha fazla önem vermektedir. Bu dönemde değer sorgulaması içinde oldukları için kendilerini ahlaki olarak beğenmeyebilirler. Ergen, “kendini bulma ve kendi olma savaşı” vermektedir.⁷⁰ Bağımsızlık duygusu ile sosyalleşen ergen, çocukluk döneminden getirdiği bütün toplumsal, geleneksel ve inanç temeline dayalı değerlerini sorgu süzgecinden geçirmektedir.⁷¹ Dolayısıyla ahlaki olarak kendini beğenmemesi doğal bir süreç olabilir.

⁶⁹ Demir, a.g.e., s.89.

⁷⁰ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.60.

⁷¹ Hökelekli, “Gençlik ve Din”, s.18.

Ayrıca yaşadıkları örseleyici yaşantıların olumsuz etkisinden dolayı ahlaki özelliklerini beğenmeyebilirler. Bu durumu;

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdun’nda kalan AR: (17 yaşında) “Kendimi biraz dindar görüyorum. Hatta bazen hiç dindar görmüyorum. Kendimi Allah’ın karşısında çok suçlu hissediyorum, bir de Allah’ın beni ve yaşadıklarımı kabul ettiğini bir bilsem. Allah’ım bana bir işaret ver diyorum” şeklinde dile getiriyor.

Bu dönemde ergen, cinsel çatışma ve hatalarından dolayı ümitsizlik ve günahkarlık psikolojisine girebilir. Günahlarının affedilmeyeceği kanısı, ergeni yoğun suçluluk duygusuna itebilir.⁷² Dolayısıyla sosyal hizmetlerde kalan ergenlerin yaşadıkları olumsuz örseleyici yaşantılardan dolayı olumsuz öznel dindarlık algısına sahip oldukları söylenebilir.

Özetle yapılan analizler sonucunda; sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin tamamen olumlu bir benlik algısına sahip olmadığı söylenebilir. Yapılan çalışmalarda bu sonucu destekler yöndedir. Fevzi Cebe (2005) yetiştirme yurtlarında kalan çocukların “benlik saygısı”, “depresyon”, “kaygı” skorlarını ailesi yanında kalan çocuklarla karşılaştırdığı çalışmasında sosyal hizmet kurumlarında yurtlarda kalan çocukların daha düşük benlik saygısına sahip olduğunu tespit etmiştir.⁷³ Mustafa Kutlu; Malatya Yetiştirme Yurtları’nda kalan çocukların benlik saygılarını, ailesi yanında kalan çocuklarla karşılaştırmıştır. Araştırma verilerine göre, iki grup arasında ailesi yanında kalan ergenlerin benlik saygıları, kurumda kalan gençlere göre daha yüksek bulunmuştur. ⁷⁴ Dolayısıyla sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin düşük benlik saygıları, öznel dindarlık benlik algılarına da olumsuz bir şekilde yansımış olabilir.

6.3.2. Kurumlara Göre Değerlendirilmesi

Araştırmanın üçüncü temel sorusunun birinci alt sorusu; “sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin öznel dindarlık algıları ve benlik saygıları kaldıkları kuruma göre nasıl farklılaşmaktadır?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu genel soru doğrultusunda ergenlere dört soru yöneltilmiş ve bu dört soru içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

⁷² Ay, “Kuran’da Gençler ve Gençlik Değerleri”, s.27.

⁷³ Cebe, a.g.t., ss.118-119.

⁷⁴ Kutlu, a.g.t., s.55.

Kurumlara göre ergenlerin kendileri ile ilgili duygu ve düşünceleri değerlendirildiğinde; Bsrn'deki ergenler (%50) yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre (%11,5) daha çok kendinden nefret etmektedir. Yetiştirme yurdunda kalan ergenler ise Bsrn'deki ergenlere göre “kendilerini değerli bulmakla birlikte, eleştirdikleri ve beğenmedikleri yanları olduğunu” daha çok belirtmişlerdir. (Bkz. Tablo 38) Yetiştirme yurdunda ergenlerin kendileri ile ilgili daha gerçekçi bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca bu durum Bsrn'de kalan ergenlerin daha fazla (cinsel istismar, ensest, intihar vb.) örseleyici yaşantıya maruz kalmalarından kaynaklanabilir. Örseleyici yaşantı olumsuz benlik saygısına neden olabilir.

Şanlıurfa Bsrn'de 11 yıl babasının cinsel istismarına maruz kalan ÜM'nin: (15 yaşında) “Kendimden nefret ediyorum, ben olmasaydım, annemle babamın arası bozulmayacaktı, her şey daha farklı olabilirdi” şeklinde kendini suçladığı görülmektedir.

Orakçı (2013) İstanbul Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi'nde kalan istismar mağduru gençlerle yaptığı çalışmada, ergenlerin travma sonrası stres bozukluğu, suçluluk ve utanç duygusunu psikolojik olarak değerlendirmiştir. Orakçı'nın çalışmasında, Bsrn'de kalan ergenlerde suçluluk ve utanç duyguları ve hostilite (karşısındakine zarar verme, intikam alma, ona acı çektirme arzusu eşliğinde gelişen inatçı bir öfke ve içerleme duygusunun) anne ve babası sağ olanlarda daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.⁷⁵

Kurumlara göre sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin en çok beğendikleri ve beğenmedikleri özellikler değerlendirildiğinde; her iki kurumda da ergenlerin çoğu beğendikleri ve beğenmedikleri özellikleri olarak sosyal özelliklerini ifade etmektedir. (Bkz. Tablo 42, Tablo 46) Pişi'nin Ankara Atatürk Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi'nde kalan ergenlerle yaptığı çalışmada; ergenlerin %15,7'si sık sık, %47, 1'sinin ise arasıra sosyal uyum sorunu yaşadığı bulunmuştur.⁷⁶ Ayrıca bu durum; ergenlikle açıklanabilir. Sosyalleşme süreci gençlik çağında hızlı bir gelişme göstermektedir.⁷⁷ Dolayısı ile beğendikleri ve beğenmedikleri özellikleri olarak sosyal ilişkilerini belirtmeleri gelişim dönemi ilgili olabilir.

⁷⁵ Gizem Orakçı, *İstismar Mağduru 13 – 18 Yaş Arası Çocukları: Travma Sonrası Stres Bozukluğu, Suçluluk ve Utanç Duygusu, Psikolojik Değerlendirme*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2013, s.84.

⁷⁶ Pişi, a.g.t., s. 73.

⁷⁷ Köknel, a.g.e., s.199.

Ayrıca yapılan araştırmalarda, sosyal hizmet kurumlarında yetişip de okul çağında ve daha sonraki yıllarda izlenen çocuk ve ergenlerde şu ortak özellikler görülmektedir; ilk göze çarpan şey, genel bir ilgisizlik ve çevreyi umursamazlıktır. İnsanlara sokulamaz, kolay arkadaşlık kuramazlar, sosyal uyumda zorlanırlar, merak ve girişkenlikleri azalmıştır.⁷⁸ Aşık'ın yetiştirme yurdu gençlerinin sorunları ile ilgili araştırmasında, ergenlerin toplumsal gelişim problemleri alt boyutunda; başkalarına güvenememe %63,2'nin ilk sırada yer aldığı, bunu herkesle iyi geçinebilmeyi isteme (%58,6) ve çekingenlik (%44,8) sorununun takip ettiği görülmektedir.⁷⁹ Dolayısıyla ergenlerin sosyal özelliklerini beğenmemeleri bu konuda yapılan diğerk çalışmalarla paralellik göstermektedir.

Ancak Bsrn'de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre daha çok ahlaki ve fiziki özelliklerini beğenmemektedir. (Bkz. Tablo 46) Bu durum ise Bsrn'de kalan ergenlerin yetiştirme yurdundaki ergenlere göre daha çok örseleyici yaşantıları olduğundan kaynaklanabilir. Bu örseleyici yaşantılar ahlaki değerlendirmelerinde sorunlar oluşturmuş olabilir.

Örnekleme grubumuzdan **Bursa Bsrn'de kalan AE** (15 yaşında) yaşadıklarını şöyle ifade etmektedir: “Kendimde beğenmediklerim; sessizliğimi sevmiyorum, küçük olduğum için kullanıyorlar. Kendimi anlamamamı beğenmiyorum, kendimi sorunlu bir çocuk gibi görüyorum. 13 yıldır yurtlardayım, çok yurt değiştirdim. Bir ailemin yanında, bir yurttan kadım aslında aile ortamımı çok seviyorum. Madde bağımlısı olduğum için buralardayım. Burada iyice psikolojim bozuldu. Burada sinir krizi geçirenler mi ararsın ya da intihar etmeye girişen mi. Ben burada olmak istemiyorum. Ailemle olmak istiyorum. Tecavüze uğradım ve çocuk aldırma zorunda kaldım. Benim için çok zor bir karardı. O çocuğun hatalarım yüzünden hakkına girdiğini çok düşündüm. Hatalarımdan dolayı bazen kendimi ahlaksız biri gibi hissediyorum.” Orakçı'nın Bsrn'de kalan kız ergenler üzerinde yaptığı çalışmada, istismar mağduru çocuklarda suçluluk duygusu, utanç duygusu, kişiler arası duyarlılık, depresyon, hostilite, fobik anksiyete ve paranoide düşünce belirtileri tespit edilmiştir. Travma sonrasında çocuğun benlik algısında değişimler, duygulanım sürecinde bozulmalar yaşanabilir.⁸⁰

⁷⁸ Bkz. Kök, a.g.m., ss.78 – 84.

⁷⁹ Aşık, a.g.t., s.46.

⁸⁰ Orakçı, a.g.t., s.87.

Ayrıca her iki kurumda da ergenlerin çoğu kendini biraz dindar olarak görürken hiçbir ergen kendisini din karşıtı görmemektedir. (Bkz Tablo 51) Bu durum sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin ne yaşarlar ise yaşasınlar, değer edinme süreçlerini sekteye uğratmadığını gösterebilir. Ayrıca bu tablo, kurumlarda din görevlisinin olmasından, dini danışmanların gitmesinden, öğretmenlerin bu konularda eğitim vererek bilgilendirmelerinden kaynaklanabilir. Demir'in yetiştirme yurtları üzerinde yaptığı çalışmada da ergenlerin %3.2 gibi çok az kişi kendisini din karşıtı olarak tanımlamaktadır.

81

Sonuç olarak araştırma bulguları yetiştirme yurdu ve Bsrn'de kalan ergenlerin tamamen olumlu bir benlik algısına sahip olmadığını gösterebilir. Bu durumun, öznel dindarlık algılarına da olumsuz bir şekilde yansıdığı söylenebilir.

6.3.3. Şehirlere göre Değerlendirilmesi

Araştırmanın üçüncü temel sorusunun ikinci alt sorusu; “sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin öznel dindarlık algıları ve benlik saygıları buldukları şehire göre nasıl farklılaşmaktadır?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu genel soru doğrultusunda ergenlere dört soru yöneltilmiş ve bu dört soru içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir

Şehirlere göre ergenlerin kendileri ile ilgili duygu ve düşünceleri değerlendirildiğinde; her iki şehirde de ergenlerin çoğu kendini değerli bulmakla birlikte, eleştirdiği ve beğenmediği yanlarının olduğunu ve beğendikleri özelliklerinin de sosyal açıdan olduğunu ifade etmektedir. (Bkz Tablo 39, Tablo 43) Ancak Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin Bursa'daki ergenlerden daha fazla ahlaki özelliklerini beğendikleri; Bursa'daki ergenlerin ise Şanlıurfa'ya göre daha çok fiziksel özelliklerini beğendikleri görülmektedir. (Bkz Tablo 43) Bu dönemde fiziksel özellikleri önemseme doğal bir süreçtir. Hızlı bedensel gelişmeler, ergenin ilgisinin bedenine odaklanmasına neden olmaktadır.⁸² Araştırmamızda en çok beğendiği özelliği

Bursa Yetiştirme RA: (13 yaşında) “Annem babam sağ, dört kardeşiz. En küçüğüm. En çok beğendiğim özelliğim; kirpiklerimi beğeniyorum, ten rengimi seviyorum” şeklinde ifade etmektedir.”

⁸¹ Demir, a.g.e., s. 89.

⁸² Köknel, a.g.e., s.169.

Ayrıca çalışmamızda Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlere göre daha çok ahlaki özelliklerini beğenmediği, Bursa'daki ergenlerin ise, Şanlıurfa'daki ergenlere göre daha çok sosyal özelliklerini beğenmedikleri görülmektedir (Bkz Tablo 47)

Ayrıca her iki şehirde de ergenlerin çoğu kendisini biraz dindar olarak değerlendirmektedir. (Bkz. Tablo 51) Çoğunun kendilerinin dindarlık düzeylerini değerlendirmelerinde şehirlere göre bir farklılık görülmemektedir. Bu durum ise ergenlik ile açıklanabilir. Ancak Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin diğer çoğunluğu, Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlere göre kendilerini daha çok orta düzeyde dindar olarak değerlendirmektedir. Ayrıca Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerden %3.8'i kendisini dindar olmayan olarak değerlendirirken; Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerden hiçbiri, kendilerini dindar olmayan şeklinde ifade etmemektedir. (Bkz. Tablo 51) Bu durum Şanlıurfa'nın dini yapısı ve değerlerinden, verilen dini eğitimden kaynaklanabilir.

Araştırmamızda bu durumu **Bursa Bsrn'de kalan BN:** (17 yaşında) Babam on sene önce vefat etti. Annem üçüncü evliliğini yaptı. Yedi kardeşiz. Ben üçüncüsüyüm. Tek kızım. 10 aydır buradayım. Dışarıdan okulu veriyorum daha orta ikideyim. Kötü biriyim, karamsarım, Yaşadıklarımı hak ettiğimi düşünüyorum. Acılar bitecek mi diye düşünüyorum. Bir tarafım bitecek diyor, bir tarafım bitmeyecek diyorum. Dindar biri değilim. Kendime engel olamıyorum. Karamsarım. İleride belki bir sürü kötü bir şey yapmış olurum, kötü bir evlilik yapmış olurum, belki de beni hapisanede görürsünüz.” şeklinde ifade etmiştir. Bu örnek, dindar olmayan ergenlerin benlik saygılarının da düşük olduğunu ortaya koymaktadır.

Özetle; her iki şehirde de sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin çoğunun kendilerinde beğendikleri özellikleri olmakla birlikte eleştirdikleri özelliklerinin de olduğu görülmektedir. Şehirlere göre karşılaştırıldığında; Şanlıurfa'daki ergenlerin daha çok ahlaki özellikleri beğendikleri, Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin ise sosyal ve fiziksel özelliklerini beğendikleri görülmektedir. Bu durum şehirlerde yaşanan dini değerler, kültür ve gelenekle ilgili olabilir. Ergenlerin önemsedikleri özellikleri daha çok eleştirdikleri söylenebilir. Şehirlere göre önemsedikleri özelliklerinin farklı olduğu görülmektedir. Kültürün, ergenlerin önemsediklerini etkilediği söylenebilir.

6.3.4. Şehir Kurum Birlikte Ele Alınarak Değerlendirilmesi

Araştırmanın üçüncü temel sorusunun üçüncü alt sorusu; “sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin öznel dindarlık algıları ve benlik saygıları kaldıkları kurum ve şehir birlikte ele alındığında nasıl farklılaşmaktadır?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu genel soru doğrultusunda ergenlere dört soru yöneltilmiş ve bu dört soru içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Analiz sonucunda; şehirlere göre yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin kendisi ile ilgili duygu ve düşünceleri değerlendirildiğinde; kendini beğenen ve değerli bulan ergenler, Bursa Yetiştirme Yurdu’nda, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’na göre daha fazladır. “Kendimi beğenmekle birlikte beğenmediğim ve eleştirdiğim yanlarım da var” diyen ergenler, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda, Bursa Yetiştirme Yurdu’na göre daha fazladır. (Bkz. Tablo 40) Bu bulgu ile ilgili Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlerin kendileri ile ilgili daha gerçekçi bir bakış açısına sahip oldukları söylenebilir.

Bursa ve Şanlıurfa Bsrn değerlendirildiğinde; her iki kurum arasında önemli farklılık görülmemektedir. Her iki kurumda da kalan ergenlerin neredeyse yarısı kendinden nefret ettiğini belirtmektedir. Bu oranların yetiştirme yurduna göre çok fazla olduğu görülmektedir. (Bkz. Tablo 40) Bu tablo Bsrn’de kalan ergenlerin çok fazla örseleyici yaşantıya maruz kalmasından kaynaklanabilir. İstismara maruz kalan ergenlerin bu durumu önleyememekten veya buna neden olduklarını düşünmekten doğan suçluluk duyguları taşıdıkları ve kendilerini olumsuz tarzda algıladıkları görülmektedir.⁸³ Araştırmamızda bu durumu; **Şanlıurfa Bsrn SM:** (15 yaşında) “Dört kardeşiz. En büyükleri benim. Sıra ile gidiyoruz. Ondört, onüç, on yaşlarında kardeşlerim var. İki senedir bu yurttayım. Annem babam sekiz yıldır ayrı, boşandılar. Önce babamla kaldım, sonra babaannemde kaldım. Amcamla kavga sonrasında, amcamı polise şikayet ettim. Ben babamdan bile böyle laflar duymamıştım. Babam alkolikti. Babam bize şiddet uygulamazdı, laf söylemezdi. Ama amcam öyle değil, şikâyetten sonra yurttayım işte. Ben ailemle kalmak istemedim, burası daha iyi, burada okuyabilirim. Kendime gıcık oluyorum, yüzümü beğenmiyorum, yurttan hep kaçıyorum bu özelliğimi sevmiyorum, Bsrn’den kaçmazsam beni yetiştirmeye yerleştireceklermiş. Ama ben kaçınca ailemin yanına gidiyorum. Bu yaşadıklarım

⁸³ Kulaksızoğlu, a.g.e., s.199.

dolayı genelde kendimi suçlarım. Annem babam ne zaman kavga etse hep benim yüzünden diye düşünüyorum.” Şeklinde ifade etmektedir.

Şehir ve kurum birlikte ele alındığında yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerin kendilerinde en çok beğendikleri ve beğenmedikleri özellikler; Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenler, Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlere göre ahlaki özelliklerini beğendikleri özellikler arasında daha çok belirtirken, beğenmedikleri özellikler arasında bilişsel özelliklerini belirtmişlerdir. (Bkz. Tablo 44- 48) Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenler ise Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlere göre fiziksel özelliklerini beğendikleri özellikler arasında daha çok belirtirken, beğenmedikleri özellikler arasında bilişsel özelliklerini beğenmeyen kimse bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo 44 – Tablo 48) Bursa’da kalan ergenlerin daha çok fiziksel özelliklerini beğenmeleri bireyciliğin ön planda olduğu bir kültürde yetişmelerinden kaynaklanabilir. Ergen böyle bir toplumda kendini daha çok önemsiyor olabilir. Kağıtçıbaşı’na göre birey ne kadar bireyciliği ön planda tutan bir toplumda yetişirse, benliğini daha ayrışık olarak yapılandırmakta ve önemseydiğini ifade etmektedir.⁸⁴

Şanlıurfa Bsrn ve Bursa Bsrn’de kalan ergenlerin, kendilerinde en çok beğendikleri ve beğenmedikleri özellikler ele alındığında, her iki kurumda da ergenler daha çok sosyal özelliklerini beğendiklerini ve bilişsel özellikleri dışında ahlaki, sosyal, fiziksel özellikleri beğenmediklerini belirtmektedirler. (Bkz. Tablo 44 – Tablo 48) Ancak beğendikleri özellikler arasında Bursa Bsrn’de ergenler daha çok sosyal özelliklerini beğenirken Şanlıurfa’daki ergenlerin sosyal özelliklerinin yanında ahlaki özelliklerini beğendikleri görülmektedir. (Bkz. Tablo 44) Bu durum Şanlıurfa’da yaşayan ergenlerin geleneksel kültürde yaşadıkları örseleyici yaşantıları kendilerinden çok çevreye atfetmesinden kaynaklanabilir.

Şanlıurfa Bsrn’de kalan YGR (17 yaşında) kendini şöyle ifade etmektedir: “Güvenilir biri olmayı seviyorum. Hiçbir arkadaşımın sırnı bir başkasına söyleyerek onu satmam. Onbir tane kardeşim var, dört kız, yedi erkek. Ben beşinci çocuğum. 6.sınıfta okulu bıraktım. Annem kalp hastası oldu. Annem hastalanınca kardeşlerime bakmak ve eve yardım etmem için ailem beni okuldan çıkarttı. Babam çiftçidir. Üç yıldır Bsrn’deyim. Hocam 15 yaşında iken üvey dayımın tecavüzüne uğradım. Dayım aslında köyümüzde,

⁸⁴ Kağıtçıbaşı, a.g.e., s. 97.

çevremizde sevilen biriydi. Beni de çok seviyordu. Hocam hiç anlamadım birden oldu. Bana zorla tecavüz etti, ondan sonra devam etti. Ben çok korktum, hiç kimseye bir şey söyleyemedim. Sonra adet olamadığımı anlayınca beni babam doktora götürdü. O günü hiç unutamıyorum. Babam kapıda bekliyordu. Doktora her şeyi anlattım. O kadar çok korktum ki bu korku çok büyük bir korkuydu. Hocam 7 aylık hamile olduğumu öğrendim. Sonra zaten hiç eve geri dönmedim. Beni karakola ifademi almak üzere götürdüler. Oradan kadın sığınma evine götürdüler. Orada 2 ay kaldım, doğum yaptım. Erkek çocuğum oldu. Çocuğuma 1 ay baktım. Sonra Çocuk Esirgeme Kurumu'na imza ile verdim. Sonra da Bsm'ye geldim. Üç yıldır da buradayım. Bazen hiç büyümeseydim, hep çocuk olsaydım ya da bu yaşadıklarımı keşke büyük iken yaşasaydım bu kadar zor olmazdı diye düşünüyorum, ama kaderimde buda varmış dedim. Bütün bunlar benim suçum değil, cahil dayımın suçu diye düşünüyorum. Hocam, tabî ki dayım, ailem beni okuldan çıkardığı için suçlu, ama işte kaderim bu diyerek kabulleniyorum. Ailemi, babamı beni okuldan çıkardığı için çok suçladım.”

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsm'de kalan ergenlerin beğendikleri ve beğenmedikleri özellikler değerlendirildiğinde; iki kurum arasında beğenmedikleri özellikler yönünden önemli bir farklılık yoktur. Beğendikleri özellikler arasında kurum farkı görülmekte, beğenmedikleri arasında kurum farkı fazla görülmemektedir. (Bkz. Tablo 44 – Tablo 48) Kurumdaki ortam ya da kültürün kendilerinde beğendikleri özellikler üzerinde etkisi daha fazla olduğu görülmektedir. Beğenmediğimiz şeylerin daha evrensel olduğu söylenebilir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsm'de kalan ergenlerin beğendikleri ve beğenmedikleri özellikler değerlendirildiğinde; her iki kurumda da ergenlerin çoğunun sosyal özelliklerini beğenmektedir. Ancak Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda ergenler, Bsm'de kalan ergenlere göre beğendikleri özellikler arasında ahlaki özellikleri daha fazla belirtmektedirler. Ayrıca Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda ergenler, Bsm'de kalan ergenlere göre beğenmedikleri özellikler arasında fiziksel özellikleri belirtmezken bilişsel özellikleri daha çok belirtmektedir. Bsm'deki ergenler de beğenmedikleri özellikler arasında bilişsel özelliklerini belirtmezken fiziksel özellikleri daha fazla belirtmektedirler. (Bkz. Tablo 44 - Tablo 48) Bu üç durumda Bsm'de ergenlerin daha fazla örseleyici yaşantı yaşamamasından, önemsedikleri şeylerin suçluluk duygusuna sebep olmasından kaynaklanabilir.

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurtları'nda kalan ergenlerin kendilerini dindar görme düzeyleri ele alındığında; her iki kurumda ergenlerin çoğu kendisini biraz dindar olarak değerlendirmektedir. Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler, Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlere göre kendilerini daha çok orta dindar olarak değerlendirmektedir. (Bkz. Tablo 52) Demirci'nin yetiştirme yurdu gençliğinde Allah tasavvuru adlı çalışmasında; yurtta kalan 64 kişilik denek grubundan 43 kişi Allah inancı konusunda kesin bir bilgiye sahip olduklarını ifade etmektedir.⁸⁵

Şanlıurfa Bsrn ve Bursa Bsrn değerlendirildiğinde, her iki kurum arasında önemli bir farklılık görülmemektedir. Her iki kurumda da ergenlerin çoğu kendisini biraz dindar olarak değerlendirmektedir. Şanlıurfa Bsrn'de kalan ergenler, Bursa Bsrn'ye göre kendilerini daha çok orta düzeyde dindar olarak değerlendirmektedir. (Bkz. Tablo 52) Bu durum şehrin dini yapısından ve Şanlıurfa Bsrn'de kalan ergenlerin kurumda aldıkları dini eğitimden kaynaklanabilir. Şanlıurfa Bsrn'de Bursa Bsrn'ye göre daha fazla dini eğitim verildiği gözlenmiştir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsrn'de kalan ergenler değerlendirildiğinde, Bursa Bsrn' de kalan ergenlerden bazıları, "dindar değilim" ifadesi ile öznel dindarlık algılarını belirtirken, Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler bunu belirtmemişlerdir. Bu durum Şanlıurfa Bsrn'de yaşayan ergenler ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda yaşayan ergenler arasında görülmemektedir. (Bkz. Tablo 52) Bu bulgu Bursa'da Bsrn' de yaşayan ergenlerin Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlere göre daha çok örseleyici yaşantı yaşaması ve bu yaşantılarından dolayı ahlaki olarak kendilerini suçlamalarından kaynaklanabilir. Ancak aynı durumun Şanlıurfa'da görülmemesi ise şehrin dini ve kültürel yapısından kaynaklanabilir.

Sonuç olarak; ergenin öznel dindarlık algısının da şehir ve kurumun dini, kültürel farklılıklarının etkili olduğu söylenebilir. Ancak bazı bulguların genel ergen profili ile paralel olduğu görülmektedir.

⁸⁵ Demirci, a.g.t., s. 59.

6.4. ERGENLERİN DİNİ YÜKLEMELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

6.4.1. Genel Değerlendirme

Araştırmanın dördüncü sorusu; “sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenler, yaşadıkları sorunları dini açıdan nasıl yorumlamaktadır?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu genel soru doğrultusunda ergenlere sekiz soru yöneltilmiş ve bu sekiz soru içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Analiz sonucunda ergenlerin çoğunun yaşadıkları olumsuz olayları yorumlarken kendisini suçladığı bulunmuştur. (Bkz. Tablo 53) Yaşadıkları olumsuzluklarda kendilerini suçlamaları, olumsuzlukları içsel olarak yorumladıklarını ve kendilerine yüklediklerini gösterebilir. Bu durum ergenlerin yaşadıkları örseleyici yaşantıların düşünlerini çarpıtmaları ile ilgili olabilir. İçsel yükleme kişinin davranışının ve durumunun nedeni olarak kendisini ve kendi özelliklerini görmesidir. İçsel yükleme yapan kişiler başarısız olduklarında kendilerini suçlamaya başlarlar. Rotter (1966) sosyal öğrenme kuramı bağlamında içsel ve dışsal denetim üzerinde durmaktadır. Rotter’a göre, içsel yönelimli kişiler olumsuzluklarda kendilerini suçlamaktadır bu durum bireyin kendine güvenini azaltmaktadır.⁸⁶ Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşadıkları olumsuzluklarda kendilerini suçlamaları özgüvenlerini olumsuz etkileyebilir.

Araştırmamıza bu durumu **Bursa Bsrn’de kalan AN:** (18 yaşında) “Annem babam sağ, evliler. Benim yüzümden akrabalarından ayrılmak zorunda kaldılar. Dört kardeşiz ben üçüncüsüyüm kardeşlerimin bir tanesi savcı, biri edebiyat öğretmeni diğeri de okuyor. Bir buçuk senedir yurtlardayım. İlköğretimi bitirdim, okula devam etmiyorum. Sevgilimden ayrıldıktan sonra, bunlar yaşandı. Ben kaç defa ormana kaçtım, gece beni kendime zarar vermiş halinde buldular. Evden kaçarken tecavüze uğradığımı sandım. Sonra tekrar evlenmek için evden kaçtım. Gerçekten tecavüze uğradım, kirlendim, namusumu kaybettim. Namusumu temizlemek için kaçtım aslında. Sokaktan bulduğum biri ile evlenecektim. Şimdi bunlar çok saçma geliyor. Sonra sokaklarda içkiye başladım, maddeye başladım. İçki ve maddeden kurtuldum. Ama sigara devam ediyor. Beni en çok etkileyen olay, tecavüz oldu, sevgilimden ayrılmam oldu. Bu yaşıma kadar hiç annemle konuşmadım. Annem sayıkladığım zaman bir derdim olduğunu anlardı. Bu yaşadıklarımı hiç annemle paylaşmadım, dertleşemedik. İçine kapanık, sessiz bir kızdım. Bu

⁸⁶ Bkz. Duman, a.g.m., ss.129-131.

yaşadıklarım kendim yüzünden. Kendim ettim, kendim buldum. Kader diyemezdim ki. Kader; iyi ve kötü iki yol vardır. Bunlardan iyi ve kötüyü tercihe etmen senin elindedir, sen seçersin yolu. Bu yaşadıklarımın hepsi benim hatam” şeklinde ifade etmektedir.

İkinci olarak ergenlerin çoğu; yaşadıkları olumsuzluğu “imtihan” olarak yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 53 – Tablo 61) Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşadıkları olumsuzlukları imtihan olarak değerlendirmeleri, sorunu içsel ve geçici gördükleri şekilde yorumlanabilir. Bu durum; olumlu bir dini yükleme olarak değerlendirilebilir ve ergenlerin yaşadıkları olumsuzluklarla olumlu işbirlikçi dini başa çıkma sürecine de zemin hazırlayabilir.

Araştırmamızda **Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan BR** (17 yaşında) yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır: “ Altı kardeşiz. İkincisiyim. Annem altı yaşında vefat etti. Babam otuzbeş yaşında idi. Sonra ondokuz yaşında olan üvey annemle evlendi. Babam yurt dışında çalışıyor. Lise 2’ye gidiyorum, çocuk gelişim bölümünde okuyorum. Çalışkan bir öğrenciyim, okuluma yeni başlamama rağmen teşekkür aldım. Duygusal yönden çok olgunlaştım. İnsanların görünüşüne önem vermem. İletişim kurmak için insanların bana değer vermesi yeterli. Annelerinden dolayı küçük çocukları çok kıskanırım. Çocuk gelişimci olduğum için “Bir çocuğun annem böyle, şöyle yaptım demesi” o cümleler beni çok imrendiriyor. Babam İran’da çalışıyor, beni tekrar geri almak için dilekçe verdi, ama ben korkuyorum. Orada dinimi öğrendiklerimi yaşayamazsam diye, bu durum benim için büyük bir sorun. Aileme sevdiğim kişinin otelde çalıştığını söyleyemem, ailem onunla ileride evlenmeme izin vermezse diye korkuyor ve ikilem yaşıyorum. Bir daha yanlış yapmaktan çok korkuyorum. Ağabeyim geçen beni ziyarete geldi yüzüme bakmadı, çok üzüldüm. Ev ve yurt arasında kaldım. En önemli sorunum babamla her şeyi paylaşamamam. Mesela üvey annem hep dışarı çıkıyor, ben evin sorumluluğunu yükleniyorum. Aslında babam onun her gün çıkmasına izin vermez ama araları benim yüzümden bozulur diye bir şey söylemiyorum. Üvey annem iyi bir kadın sevmiyorum ama saygı duyuyorum. Yine eve döndüğümde bu ikilemleri yaşamam bir problem. Bu yaşadıklarım “**imtihan**”. Aslında hepimiz sınavdayız, elimizi kaldırmamız bile sınav. Her gece uyurken, kardeşlerimizle yaptığımız o çok sevdiğim bir duayı ediyorum. Allah’ım biz “**annesizlikle imtihan**” ediliyoruz. Ne olur başarılı çıkar diye dua ediyorum.”

Araştırmamızda **Şanlıurfa BSRM’de kalan KK** (17 yaşında) yaşadıklarını şöyle paylaşıyor: “Hocam ben okula giden bir öğrenci iken, bir erkek arkadaşım oldu. Bir gün

onunla bulduğumuzda bir hata yaptım alkol kullandık. Ben ilk defa kullandığım için içki beni çarptı. Sonra uyandığımda erkek arkadaşımın alkolün etkisi ile birlikte olmuştu. O an çok korktum. Sonraki buluşmalarımızda erkek arkadaşımın tanıdığı bir kız vardı. O bizim böyle bir şey yaşadığımızı öğrenmiş hatta elinde video kayıtları olduğunu söyledi ve beni aileme söyleme ile tehdit etti. Hocam anlayacağınız beni tuzağa düşürdüler, babam o sıralarda kamyon şoförü olarak çalışıyordu. Bunu da biliyorlardı. Beni başka bir kadın pazarlayan çeteye sattılar tam iki yıl beni orada kullandılar. Hocam bu olay ilk başıma geldiğinde sanki tek benim başıma geldi gibi düşünüyor ve yorumluyordum. Ailemin yüzüne nasıl bakacağımı düşünüyordum. Babam herkesin başına böyle bir şey gelir diye düşündü, bana da hep öyle söyleyerek destek oldu. Ama annem ve babam bu olay yüzünden aralarında zaman zaman tartıştı. Ama sülalem, akrabalarımız bu durumu çok kötü olarak algıladı, beni öldürmeyi bile düşünüyorlar. Bütün bu yaşadıklarımı “**imtihan**” olarak yorumluyorum.

Olumsuz yaşantıları “kader” olarak değerlendiren bazı ergenlerin sorunu kalıcı ve dışsal olarak yorumladıkları söylenebilir. (Bkz. Tablo 53) Kartopu’nun çalışmasında da ergenlerin %13,6 “kaderi; insan ne yaparsa yapsın kaderi değiştiremez olarak” algıladıkları bulunmuştur.⁸⁷ Yaşadıklarını tamamen kadere atfetme, dışsal yorumlama, sorunu kalıcı görmelerine de neden olabilir.

Araştırmamızda yaşadıklarını **Şanlıurfa Bsrn’de kalan YGR:** (17 yaşında, cinsel istismar mağduru) “Yaşadıklarım kaderim diye düşünüyorum alın yazısı değişmez” şeklinde yorumlamaktadır.

Ayrıca dini yüklemeler, kişinin sebep üzerinde çok az denetimi olduğu durumlarda daha sıklıkla kullanılmaktadır. Bireyin olayın olma sebebi üzerindeki denetiminin azaldığı durumlarda, Tanrı’ya yapılan yüklemeler, kişiye kontrol duygusu vererek kişinin durum üzerinde bireysel bir kontrolü olmadığı anlamına gelir, bireyin üzerindeki sorumluluk yükünü alır.⁸⁸

Araştırmamızda **Şanlıurfa Bsrn’de kalan ÜM** (15 yaşında, babası tarafından fiziksel, cinsel istismara uğramış) : “Bu benim kaderim imiş, alınma bu yazılmasaydı bunu

⁸⁷ Kartopu, a.g.t., s.125.

⁸⁸ Gürses, a.g.m., s.372.

çekmezdim. Babamı seçme şansım yok değil mi? Zaten böyle bir şey olsaydı hiç babamın olmamasını isterdim.” şeklinde yaşadıklarını yorumlamaktadır.

Ayrıca bazı ergenler yaşadıkları olumsuzlukları “Neden ben diye isyan ederim” şeklinde yorumlamaktadır. (Tablo 61) Bu durum örseleyici yaşantıdan kaynaklanabilir. Yapılan çalışmalarda, ani, beklenmedik bir biçimde ve daha önce yapılan planların dışında meydana gelen olaylar (depresyon, iflas, felaket, kaza vb.) kişinin inanç sistemini tehdit eder. Birey böyle bir tehditle uzun süre yaşamaya tahammül edemez. Çünkü o, yoğun strese maruz kalmakta ve bundan kurtulmayı istemektedir. Artık “neden” ve “niçin” sorularını sormaya başlamaktadır.⁸⁹

Araştırmamızda Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan AN (16 yaşında) yaşadıklarını şöyle paylaşmaktadır: “Yedi yıldır yurttayım. Annem babam ayrı. Babam alkolik. Üç kardeşiz. Ortancayım. Lise 2’ye gidiyorum. Sabırlı biriyim, ama zorda kalınca, korktuğum için yalan söylüyorum. İnsanları hemen sevmiyorum. Yaşamımda beni çok etkileyen olaylar oldu. Babam ağabeyimin eline demirle vurdu, babam bizi hortumla dövdü. Annem sinir krizi geçirince ağabeyim hasta oldu, asosyal oldu. Birkaç kez kız arkadaşlarıma cinsel yakınlık hissettim, çok utanıyorum ama bir kez internet kafede konuştuğumuz erkek takma isimli bir kişinin sonra kız olduğunu öğrendim. Sonra buluştuk. Biraz yakınlaşmamız oldu. Sonra benim yurttan kaldığımı öğrenince vicdan azabı çekti, ayrıldık. Sonra bir kere yurttan bir kız arkadaşımın karşı o kıza hissettiğim duygulara yakın bir şey hissettim çok utanıyorum. Ailemin bu durumda olması, yanımda olmaması bu yaşadıklarım, olumsuz bir şey yaşadığımda hep isyan ediyorum. Benim ne günahım vardı. Bunlar neden başıma geldi diye düşünüyorum.”

Ergenlerin kader algıları değerlendirildiğinde; ergenlerin çoğunun kaderi kendi sorunları doğrultusunda algıladığı söylenebilir. Ergenlerin çoğu “başıma gelenler kaderim” (%44,2) şeklinde dışsal olarak yorumlasa da diğer bir çoğunluğu (%40,4) “yaşadıklarımızı Allah’ın bilmesi ama biz tercih ederiz” şeklinde değerlendirerek cüz-i iradenin farkındadır. Bu durum; ergenlerin çoğunluğunu yaşadıklarını dışsal yüklemelerle sorunu kalıcı olarak değerlendirdiklerini ancak diğer bir çoğunluğunun, yaşadıklarını içsel olarak değerlendirdiklerini ve sorunu geçici olarak algıladıklarını gösterebilir. (Bkz Tablo73) Bu konuyla ilgili olarak araştırmamızdan bazı örnekler aşağıda verilecektir.

⁸⁹ Küçükcan, a.g.e., s.66.

Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan BA: (17 yaşında) İki kardeşiz. Annem babam ayrı ve sağ. Babamla görüşmüyorum. Annem saf bir kadın. Babam emekli, lise 2'ye gidiyorum. Ben en küçüğüyüm. Bir tane ablam var. Ailevi problemlerim var. Annem saf bir kadın paradan anlamaz çabucak kanar. 15 gün annemi yalnız bıraktım alkolik biri ile evlenmiş. Üvey babam anneme şiddet uyguladı, dövdü. Üvey babam annemin parasını alır harcar. Geçen 3 aylık maşımız vardı. Annem yanlışlıkla paranın hepsini çekmiş, araba kiralamışlar. Bir günde üç aylık maaş bitmiş. Sonra bütün ay arabayı yiyecekler sanki. Ama annem akıl edemiyor. Ne yapayım annemi böyle kabul etmek zorundayım. İnsan kaderini değiştirmez. Hayatın gerçekleri bunlar. Hayat tozpembe değil.”

Şanlıurfa Bsrn'de kalan İK: (17 yaşında, genel evde çalışmak zorunda kalmış) “Allah’ım kader ve kazaya inanıyorum, bu yaşadıklarım kaderim ama benim tercihim de var.”

Demirci'nin yetiştirme yurtları ile ilgili çalışmasında da, gençlerden %33,33'ü insanın akıl ve irade sahibi olduğunu ve kendi kaderini kendisi çizebileceğini, %36,67'si insanın kendisine verilen akıl ve irade sayesinde kendi kaderinin bir kısmının değiştirilebileceğini ve %30'u da insanın ne kadar çalışırsa çalışsın kendi kaderini değiştiremeyeceğini ifade etmişlerdir.⁹⁰ Yetiştirme yurdu gençlerinin kader inançlarının, yaşadıkları olumsuz tecrübeleri telafi etme yönünde olduğu görülmektedir.⁹¹

Adem Şahin tarafından Konya Yetiştirme Yurdu ergenleri üzerinde yapılan araştırma bulgularına göre; kurumda kalan ergenlerin %42'si insan ne kadar çabalarsa çabalasın, alnına yazılmış olan kaderini değiştiremez olduğunu düşünmektedirler. Gençlerin Cebriyeci bir bakış açısına sahip oldukları görülmektedir. Kader, bireyin elinde olmayan daha doğmadan yazılan bir yazgıdır ve değiştirilemez şeklinde algılanmaktadır. Burada insanının istemediği bir durumu kabullenirken bir aklileştirme, savunma mekanizması geliştirdiğini görmekteyiz. Bu algıya sahip gençler üstesinden gelemedikleri birçok sorunu, Allah'ın kendilerine yazdığı bir yazgı olarak görmekle psikolojik olarak rahatlamaktadırlar. Ergenlere göre yetiştirme yurdunda olmak Allah'ın bir yazgısıdır ve eğer Allah'a inanıyorsa bu duruma katlanmak zorundadır. Aynı çalışmada, ergenlerin %33,6'sı insan kendisine verilen akıl ve irade sayesinde kaderine bir miktar yön verebilir.

⁹⁰ Demirci, a.g.t., s. 76.

⁹¹ Demirci, a.t., s. 84.

Ama yine de elinde olmayan bazı hususlar vardır, şeklinde düşünmektedir. Kurumdaki ergenlerin %14'ü insan akıllı, şuurlu ve irade sahibi bir varlıktır. Bu sebeple kendi kaderini tamamen kendisi çizer, anlayışına sahip oldukları tespit edilmiştir.⁹²

“Olumlu bir olay başına geldiğinde bunu nasıl yorumlarsın?” sorusuna ergenlerin çoğu yaşadıkları olumlu olayları dini yüklemelerle açıklamakta, şükrettiklerini ifade etmektedirler (%46,2). Bazı ergenler, olumlu birşey yaşadığında Allah tarafından ödüllendirildiğini düşünmektedir. (Bkz. Tablo 57) Ergenlerinin çoğunun çok fazla olumlamları ve abartmaları yaşadıkları sorunun büyüklüğünü yansıtabilir.

Ergenlerin sabır algıları değerlendirildiğinde, ergenlerin çoğu sabrı; “sabır; zorluğa olumlu bakmak, isyan etmeden direnmek” “ sabır; göğüs germek, direnmek ayakta kalmak demek”, “sabır olumsuz şeylerden uzak durmak demek” şeklinde aktif bir eylem olarak yorumladıkları görülmektedir. (%65,4) (Bkz. Tablo 65) Ergenlerin çoğunun sabrı içsel olarak yorumladıkları söylenebilir. Başka bir ifadeyle çoğu ergenin sabrı aktif bir eylem olarak değerlendirmesi, ergenin hem olumlu düşünceye hem de bu düşünceyi harekete geçirecek olumlu eylem düşüncesine sahip oldukları söylenebilir. Sonuç olarak ergenlerin çoğunun sabrı dini anlamda olumlu bir şekilde yorumladığını ve bu yüklemenin işbirlikçi dini başa çıkma sürecine zemin hazırladığı söylenebilir.

Araştırmamızda **Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ÖM** (17 yaşında) sabrı şöyle değerlendirmektedir: “Sabretmek; Allah'ın seni ölçmesidir. Olması gereken şeyin zamanını beklemek, gayret etmek demek sabır. Olmadığı zaman, sabırsızlandığında sabır olmuyor.”

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan YR (16 yaşında) ise sabrı; “Sabretmek; olumsuz şeylerden uzak durmak, kendini tutabilmek. Karşındakine zarar vermeden onun anlayacağı dil ile konuşmaktır.” şeklinde yorumlamaktadır.

Ergenlerin tövbe algıları değerlendirildiğinde; ergenlerin çoğu tövbeyi (%90,4) (af dilemek, hatalardan vazgeçmek, günahlardan arınmak, hatayı tekrara etmemek için çaba harcamak, kötülüklerden uzak durmak) şeklinde yanıtlayarak ikincil değerlendirme kapsamında yorumlamaktadır. Tövbenin kendisi eylem içerdiği ve bu eylem bireyi yenilediği için ergenlerin çoğu tövbeyi ikincil değerlendirme kapsamında yorumlamış

⁹² Şahin, a.g.t., s.79.

olabilirler. Bazı ergenler (%9,6) tövbeyi (hatanın farkına varmak, bir daha yapmamaya söz vermek) şeklinde yanıtlayarak birincil değerlendirme kapsamında yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 69) Her insan karşılaştığı olay ve durumu farklı bir bakış açısıyla algılayabilir ve değerlendirebilir.⁹³ Lazarus, insanın olay ve durumları iki aşamada değerlendirdiğini belirtmiştir.⁹⁴

Birincil Değerlendirme (Primary Appraisal): Kişinin karşılaştığı olay ve durumu stres verici olarak kabul edip, etmemesine karar vermesidir.

İkincil Değerlendirme: (Secondary Appraisal): Şayet kişi olay ve durumu stres verici olarak algılasa, “Ben bu problemimi nasıl çözebilirim? Neler yapabilirim?” gibi soruları kendine yöneltmesidir.⁹⁵

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin çoğunun tövbeyi ikincil değerlendirme ile yorumlaması olumlu başa çıkma sürecine zemin hazırlayabilir. Ayrıca burada travmanın kişiyi büyütücü etkisinden de söz edilebilir. Kişi yaşamda ne kadar çok zorluk ve problem ile karşılaşırsa çözüm alternatiflerini o kadar geliştirme imkanı bulur. Travma sonrası büyüme, Tedeschi ve Calhoun tarafından, bireyin yaşadığı zorlayıcı yaşam olayları ile mücadele sonucunda, olumlu değişiklikler göstermesi ve kişinin kendini gerçekleştirmesine doğru adımlar atmasıdır. Travmatik yaşantılar; sıkıntı yaratan pek çok belirtiyi ortaya çıkarsa da, kişisel gelişim için bir fırsat olabilir. Travmatik yaşantı sonrasında bazı bireylerin, travmatik yaşantı öncesine göre daha iyi bir işlevselliğe sahip oldukları görülmektedir.⁹⁶

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin çoğu dualarının kabulünü; “çok mutlu olurum, Allah’ın beni duyduğunu hissedirim, Allah’ın sevgili kulu olduğumu düşünürüm, çok mutlu olurum ve şükrederim, Allah’a olan inancım artar. Daha çok zikredip, ona layık olmak isterim” şeklinde umut dolu ifadeler ile yorumlamaktadır. Dualarının kabul olduğunu düşünmeleri onları geleceğe ümitle bakmaya yönlendirebilir. Dualarının kabul olduğu inancı ergenlerin sorunları ile olumlu dini başa çıkmalarına zemin hazırlayabilir. Kimter’in araştırmasında da “Dualarımın kabul olunacağını ümit ederek

⁹³ Pargament, a.g.e., s.97.

⁹⁴ Lazarus, a.g.e., ss.96-98.

⁹⁵ Pargament, a.e., s.97.

⁹⁶ Richard G. Tedeschi - Lawrence G. Calhoun, “The Post-Traumatic Growth Inventory: Measuring the positive legacy of Trauma”, *Journal of Traumatic Stress*, S.9, 1996, ss. 455-471; İnci, a.g.m., s. 81.

ferahlarım” diyen gençlerin oranı %84’tür.⁹⁷ Aşağıda konuyla ilgili araştırmamızdan örnekler verilecektir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan YR: (16 yaşında) “Dualarım kabul olduğunda çok mutlu oldum. Her şeyin olabileceğini düşündüm. Derdi veren Allah’ın dermanı da verdiğini hissettim.”

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan KZ: (18 yaşında) “Beni gören, duyan, bilen Allah’ım var diye düşünüyorum. Allah uygun gördü, nasip eyledi diye düşünüyorum.”

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin çoğu, (%73,1) dualarının kabul olmamasını “her şeyde bir hayır vardır, kabulü için zaman vardır, ümitsizliğe kapılmadım, hiç isyan etmedim” şeklinde olumlu yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 81)

Araştırmamızda **Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan BR:** (17 yaşında) bu durumu şöyle dile getiriyor: “Hayırlısı değilmiş diye düşünüyorum. Bu yaşadıklarımın önce duam kabul olmadığında Allah’ım o kadar iyilik yapıyorum hiç mi değeri yok diye düşünüyordum. Ama artık her şeyde hayır var diye düşünüyorum.” Bu durum olumlu dini başa çıkma yöntemine zemin oluşturabilir. Literatüre bakıldığında “hayra yorma” sıkıntı ve gerilim oluşturan durumu potansiyel olarak iyi değerlendirmektedir. Bu durum anlam bulmaya yönelik dini başa çıkma olarak değerlendirilebilir.⁹⁸

Bazı ergenler ise; (%26,9) “Allah beni sevmiyor diye düşündüm, kötü bir şey mi yaptım da cezalandırıldım, inançsızlığa düştüm” şeklinde olumsuz yorumlamaktadır. (Bkz Tablo 81)

Araştırmamızda **Bursa Bsrn’de kalan AR** ise (18 yaşında) duaları kabul olmadığında “Ümitsizliğe düştüm. Olmayacak dedim, hatta inançsızlığa düştüm” şeklinde yaşadıklarını ifade etmektedir. Hayta’nın çalışmasında da, gençlerin %0,9’u dualarım kabul edilmeyince Allah’a olan inancım sarsıldı ifadesine katılmışlardır.⁹⁹

6.4.2. Kurumlara Göre Değerlendirilmesi

Araştırmanın dördüncü temel sorusunun birinci alt sorusu “sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşadıkları sorunları dini açıdan yorumlama şekilleri

⁹⁷ Kimter, a.g.m., s.246.

⁹⁸ Ali Ayten, *Tanrı’ya Sığınmak Dini Başa Çıkma Üzerine Pisko – Sosyal Bir Araştırma*, İstanbul, İz Yayınları, 2012, s.50.

⁹⁹ Akif Hayta, a.g.t., s.95.

kaldıkları kuruma göre nasıl farklılaşmaktadır?” genel soru doğrultusunda ergenlere sekiz soru yöneltilmiş ve bu sekiz soru içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Analiz sonuçları kurumlara göre değerlendirildiğinde; yaşadıkları olumsuz olayları yorumlamada her iki kurumda da ergenlerin çoğu yaşadıkları olumsuz olaylarda kendilerini suçlamaktadırlar. Ancak Bsrn’de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre kendilerini daha çok suçlamaktadır. (Bkz. Tablo 54) İstismar mağduru ergenlerin mağdur olmayan ergenlere göre olumsuz olaylarda daha fazla kendilerini suçladıkları, kişilerarası ilişkilerde daha güvensiz oldukları, cinsellik ve vücut algıları ile ilgili daha olumsuz varsayımlar ürettikleri bilinmektedir. Ayrıca bu olumsuz biliş örüntüleri olumsuz benlik saygıları ile ilişkilendirilmiştir.¹⁰⁰ Pişi Bakım Sosyal Rehabilitasyon Merkezi’nde kalan ergenler üzerinde yaptığı araştırmada, gençlerin yarısından fazlasının suçluluk hissine sahip olduğunu tespit etmiştir.¹⁰¹ Bsrn’de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre örseleyici yaşantılara (fiziksel, duygusal, cinsel istismar vb) daha çok maruz kalmalarından dolayı bilişsel süreçleri bozulmuş olabilir. Literatüre bakıldığında travma sonrası kişilerin olumsuzlukları büyütme, olumlu olayları ise görmezden gelme eğiliminde oldukları görülmektedir. Bu kişiler olayları kişiselleştirip, kendilerini suçlayabilirler.¹⁰²

Araştırmamızda **Şanlıurfa Bsrn’de kalan KA** (19 yaşında) yaşadıklarını şöyle ifade ediyor: “Okumak istiyordum ama ailem beni okutmak istemiyordu. Yaşadıklarımın dolaylı olarak ilk başta kendimi suçluyorum. Çünkü ben kendimi aileme tam ifade edemiyorum. Onlarla anlayamadığımız şeyleri söylediğim oldu, ama onlar tepki gösterdiler. Her şeyi anlatmıyordum anneme bile, herşey benim yüzümden oldu.”

Travma iki çeşittir. Birinci tip travma, tecavüze uğramak, fiziksel saldırı, doğal afet, kaza gibi beklenmedik, kısa süreli ve tekrarlanmayan bir travmatik olaydır, hızlı bir sürede iyileşmesi beklenebilir. İkinci tip travma daha kalıcıdır ve oluşması için çocuklukta devamlı cinsel taciz veya fiziksel istismara uğramak gibi bir travmatik olaylar zinciri gerekir ve danışanın kendisine ve dünyaya olumsuz bakmasına neden olmaktadır.¹⁰³

¹⁰⁰ Anne Hope Heflin - Esther Deblinger, “Cinsel İstismara Uğramış Travma Sonrası Stres Bozukluğu Olan Ergenlerin Tedavisi” (içinde), *Çocuklar ve Ergenlerle Bilişsel Terapi*, İstanbul, Litera Yayınları, 2015, s.403

¹⁰¹ Pişi, a.g.t., s. 98.

¹⁰² Aker, a.g.e., s.4.

¹⁰³ Smucker, a.g.m., s. 214.

Hatta araştırmada Bsrn'de kalan ergenlerin çoğunun yaşadıkları travmalar sonucu kendine zarar verdiği, bileklerine kesikler attıkları gözlenmiştir. Ergenlerle yaptığımız görüşmelerde kendine zarar verme davranışını, kendilerine ve yaşadıklarına olan öfkelerinin bir sonucu olduğunu belirtmektedirler. Literatür incelendiğinde istismara uğrayan kişilerin zaman zaman yaşadığı bu travmatik yaşam deneyimleri aklına geldiği ve bu kişiye sıkıntı verdiği bulunmuştur. Geçmişte kendilerine karşı yapılan istismar akıllarına geldiğinde bu kişilerin kendilerini daha çok kestikleri görölmektedir. İstismara uğrayan çocukların ciddi bir şekilde vücutlarını sarsmayı öğrendikleri ve vücutlarına zarar vererek yaşadıkları dayanılmaz duygulara geçiş yolu buldukları bilinmektedir. Çocukluğunda cinsel istismara uğrayan kişiler, duygusal acılarını bastırmak için kendilerini kestiklerini belirtmektedir. İstismarı özellikle aile kaynaklı ise, bu daha sonra cinsel sorunlara neden olabilmektedir. Ensest vakalarına maruz kalan kişiler kendilerinden utandıkları için kendilerine yönelik cezalandırıcı davranışlarda bulunmaktadır. Suçluluk, utanma, olumsuz kendilik algısı, ihanete uğrama hisleri çocuklukta yaşadıkları istismarlar sonucunda oluşmaktadır.¹⁰⁴ Pişi'nin Ankara Atatürk Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi'nde kalan ergenlerin psiko sosyal özelliklerini incelediği araştırmada; ergenlerin %47,1'inin kendine kesik atarak, zarar verme davranışının olduğu tespit edilmiştir. Pişi ergenlerle yaptığı görüşmelerde çocukların kızgınlık anında öfkelerini kendilerine yönlendirdiğini ve kızgınlıklarını yön değiştirerek kendilerinden çıkardığını tespit etmiştir.¹⁰⁵

Her iki kurumda da ikinci olarak ergenlerin çoğu yaşadıkları olumsuzluğu “imtihan” olarak yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 54) Bu durum ergenlerin, başlarına gelen olayları içsel ancak değişebilir olarak gördüklerini ortaya koymuş olabilir.

Bu konu ile ilgili olarak araştırmamızda, **şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan GL:** (16 yaşında) Ailem Allah'a emanet, hiç görmedim, bilmiyorum. Annem babam ikisi de vefat etmiş. şimdiye kadar birçok hata yapmışımdır. Yaşadıklarımı imtihan olarak yorumluyorum. Öyle yorumlayınca, mutlu oluyorum, kendimi düzeltebiliyorum” ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadeler doğrultusunda ergenlerin yaşadıklarını dini açıdan “imtihan” şeklinde yorumlamalarının, olumlu başa çıkma süreci için bir ön adımı

¹⁰⁴ Aksoy , a.g.m., ss. 229-230.

¹⁰⁵ Pişi, a.g.t., s.57.

oluşturduğu söylenebilir. “İmtihan” algısı içinde çözüleceğine dair umudu, olumlu başa çıkmayı pekiştirebilir.

Yaşadıkları olumsuz olayları Bsrn’de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre daha çok dışsal yükleme ile “kaderim de bu da varmış” şeklinde yorumlamaktadır. (Bkz Tablo 54) Bu durum Bsrn’de kalan ergenlerin daha ağır örseleyici yaşantılara maruz kalmalarından kaynaklanabilir. Eğer yaşanan olaylar, bireylerin hayatlarını ve güvenliklerini tehdit ediyor ise, bu durumda daha fazla dini yüklemelerin yapıldığı görülmektedir. Dini yüklemeler, aşırı derecede şiddetli sonuçları olan durumlarda, daha tahammül edilebilir sonuçları olan durumlara oranla çok daha güçlü olmaktadır.¹⁰⁶ Ayrıca yaşadıkları olumsuz olayları, yetiştirme yurdunda kalan ergenler, Bsrn’de kalan ergenlere göre daha çok “Önce isyan ederim sonra tevbe ederim” şeklinde yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 54) Yetiştirme yurdundaki ergenlerin, yaşadıkları olumsuz olayda önce öfkelerini boşalttığını ve sonra tövbe ederek yaşadıklarını otokritik yaparak anlamlandırma çabasında oldukları söylenebilir.

Her iki kurumda da ergenlerin çoğu yaşadıkları olumlu olayları dini yüklemelerle açıklamakta, şükrettiklerini ifade etmekte ve mutlu olduğunu belirtmektedir. Ancak Bsrn’de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlere göre yaşadıkları olumlu olayları daha çok “Allah tarafından ödüllendirildiğimi düşünürüm” şeklinde yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 58) Bsrn’de kalan ergenler, olumlu olay ile daha az sıklıkla karşılaştıkları için olumlu olay ile karşılaştıklarında ödüllendirilmiş gibi hissedebilir ya da yaşadıkları örseleyici olaylar daha ağır (cinsel istismar, ensest, fiziksel istismar vb) olduğu için abartma ile sorunlarının büyüklüğünü yansıtmış olabilirler.

Her iki kurumda da ergenlerin çoğu, yaşadıkları olumsuz olayları dini açıdan değerlendirirken, “imtihan” olarak yorumlamaktadır. İkinci olarak her iki kurumda kalan ergenler yaşadıkları olumsuz olayları dini açıdan “kader” olarak yorumlamaktadır. Ancak kurumlar arasında farklılık, “Allah’tan gelmiştir” şeklinde yorumlayanlar da bulunmuştur. Yetiştirme yurdunda kalan ergenler, Bsrn’ye göre daha çok “Allah’tan gelmiştir” şeklinde yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 62) Literatüre baktığımızda; yaşadıkları çok çeşitli musibetleri izah için ilahi iradeyi ön plana çıkararak kişiler ise her şeyin Allah’tan geldiğine, Allah’ın kendilerini seçtiğine inanmaktadırlar. Zira onlar bazı hususlarda kendilerini “özel”

¹⁰⁶ Gürses, a.g.m., s. 372.

kabul ettikleri için yaşadıkları her acı tecrübenin kendilerini daha iyi ve daha olgun bir insan haline getirdiğini düşünürler. Esasen bu düşünce “Herşey Tanrı’nın planı dahilindedir” inancından beslenmektedir. Ayrıca, çok arzulanan bir sonucu Tanrı’ya atfetmek dindarları Tanrı katında değerli oldukları inancına götürebilir. Zira bu tür olaylar onların olumlu benlik saygılarını da etkilemektedir.¹⁰⁷

Bsrm’de kalan ergenlerde kabullenmenin az olması, daha çok örseleyici yaşantıya maruz kalmalarından ve Bsrm’de sosyal desteğin daha az olmasından kaynaklanabilir. Travmatik olaylarda sosyal destek çok önemlidir. Diğer insanlardan gelen destekleyici tavır ve tutum, olayın olumsuz etkisini azaltabilir.¹⁰⁸

Kurumlara göre değerlendirildiğinde; Bsrm’de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre daha çok sabrı aktif bir eylem olarak yorumlamakta ve tövbeyi ikincil değerlendirme ile yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 66 – Tablo 70) Bu bulgu, Bsrm’deki ergenlerin yaşadıkları örseleyici yaşantının, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre daha çok olmasından ve bu durumun ergenleri eylemsel düşünceye daha çok yönlendirmesinden kaynaklanabilir. Bu durum travmanın büyütücü etkisi olarak değerlendirilebilir.

Kurumlara göre ergenlerin kaderi yorumlamaları değerlendirildiğinde, Bsrm’de kalan ergenler (%50) yetiştirme yurdunda kalan ergenlere (%30,8) göre daha çok kaderi “Allah’ın bilmesi ama biz tercih ederiz” şeklinde yorumlamaktadır. Bu durum, Bsrm’de kalan ergenlerin yaşadıkları travmalardan dolayı yaşantılarını daha çok anlamlandırması ve yaşantısal fikir sahibi olmalarından kaynaklanabilir. Ayrıca Bsrm’de kalan ergenlerin, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre kaderi değerlendirirken daha çok içsel olarak yorumladıkları söylenebilir. (Bkz. Tablo 74) Her iki kurumda da ergenlerin diğer bir çoğunluğu kaderi “başıma gelenler, kaderim, alın yazım” şeklinde dışsal yorumlamaktadır. Demirci’nin çalışmasında yetiştirme yurdundaki gençlerin kader denince akıllarına, “geçmiş-gelecek, değiştirilemeyen, şans, anne-baba, cinsiyet, fiziksel yasalar” geldiği bulunmuştur.¹⁰⁹ Özellikle (ensest, cinsel istismara maruz kalma gibi) toplumsal desteğin

¹⁰⁷ Mustafa Arslan , “Dindarlık Farklılaşması ve Popüler Dindarlık”, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi (içinde)*, (ed.) Ünver Günay & Celaleddin Çelik, Adana, Karahan Yayınları, 2006, s.295.

¹⁰⁸ Judith Herman, *Travma ve İyileşme (Şiddetin Sonuçları Ev İçi İstismardan Siyasi Teröre)*, (çev. Tamer Tosun), İstanbul, LiteratürYayınları, 2007, s.80.

¹⁰⁹ Demirci, a.g.t., s. 78.

yetersiz kaldığı durumlarda, dini açıklamalar daha makul karşılanmaktadır. Yaşamın kontrolden çıktığını düşünüldüğü zamanlarda, Kutsalın kontrolünün devam ettiğini düşünmek bireyi rahatlatmaktadır.¹¹⁰ Din, anlam kaynağının temelini oluşturmaktadır. Özellikle, trajik olaylar da ve krizlerde kendisini göstermektedir. Bu durumlarda din, gelecekte olacak şeylere de kişinin sabır gücünü artırarak “Tanrının planı” düşüncesine yönelmektedir. Bu durum, kişiyi kapsamlı, anlaşılır ve ahenkli bir inanç sistemiyle kuşatır ki bu sistem dünyadaki olayları izah etmede ve yerli yerine oturtma fonksiyonunu icra eder.¹¹¹ Zor ve acı veren örseleyici olaylarla karşılaşan kişi için din, kaygılarının yatışmasını sağlayarak koruyucu bir fonksiyonu olan, kaygıyı azaltan bir anlamlandırma ve yorumlama çerçevesi sunmaktadır.¹¹²

Kurumlara göre ergenlerin dualarının kabul olmasını nasıl yorumladıklarına baktığımızda yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin hepsinin duaları konusunda daha olumlu olduğu görülmektedir. (Bkz. Tablo 78) Bu bulgu, yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin Bsm’ye göre daha az örseleyici yaşantı ile karşılaşmalarından olabilir.

Kurumlara göre dualarının kabul olmamasını nasıl yorumladıkları değerlendirildiğinde yetiştirme yurdunda kalan ergenler, Bsm’ye göre daha çok “her şeyde bir hayır vardır, kabulü için zaman vardır, ümitsizliğe kapılmadım, hiç isyan etmedim” şeklinde olumlu olarak yorumlamaktadır. Yetiştirme yurdunda kalan ergenler, Bsm’ye göre daha az örseleyici yaşantı ile karşılaştıklarından duaları kabul olmadığında durumu daha fazla olumlu yorumlayabilirler. (Bkz. Tablo 82)

6.4.3. Şehirlere Göre Değerlendirilmesi

Araştırmanın dördüncü temel sorusunun ikinci alt sorusu “Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerim yaşadıkları sorunları dini açıdan yorumlama şekilleri kaldıkları şehirlere göre nasıl farklılaşmaktadır?” genel soru doğrultusunda ergenlere sekiz soru yöneltilmiş ve bu sekiz soru içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Analiz sonuçları kurumlara göre değerlendirildiğinde; yaşadıkları olumsuz olayları yorumlamada her iki kurumda da ergenlerin çoğu yaşadıkları olumsuz olaylarda

¹¹⁰ Faruk Karaca, “Dindarlığın Etkileri”, *Din Psikolojisi (içinde)*, (ed.) Hayati Hökelekli, 5. b., Eskişehir, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2014, s.75.

¹¹¹ Küçükcan, a.g.e., ss. 70 – 71; Bkz. Kenneth I. Pargament, “Tanrım Bana Yardım Et: Din Psikolojisi Açısından Başa Çıkmanın Teorik Çatısına Doğru, (çev. A. Albayrak), *Tabula Rasa: Felsefe- Teoloji*, 3 (9), 2003, s.217.

¹¹² Ekşi, a.g.t., ss. 29 -32; Faruk Karaca, *Ölüm Psikolojisi*, İstanbul, Beyan Yayınları, 2003, s.77.

kendilerini suçlamakta ve ikinci olarak ergenlerin çoğu yaşadıkları olayı imtihan olarak algılamaktadırlar. Bu durum başlarına gelen olayları ergenler içsel ancak değişebilir olarak gördüklerini ortaya koymuş olabilir. Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda yaşayan ergenler, beklenenin aksine Bursa'da yaşayan ergenlere göre daha az başkalarını suçlamaktadır. (Bkz. Tablo 55)

Araştırmamızda Şanlıurfa Bsrn'de kalan ŞHD (13 yaşında) yaşadığı olumsuzlukları şöyle yorumluyor: “Zaman zaman kendimden şüpheye düştüm, hatta annemden bile şüphelendim, ona karşı çıktım. Babam gez dolaş diyordu, bana hiç karışmazdı. Dışarı çıkacağım zaman babamdan izin alırdım, hiç annemi takmazdım ondan izin bile almazdım. Annemin her söylediğinin tersini yapardım. Başıma gelen her şey annemi dinlemediğim için, Allah beni onu dinlemediğim için cezalandırdı. Bazen o kadar ki annemi dinlemeyeyim hemen başıma bir şey gelirdi. Ah keşke annemi biraz dinleseydim hocam. Kendim ettim kendim buldum. Bundan sonra aileme kavuştuğumda annemin sözünde çıkmayacağım.”

Bu ifadeler doğrultusunda Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin geleneksel ve kapalı bir toplumda yetişmelerine rağmen muhafazakar oluşları ve dini değerlerinden dolayı yüklemeyi çevresine değil kendisine yöneltmiş olabilir.

Bu konudaki literatüre bakıldığında; dindarlık düzeyi yüksek olan kişilerin yaşadıkları kazalar, belalar, ölümler, sakatlanmalar, hastalıklar, yokluklar vs. karşısında gösterdikleri kendilerini suçlama eğilimleri dindarlık düzeyi düşük olanlardan daha fazla olduğu görülmektedir. Çünkü eğer bu kötü olaylar, Allah'a atfedilirse bu durum ilahi cezalandırma fikrine neden olmaktadır. Bu da onların kendilerini Allah nazarında günahkar, dolayısıyla kötü bir insan olarak algılamaya götürebilir.¹¹³

Şehirlere göre ergenlerin olumlu olayları nasıl yorumladıkları değerlendirildiğinde, Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler, Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlere göre daha çok olumlu olayları dini yüklemelerle açıklamakta ve şükretmektedir. (Bkz. Tablo 59) Şanlıurfa'da şükrederim yanıtının fazla olması Şanlıurfa'nın kültürel ve dini değerlerinden kaynaklanabilir. Özellikle açık ya da örtük bir şekilde dini kültürel atmosferi teneffüs eden bireylerin atflarında dini bir dil ve

¹¹³ Spilka, a.g.m., s.186; Arslan, a.g.m., s.295.

buna bağı olarak dini gerekçeler kullanma ihtimalleri daha fazladır.¹¹⁴ Başka bir ifadeyle, kendilerine belirli olayların dini açıklamalarının yapıldığı kültürlerde yetişen bütün çocuklar dini yüklemeler yaparlar.¹¹⁵

Ayrıca yaşadıkları olumlu olayı “Allah tarafından ödüllendirildiğimi düşünürüm” şeklinde yorumlayanlar, Bursa’da, Şanlıurfa’ya göre daha fazladır. (Bkz. Tablo 59) Bursa’da yaşayan ergenlerin yaşadıklarını daha çok olumsuz algıladıkları gözlendi dolayısıyla bu durum yaşadıkları olumlu olayı ödüllendirme olarak yorumlamalarına yansımış olabilir.

“Başına olumlu bir olay geldiğinde nasıl yorumlarsın?” sorusuna Bursa Bsrn GY: “Bir iyilik yaptım, onun karşılığı ödül diye düşünürüm. Ev iznine gitmem hiç mümkün değildi, Kuran okudum, ödül olarak ev iznine gittim.”

Her iki şehirde de ergenler yakın oranlarda yaşadıkları olumlu olayı “tepki vermem” şeklinde yorumlamaktadır. (Tablo 59) “Tepki vermem” yanıtı, artık benim için yaşadıklarım olumlu da olsa olumsuz da fark etmez şeklinde bir öfkenin yansımaları olabilir. Araştırmamızda NA’nın ifadeleri bu durumu yansıtmaktadır. “Başına olumlu bir olay geldiğinde nasıl yorumlarsın?” sorusuna **Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan NA:** (16 yaşında) “Sevinemiyorum. Çünkü her olumlu şeyin arkasından hep olumsuz bir şey geliyor. Artık birini de tam olarak sevemiyorum. Artık acıklı bir olay anlatıldığında da üzülemiyorum. Çünkü ben aç kaldığımda ya da zor durumda kaldığımda kimse bana müdahale etmedi. Ben de karışmıyorum Allah bana nasıl yardım etti ise onlara da yardım eder.”

Bu ifadeler NA’nın yoğun bir şekilde duygusal ihmal ve istismara maruz kaldığını yansıtıyor olabilir. NA’nın sosyal çevreye tepki içinde olduğu gözlenmiştir. “Yalnız ve çaresizlik içinde en büyük yardımcı Allah’tır ben bunu dini olarak tecrübe ettim, onlar da eder” şeklinde bir tutum içinde olduğu görülmektedir.

Her iki şehirde de ergenlerin çoğu yaşadıkları olumsuz olayları dini açıdan “imtihan” olarak yorumlamaktadır. (Tablo 63) Bu durum, ergenlerin yaşadıkları olumsuz olayları daha içsel ve geçici olarak yorumladıklarını yansıtabilir. Bu durum literatürde,

¹¹⁴ Spilka, a.m., s.182; Bkz. Naci Kula, *Bedensel Engellilik ve Dini Başaçıkma*, İstanbul, Dem Yayınları, 2005, ss.226 -227.

¹¹⁵ Spilka, a..m., s.179; Gürses, a.g.m., s.371.

hayra yorma kapsamında değerlendirilebilir. Hayra yorma; yaşamda herhangi bir sorunla karşılaşan kişinin “başına gelenleri Allah’ın imtihanı olarak görmesi, sabrın sonu selamettir demesi, hayra yorması ve başına gelenlerin kendisini olgunlaştıracağını düşünmesi” gibi tutumları kapsamaktadır.¹¹⁶ Bu durum olumlu dini başa çıkmaya zemin hazırlayabilir.

Ayrıca her iki şehirde de ikinci olarak ergenler, yaşadıkları olumsuzlukları “kaderim” şeklinde dışsal yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 63) Bu gruptaki ergenlerin sorunu dışsal ve kalıcı yorumladıkları söylenebilir.

Şehirlere göre kaderi yorumlamaları değerlendirildiğinde; Bursa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenler, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlere göre kaderi, daha çok “başıma gelenler kaderim, alınyazım” şeklinde yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 75) Bu bulgu Bursa’daki ergenlerin çoğunun yaşadıklarını dışsal ve kalıcı yorumladıklarını yansıtabilir. Bu durum kültürel farklılıktan ve ergenlerin dini eğitim eksikliğinden kaynaklanabilir. Ayrıca Şanlıurfa’daki ergenlerin çoğu Bursa’ya göre kaderi daha çok “yaşadıklarımızı Allah’ın bilmesi ama biz tercih ederiz” şeklinde içsel yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 75) Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenlerin kaderi daha çok içsel olarak yorumlamaları daha fazla örseleyici yaşantıya maruz kalmalarından kaynaklanabilir.

Şehirlere göre sabır yüklemeleri değerlendirildiğinde, Bursa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenler, Şanlıurfa’daki ergenlere göre sabrı daha çok “sabrı; zorluğa olumlu bakmak, isyan etmeden direnmek”, “sabrı; göğüs germek, direnmek ayakta kalmak demek”, “sabrı olumsuz şeylerden uzak durmak demek” şeklinde aktif bir eylem olarak yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 67) Bursa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenlerin sabrı daha çok aktif bir eylem olarak yorumlamaları sosyalleşmeleri ile ilgili olabilir. Bursa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenlerin daha çok sosyal aktivitelere katıldığını ve ergenlerin daha fazla sosyal oldukları gözlenmiştir. Sosyalleşme bireye daha çok şeyi gözleme ve tecrübe etme olanağı sağlayarak eylemsel düşüncüyü arttırabilir.

Her iki şehirde de sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenler, tövbeyi ikincil değerlendirme ile yorumlamaktadır. (Bkz. Tövbe 72) Tövbenin kendisi eylem içerdiği ve bu eylem bireyi yenilediği için ergenlerin çoğu tövbeyi ikincil değerlendirme kapsamında

¹¹⁶ Ayten, a.g.m., s.53.

yorumlamış olabilirler. İstiğfar duası, bağışlanma isteği ergenin kötü fiillerinin kötü olduğu düşüncesini zihninde pekiştirmektedir. Kötü davranışlarını düzeltme isteğini, ergenin sözlü ifade etmesi, bunu uygulaması için güçlü bir motivasyon kaynağıdır.¹¹⁷ Ayrıca bu durum ergenlerin yaşadıkları örseleyici yaşantıların bireyi büyütücü etkisinden kaynaklanabilir. Kişi yaşamda ne kadar çok zorluk ve problem ile karşılaşarsa çözüm alternatiflerini o kadar geliştirme imkanı bulur.¹¹⁸

Şehirlere göre dualarının kabulünü yorumlamaları ele alındığında, Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler, Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlere göre dualarının kabulünü daha olumlu yorumlamakta ve umut dolu ifadeler kullanmaktadır. (Bkz. Tablo 79) Bu durum Şanlıurfa'nın dini ve kültürel yapısı ile ilişkili olabilir. Ancak şehirlere göre duaların kabul olmamasını yorumlamaları ele alındığında Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler, Şanlıurfa'ya göre dualarının kabul olmamasını daha fazla “Her şeyde bir hayır vardır, kabulü için zaman vardır, ümitsizliğe kapılmadım, hiç isyan etmedim” şeklinde olumlu değerlendirmekte ve ümitlerini kaybetmemektedir. (Bkz. Tablo 83) Bu bulgu Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin daha ağır travmalar yaşamalarından kaynaklanabilir. Bu durumda Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin dualarından daha çok ümitli oldukları ama beklentileri gerçekleşmediğinde daha çok umutsuz hissettikleri söylenebilir.

6.4.4. Şehir ve Kurum Birlikte Ele Alınarak Değerlendirilmesi

Araştırmanın dördüncü temel sorusunun üçüncü alt sorusu “kurum ve şehir birlikte ele alındığında sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşadıkları sorunları dini açıdan yorumlama şekilleri nasıl farklılaşmaktadır?” genel sorusu doğrultusunda ergenlere sekiz soru yöneltilmiş ve sorular içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Analiz sonucunda; şehirlere göre yetiştirme yurtları karşılaştırıldığında, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler, yaşadığı olumsuz yaşantıda önce isyan eder, sonra tövbe ederim şeklinde yanıt verirken, Bursa'da bu yanıtı veren ergene rastlanmamaktadır. (Bkz. Tablo 56)

¹¹⁷ Bkz. Certel, a.g.m., s.25.

¹¹⁸ İnci, a.g.m., s.81.

Araştırmamızda bu durumu **Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan HM** (16 yaşında) şöyle ifade etmektedir: “Yaşadığım olumsuzluk; Allah'ın bana verdiği bir şey. Bazen isyan ediyorum, sonra tövbe ediyorum. Sabrediyorum, bunlarda gelir, bunlarda geçer. Dışarıda olan su bulamıyor ama ben buluyorum, zamanın da verdiği neden demedim de şimdi mi “neden” diyeceğim. Neden kelimesini bazen kullanırım. Bir de isyankar repçileri dinliyorum ama isyan etmek için değil, kulağıma hoş geliyor.”

HM'ninde ifadeleri doğrultusunda; Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'ndaki ergenlerin, yaşadıkları olumsuz olayda önce öfkelerini boşalttığını ve sonra tövbe ederek yaşadıklarını otokritik yaparak anlamlandırma çabasında oldukları söylenebilir. Aradaki fark Şanlıurfa'nın dini değerler açısından daha muhafazakar bir toplum olmasından kaynaklanabilir. Ayrıca Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda yaşayan ergenlerin, daha fazla dini eğitim aldığı gözlenmiştir, bu durumdan da kaynaklanabilir.

Şehirlere göre Bsm'ler değerlendirildiğinde ergenler yaşadıkları olumsuz olayı benzer şekilde yorumladıkları ve aralarında önemli bir farklılığın olmadığı bulunmuştur. Ancak ilginç bir tablo; ergenler ailelerinden genellikle örseleyici yaşantı görmesine rağmen yaşadıkları olumsuzluklarda ailelerini Bursa'da çok düşük oranda suçlamakta, Şanlıurfa'da ise hiç suçlamamaktadır ancak kendini suçlamaktadır. (Bkz. Tablo 56) Bu durum; Şanlıurfa'daki ergenlerin geleneksel ve kapalı bir toplumda yetişmelerine rağmen, muhafazakar oluşları ve dini değerlerinden dolayı yüklemeyi çevresine değil kendisine yöneltmiş olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsm karşılaştırıldığında, yaşadıkları olumsuz olaylarda, Bursa Bsm'de kalan ergenlerin yaşadıkları travmalara bağlı olarak daha fazla isyan etmeleri beklenirken, Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin daha çok isyan ettiği bulunmuştur. Bursa Yetiştirme Yurdu'nda ergenler için çok fazla otorite figürünün değiştiği gözlenmiştir. Otorite figürünün fazla olması karmaşıklığa yol açmış ve isyana neden olmuş olabilir. (Bkz. Tablo 56)

Şanlıurfa Yetiştirme ile Şanlıurfa Bsm değerlendirildiğinde, yaşadıkları olumsuz olayları, yetiştirme yurdunda kalan ergenler, “önce isyan ederim, sonra tövbe ederim” şeklinde yorumlarken, Bsm'de bu yanıtı veren ergen mevcut değildir. (Bkz. Tablo 56)

Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin önce öfkelerini boşaltıp sonra farkındalık kazandıkları söylenebilir.

Araştırmamızda **Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan BR** (17 yaşında) yaşadıklarını şöyle anlatıyor: “Hocam, benim görüştüğüm biri vardı. Bir gün yirmi dakika eve geç geldim. Babamla bir kız olarak hiç bu konuları konuşmadım hiç böyle bir olayla karşı karşıya gelmedim. Üvey annem geç geldiğim için beni çok korkuttu, o erkek arkadaşımın olduğunu biliyordu. Ben de aile de hep örnek gösterilen sürekli derslerinde taktir alan, davranışlarımdan dolayı akrabaları tarafından diğer kızlara örnek gösterilen bir kişi idim. Üvey annem beni o kadar çok korkuttu ki belki tekrar yapmamam için bilmiyorum ama çok korktum. Hatta annemin ölü yüzünden bile daha çok korktum ve babam eve gelmeden kaçtım. İlk gelen otobüse bindim Urfa geldi. Ona bindim. Urfa'ya geldiğimde hiçbir yeri bilmiyordum otelde kalmayı düşündüm ama otel bulamadım. Sonra o gece bir apartmanın merdiven altında kaldım. Ertesi gün otel aradım şimdi babam gelecek boş odanız var mı diye soruyordum. Otellerden bir kaçını benim yalnız kalacağımı, evden kaçtığımı anladı. Ağlamaya başladım. Otelde genç biri vardı ne oldu, niye ağlıyorsun diye sordu. Genç, ablasını çağırıldı. O kadar dolmuştum ki her şeyi o ablaya anlattım, sonra telefon numarasını ver babanı arayalım dediler, ama telefon numarasını vermedim. Birkaç gün orada hiçbir ücret vermeden kaldım. Çok şanslıydım ki iyi insanlarla karşılaşmıştım. Birkaç gün sonra genç bak ya babanın telefonunu ver arayalım seni gelip alsınlar, biz de ailenle konuşuruz korkma ya da seni karakola götürüyem dedi. Ben 18 yaşından küçük olduğum için şimdi onunla karakola gidersem onu 18 yaşından küçük bir kızı otele aldıkları için ceza verebilirler diye düşündüm. O yüzden tek başına giderim dedim, karakola tek girdim beni Adıyaman'da istasyon denilen Şçek kurumuna gönderdiler. Sonra çok dua ettim Urfa Yetiştirme Yurdu'na geldim. Kaçarken kardeşlerimi, ninemi hiç düşünmeden hareket ettim. Ninem benim için annem gibidir. Bize baktı, büyüttü. Evden kaçtığımda ve pişman olduğumda ölmek istedim. O anda o kadar namaz kılıyorum, dua ediyorum, sadaka veriyorum yaptıklarımın karşılığı bunlar yaşamak mı diye isyan ettim. Mesela Allah'a yaşadığım o günü, bir gün geri alması için çok dua ettim. Ama sonra bu hatayı ya evli iken yapsaydım daha berbat olurdu diye düşündüm ve şükrettim. Yani önce boşlukta hissettim, isyan ettim, sonra tövbe ettim”

Ancak yaşadıkları olumsuz olaylarda kendilerini suçlayan ergenler Bsrn'de, yetiştirme yurduna göre daha fazladır. Bu durum, örsleyici yaşantının yoğunluğunu içsel olarak yorumladıkları ve travmanın etkisini kendilerine yönlendirdiklerini gösterebilir. İstismara uğrayan çocuklar, yaşadıklarından dolayı kendilerini suçlayabilirler ve kendilerinin kötü olduğuna, bu nedenle de istismarın kendileri için bir ceza olduğuna inanabilirler.¹¹⁹

Araştırmamızda **Bursa Bsrn'de kalan ZA** (17 yaşında, cinsel istismar mağduru) yaşadıklarını şöyle ifade ediyor: “Bir kez tecavüze uğradım. Çok hata yaptım. Aslında ben bu yaşadıklarında benim suçum da olduğumu düşünüyorum demek ki ben ona yanlış sinyal vermişim ki o da buna kalkıştı diye düşünüyorum.”

Şehirlere göre yetiştirme yurtları değerlendirildiğinde; Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler, Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlere göre yaşadıkları olumlu olaylarda daha çok şükretmekte ve Allah tarafından ödüllendirildiğini düşünmektedir. Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler ise yaşadıkları olumlu olayı daha çok “mutlu olurum” şeklinde duygusunu ifade ederek yorumlamaktadır. (Bkz Tablo 60) Şanlıurfa'da Bursa'ya göre şükrederim şeklinde dini yüklemenin daha çok ifade edildiği görülmektedir. Bu durum kurumda verilen din eğitiminden ve şehrin dini yapısından kaynaklanabilir.

Şehirlere göre Bsrn'ler değerlendirildiğinde, Şanlıurfa Bsrn'de kalan ergenler, Bursa Bsrn'de kalan ergenlere göre yaşadıkları olumlu olaylarda daha çok şükretmektedir. Ayrıca Bursa Bsrn'deki ergenler, yaşadıkları olumlu olayda daha çok Allah tarafından ödüllendirildiğini düşünmekte ancak Şanlıurfa'da bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo 60) Bu bulgulara göre Bursa Bsrn'deki ergenler, yaşadıkları olumlu olayları abartarak ödüllendirme olarak algılayabilir, ancak Şanlıurfa'daki ergenlerin, Bursa'ya göre daha fazla eylemde bulunup şükrettikleri söylenebilir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsrn karşılaştırıldığında yaşadıkları olumlu olayları “Allah tarafından ödüllendirildiğimi düşünürüm” diyen ergenler Bsrn'de %30,8 iken, yetiştirme yurdunda bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo 60) Bu

¹¹⁹ Yücel, a.g.m., s.175.

durum Bsrn'de kalan ergenlerin yaşadıkları örseleyici yaşantıların fazla olması ve karşılaştıkları olumlu durumları abartmasından kaynaklanabilir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsrn'de kalan ergenlerin çoğu yaşadıkları olumlu olaylarda şükretmektedir. (Bkz. Tablo 60)

Bursa ve Şanlıurfa Yetiştirme Yurtları'nda kalan ergenlerin yaşadıkları olumsuz olayı, dini açıdan yorumlama şekilleri değerlendirildiğinde; her iki kurumda da ergenlerin çoğu yaşadıkları olumsuzlukları dini açıdan "imtihan olarak" yorumlamaktadır. Bu durum ergenlerin, başlarına gelen olayları içsel ancak değişebilir olarak gördüklerini ortaya koymuş olabilir. İki şehir arasında temel farklılık; Bursa Yetiştirme Yurdu'nda bazı ergenler yaşadıkları olumsuz olayı dini açıdan "neden ben şeklinde isyan ederim" şeklinde yorumlarken, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır. Ancak bazı Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler, yaşadıkları olumsuzlukları dini açıdan, "önce isyan eder, sonra tövbe ederim" şeklinde yorumlarken, Bursa Yetiştirme Yurdu'nda bu yanıtı veren bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo 64) Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin, yaşadıkları olumsuz olayda önce öfkelerini boşalttığını ve sonra tövbe ederek yaşadıklarını otokritik yaparak anlamlandırma çabasında oldukları söylenebilir. Aradaki fark Şanlıurfa'nın dini değerler açısından daha muhafazakar bir toplum olmasından kaynaklanabilir.

Şanlıurfa Bsrn ve Bursa Bsrn'de kalan ergenlerin çoğu yaşadıkları olumsuzlukları dini açıdan "imtihan" olarak yorumlamaktadır. (Bkz Tablo 64) Bu bulguya göre ergenlerin, başlarına gelen olayları içsel ancak değişebilir olarak gördükleri söylenebilir. İki şehir arasında temel farklılık; Şanlıurfa Bsrn'de kalan bazı ergenler yaşadıkları olumsuz olayı dini açıdan "neden ben şeklinde isyan ederim" şeklinde yorumlarken; Bursa Bsrn'de bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır. Bu durum Şanlıurfa Bsrn'de kalan ergenlerin yaşadıkları örseleyici yaşantının şiddetinden (cinsel istismar, ensest, fiziksel istismar, duygusal istismar vb) kaynaklanabilir. Şanlıurfa Bsrn'de kalan ergenler, yaşadıkları ağır örseleyici yaşantıları neden ben diye isyan ederek, öfkelerini yansıtmış olabilirler.

Araştırmamızda; "Başına olumsuz bir olay geldiğinde dini açıdan nasıl yorumlarsın?" sorusuna; **Şanlıurfa Bsrn'de kalan (ensest mağduru) FF**: "Neden ben?"

diye sordum. Hatta romanımın adı da “Neden Ben?” Çok zor durumda kaldığımda isyan oluyor, keşke hiç doğmamış olsaydım diyorum, ölseym filan. Ama sonra Allah beni bir şey için yarattı diye düşünüyorum,” şeklinde yanıtlanması örseleyici yaşantının büyüklüğünü yansıtmaktadır.

Diğer bir farklılık Bursa Bsm’de kalan bazı ergenler yaşadıkları olumsuzlukları “kader olamaz benim suçum” şeklinde yorumlarken Şanlıurfa’da bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır. (Tablo 64) Bursa Bsm’de kalan ergenlerin; içsel yorumladıkları ve yaşadıkları travmaları ağır olarak algıladıkları söylenebilir. Yaşadıklarını içsel olarak yorumlamaları, ergenlerin, kültürel olarak bireyselliğin hakim olduğu bir kültürde yetişmelerinden kaynaklanabilir.

Araştırmamızda “başına olumsuz bir olay geldiğinde dini açıdan nasıl yorumlarsın?” sorusuna; **Bursa Bsm’de kalan GN (13 yaşında)**: “Kendim yaptım. Çok gezmek iyi değil. Allah neden bana çok tolerans gösteriyor, bilmiyorum. O kadar gece sokaklarda gezdim, başıma bir şey gelmedi. Tecavüze uğrayabilirdim. Parklarda yattım, madde kullanan arkadaşlarım oldu. Ama Allah beni korudu” şeklinde yanıtlanmaktadır.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsm değerlendirildiğinde, Bursa Bsm’deki bazı ergenler başlarına bir olumsuzluk geldiğinde dini açıdan “kader olmaz, kendi suçum” şeklinde kendilerinin hatası olarak içsel yorumlanmaktadır. Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlerden bu şekilde yorumlayanın olmadığı bulunmuştur. (Tablo 64) Bu durum; Bsm’de kalan ergenlerin yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre daha ağır travmalar yaşamalarından kaynaklanabilir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsm değerlendirildiğinde; Bsm’deki bazı ergenler, başlarına bir olumsuzluk geldiğinde dini açıdan “neden ben diye isyan ederim” şeklinde yorumlarken yetiştirmede bu yanıtı veren bulunmamaktadır. Tablo 64’te görüldüğü gibi yaşadıkları olumsuz olayı dini açıdan yorumlamada Şanlıurfa Bsm’de kalan ergenler; “Allah’tan gelmiş” şeklinde yorumlamıyor, ancak neden ben şeklinde yorumlamakta ve olumsuz dini yüklemde bulunmaktadır. Bu tablo; yaşadıkları öfke duygu durumu ile ilgili olabilir. Yetiştirme yurdunda kalan bazı ergenler ise yaşadıklarını “Allah’tan gelmiştir” şeklinde yorumlayarak bir kabullenme içinde oldukları söylenebilir. Ancak Bsm’de ise “Neden ben?” şeklinde bir isyan söz konusudur. Bu yüzden yetiştirme yurdunda bazı ergenler “önce isyan ederim, sonra tövbe ederim şeklinde yorumlamakta ve

Allah'a sığınmaktadır. Bsrn'de ise bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo 64)

Şehirlere göre yetiştirme yurtlarının sabrı yorumlama şekilleri karşılaştırıldığında; Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler sabrı, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlere göre daha çok aktif bir eylem olarak yorumlamaktadır. (Bkz Tablo 68) Bu durum; Bursa'da yaşayan ergenlerin daha fazla sosyalleşme imkanına sahip olmasından kaynaklanabilir. Araştırmada Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin daha çok sosyal imkanlara sahip oldukları gözlenmiştir. Sosyalleşmenin; ergenlerin daha çok tecrübe ile karşılaşmalarını sağladığı ve eylemi beraberinde getirdiği söylenebilir.

Şehirlere göre Bsrn'de kalan ergenlerin sabrı yorumlama şekilleri değerlendirildiğinde; Bursa Bsrn'de sabrı aktif yorumlayanlar, Şanlıurfa Bsrn'de kalan ergenlere göre daha fazladır. Bu durum; Bursa'da yaşayan ergenlerin daha fazla sosyalleşme imkanına sahip olmalarından kaynaklanabilir.

Bursa Yetiştirme Yurdu'nda ve Bursa Bsrn'de kalan ergenlerin sabrı yorumlama şekilleri değerlendirildiğinde; Bsrn'de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre sabrı daha çok aktif bir eylem olarak yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 68) Bu durum Bsrn'de kalan ergenlerin daha fazla örseleyici yaşantıya maruz kalmasından, travmanın kişiyi geliştirmesinden ve daha çok eylemde bulunmasına imkan tanınmasından kaynaklanabilir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsrn'de kalan ergenlerin sabrı yorumlama şekilleri değerlendirildiğinde; Bsrn'de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre sabrı daha çok aktif olarak yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 68) Aynı şekilde bu bulgu, travmanın büyütücü etkisinden kaynaklanabilir. Travmanın büyütücü etkisi, bireyi daha fazla eylemsel düşünceye yönlendirebilir.

Şehirlere göre yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerin tövbeyi yorumlamaları karşılaştırıldığında; Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlere göre tövbeyi daha çok (af dilemek, hatalardan vazgeçmek, günahlardan arınmak, hatayı tekrara etmemek için çaba harcamak, kötülüklerden uzak durmak,) şeklinde yanıtlayarak ikincil değerlendirme ile yorumlamaktadır. (Bkz Tablo 72) Özdoğan'ın bir gurup kadın mahkumla yaptığı arındırma ve tövbe çalışmaları vardır.

Çalışmasında; tövbe süreci bir halden başka bir hale dönüşme olarak tanımlanmakta ve dört aşamalı olarak değerlendirilmektedir. Tövbe; 1) farkındalık 2) kendini affetme 3) insanın öz bilincinden doğan kendine ve başkalarına yararlı eylemler üretme 4) kararlılık ve kalıcılık aşamalarından oluşmaktadır. Araştırmasında; manevi değerlerin özellikle tövbenin kişiyi bir daha o suçu tekrarlamamaya yönelttiği tespit edilmiştir.¹²⁰ Araştırmamızda; Şanlıurfa'da tövbeyi ikincil değerlendirme ile değerlendirenlerin daha fazla olmasının sebebi, yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin sosyal desteğinin az olmasından kaynaklanabilir. Sosyal destek az olduğu için ergenler daha fazla eyleme geçmiş olabilirler.

Şehirlere göre Bsm'de kalan ergenlerin tövbeyi yorumlama şekilleri değerlendirildiğinde; Bursa Bsm'de kalan ergenlerin tamamı ve Şanlıurfa Bsm'de kalan ergenlerin çoğu tövbeyi ikincil değerlendirme ile yorumlamaktadır. (Bkz Tablo 72) Bursa ile Şanlıurfa arasında fark azdır, ancak eyleme geçmenin Bursa'da daha fazla olması, Bursa'nın daha bireysel bir toplum olmasından kaynaklanabilir. Şanlıurfa Bursa'ya göre daha geleneksel ve kapalı bir toplumdur. Geleneksel toplumlarda sorumluluk daha çok paylaşılabilir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsm ele alındığında; tövbeyi ikincil değerlendirme ile yorumlayanların oranı Bsm'de, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre daha fazladır. (Bkz. Tablo 72) Bu bulgu Bsm'de kalan ergenlerin daha fazla örseleyici yaşantıya maruz kalmalarından ve sosyal desteğin az olmasından kaynaklanabilir. Örseleyici yaşantı, kişiyi daha fazla eyleme yönlendirmiş olabilir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ile Şanlıurfa Bsm değerlendirildiğinde her iki kurumda da ergenlerin çoğu tövbeyi ikincil değerlendirme ile yorumlamakta, aralarında bir fark bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo 72) Bu tablo her iki kurumda da örseleyici yaşantının yoğunluğundan ve aldıkları dini eğitimden kaynaklanabilir.

Şehirlere göre yetiştirme yurtlarının kaderi yorumlamaları değerlendirildiğinde; “başıma gelenler kaderim” şeklinde yorumlayanlar Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerde Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlere göre daha fazladır. Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlere göre

¹²⁰ Öznur Özdoğan, *İsimsiz Hayatlar*, Ankara, Lotus Yayınevi, 2005, ss.139-163.

kaderi daha çok dışsal yorumladıkları görülmektedir. (Bkz Tablo 76) Bu durum Bursa Yetiştirme Yurdu'nda yaşayan ergenlerin din eğitimi eksikliğinden kaynaklanabilir.

Şehirlere göre Bsrn'lerin kaderi yorumlamaları değerlendirildiğinde; Bursa Bsrn'de kalan ergenler Şanlıurfa Bsrn'ye göre daha çok kaderi “başıma gelenler kaderim şeklinde” dışsal olarak yorumlamaktadır. (Bkz Tablo 76) Bu durum yetiştirme yurdunda olduğu gibi Bursa Bsrn'de yaşayan ergenlerin din eğitimi eksikliğinden kaynaklanabilir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsrn karşılaştırıldığında; Bsrn'de kalan ergenler, kaderi “yaşadıklarımızı Allah'ın bilmesi ama biz tercih ederiz” şeklinde daha fazla içsel yorumlamaktadır. (Bkz Tablo 76) Bu durum Bsrn'de kalan ergenlerin, daha fazla problemle karşılaşmış olmasından kaynaklanabilir. Ayrıca Bsrn'de din eğitimi eksikliği olsa da ergenler “kader” kavramını yaşadıkları için biliyor olabilirler.

Şanlıurfa yetiştirme ve Şanlıurfa Bsrn karşılaştırıldığında; Bsrn'de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre kaderi “yaşadıklarımızı Allah'ın bilmesi ama biz tercih ederiz” şeklinde daha fazla içsel yorumlamaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi Bsrn'de kalan ergenler travmalara bağlı olarak kader kavramını daha fazla sorgulamış ve yaşayarak kaderi öğrenmiş olabilirler.

Şehirlere göre yetiştirme yurtlarının dualarının kabul olmasını yorumlamaları değerlendirildiğinde; her iki kurumda da ergenlerin çoğu dualarının kabulünü umut dolu ifadeler ile yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 80)

Şehirlere göre Bsrn'de kalan ergenlerin dualarının kabul olmasını yorumlamaları değerlendirildiğinde; Şanlıurfa Bsrn'de kalan ergenler, Bursa'ya göre dualarının kabulünü daha umut dolu ifadeler ile yorumlamaktadır. (Bkz Tablo 80) Bu bulguda, kültürel ve dini yapının etkisi olduğu düşünülebilir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsrn değerlendirildiğinde; yetiştirme yurdundaki ergenler, Bsrn'ye göre dualarının kabulü konusunda daha çok umutludurlar. Aynı şekilde Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsrn değerlendirildiğinde; yetiştirme yurdundaki ergenler, Bsrn'ye göre dualarının kabulü konusunda daha çok umutludurlar. Bu durum Bsrn'de kalan ergenlerin daha fazla örseleyici yaşantıya maruz kalmasından kaynaklanabilir.

Şehirlere göre yetiştirme yurtlarının dualarının kabul olmamasını yorumlamaları değerlendirildiğinde; Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlere göre daha fazla duaları kabul olmadığında olumlu yorumlamaktadır. Bu tablo Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin daha az örseleyici yaşantı yaşamamasından kaynaklanabilir. Bu durum olumlu dini başaçıkmaya zemin oluşturabilir.

Şehirlere göre Bsm'de kalan ergenlerin dualarının kabul olmamasını yorumlamaları değerlendirildiğinde; Bursa Bsm'de kalan ergenlerin Şanlıurfa Bsm'de kalan ergenlere göre daha fazla duaları kabul olmadığında olumlu yorumladıkları ve bu durumun olumlu dini başa çıkmaya zemin oluşturduğu söylenebilir. Bu durum Şanlıurfa Bsm'de kalan ergenlerin (cinsel istismar ve ensest) gibi daha ağır örseleyici yaşantıya maruz kalmalarından kaynaklanabilir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsm değerlendirildiğinde; yetiştirme yurdunda kalan ergenler Bsm'ye göre duaları kabul olmadığında daha fazla sayıda olumlu yorumlamaktadır. Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Bsm değerlendirildiğinde yetiştirme yurdunda kalan ergenler, Bsm'ye göre duaları kabul olmadığında daha fazla sayıda olumlu yorumlamaktadır. Her iki şehirde de yetiştirme yurdu ve Bsm arasındaki fark, yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin daha az örseleyici yaşantı ile karşılaşmasından kaynaklanabilir.

6.5. ERGENLERİN DİNİ BAŞAÇIKMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

6.5.1. Genel Değerlendirme

Araştırmanın beşinci temel sorusu; “sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenler sorunları ile başa çıkmada nasıl dini başa çıkma yöntemlerini kullanır?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu genel soru doğrultusunda ergenlere beş soru yöneltilmiş ve bu beş soru içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlere, başa çıkma sürecinde hangi konularda yardım istediklerini tespit etmek için “yaşadığın sorunları çözmede Allah'tan ne gibi yardımlar istedin?” sorusu yönlendirilmiştir. Ergenlerin çoğunun “doğru yolu bulmak için” dua ettiği bulunmuştur. (Bkz Tablo 85) Kimlik ve değerlerin yeni olduğu bir dönemde ergenlerin, doğru yolu bulmak için dua etmesinin genel ergen profili ile benzerlik

gösterdiği söylenebilir. Ergenlerin çoğu ikinci olarak; ailevi konularda Allah'tan yardım istemektedir. Bu kapsamda bazı ergenlerin “babam cezaevinden çıksın diye dua ettim, babam alkolü bıraksın diye dua ettim, babamın iyi kalpli olmasını istedim, Allah anneme akli fikir versin, annem hep yanımda olsun istedim, annemle aram düzelsin birlikte olalım vb.” şeklinde dua ettikleri görülmektedir. Demir'in yetiştirme yurtları ile ilgili çalışmasında ergenlerden bazılarının, “Aileme kavuşmak istiyorum, aileme yanımda olsun istiyorum, ailemi korumasını istiyorum, annemle babam ayrıldılar, birleşmelerini istiyorum” şeklinde aile ile ilgili konularda dua ettikleri bulunmuştur.¹²¹

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin daha çok hangi dini uygulamalarla Allah'tan yardım istediği değerlendirildiğinde; “ergenlerin çoğu Allah'tan yardım isterken ve sorunlarını çözmeye çalışırken dini uygulama olarak duayı diğer dini uygulamalara (namaz, oruç) göre daha çok tercih etmektedir. Hökelekli' nin araştırmasında ergenlerin %90'dan fazlasının sebepleri ve sıklığı değişmekle birlikte dua ettikleri tespit edilmiştir.¹²² Koştaş'ın araştırmasında, (1995) üniversite öğrencilerinin %91,49'nun çeşitli sebeplerle dua ettiğini bulunmuştur.¹²³ Albayrak'ın araştırmasında, (1995) ergenlerin dua etme sıklığının, sevgi mesajı verildiğinde arttığını tespit edilmiştir.¹²⁴ Doğan' ın çalışmasında, 15-21 yaş grubundaki kızların %89,1'i duanın oldukça önemli olduğunu belirtmiştir.¹²⁵ Demirci'nin yetiştirme yurtları ile ilgili yaptığı çalışmada; ergenlerin %57,81'inin çok dua ettiği tespit edilmiştir.¹²⁶

Ergenlerin sorunları ile başa çıkma sürecinde dualarının nasıl etkisi olduğu değerlendirildiğinde; ergenlerin verdikleri yanıtlar; “problemimi ortaya koymama ve çözmeme yardımcı oldu, huzur buldum, ferahladım, mücadele azmimi arttırdı, ümit verdi” şeklinde olumlu dini başa çıkma yöntemi olarak değerlendirildi. Ergenlerin “hiç kabul olmadı ki, artık ümidim yok vb.” şeklindeki yanıtları da olumsuz dini başa çıkma yöntemi olarak değerlendirildi. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin çoğu (% 42,3) duanın problemi ortaya koymasına yardımcı olduğunu belirtirken, %30, 8'i dua ettiğinde rahatladığını, huzur bulduğunu belirtti. Ergenlerin % 17,3'ü duanın ümit verdiğini vurgularken, %1,9'u mücadele azmini arttırdığını ifade etmektedir. Arıcı'nın çalışmasında,

¹²¹ Demir, a.g.e., s.108.

¹²² Hökelekli, a.g.m., s.44.

¹²³ Münir Koştaş, *Üniversite Öğrencilerinin Dine Bakışı*, Ankara, TDVY, 1995, s.93.

¹²⁴ Albayrak, a.g.t., s.93, Tablo III, 2e.

¹²⁵ Doğan, a.g.t., s.54.

¹²⁶ Demirci, a.g.t., s.66.

ergenlerin duayı olumlu dini başa çıkma yöntemi olarak kullandıkları tespit edilmiştir.¹²⁷ Araştırmamızda ergenlerin %7,7'si dualarının hiç kabul olmadığını, ümitsiz olduklarını belirtmektedir. (Bkz. Tablo 93)

Ergenlerin dua etmenin problemlerini fark etmelerine, problemi çözmeler de rahatlamalarına (katharsis) ve çözmek için az da olsa motivasyon sağlamasına yardımcı olduğu söylenebilir. Ayrıca ergenlerin çoğu duayı dini uygulama olarak her durumda kullandığını belirtmiştir. (Bkz. Tablo 97) Genel olarak değerlendirildiğinde, ergenlerin duayı olumlu dini başa çıkma yöntemi olarak kullandıkları görülmektedir. Bu durum yapılan diğer çalışmalarla paralellik göstermektedir. Yaparel'in araştırmasında, 17 –22 yaş grubundaki gençlerde dua etme sıklığı arttıkça, kaygıda bir düşüş tespit edildi.¹²⁸ Koç'un araştırmasında dua etme sıklık düzeyi ile duanın stres ve kaygıyı azaltması ve başa çıkma arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.¹²⁹ Arıcı'nın çalışmasında, dua etme sıklığı arttıkça, ergenlerin yaşadıkları problemle ilgili stres ve kaygılarının azaldığı bulunmuştur.¹³⁰ Demir'in çalışmasında, yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %68,3'ü olumsuz bir durum ile karşılaştığında dua ettiğini, sabrettiğini, Allah'ın sabredenlerle birlikte olduğunu ifade etmiştir.¹³¹

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin, problemleri ile başa çıkma sürecinde ibadetlerin nasıl etkisi olduğu değerlendirildiğinde; ergenlerin çoğu %40, 4' ü ibadet edince rahatladığını ifade ederken, %28,8'i ibadetlerin olumlu davranış kazandırdığını, %19,2'si problemlerini çözmeye yardım ettiğini belirtmektedir. Ergenlerin %9,6'sı ibadetlerin etkisi olmadığını düşündüğünü ifade etmektedir. %1,9 bilmiyorum yanıtını vermiştir. (Bkz. Tablo 101) Ergenlerin yaşadıkları örseleyici yaşantı ve problemlerle başa çıkmalarında; ibadetlerin stres ve kaygıyı azaltarak, ergenleri rahatlattığı söylenebilir. Birey; ibadetler ile manevi huzur hissetmekte; iç sıkıntısından uzaklaşmakta, yaşadığı manevi boşluğu doldurmaktadır. Manevi huzur; Allah'ın sevgisini kazanmayı hedefleyen her türlü uygulama sonucunda ruhta meydana gelen kalp rahatlamasıdır. Bireyin yaratılışına uygun yaşaması, güzel ahlakta derinleşmesi, ibadetlerini yerine getirmesi, huzuru derinden yaşamasını sağlar. İbadetler ile akıl ve kalp

¹²⁷ Arıcı, a.g.t., s. 166.

¹²⁸ Yaparel, a.g.t., s.111.

¹²⁹ Koç, a.g.t., ss.125-126.

¹³⁰ Arıcı, a.g.t., s.157.

¹³¹ Demir, a.g.e., s.149.

etkileşimi sağlandığı için kişi mutlu olur. Bütün yaşadığı travma ve zorluklara rağmen yaşama sevincini yakalayabilir.¹³²

Sonuç olarak; ergenlerin dini benlik algılarının tamamen olumsuz olmaması, başa çıkmalarında dini kullanmalarına neden olmuş olabilir. Travmanın; kültür ve kurum gözetmeksizin bireylerin dini başa çıkmalarını çok fazla zedelediği söylenebilir. Ergenlikte kişi yaşamı, kimliğini, değerlerini sorgularken bireysel bir eylem yapabilir bu eylem kişinin benliği güçlendirebilir.

6.5.2. Kurumlara Göre Değerlendirme

Araştırmanın beşinci sorusunun ilk alt sorusu “sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin sorunlarıyla başa çıkmada kullandıkları dini başa çıkma yöntemleri kaldıkları kuruma göre nasıl farklılaşmaktadır?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu genel soru doğrultusunda ergenlere beş soru yöneltilmiş ve bu beş soru içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Kurumlara göre ergenlerin, başa çıkma sürecinde hangi konularda Allah’tan yardım istedikleri karşılaştırıldığında; Bsrn’de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre aile birliği için daha fazla yardım istemektedir. Bsrn’de kalan ergenler, güvenlik gerekçesi ile aileleri ile sık görüşemediği için aile yoksunluğunu daha yoğun hissedebilirler. Ayrıca Bsrn’de kalan ergenlerin aileleri ile (fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar ve ihmal şeklinde) daha çok sorun yaşadığı gözlenmiştir. Travmaları aile kaynaklı olduğu için ergen problemi çözmek için travma mahalline geri dönmek isteyebilirler.¹³³ Aşağıda konuyla ilgili ergenlerin ifadelerinden örnekler verilmektedir.

Şanlıurfa Bsrn’de kalan (FF): (16 yaşında) “Altı, yedi, sekiz, oniki yaşında ağabeylerim bana tecavüz ettiler, anneme söyledim. Kızların başına böyle şeyler gelebilir dedi. Babam bizi gördü, hiç bir şey yapmadı, sadece dövdü. Ama ben yine de ailem için ve diğer kardeşlerimle birlikte olmak için dua ediyorum”

Şanlıurfa Bsrn’de kalan ŞD: (13 yaşında) “Madde kullandım. Tecavüze uğradım ve çocuk aldırma zorunda kaldım. Benim için çok zor bir karardı. Ayrıca ailem

¹³² Seyyar, *Manevi Sosyal Hizmetler*, s.21.

¹³³ Aker, a.g.e., s.6.

bana başkasına tecavüze uğradım diye iftira atmam için baskı yaptı. O çocuğun hatalarım yüzünden hakkına girdiğini çok düşündüm. Özellikle bu dönemde aileme çok ihtiyacım var. Bu olaylar yüzünden babam beni istemiyor. Annem yanına almak istiyor. Burası geçici, ama aile bir ömür boyu yanında olur. Her şeyi unutmak, yaşadığım sorunları çözmek ve aileme tekrar kavuşmak için çok dua ettim.”

Ayrıca kurumlar arasında diğer bir farklılık, Bsrn’de kalan ergenler, doğru yolu bulmak için yetiştirme yurduna göre daha çok Allah’tan yardım istemektedir. (Bkz. Tablo 86) Bu durum; Bsrn’de kalan ergenlerin, yaşadıkları örseleyici yaşantılara bağlı olarak aldıkları kararları, yaşadıklarını daha çok sorgulamalarından ve ikilemede kalmalarından kaynaklanabilir.

Araştırmamızda bu konuyla ilgili olarak **Bursa Bsrn’de kalan ER (17 yaşında)** yaşadıklarını şöyle ifade ediyor: “3 senedir yurtlardayım. Lise sona gidiyordum. Evden kaçtım. İki kardeşiz. Bir ağabeyim var. Ben evin küçüğüyüm. Annem babam ayrı. Babam sahip çıkmadı hatta satmaya çalıştı. İmam nikahı yaptım. Adam 45 yaşındaydı. Televizyondaki arkadaşlık sitelerinde telefon numarası alttan geçiyordu. Annemin telefonu ile aradım. Arkadaşlık kurdum bir hafta sonra da kaçtım. Adamın erkek kardeşi 30 yaşındaydı o bile bana asıldı. Çok kötü şeyler yaşadım. Sürekli bir daha böyle hata yapmamak, yurda gelmemek için ve doğru yolu bulmak için dua ettim.”

Bsrn’de kalan ergenlerin bazılarının madde kullandığı ve sattığı, erkek arkadaşı ile kaçtığı, küçük çetelere karıştığı, evden kaçtığı, dolayısıyla daha çok hataya düşebildiği gözlenmiştir. Bu yüzden, Bsrn’de kalan ergenler doğru yolu bulmak için Allah’a daha çok sığınmış olabilirler.

Kurumlara göre ergenlerin daha çok hangi dini uygulamalarla Allah’tan yardım istediği değerlendirildiğinde; yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %65,4’ü dua ederek yardım istediğini ifade ederken, Bsrn’de kalan ergenlerde bu oran %38,5’dir. Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin, daha çok duayı dini başa çıkma yöntemi olarak kullandıkları görülmektedir. Ancak Bsrn’de kalan ergenlerin %38,5’inin, “Dua ederek ve Kuran okuyarak” yanıtını vererek dua yanıtının bu kategoriye dağıldığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla her iki kurumda da ergenlerin çoğu, duayı dini başa çıkma yöntemi olarak kullanmaktadır. Bsrn’de kalan ergenlerin %38,5’i dua ederek ve Kuran okuyarak yardım

istediğini ifade ederken, yetiştirme yurdunda bu oran %11,5'dir. (Bkz. Tablo 90) Bsrn'de Kuran okuyarak yardım istemenin daha çok görülmesi ergenlerin daha çok boş vaktinin olmasından ya da Kuran bilen ergenlerin kurumda daha fazla olmasından kaynaklanabilir. Her iki kurumda da ergenlerin "Dua ederek ve namaz kılarak" yanıtını diğer uygulamalara göre daha az verdikleri görülmektedir. (Bkz. Tablo 90) Bu tablo da genel ergen profili ile benzerlik göstermektedir.

Kurumlara göre sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin dualarının etkilerini değerlendirmeleri ele alındığında; her iki kurumda da ergenlerin çoğunluğu duanın problemlerini ortaya koymasına ve çözmesine yardımcı olduğunu (%42,3), dua ettiğinde huzur bulduğunu, ferahladığını (%30,8) belirttiği görülmektedir. (Bkz. Tablo 94) Bu bulgu ergenlerin dua ile problemlerini fark ettiği ve çözüm için düşünsel bir hazırlık oluşturduğunu gösterebilir. Ergenlerin dua ederek, yaşadığı sıkıntıları, çözülmesi gereken bir problem olarak kabul ettiği ve gündemine aldığı söylenebilir. Konuyla ilgili olarak aşağıda ergenlerin verdikleri yanıtlardan bazılarına yer verilmiştir.

Bursa Bsrn'de kalan KR (17 yaşında): "Ailemi 4 yıl önce buldum. 10 yıldır yurtlardayım. Annem ev hanımı, babam ocaklarda çalışıyormuş. İlk çocuğum. Annem babam benim için birleşti. Dua ile her şeyim yoluna girdi. Ailemi buldum. Arkadaşlarla anlaşamıyordum dua ettim, sonra aramız düzeldi."

Bursa Bsrn'de kalan ANR: (18 yaşında) "Dua ettiğimde rahatlıyorum. Abdest alınca bile sinirlerim boşalıyor, yatışıyor."

Bursa Bsrn'de kalan CN (15 yaşında): "Annemin babası ayrı olması değil de ailece birlikte bir şeyler yapamamak benim için şu hayatta büyük bir sorun. Mesela arkadaşlarım anne babası ile gezmeye gittiklerini gördüğümde ben bir köşede ağlardım. Ayrıca babamın bana kapanmam ve namaz kılmam konusunda çok baskı yapması ve dövmesi bir sorun. Aslında ben de kapanmayı ve namaz kılmayı seviyorum ama bu benim isteğimle olmayınca, baskı olunca uzaklaşıyor ve yapmak istemiyorum. Babam beni sürekli başka çocuklarla kıyaslardı. Yaptığım hiçbir şeyin yanında değeri yoktu. Bütün bunları dua ederek aşmaya çalıştım. Dua etmenin olumlu etkileri oldu. Dua ettiğimde, kendimi ferah, rahat hissediyorum. Aklımda olan kötü şeyleri unutmak için dua ediyorum. Beni ferahlatıyor."

Kurumlar arasında temel farkın; olumsuz dini başa çıkma yönteminde olduğu görülmektedir. Bsrn'de kalan ergenlerin %11,5'i "Dualarım hiç kabul olmadı ki, bundan sonra bilmem" şeklinde yanıt verirken, yetiştirme yurdunda bu oran %3,8'dir. Bu durum, Bsrn'de kalan ergenlerin, daha çok örseleyici yaşantıya maruz kalmalarından kaynaklanabilir. Bu yanıtta ergenlerin ümitsiz oldukları, şüphe içinde oldukları söylenebilir. Araştırmamızda Bsrn'de kalan bazı ergenlerin verdikleri yanıtlar bu durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bursa Bsrn'de kalan BN (17 yaşında): "Babam on sene önce vefat etti. Annem üçüncü evliliğini yaptı. Yedi kardeşiz. Ben üçüncüsüyüm. Kötü biriyim, karamsarım, yaşadıklarımı hak ettiğimi düşünüyorum. Acılar bitecek mi diye düşünüyorum. Bir tarafım bitecek diyor, bir tarafım bitmeyecek diyor. Çevremde, ailemde iyi insan yok, o yüzden hayatta örnek aldığım insan da yok. Geleceği düşünmüyorum. Şua an ki zamanı atlatmak istiyorum. Belki de bir an önce bu hayattan kurtulmak. Mesela bana yapma demeseler de yaparım. Yaşayarak öğrenmek istiyorum. Yaşadığım sorunları çözmek için dua ettim. Ama hiç biri kabul olmadı. Allah beni sevmiyordur belki bilmiyorum."

Bursa Bsrn'de kalan AR: (18 yaşında, cinsel istismar mağduru) "Kendimi kirlenmiş, çaresiz ve lekelenmiş görüyorum. Allah'a olan inancım da pek kalmadı. Sanki Allah ile bağlantım koptu gibi, dua ediyorum ama bu olaylardan dolayı sanki inancımı yitirdim."

Kurumlara göre ergenlerin hangi durum ve zamanlarda dua ettikleri değerlendirildiğinde; her iki kurumda kalan ergenlerin çoğunluğu her zaman ve her durumda dua etmektedir. Kurumlar arasında farklılık; Bsrn'de kalan ergenler yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre "Kötü durum ve zamanlarda dua ettiklerini" belirtmektedir. (Bkz. Tablo 98) Bu durum Bsrn'de kalan ergenlerin daha çok örseleyici yaşantıya maruz kalmasından kaynaklanabilir.

Kurumlara göre ergenlerin yaşadıkları problemlerle başa çıkma sürecinde ibadetlerin nasıl etkisi olduğu değerlendirildiğinde; Bsrn'de kalan ergenler (%50) yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre (%30,8) daha fazla sayıda ibadet edince rahatladığını ifade etti. (Bkz. Tablo 102) Bu durum Bsrn'de kalan ergenlerin yaşadıkları travmalara bağlı daha yoğun bir şekilde stres ve kaygı hissetmesinden kaynaklanabilir.

Yetiştirme yurdunda kalan ergenler, (%30,8) Bsrn'de kalan ergenlere göre (%7,7) daha fazla sayıda ibadetlerin problemlerini ifade etmesine çözümlerine yardımcı olduğunu ifade etmektedir. Aşağıda ibadetlerin başa çıkma sürecinde nasıl etkisi olduğu ile ilgili ergenlerin yanıtlarından örneklere yer verilmiştir.

Bursa Bsrn'de kalan KR: (17 yaşında) “Namaz ve Kuran ile mutlu oldum rahatladım sanki vücudumdaki pislikler gitmiş gibi hissettim.”

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan FAS: (16 yaşında) “Her zaman namaz kılmasam da, namaz kıldığımda hayatımda değişiklikler oluyor, yanlış şeyleri düşünüyorum ve fark edebiliyorum. Hayatımın daha düzgün olması için çaba harcamış oluyorum aslında namaz ve dua ile.”

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan HT: (17 yaşında) “İbadet edince Allah'a yakın hissediyor, dertlenmiyor, kederlenmiyorsun, insanın davranışlarını da şekilleniyor. Her dakika Allah'a dua eden, elini kaldırıp kötülük yapar mı?

Sonuç olarak; “sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin sorunlarıyla başa çıkmada kullandıkları dini başa çıkma yöntemleri kaldıkları kuruma göre nasıl farklılaşmaktadır?” sorusu değerlendirildiğinde; Bsrn'de kalan ergenlerin yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre aile birliği için daha fazla yardım istediği, bu sorunla hem dua ederek hem de eylemle (namaz, Kuran okuma) başa çıktığı, bu başa çıkma şeklini özellikle kötü durumlar ve zamanlarda kullandıkları ancak bazı ergenlerin bu başa çıkmanın sonuçsuz kaldığına inandıkları bulunmuştur. Bu durum; yaşadıkları örseleyici yaşantının aile içi olması, büyüklüğü, örseleyici yaşantının etki ettiği davranış kalıpları ile ilgili olabilir.

6.5.3. Şehirlere Göre Değerlendirme

Araştırmanın beşinci sorusunun ikinci alt sorusu “sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin sorunlarıyla başa çıkmada kullandıkları dini başa çıkma yöntemleri kaldıkları şehirlere göre nasıl farklılaşmaktadır?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu genel soru doğrultusunda ergenlere beş soru yöneltilmiş ve bu beş soru içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Şehirlere göre ergenlerin, başa çıkma sürecinde hangi konularda Allah'tan yardım istedikleri karşılaştırıldığında; Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin çoğu, (%50) Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlere göre (%34,6) doğru yolu bulmak için yardım istediğini daha çok belirtmektedir. (Bkz. Tablo 87) Ergenlik döneminde, kişi kimlik oluşturma aşamasında bütün değerleri ve doğrularını sorgular, dolayısıyla ergenlerin doğru yolu bulmak için Allah'tan yardım istemesi genel ergen profili ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. Ergen, hayatına yön verecek değerleri araştırmakta, bir dünya görüşü geliştirmeye çalışmaktadır. Hayatın anlamı, kendisinin yeri ve rolü konusunda cevaplar aramaktadır.¹³⁴ Dolayısıyla bu dönemde kararsızlıklar yaşaması doğaldır. Ayrıca Bsrn'de kalan bazı ergenlerin, örseleyici yaşantıya maruz kaldığı için yaşadıkları travmadan dolayı karar verme güçlüğü çektikleri, doğruyu yanlış ayırt etmede zorlandıkları gözlenmiştir. Dolayısıyla zorlandıkları bu konuda Allah'tan yardım istemiş olabilirler. Her iki şehirde de ergenlerin diğer çoğunluğu aile birliği için dua etmektedir. (Bkz. Tablo 87)

İki şehir arasında diğer bir farklılık; Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler, sabır için Allah'tan yardım isterken, Bursa'da bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo 87) Bu durum, Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin daha fazla örseleyici yaşantıya maruz kalmasından kaynaklanabilir. Bu durumu **Şanlıurfa Bsrn'de kalan FE:** (18 yaşında) “Allah'tan hep sabır istiyorum. Namazda, secde de hep sabır istiyorum. Dara düştüğümde hep Allah'tan sabır istiyorum” şeklinde ifade etmektedir.

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin daha çok hangi dini uygulamalarla Allah'tan yardım istediği şehirlere göre değerlendirildiğinde; Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler, (%61,5) Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlere göre (%42,3) daha fazla duayı dini başa çıkma yöntemi olarak kullanmaktadır. (Bkz. Tablo 91) Ancak; Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler (%30,8) “Dua ederek ve Kuran okuyarak” yanıtını verirken; Bursa'da bu oran %19,2'dir. “Dua ederek ve namaz kılarak” diyen ergenlerin oranı Şanlıurfa'da %23,1 iken, Bursa'da %19,2'dir. Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerde, dua ile birlikte Kuran ve namaz kılma dini uygulamalarının daha fazla olduğu görülmektedir. (Bkz. Tablo 91)

¹³⁴ Hökelekli, a.g.e., s. 266.

Bu durum, Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda verilen din eğitimi ve şehrin dini kültürel yapısından kaynaklanabilir. Buna bağlı olarak; Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin, daha ağır örseleyici yaşantıya maruz kalmış olsa da, travma ile başa çıkılmak için dini uygulama ile eylemde bulunarak bir adım daha attıkları söylenebilir. Travma yaşayan kişilere yaşadıkları stresle başa çıkabilmek ve travmayı kolaylıkla atlatabilmek için beden egzersizleri yapmaları önerilmektedir.¹³⁵

Şehirlere göre sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin dualarının etkileri değerlendirildiğinde; her iki şehirde de ergenlerin çoğu (%42,3) duanın problemini ortaya koymasına ve çözmesine yardımcı olduğunu ifade etmektedir. Arıcı'nın ergenler üzerinde yaptığı çalışmada da dua etme sıklık düzeyi ile duanın ergenlerin yaşadıkları sorun üzerinde düşünmeyi sağlaması arasında pozitif anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.¹³⁶

Araştırmamızda; Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin %23,1'i dua ettiğinde ümitli olduklarını ifade ederken, Bursa'da bu oran %11,5'dir. Şanlıurfa'da ergenlerin dua ettiklerinde daha çok ümitli oldukları görülmektedir. Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda “dualarım hiç kabul olmadı ki bundan sonra da bilmem” diyen ergenler (%11,5) iken Şanlıurfa'da %3,8'dir. (Bkz. Tablo 95)

Araştırmamızda Tablo 24'te görüldüğü gibi Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlere göre daha fazla örseleyici yaşantıya maruz kaldığı (cinsel istismar, ensest vb) tespit edilmiştir. (Bkz. Tablo 24) Her iki şehirde de ergenlerin sorunlarını çözmek istedikleri ancak Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin, daha çok travma yaşadığı gözlenirse de travma ile başa çıkmak için daha çok dini uygulama (eylem) yaptığı için (Bkz. Tablo 95) veya aldığı dini eğitim ya da kültürden dolayı yaşadığı sorunun çözümüne daha olumlu baktığı söylenebilir. Geleneksel toplumlar da homojen bir yapı vardır. Kutsallık ve ahlaki ilkeler, ibadetler çok fazla önemsenir.¹³⁷ Ayrıca Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin, gruplar halinde yaz Kuran kurslarına ve camilere gönderildiği gözlenmiştir. Yukarıdaki sonuçlar göz önünde bulundurularak, verilecek dini

¹³⁵ Acar Baltaş, Zuhul Baltaş, *Stres ve Başa Çıkma Yolları*, 21. b., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2002, ss.203-218.

¹³⁶ Arıcı, a.g.t., s. 119.

¹³⁷ Celil Abuzar, “Şanlıurfa'da Değişen Toplumsal Yapıda Taziye Geleneği”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.10, S. 2, s.263.

danışmanlık ve rehberlik hizmetinde ergenlere onları rahatlatacak aktif dini uygulamalar önerilebilir.

Şehirlere göre ergenlerin hangi durum ve zamanlarda dua ettikleri değerlendirildiğinde; Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler, Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlere göre daha çok “her durumda ve her zaman” dua etmektedir. Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler, Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlere göre daha çok “kötü ve zor durumda” dua etmektedir. (Bkz. Tablo 99)

Şehirlere göre ergenlerin yaşadıkları problemlerle başa çıkma sürecinde ibadetlerin nasıl etkisi olduğu değerlendirildiğinde; Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlere göre ibadetlerinin olumlu davranış kazanmaya etkisi olduğunu daha çok belirtmektedir. Bu durum Şanlıurfa'nın dini kültürel yapısı ve yukarıda da ifade edildiği gibi yaptıkları dini uygulamaların olumlu davranış kazanmaya (eyleme) yansımaları şeklinde değerlendirilebilir. Bu konuda, ergenlerin yanıtlarından bazı örnekler aşağıda verilmiştir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ÖM (17 yaşında) duanın davranışlarına yansıdığını şu ifadelerle belirtmektedir: “Namaz kılmam çok etkili oldu. Derslerde başarılı biri değildim, namaz kıldıktan sonra başarıım arttı. İnsanlarla aram bozuktu, agresif bir insandım. Namazdan sonra insanlarla aram düzeldi, agresifim, değiştim.”

Şanlıurfa Bsrn'de kalan KA: (19 yaşında): “Sekiz kardeşiz. Ben altıncısıyım. Lise sona gidiyordum. Ama ailem beni okutmak istemiyordu. Mesela ağabeyimi üniversiteyi kazansın diye dershaneye gönderiyorlardı. Ama beni göndermiyorlardı. Bu duruma çok canım sıkılıyordu. Kız ve erkek çocuk arasında ayırım yapıyorlardı. Dört yıl boyunca örgütten birileri ile görüştüm. Onlar benim dağlarda özgür kız olacağımı, kahraman olacağımı, söylüyor beni en zayıf noktadan vuruyorlardı. Hiçbir şey düşünemez hale geldiğim bir anda dağa çıkmaya karar verdim. Aslında benim dağ, dava, bu gibi şeylerle hiç alakam yoktu. Ama ailem benim yokluğumu fark etsin istiyordum. Bütün bağlantıları gerçekleştirdim yola çıktım, içimden bir şey dur dedi, otobüsün mola verdiği bir yerde polise her şeyi anlattım bir kere olsun doğru söyleyeceğim dedim her şeyi anlattım. Beni buraya getirdiler. Bu yaşadıklarımı çözmeme ibadetlerin etkisi oldu. Ben

dua ettiğimde beni doğru yoldan ayırma diyordum. Ben o dağa çıkabilirdim sanki oyuncak gibiydim. Robot gibiydim. Bana dağda sevdiğin tüfeğin olacak, özgür bir kadın olacaksın diye en zayıf noktandan vuruyorlardı. Yaptığım ibadetler ve dualar sayesinde içimden bir ses dağa çıkma dedi beni o yolda durdurdu.”

Diğer bir farklılık; Bursa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenlerin %15,4’ü problemleriyle başa çıkma sürecinde ibadetlerin etkisi olmadığını düşünürken, Şanlıurfa’da bu oran %3,8’dir. (Bkz. Tablo 103)

6.5.4. Şehir ve Kurum Birlikte Ele Alınarak Değerlendirilmesi

Araştırmanın beşinci sorusunun üçüncü alt sorusu “sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin sorunlarıyla başa çıkmada kullandıkları dini başa çıkma yöntemleri kaldıkları kurum ve şehirlere göre nasıl farklılaşmaktadır?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu genel soru doğrultusunda ergenlere beş soru yöneltilmiş ve sorular içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Şehirlere göre yetiştirme yurtlarının başa çıkma sürecinde hangi konularda Allah’tan yardım istedikleri karşılaştırıldığında; Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenler, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlere göre daha çok doğru yolu bulmak için yardım istemektedir. (Bkz. Tablo 88) Diğer bir farklılık; Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlerin (%30,8) aile birliği için yardım isterken, Bursa Yetiştirme Yurdu’nda bu oran %15,4’tür. (Bkz. Tablo 88) Bu tablo, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlerin aile bağlarının daha kuvvetli olduğu bir kültürel yapı içinde, geleneksel bir toplumda yetişmelerinden kaynaklanabilir. Şanlıurfa ile ilgili yapılan çalışmalarda bölgede geleneksel yapının hala etkili olduğu ve özellikle kırsal yerlerinde bu durumun daha yoğun yaşandığı görülmektedir. Toplumsal ve içe dönük / kapalı olan bölge halkının uzun bir geçmişten bu yana süregelen aşiret, akrabalık bağlarının kuvvetli olduğu, toplumsal yaşamın her alanına yansıdığı görülmektedir.¹³⁸

Bursa Bsrn ve Şanlıurfa Bsrn’de kalan ergenlerin hangi konularda Allah’tan yardım istedikleri karşılaştırıldığında; Şanlıurfa’da bulunan ergenlerin %15,4’ü kişisel konularda Allah’tan yardım isterken Bursa Bsrn’de bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo 88)

¹³⁸ Şevket Ökten, “Gap Bölgesinin Sosyo Kültürel ve Yapısal Özelliklerinin Aile Yapısına Etkileri”, *Aile ve Toplum*, C.8, S. 9, 2006, s.33.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsrn'nin başa çıkma sürecinde hangi konularda Allah'tan yardım istedikleri karşılaştırıldığında; Bursa Bsrn'de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre Allah'tan "aile birliği için" daha çok yardım istemektedir. (Bkz. Tablo 88) Bu durum Bsrn'de kalan ergenlerin aileden daha çok örseleyici yaşantıya maruz kalmasına rağmen, travmanın etkisi ile mağdurun travma mahalline geri dönmeyi istemesi ve yaşadıklarını düzenleneme isteğinden kaynaklanabilir. Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin %15,4'ü kişisel konularda Allah'tan yardım isterken, Bursa Bsrn'de bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo 88)

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsrn karşılaştırıldığında; Bsrn'de kalan ergenlerin %46,2'si "doğru yolu bulmak için dua ederken, yetiştirme yurdunda kalan ergenlerde bu oran %23,1'dir. (Tablo 88) Bsrn'de kalan ergenler, yaşadıkları örseleyici yaşantılara bağlı daha çok hata yaptıklarını düşünüyor olabilirler. Ayrıca ergenler, travmanın etkisi ile doğru yanlış karar verme konusunda güçlük yaşayabilirler.

Şanlıurfa Bsrn FE: On sekiz yaşındayım, annem babam yaşıyor ve evliler. Ortaokul terk. Sekiz kardeşiz, bir de üvey kardeşim var. Bir senedir yurtlardayım. Ordu çocuk yuvasından geldim buraya geldim. Beni okutmadılar, ben de evden kaçtım, sonra erkek arkadaşım bana esrar verdi. Bir daha ailemin yanına dönemezdim. Bir yıldır da yurtlardayım. Aklım çok çabuk değişiyor, beni insanlar çok çabuk etkileyebiliyor. Mesela kaçmayacağım diyorum. Ama bir arkadaşım hadi kaçalım dediğinde çok çabuk aklıma giriyor. Yaptığım hataları beğenmiyorum. Doğru yolu bulmak için çok dua ettim. Şu an o yaptıklarım yüzünden yurttayım. Kendimi öldürmek istedim. Üç kez intihar girişiminde bulundum. Ama ölmedim. Bir keresinde annemin kalp ilaçları vardı, 60 tane hepsini içtim. Koltuğa uzandım pencere açıktı, tül hareket ediyordu, acaba Azrail mi geliyor diye hayal ediyordum, sonra bayılmışım, gözlerimi açtığımda hastanedeydim, midemi yıkamışlardı."

Şehirlere göre yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerin, daha çok hangi dini uygulamalarla Allah'tan yardım istediği değerlendirildiğinde; "dua ederek Allah'tan yardım istedim" diyen ergenlerin oranı Bursa Yetiştirme Yurdu'nda %84,6 iken, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda %46,2'dir. Ancak; "dua ederek ve namaz kılarak Allah'tan yardım istedim" diyen ergenler, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda % 38,5 iken, Bursa Yetiştirme Yurdu'nda %7,7'dir. "Dua ederek ve Kuran okuyarak" yanıtını veren ergenler Şanlıurfa'da %15,4 iken, Bursa'da %7,7'dir. (Bkz. Tablo 92) Analiz sonucunda Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin, Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlere göre daha çok

aktif uygulamalarla “dua ederek ve namaz kılarak”, “dua ederek ve Kuran okuyarak” yaşadıkları sorunlara başa çıktıkları görülmektedir. Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu Sosyal Hizmet Kurumları’nda çalışan hocaların namaz konusunda ergenleri teşvik ettiği ve bilgilendirdiği gözlenmiştir. Ayrıca Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan namaz kılan ergenlerin akranlarına örnek olduğu ve arkadaşlarını motive ettiği gözlenmiştir. Bu tablo Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda verilen din eğitiminden ve kurumda çalışanların bu konudaki çabalarından kaynaklanabilir.

Şehirlere göre Bsrn’lerde kalan ergenlerin daha çok hangi dini uygulamalarla Allah’tan yardım istediği değerlendirildiğinde; her iki kurumda da ergenlerin %38,5’i dua ederek Allah’tan yardım istediğini ifade etmektedir. **“Dua ederek ve Kuran okuyarak” diyen ergenler, Şanlıurfa Bsrn’de kalan ergenlerde % 46,2 iken Bursa’da %30,8’dir. “Dua ederek ve namaz kılarak” Allah’tan yardım istedim diyen ergenlerin oranı Bursa Bsrn’de kalan ergenlerde %30,8 iken, Şanlıurfa’da bu oran %7,7’dir. (Bkz. Tablo 92)** Bursa Bsrn’de kalan ergenlerin de Şanlıurfa Bsrn’ye göre “dua ederek ve namaz kılarak” yanıtını daha çok verdikleri görülmektedir. Bu bulguda, Bursa Bsrn’de kurumun içinde mescit açılması ve ergenlerin namaz konusunda teşvik edilmesi etkili olabilir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsrn karşılaştırıldığında; “dua ederek yardım istedim” yanıtını veren ergenler, yetiştirme yurdu’nda %84,6 iken, Bsrn’de %30,8’dir. Bursa Bsrn’de “dua ederek ve namaz kılarak”, “dua ederek ve Kuran okuyarak” yanıtını veren ergenlerin oranı (%30,8) iken, Bursa Yetiştirme Yurdu’nda her iki kategoride de yanıt veren ergenler %7,7’dir. (Bkz. Tablo 92) Bsrn’de kalan ergenlerin daha çok aktif dini uygulama ile yardım istedikleri görülmektedir. Bu bulgu travma ile başa çıkma sürecinde (namaz, Kuran okuma, vb) dini uygulamaların, örseleyici yaşantıya maruz kalan bireyi rahatlatmasına yardımcı olmasından kaynaklanabilir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsrn karşılaştırıldığında; “dua ederek ve Kuran okuyarak” Allah’tan yardım istedim diyen ergenler Bsrn’de %46,2 iken, yetiştirme yurdu’nda %15,4’tür. Ancak “namaz kılarak ve Kuran okuyarak Allah’tan yardım istedim” diyen ergenler yetiştirme yurdu’nda; %38,5 iken Bsrn’de %7,7’dir. (Bkz. Tablo 92)

Şehirlere göre yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin yaşadıkları sorunlarda dualarının nasıl yardımcı olduğu değerlendirildiğinde; “dua problemimi ortaya koymama ve çözmeme yardımcı oldu” şeklinde yanıtlayan ergenler, Bursa Yetiştirme Yurdu’nda, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlere göre daha fazladır. Bursa Yetiştirme Yurdu’nda daha fazla sayıda duanın olumlu başa çıkma yöntemi olarak ergenin problemini tanımlamasına ve çözüm için fikir üretmesine zemin hazırladığı söylenebilir. “Dua ettiğimde huzur buldum, ferahladım” diyen ergenler ise Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda Bursa yetiştirmeye göre daha fazladır. (Bkz. Tablo 96) Tablo 92’de belirtildiği gibi Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenler daha çok aktif dini uyulama yapmakta ve bunun sonucunda, Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlere göre daha çok rahatladıklarını ifade etmektedirler.

Şehirlere göre Bsrn’lerde kalan ergenlerin yaşadıkları sorunlarda dualarının nasıl yardımcı olduğu değerlendirildiğinde; duanın olumlu etkisini “huzur buldum, ferahladım” şeklinde ifade eden ergenlerin oranı Bursa Bsrn’de Şanlıurfa’ya göre daha fazladır. Ancak Şanlıurfa Bsrn’de kalan ergenlerde daha çok dualarının problemlerini ortaya koymaya ve çözmeye yardım ettiğini ve ümit verdiğini belirtmektedir. (Bkz. Tablo 96) Şanlıurfa Bsrn’de kalan ergenlerin yaşadıkları sorunları ile başa çıkmada duanın etkisi, problemi fark etme, çözümü için zihinsel hazırlık oluşturma ve bir ileri boyut olarak (ümitli olma) şeklinde gelecek algısını olumlu etkilediği söylenebilir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsrn karşılaştırıldığında; yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %53,8’i “dua problemi ortaya koymama ve çözmeme yardımcı” oldu derken, Bsrn’de bu oran %30,8’dir. “Dua ile huzur buldum, rahatladım” diyen ergenlerin oranı Bursa Bsrn’de % 46, 2 iken Bursa Yetiştirme Yurdu’nda bu oran %23,1’dir. Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlerin dua ile daha çok problemlerini fark ettikleri, Bsrn’de kalan ergenlerin ise daha çok dua ile stres ve kaygıları ile başa çıktıkları söylenebilir. Tablo 92’de görüldüğü gibi Bursa Bsrn’de kalan ergenlerin, Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlere göre daha çok aktif dini uygulama yaptıkları ve buna bağlı olarak daha çok rahatladıklarını ifade ettikleri söylenebilir. Travma ile başa çıkma sürecinde dini uygulamanın önemli bir destek olduğu söylenebilir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsrn karşılaştırıldığında; “dua problemimi ortaya koymama ve çözmeme yardımcı oldu” diyen ergenler, Bsrn’de %53, 8

iken, yetiştirme yurdunda %30,8'dir. "Dua ettiğimde huzur buldum, ferahladım" diyen ergenler, yetiştirme yurdunda %38,5 iken Bsm'de %15,4'tür. Her iki kurumda da ergenlerin %23,1'i dualarının ümit verdiğini belirtmektedir. (Bk. Tablo 96) Bursa Bsm'de kalan ergenlerin dua ile daha çok problemlerini fark ettikleri, yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin ise daha çok dua ile stres ve kaygıları ile başa çıktıkları söylenebilir.

Şehirlere göre yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerin hangi durum ve zamanlarda dua ettikleri değerlendirildiğinde; "her zaman ve her durumda dua ederim" şeklinde yanıtlayan ergenler Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda, Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlere göre daha fazladır. (Bkz. Tablo 100) Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler ise Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlere göre daha çok "kötü ve zor durumlarda" daha çok dua etmektedir. (Bkz. Tablo 100)

Şehirlere göre Bsm'lerde kalan ergenlerin hangi durum ve zamanlarda dua ettikleri karşılaştırıldığında, her iki kurumda da benzerlikler görülmektedir. Ergenlerin çoğu "her zaman ve her durumda" dua etmektedir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsm karşılaştırıldığında; Bsm'de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre daha çok "her durum ve her zaman dua" etmektedir. (Bkz. Tablo 100) Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler, Bsm'ye göre daha çok kötü ve zor durumlarda dua etmektedir. (Bkz. Tablo 100)

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsm karşılaştırıldığında, Şanlıurfa Bsm'de kalan ergenler, yetiştirme yurduna göre daha çok "kötü ve zor durumda" dua etmektedir. (Bkz Tablo 100) Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler ise Bsm'ye göre daha çok "her durum ve her zaman" dua etmektedir. (Bkz Tablo 100)

Şehirlere göre yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerin yaşadıkları problemlerle başa çıkma sürecinde ibadetlerin nasıl etkisi olduğu değerlendirildiğinde; Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler, ibadetlerin başa çıkma yöntemi olarak stres ve kaygıyı azalttığını daha çok ifade ederken, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler ise olumlu davranış kazandırma üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. (Bkz. Tablo 104) Bu durum Şanlıurfa'nın dini kültürel yapısından kaynaklanabilir ve yukarıda da ifade edildiği gibi ergenlerin dini uygulamalarının olumlu davranış kazanmaya (eyleme) yansımaları şeklinde değerlendirilebilir.

Şehirlere göre Bsrn'lerde kalan ergenlerin yaşadıkları problemlerle başa çıkma sürecinde ibadetlerin nasıl etkisi olduğu karşılaştırıldığında; “yaşadığım sorunlarla başa çıkmada ibadetlerin etkisi olmadığını düşünüyorum” diyen ergenler Bursa Bsrn'de %23,1 iken, Şanlıurfa'da %7,7'dir. (Tablo 104) Bu bulgu Bursa Bsrn'de kalan ergenlerin, ibadet etme alışkanlığının ve din eğitiminin eksikliğinden kaynaklanabilir. Her iki kurumda da ibadetlerin olumlu dini başa çıkma yöntemi olarak etkilerini yakın oranlarda ifade ettikleri görülmektedir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsrn karşılaştırıldığında; “yaşadığın sorunlarla başa çıkmada ibadetlerin ne gibi etkileri oldu, biraz bahseder misin?” sorusuna Bursa Bsrn'de kalan ergenler, ibadetlerin başa çıkma yöntemi olarak stres ve kaygıyı azalttığını daha çok ifade ederken, yetiştirme yurdunda kalan ergenler de problemi anlama ve çözme üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. (Bkz. Tablo 104) Bu durum Bsrn'de kalan ergenlerin yaşadıkları travmalara bağlı daha yoğun bir şekilde stres ve kaygı hissetmesinden kaynaklanabilir. Diğer bir farklılık; “yaşadıklarımı çözmede ibadetlerin etkisi olduğunu düşünmüyorum” diyen ergenler Bsrn'de yetiştirme yurduna göre daha fazladır. (Bkz. Tablo 104) Bu durum Bsrn'de örseleyici yaşantının büyüklüğünden kaynaklanabilir.

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Şanlıurfa Bsrn karşılaştırıldığında, Bsrn'de kalan ergenler ibadetlerin başa çıkma yöntemi olarak stres ve kaygıyı azalttığını daha çok ifade ederken, yetiştirme yurdunda kalan ergenler de problemi anlama ve çözme üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. (Bkz. Tablo 104) Bu durum Bsrn'de kalan ergenlerin yaşadıkları travmalara bağlı daha yoğun bir şekilde stres ve kaygı hissetmesinden kaynaklanabilir.

Özetle yukarıdaki bulgular analiz edildiğinde; Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin, birinci soruya verdikleri yanıtlarda da görüldüğü (cinsel istismar ve ensest) gibi daha ağır travma yaşasa da bu örseleyici yaşantılar, Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenleri daha çok kamçulamış olabilir. Şehrin dini yapısı, kültürü ve dini eğitiminin desteği ile yaşadıkları sorunlarla daha rahat dini olarak başa çıktıkları söylenebilir. Yaşadıkları travmanın; Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenleri de kamçılacağı söylenebilir. Ancak kültür ve eğitim desteğinin; dini algıyı çok değiştiremediği gözlenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇLAR

Sosyal hizmet kurumlarında dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti vermek için dini danışmanların, pastoral psikoloji, ergenlik psikolojisi, psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanında yeterli bilgi ve beceriye sahip olması gerekmektedir. Özellikle bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezinde örseleyici yaşantılara maruz kalmış gençlerle çalışmak için travma ve travma sonrası psikoloji alanında uygulamalı eğitimler almak ve alanda uzmanlaşmak önemlidir. Travma yaşamış gençlerle çalışmak buzlu bir alanda yürümek gibidir, dikkat ve özen gerektirir, daima hassas olmak ve bir sonraki adımı atarken düşünmek gerekir. Sosyal hizmet alanında dini danışmanlık ve rehberlikte en önemli kriter, gönüllülük ve sabırdır. Örseleyici yaşantıya maruz kalan ergen yaşadığı travmalardan dolayı tam gelişme gösteriyor derken bir anda tekrar eski olumsuz davranışlarına dönebilir, gelgitler yaşayabilir. Bu süreçte dini danışman, danışanla ilgili ümitsizliğe kapılmadan, vazgeçmeden yeni yaklaşımlarla rehberliğe devam etmelidir, bu uzun ve sabırlı bir yolculuktur. Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin psikolojilerini keşfetmede ve onlara ruhen dokunmada, dini danışmanlara kılavuz olmayı amaçlayan bu çalışmada elde edilen sonuçlar genel olarak başlıklar halinde kategorize edilerek aşağıda özetlenmiştir.

Sosyal Hizmet Kurumlarında Kalan Ergenlerin Yaşadıkları Sorunlarla İlgili Sonuçlar:

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yaşadıkları sorunlar genel olarak değerlendirildiğinde; her iki şehir ve kurumda ergenler, en çok ailevi sorunlar (%44,4) yaşamaktadırlar. (Tablo 25) Ergenler, ailevi sorun olarak; “aile kavgalarından, aileden birinin ölümünden, annenin evi terk etmesinden, aileden ayrı olmaktan, aile içi şiddetten, baba ile görüşmemekten vb” bahsetmişlerdir. (Şekil 12) Yetiştirme yurdunda kalan ergenler, Bsrn’ye göre daha çok ailevi sorunlar yaşadığını ifade ederken, Bsrn’de kalan ergenler ise yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre daha çok enstest yaşamasını kendilerini en çok etkileyen yaşantı olarak belirtmektedirler. (Tablo 22) Diğer yaşadıkları

sorunlar sırasıyla; derslerde başarılı olamamak, sosyal ilişkilerde yaşanan sorunlar, özgüven eksikliğidir. Kurumlarda kalan ergenleri en çok etkileyen olumsuz yaşantılar; ailevi sorunlar (%38,5), ensest (%28,8) sosyal ilişki sorunları, (%17,3) cinsel istismar, (%9,6) cinsel kimlik problemleri (%3,8'i) ve kendine zarar vermedir. (%1,9) (Bkz.Tablo 25)

Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler, Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlere göre kendilerini en çok olumsuz etkileyen olay olarak daha çok sosyal ilişkilerde yaşadıkları sorunları belirtmektedir. (Bkz. Tablo 23) Özellikle Şanlıurfa Bsm'de kalan ergenler, Bursa Bsm'de kalan ergenlere göre daha çok sosyal ilişki sorunları yaşamaktadır. Ayrıca Şanlıurfa Bsm'de kalan ergenlerde ensest, Bursa Bsm'de kalan ergenlere göre daha fazladır. (Bkz. Tablo 24)

Araştırmamızda, sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenler genel olarak en çok gelecekte korkmaktadır. Gelecek korkusunu; “Ayaklarım üzerinde duramamaktan, meslek sahibi olamamaktan, üniversiteyi kazanmamaktan, mutlu bir evlilik yapamamaktan, başkasına muhtaç olmaktan korkuyorum vb” cümlelerle ifade etmişlerdir. Ayrıca çalışmamızda; ergenler sırasıyla, ailesinden birini kaybetmekten, sosyal tepki görmekten, sevdiklerini kaybetmekten namusuna zarar gelmesinden, yalnız kalmaktan, ölmekten korktuklarını belirtmişlerdir. (Bkz. Tablo 20) Ancak Bsm'de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre daha çok sosyal tepki görmekten korkmaktadır. (Bkz Tablo18)

Şanlıurfa'da ergenler, Bursa'ya göre daha çok ailesinden birini kaybetmekten korkmaktadır. Şehirlere göre Bsm'ler karşılaştırıldığında; Şanlıurfa Bsm'de kalan ergenler %23, 1'i ailesinden birini kaybetmekten korktuğunu ifade ederken, Bursa Bsm'de bu yanıtı veren mevcut değildir. (Bk.z Tablo 20) Diğer bir farklılık; Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler, Bursa'daki ergenlere göre daha çok gelecek kaygısı yaşamaktadır. (Tablo 19)

Kurumda kalan ergenlerin çoğuna göre “aileleri ile olmak” onları ilk sırada hayatta mutlu etmektedir. Sonra sırasıyla; sevgi görmek ve değer verilme, ayakları üzerinde durmak, ibadet etmek, derslerde başarılı olmak, müzik dinlemek, çevresindekilerin mutlu olmasının yanı sıra küçük şeylerin de kendilerini mutlu ettiğini belirtmektedirler. (Bkz

Tablo 13) Bsm'de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre daha fazla sayıda ailesi ile birlikte olmak istediğini belirtmiştir. (Bkz Tablo 14) Ayrıca Bsm'de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre daha çok ayakları üzerinde durmanın kendilerini mutlu ettiğini belirtmişlerdir. (Bkz Tablo 14) Özellikle Bursa Bsm'de kalan ergenler, (%30,8) Şanlıurfa Bsm'ye göre (%7,7) daha çok "ayakları üzerinde durmak" beni mutlu eder yanıtını vermektedir.

Şehirlere göre farklılık; Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan bazı ergenler, kendilerini mutlu eden etmen olarak "derslerimde başarılı olmak" yanıtını verir iken, Bursa'da bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo 15)

Ergenlerin Yakın İlişki Kurmalarıyla İlgili Sonuçlar:

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin yakın ilişki kurma şekilleri değerlendirildiğinde; ergenlerin çoğu aileleriyle olan ilişkilerinde sorunlar yaşamıştır ve anneleri ile ilişkileri babaları ile olan ilişkiden daha iyidir. (Bkz. Tablo 29) Ergenlerin çoğunun, en çok güvendikleri kişiler arkadaşlarıdır. (Bkz. Tablo 33) Ergenlerin güvendikleri ikinci kişiler ise çoğunlukla dindar kimseler olarak bulunmuştur.

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin çoğu kurum gözetmeksizin aileleri ile olan ilişkilerinin kötü olduğunu, daha çok arkadaşlarına güvendiklerini ifade etmişlerdir. (Bkz Tablo 30, Tablo 34)

Ayrıca Bsm'de kalan ergenlerin, yetiştirme yurduna göre babaları ile olan ilişkilerinin kötü olduğu ve daha çok öğretmenlerine güvendikleri tespit edilmiştir. (Bkz. Tablo 30, Tablo 34) Şehirlere göre ergenlerin yakın ilişkileri karşılaştırıldığında; Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin Bursa'da yaşayan ergenlere göre daha çok babası ile ilişkisi kötüdür ve aile bireylerine daha az güvenmektedir. (Bkz. Tablo 35)

Şehirlere göre Bsm'lerde kalan ergenlerin ebeveyni ile olan yakın ilişkileri değerlendirildiğinde; anne ve babası ile olan ilişkisi kötü olan ergenler, Şanlıurfa Bsm'de daha fazladır. (Bkz. Tablo 32)

Ergenlerin Öznel Dindarlık Algısı ve Benlik Saygısı İle ilgili Sonuçlar:

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin, öznel dindarlık algıları ve benlik saygıları anlaşılmasına çalışılmıştır. Analiz sonucunda ergenlerin çoğunluğu (%42,3) kendini değerli bulmakla, birlikte eleştirdiği ve beğenmediği yanları olduğunu ifade etmektedir. Kendinden nefret ettiğini söyleyen ergenlerin oranı ise %30,8'dir. Kendini beğenen ve değerli bulanların oranı %26,9'dur. (Bkz. Tablo 37)

Özellikle Bsrn'deki ergenler (%50) yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre (%11,5) daha çok kendinden nefret etmektedir. Yetiştirme yurdunda kalan ergenler ise Bsrn'deki ergenlere göre "kendilerini değerli bulmakla birlikte, eleştirdikleri ve beğenmedikleri yanları olduğunu" daha çok belirtmişlerdir. (Bkz. Tablo 38) Bursa ve Şanlıurfa Bsrn her iki kurumda da kalan ergenlerin neredeyse yarısı kendinden nefret ettiğini belirtmektedir. (Bkz. Tablo 40)

Araştırma sonuçlarına göre ergenlerin çoğu kendilerinin en çok beğendikleri özellikleri olarak (sosyalim, paylaşmayı severim, dostluklarımı sürdürürüm, konuşkanım, sıcakkanlıyım) şeklinde sosyal özelliklerini vurgulamaktadırlar. (Bkz. Tablo 41) Ergenler beğenmedikleri özellikleri olarak ta her iki kurumda (iletişim sorunlarım var, insanlar arasında kekeleyorum, çekingenim) şeklinde sosyal özelliklerini ifade etmektedirler. (Bkz. Tablo 45 – Tablo 46) Kurumlar arasında farklılık; Bsrn'de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre daha çok ahlaki ve fiziki özelliklerini beğenmemektedirler. (Bkz. Tablo 46)

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler, Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlere göre ahlaki özelliklerini beğendikleri özellikler arasında daha çok belirtirken, beğenmedikleri özellikler arasında bilişsel özelliklerini de belirtmişlerdir. Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler ise Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlere göre fiziksel özelliklerini beğendikleri özellikler arasında daha çok belirtirken, bilişsel özelliklerini beğenmeyen kimse bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo 44 – Tablo 48)

Ergenlerin çoğu, kurum gözetmeksizin kendilerini biraz dindar olarak değerlendirmekte ve hiçbir ergen kendisini din karşıtı olarak görmemektedir. (Bkz Tablo 51) Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Bsrn'de kalan ergenler, Bursa'daki kurumlara göre kendilerini daha çok orta dindar olarak değerlendirmektedir. (Bkz. Tablo 52)

Ergenlerin Dini Yüklemeleeri ile ilgili Sonuçlar:

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin dini yüklemeleeri anlamayabilmek için genel tablonun içinde yaşadıkları olaylara yükledikleri anlamlar, olumsuzlukları algılayış şekilleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede yöneltilen açık uçlu sorulara ergenlerin verdikleri yanıtlar doğrultusunda nasıl dini yüklemeleerde buldukları belirlenmeye çalışılmıştır.

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin çoğu, yaşadıkları olumsuz olayları yorumlarken kendisini suçlamaktadır. (Bkz. Tablo 53) Ancak Bsrn'de kalan ergenler yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre kendilerini daha çok suçlamakta ve “kaderimde bu da varmış” şeklinde yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 54) Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler, beklenenin aksine Bursa'da yaşayan ergenlere göre daha az başkalarını suçlamaktadır. (Bkz. Tablo 55) Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler, yaşadığı “olumsuz yaşantıda önce isyan eder, sonra tövbe ederim” şeklinde yanıt verirken Bursa Yetiştirme Yurdu'nda bu yanıtı veren ergene rastlanmamaktadır. (Bkz. Tablo 56) Ancak Bursa Yetiştirme Yurdu'nda, bazı ergenler yaşadıkları olumsuz olayı “neden ben diye isyan ederim” şeklinde yorumlarken, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo 64)

İkinci olarak ergenlerin çoğunluğu, yaşadıkları olumsuzluğu “imtihan” olarak dini bir yükleme ile yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 53 – Tablo 61) Bazı ergenler yaşadıkları olumsuzlukları “Neden ben diye isyan ederim” şeklinde yorumlamaktadır. (Tablo 61)

Yetiştirme yurdunda kalan ergenler, Bsrn'ye göre daha çok “Allah'tan gelmiştir” şeklinde yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 62) Şehirlere göre değerlendirildiğinde; ergenlerin çoğu yaşadıkları olumsuz olayları dini açıdan “imtihan” olarak yorumlamaktadır. (Tablo 63) Bursa Bsrn'de kalan bazı ergenler yaşadıkları olumsuzlukları “kader olamaz benim suçum” şeklinde yorumlarken, Şanlıurfa Bsrn'de bu yanıtı veren ergen bulunmamaktadır. (Tablo 64) Ergenlerin kader yüklemeleeri değerlendirildiğinde; ergenlerin çoğu “başıma gelenler kaderim” (%44,2) şeklinde yorumlamakta diğer bir çoğunluğu (%40,4) “yaşadıklarımızı Allah'ın bilmesi ama biz tercih ederiz” şeklinde değerlendirmektedir. (Bkz. Tablo 73) Kurumlara göre ergenlerin kaderi yorumlamaları değerlendirildiğinde, Bsrn'de kalan ergenler (%50) yetiştirme yurdunda kalan ergenlere (%30,8) göre daha çok

kaderi “Allah’ın bilmesi ama biz tercih ederiz” şeklinde yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 74) Ancak şehirlere göre kaderi yorumlamaları değerlendirildiğinde; Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bsrn’de kalan ergenler, Şanlıurfa’daki ergenlere göre kaderi, daha çok “başıma gelenler kaderim, alınyazım” şeklinde yorumlarken, Şanlıurfa Sosyala Hizmet Kurumları’nda kalan ergenler kaderi (Bkz. Tablo 75 – Tablo 76) “Allah’ın bilmesi ama biz tercih ederiz” şeklinde yorumlamaktadır.

Kurumlarda kalan ergenlerin çoğu (%46,2) yaşadıkları olumlu olayları dini yüklemelerle açıklamakta ve şükrettiklerini ifade etmektedir. Bazıları ise Allah tarafından ödüllendirildiğini düşünmektedir. (Bkz. Tablo 57) Ancak Bsrn’de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlere göre yaşadıkları olumlu olayları daha çok “Allah tarafından ödüllendirildiğimi düşünürüm” şeklinde yorumlarken, yetiştirme yurdunda kalan ergenler ise şükrettiklerini daha çok belirtmektedir.(Bkz. Tablo 58) Ayrıca Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenler, Bursa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenlere göre daha çok olumlu olayları dini yüklemelerle açıklamakta, şükretmektedir. (Bkz. Tablo 59) Ancak yaşadıkları olumlu olayı “Allah tarafından ödüllendirildiğimi düşünürüm” şeklinde yorumlayanlar, Bursa’da, Şanlıurfa’ya göre daha fazladır. (Bkz. Tablo 59)

Sabır yüklemeleri değerlendirildiğinde; ergenlerin çoğu, (%65,4) sabrı zorluklara direnmek, ayakta kalmak, olumsuz şeylerden uzak durmak şeklinde aktif bir eylem olarak değerlendirmektedir. (Bkz. Tablo 65) Bsrn’de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre sabrı, daha çok aktif bir eylem olarak yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 66 – Tablo 70) Bursa’da her iki kurumda ergenler, Şanlıurfa’ya göre sabrı daha çok aktif bir eylem olarak yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 67 – Tablo 68)

Ergenlerin tövbe algıları değerlendirildiğinde; her iki şehirde de ergenlerin çoğu tövbeyi (af dilemek, hatalardan vazgeçmek, günahlardan arınmak, hatayı tekrar etmemek için çaba harcamak, kötülüklerden uzak durmak,) şeklinde yanıtlayarak ikincil değerlendirme kapsamında yorumlamaktadır. (Tablo 69 – Tablo 72) Şehirlere göre ele alındığında Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenler, Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlere göre tövbeyi daha çok ikincil değerlendirme ile yorumlamaktadır. (Bkz Tablo 72)

Dualarının kabulünü nasıl yorumladıkları değerlendirildiğinde, ergenlerin çoğu “çok mutlu olurum, Allah’ın beni duyduğunu hissederim, Allah’ın sevgili kulu olduğumu düşünürüm, çok mutlu olurum ve şükrederim, Allah’a olan inancım artar. Daha çok zikredip, ona layık olmak isterim” şeklinde umut dolu ifadeler ile yorumlamaktadırlar. (Tablo 77) Kurumlara göre ergenlerin dualarının kabul olmasını nasıl yorumladıklarına baktığımızda yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin hepsinin duaları konusunda daha olumlu olduğu görülmektedir. (Bkz. Tablo 78) Şehirlere göre dualarının kabulünü yorumlamaları ele alındığında, Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenler, Bursa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenlere göre dualarının kabulünü daha olumlu yorumlamakta ve umut dolu ifadeler kullanmaktadır. (Bkz. Tablo 79)

Ergenlerin çoğu (%73,1) dualarının kabul olmamasını “her şeyde bir hayır vardır, kabulü için zaman vardır, ümitsizliğe kapılmadım, hiç isyan etmedim” şeklinde olumlu yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 81) Yetiştirme yurdunda kalan ergenler, Bsm’ye göre daha çok olumlu olarak yorumlamaktadır. (Bkz. Tablo 82) Ancak şehirlere göre duaların kabul olmamasını yorumlamaları ele alındığında Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bsm’de kalan ergenler Şanlıurfa’ya göre dualarının kabul olmamasını daha fazla “her şeyde bir hayır vardır, kabulü için zaman vardır, ümitsizliğe kapılmadım, hiç isyan etmedim” şeklinde olumlu değerlendirmekte ve ümitlerini kaybetmemektedir. (Bkz. Tablo 83 - Tablo 84)

Ergenlerin Dini Başa Çıkmaları ile İlgili Sonuçlar:

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin çoğu, yaşadıkları sorunlarla başa çıkmak için Allah’tan doğru yolu göstermesini istemektedir. (Bkz Tablo 85) Bursa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenlerin çoğu, (%50) Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenlere göre (%34,6) doğru yolu bulmak için yardım istediğini daha çok belirtmektedir. (Bkz. Tablo 87) Ergenlerin çoğu ikinci olarak ailevi konularda Allah’tan yardım istemektedir. Bu kapsamda ergenlerden bazıları “babam cezaevinden çıksın diye dua ettim, babam alkolü bıraksın diye dua ettim, babamın iyi kalpli olmasını istedim, Allah anneme akli fikir versin, annem hep yanımda olsun istedim, annemle aram düzelsin birlikte olalım vb.” şeklinde dua etmektedir. Bsm’de kalan ergenler, yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre aile birliği için daha fazla yardım istemektedir. (Tablo 86) İki şehir arasında diğer bir farklılık; Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenler, sabır için Allah’tan yardım isterken Bursa’da bu yanıtı veren ergen

bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo 87) Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenler, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'na göre daha fazla oranda doğru yolu bulmak için yardım istemektedir. (Bkz. Tablo 88) Diğer bir farklılık; Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin %30,8 aile birliği için yardım isterken, Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerde bu oran %15,4'tür. (Bkz. Tablo 88)

Ergenlerin çoğu, duayı Allah'tan yardım isterken ve sorunlarını çözmeye çalışırken dini uygulama olarak diğer dini uygulamalara (namaz, oruç) göre daha çok tercih etmektedir. (Tablo 89) Ergenlikle ilgili yapılan araştırma bulguları da bu sonucu desteklemektedir.¹³⁹ Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin %65,4'ü dua ederek yardım istediğini ifade ederken Bsrn'de kalan ergenlerde bu oran %38,5'dir Ancak Bsrn'de kalan ergenlerin %38,5'i dua ederek ve Kuran okuyarak yardım istediğini ifade ederken yetiştirme yurdunda bu oran %11,5'dir. İki kurumda da ergenler “dua ederek ve namaz kılarak” yanıtını diğer uygulamalara göre daha az vermektedir. (Bkz. Tablo 90) Şehirlere göre değerlendirildiğinde; Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler, (%61,5) Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlere göre (%42,3) daha fazla duayı dini başa çıkma yöntemi olarak kullanmaktadır. (Bkz. Tablo 91) Ancak; Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler (%30,8) “dua ederek ve Kuran okuyarak” yanıtını verirken; Bursa'da bu oran (%19,2)'dir. “Dua ederek ve namaz kılarak” diyen ergenlerin oranı Şanlıurfa'da %23,1 iken, Bursa'da %19,2'dir. Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda dua ile birlikte Kuran okuma ve namaz kılma dini uygulamaları daha fazladır. (Bkz. Tablo 91) Ancak Bursa Bsrn'de kalan ergenlerin de Şanlıurfa Bsrn'de kalan ergenlere göre “dua ederek ve namaz kılarak” yanıtını daha çok verdikleri görülmektedir.

Sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin çoğu (% 42,3) duanın problemi ortaya koymasına yardımcı olduğunu belirtirken, %30,8'i dua ettiğinde rahatladığını, huzur bulduğunu ifade etmektedir. Ergenlerin % 17,3'ü duanın ümit verdiğini vurgularken, %1,9'u mücadele azmini arttırdığını ifade etmektedir. (Bkz. Tablo 93) Genel olarak değerlendirildiğinde ergenlerin duayı olumlu dini başa çıkma yöntemi olarak kullandıkları görülmektedir. Kurumlar arasında temel farklılık; olumsuz dini başa çıkma yönteminde olduğu görülmektedir. Bsrn'de kalan ergenlerin %11,5'i “dualarım hiç kabul olmadı ki,

¹³⁹ Hökelekli, a.g.m., s.44; Koştaş, a.g.e., s.93; Albayrak, a.g.t., s.93, Tablo III, 2e.

bundan sonra bilmem” şeklinde yanıt verirken, yetiştirme yurdunda bu oran %3,8’dir. Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenler, Bursa’ya göre dua ettiklerinde daha çok ümitli olduklarını belirtmektedir. Bursa Sosyal Hizmet Kurumları’nda “dualarım hiç kabul olmadı ki bundan sonra da bilmem” diyen ergenler %11,5 iken Şanlıurfa’da %3,8’dir. (Bkz. Tablo 95) Bursa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenler, Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda kalan ergenlere göre daha fazla duanın problemlerini ortaya koymasına ve çözmeye yardımcı olduğunu belirtmektedir. Dua ettiğimde “huzur buldum, ferahladım” diyen ergenler ise Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu’nda Bursa yetiştirmeye göre daha fazladır. (Bkz. Tablo 96)

Şehirlere göre Bsm’lerde kalan ergenler, duanın olumlu etkisini “huzur buldum, ferahladım” şeklinde ifade eden ergenlerin oranı Bursa Bsm’de Şanlıurfa’ya göre daha fazladır. Ancak Şanlıurfa Bsm’de kalan ergenlerde daha çok dualarının problemlerini ortaya koymaya ve çözmeye yardım ettiğini ve ümit verdiğini belirtmektedir. (Bkz. Tablo 96)

Her iki kurumda kalan ergenlerin çoğu her zaman ve her durumda dua etmektedir. Kurumlar arasında farklılık; Bsm’de kalan ergenler yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre daha çok kötü durum ve zamanlarda dua etmektedir. (Bkz. Tablo 98) Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenler, Bursa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenlere göre daha çok her durumda ve her zaman dua etmektedir. Bursa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenler, Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları’nda kalan ergenlere göre daha çok “kötü ve zor durumda” dua etmektedir. (Bkz. Tablo 99)

İbadetlerin yaşadıkları sorunlarla başa çıkmasına nasıl bir etkisi olduğu değerlendirildiğinde; ergenlerin çoğu %40, 4’ ü “ibadet edince rahatladığımı ifade ederken, %28,8’i ibadetlerin olumlu davranış kazandırdığını, %19,2’si problemlerini çözmeye yardım ettiğini belirtmektedir. Ergenlerin %9,6’sı sorunlarının çözümünde “ibadetlerin etkisi olmadığını” düşündüğünü ifade etmektedir. (Bkz. Tablo 101) Bsm’de kalan ergenler (%50) yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre (%30,8) daha fazla sayıda ibadet edince rahatladığını ifade etmektedir. Yetiştirme yurdunda kalan ergenler de, (%30,8) Bsm’de kalan ergenlere göre (%7,7) daha fazla sayıda ibadetlerin problemlerini ifade etmesine çözmeye yardımcı olduğunu ifade etmektedir. (Bkz. Tablo 102)

Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenler, Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlere göre "ibadetlerin olumlu davranış kazanmaya etkisi olduğunu" daha çok belirtmektedir. Diğer bir farklılık; Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin %15,4'ü problemleriyle başa çıkma sürecinde ibadetlerin etkisi olmadığını düşünürken, Şanlıurfa'da bu oran %3,8'dir. (Bkz. Tablo 103- Tablo 104)

Özetle ifade edilecek olursa Bsrn'de kalan ergenlerin yetiştirme yurdunda kalan ergenlere göre aile birliği için daha fazla yardım istediği, bu sorunla hem dua ederek hem de eylemle (namaz, Kuran okuma) başa çıktığını ve bu başa çıkma şeklinin özellikle kötü durumlar ve zamanlarda kullandıkları bulunmuştur.

ÖNERİLER

Dini Danışmanlık ve Eğitimi ile İlgili Öneriler

1. Sosyal hizmet kurumlarında dini danışmanlık ve rehberlik alanında ilahiyat ve sosyal hizmet konularına hakim uzman kişiler yetiştirilmelidir. Ülkemizde dini danışmanlık ve rehberlik alanında açılan lisans ve tezsiz yüksek lisans bölümleri vardır, ancak sayıları yeterli değildir. Ayrıca ilahiyatın genel eğitim programı içinde yetiştirme yurdu, sevgi evleri, Bsrn, hastane, cezaevi vb. sosyal hizmet kurumları için yeterli formasyon verilmemektedir. Dolayısıyla dini danışmanlık ve rehberlik bölümleri yaygınlaştırılmalıdır.
2. Dini danışmanlık ve rehberlik bölümlerinde verilecek eğitimde din psikolojisi, din eğitimi, pastoral psikoloji, dini danışmanlık teknikleri, travma eğitimi vb eğitimler verilmelidir. Dini danışmanlık ve rehberlik bölümünde teorik derslerin yanında öğrencilerin uygulamayı tecrübe edeceği sosyal hizmet alanlarına yönelik stajlar konulmalıdır.
3. Din danışmanlıkla ilgili teorik alt yapı geliştirilirken, mevcut durumu tespit etmek üzere, üniversitelerle işbirliğine gidilerek geniş kapsamlı alan araştırmaları yapılmalıdır. Dini danışmanlık ve rehberlik alanında yapılacak alan araştırmalarının sayısının nitelik ve nicelik açısından artması, bu alandaki problemlerin daha kısa sürede çözümlenmesine katkı sağlayacaktır.
4. Bugün en önemli eksiklerden biri bu kurumlara giden dini danışmanların ne yapacakları konusunda yaşadıkları uygulamalı materyal eksikliğidir. Diyanet

İşleri Başkanlığı, İlahiyat Fakülteleri ortak çalışması ile kurum bünyesinde kalan bu gençlerin psikolojilerine uygun dini yayın ve görsel materyaller oluşturulabilir.

5. Sosyal hizmet kurumlarında dini danışmanlık ve rehberlik Diyanet İşleri Başkanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın arasında imzalanan protokol ile gerçekleştirilmektedir. Ancak kurum dışı faaliyetlerde, kurumlar arası anlayış farklılıklarının doğurduğu problemleri en aza indirmek, standart ve sürekli bir hizmet modeli oluşturabilmek için, geçici protokoller yerine kalıcı yasal düzenlemeler yapılmalı, bu konuda kurumsallaşılmalıdır.
6. Yetiştirme yurtlarında din görevlisi kadrosu olmasına karşılık, yeterli sayıda din görevlisi bulunmamaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı arasında imzalanan protokol gereği kurum içinde seminer almış vaizler bu kurumlarda hizmet vermektedirler ama yeterli değildir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da sosyal hizmet kurumlarında çalışan dini danışman ve rehberler olarak sosyal hizmet kurumlarında, ceza evinde, hastaneler vb. alanlarda bağımsız bir unvan ve kadro haline dönüşmesi hedeflenmelidir. Ayrıca verilen hizmetin kalitesini arttırmaya yönelik atölye çalışmaları ve istişare toplantılarının daha sık gerçekleştirilmesi gerekir.

Sosyal Hizmetlerle İlgili Öneriler

1. Ülkemizde sosyal hizmete ilişkin olup bitenlere eleştirel gözle bakmayı sağlayacak, sosyal hizmete yeni yollar açacak, içinde yaşadığımız dünyayı, toplumu ve insanı kavramayı sağlayabilecek bir bakış ve yaklaşım geliştirilmelidir. Gençlerin her türlü problemlerine ilgi ile yaklaşılmalı, çözüm sürecinde rehberlik edilmeli, fakat disiplin de temin edilmelidir. Çalışmamızda, kurumlarda yönetici ve personelin ya çok katı ya da çok fazla esnek olunan yaklaşım içinde gençlere davrandığı gözlenmiştir. Bu yaklaşım biçimi de gençlerin üzerinde olumsuz lakayt bir tavır geliştirmelerine zemin oluşturmaktadır. Bu noktada kurumda çalışan personelin bir ekip uyumu içinde ortak kararlar alması ve uygulaması gençlerin ruh sağlığı ve psikolojik dengeleri açısından önemlidir.
2. Yurtlarda gençlere çalışmalarında yardım edebilecek her branştan öğretmenin olmadığı görülmektedir. Yetiştirme yurdunda personel eksikliği giderilmeli ve

personel uzman kişilerden oluşmalıdır. Özellikle sosyal hizmet alanında eğitim almış kişiler seçilmelidir.

3. Özellikle yetiştirme yurdu ve Bsrn'de çalışan kişilerde zaman içerisinde tükenmişlik sendromu yaşadıkları gözlenmiştir. Sosyal hizmet alanında çalışanların motivasyonlarını yüksek tutmak için “kariyer uzmanlığı” sistemi getirilebilir.
4. Diyanet İşleri Başkanlığı, sosyal hizmet alanında yapacağı hizmeti, sosyal yardım hareketi adı altında bir markalaşmaya giderek gerçekleştirebilir. Bu marka ile dergi, broşür, web ve benzeri imkânlarla toplumsal iyilik hareketine ve projelerine en üst düzeyde katılımı sağlayabilir.
5. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından koruyucu aile olmayı teşvik eden projeler arttırılabilir. Dini danışmanlar, bu konuda halkı aydınlatıcı broşürler, afişler ve görsel basınla toplumu bilinçlendirebilir.

Dini Danışmanlık Uygulamaları ile İlgili Öneriler

1. Dini danışman kurumda çalışanlarla ekip olmalıdır. Sorunların, psikolojik boyutu ile ilgili sağlıklı tavsiye ve yönlendirmeyi sağlamak amacıyla, kurumlarda bulunan psikologlarından yardım alınmalı, kurumdaki grup öğretmenleri, bakıcı anneler ile ekip bilinci içinde çalışılmalıdır. Farklı disiplinlerden gelen uzmanlar, sosyal hizmetler alanında fikir alış verişinde bulunarak, sosyal hizmet alanında hizmet verdikleri kişilere ekip olarak etkin çözümler bulabilirler.
2. Araştırmamızda ve konu ile ilgili yapılan diğer çalışmalarda sosyal hizmet kurumlarında kalan ergenlerin düşük benlik saygısına sahip olduğu bulunmuştur.¹⁴⁰ Sosyal hizmet kurumlarında dini danışmanlık ve rehberlik hizmetinde bulunurken ergenlerin olumu benlik saygısını arttıracak yöntem ve uygulamalara yer verilmelidir. Dini danışman, onların kendilerini ifade etmelerini sağlayacak, benlik saygılarını yükseltecek tiyatro, hadis, kitap okuma, drama etkinlikleri, ebru, hat gibi kulüpler oluşturup, onları teşvik edebilir.
3. Araştırmamızın sonuçlarına göre; sosyal hizmet kurumlarında yetiştirme yurdu ve bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezinde kalan ergenlerin yaşadıkları ve problemleri farklıdır. İhtiyaçları, istekleri, duyguları, düşünceleri, psikolojik

¹⁴⁰ Cebe, a.g.t., s.166.

durumları farklıdır. Dini danışmanlık ve rehberlik hizmetinde bu farklılıklar göz önünde bulundurulmalıdır.

4. Araştırmamızda Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin Bursa'da kurumda kalan ergenlere göre daha fazla örseleyici yaşantıya maruz kaldığı (cinsel istismar, ensest vb) tespit edilmiştir. (Bkz. Tablo 24) Her iki şehir de de ergenlerin sorunlarını çözmek istedikleri ancak Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin, daha çok travma yaşadığı gözlenirse de travma ile başa çıkmak için daha çok dini uygulama (eylem) yaptığı için (Bkz. Tablo 95) ya da aldığı dini eğitim ya da kültürden dolayı yaşadığı sorunun çözümüne daha olumlu baktığı söylenebilir. Bu yüzden verilecek dini danışmanlık ve rehberlik hizmetinde ergenlere onları rahatlatacak aktif dini uygulamalar önerilebilir.
5. Sosyal hizmet kurumlarında çalışan dini danışman, danışmanlık süreci içinde gelişen adımları, eksiklikleri takip etmek için bir gözlem takip çizelgesi oluşturabilir.
6. Ergenlere rol model olabilecek Mevlana, Yunus Emre gibi önemli tarihi şahsiyetlerin ve sanat, spor, akademi, edebiyat dünyamızın önemli isimlerinin yaşam biçimlerini tanıtan özel anma programları düzenlenebilir.
7. Kurumun fiziki şartları uygun ise dini danışmanın bireysel ve grup etkinliklerini gerçekleştirebileceği, teknolojik imkânları kullanabileceği özel bir ortam oluşturulabilir. Güven ve huzur veren bir ortamın oluşturulması, hadis köşesi, güzel sözler vb etkinliklerin yapılması gruba aidiyeti arttırabilir, rehberlik sürecini kolaylaştırabilir.
8. Yetiştirme yurdundaki kütüphanelerin dini kaynaklar açısından yetersiz olduğu gözlenmiştir. Yetiştirme yurtları ve bakım sosyal rehabilitasyon merkezleri için Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından bir fon oluşturularak, özellikle buralarda onların yaşlarına uygun, dikkatlerini çekebilecek, performans ve proje ödevlerini hazırlamada rehber olabilecek bir kütüphane ve hatta elektronik kütüphane oluşturulabilir.
9. Yetiştirme yurtları ve bakım sosyal iyileştirme merkezinde kalan ergenler için rahatlıkla ulaşabilecekleri, hatta kurum içinde hizmet verebilen Kuran Kurslarının açılması onların Kuranı Kerim öğrenmelerini kolaylaştırabilir.

10. Kurumlarda sosyal hayattan kopuk yaşayan gençlere kurumlar arası işbirliği çerçevesinde tarihi ve kùltürümüzü, camilerimizi tanıtan geziler düzenlenebilir.
11. Dini danışman, üniversite öğrenciler ile işbirliği içinde burada dışarıdan okuyan öğrencilerin derslerine yardımcı olmak üzere çeşitli ortak projeler üretebilir. Örneğin Boğaziçi üniversitesinin yetiştirme yurdunda kalan öğrenciler için gülen gözler projesi gibi projeler üretilebilir. Burada çalışan dini danışmanın bu organizasyonlara öncülük etmesi önemlidir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR:

- ACAR Baltaş Zuhul, *Stres ve Başaçıkma Yolları*, 21.b., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2002.
- ADLER Alfred, *Yaşamın Anlamı ve Amacı*, (çev. Kamuran Şipal), 6.b., İstanbul, Say Yayınları, 2003.
- AKYÜZ Emine, *Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*, Ankara, MEB Yayınları, 2000.
- AKER Tamer, *Psikososyal Travmaya Yaklaşım*, Bu kitap Temel Sağlık Hizmetlerinde Psikososyal Travmaya Yaklaşım Eğitim Programı (TREP) Kapsamında PAREM (Psikiyatrik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi) ve DABATEM (Davranış Bilimleri Araştırma ve Tedavi Merkezi), İstanbul, Mutlu Ofset, 2000.
- AKKOYUN Füsün, *Gestalt Terapi*, Ankara, Nobel Yayınları, 2001.
- AKOL Osman Korkut, *Kimsesiz Çocuklar*, Ankara, Örnek Matbaası Yayınları, 1950.
- ALTINKÖPRÜ Tuncel, *Genç Kız Psikolojisi ve Cinselliği*, 13. b., İstanbul, Hayat Yayınları, 2003.
- ALLPORT Gordon, *Birey ve Dini*, (çev. Bilal Sambur), Ankara, Elis Yayınları, 2004.
- ARIK İsmail Alev, *Motivasyon ve Heyecana Giriş*, İstanbul, Çantay Yayınları, 1996.
- ARNOLD William V., *Introduction to Pastoral Care*, USA, Westminster Pres, Pennsylvania, John Knox Pres, Philadelphia, 1982.
- ATABEK Erdal, *Kuşatılmış Gençlik*, 17.b., İstanbul, Altın Kitapları, 1999.
- ATABEK Erdal, *Erken Büyüyen Çocuklar*, İstanbul, Altın Kitapları, 2002.

- ATKINSON Rita L., Richard C. Atkinson, Ernest R. Hilgard, *Psikolojiye Giriş*, (çev. Kemal Atakay, Mustafa Atakay, Aysun Yavuz), İstanbul, Sosyal Yayınları, 1995.
- AY Mehmet Emin, *Yüksek Öğretimde Rehberlik*, 2. b., İstanbul, Düşünce Yayınları, 2005.
- AYDIN Ayhan, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, 2. b., İstanbul, Alfa Yayınları, 2000.
- AYTEN Ali, *Tanrı'ya Sığınmak Dini Başa Çıkma Üzerine Pisko – Sosyal Bir Araştırma*, İstanbul, İz Yayınları, 2012.
- BAHADIR Abdülkerim, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2002.
- BALLAR Suat, *Türk Hukukunda Sosyal Hizmet ve Çocuklar*, İstanbul, Bilimsel Yayınları, 1988.
- BARDAKOĞLU Ali, *21.yy Türkiye'sinde Din ve Diyanet*, Der. Ömer Menekşe, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- BAŞARAN İbrahim Ethem, *Eğitim Psikolojisi*, 5. b., Ankara, Gül Yayınları, 1996.
- BAYMUR Feriha, *Genel Psikoloji*, 14.b., Ankara, İnkılap Yayınları, 1994.
- BEBEK Adil, *Din ve Düşünce Açısından Dua*, İstanbul, Rağbet Yayınları, 1998.
- BECK Aaron T., *Bilişsel Terapi ve Duygusal Bozukluklar*, (çev. Veysel Öztürk ve Aysun Türkcan), 2. b., İstanbul, Litera Yayınları, 2008.
- BIÇAK Canan Aydın, *Kadın ve Aileye Yönelik Çalışmalar – 2007-2009*, Ankara, DİB Yayınları, 2010.
- BOVET Pierre, *Din Duygusu ve Çocuk Psikolojisi*, Cep Kitapları: 7, (çev. Selahattin Odabaş), Ankara, İş Bankası Kültür Yayınları, 1958.
- BOWBLY John, *Bağlanma*, (çev. Tuğrul Veli Soylu), İstanbul, Pinhan Yayınları, 2012.
- BUDAK Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2000.
- BUHARİ Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l- Buhari*, İstanbul, 1972.
- BULUT AYTEKİN, *Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*, Ankara TDVY, 2011.

- BULUT Işıl, *Sosyal Hizmet Uygulamaları El Kitabı*, Ankara, Başkent Üniversitesi S.B.F. Sosyal Hizmetler Bölümü, 2006.
- BURGER Jerry M., *Kişilik*, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2006.
- CARREL Alexis - Ali Şeriatî, *Dua*, İstanbul, Birleşik Yayınları, 1999.
- CEBECİ Suat, *Dini Danışma ve Rehberlik*, Ankara, DİB. Yayınları, 2012.
- CERTEL Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Ankara, Andaç Yayınları, 2003.
- CERTEL Hüseyin, *Suçlularda Dine Dönüş*, Ankara, Nobel Yayınları, 2009.
- CEVİZCİ Ahmet, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2000.
- CILGA İbrahim, *Bilim ve Meslek Olarak Türkiye’de Sosyal Hizmet*, S.16, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları, 2004.
- CILGA İbrahim, *Korunmaya Muhtaç Gençlerin Sorunları ve Yetiştirme Yurtları*, Ankara, T.C. Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Gençlik Hizmetleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1989.
- CLEBSCH William A. - Charles R. Jaekle, *Pastoral Care in Historical Perspective*, Rowman Littlefield Publishers, 1994.
- CLINEBELL Howard, *Basic Types of Pastoral Care & Counseling: Resources for The Ministry of Healing & Growth*, (Completely Revised and Enlarged) Nashville, Abingdon Press, 1984.
- COLE Luella - John J.B. Morgan, *Çocukluk ve Gençlik Psikolojisi*, (çev. Belkıs Halim Vassaf), 2.b., İstanbul, MEB. Yayınları, 1975.
- COREY Gerald, *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*, çev. Tuncay Ergene, Ankara, Metis Yayınları, 2008.
- CÜCELOĞLU Doğan, *İnsan ve Davranışı*, 8.b., İstanbul, Remzi Kitabevi, 1998.
- ÇENGELCİ Ethem, *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu*, Ankara, Aydınlar Matbaacılık Yayınları, 1998.
- ÇENGELCİ Ethem, *Cumhuriyet Türkiye’sinde Sosyal Hizmetlerin Örgütlenmesi*, Ankara, Şafak Kitabevi Yayınları, 1996.

- DALAT Ziya, *Çocuk ve Genç Ruhu*, 2.b., Ankara, Yeni Matbaa, 2.b., Ankara, 1955.
- DEMİR Orhan, *Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi*, İstanbul, Düşünce Kitabevi, 2004.
- DOEHRING Carrie, *The Practise of Pastoral Care*, ABD, Westminster John Knox Press, 2006.
- EGAN Gerard, *Psikolojik Danışmaya Giriş (Kişilerarası İlişkiler Kurmada ve Kişisel Yardım Hizmetini Vermede Sistematik Bir Model)*, (ed.) Füsün Akkoyun, (çev. Füsün Akkoyun, Veli Duyan, Berrin Eylem, Fidan Korkut), California, Brooks / Cole Publishing Company, Monterey, A Division of Wadsworth Publishing Company, Inc., 1975.
- EKŞİ Aysel, *Çocuk, Genç, Ana - Babalar*, İstanbul, Bilgi Yayınları, 1990.
- ERİKSON Erik H., *İnsanın Sekiz Çağı*, (çev. Bedirhan Üstün, Vedat Şar), Ankara, Birey ve Toplum Yayınları, 1984.
- ESKİN Mehmet, *Sorun Çözme Terapisi*, 2. b., Ankara, HYB Yayınları, 2011.
- FRANKL Viktor, *Duyulmayan Anlam Çığığı*, (çev. Selçuk Budak), Ankara, Öteki Yayınları, 1994.
- FREUD Sigmund, *Psikanaliz Nedir ve Beş Konferans*, Bozak Yay., çev. Kamuran Şipal, İstanbul, 1975.
- FREUD Sigmund, *Psikanaliz Üzerine*, 4. b., İstanbul, (çev. A. Avni Öneş), Say Yayınları, 1983.
- FREUD Sigmund, *Ruh Çözümlemesine Yeni Giriş Konferansları*, (çev. Emre Kapkın-Ayşen Tekşen Kapkın), İstanbul, Payel Yayınları, 1998.
- FREUD Sigmund, Oskar Pfister, *Psychoanalysis and Faith*, (ed.) Heinrich Meng, Ernst L. Freud, (çev. Eric Mosbecher), Basic Books, Inc Publishers, 1963.
- FRIEDLANDER Walter A., *Sosyal Hizmetin Kavram ve Metodları*, (çev. Elkin Besin), Ankara, Sağlık Bakanlığı Yayınları, 1965.
- FROMM Erich, *Sevme Sanatı*, (çev. Yurdanur Salman), 10. b., İstanbul, Payel Yayınları, 1995.

- GANDER, Mary J, Harry W. Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, (çev. Ali Dönmez, Nermin Çelen), (ed.) Bekir Onur, 4.b., Ankara, İmge Yayınları, 2001.
- GENÇTAN Engin, *Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar*, 7. b., İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993.
- GENÇTAN Engin, *Psikanaliz ve Sonrası*, İstanbul, Metis Yayınları, 2002.
- GERKİN Charles V., *An Introduction to Pastoral Care*, Nashville, Abingdon Press, 1997.
- GRANT Wendy, *13-19 Yaşları Arasındaki Gençler*, (çev. Şerife Küçükbal), Ankara, HYB Yayınları, 1999.
- GÖKÇE Birsen, *Memleketimizde Cumhuriyet Devrinde Kimsesiz Çocuklar Sorunu*, Ankara, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, 1971.
- GÖKÇE Birsen, *Cumhuriyet Döneminde Çocuk ve Gençlere Ait Yasal Düzenlemeler ve Yayınlar*, Ankara, TC Başbakanlık Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, 1983.
- GÜNDÜZ Turgay, *İslam Gençlik ve Din Eğitimi*, İstanbul, Düşünce Yayınları, 2003.
- HACKNEY Harold, Sherry Cormier, *Psikolojik Danışma İlke ve Teknikleri: Psikolojik Yardım Süreci El Kitabı*, (çev. Tuncay Ergene, Seher Aydemir Sevim), Ankara, Mentis Yayınları, 2008.
- HATEMİ Hüseyin, *Medeni Hukuk Tüzel Kişilikleri, Eski Vakıflar*, C. I, İstanbul, İÜ Hukuk Fakültesi Yayınları, 1979.
- HELMSTTER Shad, *İçe Dönük Konuşmanın Gücü*, (çev. Betül Çelik), 5.b., İstanbul, Sistem Yayınları, 1998.
- HERMAN Judith, *Travma ve İyileşme (Şiddetin Sonuçları Ev İçi İstismardan Siyasi Teröre)*, (çev. Tamer Tosun), İstanbul, Literatür Yayınları, 2007.
- HÖKELEKLİ Hayati, *Din Psikolojisi*, Ankara, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- HÖKELEKLİ Hayati, *Psikolojiye Giriş*, İstanbul, Düşünce Kitabevi, 2008.
- HÖKELEKLİ Hayati –Hüseyin Peker - Faruk Karaca - Abdülkerim Bahadır, Ali Ulvi Mehmedoğlu, *Din Psikolojisi*, (ed.) Hayati Hökelekli, 5.b., Eskişehir, Açıkoğretim Üniversitesi Yayınları, 2014.

- HUGHES Daniel A., *Facilitating Developmental Attachment, The Road to Emotional Recovery and Behavioral Change in Foster and Adopted Children*, London, Jason Aronson, Inc, 1997.
- JACOBI Jolande, C.G., *Jung'un Psikolojisi*, (çev. Mehmet Arap), İstanbul, İlhan Yay., 2002
- JERSILD Arthur T., *Gençlik Psikolojisi*, (çev. İbrahim N. Özgür), 3.b., Takıoğlu Matbaacılık, 1978.
- JERSILD Arthur T., *Çocuk Psikolojisi*, (çev. Gülseren Gökçe), Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1979.
- JONES Richard Nelson, *Basic Counselling Skills A Helper's Manual, Temel Psikolojik Danışma Becerileri Yardımcınının El Kitabı*, (çev. Gamze Sert), 3.b., Ankara, Nobel Yayınları, 2013.
- JUNG Carl Gustav, *Analitik Psikoloji*, (çev. Ender Gürol), İstanbul, Payel Yayınları, 1997.
- KAĞITÇIBAŞI Çiğdem, *Kültürel Psikoloji ve Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*, İstanbul, Evrim Yayınları, 2000.
- KARACA Faruk, *Ölüm Psikolojisi*, İstanbul, Beyan Yayınları, 2003.
- KEPÇEOĞLU Muharrem, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Geliştirilmiş 7. b., Ankara, Kadioğlu Matbaa, 1993.
- KILAVUZ Akif, *Yaşlanma Dönemi Din Eğitimi*, Bursa, Arasta Yayınları, 2003.
- KOÇ Mustafa, *Manevi (Psikolojik) Danışmanlık Müslüman Türk Diasporası Örneği*, Bursa, Emin Yayınları, 2014.
- KONGAR Emre, *Sosyal Çalışmaya Giriş*, Ankara, Sabev Yayınları, 2007.
- KOPLEWICZ Harold S., *Nesi Var Bu Çocuğun*, (çev. Sinem Gül), İstanbul, Varlık Yayınları, 2004.
- KOŞAR Nesrin G., *Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refah Alanı*, 2.b., Ankara, Selvi Yayınları, 1992.
- KOŞTAŞ Münir, *Üniversite Öğrencilerinin Dine Bakışı*, Ankara, TDVY., 1995.

- KÖKNEL Özcan, *Kimliğini Arayan Gençliğimiz*, İstanbul, Altın Kitapları, 2001.
- KÖROĞLU Ertuğrul, Hakan Türkçapar, *Psikoterapi Yöntemleri Kuramlar ve Uygulama Yönergeleri*, Ankara, HYB Yayınları, 2009.
- KÖSE Ali, *Neden İslam'ı Seçiyorlar*, İstanbul, İSAM Yayınları, 1997.
- KÖSE Ali, *Freud ve Din*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2005.
- KÖYLÜ Mustafa, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, Samsun, Etüt Yayınları, 2000.
- KROGER Jane, *Identity in Adolescence, The Balance Between Self and Other*, USA, Published in USA Canada by Routledge, 1996.
- KULA Naci, *Kimlik ve Din*, İstanbul, Ayıışığı Kitapları, 2001.
- KULA Naci, *Bedensel Engellilik ve Dini Başaçıkma*, İstanbul, Dem Yayınları, 2005.
- KULAKSIZOĞLU Adnan, *Ergenlik Psikolojisi*, 5. b., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2002.
- KUZGUN Yıldız, *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, 11. b., Ankara, Nobel Yay, 2011.
- KÜÇÜKCAN Talip, Ali Köse, *Doğal Afetler ve Din*, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- LONGMAN – METRO, *Büyük İngilizce - Türkçe - Türkçe - Sözlük*.
- LARTEY Emmanuel Yartekwei, *In Living Color: An Intercultural Approach to Pastoral Care and Counseling*, 2.b., London & New York: Jessica Kingsley Publishers, 2003.
- LAZARUS Richard S., Susan Folkman, *Stress Appraisal and Coping*, New York, Spinger, Publishing Company, 1984.
- LIDDEL Peter G., *A Handbook or Pastoral Counseling*, London: Mourbray, 1983.
- LYNCH Gordon, *Pastoral Care & Counselling*, London, Sage Publications, 2002.
- MARINIER Pierre, *Dua Üzerine Düşünceler*, (çev. Sadık Kılıç), İzmir, Nil Yayınları, 1990.
- MASLOW Abraham, *İnsan Olmanın Psikolojisi, (Toward A Psychology of Being)*, (çev. Okhan Gündüz), İstanbul, Kuraldışı Yayınları, 2001.

- MERRIAM Sharan B., *Nitel Araştırma*, (çev. Selahattin Turan), Ankara, Nobel Yayınları, 2013.
- MEYEROVITCH Eva de Vitray, *Duanın Ruhu*, (çev. Cemal Aydın), 2. b., İstanbul, Şule Yayınları, 1990.
- MÜSLİM, b. Haccac el-Kuşeyri en-Neysâbü'rî; Sahihu Müslim, Beyrut, 1955, Vasiye
- ORVIN George, *Ergenlik Çağındaki Çocuğunuzu Anlamanın Yolları*, (çev. Ayşe Güran), Ankara, HYB Yayınları, 1997.
- ÖZBAYDAR Belma, *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul, Baha Matbaası, 1970.
- ÖZDEMİR Saadettin, *Korunmaya Muhtaç Gençlerin Din Öğretimi İhtiyaçları*, Isparta, Tuğra Matbaası, 2002
- ÖZDEMİR Şuayip, *Cezaevlerinde Din Eğitimi*, İstanbul, Arı Sanat Yayınları, 2006.
- ÖZDOĞAN Öznur, *İsimsiz Hayatlar*, Ankara, Lotus Yayınları, 2005.
- PAKALIN Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, İstanbul, MEB Yayınları, 1993.
- PARGAMENT, Kenneth I., *The Psychology of Religion and Coping, Theory Research Practise*, New York, The Guilford Press, 1997.
- PEKER, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Samsun, Aksiseda Matbaası, 2000.
- PINCUS Allen, Anne Minahan, *Social Work: Model and Method*, Peacock Publishing, 1973.
- PİAGET Jean – Barbar İnhelder, *The Psygology of The Child*, (çev. Halen Weaver), New York, Basic Books, 1969.
- POLAT Oğuz, *Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı -I*, Ankara, Seçkin Yayınları, 2007.
- REINECKE Mark A., Frank M. Dattilio, Arthur Freeman, *Çocuklar ve Ergenlerle Bilişsel Terapi, Klinik Uygulamalar İçin Bir Vakıa Kitabı*, İstanbul, Litera Yayınları, 2015.
- ROGERS Carl R., *Kişi Olmaya Dair*, İstanbul, Okuyan Us Yayınları, 2012.
- SAYAR Kemal - Mehmet Dinç, *Psikolojiye Giriş*, İstanbul, Dem Yayınları, 2008.

- SELÇUK Mualla, *Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2003.
- SEROZAN Rona, *Çocuk Hukuku*, İstanbul, Beta Yayınları, 2000.
- SEVERİN Gerard, *Ergenlik Çağının Tehlikeleri*, Ankara, Çocuk ve Aile Kitapları, 2000.
- SEYYAR, Ali, *Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım*, Ankara, Şefkat Elleri Yayınları, 2007.
- SEYYAR, Ali, *Manevi Sosyal Hizmetler*, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2008.
- SEYYAR Ali, *Tıbbi Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım*, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2010.
- SHARF Richard S., *Psikoterapi ve Psikolojik Danışma Kuramları, Kavram ve Örnek Olaylar*, (çev., Nilüfer Voltan Acar), 5.b., Ankara, Nobel Yayınları, 2014.
- SOMMERS John Flanagan, Ritta Sommers Flanagan, *Klinik Görüşme*, (çev. Gülçin Akbaş, Leman Korkmaz), İstanbul, İthaki Yayınları, 2015.
- SOYSALDI Mehmet, *Kuran'da Dua*, İstanbul, Şule Yayınları, 1999.
- SPITZ Rene Arpad, "Hospitalism - An Inquiry Into the Genesis of Psychiatric Conditions in Early Childhood" *Psychoanalytic Study of the Child*, 1945.
- ŞEKER, Aziz, *Sosyal Çalışma Mesleği*, Ankara, Sabev Yayınları, 2008.
- ŞEMİN Refia, *Gençlerimizin Psiko – Pedagojik Problemleri*, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1973.
- ŞEMİN Refia, *Çocukta Ahlaki Davranış ve Ahlaki Yargı*, 2. b., İstanbul, Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1979.
- ŞENER Sami, *Türkiye'de Gençlik Olayı*, İstanbul, Timaş Yayınları, 1991.
- ŞENTÜRK Habil, *İslami Hayatın Psikolojik Temelleri*, 2. b., Isparta, Tuğra Ofset, 2008.
- ŞİRİN Turgay, *Dini Danışma ve Rehberlik İhsan Modeli*, İstanbul, Mim Akademi Yayınları, 2014.
- TAN Hasan, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, 6. b., İstanbul, Alkım Yayınları, 1992.
- TAN Hasan, *Psikolojik Yardım İlişkileri, Psikolojik Danışma ve Psikoterapi*, 4.b., Ankara, Nobel Yayınları, 2014.
- TARHAN Nevzat, *İnanç Psikolojisi*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2009.

- TEMEL Fulya - Ayşe Aksoy, *Ergen ve Gelişimi*, Ankara, Nobel Yayınları, 2001.
- TOMANBAY İlhan, *Sosyal Olmak*, Ankara, SABEV Yayınları, 2007.
- TOPALOĞLU Bekir, *Kelam İlimine Giriş*, 5. b., Damla Yayınları, 1996.
- TOPUZ İlhan, *Din Görevlilerinin Manevi Danışmanlık Yeterlilikleri*, Isparta, Manas Yayınları, 2014.
- TOSUN Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Ankara, PegemeA Yayınları, 2002.
- TURGUT Mustafa, *Çocuklara Yönelik Programlar ve Bu programlarda Yayımlanan Reklamların İçerik Analizi Araştırması*, TC. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2009.
- TÜRKÇAPAR Hakan, *Bilişsel Terapi*, 7.b., Ankara, HYB Yayınları, 2014.
- UYSAL Veysel, *Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum, Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, İstanbul, M.Ü.İ.F. Yayınları, 1996.
- YALOM Irvin, *Grup Psikoterapisinin Teori ve Pratiği*, (çev. Ataman Tangör - Özgür Karaçam), İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2002.
- YAZGAN Turan, *Görüşler*, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1977.
- YAVUZER Haluk, *Çocuk Psikolojisi*, 24. b., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2003.
- YÖRÜKOĞLU Atalay, *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunları*, 11. b., Ankara, Özgür Yayınları, 2000.

MAKALELER:

- ABUZAR Celil, “Şanlıurfa’da Değişen Toplumsal Yapıda Taziye Geleneği,” *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.10, S. 2.
- ADIGÜZEL Abdullah, “Kız Çocuklarının Okullaşma Engelleri ve Çözüm Önerileri (Şanlıurfa Örneği),” *EKEV Akademik Dergisi*, 17, S.56.
- AĞIRMAN Cemal, “Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları”, *Çocuk Sorunlar ve İslam Sempozyumu (içinde)*, İstanbul, Ensar Yayınları, 2010, ss.93-94.
- AHIÖĞLU Lindeberg Nihan, “Piaget ve Ergenlikte Bilişsel Gelişim”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C.19, S.6, Ocak 2011.

- AKSOY Alper - Kültegin Ögel, “Kendine Zarar Verme Davranışı”, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 4, 2003.
- AKSOY Alper - Kültegin Ögel, “Sokakta Yaşayan Çocuklarda Kendine Zarar Verme Davranışı ve Madde Kullanımı”, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*: 6, 2005, ss. 163-169.
- AKTEPE Evrim, “Çocukluk Çağı İstismarı”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, Current Approaches in Psychiatry, 2009, ss.95-119.
- AKYÜZ Emine, “Medeni Kanuna Göre Çocuğun Ana Babasından Korunması”, *Aile ve Toplum*, C.1, S.2, 1991.
- AMES Elinor W., Kim Chisolm - Lianne Fisher - Sara J. Morison - Susan Thompson, Henry Mainemer, *The Development of Romanian Orphanage Children Adopted to Canada*, Final report to the National Welfare Grants Program, Human Resources Development, Canada, 1997.
- ALTAŞ Nurullah, “Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri”, (Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Deneme), *A.Ü. İ.F.D.*, C. XXXIX, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1999, ss. 599-659.
- ALTAŞ Nurullah, “Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri”, *A.Ü.İ.F. D.*, C., 41, Ankara, 2000, ss.327-350.
- ALTAŞ Nurullah, “Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri”, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri (içinde)*, Ankara, Gündüz Yayınları, 2012, ss.171-186.
- ALTSCHULER Sandra, John Poertner, “The Child Health and İllness Profile-Adolescent Edition: Assessing Well-Being in Group Homes or Institutions”, *Child Welfare*, S. 81(3), 2002, ss.495-513.
- ARI Abdüsselam, “yetim” md., *TDVİA (içinde)*, C.43, 2013, ss. 501-503.
- ARICI Asude, “Ergenlerde Dini Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua”, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi (İçinde)*, (ed.) Hayati Hökelekli, İstanbul, Dem Yayınları, 2006.

- ARICI Kadir, “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Sosyal Hizmetlerin Yeniden Yapılandırılması”, *I. Sosyal Hizmetler Şurası*, Ankara, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yayınları, 2004.
- ARIK İ. Alev, Gül Görüş “Farklı Ortamlarda Bilişsel Gelişim”, *İstanbul Üniversitesi Tecrübi Psikoloji Çalışmaları*, C. 18, 1990, ss. 11-21.
- ARNAZ Zuhul, “Koruyucu Aile Bakımındaki Çocuğun Gelişim Özellikleri Ana Yoksunluğunun Çocuk Gelişimi Üzerindeki Etkileri Açısından Koruyucu Aile Bakımın Kurum Bakımı ile Karşılaştırılmalı İncelenmesi”, *Hacettepe Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, C.1, S.2 -3, Ankara, 1983.
- ARSLAN Mustafa, “Dindarlık Farklılaşması ve Popüler Dindarlık”, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi (içinde)*, (ed.) Ünver Günay & Celaleddin Çelik, Adana, Karahan Yayınları, 2006.
- AŞIK Elif, Fatma Eker, “Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Sorunları ve Başetmeleri”, *Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fak Dergisi*, 16 / 1, 2014; ss. 20-31.
- AŞIKOĞLU Nevzat Yaşar, “Din Hizmetlerinin Sunumunda Alternatif Yöntem: Dini Danışmanlık”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (içinde)*, C.2, Ankara, 2008, ss.439-446.
- ATALAY Tuna, “Türkiye Cumhuriyetinin Demokratik Bir Cumhuriyet Olarak Gelişmesinde Sosyal Hizmetler ve Sosyal Yardımların Yeri ve Önemi”, *Sosyal Hizmetler Dergisi*, C. I, S. 9, Haziran 1999.
- AY Mehmet Emin , “Kuran’da Gençler ve Gençlik Değerleri”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi II (içinde)*, İstanbul, Ensar Yayınları, 2003.
- AYDEMİR Elvan, “Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler”, *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Raporları*, No: 11-8, USAK Derneği Yayınları, 2011.
- AYHAN Halis - Hakkı Maviş, “Darüşşafaka” md., *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. IX., İstanbul, TDVY., 1994,

- AYTEN Ali, Gülüşan Göcen, Kenan Sevinç, Eyyüp E. Öztürk, “Dini Başa çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyet İlişkisi”, *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 12, S. 2, 2012.
- AVCI Ayşe, Ayşegül Yolga Tahiroğlu, “Cinsel İstismar”, *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı (içinde)*, (ed.) Ayla Aysev, Yasemen Taner, İstanbul, Golden Print, 2007, ss. 721-736.
- BAHAR Güven, Haluk Savaş - Aynur Bahar, “Çocuk İstismarı ve İhmali: Bir Gözden Geçirme”, *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, C. 4, S.12, 2009.
- BALEY Justin, Jefferey A. Hayes, “Religious Attributions of Empirical Literature and Development of an Instrument”, *Counseling and Values*, Volume 43, S. 1, 1998, ss.49 -62.
- BANDURA Albert, “Social Cognitive Theory in Cultural Context”, *Applied Psychology*, Volume 51, Issue 2, April 2002, ss.269-290
- BAYOĞLU Ayşe Sezen - Eda Purutçuoğlu, “Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Gelecek Beklentileri ve Sosyal Destek Algıları”, *Kriz Dergisi*, S. 18 (1).
- BAŞAR Serpil, “Diyanet İşleri Başkanlığının Yürüttüğü Cami Dışı Din Hizmetleri Kapsamında Hastanelerde Din Hizmeti İhtiyacı”, *Diyanet İşleri Başkanlığı I. Din Hizmetleri Sempozyumu (içinde)*, 3-4 Kasım 2007, C.1, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008, ss.620-646.
- BEDEL Ahmet - Ramazan Arı, “Kişiler Arası Sorun Çözme Beceri Eğitiminin Yetiştirme Yurdunda Yaşayan Ergenlerin Yapıcı Problem Çözme ve Sürekli Öfke Düzeylerine Etkisi”, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, S.1, 2011.
- BEKTAŞ Yelda, “Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışma Yeterlilikleri ve Psikoloji Danışmanın Eğitimdeki Yeri”, *Ege Eğitim Dergisi*, S. (7) 1, 2006, ss.45-56.
- BELSKY Jay, “Etiology of Child Maltreatment: A Developmental-Ecological Analysis”, *Psychological Bulletin*, 114 (3), 1993, ss. 413-434.
- BİNGÖL Orhan, “Genel Bağlarıyla Sosyal Hizmet ve Toplum”, *Mavi Atlas*, S.5, 2015.
- BULUT Işıl, “Parçalanmış Aileden Gelen Çocukların Davranış Özellikleri Hakkında Bir Araştırma”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, C.1, S. 2-3, Ankara, 1983, ss.81-86.

- BULUT Işıl, Uğur Özdemir, “Yetiştirme Yurtları ve Gençlik Liderliği”, *Sosyal Hizmetler Dergisi*, C.1, S.7, Başbakanlık SHÇEK Yayınları, Ocak 1998.
- BUNTING Ian, “Pastoral Care at the end of the Twentieth Century”, *A History of Pastoral Care*, (ed.) G.R. Evans, London, Cromwell Press, 2000, ss. 387-388.
- BÜHLER Thomas Spiel, “Ergenlik Dönemine Toplu Bakış”, *Ergenlik Psikolojisi (içinde)*, (çev. Sezen Zeytinoğlu), (ed.) Bekir Onur, 2. b., Ankara, Hacettepe Taş Yayınları, 1987.
- CERTEL Hüseyin, “Dini Suçluluk Duygusu ve Savunma Mekanizmaları”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. I, Erzurum, 1996.
- CLOUSE Bonnidell, “Ergenlerde Ahlak Gelişimi ve Cinsellik”, çev.Turgay Gündüz, *U.Ü.İ.F.*, C.9, S. 9, Bursa, 2000, ss.715-753.
- CLAUSSEN Angelika H., Patricia M. Crittenden, “Physical and Psychological Maltreatment: Relations Among Types of Maltreatment” *Child Abuse & Neglect*, S.15 (1-2), 1991, ss. 5-18.
- CORNICK David, “Post-Enlightenment Pastoral Care: into the Twentieth Century”, *A History of Pastoral Care*, (ed.) G. R. Evans, London-Newyork, Cromwell Press, 2000.
- CILGA İbrahim, “ Sosyal Dışlanmanın Dinamiği, Bilimin, Mesleğin, Dışlanması ve Öngörüler”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, C. 20, S. 2, Ekim 2009.
- CILGA İbrahim, “Türkiye’de Gelişme Sürecinde Sosyal Politikalar ve Sosyal Hizmetler”, *Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Sosyal Hizmet Politikaları*, *Sosyal Hizmet Sempozyumu*, Haz. İlhan Tomanbay, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları, 2002.
- COŞKUNSEVER Asude, “Sosyal Hizmet Kurumlarında Vaaz/ Dini Danışmanlık, “Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu (17 -18 Aralık 2011)”, Ankara, DİB. Yayınları, 2013.
- CRAİN William C., “Erikson: Yaşamın Sekiz Evresi”, çev. Ali Dönmez, *Ergenlik Psikolojisi (içinde)*, (ed.) Bekir Onur, İstanbul, Hacettepe Taş Yayınları, 1987.

- ÇAKIR Gülfem, "Psikolojik Danışma Gruplarında Ekinliklerin Kullanılması" *Grupla Psikolojik Danışma Kitabı (içinde)*, (ed.) Ayhan Demir, Selda Koydemir, 3. b., Ankara, Pegem Akademi Yayınları, 2013.
- ÇAMUR Fatma Yüksel, "Küreselleşen Dünya'da İrşat Hizmetlerinde Yeni bir Alan: Dini Danışmanlık – Türkiye ve İngiltere Örnekleri", *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu (17-18 Aralık 2011)*, Ankara, DİB. Yayınları, 2013, ss.54-73.
- ÇENGELCİ Ethem, "Türkiye'de Sosyal Hizmetlerin Örgütlenmesi: Cumhuriyet Dönemi Gelişmeleri Üzerine Bir Değerlendirme", 2000'li Yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi, 4. *Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı*, Haz. Kasım Karataş, Ankara, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayınları, 1994, ss.281-292.
- ÇİFTÇİ Nermin, "Ahlaki Yargı Yetenekleri ve Eğitimi", İstanbul, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi II (içinde)*, İSAV Yayınları, 2003.
- ÇİFTÇİ Orhan, "Çocuğun Sosyalleşmesinde Aile'nin Rolü", *Aile ve Toplum*, C.1, S.2, 1991.
- DABSON Keith S. - David J. A., "Historical and Handbook of Cognitive - Behavioral Therapies" , *In: Handbook of Cognitive Behavioral Therapies*, (ed.) Keith S. Dobson, 3. b., New York, The Guilford Press, 2010, ss. 3-38.
- DAVİS Joanne L., Patricia A Petretic, Jackson, "The İmpact of Child Sexual Abuse on Adult İnterpersonal Functioning: A review and Synthesis of the Empirical Literatüre", *Agression and Violent Behavior*, Volume 5, Issue 3, ss.291-328.
- DENİZ M. Engin, "Ergenlerde Bağlanma Stilleri ile Çocukluk İstismarları ve Suçluluk Utanç Arasındaki İlişki" , *Eurasian Journal of Educational Research*, S. 22, 2006, ss. 89-99.
- DİLİK Sait, "Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Arasındaki İlişkiler", *A.Ü.S.B.F.D*, C. 35, S. 1, Ocak–Aralık 1980, ss. 73-84.
- DİNÇ Mehmet, "Çocuklarda Fiziksel İstismar", *Anne Baba Öğretmenler için El Kitabı, Çocuk Hakları Açısından Çocuk İhmali ve İstismarı (içinde)*, Haz. Mücahit Öztürk, İstanbul, Çocuk Vakfı Yayınları, 2011, ss. 55-73.

- DİNÇ YURTAL Filiz, “Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmet Türleri”, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik (içinde)*, (ed.) Alim Kaya, 6. b., Ankara, Anı Yayınları, 2009.
- DOWD E. Thomas, “Bilişsel – Gelişimsel Terapide Hipnozun Kullanımı”, *Bilişsel Terapi ve Uygulamaları (içinde)*, (çev. Hasan Hacak, Muhittin Macit, Ferruh Özpilavcı), (ed.) Tahir Özakkaş, İstanbul, Litera Yayınları, 2007.
- DOWDNEY Linda, “Childhood Bereavement Following Parental Death”, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, C.41 S.(7), 2000, ss. 819-830.
- DUMAN Bilal, “Attribution Theory”(Katkı=Anlam Yükleme Teorisinin) Öğrenme-Öğretme Sürecinde Öğrencilerin Öğrenilmiş Çaresizliği Üzerindeki Etkisi”, *13. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, Malatya, İnönü Üniversitesi, ss.129-131.
- DURULAP Ender - Pınar Çiçekoğlu, “ Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Yalnızlık Düzeylerinin İnternet Bağımlılığı ve Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.15, S.1.
- EROL Neşe, “Yuvalar Sorunun mu Yoksa Çözümün mü Parçası?” (ed.) Runa Uslu, *Koruma Altındaki Çocuklar (içinde)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Yayınları, Yayın no: IX. Ankara Üniversitesi Basımevi, 2004.
- ESKİN Mehmet, “Ergen Ruh Sağlığı Sorunları ve İntihar ile İlişkileri”, *Klinik Psikiyatri*, 2000.
- FASLER Irene R. - Maryann Amodeo - Margaret L. Griffin- Cassandra M. Clay - Michael A. Ellis “Predicting Long-Term Outcomes for Women Sexually Abused in Childhood: Contribution of Abuse Severity Versus Family Environment”, *Child Abuse Neglect*, Volume 29, Issue 3, 2005.
- FER Muslih, “Türkiye’de Sosyal Hizmetler”, *Sosyal Hizmet Dergisi*, C. II, S. 1, Mayıs 1966.
- FİNKEHOR David, Angela Browne, “The Traumatic Impact of Child Sexual Abuse: A Conceptualizatio”, *American Journal of Orthopsychiatry*, Vol 55(4), Oct 1985, ss.530-541.

- GİRGİN Günseli, “Çağdaş Eğitim Sisteminde Öğrenci Kişilik Hizmetleri ve Rehberlik”, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik (içinde)*, (ed.) Alim Kaya, 6. b., Ankara, Anı Yayınları, 2009.
- GİZİR Cem Ali, “Psikolojik Danışma Gruplarında Başlangıç Aşaması”, *Grupla Psikolojik Danışma Kitabı (içinde)*, (ed.) Ayhan Demir, Selda Koydemir, 3. b., Ankara, Pegem Akademi Yayınları, 2013.
- GÖKÇEARSLAN Çifci Elif, “Türkiye’de Dünyada Korunmaya ihtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Tarihsel Gelişimi”, *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, C.5, S. 19, 2009.
- GEERAERT Liesl, Wim Van den Noortgate, Hans Grietens, Patrick Onghena, “The Effects of Early Prevention Programs for Families with Young Children at Risk for Physical Child Abuse and Neglect: A meta-Analysis” *Child Maltreatment*, Volume: 9, Issue 3, Sage Publications, 2004, ss. 277-291.
- GÜLER Nuran, Sultan Uzun, Zeynep Boztaş, Sevinç Aydoğan, “Anneleri tarafından Çocuklara Uygulanan Duygusal ve Fiziksel İstismar / İhmal Davranışı ve Bunu Etkileyen Faktörler”, *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, S.24 (3), 2002, ss.128-134.
- GÜNER İlkey, Savaş Güner, Mehmet Hamdi Şahan, “Çocuklarda Sosyal ve Medikal Bir Problem; İstismar”, *Van Tıp Dergisi*, C.17, S.3, Temmuz 2010, ss.108-113.
- GÜNEY Melike, “Ergenlik Dönemi Depresyonları”, *Psikiyatri Dünyası*, 1998, S. 2.
- GÜRSES İbrahim, “Yükleme Teorisi ve Din İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *U.Ü.İ.F.D*, C. 17, S.2., 2008, ss.359-377.
- GÜVEN Mehmet, “Okullarda Rehberlik Servisleri ve Hizmetleri”, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik (içinde)*, (ed.) Alim Kaya, 6. b., Ankara, Anı Yayınları, 2009.
- HAYTA Akif “U.Ü.İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İbadet ve Ruh Sağlığı – Psiko – Sosyal Uyum İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”, *U.Ü.İ.F.D*, S.9, Bursa, 2000.
- HAYTA Akif, İbadetler ve Ruh Sağlığı”, *Gençlik Din ve Değerler (içinde)*, (ed.) Hayati Hökelekli, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2002.

- HAYTA Akif, “Anneden Allah’a Bağlanma Teorisi ve İslâm’da Allah Tasavvuru”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C.4, S.12, 2006, ss. 29-63.
- HEFLİN Anne Hope, Esther Deblinger, “Cinsel İstismara Uğramış Travma Sonrası Stres Bozukluğu Olan Ergenlerin Tedavisi” (içinde), *Çocuklar ve Ergenlerle Bilişsel Terapi*, İstanbul, Litera Yayınları, 2015.
- HERGÜNER Sabri, “Duygusal istismar ve ihmal”, *Anne Baba Öğretmenler için El Kitabı, Çocuk Hakları Açısından Çocuk İhmali ve İstismarı (içinde)*, Haz. Mücahit Öztürk, İstanbul, Çocuk Vakfı Yayınları, 2011, ss. 41-55.
- HILYARD Kathryn L., David A. Wolfe, “Child Neglect: Developmental Issues and Outcomes” , *In: Child Abuse & Neglect*, Volume: 26 (6 -7), 2002, ss.679 – 695.
- HİÇDURMAZ Duygu, Fatma Öz, “Benliğin Bilişsel Yaklaşımla Güçlendirilmesi”, *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, Ankara, 2011.
- HORTAÇSU Nuran - Sibel Cesur - Atiye Oral, “Relation Between Depression and Attachment Styles in Parent and Institution-Reared Turkish Children”, *The Journal of Genetic Psychology*, 154 (3), ss. 329-337.
- HÖKELEKLİ Hayati, “Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler”, *Din Öğretimi Dergisi*, S.14, Ocak – Şubat, 1988.
- HÖKELEKLİ Hayati, “Gençlik ve Din”, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi (içinde)*, (ed.) Hayati Hökelekli, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2002, ss.9-31.
- İŞİKOĞLU Nesrin, “Eğitimde Nitel Araştırma”, *Eğitim Araştırmaları*, 20, ss. 158 – 165.
- İBN MANZUR, “ytm” md., *Lisanu’l Arab*, C. XII, Beyrut,1994.
- İBN MANZUR, “acy” md., *Lisanu’l Arab*, C. XV, Beyrut,1994.
- İBN MANZUR, “ltm” md., *Lisanu’l Arab*, C. XII, Beyrut,1994.
- İLİK İ. Bülent, “Türkiye’de Sosyal Hizmet Uygulamaları ve Yeni Hizmet Önerileri”, *Avrupa Birliği Sürecinde Sosyal Hizmet Politikaları, Sosyal Hizmet Sempozyumu 2000*, Haz. İlhan Tomanbay, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları, 2002.

- İNANÇ Tefvik, Akın Doğan, “Sosyal Hizmet Kavramı ve Yaşlılık”, *I. Sosyal Hizmetler Şurası*, Ankara, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2004.
- İŞERİ Elvan, “Cinsel İstismar”, *Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Temel Kitabı (içinde)*, (ed.) Füsün Çuhadaoğlu Çetin, Ayşen Coşkun, Elvan İşeri, Süha Miral, Nahit Motavallı, Berna Pehliavntürk, Tümer Türkbay, Runa Uslu, Fatih Ünal, Ankara, Hekimler Birliği Yayınları, 2008, ss. 470-477.
- JOSEPH Stephen, P. Alex Linley “Positive Adjustment to Threatening Events: An Organismic Valuing Theory of Growth Through Adversity”, *Review of General Psychology*, S.9, 2005.
- KAPLAN Sandra J., David Pelcovitz, Victor Labruna, “Child and Adolescent Abuse and Neglect Research: A Review of the Past 10 years. Part I: Physical and Emotional Abuse and Neglect”, *Journal of American Academic Child Adolescent Psychiatry*, S.38, 1999, ss.1214-1222.
- KARA Bülent, Ümit Biçer, Ayşe Sevim Gökalp, “Çocuk İstismarı”, *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, C.47, S. 2, Ankara, 2004, ss.140-151.
- KARACA Faruk, “Dindarlığın Etkileri”, *Din Psikolojisi (içinde)*, (ed.) Hayati Hökelekli, 5. b., Eskişehir, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2014.
- KARATAŞ Zeki, “İl Sosyal Hizmet Müdürlüklerinde Etkin Sosyal Hizmet Sunumu”, *Sosyal Hizmet ve Sosyal Dışlanma Sempozyumu (içinde)*, Haz. Gonca Polat Uluocak, Arzu İçağasıoğlu Çoban, Ankara, Haberal Eğitim Vakfı, 2009.
- KARACOŞKUN Doğan, “Din Görevlilerinin Bireylerin Dini Görünümlü Kişisel ve Sosyopsikolojik Problemlerine Katkı Sağlayabilme Yolları”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (içinde)*, Ankara, 2008.
- KAYA Talha, “Cezaevi Vaizliği” *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007) (içinde)*, C.2, Ankara, DİB Yayınları, 2008, ss. 156-163.
- KAYIKLIK Hasan, Kuran’daki Dualar Üzerine Psikolojik Bir Araştırma, *Ç.Ü.İ.F.*, Adana, S.1, 2000.
- KAYMAKCAN Recep, Turgay Şirin, “Bilişsel-Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımı ile Bütünleştirilmiş Dini Danışmanlık Modeli’nin Din Eğitimi Alan Erkek

Üniversite Öğrencilerinin Duyumluluk ve Sürekli Kaygı Düzeylerine Etkisi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C.11, S. 26, İstanbul, Dem Yayınları, 2013, ss. 111-148.

KILAVUZ Akif, “Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi”, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi (içinde)*, (ed.) Bekir Onur, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2002.

KILAVUZ Akif, “Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitimi”, *U.Ü.İ.F.D.*, C. 11, S.2, 2002, ss.59-72.

KIZGIN Yıldırım, Taner Dalgın “Atfetme Teorisi: Öğrencilerin Başarı ve Başarısızlıklarını Değerlendirmede Atfetme Farklılıkları”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.8, S.15, 2012.

KİM Maclean, “The Impact of Institutionalization”, *Development and Psychopathology*, Volume:15, ss.853-884.

KİMTER Nurten, “Dini İnanç, İbadet ve Duanın Umutsuzlukla İlişkisi Üzerine”, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi (içinde)*, (ed.) Hayati Hökelekli, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2002.

KOHLBERG Lawrence, Richard H. Hersh, “Moral Development: A Review of the Theory”, *Theory Into Practice*, Volume 16, Issue 2, 1977, ss.53 -59.

KOYDEMİR Selda, “Grubun Doğası ve Yapısı”, *Grupla Psikolojik Danışma (içinde)*, (ed.) Ayhan Demir, Selda Koydemir, 3. b., Ankara, Pegem Akademi Yayınları, 2013.

KÖK Mehmet “Yetiştirme Yurdunda Kalan Öğrencilerin Psikolojik Belirti Düzeylerinin Değerlendirilmesi”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.8, Denizli, Pamukkale Üniversitesi Yayınları, 2000, ss.78 - 84

KÖYLÜ Mustafa, “Ruh ve Beden Sağlığı ile Din İlişkisi Üzerine Yapılan Araştırmaların Bir Değerlendirmesi”, *O.M.Ü.İ.F.D.*, S.28, Samsun, 2010.

KULA Naci, “Gençlik Döneminde Kimlik ve Din”, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi (içinde)*, (ed.) Hayati Hökelekli, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2002.

- KULA Naci, “Gençlerde Izdırıp Tecrübesine Bağlı Dini Krizle Başaçıkmaya Yönelik Öneriler”, *Gençlik Dönemi ve Eğitimi II (içinde)*, İstanbul, Ensar Yayınları, 2003.
- KUŞ Elif, “Sosyal Bilim Metodolojisinde Paradigma Dönüşümü ve Psikolojide Nitel Araştırma”, *Türk Psikoloji Yazıları*, 10 (20), 2007, ss. 19-41.
- KUT Sema Kut, Gülten Özaltın, “Bakırköy Çocuk Yuvasında 3-12 Yaş Çocuklarının Davranış Sorunlarını Üzerine Bir Araştırma”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, C.5, S. 2-3, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Fakültesi Yayınları, 1987, ss.133-159.
- KUTLU Mustafa, “Yetiştirme Yurdu Yaşantısı Geçiren Lise Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeyleri”, *Türk Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi*, C.3, S.24.
- KUTLU Mustafa, “Bireyi Tanıma ve Bireyi Tanıma Teknikleri”, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik (içinde)*, (ed.) Alim Kaya, 6. Baskı, Ankara, Anı Yayınları, 2009.
- LA Mireada, “Mental, Health Religion & Culture”, *Journal of Theology*, S.31, Konu 2, Summer, 2003.
- LEAHY Robert L., “Bilişsel Terapi Müdahaleleri”, *Bilişsel Terapi ve Uygulamaları (içinde)*, (çev., Hasan Hacak, Muhittin Macit, Ferruh Özpilavcı), (ed.) Tahir Özakkaş, Litera Yayınları, İstanbul, 2007.
- MAYNARD Elizabeth A., Ricahard Gorsuch, Jeffry P. Bjork, “Religious Coping Style Concept of God & Personel Religious Variables in Threat, Loss & Challenge Situations” *JSSR*, Volume 40, NO: 1, March, 2001.
- MULLEN Paul E., Jessica L. Martin, Sarah E, Romans - Peter G. Herbison, “The Long-Term İmpact of The Physical, Emotional, and Sexual Abuse of Children: A Community Study”, *In: Child Abuse Neglect*, Volume: 20, 1996, ss.7-21.
- NELSON, James M., “Pastoral Counselling”, *Psychology, Religion and Sprituality*, Department of Psychology, New York, Valparaiso University, Springer-Verlag, LLC, September, 2009.
- NUHOĞLU Hidayet Y., “Darüleytam” md. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 8.

- NURCOMBE Barry, "Child Sexual Abuse I: Psychopathology", *Austarilan New Zealand Journal of Psychiatry*, Volume: 34, 2000, ss. 85-91.
- OK Üzeyir, "İnanç Bakım Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi", *I. Din Hizmetleri Sempozyumu, (3-4 Kasım 2007) içinde*, C. II, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008, ss. 550-574.
- OK Üzeyir, "İnanç Bakım Danışmanlığı ve Bir Model Geliştirme Denemesi", *Manevi Sosyal Hizmetler (İçinde)*, (ed.) Ali Seyyar, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2008.
- OK Üzeyir, "Dini Danışmanlık: Tanım ve Tarihi", *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, (ed.) Nurullah Altaş, Mustafa Köylü, Ankara, Gündüz Yayınları, 2014, ss. 35-54.
- ORNSTEIN Amy, "Self-Pathology in Childhood: Developmental and Clinical Considerations", *The Psychiatric Clinics of North America*, December, Volume 4(3), 1981, ss. 435-453
- ORAL Tuğçe, "Hasta Hakları", <http://www.Turkhukuksitesi.com>
- OVAYOLU Nimet - Özlem Uçan - Selver Serindağ, "Çocuklarda Cinsel İstismar ve Etkileri", *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, C.2, S.4, 2007, ss.13-22.
- ÖGEL Kültegin, "Sokakta Yaşayan Çocuklar", *Riskli Davranışlar Gösteren Çocuk ve Ergenler*, (ed.) Kültegin Ögel, İstanbul, Ajans Plaza Yayınları, 2007.
- ÖKTEN Şevket, "Gap Bölgesinin Sosyo Kültürel ve Yapısal Özelliklerinin Aile Yapısına Etkileri", *Aile ve Toplum*, C.8, S. 9, 2006.
- ÖZATEŞ Özge Sanem, "Sosyal Hizmet Etiğinin Felsefi Temelleri", *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, C. 21, S.1, Nisan 2010.
- ÖZDEMİR Saadettin, "Sosyal Hizmetlerde Çocuk ve Gençlerin Eğitim Hakları", *Birinci Sosyal Hizmetler Şurası*, Ankara, SHÇEK Yayınları, 2004, ss. 309-317.
- ÖZDEMİR Saadettin, "Cezaevlerinde Verilen Din Eğitiminin Yeterliliği Üzerine Bir Araştırma: Isparta-Burdur Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Isparta, S. 21, 2008.

- ÖZDEMİR Saadettin, “Sosyal Hizmetlerde Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri”, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri (içinde)*, (ed.) Nurullah Altaş ve Mustafa Köylü, Ensar Yayınları, 2014.
- ÖZDEMİR Saadettin, “Dini Sosyal Hizmetlerin Temelleri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, S.25, Mayıs 2012.
- ÖZDEMİR Şuayip, “Cezaevlerinde Din Hizmetlerinin Temel Problemleri”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, C.2, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008, ss.132-133.
- ÖZDEMİR Şuayip, “Cezaevlerinde Din Eğitimi ve Dini Danışmanlık”, *Dini Danışmanlık ve Din hizmetleri (içinde)*, Ankara, Gündüz Yayınları, 2012.
- ÖZDEMİR Saadettin, “Huzurevlerinde Din Eğitimi Hizmetlerinde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Önerileri”, *IV. Din Şurası III. Komisyon Tebliğleri*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2009.
- ÖZDOĞAN Öznur, “İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji”, *A.Ü.İ.F.D.*, C. XLVII, S.2., Ankara, 2006, ss.127-141.
- ÖZGÜR Özge, “Kurum Bakımı Altındaki Çocukları Anlamak ve Onlarla Çalışmak: Bağlanma Teorisinden Bir Bakış” *Journal Of New World Sciences Academy*, Volume 6, Number 1, Article Number: 3C0062, 2011.
- PARGAMENT Kenneth I., “God Help Me”, *Research in the Social Scientific Study of Religion*, Volume II, 1990.
- PARGAMENT Kenneth I. - Bruce W. Smith - Harold G. Koenig - Lisa Perez, “Patterns of Positive and Negative Religious Coping with Major Life Stressors”, *JSSR*, Volume 37 (4), December, 1998, ss.710-724.
- PARGAMENT Kenneth I., “Tanrım Bana Yardım Et: Din Psikolojisi Açısından Başa Çıkmanın Teorik Çatısına Doğru, (çev., A. Albayrak), *Tabula Rasa: Felsefe-Teoloji*, S.3 (9), 2003.
- PARLADIR Selahattin, “Dua”, *TDV. İslam Ansiklopedisi (içinde)*, C. IX, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s.532.

PEKER Hüseyin, “Olumlu Şahsiyet Özellikleri ve Din”, *OMÜİF Dergisi*, S.1, Samsun, 1986.

PEKER Hüseyin, “Suçlularda Dini Davranışlar”, *OMÜİF Dergisi*, S.4, Samsun, 1990.

PEKER Hüseyin, “Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri”, *Dini Danışmanlık ve Din hizmetleri (içinde)*, Ankara, Gündüz Yayınları, 2012, ss. 341-356.

PELENDECİOĞLU Betül, Sefa Bulut, “Çocuğa Yönelik Aile İçi Fiziksel İstismar”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*, Bolu, C.9, S.1, 2009, ss.49-62.

PERDAHLI Fiş Neşe, Meral Berkem, “Kayıp Yaşayan Çocuk ve Ergenlerin Davranışsal Özellikleri”, *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi*, C.12, S.1, 2005, ss. 19-23.

PİAGET Jean, “Ergenlikten Yetişkinliğe Bilişsel Gelişim”, (çev. Z.Sinem Kavasoglu), *Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.24, S.1, 1991, ss.259 -269

PİRİ Serpil - Elif Kabakçı, “Düşünce Eylem Kaynaşması, Yükleme Biçimleri, Depresif ve Obsesif Kompulsif Belirtiler Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi”, *Türk Psikiyatri Dergisi*, S.18 (2).

PUNTNAM, Frank W., “Ten-Year Research Update Review: Child Sexual Abuse”, *In: Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, S. 42 (3), 2003, ss. 269–279.

ROSENBERG Morris, Carmi Schooler and Carrie Schoenbach, “Self-Esteem and Adolescent Problems: Modeling Reciprocal Effects” *American Sociological Review*, Volume: 54, No: 6, Published by American Sociological Association, 1989, ss.1004–1018

SELVİ Yavuz, Pınar Güzel Özdemir, Abdullah Atlı, Songül Gündoğdu Kıran, “Aile İçi Cinsel İstismar Sonrası Zedelenmiş Cinsellik: Kompulsif Cinsel Davranışları Olan Bir Olgunun Sunumu”, *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, C. 24, S.1, Mart 2011.

SET Turan, Nezih Dağdeviren, Zekeriya Aktürk, “Ergenlerde Cinsellik”, *Genel Tıp Dergisi*, 16(3), 2006, ss. 137-141.

- SEYYAR Ali, Sadettin Özdemir, “AB Sürecinde Türkiye’de Manevi Sosyal Hizmetlerin Önemi, (Türkiye ve Almanya – Örneği)”, *Manevi Sosyal Hizmetler (içinde)*, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2008.
- SMUCKER Mervin R., “Travma Sonrası Stres Bozukluğu”, *Bilişsel Terapi ve Uygulamaları (içinde)*, (çev., Hasan Hacak, Muhittin Macit, Ferruh Özpilavcı), (ed.) Tahir Özakkaş, İstanbul, Litera Yayınları, 2007.
- SLOUTSKY Vladimir M., “Institutional Care and Developmental Outcomes of 6 And 7 Year Old Children: A Contextual Perspective”, *International Journal of Behavioral Development*, Volume:20, No:1, 1997, ss., 131-151.
- STRUNK Orlo, “A Prolegomenon to a History of Pastoral Counseling” *Clinical Handbook of Pastoral Counseling*, V. 1, (ed.) Robert J. Wicks, Paulist Press, Mahwah, New Jersey, 1993.
- SÖYLEV Ömer Faruk, “Psikolojik Yardım Hizmetleri Bağlamında Türkiye’de Dini Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri”, *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, C.I, S. 2, Haziran 2015, ss. 78 -99.
- SPİLKA Bernard, Phillip Shaver, Lee A. Kirkpatrick, “Din Psikolojisi Açısından Genel Bir Atıf Teorisi”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.11, 2001, ss.173-195.
- STYRON Thomas, Ronnie Jannof Bulman, “Childhood Attachment and Abuse: Long-Term Effects on Adult Attachment, Depression, and Conflict Resolution”, *Child Abuse & Neglect*, (İçinde), Vol. 21 No:10, Elsevier Science Ltd., ss. 1015-1023.
- ŞAHİN Adem, Kasım Tatlıoğlu, İsmail Küçükköse, “Dini Yükleme Ölçeğinin Psikometrik Özellikleri”, *E.Ü.S.B.E.D.*, [V] 1, 2012, s.132.
- ŞAHİN Figen, Elvan İşeri, Birol Demiral, Aslı Çepik, Taner Akar ve ark., Adolesan ve Cinsel İstismar, *1. Ulusal Adolesan Sağlığı Kongresi*, 28 Kasım – 1 Aralık, Ankara, Türkiye Kongre Özet Kitabı, 2006
- ŞAHİN Gülçilem, Abdullah Sürücü, “ Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerde Bağlanma ve Kimlik”, *e – Journal of New World Science Academy*, Volume 6, 2011.

- ŞAHİN Hülya, “Kişisel Rehberlik ve Psikolojik Danışma”, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik (içinde)*, (ed.) Alim Kaya, 6. b., Ankara, Anı Yayınları, 2009.
- ŞİMŞEK Betül, Filiz Ulukol, Bahar Bingöler, “Çocuk İstismarına Disiplin Penceresinden Bakış”, *Adli Bilimler Dergisi*, 3(1), 2004, ss.47-52.
- TACKETT Kendall K., “The Health Effects of Child Abuse: Four Pathways by Which Abuse Can Influence Health”, *Child Abuse Neglect*, Volume, 26, 2002, ss.715-29.
- TANER Yasemen, Bahar Gökler, “Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri”, *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35, 2004, ss.82-86.
- TARDİF Monique, Nathalie Auclair, Julie Carpentier, “Sexual Abuse Perpetrated By Adult And Juvenile Females: An Ultimate Attempt to Resolve a Conflict Associated with Maternal Identity”, *Child Abuse & Neglect*, Volume 29, 2005, ss.153-167.
- TAŞGIN Serkan, İbrahim Sarı, “Aile İçi Ensestin Nitel Analizi Şanlıurfa Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.7, S. 35.
- TAVUKÇUOĞLU Mustafa, “Avrupalı Gençlerin Kültürel Kimlik Problemlerinde Din Olgusu”, *S.Ü.İ.F.*, S.9, Konya, 1999.
- TEDESCHİ Richard G., Lawrence G. Calhoun, “The Post-Traumatic Growth Inventory: Measuring the positive legacy of Travma”, *Journal of Traumatic Stress*, 9, 1996, ss. 455-471.
- TERCHIER Anne, “Child Abuse”, *In: Maer JA*, (ed). Emergency Medicine 4.b., St. Louis: Mosby, 1998, ss. 1108-1118.
- TIRAŞCI Yaşar, Süleyman Gören, “Çocuk İhmali ve İstismarı”, *Dicle Tıp Dergisi*, C.34, S. 27, Diyarbakır, 2007, ss.70-74.
- TIZARD Barbara, Jill Hodges, “The Effect of Early Institutional Rearing on the Development of Eight Year Old Children”, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, C.19, S.2, ss.99-118.

- TOMANBAY İlhan, “Türkiye’de Sosyal Hizmetlerin Tarihi”, *Türkiye’de ve Almanya’da Sosyal Hizmetler, Ansiklopedik Sözlük*, (ed.) Ruşen Keleş, Jürgen Nowak, İlhan Tomanbay, Ankara, Selvi Yayınları, 1991.
- TUNCAY Suavi, “Türkiye’de Gençlik Sorunlarının Psikolojik Boyutu”, *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, C. 1, S. 1, Güz 2000.
- TUNCAY Tarık, “Kronik Hastalıklarla Başetmede Tinsellik”, *Sağlık ve Toplum Dergisi*, S. 2, 2007.
- TUNCAY Tarık, Emrah Akbaş, “İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet Uygulamaları”, *Sosyal Hizmet*, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları, Sosyal Hizmet Ocak, 2008.
- TURHAN Ebru, Özlem Sangün, Tacettin İnandı, “Birinci Basamakta Çocuk İstismarı ve Önlenmesi”, *Sted*, C.15, S.9, 2006.
- TÜMKAYA Songül, “Ailesi Yanında ve Yetiştirme Yurudnda Kalan Ergenlerin Umutsuzluk Düzeylerinin Karşılatırılması”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.3, S.4, 2005.
- TOPBAŞ Murat, “İnsanlığın Büyük Ayıbı: Cinsel İstismar”, *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, S. 3(4), 2004, ss.76-80.
- TOSUN Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 6.b., Pegem Akademi Yayınları, 2012.
- UĞURLU Ayşe, “Sosyal Güvenlik”, *Türkiye’de Çalışan Çocuklar Semineri*, Ankara, DİE Yayınları, 2002.
- ÜNAL Fatih, “Predisposing Factors in Childhood Masturbation in Turkey”, *European Journal Pediatrics*, 2000, ss. 338-342.
- VERGOTE Antoine, “Ergenlikte Din”, *A.Ü.İ.F.*, (çev. Erdoğan Fırat), C. XXIV, 1981.
- VORRÍA Panyiota - Michael Rutter - Andrew Pickles -Stephen Wolkind – Angela Hobsbaum ,“A Comparative Study of Greek Children in Long-Term Residential Group Care and in Two Parent Families: Social, Emotional and Behavioral Differences”, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, S.39, No:2, 1998, ss.225-236.

- YAPAREL Recep, “Depresyon ve Dini İnançlar ile Tabiatüstü Nedensel Yüklemeler Arasındaki İlişkiler”, *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.8, İzmir, 1994.
- YAVUZ Kerim, “Anne ve Çocuk”, *Aile ve Toplum*, C.1, S.2, 1991.
- YEDİYILDIZ Bahaeddin, “vakıf” md., *TDVİA (içinde)*, C.42, TDV Yayınları, 2012, ss.479-486.
- YILMAZ Macid, “Yaşlılıkta Manevi Destek ve Din Eğitimin Önemi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.39, Erzurum, 2013.
- YURTKURAN Demirkan Semra ve ark., *Boşanma Nedenleri Araştırması*, Ankara, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2009.
- YÜCEL Harika, “Çocuğa Yönelik İstismar ve İhmal”, *Riskli Davranışlar Gösteren Çocuk ve Ergenler (Alanda Çalışanlar için Bilgiler) (içinde)*, (ed.) Kültegin Öge, İstanbul, Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği, 2007, ss.171-183.
- YOLCUOĞLU İsmet Galip, “Türkiye’de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi”, *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, C.5, S. 18, 2009, ss.43-57.
- YÖRÜKOĞLU Atalay, “Ruh Sağlığı, Ahlaki Değerler ve Din Eğitimi”, *Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri*, Ankara, İlahiyat Vakfı Yayınları: 1, 1981.
- ZOROĞLU Salih - Ümran Tüzün - Vedat Şar - Mücahit Öztürk - Meltem Eröcal Kora - Behiye Alyanak, “Çocukluk Dönemi İstismar ve İhmalinin Olası Sonuçları”, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2(2), 2001, ss. 69-78.

DİĞER KAYNAKLAR

27.05.1983 Tarih ve 18059 Sayılı Resmi Gazetede Yayınlanan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu.

SÇHEK Stratejik Plan Raporu 2009.

26. 10. 2011 Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü.

ALBAYRAK Ahmet, *Ergenlerin Din Gelişiminde Sevgi ve Korku Motifinin Etkinliği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1995.

ARICI Asude, *Ergenlerde Dini Başaçıkma Yöntemi Olarak Dua*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans), Bursa, 2005.

ASLAN Behzet, *Kurum Bakımında Bulunan Korunmaya Muhtaç Çocukların Davranış Sorunları (Adana İlinde Bir Araştırma)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1997.

AŞIK Elif, *Yetiştirme Yurdunda Kalan Gençlerin Ergenlik Sorunları ve Başetmeleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu, 2006.

BALCI Tekin, *Yetiştirme Yurdu ile Ailesi Yanında Kalan Öğrencilerin Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerinin Okul Başarılarına Etkisi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun, 1999.

BAŞBAKANLIK Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğünün B. 02.1.SÇE.0.72.00.02./E-11/92-102 Sayı ve 27.02.1992 Tarihli Yazısı.

BAŞBAKANLIK Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğünün B. 02.1.SÇE.0.72.00.01./E-11/96-563 Sayı ve 03.09.1996 Tarihli Yazısı.

BAŞBAKANLIK Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğünün B. 02.1.SÇE.0.11.00.02.Ç-1-2-97/206 Sayı ve 19.02.1997 Tarihli Yazısı.

BAŞBAKANLIK Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğünün B. 02.1.SÇE.0.72.00.0./E-11/97-426 Sayı ve 28.07.1997 Tarihli Yazısı.

BİZZET Bekir, *Dini Danışmanlıkta Teşhis ve Anlamaya Yönelik Teknikler*, C.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Çalışması), Sivas, 2006.

CEBE Fevzi, *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yetiştirme Yurtlarında Barınan Çocukların “Benlik Saygısı”, “Depresyon”, “Kaygı” Skorlarının Ailesi Yanında Kalan Çocuklarla Karşılaştırılması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2005.

ÇETİN Hacer, *Yetiştirme Yurdundaki Adölesanların Benlik Saygıları ve Psikolojik Belirtileri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004.

ÇEVİK Murat, “Yetiştirme Yurtları Deneyimi, www.sosyalhizmetuzmani.gov.tr

DEMİRCİ Şükran, “*Yetiştirme Yurdu Gençliğinde Allah Tasavvuru / Malatya Örneği*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2009.

DEVLET BAKANLIĞINA BAĞLI SHÇEK Genel Müdürlüğü ile Devlet Bakanlığına Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü, 26.02.2007.

DİB 07.06.1963 tarih ve 15848 Sayılı Genelgesi.

DİLEK Hasan, *Farklı Programlara Devam Eden Lise 2. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygıları ile Anne Babalarının Benlik Saygıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.

DOĞAN Mebrure, *Duanın Psikolojik ve Psikoterapik Etkileri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü TN: 40, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1997.

DOĞAN Seyhat, *Dini Danışmanlıkta Destek ve Teşvik Bildiren Teknikler ve Diyalog Örnekleri*, C.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 2006.

EKŞİ Halil, *Başa Çıkma, Dini Başa Çıkma ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2001.

GENELGE 74, T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı, Din Hizmetleri Daire Başkanlığı Sayı: 12.1/166/857 ve 27.07.1989 Tarihli Genelge.

GÖKHAN Seda, *Kur'an Kurslarındaki Öğrencilerin Dini Problemlerinin Çözümünde Danışma Tekniklerinin Uygulanması*, C.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 2007.

GÖZLER Fatih Mehmet, *Yetiştirme Yurdundan Kalan Çocukların Firar Nedenleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2007.

GÜLER Süleyman, *Dini Danışmanlıkta Kabul ve Anlayış Bildiren Teknikler*, C.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas, 2006.

<http://www.aaapc.org>

<http://www.aile.gov.tr/> / Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2013 Yılı İdare Faaliyet Raporu

<http://www.balikesir.edu.tr>

<http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/10524/Bakim-Hizmetleri-Daire-Bsk>

<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr> / Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı /2015 Mayıs İstatistik Raporu

<http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/html/10517/Tarihcesi>

<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr> / Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı /2015 Mayıs İstatistik Raporu

<http://www.counseling.org/20-20/definition.aspx>

<http://www.divinity.ankara.edu.tr>

<http://www.diyamet.gov.tr>

<http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dinhizmetleriweb/irsat/pdf>

<http://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Gorevler>

<http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dinhizmetleriweb/irsat/pdf/protokoller>

<http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dinhizmetleriweb/irsat/pdf/AIRBYonerge.pdf>

<http://ebs.omu.edu.tr/ebs/program>

<http://www.ebs.sakarya.edu.tr>

<http://www.klinikpsikiyatri.org/files/journals/1/81>

<http://www.shcek.gov.tr/shcek-genel-mudurlugunce>

<http://www.sosyalhizmetuzmani.gov.tr>

<http://yukseklisans.com.tr/ataturkyukseklisans>

Hacc Suresi, 22/77

HUCURAT Suresi, 49/10

- İLKEY Özer, *Ergenlerin Stres Yaşantılarında Kullandıkları Başaçaıkma Stratejilerinin Benlik İmajı ile İlişkisi*, TN:107443, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana, 2001.
- KARACA KAHVECİOĞLU Feyza, *Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2010.
- KARTOPU Saffet, *Kaygının Kader Algıları ile İlişkisi Kahramanmaraş Örneği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gümüşhane, 2013.
- KAYA Sabri, *Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Boş Zaman Değerlendirme Eğilimleri ve Etkinliklerin Sosyalleşmeye Etkisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2003.
- KOÇ Mustafa, *Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Ruh Sağlığına Etkileri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, TN: 121, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2002.
- KUTLU Mustafa, *Yetiştirme Yurdunda ve Ailesi yanında Kalan Öğrencilerin Özsaygı ve Düzeylerini Etkileyen Bazı Değişkenler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya, 1992.
- OK Üzeyir, *Dinsel Danışmanlığın Teorik Çatısı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1997.
- ORAKÇI Gizem, *İstismar Mağduru 13 - 18 Yaş Arası Çocukları: Travma Sonrası Stres Bozukluğu, Suçluluk ve Utanç Duygusu, Psikolojik Değerlendirme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2013.
- ÖZDENER Olga Eker, *Adana İli Toplumsal Destek Merkezi Kayıt Tabanlı 7 -15 yaş Grubu Çalışan Çocukların Sağlık ve Sosyal Durumlarının Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), Adana, 2010.
- PİŞİ Didem, *İstismar ve İhmale Uğrayan Ergenlerin Psiko - Sosyal Özellikleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2013.
- RESMİ GAZETE, Adalet Bakanlığı ve DİB protokol 10.02.2011.
- ROL Mehmetoğlu Gülizar, *Trabzon, Ordu, Samsun, Rize ve Giresun Erkek Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenler ile Trabzon İlinde Ailesi Yanında Kalan Erkek*

Ergenlerin Depresyon Düzeylerinin Karşılaştırılması, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

SARAL Kübra, *Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Stresle Başa Çıkma Tarzları Eğitim Öğretim Yaşantılarında Stresle Başa Çıkma ve Sosyal Karşılaştırılma Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

SÖYLEV Ömer Faruk, *Türkiye’de Dini Danışmanlık ve Rehberlik, Alanları, İmkanları ve Yöntemleri (Diyamet İşleri Başkanlığı Örneği)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2014.

ŞAHİN Adem, *Yetiştirme Yurdundaki Gençlerin Dini Duygu, Düşünce, Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1993.

ŞAHİN Gülçilem, *Yetiştirme Yurdunda ve Ailesi Yanında Yaşayan Ergenlerin Bağlanma Stilleri ile Kimlik Statüleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2009.

ŞAHİN Tuba Kevser, *Dini Danışmanlık Bağlamında Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Faaliyetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2010.

ŞENOCAK, Hasan, *Korunmaya Muhtaç Çocuklar: İstanbul Yetiştirme Yurtları Üzerine Bir Alan Araştırması*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2005.

TC Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı, 74 Nolu Genelge, 27.07.1989 tarih ve sayı: 12.1/166/857.

TUNÇ Erhan, *Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerle Ailesiyle Birlikte Kalan Ergenlerin Benlik Alguları Bakımından Karşılaştırılması*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, Atatürk Üniversitesi, 2000.

TOPUZ İlhan, *Dini Gelişim Seviyeleri İle Dini Başa Çıkma Tutumları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2003.

- ÜSTÜN Belgin, *Yetiştirme Yurdu Deneyimi Olan Genç Yetişkinlerin Çocuklarının Duygusal ve Davranışsal Sorunları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2008.
- ÜNAL Nurten, *Dini İnanç, İbadet ve Duanın Umutsuzlukla İlişkisi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, TN:91, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1998.
- YAPAREL Recep, *Yirmi ve Kırk Yaşları Arasındaki İlişki*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), 1987.
- YILDIZ Zehra, *Diyanet İşleri Başkanlığı Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Gelenlerin Psiko-Sosyal Zemini*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2011.
- YILMAZ Aytaç, *Yetiştirme Yurdunda Yaşayan Çocukların Genel Ruh Sağlığı Durumlarının Belirlenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2005.
- YILMAZ Necla, *Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Yapılan Dini Danışmanlık - Çorum Örneği -*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2012.
- YİĞİT Hatice, *Alt ve Üst Sosyo Ekonomik Düzey ve Cinsiyet Açısından Ergenlik Dönemi Problemlerinin Karşılaştırılması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2001.
- YÜCEDAĞ Şebnem, *Ergenlik Dönemi Problemleri ve Anne – Baba Tutumları Arasındaki İlişki*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, TN: 37083, İstanbul, 1994.
- YÜKSEL Leman, *Kız Öğrencilerde Cinsel Ahlak ile Dini İnanç ve Tutumların İlişkisi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, TN:89, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 1995.

EKLER

EK:1 ARAŞTIRMADA KULLANILAN YARI YAPILANDIRILMIŞ MÜLAKAT SORULARI

1. Biraz kendinden bahseder misin? (Kısa hayat tarihçesi)
2. En çok hangi özelliğini beğeniyorsun?
3. En çok hangi özelliğini beğenmiyorsun?
4. Kendini dindar birisi olarak görüyor musun?
5. Evet, ise ne ölçüde görüyorsun?
a) Çok b) Biraz c) Dindar değilim d) Dine karşıyım
6. Ailenle ilişkin nasıl?
7. Yaşamında/ hayatında kime güvenirsin?
8. Hayatta seni mutlu eden şeylerden bahseder misin?
9. Olumsuz duygularından örneğin korku ve endişelerinden biraz bahseder misin?
10. Şimdiye kadar yaşadığın ve seni çok etkileyen bir olay var mı?
11. (Var ise) Yaşamda seni en çok etkileyen olumsuz yaşantını/ anını sakıncası yoksa paylaşabilir misin?
12. Yaşamda her insanın çeşitli sorunları var senin ne gibi sorunların var, biraz sakıncası yoksa bahsetmek ister misin?
13. Olumsuz bir olay başına geldiğinde bunu nasıl yorumlarsın?
14. Olumlu bir olay başına geldiğinde bunu nasıl yorumlarsın?
15. Olumsuz bir olay yaşadığında dini anlamda bunu nasıl yorumladın?
16. Sence sabretmek ne demektir?
17. Sence tövbe etmek ne demektir?

18. Kader konusunda ne düşünüyorsun?
19. Yaşadığın sorunları çözmede Allah'tan ne gibi yardımlar istedin?
20. Peki neler yaparak istedin? Namaz, dua, Kuran okuma vb?
21. Allah'tan istediklerin kabul olduğunda neler hissettin ve düşündün?
22. Allah'tan istediklerin kabul olmadığında neler hissettin ve düşündün?
23. Yaşadığın bu sorunu çözmede Allah'tan istediklerin sana nasıl yardımcı oldu?
24. Hangi durumlarda dua edersin?
25. Yaşadığın problemlerin çözümünde ibadetlerin ne gibi etkileri oldu bahseder misin?

EK:2 ARAŞTIRMA SORULARI DOĞRULTUSUNDA TASNİF EDİLEN SORULAR

A. KENDİNİ TANITMA, ÖZNEL DİNDARLIK ALGISI VE BENLİK SAYGISI İLE İLGİLİ SORULAR
1. Biraz kendinden bahseder misin? (Kısa hayat tarihçesi)
2. En çok hangi özelliğini beğeniyorsun?
3. En çok hangi özelliğini beğenmiyorsun?
4. Kendini dindar birisi olarak görüyor musun?
5. Evet ise ne ölçüde görüyorsun?
a) Çok b) Biraz c) Dindar değilim d) Dine karşıyım
6. Ailenle ilişkin nasıl?
7. Yaşamında/ hayatında kime güvenirsin?
B. YAŞADIKLARI SORUNLAR HAKKINDAKİ SORULAR
8. Hayatta seni mutlu eden şeylerden bahseder misin?
9. Olumsuz duygularından örneğin korku ve endişelerinden biraz bahseder misin?

10. Şimdiye kadar yaşadığın ve seni çok etkileyen bir olay var mı?
11. (Var ise) Yaşamda seni en çok etkileyen olumsuz yaşantını/ anını sakıncası yoksa paylaşabilir misin?
12. Yaşamda her insanın çeşitli sorunları var senin ne gibi sorunların var, biraz sakıncası yoksa bahsetmek ister misin?
C. DİNİ YÜKLEMELERİ İLE İLGİLİ SORULAR
13. Olumsuz bir olay başına geldiğinde bunu nasıl yorumlarsın?
14. Olumlu bir olay başına geldiğinde bunu nasıl yorumlarsın?
15. Olumsuz bir olay yaşadığında dini anlamda bunu nasıl yorumladın?
16. Sence sabretmek ne demektir?
17. Tövbe etmek ne demektir?
18. Kader konusunda ne düşünüyorsun?
21. Allah'tan istediklerin kabul olduğunda neler hissettin ve düşündün?
22. Allah'tan istediklerin kabul olmadığında neler hissettin ve düşündün?
D. DİNİ BAŞAÇIKMALARI İLE İLGİLİ SORULAR
19. Yaşadığın sorunları çözmede Allah'tan ne gibi yardımlar istedin?
20. Peki neler yaparak istedin? Namaz, dua, Kuran okumak vb?
23. Yaşadığın bu sorunu çözmede Allah'tan istediklerin sana nasıl yardımcı oldu?
24. Hangi durumlarda dua edersin?
25. Yaşadığın problemlerin çözümünde ibadetlerin ne gibi etkileri oldu bahseder misin?

EK:3 KİŞİSEL BİLGİ FORMU

KURUM:	1.YETİŞTİRME YURDU 2. BSRM
YER:	YER: 1. ŞANLIURFA 2. BURSA
RUMUZ:	RUMUZ: KR
YAŞ:	1. YAŞ
KURUMDA KALMA SÜRESİ:	KURUMDA KALMA SÜRESİ:
ÖĞRENİMİ:	1. İLKÖĞRETİM 2. LİSE
DEVAM EDİYOR/ ETMİYOR	1.DEVAM EDİYOR 2. DEVAM ETMİYOR
KARDEŞ SAYISI:	1 2 3 4.DAHA FAZLA 5. TEK ÇOCUK
KAÇINCI KARDEŞ:	
AİLE DURUMU: ÖLÜ /SAĞ - BOŞANMIŞ/ EVLİ	1. ÖLÜ 2. SAĞ 3. BOŞANMIŞ 4. EVLİ
ANNE DURUMU BİLGİSİ:	
BABA DURUMU BİLGİSİ:	

EK:4 GENEL GÖZLEM KAYIT ÖRNEKLERİ

Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan NA'nın Gözlem kaydı:

Çok akıllı ve zeki bir kız çocuğu olduğu, annesi ve yaşadıkları ile başa çıkmak için kendisini çok çaba gösterdiği gözlemlendi. İlk karşılaşmada, “buraya adapte olmam lazım, yarın okulum var, hayatım düzene girecek” şeklinde cümleler ile kendini yurt ortamına adapte etmeye çalıştığı gözlenmiştir. Genellikle ergenler veya çocuklar kuruma geldikleri ilk günler çekingen, içine kapanık, hatta ağlama, her şeye küsme modu gösterirken, NA'nın sosyal ortama uyum sağlamak için “her şey güzel olacak ve düzene girecek” yaklaşımı ile uyum sağlamayı kendisine kolaylaştırdığı görüldü. Na ile mülakat yaptığımızda bütün çektiği sıkıntılar karşısında yurttan olmanın büyük bir imkan ve okuması için bir fırsat olduğunu düşündüğünü öğrendik.

NA'nın biraz büyük rolü içinde hareket etme içinde kendini zorladığı görüldü. Annem iyi ama saf bir kadın, çok akıllı değil, onun bana annelik yapması gerekirken ben ona annelik yapıyor, yol gösteriyorum, ifadeleri NA'nın anne baba rolünü benimsediğini gösterebilir. Mükemmeliyetçi bir tavır içinde olduğu, “Türkmenistan'da okul birincisiydim, çok başarılıyım, burada da derece yaparım gibi ifadeler” ile özgüveni yüksek bir ergen olduğu gözlemlendi. Kurumda da birçok programda sunuculuk, tiyatro, şiir yazma ve okuma etkinliklerinde ön planda olduğu, gruba liderlik yaptığı gözlemlendi.

Zaman zaman annesi ile ilişkisi ile sorunlar yaşadığını bizimle paylaştı. Annesi ile tanışma imkanı bulundu. Annesinin biraz pasif ve edilgen yapıda olduğu görüldü. NA'nın sanki çok fazla sorumluluk üstlendiği gözlemlendi. Bir keresinde annesinin kendisine güvenmediğini ifade edip, attığı mesajları bize gösterdi. Annesi iki hafta boyunca kurumdaki programlar sebebi ile kendisi ile görüşemeyen kızına “Kimler geziyorsun, kiminle birliktesin vb... cinsel suçlayıcı mesajlar attığı görüldü. NA annesini çocuk gibi bulduğunu bir süre annesi ile olan ilişkisine mesafe koymak istediğini ifade etti.

NA, genel olarak kendisini rahat ifade edebilen, iyi bir gözlemci, yetişkin rolünü benimsemeye çalışan, sevdiği kişilere çabuk bağlanan bir karakter olarak gözlemlendi. Dini danışman ile ilişkisi iyi bir ergendi. Eleştirmeyi seven bir yapısı vardı. İyi bir gözlemci olduğu için eksiklikleri fark etme özelliğinin yüksek olduğu gözlemlendi.

Bursa Bsrn’de Kalan BK’nın Gözlem Kaydı:

BK’nın bilişsel seviyesinin akranlarına göre düşük olduğunu gözlemlendi. Sanki BK’nın bedeni kurumda, kendisi bir başka dünyada yaşıyor gibi bir görüntüsü vardı. BK, bakıcı annelerden 20 yaşında olan bir anneye aşırı bağımlıydı. Beş altı yaşındaki çocuklar gibi ona sürekli sarılıyor, hatta bakıcı annenin diğerleri ile ilgilenmesini kıskanıyordu. Bir gün BK’nın çok ağladığına tanık olduk. Birebir konuşmaya odasına gittiğimizde bağlandığı bakıcı annenin bugün sofrada onun yanına oturmadığını, artık kendisini sevmediğini düşündüğü için ağladığını ifade etti. Bakıcı anne ile kendini tamamen özdeşleştirmiş, hatta aşırı bir bağlanma davranışı göstermekteydi. Bakıcı anne bu durumun farkında bilinçli bir kişiydi. Mümkün olduğu kadar bu bağılılığı aşırıya gitmemesi için frenlemeye çalışıyordu. Daha sonraki görüşmelerimizde BK’nın anne sevgisi görmediği hatta annesi (genelevde çalıştığı) için onun gibi olmaktan çok korktuğunu öğrenildi. BK’nın genç bakıcı anneyi rol model aldığı gözlemlendi.

BK, ağır travmalar yaşamış bir ergendi. BK babasından özellikle çok fiziksel istismar görmüş, babasından da sevgi ve merhamet görmemiş bir kızıydı. Uyku sersemi olduğu bir sırada babası yine kendisini ve kardeşini döver diye kardeşini önce boğazlamış, sonra da bıçaklamıştı. Bu yaşadıklarını bize bütün ayrıntıları ile anlattı. Hatta o gün kardeşinin üzerinde olan kazağın rengine kadar garip bir şekilde bütün ayrıntıları hatırlıyordu. Sanki o anı milyonlarca kez kafasında yaşamış, izlemiş bir film gibi hatırlıyordu. Kardeşinin öldüğünü ona hastanede söylemişler o an bilincini kaybetmiş ve uzun bir zaman psikiyatri kliniğinde tedavi görmüştü. BK, “doktorlar kardeşimi bilinçsizce, bilinçaltından gelen bir tepki ile öldürdüğümü söylüyor ama ben kendimi affedemiyorum, unutamiyorum” diyor ve çok yoğun bir suçluluk hissediyordu. Bu yaşadıklarını öğrendikten sonra onun neden zihninin başka bir alemde gibi olduğunun farkına varıldı. Bu yaptıklarının sosyal ortamda yüzüne vurulmasından çok korktuğunu, aslında kardeşini çok sevdiğini ve özlediğini hatta her gün ona olan duygularını yazdığı günlüğü bize gösterdi. Eskiden daha kötü durumda olduğunu, kardeşinden başka hiçbir şey düşünemediğini, şimdi biraz daha iyi olduğunu ifade etti.

BK yaptığımız aktivite ve programlara aktif olarak katılan biraz okuma ve konuşmada zorluk çeken ama verilen görevleri yapmak için çok çaba sarf eden ve kendini

ifade eden bir ergendi. BK'nın çocuksu davranışlarının altında aile sevgisinden yoksunluğu ve yaşadığı ağır travmaların etkisi olduğu düşünülmektedir.

Şanlıurfa Bsrn'de kalan AE'nin Gözlem Kaydı

AE ile ilk yetiştirme yurdunda tanıştık. Diksiyonu güzel, kendine güvenen biraz umursamaz, başına buyruk bir yapısı vardı. İlk tanışmamızda dikkat çeken çok açık ve dikkat çekici kıyafetler giymesiydi. Arkadaşlarına karşı bazen çok agresif olduğunu gözlemledik. Büyüklerine karşı saygılıydı. Genellikle sohbetleri dinlerdi. Daha sonra AE ile bakım sosyal rehabilitasyon merkezinde karşılaşıldı. Karşılaşmadan dolayı çok sevindi ve bizi çok sıcak karşıladı. AE ile Bsrn'de daha sıcak bir iletişim kuruldu. Yeni bir sosyal ortama uyum sağlamada dini danışmanı bir sığınak olarak gördüğü düşünüldü. AE ile birebir görüşmelerde kendisinin 4 yıl gibi uzun bir süre babasının istismarına maruz kaldığı öğrenildi. Bu durumun nasıl anlaşıldığını sorulduğunda, yakın bir kız arkadaşı ile birlikteyken babasının cinsel içerikli bir mesaj attığını arkadaşının bu durumu fark ettiğini ve bunun bir suç olduğunu ifade edip onu ikna ederek polise şikayet ettiklerini anlattı. Annesinin, babasının ona istismarda bulunduğuna inanmadığını ifade etti. Aslında “annemin bana ve bu duruma inanmamasına kızmıyorum” çünkü burada olmamdan bile psikolojik olarak çok etkilendiğini ifade etti. Bu durumun gerçek olduğunu anlarsa çok büyük travma yaşayacağını söyledi. Konuşmamız esnasında AE'nin çok pişmanlık yaşadığı ve biraz da ümitsiz olduğu gözlemlendi. Aile birliğini sağlamalarının asla mümkün olmadığını çünkü annesinin babasından boşanmadığını, babası ile aynı evde yaşamasına izin verilmediğini ifade etti. Babasının “baba” görevini yerine getirmeyip böyle zarar vermesinin kendisinde çok büyük bir boşluk oluşturduğunu ifade etti. Görüşmelere devam edildi. Bir görüşmede babasının 16 yıl hapis cezası aldığını ve bu duruma çok sevindiğini ifade etti.

EK:5 ŞANLIURFA VE BURSA SOSYAL HİZMET KURUMLARINDA KALAN ERGENLERİN GÖZLEMLERİ VE KARŞILAŞTIRILMASI

Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu ve Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi'nde kalan kız ergenlerin daha itaatkar ve daha uysal oldukları tespit edildi. Bu durumun kültürel farklılıklardan ve kadın rolüne yüklenen beklentinin farklı olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Daha ağır travmatik olaylar yaşamalarına rağmen, daha itaatkar ve uyumlu oldukları gözlemlendi. Yaşadıkları kültürde bir değer olarak büyüklere saygı konusunun daha fazla üzerinde durulmasının ve kadına daha çok itaat etmesi gerektiği vurgulanan özdeşim modelleri ile karşılaşmalarının, davranışlarını bu yönde etkilediği düşünülmektedir.

Bursa Yetiştirme Yurdu ve Bursa Bsm'de kalan ergenlerin daha umursamaz ve ben merkezli davrandıkları gözlemlendi. Bu durumun bireyselliğin ön planda olduğu kültürde yetişmelerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan bazı ergenlerin, yaşadıklarını “kaderimiz bu anlayışı” içinde değerlendikleri ve yaşadıklarını kaçınılmaz bir durum olarak anladıkları gözlemlenmiştir.

Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin daha çabuk özdeşim modeline bağlandıkları, Bursa'daki ergenlerin özdeşim modeline bağlanmak için daha uzun bir güven sürecine ihtiyaç duydukları gözlemlenmiştir. Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin yaşadıklarını paylaşma konusunda daha istekli oldukları, Bursa'da ise ergenlerin yaşadıklarını dini danışman ile paylaşmada daha çok tedirginlik yaşadıkları gözlemlenmiştir. Şanlıurfa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin etkinliklere katılma konusunda daha istekli oldukları, anlatılanları daha dikkatli dinledikleri, Bursa'daki ergenlerin dinleme noktasında daha az gönüllü oldukları, anlatılanları yine birileri bir şeyler anlatacak ve gidecek şeklinde algıladıkları görüldü. Bu yüzden Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda daha fazla etkinliklere yer verildi.

Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin çok uzun süreçten sonra bayanlara özel haller ve cinsel konularını birebir görüşmelerde utanarak sordukları görüldü. Bursada'ki ergenlerin bayanlara özel haller ve cinsel konuları grup içinde daha rahat ifade ettikleri ve sordukları gözlemlendi. Hatta grup etkinliğinde “bir kızın bir kız ile

flört etmesinin dinimizce uygun olup olmadığını sorusu yöneltildi.” Bu durumun o kültürde bu konuların daha rahat konuşulmasından kaynaklandığı ve kültürün etkisinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Her iki şehir ve kurumda kız ergenlerin, birbirlerine grup etkinliklerinde çok fazla müdahale ettikleri ve kendileri bu şekilde ifade ettikleri görüldü. Bu durumun kendini ifade etme ve ortaya koyma gereksiniminden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu davranış biçimi aslında “ben de burada varım” demenin bir başka versiyonudur. Ayrıca anne baba rolünü birbirlerine karşı “rol model olarak” benimsedikleri görülmektedir.

Her iki şehir ve kurumda kız ergenlerin, kendi aralarında “Kanka” hitabı ile birbirlerine bağlandıkları gözlemlendi. Bazılarında bu arkadaşlığın cinsel olarak farklı boyutlarda geliştiği gözlemlendi. Bazı ergenlerin “kanka ilişki modelinde” birisinin “koruyucu baba rolü” gösterdiği diğerini daha çok “şefkat dolu anne rolü” benimsediği gözlemlendi. Her iki şehirde de kendi aralarında oluşturdukları küçük grupların olduğu görüldü. Anne ile güvenli bağlanmayı gerçekleştirememiş bu ergenlerin arkadaşlar ile güvenli bağlanma oluşturmaya çalıştıkları gözlenmiştir. Ama bu noktada zaman zaman aşırı bağlanma geliştirdikleri gözlemlendi.

Her iki şehirde de bakım sosyal ve rehabilitasyon merkezinde kalan ergenler arasında grubu yöneten bir liderin olduğu görüldü. Bu liderin, yeni yurda gelen kızlara hem koruyucu hem de bir takım işleri yaptırdığı gözlemlendi. Hatta bu liderlerin grup içinde arkadaşlarına karşı belli cezalar verdikleri gözlemlendi. Bu liderlerin zaman zaman kızlarla başa çıkma sürecini kısa vadede kolaylaştırdığı için kurum tarafından korunduğu ve yaptıklarına pasif kalındığı gözlemlendi.

Her iki şehirde de ergenlerin Bsrn’den kaçan ergenlere ve sürekli hatalarını tekrarlayan kızlara karşı, grup psikolojisi içinde cezalandırma eğilimi ya da en ufak hatalarında eski hatalarını yüze vurarak bir nevi psikolojik cezalandırma içinde oldukları hatta bu ergenleri gruptan dışladıkları gözlemlendi.

Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları’nda gruba kabul edilmenin daha çabuk gerçekleştiği, Bursa’da ise gruba kabul için daha uzun zamana gereksinim duyulduğu gözlemlendi.

Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda kalan ergenlerin daha çok kıyamet, ölüm, kabir azabı, cinler vb. konuların anlatılmasını istedikleri gözlemlendi. Şanlıurfa'da daha çok nasıl dua etmeliyiz, tevbe vb. konuların anlatılmasına ilgi gösterdikleri gözlemlendi.

Şanlıurfa Sosyal Hizmet Kurumları'nda çalışan personelin daha fazla ekip anlayışı içinde çalıştıkları, ortak hareket edebilmek için psikolog, kurum müdürü, psiko – sosyal servis, hemşirenin, kurum da çalışan bakıcı annelerin istişare ettikleri ve dini danışmanı da bu ekibe dahil ettikleri görüldü. Bursa Sosyal Hizmet Kurumları'nda ise daha çok ekip çalışmasından ziyade bireysel çalıştıkları ve ast ve üst ilişkisinin daha belirgin olduğu gözlemlendi.

Her iki şehirde de bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezinde kalan kızların sigara bağımlılığına sahip oldukları ve gizli kullandıkları gözlemlendi. Bursa'da sigara içme konusunda öğretmenlerin ergenlerle sigara içerek durumu normalleştirdikleri ve olumsuz özdeşim modeli oldukları gözlemlendi. Yetiştirme yurtlarında da ergenlerin sigarayı gizli kullandıkları gözlemlendi. Bursa Yetiştirme Yurdu'nda kalan ergenlerin sigara içmek için kendi aralarında “in the go vb.” çeşitli parolalar geliştirdikleri gözlemlendi.

Kurumlarda bazı kızların sosyal ilişkilerinde birbirleriyle yakın arkadaşlık kurabilmek için maddi imkanlarını kullandıkları gözlemlendi. Zaman zaman arkadaş kazanmak için “onu markete götürdüm” ne istersen al dedim, ona beğendiği çantayı aldım yine de benimle “kanka” olmuyor şeklinde yakındıkları görüldü. Ergenlerden bazılarının akran grubu ile sağlıklı sosyal iletişim kurmada zorlandıkları gözlemlendi.

EK:6 ETKİNLİK: TANIŞMA / AYRILIKLARIMIZ VE FARKLILIKLARIMIZ

i.Amaç

- Tanışma, sorunlarını ortak paydada tanımlama ve grubu gözleme.

i.ii. Araçlar:

- İsim Kartları

i.iii. Oturumun İçeriği

- Grup üyeleri tek tek tanışma.
- Grup üyelerine grubun toplanma amacını ve grubun ortak özelliklerini “Aynılıklarımızı ve Farklılıklarımız” etkinliği ile fark ettirme.
- **Grup Arabası ve Parçaları**” grubu ortak paydada buluşturma
- Grup üyelerinin gruptan ve dini danışmandan beklentilerini sorma.

EK:7 ETKİNLİK “ KARDEŞİMSİN PROJESİ”

Amaç:

- Yetiştirme yurdunda kalan ergenleri, akran gruplarını model almaları ve olumlu benlik saygısı geliştirmeleri ve sosyalleşmeleri için Kuran Kursu veya hafız öğrencileri ile tanıştırma, kaynaştırma. “Kardeşimsin Projesi” gibi her iki grubun da kendilerini ifade edebilecekleri ortak projeler oluşturmak.
- Birbirlerine akran modeli oluşturma,

Araçlar:

- Kız Kuran Kursunda, Yetiştirme Yurdu öğrencilerini yemekte misafir etme
- Yetiştirme yurdu öğrencilerinin, yurtlarında Kız Kuran Kursu öğrencilerini yemekte misafir etmesi

Balonlar, renkli kartonlar, renkli kalemler, bileklik, kolye vb. hediyeler

Etkinliğin İçeriği

- Kız Yetiştirme Yurdundaki kızları yemek ile Kız Kuran Kursu akran grubuna ısındırma.

- Kız Kuran Kursu öğrencileri ile Kız Yetiştirme Yurdu öğrencileri tanışma ve kaynaşma
- Kız Kuran Kursu öğrencileri ile Kız Yetiştirme Yurdu öğrencilerinin iletişim kurmlarını sağlama

EK: 8 ETKİNLİK “ VARLIĞIMIN DÜNYADAKİ ÖNEMİ / EMANET”

Amaç:

- Emanet kavramını, kendilerinin Allah’ın bir emaneti olduklarını fark ettirme, kendilerinin değerli olduklarını fark ettirerek kendilerine zarar vermeye engel olma, kendilerinde sevdikleri özellikleri ifade ederek olumlu benlik saygısı geliştirmeye katkı sağlamak.

Araçlar:

- Tahta- Kalem, sinevizyon,

Etkinliğin İçeriği:

- Emanet kavramı üzerinde 15 dk beyin fırtınası yapamak. Örneğin; neler emanet; sosyal çevre, hayatımız, bedeniniz, sorumluluklarımız, sağlığımız vb..
- Sinevizyonda “**Resimlerdeki Düşünceleri Yakala** ” etkinliği ile emanet kavramı ve varlığımızın önemini fark ettirmeye çalışmak.
- “Sevdiğimiz 3 özelliğimiz” etkinliği ile kendi emanetimizin önemini fark ettirmeye ve benlik saygısını artırmaya rehberlik etmek. Örneğin: Kendimi seviyorum çünkü hep doğru söylerim, merhametliyim.

EK:9 ETKİNLİK “10 YIL SONRA BEN”

Amaç: Sosyal hizmet kurumundaki ergenlerin, 10 yıl sonra nerede olmak istediklerini hayal etmelerini isteyerek, yaşamda hedef belirlemelerine rehberlik etmek, bu hedefe ulaşmak için neler yapabileceklerini düşündürmek, hedefleri için dua etmelerini sağlayarak, hedefi pekiştirmek, olumlu benlik saygılarını arttırmaktır.

Araçlar:

- 10 yıl sonra kendinizi nerede hayal ettiğimizi yazdığımız kağıt, kalem, birbirimiz için dua yazdığımız kağıtlar, kek yapmak için gerekli malzemeler.

Etkinliğin İçeriği

- Önce dualar ile kurumdaki kızlarla kek yapma ve pişirme.
- Kurumdaki grup üyelerine kâğıtlara birbirleri için dua yazma ve alüminyum folyo ile paketlenme
- Kek piştikten sonra her bir dilime bir dua paketi konulması ve grup üyelerinin birbirine ikram etme
- Grup üyelerinle “10 yıl Sonra Ben” etkinliğiyle hedef oluşturma ve kek etkinliği ile hedef oluşturmaya bağdaştırma ve hedefler üzerine konuşma.

EK:10 TÖVBE (FARKINDALIK OLUŞTURMA)

Amaç:

- Tövbe konusunda bilgilendirme yapmak. Hatalarımızı ifade edip rahatlama, farkındalık sağlama ve başa çıkmak için neler yapabileceğine zemin hazırlamak.

Araçlar:

- Projeksiyon, tövbe ile ilgili ayetler, sinevizyon, tahta- kalem, tövbe ile ilgili düşündükleri çizelgesi

Etkinliğin İçeriği:

- Tövbe ile ilgili ayetleri ve hadisleri görsel materyaller ile tanıtmak
- Grup üyelerince topluca sesli tövbe etme
- Tövbe ettiğimizde hissettiklerimizi ifade etme ve bunu çizelge ile tutma ve bu konularda gerekli rehberlik ve bilgilendirilme yapmak.

EK: 11 DUALARIM VE HİSSETTİKLERİM ETKİNLİĞİ

Amaç:

- Dua konusunda bilgilendirme yapmak. Dualarının kabul edilmediğini düşünüyorlar mı onu tespit etmek. Sürekli dua ediyorum, Allah neden dualarımı kabul etmiyor şeklindeki olumsuz dini başa çıkma fark ettirme, olumlu dini başa çıkma ile değiştirmelerine rehberlik etmek.

iii.ii. Araçlar:

- Projeksiyon, dua ile ilgili ayetler, sinevizyon, tahta- kalem, ipuçları ve dua kabul olduğunda, olmadığını düşündüğümüzde hissettirdikleri çizelgesi

iii.iii. Etkinliğin İçeriği

- Dua ile ilgili ayetleri ve hadisleri görsel materyaller ile tanıtmak
- Grup üyelerince topluca sesli dua etme ve dua günlüğü tutmaya karar verme
- Dualarımız kabul olduğunda hissettiklerimizi ifade etme ve bunu çizelge ile tutma.
- Dualarımızın kabul olmadığında hissettiklerimizi ifade etme ve bunu çizelge ile tutma ve bu konularda gerekli rehberlik ve bilgilendirilme yapmak.

EK: 12 SOSYAL HİZMET KURUMLARINA GİDEN VAİZ ADAYLARININ İLK İZLENİMLERİ

2014 Yılında Bursa Eğitim Merkezinde vaiz adaylarına verdiğimiz “Sosyal Hizmet Kurumlarında Dini Danışmanlık ve Rehberlik” konulu seminerler sonunda gönüllü olan arkadaşlarımızdan oluşan bir grupla Bursa Sırameşeler Yetiştirme Yurdu’na ziyarete gittik. Vaiz adaylarının ilk izlenimlerini yazmalarını rica ettik.

AYDIN HOCA:

Sevgi evlerine gittiğimizde dini hassasiyetlere sahip bir kurumla karşılaştık. Türkiye’nin çeşitli yerlerinden çocukların olduğu bir kurum olduğunu gördük. Anne dedikleri çalışanların çok ilgili olduğunu ve nispeten mütebedeyyin insanlar olduğunu gözlemledik. Öğretmenlerin çok ilgili olduğunu hissettim. Çocukların hemen onların ellerinden tuttuğunu gördüm. Bize düşen çok görevler var.

İlk kuruma girdiğimizde genç kızlarla karşılaştık. Bazılarının sert mizaçlı olduğunu gördük. Sesleri erkek gibi çıkan genç kızlar olduğunu gözlemledik. Ama bu kurumların eskiye nazaran daha iyi olduğunu hissettim.

ERDAL HOCA:

Bazı çocukları görünce öncelikle kendimize gelemedik. Oradaki çocukları görünce sokak çocukları gözümün önüne geldi. Çocuklar maalesef agresif. “Ben yapabilir miyim?” diye düşündüm. Çünkü gerçekten onlarla çocuk olmak için gerekli enerjiniz ve vaktiniz olması lazım. O çocuklarla teke tek mücadele olması lazım. Müdür bey ben bir yıldır buradayım bir defa hepsini karşıma toplu alıp konuşmadım dedi. Bize düşen öncelikle çocuklarımızı yuvaya düşürmemek olduğunu düşündüm. Çocukların birbirlerine karşı çok acımasız olduğunu gözlemledim. Sevgisiz ve istikrarı olmayan çocuklar olduğunu gözlemledim.

Kurumda sürekli mevcut değiştiği için bu durumun eğitimi engellediği kanaatindeyim. Müdür bey bize bir olay anlattı beni çok etkiledi. Ben 43 yaşındayım dedi bir gün 45 yaşında bir öğrenci geldi beni emekli yapacaksın dedi. Ben devletin çocuğuyum dedi. Yani kendilerini kaç yaşında olursa olsun devletin çocuğu olarak gördüklerini ve hazıra alıştıklarını ifade etmeye çalıştı. Biz de de aynı sorun var çocuklarımıza iyi bir eğitim veremiyoruz hep almayı öğretiyoruz, vermeyi de öğretmek

lazım. Özellikle bu kurumda sürekli annelerin değişmesi de çocuklarda istikrarsızlığa neden olabilir. Tabi bakıcı annelerde yıpranıyor olabilir. Ama özellikle bakıcı annelere çocuk psikolojisi ile ilgili çok iyi eğitimin verilmesi lazım.

HASAN HÜSEYİN HOCA:

Allah herkesin aile birliğini muhafaza etsin. Kuruma gitmeden önce oradaki çocukların yetim olduğunu düşünüyordum. Kurum ziyaretinde teknik olarak şunu öğrendik ki buradaki çocuklar anne babası olan, boşanmış ya da anne babası hapiste olan çocuklar, ya da istismara uğramış çocuklar.

Beni en çok kuruma girdiğimizde çocukların Asude Hoca etrafında uçuşmaları etkiledi. Sonra müdür beye tanıştık. Müdür bey işleyişten bahsetti. Kuruma geldikten sonra çocukların bizim kültürümüzde yetişmesinin çok zor olduğunu hissettim. Müdür bey, kurumda öğretmenlerin görüşleri farklı olduğu için ve on sekiz yaşına gelmiş bir gence etki etmenin zor olması gibi faktörlerden bahsetti. Kurumda kalan çocuklardan hemen sonuç beklememek gerektiğinden ve belki öğrettiklerimizi hayatının çok ilerleyen yaşlarında bir gün uygulayacaklarından bahsetti. Müdür bey çocukların sürekli değiştiklerini de ifade etti. Bazı çocukların, anne babalarına geri döndüğünü onların yanında desteklendiğini, bazılarının koruyucu aile yanına verildiğini belirtti.

Çocukların çok ilgiye ihtiyaçlarının olduğunu gözlemlerdim. İlk gittiğimizde Muhammed isimli çocuk sen benim yanıma şu çocuk Erdal ağabeyin yanına bizi adeta paylaştırdı. Muhammed gidene kadar yanımdan ayrılmadı, sık sık bana sarıldı. Hatta ben de senin gibi saçlarımı uzatmak istiyorum diye özdeşim kurdu. Ben de saç uzatmak için yaşının küçük olduğunu, boyunun uzaması ve daha rahat gelişmesi için vitaminlerin saçlarına değil vücut gelişiminde ihtiyacı olduğunu anlattım. Aslında diğer çocuklarda bizimle iletişim kurmak istiyorlardı ama bir kenarda durduklarını fark ettim. İletişim kurmakta zorlanan çocukları biz yanımıza çağırдық.

Çocukları aslında oradaki personelin elinde yetişiyor. Nezaket kurallarından eksik yetişiyorsa, toplumda barışık olmayan bir yapı içinde olabilir. Oradaki çocuklar oyun oynarken bile “her şey bende olsun” anlayışına sahip olduklarını gözlemledik. Aslında bu anlayış, içilerindeki boşluğu ifade ediyor. Sevgi evlerinde Peygamberimiz (sav)’in yaşayarak örnek alam modelini onlara göstermeye çalışmalıyız. Oraya gittiğinizde çocuklarla çocuk olmanız gerekiyor. Hitap ettiğiniz kitle psikolojisine sahip ve hassas olunması gereken bir kitle. Ancak onlara hal dili ile yaşayarak örmek olabiliriz.

Müdür Bey sevgi evlerinin hayata daha fazla çocukların adapte olabildikleri yerler olduğunu ifade etti. Kurumlarda ise yemeğini hazır olarak almış, hayatında hiç alışveriş yapmamış, kurumdan sonra sudan çıkmış balık gibi olan gençler yetiştirildiğini ifade etti. Daha önce kuruma imamların, din görevlilerinin geldiğini ve bunlardan iki model imam olduğundan bahsetti. Birinci model çocuklara zorla elif, bayı öğretmek için gayret gösterdiğini ve başarılı olamadığını ifade etti. Diğer imam modelinin, çocuklarla futbol oynayan, çeşitli etkinlikler yapan ve onları namaza başlatan imamlar olduğunu belirtti.

ALİ HOCA:

Kuruma gittiğimizde ilk izlemimin şu oldu; acıma ve şefkat duygusunu çok iyi kontrol etmeniz lazım. Acıma duygusunu bir kenara bırakıp, gitmeniz lazım. Biz burada Asude Hoca'dan, "Şhçek'te dini danışmanlık ve rehberlik eğitimini" almasaydık, sudan çıkmış balığa dönecektik. İlk başta eğitimin başında bu kadar ayrıntıya ne gerek var diye düşünmüştüm. Ama orada kaldığımız kısa süre içinde bile hocamızın anlattıklarını, aldıklarımızı yaşadık.

Kurum müdürü ile tanışınca, dini hassasiyetlere sahip kişilerin oralarda bulundurulmasının ne kadar önemli olduğunu fark ettik. Kainat boşluk götürmez. Eğer biz o kurumlara gitmezsek 24 saat nasıl giderim diye düşünen insanlar vardır. O çocuklar ıslah edilemezse, patlamaya hazır bomba. Buraya geldiğimde Asude Hoca'nın söyledikleri bir bir aklıma geldi. Kızların bazılarının erkek profili gibi olduklarını hatta ses tonlarının bile erkek ses tonuna sahip olduklarını gözlemledik. Çocukların arasında lider tipliler var, önce onların gönlünü kazanmak lazım. Kamelyada çocuklarla oturduğumuzda lider tipli olan bizi hemen çocuklara paylaştırdı. Hocamız o çocuklara ancak oyunla bir şeyler öğretebilirsiniz dediğinde bazı arkadaşlarımız eleştirmişti. Ancak sadece onlara oyunla ulaşabileceğimizi yaşayarak gördük. Onlarla oyunlar oynadık. 12 – 13 yaşındaki bazı çocukların salıncaklara oturup bizi gözlemlediğini gördük. Genel olarak çocukların ve gençlerin emin ellerde olduğunu gözlemledim.

SÜMEYRA HOCA:

Onaltı, onyediy yaş grubundaki genç kızlarımızla buluştuk. Belki dışarıdan baktığımızda kızlar aykırı tipler gibi duruyordu. Ama biz Kuran okuduk onlar etkilendiler. Önyargılı davranmadıklarını gördüm. Din noktasında buluştuğumuzu hissettim. Böyle bir kuruma gideceksek önce yapmamız gerekenin "gözlem" olmalı şeklinde algıladım. İlk

küçük çocuklarla oyuna başladığımızda ilk adımı atamadım, ama sonrası benim için kazanım oldu. Ötekileştirmemek gerekiyor. Bu çocuklar, toplumun bir parçası, benden öte değil, onu ötelerde görmemeli, yanında olmalıyız. Bunun için samimi olmamız gerekir. Bu gittiğim kurumda ne olursa olsun, karşımdakine kardeşim gözü ile bakmalıyım şeklinde düşündüm. Ben bu çocuğa ne verebilirim ki diye düşünüp ertelememeliyiz. Onlar bizim kardeşimiz, evladımız, emanete sahip çıkmak için ciddi gayret göstermek gerekir.

HANİFE HOCA:

Oraya ilk gittiğimizde ilk defa karşılaştığımız için sudan çıkmış gibi balık gibi hissettim. Genç kız ve çocukların hepsi Asude hocamızla kucaklaştı. Bu durum beni çok onurlandırdı. Müdür bey bizi çok nazik karşıladı. Dini hassasiyetlere sahip birisi, bu durum çok önemli diye düşünüyorum.

Burada aldığımız eğitimlerle birlikte ortamı görmek çok farklı bir duygu. O çocukların bizlere ihtiyacı olduğunu bir tek çocuğun gözünde bile görüyorsunuz. Başkanlığımız ve bize düşen çok görevler olduğunu düşünüyorum. Ben oraya gidince şimdiye kadar ben kendi adıma bu çocuklar için bir şey yapmadığımı fark ettim. Böyle bir vakıa var. Bu gerçekten kaçamayız. Mesela Kuran kursu öğretmenlerimizden bir kısmına 4 – 6 yaş çocukları için drama eğitimi verildi. Bu verilen eğitimler psikolojik eğitimle desteklenebilir, başkanlıkla irtibata geçirilerek bu öğretmenlerimiz sevgi evlerine yönlendirilebilir. Bizim toplumsal olarak onları bir birey olarak görmemiz gerekir. Önce kendi ailelerimize sahip çıkmalıyız. Topluma bu noktada örnek olmalıyız. Müdür bey kurumda kalan çocukların %99'unun boşanmış aile çocukları olduğunu söyledi. Biz din adamı olarak toplumda örneklik oluşturamazsak toplum daha da kötüye gider. Bu kurumlar kesinlikle boş bırakılmamalı, biz din gönülleri olarak burada çalışmalıyız. Çok duygusalım ben bu kurumları kaldıramam diye düşünüyordum. Aslında bu bir sorumluluk, “sorumluluk meselesi” olduğunu fark ettim. Ahirette bu sorumluluktan sorguya çekileceğimizi düşünüyorum. Bu kurumlarda verdiğimiz gayretin sonucunu hemen beklememiz gerektiğini verilen eğitim ve müdür beyin ifadeleri ile kavradık. Belki öğrettiğiniz ahlaki erdemleri ilerleyen yaşlarında kullanacaklar. Bu kurumlarda çalışmak için iyi ekipleriniz olması lazım.

AYŞE HOCA:

Kurumda kaldığımız iki buçuk saatte ilk etapta şok yaşadık, dona kaldık. Anlamaya çalıştık. On altı dönümlük bir arazide 6 – 7 villada bu çocuklar 7 -8 kişilik

gruplar halinde kalıyorlar. Eskiden daha zor şartlarda olan bu çocukların durumunu daha iyi olduğunu görünce sevindik. Keşke onlara bakan bakıcı anneler daha eğitimli olsalar diye düşündüm. Her bir çocuğun bir başına olduğunu gözlemledim. Biz aslında tertemiz bir ortamda yaşıyor, tertemiz şeylerle karşılaşıyoruz. Ama bizimi dışımızda farklı dünyaların olduğunu fark ettik. Çocukların ve gençlerin bize ihtiyaçları olduğu o kadar belliydi ki. Orada çocuk olduk. Ağır kimliklerimizden uzaklaşıp, abla, anne, baba olduk. Onlara hallerimiz ve duygularımızla örnek olabiliriz.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Asude		COŞKUNSEVER
Doğum Yeri ve Yılı	Mustafakemalpaşa		07.04.1980
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		Arapça
ve Düzeyi	Orta		Orta
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	1993	1996	
Lisans	1997	2002	
Yüksek Lisans	2002	2005	
Doktora	2009	2016	
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2008	Devam	Diyanet İşleri Başkanlığı
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar:	ARICI Asude, “Ergenlerde Dini Başa Çıkma Yöntemi Olarak Dua”, Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi (İçinde) , ed. Hayati Hökelekli, Dem Yayınları, İstanbul, 2006 COŞKUNSEVER Asude, “Sosyal Hizmet Kurumlarında Vaaz/ Dini Danışmanlık, “ Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu (17 -18 Aralık 2011) ”, DİB. Yayınları, Ankara, 2013		
Diğer:			
İletişim (e-posta):	coskunseverasude@gmail.com		
	Tarih		
	İmza		
	Adı Soyadı		